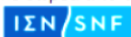

Ιστορία: ΙΣΤ3.2 Παγκόσμια Ιστορία 2:

Ο άνθρωπος απέναντι στο Θείο

© Mathesis OPENedX

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ
ΙΔΡΥΜΑ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ & ΕΡΕΥΝΑΣ

Με δωρεά από το

ΙΔΡΥΜΑ ΣΤΑΥΡΟΣ ΝΙΑΡΧΟΣ
STAVROS NIARCHOS
FOUNDATION

Περιγραφή του μαθήματος

Στον Β' Κύκλο της Παγκόσμιας Ιστορίας θα προσεγγισθούν οι μεγαλύτερες ζώσες θρησκείες του κόσμου. Ανάλογα με το εάν είναι θρησκείες "εξ αποκαλύψεως" ή όχι, αυτές χωρίζονται σε Δυτικές και Ανατολικές. Όλες τους γεννήθηκαν στην Ασία, προέκυψαν από περιβάλλοντα γεωργών και διαμορφώθηκαν μέσα στα τελευταία τέσσερις, περίπου, χιλιάδες χρόνια. Στόχος δεν είναι να εκτεθεί μόνον το περιεχόμενο και η κατεύθυνση των ηθικών, μεταφυσικών και κοινωνικών προβληματισμών της κάθε θρησκείας, αλλά να παρακολουθηθεί και η πορεία των πιστών της μέσα στο χρόνο παράλληλα με τα ιστορικά γεγονότα και φαινόμενα που ακολουθούν και πλαισιώνουν την πορεία αυτή.

Το μάθημα απευθύνεται σε όλους. Δεν ζητά παρά εγρήγορση, φιλομάθεια και προσοχή.

Διδάσκουσα

Μαρία Ευθυμίου

Γεννήθηκε στη Λάρισα το 1955. Σπούδασε στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών (ΕΚΠΑ). Ολοκλήρωσε τους κύκλους των Μεταπτυχιακών της Σπουδών στο Πανεπιστήμιο της Σορβόνης, στο Παρίσι.

Από το 1981 ανήκει στο Διδακτικό και Ερευνητικό Προσωπικό του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του ΕΚΠΑ. Στην τρέχουσα περίοδο κατέχει τον τίτλο της Αναπληρώτριας Καθηγήτριας. Κατά τα τελευταία τρία έτη χρημάτισε Διευθύντρια του Τομέα Ιστορίας του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του ΕΚΠΑ.

Έχει εκπροσωπήσει την Ελλάδα σε Επιτροπές Ιστορίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Έχει μετάσχει σε πολυάριθμα Διεθνή Συνέδρια Ιστορίας. Έχει συμμετάσχει σε δεκάδες ατομικές και ομαδικές εκπαιδευτικές δράσεις σε επίπεδο Δευτεροβάθμιας και Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Διδάσκει δωρεάν, σχεδόν καθημερινά, σε εσπερινή βάση, σε ολόκληρη την Αττική και την Ελλάδα, κύκλους Παγκόσμιας και Ελληνικής Ιστορίας. Μέχρι στιγμής έχουν παρακολουθήσει τα μαθήματα αυτά περί τα 30.000 άτομα.

Έχουν κυκλοφορήσει τρία βιβλία της. Έχουν δημοσιευθεί περισσότερα από πενήντα άρθρα της σε Περιοδικά Ιστορίας, σε Πρακτικά Συνεδρίων Ιστορίας, σε ένθετα Ιστορίας. Έχουν δημοσιευθεί πολυάριθμες παρεμβάσεις της και τοποθετήσεις της περί τα πανεπιστημιακά στον Τύπο.

Κατά το έτος 2013 τιμήθηκε με το "Βραβείο Εξαιρετης Πανεπιστημιακής Διδασκαλίας εις

μνήμην Β. Ξανθόπουλου — Στ. Πνευματικού".

Είναι μητέρα δύο ξεχωριστών νεαρών ανδρών και δύο υπέροχων νυφών. Είναι γιαγιά της Μάγιας.

Έχει την τύχη να είναι φίλη δεκάδων άξιων, δημιουργικών, εργατικών, έντιμων και φωτεινών ανθρώπων...

Συντελεστές

Βιντεοσκόπηση: Νίκος Γκικόπουλος

Μοντάζ, προγραμματισμός ασκήσεων: **Νίκος Γκικόπουλος, Δημήτρης Αγγελάκης.**

Η βιντεοσκόπηση έγινε τον Ιούλιο του 2016 στο στούντιο του *Mathesis* στο Ηράκλειο.

Το προσωπικό

Στέφανος Τραχανάς

Διευθυντής

Η πανεπιστημιακή διδασκαλία και το εκπαιδευτικό υλικό που απαιτείται για να τη στηρίξει αποτελούν τα δύο κεντρικά θέματα της επαγγελματικής ζωής του Στέφανου Τραχανά. Από το 1983 έως σήμερα διδάσκει εθελοντικά στο Τμήμα Φυσικής του Πανεπιστημίου Κρήτης —κυρίως κβαντομηχανική και διαφορικές εξισώσεις— και έχει συγγράψει εννέα πανεπιστημιακά συγγράμματα σε αυτά τα πεδία καθώς και ένα δοκιμακό βιβλίο για τη θέση της επιστήμης στον πολιτισμό μας. Επιπλέον ως ιδρυτικό μέλος και διευθυντής των Πανεπιστημιακών Εκδόσεων Κρήτης έως το 2013 (τώρα είναι πρόεδρος της εκδοτικής επιτροπής τους), είχε τη βασική ευθύνη στη δημιουργία του πρώτου πανεπιστημιακού εκδοτικού οίκου της χώρας. Ενός μη κερδοσκοπικού οργανισμού προσηλωμένου στην ποιότητα των βιβλίων ως θεμελιώδη αξία.

Για τη διδασκαλία του στο Φυσικό Τμήμα του Πανεπιστημίου Κρήτης του απονεμήθηκε το 2002 ο τίτλος του επίτιμου διδάκτορα του πανεπιστημίου, ενώ για το έργο του στις Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης βραβεύτηκε το 2009 με το εκδοτικό βραβείο του περιοδικού *Διαβάζω*. Το 2012 έλαβε το εθνικό βραβείο εξαιρετικής πανεπιστημιακής διδασκαλίας Βασίλη Ξανθόπουλου — Στέφανου Πνευματικού, ενώ για το σύνολο της προσφοράς του τιμήθηκε το 2015 με τον Ανώτερο Ταξιάρχη του Φοίνικα της Ελληνικής Δημοκρατίας.

Τα τελευταία 5 χρόνια το ενδιαφέρον του στράφηκε βαθμιαία προς τη διαδικτυακή εκπαίδευση. Αρχικά μέσω της συγγραφής ενός αυθεντικά διαδικτυακού βιβλίου κβαντικής

φυσικής —από τα ελάχιστα που υπάρχουν διεθνώς— και κατόπιν με την ενεργό συμμετοχή του στο πρώτο ελληνικό πείραμα διαδικτυακής διδασκαλίας πανεπιστημιακών μαθημάτων που οργάνωσε το Φυσικό Τμήμα του Πανεπιστημίου Κρήτης, σε συνεργασία με τις ΠΕΚ. Μία πολύτιμη εμπειρία που του αποκάλυψε τις μοναδικές δυνατότητες που προσφέρουν τα διαδικτυακά μαθήματα για να φθάσει το αγαθό της εκπαίδευσης σε όσους το επιθυμούν, ανεξάρτητα από κοινωνικούς ή γεωγραφικούς φραγμούς. Και να γίνει έτσι δυνατή η μεγαλύτερη διεύρυνση ορίων στην εκπαίδευση μετά την ανακάλυψη της τυπογραφίας.

Έχοντας ευεργετηθεί κι ο ίδιος από ένα εκπαιδευτικό σύστημα που του έδωσε τη δυνατότητα να ξεφύγει από τους κοινωνικούς και μορφωτικούς περιορισμούς του περιβάλλοντός του, δεν έπαψε ποτέ να πιστεύει ότι η εξίσωση ευκαιριών στην εκπαίδευση είναι από τους ευγενέστερους —και συνάμα τους πιο "κερδο"φόρους— στόχους που μια κοινωνία αξίζει να θέτει στον εαυτό της.

Έτσι πήρε την πρωτοβουλία για την ίδρυση του *Mathesis* στο οποίο και προσφέρει εθελοντικά την εργασία του τόσο ως διευθυντής του (πλήρους και αποκλειστικής απασχόλησης) όσο και ως δάσκαλος ή συγγραφέας. Η επιτυχία του "πειράματος" είναι το προσωπικό του στοίχημα για τα επόμενα χρόνια.

Νίκος Γκικόπουλος

Τεχνικός υπεύθυνος

Συνεργάζεται με τις Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης από το 2011 ως τεχνικός πληροφορικής αρχικά για την κατασκευή ενός ειδικού διαδικτυακού και διαδραστικού βιβλίου και την παραμετροποίηση του λογισμικού αυτοματοποιημένης εξέτασης των χρηστών του. Ενώ από το 2014 και μετά είναι ο τεχνικός υπεύθυνος του *Mathesis* με τη βασική ευθύνη τόσο για την παραμετροποίηση της πλατφόρμας OpenEdX, όσο και τη βιντεοσκόπηση των μαθημάτων του.

Μετά τις σπουδές του στην Αγγλία ασχολήθηκε ενεργά με τη διδασκαλία Η/Υ και την ανάπτυξη (διαδικτυακών και μη) εφαρμογών πληροφορικής και πολυμέσων στο Πανεπιστήμιο και το ΤΕΙ Κρήτης, και ως Διαχειριστής Συστημάτων και δικτύων στο Υπολογιστικό Κέντρο του Πανεπιστημίου, καθώς και στις αθλητικές εγκαταστάσεις του Δήμου Ηρακλείου. Παράλληλα συνεργάστηκε με το ΙΤΕ για τις ανάγκες του έργου D-Space στο οποίο ανέπτυξε εφαρμογές αυτοματοποίησης και απομακρυσμένης διαχείρισης των τηλεσκοπίων και άλλων αστρονομικών οργάνων για το Αστεροσκοπείο του Σκίνακα.

Επίσης εργάστηκε ως ερευνητής πληροφορικής στο τμήμα Έρευνας και Ανάπτυξης της FORTHnet A.E, καθώς και σε διάφορες επιχειρήσεις του Ιδιωτικού Τομέα για τη δημιουργία λογισμικού, κατασκευή ιστοσελίδων, ανάπτυξη και τεχνική υποστήριξη δικτύων, σεμινάρια κ.ά.

Δημήτρης Αγγελάκης

Προγραμματισμός και τεχνική υποστήριξη πλατφόρμας, παραγωγή μαθημάτων του *Mathesis*.

Συνεργάζεται με τις Πανεπιστημιακές Εκδόσεις από το 2015 και ασχολείται με τον

προγραμματισμό και την τεχνική υποστήριξη της πλατφόρμας OpenEdX και την παραγωγή μαθημάτων του Mathesis.

Μετά τις μεταπτυχιακές σπουδές του στην Αγγλία δούλεψε για 13 χρόνια ως προγραμματιστής διαδικτυακών εφαρμογών στο τμήμα Έρευνας και Ανάπτυξης της εταιρεία Forthnet SA όπου ασχολήθηκε κυρίως με την ανάπτυξη ευρωπαϊκών projects και εν συνεχεία στο τμήμα μηχανογράφησης στο οποίο ασχολήθηκε με εσωτερικά projects της εταιρείας.

Από το 2013 έως το 2015 υπήρξε συνιδρυτής και core developer, server & database administrator της διαδικτυακής πλατφόρμας citybeez.gr.

Στο παρελθόν έχει διδάξει πληροφορική σε διάφορους εκπαιδευτικούς φορείς.

Κατερίνα Λιγκοβανλή

Υπεύθυνη Επικοινωνίας

Συνεργάζεται με το Mathesis από το 2015 ως υπεύθυνη επικοινωνίας του προγράμματος.

Έχει σπουδάσει Ιστορία και Φιλοσοφία της Επιστήμης και έχει λάβει διδακτορικό δίπλωμα στη Βασική και Εφαρμοσμένη Γνωσιακή Επιστήμη, με βασικό ερευνητικό της ενδιαφέρον την αλληλεπίδραση νόησης και συγκίνησης.

Στο παρελθόν έχει υπάρξει συντονίστρια του Διεθνούς Φεστιβάλ Επιστημονικών Ταινιών της Αθήνας (ISFFA).

Έχει διδάξει ψυχολογία των συγκινήσεων και μη λεκτική επικοινωνία σε μεταπτυχιακά προγράμματα σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών και του Χαροκοπέιου Πανεπιστημίου, ενώ έχει επίσης ασχοληθεί με τη μετάφραση και επιστημονική επιμέλεια σχετικών επιστημονικών άρθρων και βιβλίων.

Μηνάς Θεοδωράκης

Παραγωγή μαθημάτων

Παραγωγή της συγκεκριμένης έκδοσης Pdf

Περιεχόμενα

Περιγραφή του μαθήματος.....	2
Διδάσκουσα.....	2
Συντελεστές	3
Το προσωπικό.....	3
Εβδομάδα 1: Οι θρησκείες των γεωργών / Ανατολικές θρησκείες, μέρος 1ο.....	11
1.1: Οι ηθικές αξίες των γεωργών.....	11
V1.1.1 Ο παγανισμός μεταλλάσσεται (13΄)	11
V1.1.2 Γεωργοί και ηθικές αξίες (10΄).....	14
V1.1.3 Αγάπη και συμπόνια (6΄)	17
V1.1.4 Οι θρησκείες και οι πιστοί τους (8΄)	18
V1.1.5 Η ιδιαιτερότητα των Κινέζων (8΄)	20
V1.1.6 "Ανατολικές" - "Δυτικές" θρησκείες (9΄)	22
1.2: Οι Ανατολικές θρησκείες: Ο Ινδουισμός - 1.....	24
V1.2.1 Οι Βέδες (6΄).....	24
V1.2.2 Οι Ουπανισάδες (8΄)	25
V1.2.3 "Τα πάντα ρει" (8΄).....	27
V1.2.4 Οι κάστες (8΄)	29
1.3: Οι Ανατολικές θρησκείες: Ο Ινδουισμός - 2.....	31
V1.3.1 Οι παρίες (9΄)	31
V1.3.2 Οι τσιγγάνοι (7΄).....	33
V1.3.3 Ερωτισμός — Ασκητισμός (7΄)	35
V1.3.4 Γκουρού και baba (9΄)	37
V1.3.5 Γιόγκα (5΄)	38
Εβδομάδα 2: Οι θρησκείες των γεωργών / Ανατολικές θρησκείες, μέρος 2ο.....	40
2.1: Οι Ανατολικές θρησκείες: Ο Βουδισμός.....	40
V2.1.1 Ο Σιντάρτα Γκαουτάμα (10΄)	40
V2.1.2 Μια θρησκεία αγάπης (10΄).....	42
V2.1.3 Μαχαγιάνα - Χιναγιάνα (6΄).....	44
V2.1.4 Ένα θαύμα: ο 6ος αιώνας π.Χ. (6΄)	45
2.2: Οι Ανατολικές θρησκείες: Ταοϊσμός, Ζεν, Κομφουκιανισμός.....	48
V2.2.1 Ταοϊσμός (11΄).....	48
V2.2.2 Ζεν (8΄).....	51

V2.2.3 Ο Κομφούκιος (12')	53
V2.2.4 Οι αξίες του Κομφουκιανισμού - 1 (12')	55
V2.2.5 Οι αξίες του Κομφουκιανισμού - 2 (7')	58
V2.2.6 Αριστοκρατία ή εντιμότητα; (7')	60
V2.2.7 Τα μέτρα της δυναστείας των Χαν (10')	62
Εβδομάδα 3: Οι θρησκείες των γεωργών / Δυτικές Θρησκείες, μέρος 1ο	65
3.1: Ζωροαστρισμός, Μιθραϊσμός, Μανιχαϊσμός	65
V3.1.1 Η θρησκεία των αρχαίων Περσών (10')	65
V3.1.2 Μάχη ανάμεσα στο καλό και στο κακό (7')	67
V3.1.3 Η καθαρτήρια φωτιά (13')	68
V3.1.4 Ο Μιθραϊσμός (11')	72
V3.1.5 Ο Μανιχαϊσμός (8')	74
3.2: Ο Εβραϊσμός - 1	77
V3.2.1 Μία απόλυτα μονοθεϊστική θρησκεία (8')	77
V3.2.2 Τα ιερά κείμενα του Εβραϊσμού (9')	79
V3.2.3 Εβραίοι και Ρωμαίοι (11')	81
V3.2.4 Το Τείχος των δακρύων (11')	83
V3.2.5 Αιρετικοί και Εβραίοι (9')	87
V3.2.6 Πογκρόμ και γκέτο (9')	88
3.2: Ο Εβραϊσμός - 2	91
V3.3.1 Εβραίοι και Μουσουλμάνοι (11')	91
V3.3.2 Η εκδίωξη από την Ισπανία (10')	93
V3.3.3 Σεφαρδίτες και Ρωμανιώτες (12')	95
V3.3.4 Οι Ασκεναζίμ Εβραίοι (13')	98
V3.3.5 Σιωνισμός και κράτος του Ισραήλ (10')	101
Εβδομάδα 4: Οι θρησκείες των γεωργών / Δυτικές Θρησκείες, μέρος 2ο	104
4.1: Ο Χριστιανισμός	104
V4.1.1 Μια εβραιογενής θρησκεία (13')	104
V4.1.2 Η διάδοση της νέας θρησκείας (6')	106
V4.1.3 Οι αιρέσεις (12')	108
V4.1.4 Μεσσίες και ψευδομεσσίες (10')	111
V4.1.5 Η διάδοση του αρειανισμού (12')	114
V4.1.6 Οι διωγμοί κατά των Χριστιανών (12')	116

V4.1.7 Οι Οικουμενικές Σύνοδοι (9')	119
4.2: Ο Χριστιανισμός: Το Βυζάντιο και οι δράσεις του	122
V4.2.1 Το Βυζάντιο και το κλέος του (10')	122
V4.2.2 Παυλικιανοί και Βογόμιλοι (13')	124
V4.2.3 Η Εικονομαχία (7')	126
V4.2.4 Ο εκχριστιανισμός των Σλάβων (6')	128
4.3: Το Βυζάντιο και ο εκχριστιανισμός των Ρώσων	131
V4.3.1 Οι Ρως (9')	131
V4.3.2 Ο εκχριστιανισμός των Ρώσων (10')	133
V4.3.3 Το Πατριαρχείο Μόσχας και πασών των Ρωσιών (12')	136
V4.3.4 Η Ρωσία φέρνει την Ορθοδοξία στον Ειρηνικό (12')	138
Εβδομάδα 5: Οι θρησκείες των γεωργών / Δυτικές Θρησκείες, μέρος 3ο	141
5.1: Η διάδοση και το Σχίσμα του Χριστιανισμού	141
V5.1.1 Τα πέτρινα χρόνια του Πάπα (10')	141
V5.1.2 Ο εκχριστιανισμός των Γερμανών (9')	144
V5.1.3 Το Σχίσμα των Εκκλησιών (9')	147
V5.1.4 Αλληπάλληλες Σταυροφορίες (10')	149
V5.1.5 Στρατιωτικά μοναστικά σταυροφορικά σώματα (12')	151
5.2: Ο Πάπας έχει πολλά μέτωπα	156
V5.2.1 Ο Πάπας και η μάχη κατά των αιρετικών (10')	156
V5.2.2 Εσωτερικά προβλήματα της Καθολικής Εκκλησίας (6')	158
V5.2.3 Οι Άραβες εκδιώκονται από την Ισπανία (5')	159
V5.2.4 Ο Χριστόφορος Κολόμβος (10')	161
Εβδομάδα 6: Οι θρησκείες των γεωργών του Νέου Κόσμου	164
6.1: Η προκολομβιανή Αμερική	164
V6.1.1 Αμερική: η ήπειρος των άκρων (12')	164
V6.1.2 Επιτεύγματα της προκολομβιανής Αμερικής (13')	166
V6.1.3 Τα επιτεύγματα των Μάγιας (12')	169
V6.1.4 Οι ανθρωποθυσίες (8')	171
6.2: Η Κεντρική και Νότια Αμερική κατακτάται και εκχριστιανίζεται	175
V6.2.1 Οι ναυτικές ικανότητες των Ιταλών (9')	175
V6.2.2 Μια ιστορία ανθρώπινης απληστίας (14')	177
V6.2.3 Ο αποδεκατισμός μιας ηπείρου (11')	182

V6.2.4 Μία ήπειρος προστίθεται στη δύναμη του Πάπα (14')	185
Εβδομάδα 7: Δυτική Ευρώπη. Η Θρησκευτική Μεταρρύθμιση	189
7.1: Το νέο σχίσμα κυοφορείται, γεννιέται και επεκτείνεται	189
V7.1.1 Το νέο σχίσμα κυοφορείται: Τζον Ουίκλιφ (11')	189
V7.1.2 Το νέο σχίσμα κυοφορείται: Γιαν Χους (11')	192
V7.1.3 Το νέο σχίσμα γεννιέται: Μαρτίνος Λούθηρος (15')	194
V7.1.4 Η Θρησκευτική Μεταρρύθμιση επεκτείνεται: Σβίγγλιος και Καλβίνος (8') ...	199
V7.1.5 Ο ρόλος της τυπογραφίας (8')	200
7.2: Αγγλία και Γαλλία σε θρησκευτική αναταραχή	203
V7.2.1 Δύσκολες σχέσεις: Αγγλία και Γαλλία (8')	203
V7.2.2 Ερρίκος ο Η' (8')	205
V7.2.3 Η Αγγλικανική Εκκλησία (7')	207
V7.2.4 Η τύχη των Ουγενότων (12')	208
7.3: Μεταρρύθμιση, Αντιμεταρρύθμιση, Ουνία	212
V7.3.1 Ο γερμανικός εμφύλιος θρησκευτικός πόλεμος (14')	212
V7.3.2 Η Ουνία (13')	215
V7.3.3 Η Αντιμεταρρύθμιση (13')	217
V7.3.4 Ο Προτεσταντισμός και οι τάσεις του (14')	220
V7.3.5 Ο Καλβινισμός και η διάχυσή του (10')	223
V7.3.6 Ο Καλβινισμός και οι τάσεις του (14')	225
Εβδομάδα 8: Η προτεσταντική Αγγλία και ο κόσμος	229
8.1: Η προτεσταντική Αγγλία αλλάζει τον κόσμο	229
V8.1.1 Πολιτικές εκφάνσεις του Προτεσταντισμού (12')	229
V8.1.2 Ελεύθερη Κοινωνία, Ελεύθερη Οικονομία (12')	232
V8.1.3 Οικονομικές πραγματικότητες του προτεσταντικού κόσμου (12')	235
V8.1.4 Οικονομικές πρωτοπορίες και προτεσταντική Αγγλία (13')	239
V8.1.5 Ο κομβικός 17ος αγγλικός αιώνας (14')	242
8.2: Η Βόρεια Αμερική και η Αυστραλία γίνονται προτεσταντικές	246
V8.2.1 Η Βόρεια Αμερική αποικίζεται από τους Ευρωπαίους (11')	246
V8.2.2 Άγγλοι και Γάλλοι συγκρούονται για τη Βόρεια Αμερική (13')	249
V8.2.3 Η Αμερικανική Επανάσταση (14')	252
V8.2.4 Η Αυστραλία γίνεται και αυτή προέκταση της Αγγλίας (16')	256
Εβδομάδα 9: Οι θρησκείες των γεωργών / Ισλάμ	261
9.1: Το Ισλάμ	261

V9.1.1 Το Ισλάμ: στατιστικά δεδομένα (12΄)	261
V9.1.2 Ο Προφήτης Μωάμεθ (9΄)	263
V9.1.3 Η Σαρία (10΄)	265
V9.1.4 Οι πέντε υποχρεώσεις του πιστού (12΄)	267
V9.1.5 Το σχίσμα του Ισλάμ (10΄)	270
9.2: Το Ισλάμ: τάσεις και πολιτισμός	273
V9.2.1 Ο Σουφισμός (14΄).....	273
V9.2.2 Η επέκταση του Ισλάμ, 7ος – 8ος αιώνας μ.Χ. (6΄)	276
V9.2.3 Πολλές δυναστείες. Πολλές ταραχές. (12΄)	277
V9.2.4 Οι σημαντικότερες πόλεις του Ισλάμ (6΄).....	281
V9.2.5 Ο αραβικός πολιτισμός (15΄)	282

Εβδομάδα 1: Οι θρησκείες των γεωργών / Ανατολικές θρησκείες, μέρος 1ο

1.1: Οι ηθικές αξίες των γεωργών

V1.1.1 Ο παγανισμός μεταλλάσσεται (13')

<https://youtu.be/DOKHIQI4I2E>

απομαγνητοφώνηση *Asimonia* / αντιπαραβολή *Lemonia9*

Η νέα μας ενότητα αφορά τις θρησκείες του κόσμου. Θα αντιμετωπίσουμε τις ζώσες μεγάλες θρησκείες του κόσμου, γιατί στην ανθρωπότητα έχουν υπάρξει πολλές που έκαναν τον κύκλο τους και χάθηκαν, μεταμορφώθηκαν, και πλέον πια δεν είναι αναγνωρίσιμες.

Βέβαια, θα πρέπει να πούμε, ξεκινώντας, ότι η φυσική θρησκεία του ανθρώπου είναι η λατρεία της φύσης, η σχέση του με τη φύση, είτε λιγότερο είτε περισσότερο επεξεργασμένη. Δηλαδή η φυσική θρησκεία του ανθρώπου είναι ο παγανισμός και, κατά τη διάρκεια των εκατομμυρίων χρόνων που ήμασταν τροφосуλλέκτες και κυνηγοί, εφόσον υπήρχε κάποιο θρησκευτικό συναίσθημα, θα είχε —κατά πάσα πιθανότητα— τέτοιες μορφές, δηλαδή την αναζήτηση των δυνάμεων που βρίσκονται πίσω απ' τη φύση. Δεν μπορούμε να τις γνωρίζουμε· μπορούμε να ξέρουμε κάποιες τάσεις απέναντι στη *μεγάλη δύναμη* —όπως κι αν τη φαντάζεται κανείς— μελετώντας λαούς, φυλές, που ακόμα βρίσκονται στα δάση, βρίσκονται σε μία κατάσταση παλαιότερου τύπου πολιτισμού, ζώντας ως κυνηγοί ή ως τροφосуλλέκτες. Τα δείγματα πλέον είναι πολύ λίγα, αλλά, μελετώντας αυτούς, κάτι μπορούμε να καταλάβουμε για το πώς αναπτύχθηκε το θρησκευτικό τους συναίσθημα, τι κατευθύνσεις παίρνει κ.λπ.

Άλλως, δεν γνωρίζουμε πολλά για τις παλαιότερες θρησκείες, παρά μόνο από τις ανασκαφές και από εικασίες που κάνουμε σε σχέση με ευρήματα που βρίσκουμε, και φυσικά η *εικόνα* που σχηματίζουμε για τις θρησκείες, ξεκαθαρίζει πιο πολύ όταν πια μπαίνουμε στη Γεωργική Επανάσταση και στη γραφή και στα τεχνουργήματα και στους ναούς και σε διάφορα θρησκευτικά αντικείμενα, που τότε πλέον μπορούμε περισσότερο να αποκωδικοποιήσουμε πράγματα, και φυσικά όσο πλησιάζουμε στους νεότερους χρόνους, τότε μπορούμε να γνωρίζουμε περισσότερα και περισσότερα και περισσότερα για τις θρησκείες, διότι πλέον έχουμε κείμενα, έχουμε γραπτά μνημεία, έχουμε πολλά, για να καταλαβαίνουμε τις εξελίξεις.

Εκείνο που θα ήθελα να πούμε είναι για τη σύλληψη των υπέρτερων δυνάμεων σ' αυτή τη Γη: ο άνθρωπος νιώθει μικρός μπροστά στη δύναμη της φύσης, μπροστά σε δυνάμεις στις οποίες εκείνος δεν μπορεί να αντεπεξέλθει και γι' αυτό βλέπουμε διάφορες τάσεις απέναντι στα πράγματα.

Να σας διαβάσω, έτσι, κάποιες πλευρές από μια σύλληψη του θείου, μια ωραιότατη διατύπωση των Κομάντσι της Αμερικής, φυλής κυνηγών σε περιοχή της Αμερικής: *ο θεός αναπνέει στα φυτά, ονειρεύεται στα ζώα και ξυπνάει στον άνθρωπο.* Ποιητικότερη σκέψη πάνω στην υπέρτερη δύναμη που φαντάζεται ένας Κομάντσι να περιγράφει.

Σας διαβάζω πάλι μία άλλη μικρή προσευχή, λίγο επιθετική προς τους θεούς τους, που προέρχεται απ' τους Ζούλου, στο νότιο τμήμα της Αφρικής:

*Πότε ξεχάσαμε θυσίες να σου κάνουμε,
να απαριθμήσουμε τους τίτλους σου τους τιμητικούς,
γιατί είσαι τόσο σιγκούνης;*

(απευθύνονται στον θεό τους όχι και τόσο φιλικά...)

*Αν δεν γίνεις πιο καλός
θα αφήσουμε τα ονόματά σου τα τιμητικά να πέσουνε στη λησμονιά
και τότε ποια θα είναι η τύχη σου;
Με ακρίδες θα γυρνάς να τρέφεσαι.
Γίνε καλύτερος αλλιώς θα σε ξεχάσουμε.
Σε τι μας χρησιμεύει αυτό,
να κάνουμε θυσίες και στους επαίνους σου να γιορτάζουμε;
Τον κόπο μας καθόλου δεν αναγνωρίζεις.
Έτσι θέλουμε να σε παραμερίσουμε όλως διόλου
και στους άλλους ανθρώπους θα πούμε
πως δεν έχουμε κανένα πνεύμα των προγόνων μας.
Εσύ γι' αυτό θα υποφέρεις!
Είμαστε όλο οργή για σένα.*

Οι Ζούλου είναι θυμωμένοι με τον θεό τους.

Τώρα, στην περίοδο της γεωργίας, εικάζουμε ότι το σύστημα των θεών και των δυνάμεων της

φύσεως, που συνόδευε τον άνθρωπο από την πολύ παλαιότερη εποχή, θα πρέπει να βρήκε μια νέα οργάνωση, την οποία μπορούμε να μελετήσουμε και να τη δούμε πιο εναργώς, εάν δούμε τα στοιχεία που προκύπτουν από τη λατρεία των Σουμερίων, των Ακκαδίων, των Χετταίων, των Βαβυλωνίων, των Ασσυρίων, των Εβραίων, των αρχαίων Ελλήνων, των Αιγυπτίων, λαών δηλαδή αρχαίων της ανατολικής Μεσογείου.

Και γιατί γι' αυτούς τους λαούς ενδιαφερόμαστε; Διότι αυτοί οι λαοί μπήκαν γρήγορα στη Γεωργική Επανάσταση και σε όλα τα φαινόμενα που αυτή συνεπιφέρει και, επομένως, προφανώς, χρειάστηκε να αναπροσαρμόσουν τη συνομιλία τους με το θείο¹. Είναι βέβαιο ότι το σχήμα το οποίο βλέπουμε σε πολλές από αυτές τις θρησκείες είναι: να υπάρχει ένας βασιλεύς-θεός και στη συνέχεια οι υπόλοιποι θεοί να έρχονται πυραμιδωτά (κάποιοι θεοί είναι υψηλότερα στην ιεραρχία και κάποιοι είναι χαμηλότερα στην ιεραρχία). Βλέπουμε να είναι πολύ ψηλά, στην ιεραρχία των θεών, θεοί οι οποίοι σχετίζονται με τον ήλιο, θεές οι οποίες σχετίζονται με τη Γη. Δεν είναι τυχαίο· και οι αρχαίοι Έλληνες κεφαλή των θεών είχαν τον Δία, ο οποίος σχετίζεται με τον έλεγχο του ουρανού, της αστραπής, των βροντών και όλων των ηλιακών φαινομένων. Δεύτερος στην ιεραρχία ήταν ο Ποσειδώνας, ο αδελφός του Δία, ο οποίος ήταν ο θεός της θάλασσας, δηλαδή των υδάτων, και η Δήμητρα επίσης ήταν πολύ ψηλά στην ιεραρχία. Δεν είναι τυχαία όλα αυτά, διότι οι γεωργοί, που τώρα οργανώνουν το θρησκευτικό τους αίσθημα, δίνουν μεγάλη έμφαση σε θεούς οι οποίοι σχετίζονται με την ίδια τη ζωή τους, δηλαδή την καλλιέργεια. Η γη πάντα είχε —και το νερό και ο ήλιος είχαν πάντα— υψηλή σημασία για τη ζωή των ανθρώπων, ακόμα και όταν ήταν τροφουσλλέκτες, και όταν ήταν κυνηγοί, διότι αυτά τα τρία στοιχεία συνιστούν το περιβάλλον μέσα στο οποίο ζει ο άνθρωπος, αλλά στη διάρκεια πλέον της ανάπτυξης των γεωργικών κοινωνιών είναι προφανές ότι όλο αυτό το σχήμα οργανώνεται, ιεραρχείται και προστίθενται σε αυτό ιερές ιστορίες και στοιχεία.

Στην περίπτωση των γεωργών θα πρέπει να πούμε ότι δύο περίοδοι του χρόνου γίνονται πολύ σημαντικές για αυτούς, γιατί σχετίζονται με τον κύκλο της καλλιέργειας της γης. Ο γεωργός στη ζωή του έχει έναν κύκλο. Η ένταση της δουλειάς του και της λειτουργίας του ξεκινά περίπου τον μήνα Μάιο, οπότε Απρίλιο-Μάιο η γη γεμίζει ξανά με λουλούδια και χυμούς και αρχίζουν να τείνουν προς την καρποφορία και στην ολοκλήρωση οι καρποί οι οποίοι έχουν σπαρθεί μέσα στη γη, οι σπόροι που 'χουν σπαρθεί μέσα στη γη ή οι καρποί, για να παρουσιαστούν στα δέντρα και να τα τρυγήσουν οι άνθρωποι και οι σπόροι για να ξεπεταχτούν από τη γη και ο άνθρωπος να τα θερίσει.

Η περίοδος της άνοιξης και η περίοδος του καλοκαιριού είναι περίοδοι σκληρής εργασίας για τον γεωργό και, κατά κανόνα, τα περισσότερα από όσα καλλιεργεί έχουν τον κολοφώνα της φροντίδας και των δράσεων, από πλευράς των γεωργών, στους καλοκαιρινούς μήνες.

Τον Σεπτέμβριο πλέον ο κύκλος αυτός βρίσκεται προς το τέλος του, φθίνουν οι οπώρες — εξού και το φθινόπωρο—, δηλαδή γενικά οι καρποί της γης αρχίζουν να μειώνονται. Απ' τον Οκτώβριο πλέον μήνα τα πράγματα καταλαγιάζουν· οι χωρικοί Οκτώβριο-Νοέμβριο σπέρνουν και προετοιμάζουν τη γη να δεχθεί τους καρπούς και τους σπόρους, ούτως ώστε μέσα στον χειμώνα να βρεθούν μέσα στη γη, για να ξαναπαρουσιαστούν την άνοιξη. Εκεί

---

¹ Οι γεωργοί ιεραρχούν τους θεούς τους με πρότυπο τις ιεραρχήσεις που έχουν διαμορφωθεί στις ίδιες τους τις κοινωνίες και τις ανάγκες προστασίας της παραγωγής τους από αυτούς.

λοιπόν προς το τέλος του Νοεμβρίου, ο γεωργός παύει να έχει πολλές δουλειές, γιατί έρχεται ο κρύος καιρός και οι καρποί μένουν μέσα στη γη, βυθισμένοι μέσα στη γη.

Κυλούν ο Δεκέμβριος, ο Ιανουάριος, ο Φεβρουάριος, ο Μάρτιος. Στον Μάρτιο αρχίζει η προετοιμασία του νέου κύκλου: οι καρποί, οι σπόροι, ετοιμάζονται να ξεπεταχτούν και να δώσουν τη ζωή. Έτσι ο Απρίλιος μήνας και ο Μάιος μήνας είναι ξανά οι μήνες της άνοιξης¹, ανοίγουν τα φυτά, ανοίγουν οι καρποί, ανοίγουν οι σπόροι.

Γι' αυτό και στη ζωή των γεωργών υπάρχουν δύο τομές· τουλάχιστον στη ζώνη των πρώτων γεωργών, που ήταν εύκρατη ζώνη, υπάρχουν δύο τομές. Η μία τομή είναι εκεί γύρω στις 20-25 Δεκεμβρίου. Γιατί; Γιατί 20-25 Δεκεμβρίου είναι η περίοδος του χειμερινού ηλιοστασίου, δηλαδή εκείνη την περίοδο έχουμε τη μεγαλύτερη νύχτα του έτους (μεταξύ 21 και 22 Δεκεμβρίου έχουμε τη μεγαλύτερη νύχτα του έτους). Και από τις 23, 24, 25, 26 Δεκεμβρίου πλέον αρχίζει το φως να κερδίζει εις βάρος της νύχτας. Έτσι, σε αυτήν την περίοδο, επειδή το φως αρχίζει να νικά τη νύχτα, οι γεωργοί οργάνωσαν μεγάλες γιορτές και πίστεψαν ότι γεννιόνται τότε θεοί του φωτός, που νικούν το σκότος, και υπάρχουν πολλοί από αυτούς.

Οι Βαβυλώνιοι γιόρταζαν τότε τον Σάμας², τον Βάαλ, τον Μαρδούκ· οι Αιγύπτιοι τον Όσιρι και τον Ώρο· οι Σύριοι τον Ταμούζ· οι δρυίδες Κέλτες τον Χεσούς· και βέβαια οι Έλληνες τον Διόνυσο και τον Άδωνη, καθώς και τον ημίθεο Ηρακλή.

Δεν είναι τυχαίο ότι και ο Μίθρας γεννήθηκε στις 25 Δεκεμβρίου (ο περίφημος θεός του Ηλίου στο ζωροαστρικό πάνθεον) και βέβαια, εξάλλου, θα δούμε αργότερα ότι και ο χριστιανισμός υιοθέτησε την 25η Δεκεμβρίου ως ημέρα γέννησης του Ιησού, ακριβώς διότι αυτή η περίοδος μεταξύ της 21-22 και 25 Δεκεμβρίου είχε για τους γεωργούς ιδιαίτερη σημασία: είναι η γέννηση του φωτός.

V1.1.2 Γεωργοί και ηθικές αξίες (10')

---

https://youtu.be/_DSr_S06dzM

απομαγνητοφώνηση Asimonia /αντιπαραβολή Vagstel

Καθώς ωριμάζει η γεωργική ζωή, είναι προφανές, από διάφορες μελέτες που γίνονται και ερμηνεύουν θεούς και θεότητες του πανθέου των διαφόρων λαών, που γνωρίζουμε, της πρώιμης Γεωργικής Επανάστασης, ότι οι θεότητές τους όχι μόνο ιεραρχούνται, αλλά μέσα σ' αυτές μπαίνουν και κάποιες εμβόλιμες θεότητες, οι οποίες εκφράζουν ηθικές αξίες. Όχι μόνο δηλαδή τη δύναμη του άλφα ή του δείνα φυσικού φαινομένου —που θα περίμενε κανείς— αλλά και ηθικές αξίες.

Παραδείγματος χάριν στο πάνθεον των πολλών, πάρα πολλών, θεοτήτων του αιγυπτιακού

---

¹ Τομή για τους γεωργούς αποτελεί η άνοιξη, οπότε η φύση αναγεννάται. Εξού και οι γιορτές ανάστασης. Στους αρχαίους Έλληνες, η Περσεφόνη ζει με τον σύζυγό της Πλούτωνα στον Άδη και, κάθε άνοιξη, ανεβαίνει στη γη για να συναντήσει τη μητέρα της Δήμητρα, θεά της γεωργίας.

² σημ. Asimonia: Ο Σάμας προερχόμενος από τον Ούτου, θεό του Ηλίου των Σουμερίων, πιθανότατα ήταν η κορυφαία θεότητα για τους Βαβυλώνιους πριν τον Χαμουραμπί, όπως φαίνεται από τη στήλη του μεγάλου βασιλιά στον οποίο παραδίδει τους νόμους.

χώρου, υπήρχε μία θεά, η περίφημη θεά Μάατ — και προσέξτε είναι γυναίκα· έχει σημασία αυτό. Η θεά Μάατ, η οποία δεν εκπροσωπούσε κάποιο φυσικό στοιχείο, αλλά εκπροσωπούσε την αλήθεια, τη δικαιοσύνη, την ευθύτητα του χαρακτήρα, την τήρηση των λόγων και των συμφωνιών, την τάξη. Αυτά είναι στοιχεία που μία γεωργική κοινωνία επιδιώκει για τον χώρο της, το περιβάλλον της το κοινωνικό και προφανώς δημιουργεί μια θεότητα για να επιστατεί, ούτως ώστε να υπάρχει αυτό το κλίμα της δικαιοσύνης, της ευγένειας, της ευθύτητας κ.λπ.

Αντιστοίχως και στο δωδεκάθεο των αρχαίων Ελλήνων π.χ. η θεά Αθηνά, παρουσιάζεται σαν μια πολύ ενδιαφέρουσα μορφή, η οποία έχει γεννηθεί με παρθενογένεση. Όπως γνωρίζετε, για τη γέννηση της Αθηνάς δεν προϋπήρξε συνουσία ανδρός και γυναικός, αλλά γεννήθηκε από την κεφαλή του πατέρα της, δηλαδή του Δία¹. Είναι μία θεότητα που γεννήθηκε χωρίς συνουσία. Στον κόσμο των γεωργών, αυτών των αρχέγονων γεωργών, για κάποιον λόγο η γέννηση θεοτήτων χωρίς συνουσία δείχνει ενίσχυση του κύρους τους και της δύναμής τους. Η Αθηνά, λοιπόν, μια ισχυρότατη θεά των αρχαίων Ελλήνων, γεννήθηκε παρθένα η ίδια, αειπάρθενος· η Αθηνά ποτέ δεν είχε σχέση — καμία ερωτική σχέση, ποτέ! Ήταν σχεδόν άφυλη, ενώ ήταν γυναίκα δεν ήταν ακριβώς γυναίκα. Παρέμεινε παρθένα και γεννήθηκε με παρθενογένεση. Και βεβαίως η Αθηνά² δεν αντιπροσώπευε κάποιο φυσικό στοιχείο³ αλλά εκπροσωπούσε και προστάτευε τη σοφία, την αξιοπρέπεια, δηλαδή στοιχεία τα οποία ο γεωργός — πιο συστηματικά, γιατί οι άνθρωποι και τα προηγούμενα εκατομμύρια χρόνια πάλι θα είχαν προβληματισμούς πάνω σε θέματα ηθικής, αλλά τώρα ο γεωργός— ζητάει να τα κωδικοποιήσει και να έχει και κάποιον προστάτη πάνω σ' αυτά.

Μπαίνουμε δηλαδή σε διαδικασίες αναφοράς στο θείο, που θα διαφύγουν από τη φύση και από την πολλαπλότητα της φύσης. Αυτό θα φανεί με ένα πρώιμο περιστατικό: Ένας φαράώ της Αιγύπτου, ιδιότυπη μορφή, αυτός ήταν ο Αμενχοτέπ Δ'⁴, απεφάσισε σκεπτόμενος και συλλογιζόμενος, εκεί γύρω στο 1360 π.Χ. —όντας ο ίδιος φαράώ όπως είπαμε— ότι δεν ισχύουν οι θεοί, οι πολλοί θεοί που τότε υπήρχαν στην Αίγυπτο, αλλά ότι ένας είναι ο θεός, μοναδικός θεός, και αυτός είναι ο Ήλιος — που τον ονόμασε, ο Αμενχοτέπ, Ατόν. Μάλιστα, πιστεύοντας ότι υπάρχει ένας μόνο θεός, δημιουργός των πάντων, αυτός ο ιδιότυπος φαράώ άλλαξε το όνομά του και ονόμασε τον εαυτό του Ακενατόν, που θα πει "το πνεύμα του ήλιου" (ατόν είναι ο ήλιος, ακενατόν: το πνεύμα του ήλιου). Έτσι αυτός ο φαράώ έχει μείνει γνωστός στην ιστορία ως ο Ακενατόν. Αυτός λοιπόν ο Ακενατόν όχι μόνο πίστεψε ότι ο θεός είναι ένας και μοναδικός, που δημιούργησε τα πάντα, και είναι το φως του ήλιου αυτός ο θεός (όχι ακριβώς ο Ρα, γιατί στο πάνθεόν τους οι Αιγύπτιοι είχαν θεό του Ηλίου τον Ρα, αλλά για τον Ακενατόν δεν είναι αυτός ο θεός), είναι το πνεύμα του ήλιου, η δύναμη του

---

¹ Ο Δίας έφαγε έγκυο τη μητέρα τής Αθηνάς, Μήτιδα, και γέννησε εκείνος την Αθηνά, σε ηλικία νεαρής γυναίκας, από το κεφάλι του.

² Η Αθηνά είχε ανδρικά και γυναικεία χαρακτηριστικά. Πάνοπλη, προστάτευε τις πόλεις από τους εχθρούς και τις γυναίκες στα έργα τους.

³ σημ. Asimēnia: στοιχείο της φύσης

⁴ σημ. Asimēnia: Ο Αμένοφισ Δ' ή Αμένωφισ Δ' ή Αμενχοτέπ Δ' (περίπου 1353-1336 ή 1351-1334), περισσότερο γνωστός με το όνομα Ακενατόν ή Ακενατών, ήταν ο δεύτερος γιος του Αμένοφι Γ'. Υπήρξε ο πατέρας του Τουτανχαμών.

ήλιου, που στην ουσία είναι η δύναμη του παντός, της δημιουργίας. Επειδή πίστεψε σε αυτό, θέλησε να το επιβάλει στους υπηκόους του, ήταν και φαραώ, είχε το πεπόνι και το μαχαίρι¹, και έτσι άρχισε να επιβάλλει αυτήν την άποψη. Μάλιστα κατέστρεψε ναούς θεών της Αιγύπτου, και έγραψε και τον περίφημο ύμνο του προς τον Ατόν, δηλαδή τον Ήλιο.

Ο μεγάλος ύμνος στον Ήλιο, σας τον διαβάζω:

*Πόσες πολλές οι πράξεις σου
κι όμως άγνωστες σ' εμάς,
ω θεέ, εσύ, μοναδικέ και ασύγκριτε,
εσύ έπλασες τον κόσμο με τον τρόπο σου,
μόνος εσύ.
Τους ανθρώπους όλους,
τα ζώα και τα άγρια θηρία,
όλα όσα πάνω σε τούτη τη γη πατούν το
πόδι τους
και όλα εκείνα που στον αέρα βρίσκονται
και πετούν με φτερούγες απλωμένες,
όλους τους ξένους τόπους,
από τη Συρία ως το Σουδάν
και τη γη της Αιγύπτου.*

Δηλαδή, με αυτούς τους τελευταίους στίχους, γίνεται φανερό ποιος ήταν ο κόσμος των Αιγυπτίων· ο Ακενατόν γνωρίζει την Εγγύς Ανατολή δηλαδή, τη Συρία —εξάλλου αυτές τις περιοχές τις έλεγχε η Αίγυπτος μέχρι το 1200 π.Χ.—, την Αίγυπτο και το Σουδάν (που είναι νοτιότερα από την Αίγυπτο). Αυτός ήταν ο κόσμος των Αιγυπτίων... άρα ο Ατόν δημιούργησε ολόκληρο αυτόν τον κόσμο. Έχουμε εδώ το πρώτο καθαρά εκφρασμένο —τουλάχιστον από αυτά που μας έχουν διασωθεί— μονοθεϊστικό κήρυγμα. Και πρέπει, στο σημείο αυτό, να πούμε ότι παρότι λέμε αυτή τη φράση, θεωρώντας την αρκετά ακριβή, σε επόμενες μας ενότητες θα δούμε ότι μία άλλη σύλληψη —η ζωροαστρική σύλληψη—, κατά πολλούς μελετητές, πιθανότατα, είναι εκείνη η πρώτη μονοθεϊστική σύλληψη. Πάντως κοντά σε όλα αυτά είναι και η εβραϊκή σύλληψη της μονοθεϊστικότητας, για την οποία θα μιλήσουμε σε άλλη ενότητα.

Ο Ακενατόν συνέλαβε αυτό που συνέλαβε, γύρω στο 1360-1350 π.Χ.· οι Εβραίοι υπολογίζεται ότι έγιναν μονοθεϊστές γύρω στο 1200-1100 π.Χ. και βέβαια οι θρησκευολόγοι —γιατί υπάρχει ειδική επιστήμη που ασχολείται με τις θρησκείες και παραβάλλει φαινόμενα για να καταλάβει πώς ξεκινά η μια θρησκεία, τι παίρνει η μία θρησκεία από την άλλη κ.λπ.— θεωρούν ότι εφόσον οι Εβραίοι, πράγματι, έζησαν για πολλούς αιώνες στην Αίγυπτο —όπως γράφουν οι θρύλοι τους—, και μετά πέρασαν στη γη Χαναάν (δηλαδή προς το σημερινό Ισραήλ), προφανώς ζούσαν —εάν ισχύει— στην Αίγυπτο και επομένως το γεγονός ότι

---

¹ σημ. Asimения: σε κάποια μέρη της Ελλάδας η έκφραση αυτή είναι: είχε το καρπούζι είχε και το μαχαίρι.

παρουσιάζονται μονοθεϊστές 200-300 χρόνια μετά τον Ακενατόν, προφανώς θεωρείται σαν μία πιθανότητα οι Εβραίοι να εισέπραξαν τον μονοθεϊσμό από αυτή τη σύλληψη του φαραώ Ακενατόν. Πάντως όταν πέθανε ο Ακενατόν, οι Αιγύπτιοι του έριξαν ανάθεμα και ξαναέκτισαν τους ναούς τους και έτσι η σύλληψη του Ακενατόν δεν είχε συνέχεια εντός Αιγύπτου.

V1.1.3 Αγάπη και συμπόνια (6')

<https://youtu.be/aV1vVFWPKko>

απομαγνητοφώνηση Asimonia / αντιπαραβολή Vagstel

Αυτή η αναζήτηση του ήθους, της ευγένειας, της ευθύτητας, της αξιοπρέπειας, της τήρησης των λόγων, συνδυάζεται με μία πλευρά της ζωής που στην περίοδο της γεωργίας είναι φανερό ότι θα πρέπει να τονιστεί και να καλλιεργείται. Αυτό είναι η αγάπη, η κατανόηση, η συμπόνια.

Και έτσι αυτές οι γεωργικές κοινωνίες αρχίζουν να μπολιάζονται με αυτή την αίσθηση ότι η αγάπη είναι κεντρικό θέμα στην ανθρώπινη ζωή. Προφανώς και στα εκατομμύρια χρόνια θα υπήρχε, απλώς δεν μπορούμε να το ανιχνεύσουμε· τώρα μπορούμε να φανταστούμε ότι κωδικοποιήθηκε πιο έντονα, διότι πλέον οι άνθρωποι είναι περισσότεροι, ο αριθμός τους αυξάνεται, η Γεωργική Επανάσταση έφερε αύξηση του πληθυσμού, έως εντυπωσιακή —σε σχέση με το παρελθόν— αύξηση του πληθυσμού, οι άνθρωποι είναι περισσότεροι, ζουν πολύ ο ένας δίπλα στον άλλο· αυτό είναι επικίνδυνο αν δεν υπάρχουν κώδικες κοινής συμπεριφοράς, ανοχής και αγάπης, και συμπόνιας του ενός προς τον άλλον, και έτσι αυτή η παράμετρος τονίζεται πια, σε θρησκείες της γεωργικής περιόδου, έντονα.

Να σας διαβάσω, από βαβυλωνιακό εγχειρίδιο του 2000 π.Χ.: *Μην κάνετε κακό σε όποιον φιλονικεί μαζί σας. Κάντε το καλό σε όποιον σας κάνει κακό. Να είστε δίκαιοι με όποιον σας έκανε κακό. Να είστε καλοί με τους εχθρούς σας.* Εδώ έχουμε ένα εντυπωσιακό κήρυγμα απόλυτης αγάπης και ανοχής.

Στον βουδισμό, ο οποίος σαν θρησκεία γεννήθηκε περί το 500 π.Χ., αναφέρεται ότι ο Βούδας είπε: *Όποιος με βλάψει εγώ θα τον αγαπώ.* Επίσης αναφέρεται ότι ο Βούδας είπε: *Όπως μια μάνα, που όσο ζει, νοιάζεται για το παιδί της, έτσι και ο άνθρωπος θα πρέπει να νιώθει αγάπη που να αγκαλιάζει όλη την ανθρωπότητα, χωρίς όρια, για όλον τον κόσμο, ανεπιφύλακτα.*

Ο Κομφούκιος, που επίσης δημιούργησε ένα φιλοσοφικό σύστημα περί το 500 π.Χ., στην Κίνα, αναφέρει: *Για εκείνον που σέβεται την αξιοπρέπεια του ανθρώπου και εφαρμόζει τους νόμους της αγάπης και της ευγένειας, όλοι οι άνθρωποι είναι αδέρφια.*

Και ο Λάο Τσε, ο εμβληματικός φιλόσοφος της Κίνας, πάλι του 6ου-5ου π.Χ. αιώνα: *Είμαι καλός σε κείνους που είναι καλοί. Το ίδιο είμαι καλός και σε κείνους που δεν είναι καλοί, επειδή αρετή σημαίνει καλοσύνη. Πιστεύω στους πιστούς, το ίδιο πιστεύω και στους άπιστους, επειδή αρετή σημαίνει εμπιστοσύνη.*

Έχουμε δηλαδή κείμενα υψηλού στοχασμού σε σχέση με την αγαθή συνύπαρξη των ανθρώπων και τη μεγαλοσύνη της ψυχής, που είναι σπουδαίο να δείχνει ο άνθρωπος όταν βρίσκεται δίπλα με άλλον άνθρωπο. Και αυτό τελικά το διακύβευμα έγινε κεντρικό θέμα σε

όλες τις θρησκείες του κόσμου, σε όλες τις θρησκείες που γέννησε η Γεωργική Επανάσταση.

Τώρα θα μπούμε σε μία πλευρά, που σχετίζεται με όλα όσα είπαμε, και αφορά τη σημερινή εικόνα των θρησκειών, των εν ζωή θρησκειών, των εν λειτουργία θρησκειών, του κόσμου. Θα στηριχτούμε σε στοιχεία που μας δείχνει ο Ο.Η.Ε. για το έτος 2000 και για το έτος 2012 μ.Χ., για να κατανοήσουμε ποιες είναι οι μεγαλύτερες θρησκείες του κόσμου.

Το 2012 μ.Χ.:

- Ο χριστιανισμός παρουσιάζεται με 2 δισεκατομμύρια 200 εκατομμύρια πιστούς, σε ένα σύνολο περίπου 7,5 δισεκατομμυρίων ατόμων, και αντιπροσωπεύει το 36% του παγκόσμιου πληθυσμού.
- Το Ισλάμ παρουσιάζεται με 1 δισεκατομμύριο 570 εκατομμύρια πιστούς και αντιπροσωπεύει περίπου το 22% του πληθυσμού.
- Ο ινδουισμός με 1 δισεκατομμύριο.
- Ο βουδισμός με 325 εκατομμύρια πιστούς και
- οι σιχ με 27 εκατομμύρια πιστούς.
- Ο ιουδαϊσμός με 15 εκατομμύρια και
- ο ζωροαστρισμός με 2,5 εκατομμύρια.

Ανάμεσα σε αυτούς υπάρχει και

- το σίντο με 80 εκατομμύρια πιστών.

V1.1.4 Οι θρησκείες και οι πιστοί τους (8')

<https://youtu.be/0LzDtEsxERE>

απομαγνητοφώνηση Asimonia / αντιπαραβολή Lemonia9

Ας δούμε ξανά τα στοιχεία τα οποία αναφέραμε και ας σχολιάσουμε κάποια τους σημεία. Το πρώτο το οποίο μπορούμε να πούμε και είναι σημαντικό να υπογραμμίσουμε, είναι ότι δεν υπάρχει στην τρέχουσα περίοδο καμία θρησκεία, η οποία να είναι πλειοψηφική θρησκεία σε αυτή τη Γη, και προφανώς δεν υπήρξε ίσως ποτέ κάτι τέτοιο, σε σχέση με τις οργανωμένες θρησκείες.

Ο χριστιανισμός αντιπροσωπεύει το 36% των πιστών, των ανθρώπων αυτής της Γης, των κατοίκων αυτής της Γης, δεν είναι δηλαδή και εκείνος πλειοψηφικός, και είναι σε τάση ενίσχυσης, καθόσον μεταξύ του 2000 μ.Χ. και του 2012 μ.Χ., δηλαδή στη διάρκεια 10-12 ετών, ο χριστιανισμός φαίνεται να κέρδισε περί τα 100-130 εκατομμύρια πιστών.

Το Ισλάμ, το οποίο είναι η δεύτερη θρησκευτική δύναμη στον κόσμο μετά τον χριστιανισμό και αντιπροσωπεύει το 22% του παγκόσμιου πληθυσμού, μέσα σε αυτά τα 12 χρόνια κέρδισε περί τα 350 εκατομμύρια νέων πιστών, διότι το 2000 μ.Χ. το Ισλάμ παρουσιάζεται με 1 δισεκατομμύριο (σχεδόν) 200 εκατομμύρια πιστών, ενώ το 2012 μ.Χ. με 1 δισεκατομμύριο 570 εκατομμύρια πιστών. Το Ισλάμ, δηλαδή, είναι η ταχύτερα αναπτυσσόμενη θρησκεία στον κόσμο, καθώς θα δούμε ότι καμία άλλη από τις επόμενες θρησκείες δεν έχει τέτοιο δείκτη ανάπτυξης. Εάν συνεχίσει με αυτόν τον ρυθμό το Ισλάμ, σε 40-50 χρόνια, δηλαδή σε μισόν

αιώνα, θα είναι με απόσταση η μεγαλύτερη θρησκεία στον κόσμο. Το γιατί το Ισλάμ τείνει να γίνει η μεγαλύτερη θρησκεία στον κόσμο και να κερδίζει τόσους πιστούς, μπορούμε να το υποθέσουμε, αλλά είναι ένα θέμα στο οποίο θα αναφερθούμε όταν θα έρθει η ώρα της συζήτησης για το Ισλάμ.

Η τρίτη θρησκεία, ο ινδουισμός, παρουσιάζεται και αυτή σε ανοδική πορεία, διότι μέσα σε περίπου 12-13 χρόνια κέρδισε περίπου 200 εκατομμύρια πιστών, μια και παρουσιάζεται με 1 δισεκατομμύριο το 2012 μ.Χ. και με περίπου 800 εκατομμύρια το 2000 μ.Χ. ακριβώς.

Ο βουδισμός, από την άλλη, παρουσιάζεται σε πτώση, διότι το 2000 μ.Χ. καταγράφεται να έχει περί τα 360 εκατομμύρια πιστών, ενώ το 2012 μ.Χ. περί τα 325 εκατομμύρια πιστών.

Για τα δε άλλα θρησκευόμενα δεν έχουμε επεξεργασμένα στοιχεία.

Στο σημείο αυτό να πούμε το εξής: εκτός από τις θρησκείες τις οποίες σας ανέφερα, υπάρχουν και κάποια άλλα στοιχεία τα οποία χρειάζεται κανείς να δει, αλλά ήθελα να πω — πριν από αυτό— το εξής: ο χριστιανισμός και το Ισλάμ, που είναι οι δύο ισχυρότερες θρησκείες του κόσμου, είναι παγκόσμιες θρησκείες· δεν είναι θρησκεία ενός λαού, είναι θρησκεία πολλών λαών. Το Ισλάμ το ακολουθούν δεκάδες λαών, το ίδιο και τον χριστιανισμό. Αντιθέτως, η τρίτη ισχυρότερη θρησκεία στον κόσμο, ο ινδουισμός —και είναι τρίτη, δηλαδή είναι πολύ ισχυρή— είναι θρησκεία ενός λαού, των Ινδών και μόνο, με ελάχιστες περιπτώσεις μη Ινδών να ακολουθούν τον ινδουισμό. Αυτό δίνει ένα ειδικό χαρακτηριστικό στον ινδουισμό.

Επίσης θρησκεία ενός λαού είναι ο ιουδαϊσμός. Ο ιουδαϊσμός, οι εβραίοι δηλαδή, το 2000 μ.Χ. καταγράφονται ως 13 εκατομμύρια 190 χιλιάδες περίπου άτομα και στο 2012 μ.Χ. καταγράφονται με 15 εκατομμύρια, δηλαδή ο εβραϊσμός παρουσιάζεται να έχει άνοδο. Βέβαια, ο αριθμός των εβραίων δεν είναι μεγάλος, είναι μικρός, 15 και 13 εκατομμύρια άνθρωποι δεν είναι πολλοί, αλλά, προσέξτε, ο εβραϊσμός είναι πολύ σημαντική θρησκεία

α. ένα του χαρακτηριστικό είναι ότι είναι θρησκεία ενός λαού, και αυτός, δεν είναι θρησκεία πολλών λαών, και το

β. ενδιαφέρον που πρέπει να πούμε για τον ιουδαϊσμό, τον εβραϊσμό, είναι ότι στην πραγματικότητα —και εδώ θα κάνω ένα παιχνίδισμα το οποίο δεν είναι ακριβές, αλλά είναι και ακριβές— αν υπάρχει μία πλειοψηφική θρησκεία στον κόσμο, αυτή είναι ο εβραϊσμός. Γιατί; Γιατί οι δύο πρώτες θρησκείες στις οποίες αναφερθήκαμε, ο χριστιανισμός δηλαδή και το Ισλάμ, είναι εβραιογενείς θρησκείες· η βάση τους είναι η εβραϊκή θρησκεία. Και οι δύο αυτές θρησκείες, και ο χριστιανισμός και το Ισλάμ, έχουν ως ιερό τους βιβλίο το ιερό βιβλίο των εβραίων, τη Βίβλο δηλαδή, και είναι εβραιογενείς.

Έτσι, στην πράξη, καθώς ο εβραϊσμός αποτελεί τη βάση του χριστιανισμού, και αποτελεί και τη βάση του Ισλάμ, τελικά μπορεί κανείς να πει ότι είναι η πλειοψηφική θρησκεία του κόσμου, διότι χριστιανοί και μουσουλμάνοι συγκροτούν σαφή πλειοψηφία στον παγκόσμιο πληθυσμό και μας δίνουν ένα 58% των κατοίκων του κόσμου αυτού.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό που θα πρέπει να τονίσουμε είναι — δύο στοιχεία τα οποία θα ήθελα να σας εκθέσω, τα εξής:

Το 2000 μ.Χ. καταγράφηκε πόσοι άνθρωποι δηλώνουν άθρησκοι. Άλλο άθρησκος άλλο άθεος. Οι άθρησκοι πιστεύουν σε κάτι δυνατό, κάτι μεγάλο, κάτι που μπορεί να λέγεται "θεός", αλλά θεωρούν ότι όλες οι θρησκείες που υπάρχουν στη Γη είναι πεπονημένες, δεν

είναι του Θεού, είναι κατασκευές των ανθρώπων για να καλύψουν τις ανάγκες τους ή να εκφράσουν ανησυχίες και σκέψεις τους και επομένως θεωρούν ότι δεν πιστεύουν σε καμία θρησκεία, αλλά πιστεύουν στον Θεό. Οι άθρησκοι, το 2000 μ.Χ., καταγράφονται σε σχεδόν 800 εκατομμύρια ανθρώπους, συγκεκριμένα 770 εκατομμύρια ανθρώπους.

Επίσης, το 2000 μ.Χ. καταγράφεται και πόσοι άθεοι υπάρχουν στη Γη και αυτοί είναι περίπου 150 εκατομμύρια άνθρωποι. Οι άθεοι, αυτοί πια φυσικά δεν έχουν καμία θρησκεία, αλλά πιστεύουν ότι δεν υπάρχει και Θεός. Είναι πολύ ενδιαφέρον ότι τώρα, στη ζώνη του χρόνου που ζούμε, περίπου το 1 δισεκατομμύριο ανθρώπων της Γης είναι είτε άθρησκοι είτε άθεοι, δηλαδή ο 1 στους 7,5 περίπου κατοίκους αυτής της Γης, είτε δεν πιστεύει σε καμία θρησκεία, δεν ακολουθεί καμία θρησκεία, είτε δεν πιστεύει καθόλου στον Θεό.

V1.1.5 Η ιδιαιτερότητα των Κινέζων (8')

<https://youtu.be/Bx1fRUHVB8Y>

απομαγνητοφώνηση gkyr / αντιπαραβολή Asimienia

Πάλι σχολιάζοντας, συνεχίζουμε τον κατάλογο αυτών των θρησκειών που μας δίνει ο Ο.Η.Ε. Θα θέλαμε να πούμε το εξής: ότι σε ένα σημείο είδαμε τη θρησκεία που ονομάζεται "σιχισμός". Αυτή η θρησκεία των "σιχ" δεν είναι οι σίιτες που λέμε — οι σίιτες είναι μία τάση του Ισλάμ. Η σιχ είναι θρησκεία η οποία αναπτύχθηκε στην Ινδία, στον 16ο αιώνα. Και αυτή παρουσιάζει τάση ανάπτυξης. Το 2000 μ.Χ. παρουσιάζεται με 23 εκατομμύρια περίπου πιστούς, ενώ δώδεκα χρόνια αργότερα παρουσιάζεται με 27 εκατομμύρια πιστούς.

Και ένα άλλο σημείο που θα πρέπει να σχολιάσουμε είναι ο σιντοϊσμός, τον οποίο αναφέραμε. Ο σιντοϊσμός είναι θρησκεία μόνο των Ιαπώνων και για αυτό καταγράφεται να έχει 80 εκατομμύρια άτομα που τον ακολουθούν. Η Ιαπωνία μπορεί να 'ναι μία μικρή χώρα, εδώ στον Ειρηνικό Ωκεανό, αλλά είναι εξαιρετικά πυκνοκατοικημένη, γι' αυτό και μπορεί και είναι και στον χάρτη με την τοπική δικιά της μοναδική θρησκεία, που είναι το σίντο.

Επίσης αναφερθήκαμε στους ζωροάστρες, οι οποίοι το 2012 μ.Χ. παρουσιάζονται να είναι 2,5 εκατομμύρια. Είναι έτσι αξιοπρόσεκτο να παρατηρεί κανείς αυτά τα δεδομένα, διότι κάποτε η ζωροαστρική θρησκεία ήταν δυνατή και διαχυμένη, και τώρα είναι φανερό ότι οδηγείται σε μία πορεία τέλους.

Άλλα δύο σημεία να πούμε σε αυτό τον κατάλογο που είναι σημαντικά. Ο χριστιανισμός όταν καταγράφεται με 2 δισεκατομμύρια 200-τόσα εκατομμύρια, καταγράφεται εν τω συνόλω του. Διότι ο χριστιανισμός δεν είναι ενιαίος, όπως γνωρίζουμε, περιλαμβάνει πολλά σχίσματα και αιρέσεις, και αυτός ο αριθμός καλύπτει όλα τα σχίσματα και τις αιρέσεις του χριστιανισμού και βέβαια τα τρία μεγάλα του τμήματα που είναι ο καθολικισμός, ο προτεσταντισμός και η χριστιανική ορθοδοξία. Όπως και όταν καταγράφεται ο αριθμός των μουσουλμάνων, εννοείται όλο το Ισλάμ μαζί με τις τάσεις του και τα σχίσματά του, δηλαδή, και το Ισλάμ διαθέτει ένα σχίσμα, δηλαδή δύο μεγάλα τμήματα, τους σουνίτες και τους σίιτες. Είναι δηλαδή όλοι μαζί εδώ σ' αυτή την καταγραφή.

Θα ήθελα όμως να σταθούμε σε ένα άλλο σημείο που θα μας οδηγήσει και σε άλλα. Ο βουδισμός σε αυτήν εδώ πέρα την καταγραφή παρουσιάζεται με 360 εκατομμύρια και σε πτώση το 2012 μ.Χ., σε 325 εκατομμύρια. Βρίσκεται στην 5η σειρά, μετά τον χριστιανισμό, το

Ισλάμ, τον ινδουισμό, τους άθρησκους και πέμπτος έρχεται ο βουδισμός. Όμως ο βουδισμός είναι πολύ μεγαλύτερη θρησκεία από αυτό που καταγράφεται, για τον εξής λόγο: στην Κίνα, στην Κορέα, στην Ιαπωνία, υπάρχει μία θρησκευτική τάση η οποία διαφέρει από τον υπόλοιπο κόσμο. Τι συμβαίνει σε αυτές τις τρεις χώρες; Όχι ακριβώς με τον ίδιο τρόπο, αλλά η τάση είναι παρόμοια: οι χώρες αυτές, στη συντριπτική τους πλειοψηφία, έχουν ως επίσημη θρησκεία τους τον παγανισμό, δηλαδή τη λατρεία της φύσης. Το ίδιο συμβαίνει στην Κίνα, το ίδιο συμβαίνει στην Κορέα, το ίδιο συμβαίνει στην Ιαπωνία. Εκτός αυτού, σαν κύριό τους θρήσκευμα έχουν τη λατρεία των προγόνων — πάει μαζί με τη λατρεία της φύσης. Ο κάθε Κινέζος, ο κάθε Κορεάτης, ο κάθε Ιάπωνας πριν φύγει το πρωί από το σπίτι του, χαιρετά με σεβασμό τη γωνιά των προγόνων, γιατί τιμούν τους προγόνους τους σαν θεϊκά πνεύματα.

Εκτός από αυτό, αυτές οι περιοχές έχουν δεχθεί φιλοσοφίες, τις οποίες σταδιακά θεώρησαν θεϊκές και ενσωμάτωσαν στον κόσμο τους, τις οποίες και παραλλήλως υπηρετούν. Δηλαδή, στην Κίνα έχουν δεχθεί τις θεωρίες και τις απόψεις του Λάο Τσε και τον τιμούν ως θεό. Το ίδιο και στην Κορέα και στην Ιαπωνία. Τον Κομφούκιο του οποίου τις απόψεις τις τιμούν και τον Κομφούκιο τον τιμούν ως θεό και επίσης έχουν εισπράξει και τον βουδισμό, ο οποίος πέρασε από την Ινδία στην Κίνα και από την Κίνα στην Κορέα και από την Κορέα στην Ιαπωνία και είναι και βουδιστές. Εκτός από αυτό, σε αυτές τις τρεις χώρες, πολλοί άνθρωποι μπορούν να είναι και ζεν, δηλαδή μία άποψη η οποία προήλθε από τον βουδισμό σε συνδυασμό με ταοϊστικά στοιχεία. Και προσέξτε ποιο είναι το εντυπωσιακό σε αυτές τις τρεις χώρες: δεν είναι άλλοι άνθρωποι βουδιστές, άλλοι κομφουκιανιστές, άλλοι ταοϊστές. Ο ίδιος άνθρωπος είναι ταυτοχρόνως και παγανιστής και λατρεύει τους προγόνους του και είναι ταοϊστής και είναι κομφουκιανιστής και είναι βουδιστής και μπορεί να είναι και ζεν και κάποιες φορές, κάποιιοι από αυτούς, τους νεότερους χρόνους έχουν γίνει και χριστιανοί, και είναι και χριστιανοί. Αυτοί οι λαοί, σε αυτό το άκρο της γης, δεν θεωρούν τις θρησκείες μοναδικούς δρόμους. Τους εκλαμβάνουν σαν πολλαπλές δυνατότητες και ανάλογα με τις συνθήκες της ζωής τους, τότε ακουμπούν στον ταοϊσμό, τότε ακουμπούν στον κομφουκιανισμό, τότε ακουμπούν στον βουδισμό, τότε ακουμπούν στον παγανισμό τους.

Εξ αυτού, ο βουδισμός δεν καταγράφεται στην περίπτωση των Κινέζων, των Κορεατών και των Ιαπώνων διότι πάρα πολύ μεγάλος αριθμός Κινέζων είναι και βουδιστές, σχεδόν όλοι οι Κορεάτες είναι και βουδιστές, το ίδιο είναι και οι Ιάπωνες. Αυτές οι χώρες είναι πάρα πολύ πυκνοκατοικημένες. Η Κίνα¹ είναι η μεγαλύτερη σε πληθυσμό χώρα στον κόσμο, όχι τώρα, ως φαίνεται στους αιώνες. Επομένως, αυτό το φαινόμενο, το να υπάρχουν τόσοι πολλοί άνθρωποι, εδώ, στην ανατολική Ασία, οι οποίοι υπηρετούν ταυτοχρόνως πολλαπλές τάσεις και φιλοσοφικές συλλήψεις και θρησκείες, κάνει τον βουδισμό, στη συγκεκριμένη περίπτωση, να μην καταγράφεται όσον αφορά αυτούς τους τρεις λαούς. Αν καταγραφόταν ο βουδισμός των Κινέζων, των Κορεατών και των Ιαπώνων, τότε ο βουδισμός θα ήταν πάρα πολύ ψηλά, πιθανόν να ήταν στη δεύτερη θέση παγκοσμίως, μετά τον χριστιανισμό.

---

¹ Στην Κίνα υπάρχουν και πληθυσμοί με μόνον μία θρησκεία όπως π.χ. οι Ουιγκούρ Τούρκοι, στα ΒΔ, που είναι μουσουλμάνοι ή οι κάτοικοι του Θιβέτ που είναι βουδιστές

V1.1.6 "Ανατολικές" - "Δυτικές" Θρησκείες (9')

<https://youtu.be/059GbuzSUSE>

απομαγνητοφώνηση Lemoia9 / αντιπαραβολή Asimenia

Συναφές με όσα είπαμε μέχρι τώρα είναι και ένα άλλο σημείο, μια άλλη πλευρά, στην οποία πρέπει να σταθούμε πριν προχωρήσουμε. Οι θρησκείες του κόσμου —οι ζώσες θρησκείες του κόσμου— χωρίζονται σε "ανατολικές" και σε "δυτικές". λέμε η τάδε θρησκεία είναι "ανατολική θρησκεία", η τάδε θρησκεία είναι "δυτική θρησκεία".

Αυτή, τώρα, η ταξινόμηση είναι κάπως παραπλανητική, διότι όλες οι θρησκείες —μα όλες οι θρησκείες— του καταλόγου που διαβάσαμε στις προηγούμενες ενότητες, έχουν γεννηθεί στην Ασία, δηλαδή στην Ανατολή — εξ ανατολών το φως (που έλεγαν οι αρχαίοι). Προσέξτε, όμως: ο χωρισμός ισχύει και μιλάμε για "ανατολικές" και για "δυτικές" θρησκείες. Όλες είναι ανατολικές, αλλά υπάρχουν οι ανατολικές θρησκείες και οι δυτικές θρησκείες, στην ασιατική πλευρά γεννημένες όλες.

Ποιο είναι το όριο από το οποίο αρχίζουν οι ανατολικές θρησκείες και οι δυτικές; Το όριο μεταξύ των δύο πλευρών —δυτικών και ανατολικών— είναι η ίδια η Ινδία. Η Ινδία ανήκει στις ανατολικές· ο ινδουισμός της Ινδίας ανήκει στις ανατολικές θρησκείες, και από την Ινδία και ανατολικότερα όλες οι θρησκείες που παρήχθησαν ονομάζονται "ανατολικές θρησκείες". Από την Ινδία και δυτικότερα οι θρησκείες οι οποίες γεννήθηκαν ονομάζονται "δυτικές θρησκείες".

Τι διαφορά έχουν οι ανατολικές απ' τις δυτικές θρησκείες; Τεράστια διαφορά! Στις ανατολικές θρησκείες δεν υπάρχει δόγμα —δεν υπάρχει απόλυτη αλήθεια—, γιατί δεν δόθηκε η αλήθεια από τον Θεό. Οι δυτικές θρησκείες είναι θρησκείες στις οποίες ο ίδιος ο Θεός μετέφερε τις αλήθειες του, γι' αυτό και είναι θρησκείες "εξ αποκαλύψεως". *Εξ αποκαλύψεως*, δηλαδή αποκαλύφθηκε το θέλημα του Θεού και έδωσε ο ίδιος ο Θεός οδηγίες. Αφού έδωσε ο ίδιος ο Θεός οδηγίες, στις δυτικές θρησκείες υπάρχουν απόλυτες αρχές, απόλυτοι κανόνες, απόλυτες αλήθειες και επομένως έχουν άλλο κλίμα από τις ανατολικές θρησκείες, οι οποίες —εν πολλοίς— είναι θρησκείες αναζήτησης της αλήθειας. Στην πραγματικότητα, είναι θρησκείες φιλοσοφικού στοχασμού πάνω στο πώς πρέπει να λειτουργεί ο άνθρωπος, το ήθος του, τι είναι η αλήθεια, αν υπάρχει η αλήθεια... Εξ αυτού, είναι θρησκείες *διαδρομής*: πιστεύουν ότι ο άνθρωπος αναζητεί την αλήθεια και έχει τη δικιά του διαδρομή στην αναζήτηση της αλήθειας, γι' αυτό και οι θρησκείες αυτές πολύ συχνά χρησιμοποιούν τη λέξη 'δρόμος', 'μονοπάτι', 'κακοτράχαλος δρόμος'... Γιατί; Γιατί στην αναζήτηση της ύπαρξης του ίδιου του τού εαυτού, του μεγάλου χώρου στον οποίο κατοικεί ο κάθε άνθρωπος, στις ανατολικές θρησκείες έχει τον δικό του κώδικα, τις δικές του συλλήψεις. Βέβαια, οι θρησκείες αυτές του παρέχουν βάσεις και κατευθύνσεις, αλλά δεν είναι απόλυτες.

Εξ αυτού, επειδή δεν είναι απόλυτες οι αλήθειες στις ανατολικές θρησκείες και υπάρχει συνεχής αναζήτηση, δεν υπάρχουν ιερείς οι οποίοι να μετέχουν του θείου. Στις ανατολικές θρησκείες αυτό που υπάρχει είναι *Δάσκαλοι*, *Σοφοί*. Υπάρχουν *γκουρού* στον ινδουισμό ή *baba*, αλλά δεν υπάρχουν ιερείς και ιερατείο. Δεν υπάρχει ιερατείο και πυραμίδα κ.λπ., μόνο στον βουδισμό, που έχει μοναχισμό, αλλά και αυτό είναι ένα παράξενο πράγμα, που δεν

είναι ακριβώς ιερατείο — θα τα πούμε όταν έρθουμε στον βουδισμό.

Εκτός αυτού, όλες αυτές οι ανατολικές θρησκείες, επειδή θεωρούν ότι ο κάθε άνθρωπος ψάχνει τον δρόμο του και αναζητεί τον εαυτό του, έχουν πολύ ψηλά μία διαδικασία εσωτερικής αναζήτησης του ανθρώπου, η οποία ονομάζεται *διαλογισμός*. Σε όλες αυτές τις θρησκείες ο διαλογισμός παίζει ρόλο μεγάλο και σε κάποιες από αυτές τεράστιο ρόλο. Ο διαλογισμός είναι μια περίπλοκη διαδικασία· δεν μαθαίνεται εύκολα. Πρέπει να εκπαιδεύσεις τον εαυτό σου στον διαλογισμό, που είναι μια δύσκολη διαδικασία εσωτερικής εισόδου —μια είσοδος στον εαυτό σου— και συνεχής διείσδυση στον εαυτό σου· πρέπει να βρεις τον δρόμο για να το κάνεις αυτό και μπαίνοντας στον εαυτό σου πετάς τα σκουπίδια σου στην ουσία —λίγο λίγο, λίγο λίγο, λίγο λίγο πετάς τα σκουπίδια σου— για να φτάσεις στην πηγή σου. Γιατί αυτές οι ανατολικές θρησκείες πιστεύουν ότι μέσα στην ύπαρξή μας, μέσα στον κάθε άνθρωπο, εμπεριέχεται το φως, γιατί είμαστε τμήμα του *μεγάλου*, άρα εμπεριέχεται το φως και είναι σημαντικότερο να φτάσουμε στην πηγή του φωτός. Δεν είναι απλό· ίσως είναι το δυσκολότερο πράγμα στον κόσμο —κατ' αυτούς— να φτάσει κανείς στην πηγή του φωτός, αλλά όταν φτάσει στην πηγή του φωτός, τότε ο άνθρωπος μετέχει του *μεγάλου* και στην ουσία ενώνεται με το σύμπαν. Αυτό μέσα από τον διαλογισμό.

Επομένως, οι ανατολικές θρησκείες δεν έχουν ιερατείο, δεν έχουν απόλυτες αρχές και είναι θρησκείες διαλογισμού.

Αναφερθήκαμε στις ανατολικές θρησκείες και τώρα θα αναφερθούμε συνοπτικά στα μεγάλα χαρακτηριστικά των δυτικών θρησκειών, πριν αρχίσουμε να πιάνουμε πλέον μία μία τις θρησκείες και να αναφερόμαστε σε κάποια κεντρικά χαρακτηριστικά τους και συλλήψεις τους.

Οι δυτικές θρησκείες —το είπαμε και πριν—, σε αντίθεση με τις ανατολικές, έχουν απόλυτες αλήθειες και είναι θρησκείες *εξ αποκαλύψεως*, δηλαδή ο ίδιος ο Θεός έδωσε τις οδηγίες. Επομένως, είναι άκαμπτες, δεν μπορείς να συζητήσεις αυτό το οποίο είπε ο Θεός. Επάνω σε αυτά που είπε ο Θεός μπορεί να γίνει επεξεργασία και διείσδυση και ερμηνεία και ανάλυση. Πάντως, σε βοήθεια αυτής της προσέγγισης της αλήθειας υπάρχουν ενδιάμεσοι· είναι οι ιερείς, οι οποίοι μετέχουν κατά κάποιον τρόπο του θείου, έχουν επαφή με το θείο και, αν κάποιες από αυτές δεν έχουν ιερείς, έχουν πολύ έντονη την πλευρά των προφητών. Δηλαδή, κάθε τόσο κάποια άτομα από τη θρησκεία τους έχουν τη μεγάλη τιμή να χρησιμοποιούνται από τον Θεό ως ενδιάμεσοι, για να μεταφέρουν το μήνυμά του κάθε φορά στους πιστούς.

Πάντως, κατά κανόνα, στις δυτικές θρησκείες υπάρχει ιερατείο και βέβαια οι δυτικές θρησκείες όλες έχουν την έννοια του προφήτη, δηλαδή του ατόμου —ο προφήτης δεν είναι παρά ένας άνθρωπος, ένας θνητός, που γεννήθηκε θνητός, θα πεθάνει θνητός— δεν είναι θεός ο προφήτης, όμως έχει την τιμή να επιλέγεται από τον Θεό για να μεταφέρει το μήνυμά του.

1.2: Οι Ανατολικές Θρησκείες: Ο Ινδουισμός - 1

V1.2.1 Οι Βέδες (6')

<https://youtu.be/ZXs6-2iLs8>

απομαγνητοφώνηση gkyr / αντιπαραβολή Asimena

Τώρα, θα μετακινηθούμε στην πρώτη ανατολική θρησκεία, την οποία θα προσεγγίσουμε, και οφείλουμε να ξεκινήσουμε από αυτήν

α) γιατί είναι η πιο εμβληματική από τις ανατολικές θρησκείες, από πολλές πλευρές, και

β) διότι ο ινδουισμός —διότι περί αυτού πρόκειται— θεωρείται η αρχαιότερη ζώσα θρησκεία στον κόσμο και —από πολλούς θρησκευολόγους και ερευνητές— θεωρείται ότι είναι μία θρησκεία η οποία επηρέασε όλες τις επόμενες, με διάφορα νήματα και υπόγειες διαδρομές.

Η θρησκεία αυτή, ο ινδουισμός, συνδέεται με κάποια ιστορική πλευρά —θα έλεγε κανείς— των πραγμάτων, διότι οι μελετητές, οι αρχαιολόγοι και οι ιστορικοί, θεωρούν ότι η θρησκεία αυτή συνδέεται με την κάθοδο στην Ινδία ενός ανθρωπίνου κορμού που ονομαζόταν "Άριοι". Οι Άριοι ήταν φύλο ινδοευρωπαϊκό που, φαίνεται ότι, εισέβαλε στις περιοχές που —χονδρικά— ιστορικά είναι Ινδία.

Σε αυτό το σημείο, θα ήθελα να σας δείξω στον χάρτη κάτι, γιατί θα πρέπει να συνεννοηθούμε, να έχουμε μία κοινή συμφωνία: ότι όταν λέμε τη λέξη "Ινδία" θεωρούμε —στη βαθιά ιστορία— όχι μόνο αυτό που βλέπουμε στον χάρτη με πράσινο φωτεινό, αλλά και αυτό το οποίο φαίνεται στον χάρτη με χρώμα λαδί, το Πακιστάν δηλαδή, όπως και την περιοχή του Μπαγκλαντές. Αφήστε που κατά καιρούς η Ινδία είχε και τμήματα του σημερινού Αφγανιστάν και της σημερινής Μπούρμα. Δηλαδή, η Ινδία —ιστορικά— ήταν μία μεγάλη χώρα. Πρόσφατα αποκόπηκε το ένα τμήμα της και δημιουργήθηκε το Πακιστάν και το Μπαγκλαντές. Αυτό έγινε πριν πενήντα, εξήντα χρόνια. Τις βαθιές εποχές και στην ιστορία της, η Ινδία είναι μία μεγάλη χώρα, όπως και παραμένει βέβαια, είναι η δεύτερη μεγαλύτερη σε πληθυσμό χώρα στον κόσμο και —ας το προσέξουμε αυτό— δεν είναι τωρινό να είναι η Ινδία τόσο πολυπληθής χώρα. Να πω κάτι: εάν η Ινδία δεν είχε χάσει πρόσφατα, μετά το

1945-48 μ.Χ., αυτές τις περιοχές, θα ήταν —με απόσταση— η πολυπληθέστερη χώρα στον κόσμο, σε σχέση με την Κίνα. Η Κίνα είναι η πολυπληθέστερη χώρα στον κόσμο, γιατί η Ινδία έσπασε στα τρία μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Η Ινδία, λοιπόν, είναι πάντα μία μεγάλη χώρα και πολυπληθής, όπως και η Κίνα, και σε αυτή τη χώρα, σας θυμίζω, ότι είχε αναπτυχθεί πρωίμως ο γεωργικός πολιτισμός. Ανήκει και η Ινδία στις χώρες που γύρω στο 7000 π.Χ. παρουσιάζουν γεωργικό πολιτισμό, όπως και η Κίνα γύρω στο 7000 π.Χ., όπως και η Ελλάδα γύρω στο 7000 π.Χ., παρουσιάζουν γεωργικό πολιτισμό (γεωργία). Και σας θυμίζω ότι στις περιοχές της Ινδίας, στις δυτικές περιοχές της Ινδίας, αυτές που σήμερα είναι Πακιστάν, στη ροή του Ινδού Ποταμού, είχαν αναπτυχθεί δύο σπουδαίοι πολιτισμοί, των Χαράπα και των Μοχέντζο Ντάρο, απ' τους οποίους έχουν βρεθεί γραπτά μνημεία, που όμως δεν έχει σταθεί δυνατό να τα μελετήσει κανείς. Έτσι δεν γνωρίζουμε αυτός ο πληθυσμός, αυτός ο πολιτισμός, από ποιους ανθρώπους πήγασε. Δεν γνωρίζουμε δηλαδή ποιοι ήταν οι κάτοικοι της Ινδίας, ή τουλάχιστον αυτού του τμήματος της Ινδίας, πριν κατεβούν Ινδοευρωπαίοι.

Οι Ινδοευρωπαίοι, όμως, γνωρίζουμε ότι, πρέπει να εισέβαλαν στην Ινδία γύρω στο 1600-1550 π.Χ. και να προχώρησαν —μέσα στον χρόνο, χτυπώντας, συντρίβοντας τους ντόπιους κατοίκους— ερχόμενοι από βορρά προς νότον. Πρέπει αυτή τους η εισβολή και η επίδοσή τους και η επέκτασή τους στην Ινδία να τους πήρε μακρύ χρόνο, διότι τα γεγονότα —ας πούμε, αυτής της επέκτασης των Ινδοευρωπαίων στην Ινδία— καταγράφονται, σύμφωνα με τους ειδικούς (εκείνοι θεωρούν ότι τα βλέπουν καθαρά) μέσα στις ιστορίες που βρίσκονται στα ιερά βιβλία των Ινδών και του ινδουισμού, τις διάφορες Βέδες.

Η αρχαιότερη από αυτές είναι η Ριγκ Βέδα και στην ουσία οι Βέδες, ως φαίνεται, καταγράφουν τους θρύλους, τις παραδόσεις, αυτών των Ινδοευρωπαίων που μπήκαν στην Ινδία, χτύπησαν τους ντόπιους πληθυσμούς και τους υπέταξαν, για αυτό και είναι γεμάτες — οι Βέδες— από οργιαστικές ιστορίες. Οι Βέδες μοιάζουν κάπως με την αρχαία ελληνική μυθολογία, όπου θεοί ερωτεύονται, πολεμούν μεταξύ τους, ο ένας συκοφαντεί και χτυπά τον άλλον, ερωτεύονται θνητούς, υπάρχει πολλή φαντασία, ζώα αναμειγνύονται, άνθρωποι αναμειγνύονται, θεοί αναμειγνύονται, όπως στην αρχαία ελληνική μυθολογία. Έτσι και αυτοί οι Ινδοευρωπαίοι που μπήκαν κατέγραψαν τους θρύλους, ως φαίνεται, και τις παραδόσεις τους μέσα σε αυτά τα κείμενα, τα οποία παραμένουν μέχρι σήμερα ιερά βιβλία της αρχαιότερης ζώσας θρησκείας, του ινδουισμού, που είναι και μία από τις μεγαλύτερες θρησκείες του κόσμου.

V1.2.2 Οι Ουπανισάδες (8΄)

<https://youtu.be/lseDkv6roS0>

απομαγνητοφώνηση gkyr / αντιπαραβολή Asimienia

Μιλάμε λοιπόν για τον ινδουισμό και την κάθοδο των Αρίων. Οι Άριοι, καθώς κατέβηκαν στην Ινδία, άρχισαν να καταγράφουν τους θρύλους και τις παραδόσεις τους, τις οποίες και διαβάζουμε και κατέχουμε. Μπορούμε να διαβάσουμε τα κείμενα αυτά, διότι η σημερινή γλώσσα των Ινδών, η μεγαλύτερη από τις πάρα πολλές γλώσσες που υπάρχουν στην Ινδία, είναι η γλώσσα χίντι —αν θυμάστε το είδαμε σε προηγούμενη ενότητα, όταν μιλούσαμε για

τις γλώσσες— και αυτή (η χίντι) είναι ινδοευρωπαϊκή γλώσσα, είναι εξέλιξη της σανσκριτικής γλώσσας. Οι Άριοι αυτοί μιλούσαν μία αρχέγονη ινδοευρωπαϊκή γλώσσα, την οποία οι γλωσσολόγοι χρησιμοποιούν πάρα πολύ για να αποκωδικοποιήσουν την πηγή, (τον πυρήνα) των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών — το ίδιο κάνουν βέβαια και για τις άλλες ομάδες των γλωσσών, με παρόμοιες αρχέγονες γλώσσες. Σας είπα, και σε άλλο σημείο, ότι η σανσκριτική των Αρίων και η αρχαία ελληνική, όπως και η αρχαία περσική και η αρχαία αρμενική, χρησιμοποιούνται από τους γλωσσολόγους για να αποκωδικοποιήσουν τον πυρήνα των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών.

Από πού κατέβηκαν αυτοί οι Άριοι; Γενικά, οι επιστήμονες πιστεύουν ότι οι ινδοευρωπαϊκές γλώσσες δημιουργήθηκαν σε βαθύ χρόνο, χρόνο που δεν μπορούμε να γνωρίζουμε, από ομάδες οι οποίες κινούνταν σε αυτό που σήμερα είναι Ουκρανία και νότια Ρωσία, πάνω από τη Μαύρη Θάλασσα και την Κασπία Θάλασσα. Θεωρούν δηλαδή ότι εκεί είναι η αρχή των Ινδοευρωπαίων, σε ζώνες ημινομάδων και νομάδων, νομαδικών πληθυσμών, και από εκεί, ως φαίνεται, γύρω¹ στο 6000 π.Χ., υπάρχουν κάποιες εικασίες ότι υπήρχε απομάκρυνση και διάσπαση και μετακίνηση ινδοευρωπαϊκών φύλων προς διάφορες πλευρές και αυτές οι μετακινήσεις καταγράφονται σε διάφορες επανειλημμένες ζώνες του χρόνου. Στο 2500 π.Χ., τότε θεωρείται ότι μετακινήθηκαν και οι Έλληνες προς τον νότο και οι Χετταίοι προς τον νότο και οι Ινδοευρωπαίοι αυτοί (οι Άριοι). Ονόμαζαν τον εαυτό τους "Άριαν", και από τη λέξη "Άριαν" προέρχεται και η λέξη "Ιράν", η χώρα που λέγεται Ιράν είναι η χώρα των Άριαν, δηλαδή των Αρίων, διότι αυτοί, οι Άριοι, αν ισχύει η σκέψη, μετακινήθηκαν από αυτές τις ζώνες μεταξύ Κασπίας και Μαύρης Θάλασσας και μπήκαν κάποια στιγμή, κινήθηκαν προς το Ιράν και το Αφγανιστάν και κάποιοι από αυτούς μπήκαν στην Ινδία. Μία μεγάλη ομάδα μπήκε στην Ινδία. Πότε; Γύρω στο 1600 π.Χ. όπως είπα.

Μπαίνοντας στην Ινδία άλλαξαν τελείως τον χαρακτήρα αυτής της χώρας και έγιναν αυτοί ο κυρίαρχος πληθυσμός της Ινδίας. Μέσα στα χρόνια τα πολλά και τους αιώνες, μετακινούνταν νοτιότερα και νοτιότερα και νοτιότερα. Πάντως, η εξαιρετικά περίπλοκη χώρα που λέγεται Ινδία — η Ινδία είναι η πιο περίπλοκη χώρα στον κόσμο, η πιο περίπλοκη κοινωνία αυτού του πλανήτη που λέγεται Γη, εδώ και 5000 χρόνια της συμβαίνει αυτό της Ινδίας— αυτή, λοιπόν, η χώρα, που λέγεται Ινδία, έχει κατά κύριο λόγο Ινδοευρωπαίους κατοίκους ή τουλάχιστον κατοίκους που μιλούν ινδοευρωπαϊκή γλώσσα, ως επί το πολύ, όσο πιο βόρεια πάμε και μέχρι περίπου το κέντρο. Από το κέντρο της Ινδίας και νότια αυξάνονται κατά πολύ οι πληθυσμοί οι οποίοι δεν μιλούν ινδοευρωπαϊκές γλώσσες, δεν μιλούν χίντι και παρόμοιες αποκλίσεις των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών, που σημαίνει ότι αυτοί οι Άριοι καθώς κινούνταν προς τον νότο, έβρισκαν αντιστάσεις· τελικά, δεν έφτασαν σε μεγάλους αριθμούς μέχρι τον νότο της Ινδίας. Όμως, αυτοί είναι που έδωσαν το στίγμα στην Ινδία και σταδιακά συνέγραψαν το θρησκευτικό τους αίσθημα και τις θρησκευτικές τους συλλήψεις, όχι μόνο στις Βέδες, τις οποίες σας ανέφερα, που οι Βέδες θεωρούνται αρχέγονα θρησκευτικά κείμενα, περίπου τοποθετούνται στο 1500 π.Χ., αλλά συνέχισαν να γράφονται μέχρι το 500 π.Χ., είναι οι Βέδες, είναι οι Βραχμάνες και είναι και οι Ουπανισάδες. Ουπα-νισάδες: το "ούπα" είναι το αρχαιοελληνικό "υπό". Η σανσκριτική είναι πολύ κοντά στην αρχαία ελληνική γλώσσα, για αυτό το "ούπα-νισάδες" θα πει "κάτω από τα πόδια του δασκάλου" και αυτό το

---

¹ Οι αρχικές κινήσεις διάχυσης των Ινδοευρωπαίων εικάζεται ότι πρέπει να συνέβησαν στην 6η ή 5η χιλιετία π.Χ.

"ούπα" είναι "υπό", "υπό τους πόδας των σοφών".

Οι Ουπανισάδες¹ συγκροτούν ένα ξεχωριστό τμήμα της ινδουιστικής θρησκείας που συγγράφηκε σχετικά πρώιμα, δηλαδή τον 8ο, τον 7ο, τον 6ο αιώνα π.Χ. και σε αντίθεση με τις Βέδες, οι οποίες είναι γεμάτες οργιαστικές ιστορίες και έρωτες και μάχες και ζώα και θεότητες γυναικείες, ανδρικές, μισο-άνδρες, μισο-γυναίκες, ερμαφρόδιτες, μισο-ζώα, μισο-ανθρώπους, οι Ουπανισάδες είναι σε τελείως άλλο κλίμα. Είναι μία στοχαστική, φιλοσοφική, συζήτηση για τον άνθρωπο, για το σύμπαν, για το βράχμα, για τη μεγάλη δύναμη, για το φως μέσα μας. Και, όμως, παρότι όταν κανείς διαβάζει τις Βέδες δεν μπορεί να φανταστεί ότι είναι της ίδιας θρησκείας με τους Ουπανισάδες, για τους ινδουιστές όλα αυτά τα ιερά κείμενα είναι έμπλεα σοφίας. Και οι ινδουιστές διαβάζοντας τις Βέδες, διαβάζοντας τις Βραχμάνες βρίσκουν σε κάθε σειρά των κειμένων αυτών πάρα πολύ μεγάλης σοφίας σκέψεις και κατευθύνσεις και τιμούν αυτά τα κείμενα εξίσου, τόσο τις Βέδες, όσο και τις Βραχμάνες, όσο και τις Ουπανισάδες.

V1.2.3 "Τα πάντα ρει" (8')

<https://youtu.be/GwuLrB3Rkw4>

απομαγνητοφώνηση gina zaza / αντιπαραβολή Asimonia

Μιλήσαμε ήδη για τα ιερά κείμενα του ινδουισμού και τις άπειρες θεότητες που έχει αυτή η θρησκεία. Μιλούμε για εκατοντάδες χιλιάδες θεοτήτων, δεν είναι ένας και δυο, διότι κάθε μία από τις μορφές που υπάρχουν μέσα στα ιερά κείμενα είναι μια θεότητα. Αφήστε που ο ινδουισμός δεν είναι καν ένας. Σε διάφορες περιοχές της Ινδίας υπάρχουν διαφορετικές συλλήψεις, υπάρχουν και τοπικές.

Σας θυμίζω: επειδή ο ινδουισμός δεν έχει ιερείς, είναι μια κοινοτική θρησκεία, γεμάτη πανηγύρια, γεμάτη γιορτές, γεμάτη χρώματα, γεμάτη αρώματα· δεν υπάρχει θρησκεία στον κόσμο που να έχει περισσότερους ήχους, περισσότερες μυρωδιές, περισσότερα χρώματα, περισσότερο παλμό από την ινδουιστική θρησκεία. Γίνονται χιλιάδες τελετές ινδουιστικές, κάθε χρόνο, σ' αυτή την τεράστια χώρα που λέγεται Ινδία, ων ουκ έστιν αριθμός, και ων ουκ έστι (δεν έχουν τέλος) και οι παραλλαγές δηλαδή, δεν έχουν τελειωμό οι παραλλαγές του.

Η μεγαλύτερη θρησκευτική τελετή που γίνεται ποτέ στη Γη είναι ινδουιστική· είναι η τελετή "Κουμπ Μελά", έτσι λέγεται "Κουμπ Μελά" και γίνεται στην περιοχή Αλλαχαμπάντ στην Ινδία. Η τελετή αυτή γίνεται κάθε δώδεκα χρόνια και σ' αυτή την τελετή συντονίζονται οι περισσότεροι ινδουιστές, γιατί στην Ινδία οι ινδουιστές ανά περιοχή, ανά τόπο, ανά χωριό, ανά περιφέρεια έχουν τις δικές τους δράσεις· αυτή η τελετή Κουμπ Μελά ενώνει τους ινδουιστές της Ινδίας. Συμβαίνει κάθε δώδεκα χρόνια, γίνεται αυτή η γιορτή, διαρκεί πενήντα ημέρες και, κατά τη διάρκεια αυτής της Κουμπ Μελά, συγκεντρώνονται στο Αλλαχαμπάντ της Ινδίας τουλάχιστον 100 εκατομμύρια άνθρωποι. Στον Θεό σας! Όταν γίνεται η τελετή Κουμπ Μελά, οι δορυφόροι, που κινούνται πάνω στη στρατόσφαιρα και παίρνουν φωτογραφίες της Γης, είδαν ότι είναι το μόνο ανθρώπινο γεγονός το οποίο αποτυπώνεται από το διάστημα, διότι είναι τόσοι πολλοί οι άνθρωποι συγκεντρωμένοι εκεί στο Αλλαχαμπάντ της Ινδίας, 100-

---

¹ Οι Ουπανισάδες γράφηκαν από τον 8ο - τον 5ο αιώνα π.Χ.

και εκατομμύρια άνθρωποι, που τα κεφάλια τους συγκροτούν μία μαύρη κηλίδα που φαίνεται από το διάστημα. Αυτός είναι ο ινδουισμός. Δεν έχει μέτρο αυτή η ιστορία. Είναι κάτι το ασύλληπτο σε αυτή τη θρησκεία.

Τώρα, αυτή η θρησκεία είναι εξίσου περίπλοκη και έχει χίλιες όψεις, αλλά έχει μία κεντρική· θα μπορούσαμε να την περιγράψουμε ως εξής: στον ινδουισμό η σύλληψη είναι ότι τίποτα δεν είναι ευθύ, τίποτα δεν αρχίζει και τελειώνει. Όλα την ίδια στιγμή ξεκινούν και την ίδια στιγμή τελειώνουν κάποια πράγματα άλλα και συνεχίζεται και συνεχίζεται και συνεχίζεται.

Στο μυαλό του Ινδού, του ινδουιστή, όλα ρέουν, τα πάντα ρει, τα πάντα υπάρχουν και δεν υπάρχουν, διότι εσύ σήμερα την ώρα που μιλάς είσαι αυτός, αλλά μετά από λίγη ώρα δεν είσαι αυτός, έχεις ήδη κάνει ένα βήμα και έχεις γίνει κάτι διαφορετικό. Στη ζωή μας δεν είμαστε ποτέ οι ίδιοι άνθρωποι. Καθώς περνούν οι μέρες, τα χρόνια, οι ώρες, κάθε στιγμή είμαστε διαφορετικοί από την προηγούμενη φορά· γιατί; γιατί έχουμε νέες εμπειρίες, κάτι άλλο εισπράττουμε. Επομένως, αυτό που είμαστε δεν είναι ακριβώς. Αυτό ισχύει για όλη τη γη. Όλα υπάρχουν και όλα δεν υπάρχουν, διότι όλα είναι σε συνεχή μετάλλαξη — για τον ινδουισμό τα πάντα είναι σε συνεχή μετάλλαξη.

Εξ αυτού, στον ινδουισμό υπάρχει η έννοια της συνεχούς κίνησης και της κυκλικότητας. Τα πάντα γεννιούνται και πεθαίνουν, αλλά όταν πεθαίνουν δεν πεθαίνουν, γιατί απλώς είναι μια άλλη μετάλλαξη· στα πάντα, στις πράξεις μας, στις σκέψεις μας, στα αισθήματά μας και στην κίνηση του κόσμου ολόκληρου. Έτσι φαντάζονται τον κόσμο, σε μία συνεχή κίνηση, σε μία συνεχή μετάλλαξη.

Εξ αυτού, όπως καταλαβαίνετε, κι αυτό είναι κεντρικό στον ινδουισμό, όταν γεννιόμαστε δεν γεννιόμαστε ακριβώς, διότι, όταν πεθαίνουμε δεν πεθαίνουμε ακριβώς. Όλα είναι ζήτημα μετάλλαξης. Την ώρα που πεθαίνουμε, πεθαίνουμε βιολογικά. Αλλά ο άνθρωπος στον ινδουισμό δεν είναι ύλη, είναι ένα τμήμα του σύμπαντος, ο κάθε άνθρωπος, όχι μόνο ο άνθρωπος, το κάθε πλάσμα στη γη, ακόμη και το μυρμηγκάκι, τα πάντα τα πάντα, έχουν τμήμα του σύμπαντος μέσα τους. Άρα, πώς είναι δυνατόν να πεθάνει το σύμπαν; Αυτό που πεθαίνει είναι η σάρκα.

Οι ινδουιστές, όταν πεθαίνει ο νεκρός τους, δεν τον κλαίνε. Δεν καταλαβαίνουν γιατί κλαίνε οι υπόλοιποι άνθρωποι, όταν πεθαίνει κάποιος, γιατί σου λέει: εντάξει τι έγινε; πέθανε, αλλά δεν πέθανε, θα ξαναγεννηθεί. Γιατί, αφού δεν πεθαίνει το σύμπαν που είναι μέσα μας, οι Ινδοί, όπως καταλαβαίνετε, πιστεύουν, κι αυτό είναι χαρακτηριστικό του ινδουισμού, στη μετεμψύχωση. Η ψυχή του ανθρώπου βρίσκει μια νέα κατοικία, υλική κατοικία, μπαίνοντας μέσα στη γαστέρα μιας γυναίκας, η οποία έχει έρθει σε συνουσία με έναν άνδρα και τώρα μπορεί να ξαναγεννηθεί η ψυχή μέσα σε νέο υλικό περίβλημα. Έτσι, όταν γεννιόμαστε, δεν είμαστε καθόλου φρέσκοι, δεν είμαστε μια νέα ζωή, διότι φέρουμε μέσα τις προηγούμενες ζωές που είχαμε υπάρξει, κι όταν πεθάνουμε θα έρθουν οι επόμενες ζωές.

Όλα είναι ένας κύκλος, λοιπόν, και εξ αυτού ήδη υπογραμμίσαμε δύο κεντρικά σημεία του ινδουισμού:

- την έννοια της ρευστότητας, του κύκλου
- και την έννοια της μετεμψύχωσης.

Για τον ινδουισμό αυτή η έννοια είναι τεράστιας σημασίας. Και βέβαια, συνδυάζεται αυτή η έννοια με τις ηθικές αρχές που πρέπει να τηρεί κάποιος στη ζωή του, γενικές αρχές, οι οποίες

είναι: η αγάπη, η συμπαράσταση, η συμπόνια, η ευγένεια, η αλήθεια, η αποφυγή του δόλου, της μοχθηρίας, διότι όλα αυτά τα αρνητικά αισθήματα καταστρέφουν τον εσωτερικό σου κόσμο και βλάπτουν την κίνηση, την ίδια σου την ψυχή, δηλαδή, το τμήμα του σύμπαντος που σου ανήκει και εξ αυτού βλάπτουν την κίνηση της μετεμψύχωσης στην οποία αναγκαστικά θα μπει μέχρι να ενωθείς με το σύμπαν.

V1.2.4 Οι κάστες (8')

<https://youtu.be/J7Gr2PRzRVY>

απομαγνητοφώνηση gina zaza / αντιπαραβολή Asimenia

Λέγαμε λοιπόν για τον ινδουισμό και την έννοια της μετεμψύχωσης που υπάρχει σ' αυτόν. Η έννοια της μετεμψύχωσης συνδέεται με το μεγάλο σύμπαν, όπως είπαμε πριν, και με την έννοια του κύκλου. Στον ινδουισμό, επαναλαμβάνω, υπάρχουν πάρα πολλοί θεοί, πάρα πολλοί θεοί, χιλίων μορφών. Να ένας, ο Σίβα εδώ. Άλλοι θεοί έχουν πολλά πόδια, άλλοι έχουν πολλά χέρια, άλλοι έχουν αυτιά, μύτες, προβοσκίδες, ό,τι μπορεί να φανταστεί κανείς. Με την έννοια αυτή, ο ινδουισμός θα μπορούσε να θεωρηθεί ειδωλολατρική θρησκεία, παγανιστική θρησκεία;

Πρώτα πρώτα οι Ινδοί αδιαφορούν τελείως πώς θα χαρακτηρίσεις τον ινδουισμό τους. Αυτοί έχουν ζήσει 5000 χρόνια μ' αυτή τη θρησκεία κι αυτή είναι η θρησκεία τους. Ούτε τους νοιάζει πώς εσύ θα την ονομάσεις αυτή τη θρησκεία.

Επειδή οι δυτικές θρησκείες δίνουν μεγάλη έμφαση στον μονοθεϊσμό, υπάρχει ένα ερώτημα: Είναι ο ινδουισμός μονοθεϊσμός ή πολυθεϊσμός;

Η εύλογη απάντηση είναι: όχι απλώς είναι πολυθεϊσμός, αλλά είναι άπειροι θεοί, ων ουκ έστιν αριθμός. Και μάλιστα είναι θεοί οι οποίοι δεν έχουν απόλυτες αλήθειες. Θα σας πω χαρακτηριστικά: ο Κρίσνα λέει στις Βέδες, προσευχήσου σε όποιον θεό θέλεις, έτσι κι αλλιώς, εγώ ακούω τις προσευχές σου. Εδώ μιλάμε για αυτοπεποίθηση, δηλαδή ο Κρίσνα ξέρει ότι μόνο αυτός είναι και ακούει τις προσευχές. Αυτό είναι τελείως διαφορετική φράση από τις δυτικές θρησκείες, έτσι; όπου ο Θεός είναι ένας, ένας είναι ο Θεός και *ούκ έσσονται σοι θεοί έτεροι πλην έμοϋ*. Αυτό είναι το κλίμα των δυτικών θρησκειών. Στον ινδουισμό δεν υπάρχει αυτό το πράγμα. Όλα είναι δεκτά.

Γιατί; Γιατί υπάρχει το πολύ μεγάλο. Τι εννοώ μ' αυτό; Αυτές οι χιλιάδες, οι εκατοντάδες χιλιάδες, θεοτήτων όμως δεν είναι αυτόνομες θεότητες· υποτάσσονται στο μεγάλο σύμπαν, στη μεγάλη δύναμη του σύμπαντος, στη μεγάλη πνοή του σύμπαντος, που λέγεται "Άτμαν" η πνοή του σύμπαντος, Άτμαν. Και αυτό συγκροτεί το Βράχμα, θα λέγαμε Θεός. Δηλαδή, προσέξτε σ' αυτό το σημείο: ενώ οι ινδουιστικές θεότητες λατρεύονται αυτόνομως σε χίλια πανηγύρια και τελετές, που ρίχνονται γάλατα, που φέρνουν φρούτα, που οι άνθρωποι χορεύουν, που ψέλνουν όλοι μαζί κ.λπ. γι' αυτούς τους θεούς, στην πραγματικότητα αυτοί οι θεοί βρίσκονται κάτω από την αιγίδα του πολύ μεγάλου, του Άτμαν, του Βράχμα.

Προσέξτε τη λέξη Άτμαν, η ψυχή του σύμπαντος, σας θυμίζει κάτι στην ελληνική γλώσσα, αυτό το "άτμαν"; Η σανσκριτική και η ελληνική γλώσσα είναι πολύ κοντά. Γιατί το λέω αυτό; Διότι και στον χριστιανισμό (παραδείγματος χάριν) και στον ζωροαστρισμό, που είναι θρησκείες δυτικές, υπάρχουν πολλοί άγιοι. Έτσι δεν είναι; Δεν τιμούμε τους αγίους;

Αυτονόμως, δεν τους έχουμε ξεχωριστούς ναούς και τους τιμούμε; Αλλά δεν είναι αυτόνομοι θεοί, οι άγιοι του χριστιανισμού υποτάσσονται στον Θεό, είναι υπηρέτες του Θεού. Κατά κάποιον τρόπο, στον ινδουισμό το ίδιο συμβαίνει. Δηλαδή, το Βράχμα, το Άτμαν είναι το μεγάλο και όλες αυτές οι θεότητες υποτάσσονται σε αυτό.

Τώρα, λόγω του ότι η ψυχή επανέρχεται και επανέρχεται και μετεμψυχώνεται, ο ινδουισμός έχει και άλλα χαρακτηριστικά που τον καθιστούν ιδιαίτερα ξεχωριστό. Διότι, σύμφωνα με την ινδουιστική σύλληψη ό,τι πράττεις στη ζωή σου, κάθε στιγμή στη ζωή σου, είναι κάτι που σε χαρακτηρίζει και αυτό επεμβαίνει στην ποιότητα της ψυχής σου που πρόκειται να μετεμψυχωθεί. Επομένως, αν στην παρούσα ζωή εσύ δείχνεις καρτερία, δείχνεις ανοχή, δείχνεις γενναιοδωρία, δείχνεις μεγαλοψυχία, δείχνεις αγάπη, ευγένεια, σεβασμό, τότε στην επόμενη σου ζωή, η ψυχή σου θα ενσαρκωθεί μέσα σε ένα υψηλότερου επιπέδου πλάσμα από αυτό που ήσουν. Αν, αντιθέτως, στη ζωή σου δρας ελεεινά, τότε αυτό σωρεύεται και στην επόμενη μετεμψύχωσή σου θα βρεθείς σε ένα κατώτερης σημασίας άτομο από αυτό που είχες υπάρξει. Δηλαδή θα προαχθείς ή θα υποβιβαστείς. Αυτό γίνεται από το σύμπαν, από το Άτμαν, από το Βράχμα.

Και προσέξτε να δείτε, συνδυάζεται αυτό με την εξής έννοια: στην ινδουιστική κοινωνία, η σύλληψη των Αρίων, που μπήκαν σ' αυτή τη χώρα και της άλλαξαν τελείως το πνεύμα και τη ζωή, είναι ότι η ινδουιστική κοινωνία ορίζεται από τέσσερις μεγάλες ζώνες ατόμων, των οποίων η δράση σε προηγούμενες ζωές έχει δημιουργήσει ζώνες:

- Η μία ζώνη είναι η ζώνη των *Βραχμάνων*,
- η δεύτερη ζώνη είναι η ζώνη των *Πολεμιστών*,
- η τρίτη ζώνη είναι η ζώνη των *Εμπόρων* και των *Τεχνιτών*,
- η τέταρτη ζώνη είναι η ζώνη των *Κατωτέρων*
- και υπάρχει μία πέμπτη ζώνη που είναι η ζώνη των *Αισχρών*, των απόλυτα αισχρών.

Αυτές τώρα οι ζώνες —είναι ινδουιστική πατέντα και— ονομάζονται *κάστες*. Δεν υπάρχει σε άλλη θρησκεία η έννοια της *κάστας*, είναι ινδουιστική σύλληψη και, όπως είπαμε, πρέπει να σχετίζεται με τους Αρίους οι οποίοι μπήκαν σ' αυτή τη χώρα και, κατά την ερμηνεία των ειδικών, μπαίνοντας και κατανικώντας την προϋπάρχουσα κοινωνία, προφανώς την υπέταξαν σε κατώτερη θέση και μετά δημιούργησαν ένα εποικοδόμημα θρησκευτικό, το οποίο δικαιολογούσε τη θέση των επήλυδων, δηλαδή των Αρίων¹, σε υψηλότερες ζώνες, ενώ των κατακτημένων σε χαμηλές ζώνες.

---

¹ Είναι χαρακτηριστικό, εξάλλου, πως στα σανσκριτικά, Αργα θα πει ευγενής.

1.3: Οι Ανατολικές Θρησκείες: Ο Ινδουισμός - 2

V1.3.1 Οι παρίες (9')

<https://youtu.be/7SFARn25bXY>

απομαγνητοφώνηση Asimenia / αντιπαραβολή Lemonia9

Οι κάστες, λοιπόν, είναι ένα από τα πολύ χαρακτηριστικά σημεία του ινδουισμού, και βέβαια, εσείς κι εγώ που είμαστε κατά κανόνα των δυτικών θρησκειών, έχουμε εκπαιδευτεί σε αυτή τη λογική και βέβαια είμαστε και σύγχρονοι άνθρωποι με άλλες αναλύσεις της κοινωνίας, θα ονομάζαμε τις κάστες *ταξική διαστρωμάτωση*, διότι οι Βραχμάνοι είναι η κεφαλή (πηγαίνει ιεραρχικά το πράγμα). Όμως για τον ινδουιστή δεν έχει καμία σχέση με ταξική διαστρωμάτωση, είναι *θεική διαστρωμάτωση*, η οποία ανταποκρίνεται στις προηγούμενες ζωές που είχες ζήσει και τη δράση που είχες στην προηγούμενη ζωή. Ανάλογα δηλαδή μ' αυτήν, το Βράχμα σε κάνει στην επόμενη σου ζωή να γεννηθείς —εάν είχε πράξει λαμπρά στην προηγούμενή σου ζωή— σε ζώνη Βραχμάνων, εάν είχε πράξει ελεεινά στην προηγούμενή σου ζωή, στη *μη ζώνη*, που είναι η τελευταία ζώνη, δεν είναι καν κάστα.

Και αυτή η τελευταία ομάδα, αυτοί που σας ανέφερα, *οι εκτός καστών*, ονομάζονται "ντάσα" ή "ντάλιτ" ή "παρία". Στην ελληνική γλώσσα χρησιμοποιούμε τη λέξη "παρίας" και "παρίες". λέμε: δεν θα γίνουμε παρίες / δεν θα επιτρέψω να γίνω παρίας. Τι σημαίνει αυτό; Είναι οι ελεεινοί, οι ντάσα, οι παρίες. Ένα μεγάλο κομμάτι της ινδικής κοινωνίας, των ινδουιστών, εδώ και 5000 χρόνια, γύρω στο 25% των ινδουιστών υπολογίζεται ότι ανήκουν σε αυτήν την εκτός καστών ομάδα, η οποία —και για να είναι εκεί, για να γεννήθηκε σε αυτή την κάστα— θα πει ότι στην προηγούμενη ζωή τους, οι άνθρωποι αυτοί, είχαν κάνει τα ανήκουστα, τις ανήκουστες αθλιότητες.

Αντιθέτως, οι άνθρωποι των υπολοίπων καστών, τέλος πάντων, είχαν πράξει όχι τόσο μεγάλες αθλιότητες. Αλλά κάποιος μπορεί να χάσει την κάστα του, δηλαδή όχι εν ζωή, όχι εν ζωή, στην επόμενη ζωή του. Αν τώρα είναι Βραχμάνος και δεν τηρήσει τα σωστά, τότε στην επόμενη του ζωή, μπορεί —στην επόμενη μετεμψύχωση— να γίνει *Έμπορος*. Προσέξτε: αυτός ο τίτλος των ζωνών δεν αντιστοιχεί [σε κάτι], δηλαδή δεν σημαίνει Πολεμιστής, απλώς έτσι είναι ο τίτλος των ζωνών, αυτών των καστών.

Εδώ, σε αυτό το σημείο, πρέπει να πούμε κάτι: ο ινδουισμός είναι μία θρησκεία απίστευτα πολύπλοκη, είναι η "τρέλα", η παγκόσμια τρέλα σε όλα. Η Ινδία, γενικά, είναι η "τρέλα" του κόσμου. Όπως σας είπα πριν, δεν υπάρχει πιο περίπλοκη κοινωνία από αυτή. Η Ινδία, θα γνωρίζετε ότι, είναι διαμορφωμένη εδώ και χιλιάδες χρόνια σε πάνω από 500 (σχεδόν 550) διαφορετικά κράτη και κρατίδια και ηγεμονίες. Δεν λειτουργεί, δεν ξέρει τι θα πει κεντρικό πράγμα, ούτε κεντρικά διοικητικά, ούτε κεντρικά κοινωνικά, ούτε κεντρικά πολιτισμικά. Αυτό που συνδέει την Ινδία, η μεγάλη "κόλλα" που συνδέει την Ινδία, είναι ο ινδουισμός, που κι αυτός έχει χίλια πρόσωπα, και είναι ρευστός. This is India!

Είναι πάρα πολύ περίπλοκο. Γιατί το λέω αυτό; Διότι όσον αφορά τώρα το θέμα των καστών, εδώ λέμε —εντάξει— είναι οι τέσσερις μεγάλες κάστες και υπάρχουν και τα σκουπίδια, που είναι οι ντάλιτ, οι ντάσα, οι παρίες. Ναι, αλλά προσέξτε: δεν υπάρχουν μόνο τέσσερις κάστες, διότι... Πρώτα πρώτα υπάρχουν άπειροι κανόνες: πώς παντρεύεται κάποιος. Κανονικά

παντρεύεσαι μόνο άνθρωπο της κάστας σου, Βραχμάνος με Βραχμάνο, Έμποροι με Εμπόρους κ.λπ. κ.λπ. Υπάρχουν κανόνες εάν μπορεί να παντρευτεί κάποιος από άλλη κάστα· στην περίπτωση που μπορεί να παντρευτεί κάποιος από τη μια στην άλλη κάστα, τότε το παιδί τους μπαίνει σε μία άλλη κάστα, που είναι ανάμεσα στη μία και στην άλλη κάστα. Δηλαδή στην πραγματικότητα υπάρχουν άπειρες κάστες, τις οποίες οι Ινδοί τις γνωρίζουν.

Δεν ξέρω αν ξέρετε το "διεθνές ανέκδοτο", θα έλεγε κανείς, διότι οι Ινδοί παράγουν ιστορικά πολύ μεγάλους μαθηματικούς, μέχρι και σήμερα. Δηλαδή, στην ινδική κοινωνία υπάρχουν, κάθε τόσο, φαινόμενα μαθηματικών (το έχει η Ινδία και οι Ινδοί). Θα γνωρίζετε ότι, και στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές, η παρουσία των Ινδών είναι εντυπωσιακή· και σήμερα, θα το ξέρετε ίσως, το περισσότερο —από όσο διαβάζω—, το μεγαλύτερο, το περισσότερο σε νέες εφευρέσεις και υποστήριξη του software, δηλαδή του προγραμματισμού των ηλεκτρονικών υπολογιστών, παράγεται όχι πλέον στις Ηνωμένες Πολιτείες, αλλά στην Καλκούτα της Ινδίας. Αφήστε δε που οι μεγάλες εταιρίες ηλεκτρονικών υπολογιστών στις Ηνωμένες Πολιτείες διαθέτουν έναν μεγάλο αριθμό Ινδών μαθηματικών, οι οποίοι βοηθούν το έργο της Microsoft, της Apple, της IBM κ.λπ.

Οι Ινδοί έχουν μία παράδοση στα μαθηματικά, και οι αριθμοί που χρησιμοποιούμε, που λέγονται "αραβικοί" αριθμοί, δεν είναι αραβικοί, είναι ινδικοί αριθμοί — τους πήραν οι Άραβες από εκεί (νομίζω το είπαμε σε προηγούμενη ενότητα). Γιατί σας το λέω αυτό; Το "διεθνές ανέκδοτο" είναι ότι: εμ, βέβαια, πώς να μην παράγει η Ινδία μαθηματικά μυαλά; Είναι τόσο περίπλοκη χώρα, μόνο και μόνο να καταλάβει κανείς τις κάστες πρέπει να είναι *Αϊνστάιν*, δεν γίνεται, είναι τόσο περίπλοκο αυτό το πράγμα. Δεν είναι 4 κάστες, 5, 15, είναι 1005... διότι υπάρχουν όλα τα ανάμεσα και για κάθε ενδιάμεση κάστα υπάρχουν κανόνες, κάποιοι από αυτούς είναι πάρα πολύ αυστηροί.

Εκείνο όμως που είναι ο *Ρουβίκωνας*, και δεν τον περνάς, είναι η κάστα των *πεταμένων, των σκουπιδιών, των ελεεινών*, των ντάσα. Με αυτούς δεν πρέπει κανείς να έχει οποιαδήποτε σωματική επαφή. Αν ακουμπήσεις έναν ντάλιτ, τότε παίρνεις την αθλιότητά του και αυτό θα σε βλάψει στην επόμενη σου μετεμψύχωση. Οι ντάλιτ, οι παρίες, πρέπει να ζουν χωριστά, να μην ακουμπούν ποτέ κανέναν, ούτε κανέναν να τους ακουμπάει, γι' αυτό και ονομάζονται "άθικτοι", στα αγγλικά "untouchables", άθικτοι: αυτοί που δεν τους ακουμπάς. Και δεν πρέπει να πίνουν νερό απ' τα ίδια πηγάδια με τους άλλους. Οι ντάλιτ ζουν αλλού, αλλιώς· δεν μπορούν να πίνουν νερό απ' τα ίδια πηγάδια, δεν μπορούν να κολυμπούν στην ίδια λίμνη, δεν μπορούν να περπατούν καν στα ίδια μονοπάτια, γιατί εισπράττει κανείς τη φρίκη τους και βέβαια δεν μπορούν να παντρευτούν άτομα των καστών με αυτή την ομάδα, που είναι *μη κάστα*, είναι τα σκουπίδια. Και προσέξτε να δείτε, γιατί είναι τόσο άθλια αυτή η ομάδα και ζει την πιο άθλια ζωή; Γιατί οι ντάλιτ, 5000 χρόνια τώρα, στην Ινδία κάνουν τις δυσκολότερες, τις πιο επικίνδυνες, τις πιο βρώμικες δουλειές, παραπεταμένοι και ταπεινωμένοι από όλους, γιατί; Γιατί στην προηγούμενη ζωή τους είχαν κάνει τα ανομολόγητα και για αυτό τώρα, στην παρούσα ζωή, πρέπει να ζήσουν όσο πιο σκληρά γίνεται, για να μπορέσουν, στην επόμενη τους μετεμψύχωση, να διαφύγουν απ' τη φρίκη του ντάσα, του ντάλιτ.

V1.3.2 Οι τσιγγάνοι (7')

<https://youtu.be/6ofPrcuTPro>

απομαγνητοφώνηση Margarita Mits / αντιπαραβολή Asimenia

Εδώ, ακούγοντας αυτά τα δεδομένα, θα έλεγε κανείς ότι παρατηρεί μεγάλη αντίφαση σε αυτή τη σύλληψη, διότι ο ινδουισμός είναι γεμάτος κατευθύνσεις για αγάπη, για καρτερία, για ηρεμία· και πράγματι, ο λαός αυτός έχει εκπαιδευτεί, είναι γενικά καρτερικός και ήρεμος, και πιστεύει ότι θα αλλάξουν τα πράγματα (έτσι κι αλλιώς όλα κυλούν, όλα θα αλλάξουν). Εάν υπάρχει ένα κύριο χαρακτηριστικό στον ινδουισμό είναι αυτή η καρτερία που γεννά στους ανθρώπους και η ευγένεια και ο στοχασμός.

Όμως, όσον αφορά τους ντάλιτ, δεν υπάρχουν καθόλου αυτά τα αισθήματα. Ο Ινδός, που δεν είναι ντάλιτ, φέρεται στον ντάλιτ με εξαιρετική περιφρόνηση, με σκληρότητα. Χιλιάδες χρόνια τώρα, το να σκοτώσει κανείς ντάλιτ —στην ουσία— δεν τιμωρούνταν· το να βασανίσει, το να χτυπήσει, δεν τιμωρούνταν. Οι δικαστές τον απήλλασαν, γιατί "ντάλιτ" είναι, "πρέπει" να το ζήσουν αυτό.

Γι' αυτό και θα έχετε ακούσει ιστορίες Δυτικών που πηγαίνουν στην Ινδία και βλέπουν τους πάμφτωχους ντάλιτ να είναι σαν τα σκουπίδια στους δρόμους και πάνε να τους δώσουν κάτι

και ο Ινδός φίλος τους —ας πούμε, που φυσικά δεν ανήκει στους ντάλιτ και είναι σε άλλη κάστα— του πιάνει το χέρι και του λέει: "Τι πας να κάνεις; Πας να τον καταστρέψεις τον άνθρωπο! Να του δώσεις χρήματα; Όχι, πρέπει να το ζήσει αυτό που ζει."

Αυτό είναι κάτι φοβερό, που μας ταραάζει, αλλά για τους Ινδούς είναι φυσικό· και προσέξτε: και για τους ντάλιτ είναι φυσικό. Ο μεγαλύτερος αριθμός των ντάλιτ, στην ιστορία που κύλησε, σ' αυτά τα χιλιάδες χρόνια που κύλησαν, δέχτηκε τη μοίρα του αδιαμαρτύρητα, διότι την ερμήνευε ινδουιστικά: "για να 'μαι ντάλιτ, θα πει ότι έκανα τα ανομολόγητα· να λέω και δόξα τω Θεώ που είμαι ντάλιτ. Επομένως ζω ό,τι μου τύχει, όποια φρίκη μου τύχει, το ζω με καρτερία (σ' αυτό εξοπλίζεται απ' το ινδουιστικό του, γιατί ο ινδουισμός εξοπλίζει —θα τα πούμε αμέσως— με κατεύθυνση για να μπορέσεις να ζήσεις με καρτερία και να ελέγχεις τον εαυτό σου) και στην άλλη μου ζωή θα είμαι πολύ καλύτερα".

Προσέξτε να δείτε: σήμερα, οι κάστες έχουν καταργηθεί στην Ινδία διά νόμου. Όταν η Ινδία έγινε ανεξάρτητη χώρα, το 1947, μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, απ' τις πρώτες νομοθετικές της ρυθμίσεις ήταν να καταργήσει τις κάστες — αυτό είναι εντυπωσιακό. Όμως, στην πράξη, ένα φαινόμενο κοινωνικό, που έχει διαρκέσει 4000 χρόνια, δεν καταργείται από τη μία μέρα στην άλλη. Στην Ινδία οι κάστες συνεχίζουν *υπόγεια* να υπάρχουν. Ίσως, βέβαια, βρίσκονται σε φθορά και ίσως κάποτε καταργηθούν, αλλά —στην πράξη— υπάρχουν· νομικά, δεν υπάρχουν.

Πρέπει να σας πω ότι η Ινδία έκανε και μεγάλα βήματα: εξέλεξε Πρόεδρο της Δημοκρατίας, πριν από περίπου 30 χρόνια, έναν ντάλιτ· αυτό είναι ανήκουστο! Η Βουλή της Ινδίας εξέλεξε έναν ντάλιτ για πρόεδρο της Δημοκρατίας και είναι θρυλική η εικόνα — δεν ξέρω αν τη γνωρίζετε—, διότι η Βουλή εξέλεξε έναν ντάλιτ, για να δείξει στην Ινδία ότι πρέπει να σπάσουν οι κάστες, και όταν ήρθε η ώρα να δώσουν οι βουλευτές το χέρι στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, πάρα πολλοί βουλευτές από αυτούς που είχαν ψηφίσει —Πρόεδρο της Δημοκρατίας— ντάλιτ, δεν έδωσαν το χέρι στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, διότι τον ντάλιτ δεν τον ακουμπάς, είναι ανέγγιχτος, δεν τον ακουμπάς και σου λέει άσε να σωθούμε, να μην τύχει και πάθουμε κανένα κακό στην επόμενη μετεμψύχωση(!) Θέλω να σας πω: πολλές φορές είμαστε πολύ πίσω· τα λόγια μας είναι άλλα από τις πράξεις μας και από τη βαθύτερη αλλαγή του εαυτού μας.

Στο σημείο αυτό θέλω να σας πω κάτι για τους ντάλιτ. Όπως σας είπα πριν, οι ντάλιτ και σήμερα και για χιλιάδες χρόνια έχουν υπομείνει τη μοίρα τους καρτερικά και εξηγώ. Βέβαια, κάποιοι ντάλιτ προσπάθησαν να διαφύγουν από αυτή τη φρίκη. Τα τελευταία 1000 χρόνια,

στην Ινδία, ένας αριθμός ντάλιτ στρέφεται στο Ισλάμ —και αυτό είναι ένα από τα μεγάλα προβλήματα της Ινδίας στον 20ό και στον 21ο αιώνα—, γιατί θεωρούν, ότι στρεφόμενοι στο Ισλάμ, θα βελτιώσουν τη ζωή τους και την τύχη τους.

Μέσα σε αυτήν την ομάδα —ανθρώπων οι οποίοι θέλησαν να αλλάξουν τη ζωή τους— ήταν και ντάλιτ, οι οποίοι, περί το 1000 μ.Χ., από την περιοχή της βόρειας Ινδίας, έφυγαν μαζικά από την Ινδία και κινήθηκαν δυτικότερα προς την Περσία, μπήκαν στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Και φτάνοντας στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, οι Βυζαντινοί κατάλαβαν ότι πρόκειται για μία παράξενη ομάδα, που ήρθε από μακριά, από κάποια χώρα που λέγεται Ινδία, τους ρώτησαν τι είναι και εκείνοι τους εξήγησαν ότι είναι "ανέγγιχτοι", δηλαδή, δεν τους ακουμπούσαν στη χώρα τους, γιατί τους σιχαίνονταν, γιατί ήταν του "πεταματού". Και οι Βυζαντινοί τους ονόμασαν "αθίγγανους" (αυτούς που δεν τους ακουμπάς)· είναι οι τσιγγάνοι. Είναι ελληνική λέξη το "αθίγγανος" και η λέξη "τσιγγάνος" —που είναι πια παγκόσμια— είναι η παραφθορά της ελληνικής λέξης "αυτόν που δεν τον ακουμπάς". Οι αθίγγανοι, δηλαδή, είναι Ινδοί που έφυγαν από το Ρατζαστάν (Rajasthan), από τη βόρεια Ινδία, να σώσουν τον εαυτό τους και σταδιακά έχουν πια διαχυθεί σχεδόν σε όλον τον κόσμο, δηλαδή στην Ευρώπη και στην Αμερική υπάρχουν τσιγγάνοι, κυρίως στην Ευρώπη, και είναι αθίγγανοι, δηλαδή έτσι τους ονόμασαν οι Βυζαντινοί γύρω στο 1000 μ.Χ. που τους γνώρισαν.

V1.3.3 Ερωτισμός — Ασκητισμός (7')

---

https://youtu.be/Y_QpvTcnhCM

απομαγνητοφώνηση sOFIARIZOPOULOU / αντιπαραβολή Asimenia

Μιλήσαμε για τις κάστες, και τώρα θα πρέπει να αναφερθούμε σε ένα άλλο εντυπωσιακό χαρακτηριστικό του ινδουισμού: είναι το γεγονός ότι ο ινδουισμός είναι ταυτοχρόνως η πιο οργιώδης και ερωτική θρησκεία στον κόσμο και, ταυτοχρόνως, η πιο ασκητική θρησκεία στον κόσμο. Κι αυτό για τους ινδουιστές δεν είναι σχιζοφρενικό —εσείς και εγώ τα ακούμε και λέμε μα πώς γίνεται;— γι' αυτούς δεν είναι σχιζοφρενικό. Γιατί δεν είναι καθόλου σχιζοφρενικό το ότι οι Βέδες, που είναι —όπως σας είπα— η μυθολογία με όλες τις δράσεις και τα όργια και τους έρωτες και τους πολέμους κ.λπ., είναι εξίσου ιερό κείμενο —και μάλιστα για τους Ινδούς στην ίδια κατεύθυνση στοχασμού— όπως είναι οι Ουπανισάδες, που οι Ουπανισάδες είναι —τελείως— φιλοσοφικά κείμενα. Κάποιοι θρησκευολόγοι και μελετητές των ιερών κειμένων θεωρούν τις Ουπανισάδες το πιο *δυνατό* κείμενο που έχει γραφτεί ποτέ στην ανθρωπότητα, το πιο πνευματικό και διανοητικά ισχυρό κείμενο (που έχει γραφτεί ποτέ στην ανθρωπότητα). Αυτή είναι η γνώμη κάποιων· οπωσδήποτε οι Ουπανισάδες είναι πάρα πολύ πνευματικά κείμενα.

Για τον ινδουισμό, όμως, και οι Βέδες, και οι ιστορίες τής Ραμαγιάνα και της Μαχαμπαράτα...

Κάνω σ' αυτό το σημείο μία παρένθεση: η Ραμαγιάνα και η Μαχαμπαράτα είναι τα μεγάλα έπη των Ινδών που συνδέονται, κατά κάποιον τρόπο, με τις Βέδες· είναι, ας πούμε, η *εθνική ιστορία* των Ινδών (η Μαχαμπαράτα), όπου γίνονται πολλά γεγονότα με τους θεούς κ.λπ. Η Μαχαμπαράτα είναι ένα ποίημα εκατό χιλιάδων στίχων, είναι το μεγαλύτερο ποίημα στον κόσμο, το μεγαλύτερο ποιητικό έργο στον κόσμο, και σε αυτό, ο Ινδός, διαβάζοντας όλα αυτά τα κείμενα, ανακαλύπτει πάρα πολλές οδηγίες ζωής και σοφίες. Εσείς κι εγώ, που ίσως δεν

ξέρουμε αυτόν τον κώδικα, δεν θα το καταλάβουμε. Να σας διαβάσω λίγο από τη Μαχαμπαράτα:

Σώπασε. Ο Κρίσνα φαινόταν συγκλονισμένος από τις φοβερές προβλέψεις του Κάρνα. Ήξερε, χωρίς αμφιβολία, πως οι άνθρωποι, που ζουν με τη βεβαιότητα ότι μία μέρα θα πεθάνουν, προτιμούν να πιστεύουν ότι μαζί τους θα πεθάνει κι ολόκληρος ο κόσμος τους, και έτσι ομολογούν πως η εποχή τους είναι η πιο σκοτεινή· είναι το τέλος. Αλλά ήξερε επίσης ότι ο Κάρνα έβλεπε σωστά· κι έβλεπε έναν πόλεμο εξοντωτικό να απλώνει τις κατακόκκινες φτερούγες του και να κατεβαίνει στη Γη. Μη μπορώντας να γνωρίσει την ευτυχία, εδώ και πολλά χρόνια, ο Κάρνα ζούσε αντίκρυ στον θάνατο.

"Πρέπει να έχεις δίκιο," του είπε ο Κρίσνα, "αφού δεν μπορώ να αγγίξω την καρδιά σου, αυτό σημαίνει πως η καταστροφή της Γης είναι κοντά".

"Ένα πράγμα είναι σίγουρο, Κρίσνα," είπε ο Κάρνα, "ότι θα κάνουμε μαζί ένα μεγάλο ταξίδι".

Ο Κρίσνα έπιασε τον Κάρνα από τα μπράτσα, οι δύο άντρες αγκαλιάστηκαν χωρίς να πουν κουβέντα κι έμειναν αγκαλιασμένοι σφιχτά για κάμποσα δευτερόλεπτα. Έπειτα από λίγο, ο Κρίσνα αποτραβήχτηκε, έκανε μεταβολή κι έφυγε βιαστικά.

Η αποστολή του είχε αποτύχει οικτρά και τώρα όδευε προς έναν πόλεμο που φαινόταν να είναι δυνατότερος από αυτόν.

Δύο θεοί, ο Κάρνα κι ο Κρίσνα, είναι μπροστά σε έναν επικείμενο πόλεμο που θα τους φέρει αντίθετους, αντιμέτωπους, και δείτε με ποιον τρόπο συζητούν αυτή την αναπόφευκτη πορεία. Αυτό είναι ο ινδουισμός: είναι μύθοι που εμπεριέχουν σκέψεις —και πολύ βαθυστόχαστες ως φαίνεται— ανάμεσά τους. Γιατί το λέω αυτό; Διότι ο ινδουισμός μέσα από τις Βέδες αντλεί σοφία αλλά και απόλυτο ερωτισμό.

Πρέπει να πούμε το εξής: ο έρωτας στους Ινδούς είναι... αξία, το αποδεικνύουν άλλωστε γιατί αναπαράγονται με τρομερούς ρυθμούς και δεν υπάρχει περίπτωση να τους σταματήσεις σ' αυτή την επίδοση στα ερωτικά. Στην Κίνα, όπως γνωρίζετε, στον 20ό αιώνα, έγινε προσπάθεια να περιοριστούν οι γεννήσεις, επέβαλαν στους κατοίκους της Κίνας να γεννούν μόνο ένα παιδί —τα γνωρίζουμε αυτά— στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα. Κάτι τέτοιο προσπάθησε να επιβάλει και στην Ινδία η κυβέρνηση τους, αλλά δεν υπήρχε περίπτωση οι Ινδοί να το δεχτούν αυτό το πράγμα, διότι ο Ινδός με τον έρωτα και με την παραγωγή τέκνων είναι δεμένος εδώ και χιλιάδες χρόνια.

Μάλιστα στην Ινδία, πάνω από τα σπίτια, σε αρκετές επαρχίες της Ινδίας... Πώς εμείς κάνουμε, πάνω από την εξώθυρα του σπιτιού μας, έναν σταυρό, μετά το Πάσχα, με τον καπνό της λαμπάδας, για να μας φυλάει τον υπόλοιπο χρόνο, στην Ινδία, σε διάφορες περιοχές, αντιστοίχως, πάνω από την εξώθυρα του σπιτιού τους ζωγραφίζουν ένα αντρικό πέος σε στύση, με τα σπέρματα να εκσφενδονίζονται, για να τους φυλάει(!) Το βλέπεις εσύ και μένεις άναυδος!

Όπως επίσης οι ναοί τους, οι αρχαίοι ινδουιστικοί ναοί, είναι σκαλισμένοι, από πάνω μέχρι κάτω, με τρομερά ερωτικές σκηνές, όπου μένει κανείς άναυδος από την εφευρετικότητα των ερωτικών σκηνών, που δεν είναι μόνο μεταξύ ανδρών και γυναικών, αλλά εμπλέκεται το σύμπαν σε ερωτικές συνευρέσεις.

Μάλιστα, σε αυτούς τους ινδουιστικούς ναούς όταν μπαίνεις, υπάρχει μία δεξαμενούλα στην οποία εκτινάσσεται νερό, σαν πίδακας — όπως υπάρχει και σε άλλες θρησκείες. Στην περίπτωση του ινδουισμού αυτός ο πίδακας, ο οποίος εκτινάσσεται στο κέντρο της

δεξαμενής, το ιερό ύδωρ —ας πούμε— εκτινάσσεται μέσα από ένα μαρμάρينو/πέτρινο πέος σε σύση. Άρα, το νερό πετάγεται από ένα πέος ανδρός σε ερωτική στιγμή.

V1.3.4 Γκουρού και baba (9')

<https://youtu.be/To1p8Cjutsq>

απομαγνητοφώνηση sOFIARIZOPOULOU /αντιπαραβολή Asimenia

Μιλούσαμε για τον ερωτισμό, ο οποίος είναι τόσο χαρακτηριστικός στον ινδουισμό. Να πούμε σε αυτό το σημείο ότι, κατ' αρχήν, δεν είναι όλοι οι ναοί του ινδουισμού γεμάτοι με ανάγλυφα ερωτικά, κάποιιοι είναι —τέλος πάντων— λιγότερο στραμμένοι σ' αυτό. Θα ήθελα να σας δείξω πριν ξεκινήσουμε έναν τέτοιο ναό, ινδουιστικό· προέρχεται από το Άνγκορ Βατ στην Καμπότζη. Το συγκρότημα του Άνγκορ Βατ είναι το μεγαλύτερο θρησκευτικό συγκρότημα στον κόσμο, με σπαρμένα εκατοντάδες μνημεία και ναούς σε μια τεράστια έκταση. Αυτοί οι ναοί, σήμερα, είναι βουδιστικοί, αλλά όταν κτίστηκε αυτό το σύμπλεγμα κτίστηκε ως ινδουιστικό σύμπλεγμα. Γιατί; Γιατί εδώ στην Ινδοκίνα, στην περιοχή ανατολικά της Ινδίας, μεταξύ Ινδίας και Κίνας υπάρχει ένα σύμπλεγμα χωρών, που λέγεται Ινδοκίνα — δεν είναι χώρα η Ινδοκίνα είναι σύμπλεγμα χωρών (πώς λέμε Βαλκάνια, πώς λέμε Σκανδιναβία)— και σ' αυτές τις χώρες είναι το Βιετνάμ, το Λάος, η Καμπότζη, η Ταϊλάνδη κ.λπ. Εκεί, πριν από 1000 και 2000 χρόνια, στην περιοχή αυτή κατοικούσαν πολλοί Ινδοί, γι' αυτό και υπήρχε ινδουισμός στην Ινδοκίνα, όπως υπάρχει σήμερα ινδουισμός και στην Ινδονησία, στο νησί του Μπαλί· δηλαδή ο ινδουισμός κάποτε ήταν πολύ πιο διαχυμένος από ό,τι είναι σήμερα.

Εν πάση περιπτώσει, μιλάγαμε για τον ερωτισμό των ινδουιστών και πρέπει να πούμε στο σημείο αυτό, ότι, ως φαίνεται, οι Ινδοί έχουν φέρει τον ερωτισμό τους από μακρά στον χρόνο, διότι και στους αρχαίους Πέρσες καταγράφονται και μεταφέρονται ιστορίες απίθανες ερωτικής τους δράσης και οι αρχαίοι Έλληνες (όπως γνωρίζουμε), όπως οι Ινδοί έχουν το πέος παντού να τους φυλάει και να τους αναζωογονεί — κάτι σαν το ρόδι (το δικό μας) είναι για κείνους, σήμερα, η αποτύπωση αυτή· κι οι αρχαίοι Έλληνες, σας θυμίζω, είχαν τον φαλλό, ο οποίος έδειχνε τους δρόμους, υπήρχε σε διάφορα σημεία εν σύση, και τον τιμούσαν και τον λάτρευαν τον φαλλό. Πρέπει οι αρχαίοι Ινδοευρωπαίοι να ήταν πάρα πολύ ερωτικοί κι όταν διασπάρθηκαν και κινήθηκαν κι έσπασε η συνοχή τους το κρατήσανε αυτό, το ερωτικό.

Όμως οι ινδουιστές, παραλλήλως με τον ερωτισμό τους, είναι η πιο ασκητική ομάδα στον κόσμο. Σ' αυτή την ίδια χώρα που γίνονται οι τελετές οι οργανιστικές, τα πανηγύρια, οι χοροί και αναμειγνύονται άνθρωποι με ζώα τρέχουνε πίθηκοι, κινούνται αρουραίοι, χύνονται γάλατα, φρούτα κ.λπ., στην ίδια χώρα **εκατομμύρια** άνθρωποι ζουν **απόλυτο** ασκητισμό, όταν λέμε ασκητισμό [εννοούμε] απόλυτο ασκητισμό (όχι μοναχισμό, δηλαδή να είσαι μαζί με άλλους, μόνοι τους!) Μπορεί να είναι δίπλα τους κι άλλος, αλλά είναι μόνοι τους. Οι ασκητές στην Ινδία, εδώ και χιλιάδες χρόνια, είναι πάρα πολλοί (δεν υπάρχει στη Γη αυτό το πράγμα), κατά προτίμηση κατά μήκος του Γάγγη, του ιερού ποταμού, στις όχθες του Γάγγη, αλλά και σε άλλα σημεία στη Μπενάρεςσα, που είναι στις όχθες του Γάγγη, η ιερή τους πόλη, αλλά και σε άλλα σημεία, οπουδήποτε, μπορεί κάποιος να ασκητέψει απολύτως, με ένα πανάκι στους οσφύες του, τρώγοντας σχεδόν το τίποτα κάθε μέρα, πίνοντας σχεδόν το τίποτα, σε στάση διαλογισμού, εκατομμύρια άνθρωποι **μέχρι σήμερα**, περνούν δεκαετίες

ολόκληρες διαλογιζόμενοι, άνθρωποι των οποίων διαβάζεις τη *διαδρομή* των οστών τους, δεν υπάρχει το παραμικρό λίπος επάνω τους· κι αυτοί βρίσκονται σε εσωτερική διαδρομή, στον **απόλυτο** διαλογισμό, προσπαθώντας να ενωθούν με το Βράχμα, να φτάσουν στη *μεγάλη πηγή*. Επειδή όλη η δράση του ινδουιστή κατατείνει στην ένωση του Βράχμα, δηλαδή βελτιώνοντας κάθε φορά τη ζωή σου στην επόμενη μετεμψύχωση... ελπίζεις να πας σε καλύτερο σημείο... και η *αμοιβή* τού ινδουιστή, η υπέρτατη *αμοιβή* τού ινδουιστή, είναι, σε κάποια ζωή του, να φτάσει σε τέτοια απόλυτη τελειότητα συμπεριφοράς ούτως ώστε να μην ξανά μετεμψυχωθεί, να ενωθεί με το Βράχμα: αυτή είναι η τελειότητα, να ενωθείς με το Βράχμα και να χαθείς σε αυτό, μέσα στη μεγάλη ενέργεια του σύμπαντος αυτού — που θα λέγαμε εμείς "Θεό". Το λέω αυτό διότι ο ινδουισμός σε αυτή του την πλευρά, την πλευρά του διαλογισμού, είναι πρωταθλητισμός, όπως είναι πρωταθλητισμός στο ερωτικό σκέλος, είναι πρωταθλητισμός και στην πλευρά του ασκητισμού· και είναι τέτοια η απαίτηση που υπάρχει να βγει κανείς από τον εαυτό του, να πάψει να εξαρτάται από την ύλη του σώματος για να μπει στο Βράχμα (σωστά);· επομένως ο ασκητής ινδουιστής πρέπει να ξεχάσει αυτό το σώμα, να μην υπάρχει αυτό το σώμα, και μέσα από αυτόν —τον διαλογισμό— φεύγει από την παρούσα κατάσταση και είναι αλλού.

Προσέξτε να δείτε: ο ινδουισμός εμπεριέχει πρακτικές, πρακτικές πρώτα πρώτα οι οποίες σε κάνουν να φεύγεις από το υλικό του σώματός σου. Εκατομμύρια ινδουιστές εκπαιδεύουν τον εαυτό τους με τόση εσωτερική επέμβαση, αυτοπειθαρχία και διαλογισμό, ούτως ώστε να φεύγουν από τα ανθρώπινα, δηλαδή: να βάζουν καρφιά στο σώμα τους και να μη πονούν, να κάθονται ώρες σε στάσεις απίθανες και να μη δυσανασχετούν, να περνούν μαχαίρια από το ένα τους μάγουλο στο άλλο (και να λένε: όχι, δεν έγινε τίποτα, δεν κατάλαβα τίποτα), να μην τρώνε, να μην πίνουνε, να μην πονάνε —αυτό που κάνουμε εδώ σ' εμάς, πάνω στη Θράκη, οι αναστενάρηδες που περπατούν πάνω σε [αναμμένα] κάρβουνα— στον ινδουισμό, σε διάφορες τελετές του ινδουισμού, υπάρχουν ασκητές ινδουιστές οι οποίοι περπατούν —όχι 5 και 10 μέτρα αναμμένα κάρβουνα— ολόκληρη έκταση αναμμένα κάρβουνα και δεν καίγονται και λένε: όχι, δεν καίγομαι, δεν πονώ, έχω περάσει σε άλλη διάσταση. Αυτός είναι ο ινδουισμός! Εσείς κι εγώ το βλέπουμε σαν ένα θαύμα αυτό, και ο ινδουιστής λέει πως δεν είναι τίποτε, είναι κάτι το οποίο κατακτιέται, είναι γι' αυτούς σχεδόν φυσικό αυτό το πράγμα.

Για να φτάσουν δε σε τέτοια υψηλά επίπεδα —αυτό προϋποθέτει μια τεράστια επεξεργασία του εαυτού τους και συνομιλία με τον εαυτό τους κι εσωτερική ακόμη μεγαλύτερη είσοδο και διαλογισμό— μπορούν να έχουν βοήθεια από δασκάλους, που δεν είναι ιερείς, είναι άνθρωποι οι οποίοι έφτασαν σε υψηλά σημεία μέσα από τη δική τους διαδρομή και μπορούν να σε βοηθήσουν· αυτοί λέγονται *γκουρού*, λέγονται *baba* και στην Ινδία υπάρχουν πολλοί τέτοιοι (γκουρού και *baba*) και η κοινωνία τους σέβεται πάρα πολύ και αυτοί έχουν πιστούς οπαδούς και μαθητές οι οποίοι και κάθονται κοντά να εισπράξουν από την ποιότητα του γκουρού και του *baba*.

V1.3.5 Γιόγκα (5')

<https://youtu.be/iYKRBTfLj2U>

απομαγνητοφώνηση *enenf* / αντιπαραβολή *Asimienia*

Καταλήγοντας στην αντιμετώπιση των θεμάτων του ινδουισμού και μιλώντας για τον

ασκητισμό του, θα ήταν σπουδαίο να υπογραμμίσουμε και μια άλλη παράμετρο που συνδέεται μ' αυτό το κομμάτι του ινδουισμού, που σχετίζεται με την εσωτερική διαδρομή, την ενδοσκόπηση, τον διαλογισμό και τη μετάσταση σε άλλη διάσταση, που φέρνει αυτή η τόσο μεγάλη προσπάθεια αποκοπής από τα γήινα.

Προκειμένου ο ινδουιστής να βοηθηθεί σ' αυτήν του την υπερπροσπάθεια, διότι πρόκειται για πρωταθλητισμό, όπως σας είπα, ο ινδουισμός έχει —εδώ και χιλιάδες χρόνια— κάνει τεράστιες μελέτες πάνω στο ανθρώπινο σώμα. Παρατήρησε όλες τις εσωτερικές λειτουργίες του σώματος, των μυών, της αναπνοής, και παρέχει στον ινδουιστή βοήθεια στην υπερπροσπάθειά του.

Μία από αυτές τις πλευρές είναι η γνώση των αναπνοών, των κινήσεων, και αυτό είναι γνωστό στους δυτικούς από μια —ας πούμε— πλευρά δράσης του ινδουισμού που ονομάζεται "γιόγκα". Τι είναι η γιόγκα; Είναι μία προετοιμασία για την πνευματική είσοδο, που σε φέρνει σε γαλήνη και ισορροπία μέσα από στάσεις του σώματος. Οι Ινδοί έχουν παρατηρήσει ότι αν στέκεσαι έτσι... άμα είναι έτσι προτεταμένο... αν κάνεις αυτή την κίνηση... αν κάνεις την άλλη κίνηση... αν φέρεις έτσι τα πόδια... αν κάνεις τις τάδε αναπνοές... αν συνδυάσεις έτσι τις κινήσεις σου... κ.λπ. θα έχεις αυξημένη βοήθεια στην εσωτερική σου διαδικασία, διότι θα μπει σε καλύτερη διαδρομή γαλήνης και έτσι θα μπορέσεις να έχεις κέρδη σε σχέση με τον διαλογισμό σου.

Έτσι, αυτή η πλευρά του ινδουισμού, η οποία μέχρι σήμερα θάλλει και μάλιστα έχει γίνει και της μόδας, κι όπως γνωρίζουμε η γιόγκα είναι αγαπητή και στις πλευρές της Δύσεως, διότι ο δυτικός άνθρωπος, ο Ευρωπαίος δηλαδή των τελευταίων αιώνων, που έχει μπει σε άλλες διαδρομές ζωής, όταν γνώρισε την Ινδία μετά το 1500 μ.Χ. περίπου που εγκαταστάθηκαν εκεί Πορτογάλοι και άρχισαν να έρχονται Άγγλοι, Γάλλοι, Ολλανδοί και να δημιουργούν εμπορικές βάσεις και αργότερα η Ινδία έγινε αποικία της Αγγλίας, ο Ευρωπαίος έμεινε άναυδος από τις πρακτικές που έβλεπε σ' αυτή τη χώρα, σ' αυτή την τεράστια και μεγάλη χώρα, τις αντιφάσεις, τις αντιθέσεις και βέβαια την πνευματικότητα που αναδίδει.

Οι επισκέπτες της Ινδίας (ο δυτικός επισκέπτης) ή θα τη λατρέψει ή θα τη μισήσει, γιατί δεν θα μπορέσει να αντέξει τον συνδυασμό της απόλυτης φτώχειας και ταπείνωσης, που ακόμα βλέπεις —γιατί είναι οι ντάλιτ, παραπεταμένοι—, και του πλούτου και της ευμάρειας άλλων στρωμάτων. Όμως, δεν μπορεί να αντισταθεί στη βαθιά πνευματικότητα που βλέπει σε ολόκληρες ομάδες Ινδών, τη στάση ζωής, που προέρχεται από αυτήν την ασκητική σύλληψη ζωής, την υποχρέωση να μπει στον πυρήνα του εαυτού σου και να ενωθεί με το Βράχμα, με το Άτμαν, μέσα από αδυσώπητα συνεχή προσπάθεια βελτίωσης του εαυτού σου, είτε με τις πρακτικές που σας είπα είτε με την απόλυτη εσωτερική ενδοσκόπηση. Κι αυτά πάνε μαζί.

Εβδομάδα 2: Οι Θρησκείες των γεωργών / Ανατολικές Θρησκείες, μέρος 2ο

2.1: Οι Ανατολικές Θρησκείες: Ο Βουδισμός

V2.1.1 Ο Σιντάρτα Γκαουτάμα (10')

<https://youtu.be/Cajhh8Plze8>

απομαγνητοφώνηση fkalogerouli / αντιπαροβολή Asimonia

Τώρα θα μετακινηθούμε σε μια άλλη θρησκεία, που είναι *παιδί* της ινδουιστικής θρησκείας και είναι η μεγάλη θρησκεία του βουδισμού. Θυμίζω ότι στην προηγούμενή μας ενότητα, που λέγαμε τα δεδομένα, εξηγήσαμε ότι ο βουδισμός παρουσιάζεται με 300-τόσα εκατομμύρια πιστούς. Ποιοι είναι οι πιστοί που μετρώνται παγκοσμίως ως βουδιστές; Όχι οι βουδιστές της Κίνας, της Κορέας και της Ιαπωνίας, όπως σας εξήγησα, αλλά οι βουδιστές της Ινδοκίνας, γιατί στην Ινδοκίνα υπάρχουν χώρες που είναι βουδιστές μόνο. Διότι αλλιώς, όπως είπαμε, καθώς στην Κίνα, στην Ιαπωνία και στην Κορέα ο ένας άνθρωπος έχει ταυτόχρονα τέσσερις, πέντε, έξι θρησκείες, η θρησκεία των ανθρώπων αυτών δεν μετράται καθόλου. Γι' αυτό και η θρησκεία των Κινέζων δεν υπάρχει στον κατάλογο του Ο.Η.Ε. που σας διάβασα πριν. Αντιθέτως, ποιοι είναι αυτοί οι βουδιστές που μετρώνται, που καταμετρώνται; Εκεί που ένας άνθρωπος είναι βουδιστής. Αυτό. Εκεί που ένας άνθρωπος είναι βουδιστής.

Πού είναι οι βουδιστές; Βρίσκονται στην Ινδοκίνα, στο Βιετνάμ, στο Λάος, στην Καμπότζη, στη Βιρμανία, εδώ στην Ινδοκίνα, στην Ταϊλάνδη, παλαιότερα βρίσκονταν στην Ινδονησία. Η Ινδονησία είχε τεράστια παρουσία του βουδισμού, αλλά πλέον το Ισλάμ εκεί εισβάλλει ταχύτατα. Βουδιστές ήταν και στις Φιλιππίνες, που όμως πολλοί μετεστράφησαν στον χριστιανισμό και τώρα επελαύνει το Ισλάμ. Και βέβαια βουδιστές υπάρχουν στη βόρεια Ινδία και πάνω στα Ιμαλάια. Γιατί στη βόρεια Ινδία; Διότι εκεί γεννήθηκε αυτή η θρησκεία, ο βουδισμός.

Και ο βουδισμός γεννήθηκε σαν *παιδί* του ινδουισμού, χωρίς ακριβώς να υπάρχει πρόθεση τομής. Μοιάζει με τον τρόπο που γεννήθηκε ο χριστιανισμός, σαν *παιδί* του εβραϊσμού. Γιατί το λέω αυτό; Διότι, όπως ο Ιησούς γεννήθηκε εβραίος, από γονείς εβραίους και δίδαξε σε εβραίους μια νέα άποψη του εβραϊσμού, έτσι και ο βουδισμός δημιουργήθηκε από έναν ινδουιστή, που γεννήθηκε ινδουιστής, οι γονείς του ήταν ινδουιστές, έζησε μέσα σε ινδουιστές, κήρυξε μέσα σε ινδουιστές μία άλλη εκδοχή του ινδουισμού που εξελίχθηκε σε άλλη θρησκεία.

Πρόκειται για τον Σιντάρτα Γκαουτάμα, αυτό ήταν το όνομα του Βούδα. Buddha σημαίνει φωτισμένος. Ο Σιντάρτα Γκαουτάμα ήταν ένας απλός άνθρωπος, όπως εσείς και εγώ, ο οποίος κάποια στιγμή έφτασε στη φώτιση, γι' αυτό και λέγεται Buddha, φωτισμένος.

Αυτός ο Σιντάρτα Γκαουτάμα ήταν γιος ηγεμόνα της βόρειας Ινδίας. Έδρασε στον 5ο αιώνα π.Χ. και έζησε, μάλιστα, σύμφωνα με τις ιστορίες του βουδισμού (σύμφωνα με τους βουδιστές), όταν γεννήθηκε ο Σιντάρτα οι τυφλοί είδαν, στην ανθρωπότητα έγιναν μεγάλα θαύματα, οι μουγγοί μίλησαν, οι κουφοί άκουσαν και η νύχτα γέμισε φως.

Αυτό τώρα το χαρισματικό παιδάκι το μεγάλωσε αυτή η πλούσια οικογένεια (γιατί ανήκε σε ηγεμονική οικογένεια) με όλες τις ανέσεις του κόσμου. Και μάλιστα οι γονείς του θέλησαν να τον προστατεύσουν (τον Σιντάρτα τους) από κάθε κακό συναπάντημα και έτσι στην ουσία τον μεγάλωσαν μέσα σε μια χρυσή φυλακή, σε έναν περικλειστο χώρο που είχε όλες τις ανέσεις και όλες τις χαρές και όλες τις απολαύσεις, αρκεί να μην πληγωθεί από τη ζωή. Αυτά είναι μέσα στις ιστορίες του βουδισμού.

Ο Σιντάρτα μεγάλωσε σε αυτό το περιβάλλον ως ινδουιστής, παντρεύτηκε, απέκτησε παιδιά, αλλά τον έτρωγε η ανησυχία να δει τι γίνεται έξω από αυτό το περιβάλλον στο οποίο ζούσε, το οποίο ήταν στατικό και, όπως είπαμε, περιορισμένο. Έτσι, κάποια στιγμή βγήκε, βρήκε τον τρόπο να βγει από τον χώρο αυτόν και μπήκε στην πραγματική ζωή¹. Άρχισε να περιηγείται στην πόλη και να βλέπει πώς ζουν οι άνθρωποι. Και τότε είδε ότι δεν έχει σχέση η ζωή με αυτό που εκείνος είχε ζήσει, αλλά ότι υπάρχει πολύς πόνος, φτώχεια, δυστυχία, αρρώστια, αναπηρία, θάνατος, μητέρες που έχαναν τα παιδιά τους. Και, τότε, συγκλονίστηκε από αυτό που είδε, δεν μπορούσε να το κατατάξει, γύρισε ξανά στον χρυσό του παράδεισο, αλλά τώρα πια ήταν συντετριμμένος ο κόσμος του, δεν μπορούσε να συνεχίσει τη ζωή αυτή που έκανε και κάποια στιγμή εγκατέλειψε τελείως το σπίτι του, την οικογένεια του, τους γονείς του, τα πάντα. Και δεν ξαναγύρισε πια, γιατί μπήκε σε μια άλλη ζωή, σε μια άλλη προσπάθεια αποκωδικοποίησης του κόσμου, η οποία προσπάθεια αυτή θα τον φέρει στο να γίνει Buddha, δηλαδή να φτάσει στο σημείο της φώτισης. Για να φτάσει όμως στο σημείο της φώτισης του πήρε χρόνο. Διότι, σαν σωστός ινδουιστής, ο Βούδας άρχισε να ασκεί ινδουιστικές πρακτικές. Για να μπορέσει να απαντήσει σε αυτή την έκκληση: πώς να αποκωδικοποιήσει τον κόσμο με αυτά που είδε;

Πρώτα πρώτα μπήκε σε διαδικασίες επαφής με άλλους baba και γκουρού και προσπάθησε να κατανοήσει από αυτούς όλες τις διαδρομές του στοχασμού, να βοηθηθεί στην ενδοσκόπησή του, στον διαλογισμό του, κ.λπ. Μπήκε σε πρακτικές βασανισμού του σώματός του: άφηνε το σώμα του να σαπίσει, έμπαινε σε κρύα, το άφηνε μέσα σε πάγο, τσάκιζε το σώμα του από πάρα πολλή ζέστη (αυτές οι ινδουιστικές πρακτικές...) Πάλι δεν έβρισκε δρόμο και ησυχία. Και τελικά, μετά από κάποιο κύκλο επαφών, ασκητισμού κ.λπ., αποφάσισε και κάθισε αποκαμωμένος, από όλον αυτόν τον γύρο, κάτω από ένα δέντρο — το οποίο έκτοτε είναι ιερό μεταξύ των βουδιστών. Ήταν πλέον 36 ετών όταν μπήκε σε αυτή τη διαδικασία και κάθισε σε απόλυτο διαλογισμό, σε αυτή τη στάση του διαλογισμού, 49 ημέρες, χωρίς να φάει, χωρίς να πιει, μόνο διαλογιζόμενος (αυτά τα ινδουιστικά...). Στον ινδουισμό υπάρχουν άνθρωποι οι οποίοι διατείνονται ότι είναι 70 χρόνια που δεν έχουνε φάει τίποτε, δεν έχουν πιει τίποτε. Και οι υπόλοιποι το θεωρούν φυσικό.

Ο Βούδας λοιπόν πέρασε από αυτή τη διαδικασία. Υπάρχουν αγάλματα του Βούδα που τον δείχνουν σε αυτή τη φάση της ζωής του, όταν πέρασε από τον απόλυτο ασκητισμό, μην τρώγοντας, βασανίζοντας το σώμα του και μπαίνοντας σε απόλυτες διαδρομές και πρακτικές. Όταν τελείωσε αυτός ο διαλογισμός του, σύμφωνα με τις ιστορίες του βουδισμού, την πεντηκοστή ημέρα πλέον ο Βούδας φωτίστηκε, έγινε φωτισμένος. Έγινε φωτισμένος ως προς τι; Κατανόησε την καρδιά του κηρύγματός του. Που είναι ποια; Η εξής: η ζωή την οποία ζούμε δεν υπάρχει περίπτωση να μην φέρει λύπη και πόνο. Είναι φυσικό στη ζωή μας να

---

¹ Ο Βούδας βγήκε στον κόσμο στα 29 του χρόνια. Στο διάστημα αυτών των χρόνων, η μητέρα του, Μάγια, άλλοτε ήταν και άλλοτε όχι δίπλα του.

υπάρξει πόνος, σπαραγμός και λύπη. Και είναι ανθρώπινη κατάσταση αυτό.

Προσέξτε: και μόνο η παραδοχή αυτή τον απομακρύνει από τον ινδουισμό, διότι δέχεται σαν ανθρώπινη κατάσταση τον πόνο, τη θλίψη, τον σπαραγμό, την οδύνη. Όμως δεν μένει εκεί. Ενώ ξεκινά με την παραδοχή ότι η ζωή είναι συνυφασμένη με τον πόνο, ο ίδιος στέκεται πάνω από αυτό το δεδομένο, για να στήσει ένα οικοδόμημα σκέψεων που θα φέρει την ευτυχία στον άνθρωπο. Μοιάζει αντικρουόμενο. Ξεκινά με την παραδοχή του πόνου, αυτή η θρησκεία, για να βρει τον δρόμο της ευτυχίας.

Ο βουδισμός αναζητά τον δρόμο της χαράς, τον δρόμο της γαλήνης, τον δρόμο της ευτυχίας.

V2.1.2 Μια θρησκεία αγάπης (10')

---

https://youtu.be/dBw_Y-cba50

απομαγνητοφώνηση Asimenia / αντιπαραβολή Rico

Ο Σιντάρτα Γκαουτάμα, λοιπόν, έφτασε πλέον στη φώτιση και έγινε Μπούντα (Βούδα-Buddha) και δίνει πια απάντηση σε αυτό το ερώτημά του "πώς ο άνθρωπος μπορεί να φτάσει στην ευτυχία", αλλά όχι την ευτυχία τη χαζο-χαρά· τη βαθιά ευτυχία που συνδέεται με τη γαλήνη. Κατά τον Βούδα, στόχος του ανθρώπου είναι να φτάσει στη γαλήνη μετά ουσίας, που την ονομάζει "νιρβάνα". Αυτό είναι το σημείο στο οποίο μπορεί να φτάσει κανείς, όταν επεξεργαστεί τον εαυτό του σε τέτοια κατεύθυνση, ώστε να μετατρέπει τα κακά σε γόνιμα. Γιατί ο Buddha απάντησε το εξής στο βαρύ δεδομένο ότι στη ζωή μας θα ζήσουμε δυσκολίες, αναποδιές, δυστυχίες ενδεχομένως, και ποιος ξέρει τι μεγάλα... όλα μπορεί να τα φέρει η ζωή, σε άλλον περισσότερο σε άλλον λιγότερο. Πώς θα το αντιμετωπίσει κανείς αυτό; Ο Buddha απαντά: πρώτα πρώτα θα το αντιμετωπίσει με μία μέση οδό, μέση οδό συμπεριφοράς.

Ο Buddha, φωτιζόμενος, απέρριψε τις ακρότητες του ινδουισμού, απέρριψε αυτό που είχε κάνει εκείνος στο σώμα του — εκείνον τον ακραίο ασκητισμό που έκανε. Όταν τελείωσαν οι πενήντα μέρες που δεν είχε φάει και δεν είχε πιει, είπε: αυτό δεν είναι σωστό, αυτή η υπερβολή του ασκητισμού που βασανίζει το σώμα, εμπεριέχει αλαζονεία. Ποιος είμαι εγώ που νομίζω ότι θα ξεφύγω από τα ανθρώπινα και δεν θα μετέχω αυτής της ζωής; Όχι, αυτή τη ζωή θα τη ζούμε. Ο Βούδας μετέφερε τη ζωή του ανθρώπου από εκεί —γιατί ο ινδουισμός σε έχει πάνω από τη γη, κάπου σε μεταφυσικό επίπεδο— τη μετέφερε στη γη. Εδώ που ζούμε, να ζούμε χωρίς υπερβολή· ούτε στον μεγάλο ερωτισμό, ούτε στη χρήση του αισθησιασμού που σε κάνει μικρό, ούτε στον υπερβολικό ασκητισμό — στον ασκητισμό, ο οποίος σε ταπεινώνει, σε συντρίβει. Θα ακολουθεί λοιπόν κανείς μία μέση οδό, συλλογιζόμενος και σκεπτόμενος πώς μπορεί να πλουτίζει τη ζωή του με χαρά. Και πώς μπορεί να πλουτίζει τη ζωή του με χαρά; Πρώτα πρώτα αγαπώντας αυτή τη ζωή, που σημαίνει αγαπώντας τους ανθρώπους ολόγυρά του, τη φύση αλλά και τους ανθρώπους — και ο ινδουισμός λατρεύει τη φύση και ο βουδισμός τιμά τη φύση, αλλά λατρεύεις τον άνθρωπο.

Λατρεύοντας, αγαπώντας τον άνθρωπο σημαίνει ότι αγαπάς τον συνάνθρωπό σου. Ο βουδισμός θεωρείται η πληρέστερη θρησκεία αγάπης στον κόσμο, διότι θεωρεί ότι γίνεσαι σοφός μέσα από την αγάπη. Όχι απλώς αγαπάς, αλλά κερδίζεις τη σοφία μέσα από την αγάπη.

Τι είναι όμως η αγάπη; Πώς κατακτάς την αγάπη; Για να κατακτήσεις την αγάπη πρέπει να φτάσεις σε κατάσταση που να αγαπάς. Στον βουδισμό και γενικά στις ανατολικές θρησκείες δεν αρκούνται σε φράσεις "να αγαπάς", τι θα πει "να αγαπάς;" Για να φτάσεις να αγαπάς, λένε αυτές οι συλλήψεις, πρέπει να εκπαιδεύσεις τον εαυτό σου να αγαπάει· δηλαδή να πετάξεις από τον εαυτό σου την αλαζονεία, την αυταρέσκεια, την επιθετικότητα, να αγαπήσεις τον άλλον δεχόμενος την ύπαρξή του και χαιρόμενος τα στοιχεία του χαρακτήρα του και παρατηρώντας τον. Όχι ότι τον επιδοκιμάζεις σε όλα, αλλά μπαίνεις στη θέση του. Για να μπορείς να αγαπάς, λέει ο βουδισμός, πρέπει να μπορείς να μπεις στη θέση του άλλου· αυτό το οποίο λέμε "να αισθανθείς αυτό που αισθάνεται", αυτό που λέμε στα ελληνικά "ενσυναίσθηση" (όχι συμπόνια μόνο, γιατί και η συμπόνια είναι μέσα, αλλά η ενσυναίσθηση). Αγαπώντας τον άλλον μπορείς και τον καταλαβαίνεις, τον αποκωδικοποιείς, καταλαβαίνεις τον τρόπο με τον οποίο σκέφτεται και έτσι βοηθιέσαι και εσύ στον εαυτό σου και βοηθιέσαι να κυλήσεις σε αυτή τη ζωή, σκεπτόμενος ότι τα πάντα είναι σε εξέλιξη. Σε αυτό το σημείο ο βουδισμός δέχεται τον ινδουισμό ότι ο καθένας μας δεν είμαστε ένας, είμαστε πολλοί άνθρωποι οι οποίοι συνεχώς αλλάζουμε, γιατί εξελισσόμαστε, και είναι καλό που εξελισσόμαστε, γιατί οι εμπειρίες μάς κάνουν να εξελιχθούμε, εισπράττουμε τις εμπειρίες και τις προχωρούμε.

Ο Βούδας έγραψε και δίδαξε και σας διαβάζω κάποια του σημεία:

"Υπάρχουν δύο άκρα που πρέπει να αποφεύγει ο άνθρωπος: από τη μία μεριά η προσήλωση στα πράγματα στα οποία προσκολλάται κανείς, εξαιτίας των παθών και ιδιαίτερα του αισθησιασμού. Ένας κατώτερος και παγανιστικός δρόμος, ανάξιος, μάταιος και κατάλληλος μόνο για εκείνον που είναι βυθισμένος στις υλικές απολαύσεις. Και από την άλλη μεριά η προσήλωση στον ασκητισμό, που είναι οδυνηρή, μάταιη και ανώφελη. Υπάρχει όμως μία μέση ατραπός, που αποφεύγει τα δύο άκρα, μία ατραπός που ανοίγει το μάτι της αντίληψης, που οδηγεί στη βαθιά κατανόηση, στην ειρήνη του νου, στη σοφία, στην πλήρη φώτιση, στη νιρβάνα. Είναι η ευγενής οκταπλή ατραπός: ορθή αντίληψη, ορθή απόφαση, ορθή ομιλία, ορθή συμπεριφορά, ορθή ζωή, ορθή προσπάθεια, ορθή σκέψη, ορθή θεωρία".

Για κάθε ένα από αυτά τα "ορθή" υπάρχει τεράστιος εξοπλισμός διανοητικός και σκέψεις για το πώς μπορεί να φτάσει κανείς στην ορθή αντίληψη. Δεν είναι απλώς μία λέξη· ένα ολόκληρο βιβλίο μπορεί να συνοδεύει αυτή τη λέξη.

"Ποια είναι, λοιπόν, η ευγενής αλήθεια σχετικά με τον πόνο; Η γέννηση συνοδεύεται από πόνο, η φθορά είναι οδυνηρή, η ασθένεια είναι οδυνηρή, ο θάνατος είναι οδυνηρός, η ταύτιση με αυτό που είναι δυσάρεστο φέρνει πόνο, ο χωρισμός από κάτι ευχάριστο είναι οδυνηρός και κάθε πόθος που μένει ανικανοποίητος είναι επίσης οδυνηρός. Αυτή είναι η ευγενής αλήθεια σχετικά με τον πόνο."

"Τώρα ποια είναι η ευγενής αλήθεια σχετικά με την καταγωγή (την αιτία) του πόνου; Είναι η δίψα, ο πόθος, που προκαλεί την επαναγέννηση της ύπαρξης και, που συνοδεύεται από τον αισθησιασμό, ζητά ικανοποίηση τότε εδώ και τότε εκεί, δηλαδή η δίψα για την ικανοποίηση των παθών, ο πόθος για τη μελλοντική ζωή ή ο πόθος για αυτή τη ζωή, θεωρώντας τη μοναδική."

Ο Βούδας, δηλαδή, θεωρεί πως πρέπει ο καθένας να μην επιτρέπει στον εαυτό του πολλά και έντονα "θέλω", πολλούς και έντονους πόθους, πολύ και έντονο θυμό. Τίποτα έντονο, πρέπει να βρίσκουμε τη μέση οδό· και αυτό δεν είναι παιχνίδισμα, σχετίζεται με μία ολόκληρη θεωρία η οποία θα σε κάνει ζυγισμένο άτομο εσωτερικά και εξωτερικά, έτσι ώστε και στη

ζωή να μετέχεις και να τη χαίρεσαι και ο ίδιος να εξελίσσεσαι εσωτερικά.

Ο βουδισμός πιστεύει στη μετενσάρκωση, στη μετεμψύχωση, αλλά δεν δίνει μεγάλο βάρος σε αυτή τη διαδικασία και διαγράφει τις κάστες του ινδουισμού. Από αυτή την πλευρά, ο βουδισμός φέρνει —και σε αυτό το σημείο— τομή στον ινδουισμό, διότι πιστεύει ότι σε αυτή τη ζωή κανείς μπορεί να φτάσει στη νιρβάνα, μέσα από εσωτερικές διαδικασίες και όπως σας είπα ο βουδισμός σε θέλει να ζεις αυτή τη ζωή.

Από αυτή την πλευρά ο βουδισμός μετέχει και της πολιτικής ζωής. Πιστεύει ότι πρέπει να παρακολουθείς τα γεγονότα που γίνονται ολόγυρά σου, να μετέχεις, να παίρνεις θέση. Στον ινδουισμό δεν υπάρχει πολιτική, όλα είναι στο μεταφυσικό. Ο βουδισμός σε φέρνει σε αυτή τη Γη και μάλιστα ο Βούδας πιστεύει ότι αν μία κοινωνία είναι σε κατρακύλα, σε παρακμή, ηθική παρακμή, στη βία, στην ανομία, στη διαφθορά, τότε είναι πολύ δύσκολο στον άνθρωπο να φτάσει στη νιρβάνα. Γι' αυτό και επιθυμεί να είναι η κοινωνία καλοδιοικουμένη, ώστε να βοηθηθούν οι άνθρωποι να φτάσουν στην ευτυχία, στη γαλήνη, στη νιρβάνα.

V2.1.3 Μαχαγιάνα - Χιναγιάνα (6')

<https://youtu.be/MBPOVhGyZu8>

απομαγνητοφώνηση elenf / αντιπαραβολή Asimenia

Ο Βούδας, λοιπόν, βρήκε τον δρόμο της μέσης οδού και την εφάρμοσε και στον εαυτό του. Πρέπει να πούμε ότι έπαψε πλέον να κάνει τις υπερβολές του ασκητισμού του ινδουισμού και έφαγε· κι έτσι τα αγάλματά του, τις περισσότερες φορές, παριστάνονται με τον Βούδα παχουλό παχουλό, με γλυκό και γαλήνιο πρόσωπο. Εν πάση περιπτώσει, ο Βούδας απέρριψε, όπως είπαμε, και τον ασκητισμό του ινδουισμού, αλλά, θα έλεγε κανείς ότι σ' αυτό το σημείο, μοιάζει να λέμε κάτι ανακριβές, διότι γνωρίζουμε —νομίζω όλοι— ότι στις περισσότερες χώρες του βουδισμού —σε όλες, σε άλλες περισσότερο σε άλλες λιγότερο— υπάρχουν πάρα πολλά μοναστήρια. Ο βουδισμός έχει μοναστήρια τεράστια, πόλεις ολόκληρες, όπου διαμένουν χιλιάδες μοναχοί και εκατοντάδες μοναχών. Προσέξτε όμως: άλλο ο μοναχισμός, άλλο ο ασκητισμός.

Ο βουδισμός δεν έχει τις βασανιστικές ασκητικές του ινδουισμού. Θεώρησε ότι είναι πρόσφορο περιβάλλον το να ζει κανείς μέσα σε ένα κοινόβιο, σε ένα κοινοκτημονικό περιβάλλον και αυτό διαφέρει, διότι πολλοί άντρες ζουν μαζί σε ένα μοναστήρι, ψέλνουν, ξυπνούν το πρωί, τρώνε, κάνουν δουλειές... είναι ευχάριστο, είναι ένα περιβάλλον που σου δίνει την ανάταση της χαράς της κοινωνίας. Γι' αυτό και τα μοναστήρια είναι χαρακτηριστικά του βουδισμού.

Πρέπει να πούμε σ' αυτό το σημείο, ότι σε σχέση με τον χριστιανισμό και τον ιουδαϊσμό έχει επηρεαστεί από τον ινδουισμό σε κάποιες πλευρές, όπως είναι ο ασκητισμός, που παρουσιάστηκε σε κάποια φάση του χριστιανισμού και σε κάποια φάση του ιουδαϊσμού, δηλαδή ασκητές οι οποίοι πήγαν στην έρημο και ζούσαν βασανιστικά, τρώγοντας σχεδόν τίποτα, πάνω σε στύλους κ.λπ., και πρέπει να πούμε ότι όταν αυτό συνέβαινε στον χριστιανισμό, τον 4ο/5ο αιώνα μ.Χ., υπήρχε σκεπτικισμός ως προς αυτή την πρακτική, όχι βέβαια ότι δεν υπήρχε σεβασμός στους χριστιανούς οι οποίοι έμπαιναν σ' αυτή τη

διαδικασία, αλλά υπήρχε σκεπτικισμός εάν πρέπει να τηρούνται τέτοιες τακτικές, διότι και τότε υπήρχαν Πατέρες της Εκκλησίας που έλεγαν ότι αυτά είναι ανατολικά πράγματα, δηλαδή ινδουιστικά. Και βέβαια τα μοναστήρια¹ που ο βουδισμός έστησε, αγαπήθηκαν και από άλλες θρησκείες, ανάμεσα στις οποίες είναι κι ο χριστιανισμός, ο οποίος απέκτησε τέτοια κοινόβια εμπνεόμενος από αυτές τις πλευρές.

Τώρα, υπάρχει στον βουδισμό ένα σχίσμα· υπάρχουν δύο τάσεις —μπορούμε να πούμε— στον βουδισμό. Η μια ονομάζεται "χιναγιάννα" και είναι μια τάση η οποία ακολουθείται ανατολικά της Ινδίας, δηλαδή στην περιοχή της Σρι Λάνκα (η Σρι Λάνκα είναι η Κεϋλάνη), στην περιοχή της Βιρμανίας και σε περιοχές της Ινδοκίνας. Η τάση "χιναγιάννα" είναι περισσότερο μοναστική και φιλοσοφική.

Αντίθετα, υπάρχει και η τάση "μαχαγιάννα", η οποία και ακολουθείται στα ορεινά της Ινδίας, στην περιοχή του Θιβέτ, αλλά και στην Κίνα, στην Κορέα και στην Ιαπωνία², και είναι πιο μυστικιστική.

Έχει ενδιαφέρον το εξής: ότι ο Βούδας δίδαξε στην Ινδία, Ινδούς, ινδουιστές, ως ινδουιστής ο ίδιος, έκανε τομή, αλλά δεν έγινε δεκτός στην Ινδία· όπως και ο Ιησούς δίδαξε σε εβραίους, αλλά δεν έγινε δεκτός από τους εβραίους, έγινε δεκτός κατά κύριο λόγο από μη εβραίους — όχι ότι δεν έγινε δεκτός κι από εβραίους. Το ίδιο συνέβη και με τον Βούδα, δίδαξε σε ινδουιστές, όντας εκείνος στην εκκίνησή του ινδουιστής, αλλά ο μέσος ινδουιστής δεν τον ακολούθησε. Η Ινδία παρέμεινε κατά κύριο λόγο ινδουιστική. Βέβαια, στην Ινδία υπάρχουν βουδιστές, κυρίως στο βόρειο τμήμα της Ινδίας και επάνω στα Ιμαλάια, σε διάφορες περιοχές των Ιμαλαΐων.

Η κύρια όμως ορμή του βουδισμού κινήθηκε προς τα ανατολικά, δηλαδή προς την Κίνα, από την Κίνα πέρασε στην Κορέα, από την Κορέα στην Ιαπωνία κι έτσι ο βουδισμός επεξετάθη σε χώρες εξαιρετικά πυκνοκατοικημένες και βέβαια είχε πολύ ισχυρή διάδοση στην περιοχή της Ινδοκίνας, όπου και υπάρχουν, όπως είπαμε, εκατομμύρια βουδιστών, οι οποίοι και καταμετρώνται ως τέτοιοι.

V2.1.4 Ένα θαύμα: ο 6ος αιώνας π.Χ. (6')

<https://youtu.be/zfIW1834Pe0>

απομαγνητοφώνηση angelina / αντιπαραβολή Lemonia9

Έχει ενδιαφέρον ότι την εποχή που δρα ο Βούδας στον βορρά της Ινδίας, σε νοτιότερο τμήμα της Ινδίας ένας άλλος γιος ηγεμόνα επίσης, ο Μαχαβίρα —επίσης ινδουιστής όπως και ο Βούδας—, δημιουργεί στην ουσία μία τάση του ινδουισμού³ —που διαφεύγει πια και ανεξαρτητοποιείται— που ονομάζεται "ζαϊνισμός". Και σήμερα υπάρχουν στην Ινδία

---

¹ Τα βουδιστικά μοναστήρια αποτελούν εξέλιξη των ινδουιστικών ashram.

² Είναι χαρακτηριστικό πως στον βράχο Λονγκμέν (Longmen) της Κίνας υπάρχουν, σκαλισμένα, 142.289 αγάλματα του Βούδα.

³ Όπως κι ο Βούδας και —πολύ αργότερα— ο Ιησούς, ο Μαχαβίρα άρχισε τη δράση του στα τριάντα του χρόνια.

εκατομμύρια ζαϊνιστές. Ο Μαχαβίρα πίστευε ότι υπάρχει ζωή σε κάθε ον, γι' αυτό απαγορεύεται οποιαδήποτε καταστροφή, οποιοσδήποτε θάνατος, να προκαλείς οποιαδήποτε φθορά και θάνατο ζώντος όντος. Εξ αυτού, οι ζαϊνιστές είναι απόλυτοι χορτοφάγοι εδώ και 2500 χιλιάδες χρόνια, αποφεύγουν να κινούνται τις νύχτες μήπως και πατήσουν κανένα ζώο, πριν καθίσουν οπουδήποτε ελέγχουν μήπως υπάρχει κανένα μυρμήγκι και μπροστά τους, όταν περπατούν, σκουπίζουν τον δρόμο μην τύχει και πατήσουν κάποιο έντομο και ζουν εξαιρετικά ασκητικά και εξαιρετικά ηθικά. Ο ζαϊνισμός είναι μία ακόμη πλευρά —θα έλεγε κανείς— του ινδουισμού, όπως και ο βουδισμός είναι μια πλευρά του ινδουισμού, αλλά βέβαια διαφεύγουν και δημιουργούν άλλες τάσεις.

Στη συνέχεια θα αναφερθούμε σε θρησκείες οι οποίες δημιουργήθηκαν στην Κίνα, τον ταοϊσμό. Ιδρυτής της φιλοσοφικής τάσης —στην ουσία— του ταοϊσμού, είναι ο Λάο Τσε, ένα πρόσωπο το οποίο τιμούν πάρα πολύ οι Κινέζοι στην ιστορία τους, το ίδιο και οι Κορεάτες και οι Ιάπωνες, αλλά οι Κινέζοι ξεχωριστά, και θα μιλήσουμε και για τον Κομφούκιο, που επίσης έβαλε κυριολεκτικά τη σφραγίδα του στον πνευματικό κόσμο της Κίνας και όχι μόνο.

Ο Κομφούκιος, πρέπει να σας πω στο σημείο αυτό, θεωρείται ο άνθρωπος που έχει επηρεάσει τους περισσότερους ανθρώπους στη μέχρι σήμερα ιστορία. Γιατί αυτό; Διότι ο Κομφούκιος επηρέασε βαθύτατα τους Κινέζους για 2500 χιλιάδες χρόνια —και τους επηρεάζει—, τους Κορεάτες, τους Ιάπωνες και τη νοτιοανατολική Ασία. Αυτές οι περιοχές είναι πάρα πολύ πολυάνθρωπες και, επομένως, μάλλον δεν υπάρχει κάποιος άνθρωπος που να επηρέασε τον κόσμο περισσότερο απ' ό,τι ο Κομφούκιος μέσα στα χρόνια που κύλησαν.

Στο σημείο αυτό, ήθελα να σας πω το εξής: αν παρατηρήσουμε, αυτός ο 6ος π.Χ. αιώνας, 6ος-5ος π.Χ. αιώνας, είναι κομβικοί αιώνες. Όλοι αυτοί οι άνθρωποι στους οποίους αναφερθήκαμε γεννήθηκαν τον 6ο αιώνα και έδρασαν τον 6ο και τον 5ο π.Χ. αιώνα — κατά κύριο λόγο τον 5ο π.Χ. αιώνα. Ο 6ος π.Χ. αιώνας θεωρείται κομβικός αιώνας στην παγκόσμια ιστορία, διότι, σαν από θαύμα —θα έλεγε κανείς—, σαν από έναν συντονισμό ενός αόρατου συντονιστή, υπήρξαν καταπληκτικά μυαλά που γεννήθηκαν, σκέφτηκαν, ανδρώθηκαν στον 6ο π.Χ. αιώνα και προχώρησαν τη δράση τους στον 5ο π.Χ. αιώνα όπου και πέθαναν. Τον 6ο π.Χ. αιώνα οι Ίωνες φιλόσοφοι στα παράλια της Ιωνίας και στα κοντινά νησιά του Αιγαίου δημιούργησαν φιλοσοφικά σχήματα με τα οποία προσπάθησαν να ερμηνεύσουν ολόκληρο τον κόσμο στην ολότητά του, να βρουν την αρχή του κόσμου, την υλική ή όποια αρχή του κόσμου. Στον 6ο π.Χ. αιώνα γεννιέται και δρα ο Ησαΐας¹, ο προφήτης Ησαΐας στους Εβραίους. Στον 6ο π.Χ. αιώνα γεννιέται και δρα ο Ζωροάστρης ή Ζαρατούστρα στην Περσία, εδώ, στην περιοχή του Ιράν. Οι Ίωνες φιλόσοφοι στις ακτές της Ιωνίας, της Μικράς Ασίας, της σημερινής Τουρκίας, ο προφήτης Ησαΐας στις ακτές εδώ της ανατολικής Μεσογείου, στο σημερινό Ισραήλ, ο Ζωροάστρης ή Ζαρατούστρα στην Περσία, στο σημερινό Ιράν, στην Ινδία ο Μαχαβίρα και φυσικά ο Βούδας. Στην Κίνα ο Κομφούκιος, ο Λάο Τσε, άνθρωποι κορυφαίου πνευματικού αναστήματος, οι οποίοι και προσπάθησαν να απαντήσουν σε συνολικά ερωτήματα του ανθρώπου και να δώσουν απαντήσεις οι οποίες έχουν αντέξει στους αιώνες που ακολούθησαν.

Κάτι συνέβη σ' αυτόν τον 6ο και τον 5ο π.Χ. αιώνα· ίσως ήταν μια εποχή που ωρίμασε ο κύκλος των γεωργικών κατακτήσεων, μπόρεσε ο άνθρωπος να μπει σ' ένα επίπεδο επόμενο

---

¹ Ο προφήτης Ησαΐας έδρασε, κατά πάσα πιθανότητα, στον 8ο και 7ο αι.

και να μπορεί να στοχάζεται πέρα από τα καθημερινά και τα τρέχοντα. Πάντως, θα πρέπει να το έχουμε αυτό στον νου, τον θαυμαστό 6ο π.Χ. αιώνα.

2.2: Οι Ανατολικές Θρησκείες: Ταοϊσμός, Ζεν, Κομφουκιανισμός

V2.2.1 Ταοϊσμός (11')

<https://youtu.be/C9EOY2GR6C8>

απομαγνητοφώνηση Evaggelia5 / αντιπαραβολή Vagstel

Πριν προχωρήσουμε στην προσέγγιση και άλλων φιλοσοφικών προσεγγίσεων των ανατολικών θρησκειών, πρέπει να πούμε δύο ενδιαφέροντα σημεία:

Το ένα είναι ότι ο βουδισμός, παραδείγματος χάριν, επηρεάστηκε από τον ελληνισμό και από την ελληνική φιλοσοφία. Διότι η Ινδία, όπως γνωρίζουμε, το δυτικό τμήμα της Ινδίας, κατακτήθηκε από τον Μέγα Αλέξανδρο, και η επιρροή του ελληνισμού και η παρουσία του ελληνισμού έμεινε για διάστημα στην ευρύτερη περιοχή και επηρέασε φιλοσοφικά ρεύματα. Έχει πολύ ενδιαφέρον κανείς να βλέπει τις μεταφορές στοιχείων ένθεν και ένθεν.

Το άλλο που θα ήθελα να τονίσουμε είναι ότι όλοι αυτοί οι ιδρυτές φιλοσοφικών σχολών στην ουσία —που όμως αγιοποιήθηκαν και θεοποιήθηκαν από τους ανθρώπους που ακολούθησαν— στους οποίους αναφερόμαστε, δεν είπε ποτέ κανείς τους ότι είναι θεός, ούτε φαντάστηκε ότι είναι θεός· απολύτως! Θεοποιήθηκαν από τους ανθρώπους. Κανείς ιδρυτής θρησκείας (από αυτές τις θρησκείες που διαβάσαμε στην προηγούμενη ενότητά μας, τον κατάλογο των ζώντων θρησκειών) δεν είπε ποτέ ότι ήταν θεός. Μόνο οι χριστιανοί θεωρούν, πιστεύουν, ότι ο Ιησούς, ο ιδρυτής τους, είναι γιος του Θεού και ότι είπε ότι είναι γιος του Θεού. Έτσι, στην περίπτωση του χριστιανισμού, ο ιδρυτής είπε ότι είναι θεός. Αλλά οι υπόλοιποι ιδρυτές όχι· δεν είπαν ότι είναι θεοί.

Θα κινηθούμε προς την πλευρά της Κίνας, ανατολικότερα της Ινδίας, όπου και πέρασε ο βουδισμός, όπως είπαμε. Αλλά πριν ακόμη, περίπου την εποχή που ο βουδισμός αναπτύσσεται στην Ινδία, εκεί στην Κίνα γεννώνται δύο σπουδαία πρόσωπα: Ο Λάο Τσε, ο οποίος επρόκειτο να δημιουργήσει μία φιλοσοφική σχολή (τάση), η οποία θα οδηγήσει στη θρησκεία που ονομάζεται "ταοϊσμός", και ο Κον-Φου-Τσε (ο Κομφούκιος).

Ο Λάο Τσε είναι εξαιρετικά αγαπητός σοφός στην ιστορία της Κίνας. Στην πραγματικότητα κάθε Κινέζος είναι και ταοϊστής, με μια ευρύτερη έννοια, διότι ο Λάο Τσε στην ουσία κωδικοποίησε τη λατρεία των Κινέζων για τη φύση. Όπως είπαμε, ο κάθε Κινέζος είναι ταυτοχρόνως παγανιστής (δηλαδή λατρεύει τη φύση), λατρεύει τους προγόνους, είναι ταοϊστής, είναι κομφουκιανιστής, είναι βουδιστής, μπορεί να είναι και ζεν —όχι τόσο πλέον στην Κίνα αλλά ανατολικότερα—, και ο ταοϊσμός ήρθε να κωδικοποιήσει τη λατρεία των Κινέζων για τη φύση. Με ποιον τρόπο: Ο Λάο Τσε φέρεται να έχει γράψει ένα βιβλίο —από το οποίο και μπορώ να σας διαβάσω—, το Τάο Τε Κινγκ· φέρεται ότι το έγραψε ο ίδιος.

Κάποιοι αμφισβητούν αν υπήρξε ποτέ ο Λάο Τσε. Πρέπει να σας πω σε αυτό το σημείο ότι για αρκετούς ιδρυτές θρησκειών υπάρχουν πλευρές, άτομα, τάσεις οι οποίες αμφισβητούν αν πράγματι υπήρξε ποτέ άνθρωπος, ή είναι κατασκευή από άλλους φορείς αργότερα, από μαθητές οι οποίοι το έστησαν και δεν ισχύει. Το λέω αυτό διότι ακόμη και για τον Ιησού, όπως γνωρίζετε, υπάρχει τέτοια αμφισβήτηση από κάποιες πλευρές, και για τον Βούδα, και για τον Λάο Τσε κ.λπ.

Πάντως, ο Λάο Τσε μοιάζει να γεννήθηκε τον 6ο αιώνα π.Χ., ήταν κρατικός υπάλληλος και οργάνωσε —όπως είπαμε πριν— ένα φιλοσοφικό σύστημα το οποίο στηρίζεται στην εμπιστοσύνη στις δυνάμεις της φύσεως. Δηλαδή ο Λάο Τσε πιστεύει ότι η φύση είναι οδηγός μας. Εμείς είμαστε τμήμα της φύσης, η φύση εμπεριέχει τη σοφία του σύμπαντος, άρα εάν παρακολουθούμε τη φύση και εισπράττουμε σοφία από αυτήν, τότε γινόμαστε κι εμείς πιο σοφοί, πιο γαλήνιοι. Και βέβαια, επειδή και εμείς είμαστε τμήμα της φύσης, εάν παρακολουθούμε τον εαυτό μας, τον κατανοούμε, τον αποκωδικοποιούμε, και φυσικά κάνουμε στοχασμό και μπαίνουμε σε διαλογισμό —όλες οι ανατολικές θρησκείες έχουν διαλογισμό—, τότε μπορούμε να αποκωδικοποιήσουμε τη φύση μας, δηλαδή τον εαυτό μας. Και παρατηρώντας και τη φύση, μέσα απ' τη γαλήνη που δίνει αυτή η παρατήρηση, να βρίσκουμε τον δρόμο της ζωής, που είναι ένας δρόμος χαράς, ήρεμης χαράς και γαλήνης.

Ο Λάο Τσε είναι φωτεινός. Οι Κινέζοι τον λατρεύουν. Και επειδή τον λατρεύουν, του αποδίδουν όλα τα καλά της παράδοσής τους. Σε αυτόν αποδίδουν τον βελονισμό·

σε αυτόν
αποδίδουν το
τάι τσι,
δηλαδή τη
γυμναστική,
την ήρεμη
γυμναστική
την οποία
κάνουν·

σε αυτόν αποδίδουν την αγάπη τους για τα πουλιά· σε αυτόν αποδίδουν το γεγονός —επειδή οι Κινέζοι αγαπούν πάρα πολύ τα πουλάκια σε κλουβιά— ότι κάθε βδομάδα παντού στην Κίνα υπάρχουν ραντεβού όπου οι ιδιοκτήτες των πουλιών έρχονται με τα πουλάκια τους σε ένα σημείο κοντά στη φύση, ούτως ώστε τα πουλάκια να συζητήσουν μεταξύ τους· σε αυτόν αποδίδουν τις χαρές της ζωής που έχουν, τη χαρά για τον έρωτα και τη φιλία κ.λπ. Γενικά τον αγαπούν πολύ. Σε αυτόν αποδίδουν το φενγκ σουί. Γενικά του αποδίδουν πολλά, που κατά πάσα πιθανότητα δεν τα είπε εκείνος.

Αλλά εκείνος, εκείνο στο οποίο επέμενε είναι αυτό: η σοφία από τη φύση. Παραδείγματος χάριν, κοιτώντας κανείς τη ροή ενός ποταμού, τον τρόπο με τον οποίο το ποτάμι κυλά, τη σταθερότητα της κίνησής του, το ότι νικά το ποτάμι τα εμπόδια, κάθε εμπόδιο, με την επιμονή του... Είναι μέσα στο ποτάμι ένας βράχος. Αυτόν τον βράχο, έρχεται το νερό, έρχεται το νερό, έρχεται το νερό, τον τρίβει, και κάποια στιγμή θα τον παρασύρει, κάποια στιγμή θα τον νικήσει. Με μια ήρεμη υπομονή, σταθερή υπομονή. Άρα αντλείς από κει σοφία.

Ο Λάο Τσε φέρεται να λέει:

"Να μην ακούτε με τ' αφτιά, αλλά ν' ακούτε με την καρδιά. Να μην ακούτε με την καρδιά, αλλά ν' ακούτε με την πνοή. Μόνο η πνοή όταν είναι κενή συλλαμβάνει την πραγματικότητα. Η ένωση με το ταό επιτυγχάνεται με το κενό". Δηλαδή όταν μπεις σε μια τέτοια εσωτερική διαδικασία που πια ο διαλογισμός σου θα φτάσει στο κενό, τότε θα φτάσεις κοντά στην πνοή

—σε αυτό έχει αντιστοιχίες με τον ινδουισμό—, δηλαδή στον μεγάλο πυρήνα του σύμπαντος.

Άλλο σημείο του Λάο Τσε:

"Δίχως να βγεις, μπορείς τον κόσμο όλο να γνωρίσεις. Δίχως απ' το παράθυρο να βλέπεις, μπορείς να δεις τους δρόμους του ουρανού. Όσο μακρύτερα πας, τόσο λιγότερα γνωρίζεις. Ο συνετός γνωρίζει χωρίς να ταξιδεύει. Βλέπει δίχως να κοιτάζει. Εργάζεται χωρίς να πράττει".

Ο Λάο Τσε δίνει έμφαση στην εσωτερική διαδρομή, αλλά δεν απορρίπτει τον συγχρωτισμό — καθόλου— με τους άλλους ανθρώπους. Διότι πιστεύει ότι μαθαίνουμε από τους άλλους ανθρώπους· από την παρατήρηση των άλλων ανθρώπων, απ' τη συζήτηση με τους άλλους ανθρώπους, είτε εκπεφρασμένη με λόγια είτε άφατη· με τη συζήτηση με τα πουλιά, με τα ζώα, με τη φύση. Επομένως έχει δύο δρόμους η σύλληψή του. Και επίσης ο Λάο Τσε —και αυτό έχει ενδιαφέρον— σε αντίθεση με τον Βούδα και τον Κομφούκιο, οι οποίοι είναι και πολιτικά όντα (δηλαδή πιστεύουν ότι ο άνθρωπος πρέπει να μετέχει στην κοινωνία, επομένως αυτό που λέμε "πολιτική"), ο Λάο Τσε πιστεύει ότι δεν έχει κανένα νόημα αυτό, ότι ό,τι είναι να γίνει θα γίνει, και το πιο σπουδαίο πράγμα είναι ο καθένας να βρει τη γαλήνη του και τη σοφία του μέσα από την ενσωμάτωσή του με τη φύση και τη γλυκιά και ήρεμη αποδοχή της φύσης, άρα και την άντληση σοφίας από τη φύση.

Ακούστε από το Ταό Τε Κινγκ ένα σημείο του:

"Άδειασε από κάθε τι τον εαυτό σου. Άσε το μυαλό να γαληνέψει ειρηνικά. Τα μύρια όντα υψώνονται και πέφτουν, ενώ ο εαυτός σου παρακολουθεί τον γυρισμό τους. Αναπτύσσονται και ανθούν, και ύστερα στην πηγή ξαναγυρνούν. Την επιστροφή στην πηγή χαρακτηρίζει ηρεμία, που είναι ο τρόπος της φύσης. Ο τρόπος της φύσης δεν αλλάζει. Με ανοιχτό μυαλό θα είσαι ανοιχτόκαρδος. Ανοιχτόκαρδος, το φέρσιμό σου θα 'ναι αρχοντικό. Αρχοντικός, πλησιάζεις το θεϊκό. Θεϊκός, γίνεσαι ένα με το ταό. Η ενότητα με το ταό είναι αιώνια. Και ενώ το σώμα πεθαίνει, το ταό δεν χάνεται ποτέ".

V2.2.2 Ζεν (8')

<https://youtu.be/PsKag6-aUG8>

απομαγνητοφώνηση mariaaggeliki9 / αντιπαραβολή sOFIARIZOPOULOU

Συγγενές με τον ταοϊσμό είναι και το ζεν. Το ζεν είναι μία τάση βουδιστική, θα έλεγε κανείς, δηλαδή η βάση του προέρχεται από τον βουδισμό, αλλά εμπεριέχει ταοϊστικά στοιχεία και βεβαίως εξ αυτού γεννήθηκε στη χώρα που τα έχει όλα αυτά, την Κίνα. Παλαιότερα εθεωρείτο ότι το ζεν γεννήθηκε στην Ιαπωνία, αλλά όχι, το ζεν γεννήθηκε στην Κίνα από βουδιστές μοναχούς, οι οποίοι ήταν πολύ βαθιά επηρεασμένοι από τον ταοϊσμό και τούμπαλιν.

Το ζεν γεννήθηκε αργότερα, πολύ αργότερα. Οι θρησκείες που αναφέραμε γεννήθηκαν το 600, το 500 π.Χ. — με την εξαίρεση του ινδουισμού, βεβαίως, η οποία είναι αρχαιότατη θρησκεία. Το ζεν γεννιέται τον 7ο αιώνα μ.Χ. στην Κίνα και εξελίσσεται στον 7ο, 8ο, 9ο αιώνα μ.Χ. Αρχικά, αποκτά οπαδούς στην Κίνα, αλλά (στην Κίνα) τελικά το ζεν δεν είχε σταθερότητα αποδοχής, δεν πολυ-ταίριασε στους Κινέζους, εν αντιθέσει με τους γείτονες των Κινέζων, δηλαδή τους Κορεάτες και τους Ιάπωνες — οι οποίοι (Ιάπωνες και Κορεάτες) εισπράττουν μέσω Κίνας και από την Κίνα ισχυρότατα ρεύματα πολιτισμού, τα οποία και ενσωματώνουν στη δικιά τους ζωή και τελικά τα μεταπλάθουν σε κάτι κορεάτικο, σε κάτι ιαπωνικό. Το ζεν, λοιπόν, ταίριασε στους Κορεάτες και ταίριασε στους Ιάπωνες. Η Κορέα είναι (αυτή εδώ...) η χερσόνησος στα ανατολικά της Κίνας και η Ιαπωνία είναι το σύμπλεγμα των νησιών, ακόμη ανατολικότερα της Κίνας και της Κορέας, στον Ειρηνικό Ωκεανό. Το ζεν μέχρι σήμερα έχει εκατομμύρια οπαδούς στην Ιαπωνία, στην οποία και ταίριασε — ταίριασε στη νοοτροπία, στον τρόπο ζωής και στη στάση ζωής των Ιαπώνων.

Τι είναι το ζεν; Το ζεν είναι ένας πρωταθλητισμός, με τη σειρά του, του διαλογισμού με άλλο τρόπο όμως απ' ό,τι ο ινδουισμός — που και αυτός έχει πρωταθλητισμούς, όπως είπαμε. Το ζεν αρνείται ότι υπάρχει από κάπου αλλού σοφία παρά μόνο από τον εαυτό σου. Το ζεν πιστεύει ότι καμία συνομιλία εξωτερική δεν μπορεί να σε κάνει σοφό. Πιστεύει ότι οι συνομιλίες που έχουν οι άνθρωποι μεταξύ τους είναι στημένες. Δεν έχουν πραγματικά ουσία, γιατί εμπεριέχουν τη διάθεση επιβολής, μπορεί να εμπεριέχουν ψέμα, εμπεριέχουν στρεψοδικία· και επομένως δεν κερδίζεις τίποτα με τη συνομιλία του άλλου. Ο μόνος δρόμος είναι η φύση μέσα σου, ο μόνος δρόμος· και δεν υπάρχει βοήθεια σ' αυτό. Ας πούμε, ο ινδουισμός, που έχει τόσο ισχυρό εσωτερικό διαλογισμό, έχει γκουρού, έχει βοήθεια

πρακτικών κ.λπ. Στην περίπτωση του ζεν, όπως και στον βουδισμό —ο βουδισμός δεν έχει πρακτικές του ινδουισμού για την κατάκτηση της ηρεμίας— έχει τη διαδρομή την ψυχική και τη συναισθηματική. Το ζεν πιστεύει στην ηρεμία και την απόλυτη εσωτερική διαδρομή. Ένας είναι ο δρόμος: **ο εαυτός σου**, τίποτε άλλο. Και, όπως λέει το ζεν: μπαίνεις μέσα στον εαυτό σου και προχωράς βαθιά, εισερχόμενος στα βαθύτερα και βαθύτερα στρώματά σου και ρωτάς. Όπως λέει το ζεν: η απάντηση είναι εκεί που ρωτάς, αρκεί να ρωτάς και να ξέρεις πώς να ρωτάς και να οργανώσεις τον εαυτό σου έτσι, ώστε να φτάσεις στο σημείο του κενού που θα σου δίνει την απάντηση.

Επειδή το ζεν είναι τόσο απόλυτο στην εσωτερική διαδρομή και τη σοφία που προέρχεται μόνο από εκεί, θα έλεγε κανείς ότι δεν θα πρέπει να είχε δασκάλους (να υπάρχει δάσκαλος του ζεν), αφού το ζεν λέει ότι κανείς δεν μπορεί να σου μάθει αυτή τη διαδρομή, μόνος σου είσαι σε αυτή τη διαδρομή. Όμως, στο ζεν υπάρχουν δάσκαλοι του ζεν για να σου θυμίζουν ότι δεν υπάρχουν δάσκαλοι του ζεν. Και, αν χρειάζεται, να σου λένε: για σκέψου, σε αυτό που κατέληξες, μόνος σου έφτασες σ' αυτό το συμπέρασμα; ή μήπως κάτι άλλο σε έκανε να οδηγηθείς σ' αυτό; Για ξαναγύρνα μέσα στον εαυτό σου και ψάξε!

Το ζεν διδάσκεται με πάρα πολλές ιστορίες, οι οποίες όταν διαβάζονται, από εσάς και εμένα που είμαστε άλλης κλίμακας κατά κανόνα, και δεν ξέρουμε αυτούς τους κώδικες μοιάζει σουρεαλιστικό, δεν καταλαβαίνεις τι λένε. Αλλά, αν κανείς προσπαθήσει να το αποκωδικοποιήσει καταλαβαίνει εν μέρει αυτή την αναζήτηση του κενού χωρίς το εκπεφρασμένο μέσω του άφατου.

Ακούστε:

"Ο Σουμπούτι ήταν μαθητής του Βούδα. Είχε την ικανότητα να καταλάβει την ισχύ της κενότητας, την άποψη πως δεν υπάρχει παρά μόνο στη σχέση του με την υποκειμενικότητα και την αντικειμενικότητα. Μια μέρα ο Σουμπούτι, σε διάθεση ύπατης κενότητας, καθόταν κάτω από ένα δέντρο. Λουλούδια άρχισαν να πέφτουν γύρω του.

—Σε επαινούμε για την ομιλία σου για την κενότητα, του ψιθύρισαν οι θεοί.

—Μα εγώ δεν μίλησα για την κενότητα, είπε ο Σουμπούτι.

—Δεν μίλησες για την κενότητα. Δεν ακούσαμε κενότητα, αποκρίθηκαν οι θεοί.

Αυτή είναι η πραγματική κενότητα.

Και οι ανθοί ξεχύθηκαν πάνω στο Σουμπούτι σαν βροχή".

Αυτή είναι μία ιστορία ζεν.

Ακούστε μία άλλη ιστορία ζεν. Οι περισσότερες από αυτές τις ιστορίες είναι ιαπωνικές.

"Ο Κάκουα επισκέφτηκε την Κίνα και δέχτηκε την αληθινή διδασκαλία." Άρα οι Ιάπωνες παραδέχονται ότι το ζεν προέρχεται από την Κίνα. "Δεν ταξίδεψε πουθενά όσο ήταν εκεί. Σε διαρκή στοχασμό ζούσε σε ένα μακρινό μέρος ενός βουνού. Όποτε, τον έβρισκαν και του ζητούσαν να κηρύξει έλεγε λίγα λόγια και αποτραβιόταν σε άλλα μέρη του βουνού για να μην τον βρίσκουν. Ο αυτοκράτορας", της Ιαπωνίας, "άκουσε για τον Κάκουα όταν γύρισε στην Ιαπωνία και του ζήτησε να του κηρύξει το ζεν για να το μάθει αυτός και οι υπήκοοί του. Ο Κάκουα στάθηκε μπροστά στον αυτοκράτορα σιωπηλός. Μετά έβγαλε μια φλογέρα απ' τις πτυχές της ρόμπας του και έπαιξε μια σύντομη νότα. Υποκλίθηκε ευγενικά και εξαφανίστηκε."

Αυτό είναι το ζεν —είναι σαν να λέει ο Κάκουα στον αυτοκράτορα—, ένας μικρός ήχος της φλογέρας.

V2.2.3 Ο Κομφούκιος (12')

<https://youtu.be/u8sqMAMSjrE>

απομαγνητοφώνηση Rico / αντιπαραβολή Lemonia9

Ο γίγαντας όμως της κινέζικης πλευράς είναι ένας φιλόσοφος, που ονομάζεται Κουνγκ Φου Τσε —ο δάσκαλος, δηλαδή, Τσε— ή αλλιώς, Κομφούκιος. Αυτός γεννήθηκε τον 6ο, έζησε όμως πιο πολύ τον 5ο π.Χ. αιώνα και τότε έδρασε και στη διάρκεια της ζωής του υπήρξε δημόσιος υπάλληλος. Προερχόταν από μία οικογένεια εκπεσμένων αριστοκρατών και έζησε σε μία Κίνα —και αυτός και ο Λάο Τσε— που ήταν σε μεγάλη αναταραχή, διότι τις εποχές αυτές —τον 6ο, τον 5ο αιώνα π.Χ.— η Κίνα δεν είναι ενιαία· αποτελείται από πολλά βασίλεια, αντιμαχόμενα και υπάρχει βία και υπάρχει, έτσι, ένα αίσθημα καταστροφής, που επηρέασε αυτούς τους δύο στοχαστές.

Ο Λάο Τσε απάντησε λέγοντας ότι: *"τα πολιτικά πράγματα άστα, αυτά ό,τι είναι θα γίνει, κοίτα τον εσωτερικό σου κόσμο"*, ενώ ο Κομφούκιος απάντησε αντιστρόφως: *"ότι η κοινωνία μ' ενδιαφέρει πάρα πολύ — μας ενδιαφέρει πάρα πολύ"*. Διότι, κατά τον Κομφούκιο, αν η κοινωνία δεν λειτουργεί καλά, αν αφήνει μεγάλα περιθώρια... εντάξει, δεν υπάρχει η τέλεια κοινωνία, αλλά όσο πιο τέλεια λειτουργεί η κοινωνία, τόσο περισσότερο μπορεί ο άνθρωπος μέσα σ' αυτήν να βελτιώνεται, να ανθεί και να αναδεικνύει αρετές. Αντιθέτως, σε μια βρώμικη, διεφθαρμένη, σαπισμένη κοινωνία ο άνθρωπος με δυσκολία μπορεί να κρατηθεί στην αρετή και επομένως κατρακυλά και εκείνος στον βούρκο και, έτσι, όλοι μαζί φτάνουν στο επαίσχυντο τέλος.

Ο Κομφούκιος, δηλαδή, σε αντίθεση με τους άλλους στοχαστές που αναφέραμε μέχρι τώρα —γενικά, οι θρησκείες ξεκινούν συνήθως απ' τον άνθρωπο και πάνε προς την κοινωνία— ο Κομφούκιος είναι πολιτικός επιστήμονας, θα 'λεγε κανείς. Σήμερα αν ζούσε —πες ότι ξαναρχόταν με κάποιον τρόπο, να δει την εξέλιξη των θεωριών του και μάθαινε ότι τον θεοποίησαν θα έμενε άναυδος, διότι είναι ο τελευταίος των στοχαστών ο οποίος φαντάστηκε ότι μπορεί να θεοποιηθεί— ο ίδιος σήμερα θα μπορούσε να οριστεί ως πολιτικός επιστήμονας.

Ο Κομφούκιος, δηλαδή, ξεκινά μελετώντας την κοινωνία και αναλύοντας την κοινωνία και μέσω της κοινωνίας πηγαίνει στον άνθρωπο, γιατί βέβαια δεν υπάρχει περίπτωση: η κοινωνία είναι άνθρωποι, άρα φτάνεις στην κοινωνία και έτσι και αλλιώς. Ο Κομφούκιος πρώτα πρώτα μελετά την κοινωνία και στη συνέχεια συζητά τον άνθρωπο μέσα στην κοινωνία.

Ο Κομφούκιος ενδιαφέρθηκε πολύ για την κοινωνία, διότι ο ίδιος, όντας δημόσιος υπάλληλος, εξετίμησε πάρα πολύ την αξία της διοίκησης. Ο Κομφούκιος πιστεύει στη διοίκηση· πιστεύει ότι το ανθρώπινο είδος, για να μπορεί να λειτουργήσει, χρειάζεται διοίκηση. Χρειάζεται διοίκηση ο ίδιος ο άνθρωπος· ο καθένας μας τον εαυτό μας, τη ζωή μας, τη διοικούμε. Χρειάζεται διοίκηση η οικογένεια· μια οικογένεια είναι μια μικρή κοινωνία και δεν μπορεί να είναι στον αέρα αυτά τα οποία συμβαίνουν σ' αυτή την οικογένεια. Πρέπει να υπάρχουν κανόνες, πρέπει να υπάρχει εποπτεία, πρέπει να διοικείται. Ποιος είναι εκείνος ο οποίος διοικεί την οικογένεια; Στην κοινωνία της εποχής εκείνης και στις περισσότερες κοινωνίες μέχρι σήμερα, είναι ο πατέρας· άρα ο πατέρας έχει την ευθύνη της διοίκησης της οικογένειας. Αλλά και μέσα στην οικογένεια και η μητέρα έχει κομμάτι της ευθύνης της διοίκησης και βέβαια ο καθένας μέσα στην οικογένεια έχει τον ρόλο του.

Το χωριό πώς διοικείται; Από την κεφαλή του χωριού, την οποία την ψηφίζει ή με κάποιον τρόπο τοποθετείται και εκείνος ρυθμίζει αυτό τον τομέα. Ο τάδε τομέας εργασίας, για να λειτουργεί, πρέπει να διοικείται, δεν υπάρχει περίπτωση ένα σχολείο —τόρα το μεταφέρω στα σημερινά μας δεδομένα— να μπορεί να λειτουργεί χωρίς διοίκηση· πρέπει να έχει διευθυντή, ο οποίος να παρακολουθεί, να εποπτεύει, να βλέπει ποιος εργάζεται, ποιος δεν εργάζεται, εάν κάποιος έρχεται, αν κάποιος δεν έρχεται, αν πάει καλά αυτή η τάξη ή δεν πάει καλά αυτή η τάξη, αν αυτό το μάθημα αποδίδει ή δεν αποδίδει. Αλλιώς, δεν μπορεί να αποδώσει οτιδήποτε· και φυσικά, σύμφωνα με την παρατήρησή του, ούτε το κράτος μπορεί να λειτουργήσει χωρίς διοίκηση.

Έτσι, για τον Κομφούκιο, ένα σημαντικό κομμάτι των στοχασμών του είναι η διοίκηση και πώς αυτή μπορεί να είναι σωστή, ακεραία, έντιμη και αποτελεσματική. Γιατί για τον Κομφούκιο, **μία...** — όπως ερωτήθηκε κάποτε από τους μαθητές του: "*Ποια είναι η αθανασία, δάσκαλε, τι θα πει αδάνατος;*" και ο Κομφούκιος απάντησε: "*Μία είναι η αθανασία: η εντιμότητα*". Για τον Κομφούκιο, δεν υπάρχει τίποτα πιο σπουδαίο στη ζωή από την ακεραιότητα, την εντιμότητα, την ειλικρίνεια, την αποφυγή κάθε στρεψοδικίας, την αλήθεια, την απόλυτη αποχή από οποιαδήποτε ληστρική δράση και, κυρίως, κάθε αποχή από οποιαδήποτε ληστρική δράση που μπορεί να αφορά το σύνολο. Τι εννοεί μ' αυτό;

Ο κάθε άνθρωπος, ζώντας μέσα στην κοινωνία, έχει υποχρεώσεις απέναντί της· η κοινωνία ζητάει από τους πολίτες φόρους και επομένως, οι πολίτες πρέπει να πληρώνουν τους φόρους τους. Διότι, πληρώνοντας τον φόρο βοηθάς την κίνηση της κοινωνίας· αν δεν πληρώνεις τον φόρο σου, τότε κλέβεις την κοινωνία, κλέβεις τους υπόλοιπους της κοινωνίας· διότι, αφήνεις τους άλλους να πληρώνουν τον φόρο, εσύ δεν πληρώνεις τον φόρο, ενώ τρυγάς τα αγαθά που σου προσφέρει η κοινωνία μέσω του φόρου· διότι, η κοινωνία παίρνει τον φόρο για να κτίσει δρόμους, να κτίσει σχολεία, να κτίσει νοσοκομεία και εσύ —μη πληρώνοντας τους φόρους— κλέβεις στην ουσία εκείνους που πληρώνουν τους φόρους, άρα την κοινωνία.

Όμως, στη συζήτηση αυτή, ο Κομφούκιος δεν μένει σ' αυτή την πλευρά. Εσύ, μη πληρώνοντας φόρους, είσαι ένας κλέφτης. Όμως, πηγαίνει και στην απέναντι πλευρά και λέει ότι κλέφτης δεν πρέπει να είναι και ο διοικών· δηλαδή, πρέπει να βάζει τέτοιους φόρους που να είναι δίκαιοι, ούτως ώστε οι άνθρωποι να αισθάνονται υποχρέωση να πληρώσουν αυτόν τον φόρο. Άρα, δεν έχει τη ματιά του μόνο στη μια πλευρά· έχει τη ματιά στη διοίκηση κι έχει τη ματιά στον διοικούμενο.

Ο Κομφούκιος, όπως είπαμε, δίνει μεγάλη έμφαση στη διοίκηση και πιστεύει ότι πρέπει ο κάθε άνθρωπος να έχει σεβασμό στη διοίκηση· σεβασμό στον πατέρα του, σεβασμό στη

διοίκηση του χώρου εργασίας του, στη διοίκηση της ευρύτερης κοινωνίας του. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι ο άνθρωπος δεν ασκεί συνεχή κριτική επιτήρηση της δράσης της διοίκησης, είτε είναι η οικογένειά του είτε είναι κάθε μορφή ομάδας. Διότι, ο Κομφούκιος λέει ότι δεν υπάρχει περίπτωση να μην υπάρχει διοίκηση. Ακόμη και μια παρέα να 'μαστε, μια παρέα και βγαίνουμε έτσι, να χαρούμε κάπου και να κάνουμε μια εκδρομούλα. Για να γίνει αυτή η εκδρομή, κάποιος από την παρέα πρέπει να το διοικήσει αυτό το πράγμα· πρέπει να πάρει το τηλέφωνο, να μάθει ποια λεωφορεία φεύγουν, πού, να τηλεφωνήσει στους άλλους, να τους συντονίσει, να στήσει το κλίμα αυτής της δράσης. Δεν υπάρχει ανθρώπινη δράση χωρίς διοίκηση· ούτε ο εαυτός μας υπάρχει χωρίς διοίκηση.

Ο Κομφούκιος, κατά κάποιον τρόπο, θεοποιεί την έννοια της διοίκησης και επειδή θεοποιεί την έννοια της διοίκησης, θεοποιεί —επίσης— την έννοια της ευθύνης, του καθήκοντος και της εργατικότητας. Όχι απλώς τα θεοποιεί· την έννοια της εργατικότητας τη θεοποιεί, διότι θεωρεί ότι ο άνθρωπος μόνο μέσω της δημιουργίας στήνει μια προσωπικότητα, μια πληρότητα προσωπικότητας. Και μέσω της δημιουργίας ο άνθρωπος παραμένει αξιοπρεπής και έτσι, μπορεί να είναι ευγενής, μπορεί να στήσει τον κόσμο του. Και η εργατικότητα αφορά όλους: από τον αυτοκράτορα μέχρι τον τελευταίο χωρικό της Κίνας· ο Κομφούκιος δεν ξεχωρίζει ταξικά κανέναν, θεωρεί ότι είναι σπουδαίος όποιος είναι έντιμος, ευγενής, φιλομαθής, εργατικός, αξιοπρεπής. Αν ένας αυτοκράτορας δεν έχει αυτά τα χαρακτηριστικά, είναι ένα σκουλήκι του πεταματού· αν ένας αυτοκράτορας έχει αυτά τα χαρακτηριστικά, είναι θαυμαστός. Αν ένας —τι να πω;— ένας χαμάλης έχει τα χαρακτηριστικά της ευθύνης, της αίσθησης του καθήκοντος, της εργατικότητας, της ευγένειας, της αγάπης, της εντιμότητας, είναι ένα διαμάντι, φωτίζει την κοινωνία· αν ένας άλλος χαμάλης είναι ένα χυδαίο υποκείμενο, είναι ένας ασήμαντος άνθρωπος.

Ο Κομφούκιος είναι εκείνος, ο οποίος είπε: *"Όποιος αγαπά τη δουλειά του, ποτέ του δεν εργάζεται"*. Είναι μία σπουδαία φράση του Κομφούκιου· όπως δικιά του φράση είναι: *"Να μην κάνεις ποτέ στον άλλον αυτό που δεν θα ήθελες ο άλλος να κάνει σε σένα"*. Ο Κομφούκιος έχει συλλήψεις σε κάθε πλευρά της ζωής και κυρίως στην πλευρά η οποία σχετίζεται με το ήθος και την εργατικότητα. Και γι' αυτό, πιστεύει πολύ στην ιστορία, πιστεύει στη φιλομάθεια και στην ιστορία· να ξέρεις τι έγινε στο παρελθόν και να σέβεσαι το παρελθόν και όσους έδρασαν στο παρελθόν.

V2.2.4 Οι αξίες του Κομφουκιανισμού - 1 (12')

<https://youtu.be/TMBciu6WdcA>

απομαγνητοφώνηση Medialuz / αντιπαραβολή Asimonia

Ο Κομφούκιος, λοιπόν, δίνει σημασία στην τιμή στο παρελθόν. Είναι μέσα στην εντιμότητα του ανθρώπου να σέβεται το παρελθόν· με την έννοια αυτή, να σέβεται ό,τι προσέφεραν οι προηγούμενοι άνθρωποι. Και εξ αυτού κάποτε ερωτήθηκε: *"Δάσκαλε να τιμούμε τα πνεύματα, τα πνεύματα των προγόνων;"* (που για τους Κινέζους είναι σεβαστότατα και είναι τμήμα της θρησκείας τους) και ο Κομφούκιος απάντησε: *"Βεβαίως, πρέπει να τα τιμούμε, αλλά μην δίνουμε και μεγάλο χώρο σε αυτό"*. Δηλαδή ο ίδιος δεν πίστευε ως θεϊκή πλευρά το πνεύμα των προγόνων, αλλά πίστευε ότι πρέπει να τα τιμά κανείς, γιατί τιμώντας η κοινωνία τη σκυτάλη που έχει, γιατί η κοινωνία είναι μία σκυτάλη, τιμώντας ο κάθε ένας, που έχει τη

σκυτάλη, εκείνον που του την έδωσε και ο επόμενος που την παίρνει, τότε η κοινωνία έχει αρχές, έχει ήθος, έχει συνοχή, έχει σεβασμό, που αυτά είναι για τον Κομφούκιο πάρα πολύ σημαντικά.

Και φυσικά είναι πολύ σημαντικό το να σέβεσαι το παρελθόν, γιατί σε κάνει ταπεινό. Για τον Κομφούκιο ο επηρμένος, ο αλαζόνας, είναι ένας χαμένος άνθρωπος, μία χαμένη προσωπικότητα, και, μάλιστα, τονίζει ότι ο άνθρωπος πρέπει να βοηθά, να είναι φιλόανθρωπος, να προσφέρει, αλλά όχι ως επίδειξη, με κανέναν τρόπο, αλλά με όλη την ουσία της προσφοράς· επειδή πρέπει να προσφέρεις, επειδή σε πλουτίζει το να προσφέρεις και πλουτίζει την κοινωνία. Αλλά εσύ προσφέρεις με ταπεινοσύνη, γιατί ξέρεις ότι η ζωή έρχεται και παρέρχεται και άλλοτε εσύ θα βοηθήσεις, άλλοτε ο άλλος θα βοηθήσει.

Είπαμε κάποια στιγμή για την έννοια του καθήκοντος και την απόλυτη ακεραιότητα την οποία τονίζει ο Κομφούκιος· το αντιμετωπίζει με παραδείγματα πώς να μην διανοηθείς να βλάψεις την κοινωνία, να μην διανοηθείς να της στερήσεις κάποιο τμήμα της ζωής της, να μην καταστρέψεις δημόσια περιουσία, να μην βλάψεις δημόσια αγαθά· αυτά είναι για τον Κομφούκιο κορυφαία και κάτι που πρέπει να τονίζεται, να ακολουθείται, από τον αυτοκράτορα μέχρι και τον τελευταίο Κινέζο.

Μάλιστα, αυτά τα κάνεις γιατί σ' το υπαγορεύει ο δικός σου κώδικας, οι δικές σου αρχές στις οποίες και πρέπει να είσαι αμετακίνητος. Είσαι εργατικός, είσαι ακέραιος, είσαι φιλόανθρωπος, είσαι έντιμος, είσαι δοτικός, είσαι αξιοπρεπής, όχι γιατί σ' το επιβάλουν οι άλλοι, αλλά γιατί εσύ το ακολουθείς.

Τι εννοεί με αυτό ο Κομφούκιος; Ότι γύρω σου μπορεί άλλοι να κλέβουν, εσύ δεν θα κλέψεις ποτέ· γύρω σου μπορεί άλλοι να βανδαλίζουν, εσύ δεν θα βανδαλίσεις ποτέ· μπορεί άλλοι να μη σέβονται, εσύ θα σέβεσαι πάντα. Είναι σημαντικό, λέει ο Κομφούκιος, αν ο κάθε άνθρωπος σταματά το κακό και μη κάνοντας ο ίδιος το κακό, τότε όλη η κοινωνία θα λειτουργεί σωστά, διότι θα υπάρχουν από παντού αναχώματα στο κακό. Εκείνο το οποίο βλάπτει τις κοινωνίες είναι οι τρύπες που αφήνουμε, και αφήνουμε τρύπες γιατί κάποιοι από εμάς δεν κρατούν τις αρχές τους και το ήθος τους. Άρα ο κάθε ένας είναι υποχρεωμένος, είναι στρατιώτης του καλού· και γιατί; Όχι γιατί θα ανταμειφθεί γι' αυτό, αλλά γιατί είναι εσωτερική του υποχρέωση.

Πρέπει να πούμε το εξής: όταν διαδόθηκε, άρχισαν να έρχονται οι Ιησουίτες ιεραπόστολοι στην Κίνα και να διδάσκουν και τα λοιπά, έχουμε καταγραφές κάποιων συνομιλιών με κομφουκιανιστές, οι οποίοι άκουγαν με πολλή προσοχή τι έλεγαν οι Ιησουίτες και άκουγαν ότι πρέπει κανείς σε αυτή τη ζωή να κάνει καλό, διότι θα ανταμειφθεί στην άλλη ζωή ή αν κάνει κακό να προσέχει, γιατί θα τιμωρηθεί στην άλλη ζωή.

Οι Κινέζοι δεν είναι μεταφυσικοί, δεν έχουν τέτοια πράγματα... με την άλλη ζωή· εκείνο το οποίο υπάρχει στην κινεζική σύλληψη είναι ο *μεγάλος ουρανός*, προφανώς είναι ο τρόπος για να πουν την έννοια του θεού, ο οποίος και παρακολουθεί, και ας πούμε δίνει την εύνοιά του στους καλούς εκεί κάτω στη γη ή όχι. Και οι κομφουκιανιστές συνομιλητές των Ιησουιτών δεν μπορούσαν να καταλάβουν αυτή τη λογική: ότι θα τιμωρηθεί κάποιος μετά τον θάνατο ή θα επαινεθεί μετά τον θάνατο, διότι γι' αυτούς, αυτό που κάνεις το κάνεις τώρα, επειδή πρέπει, τώρα εσύ πιστεύεις ότι πρέπει να το κάνεις τώρα, το κανείς ανιδιοτελώς, δεν περιμένεις ούτε τιμωρία ούτε επικρότηση σε κάποια άλλη ζωή — που οι Κινέζοι δεν την έχουν, δεν είναι μεταφυσικοί καθόλου σε αυτό.

Αυτή η αίσθηση του καθήκοντος, απέναντι στον εαυτό σου και στην κοινωνία, είναι χαρακτηριστική, σε μία άλλη περίφημη φράση του Κομφούκιου που αφορά τον ηγεμόνα, τον ηγέτη, στην περίπτωση του είναι του αυτοκράτορα, γιατί έτσι ήταν τότε η Κίνα, είχε διάφορα βασίλεια και ηγεμονίες και βασιλείς και κάποιοι ονόμαζαν και τον εαυτό τους αυτοκράτορα, και έλεγε: *"ο καλός ηγέτης δεν ενδιαφέρεται για την αναγνώρισή του, διότι είναι πολύ απασχολημένος να κάνει το έργο που πρέπει να κάνει, το οποίο, κάποτε, μπορεί και να του φέρει την αναγνώριση"*. Δηλαδή, εσύ κάνεις τη δουλειά σου. Το αναγνωρίζουν οι άλλοι, έχει καλώς. Δεν το αναγνωρίζουν οι άλλοι, πάλι έχει καλώς. Εσύ δεν κάνεις τη δουλειά σου, δεν είσαι έντιμος, γιατί περιμένεις τον έπαινο από τους άλλους, αλλά γιατί εσύ κρατάς Θερμοπύλες.

Αυτό τώρα το τόσο απόλυτα έντιμο, ο ύμνος της εντιμότητας που είναι η σύλληψη του Κομφούκιου, συνδυάζεται με ένα άλλο κομμάτι της διδασκαλίας του που έγκειται στην έννοια των ρόλων. Ο Κομφούκιος πιστεύει ότι ο κάθε άνθρωπος στη ζωή του, κάθε στιγμή, υπηρετεί μία σειρά ρόλων. Όταν είμαστε παιδιά έχουμε τον ρόλο του παιδιού, όταν μεγαλώνουμε έχουμε τον ρόλο του γιου που συμμετέχει στην οικογένεια και έχει κάποιες ευθύνες μες στην οικογένεια, και παραλλήλως έχουμε φίλους και έχουμε και τον ρόλο του φίλου· γινόμαστε πατέρες, ερωτευόμαστε, έχουμε τον ρόλο του εραστή· παντρευόμαστε, έχουμε τον ρόλο του συζύγου, του πατέρα, του γανωτή, του ναυτικού, (οποιοδήποτε είναι το επάγγελμά μας) γινόμαστε δημόσιοι υπάλληλοι έχουμε τον ρόλο του δάσκαλου· οποιοδήποτε σημείο της ζωής μας, κάποια στιγμή, έχουμε τον ρόλο του παππού, έχουμε τον ρόλο...

Όλοι είναι ρόλοι. Ότι κάνουμε είναι ένας ρόλος και πολλές φορές υπηρετούμε ταυτόχρονα διαφορετικούς ρόλους. Σε κάθε ρόλο που διανύουμε πρέπει να του δίνουμε την απόλυτη υπόσταση, λέει ο Κομφούκιος, ακόμα και αν δεν μας ταιριάζει. Δίνοντας την απόλυτη υπόσταση σε κάθε ρόλο που έχουμε κάθε στιγμή, πληρώνουμε τον εαυτό μας, με την έννοια του "γεμίζουμε", έχουμε μία πλήρη προσωπικότητα. Εάν δεν μπορούμε εμείς να δώσουμε περιεχόμενο στον ρόλο μας, τότε δεν μπορεί εκείνος να μας δώσει κανένα περιεχόμενο.

Τι θέλει να πει ο Κομφούκιος; Ας πούμε ότι έχεις ένα μεγάλο τίτλο: είσαι διοικητής μιας επαρχίας. Αυτός ο τίτλος, από μόνος του, μπορεί να σου δίνει μια κοινωνική θέση, σε κάνει σπουδαίο. Δεν σε κάνει σπουδαίο, καθόλου σπουδαίο, λέει ο Κομφούκιος. Πότε είσαι σπουδαίος; Εάν, σαν διοικητής της επαρχίας, πράττεις το καθήκον σου, είσαι συνεχώς αφοσιωμένος, χωρίς να λυπάσαι κόπωση και πάθος και παλμό, για να κάνεις ό,τι καλύτερο μπορείς για αυτήν την επαρχία την οποία διοικείς. Αυτόν τον ρόλο υπηρετείς και **εσύ** δίνεις στον ρόλο αξία, αλλιώς, το αντίστροφο δεν έχει καμία σημασία.

Με την έννοια αυτή ο Κομφούκιος λέει το εξής: ο πλήρης άνθρωπος μπορεί να είναι πλήρης σε ρόλους που δεν του ταιριάζουν, να βρίσκει ουσία σε ρόλους που δεν του ταιριάζουν. Ακόμα και ο δούλος που έτυχε στην κακιά στιγμή να βρεθεί δούλος και να πουληθεί κάπου και να ζει σε κάποιο αγρόκτημα ως δούλος, ο ίδιος μπορεί να βιώσει και να στοχαστεί τη θέση του και τον ρόλο του και να του δώσει νόημα, έτσι ώστε να μην συντριβεί από έναν ρόλο που δεν του αντιστοιχεί. Εμείς δίνουμε ουσία στον εαυτό μας, όχι η εξωτερική πλευρά στον εαυτό μας. Με την έννοια αυτή, λέει ο Κομφούκιος, ότι εάν ένας χαμάλης θέλει να γίνει διοικητής επαρχίας, πολύ καλά κάνει και θέλει να γίνει διοικητής επαρχίας. Για τον Κομφούκιο, δεν υπάρχει κανένας φραγμός ο οποιοσδήποτε άνθρωπος να αναλάβει υψηλά καθήκοντα. Αρκεί να είναι εργατικός, έντιμος, αξιοπρεπής και να σέβεται ο ένας τον άλλον.

Τι λέει ο Κομφούκιος; Όσο ο χαμάλης είναι χαμάλης και σκέφτεται ότι θέλει να γίνει διοικητής επαρχίας, πρέπει να υπηρετεί τη δουλειά του χαμάλη με όλη του την ψυχή, και να της δίνει σημασία και ουσία. Μάλιστα, είμαι χαμάλης, κάνω μια δουλειά που βοηθάει την κοινωνία, χωρίς εμένα η κοινωνία δεν θα μπορούσε να κάνει αυτό και αυτό και αυτό και αυτό· αξίζω που είμαι χαμάλης και την κάνω τη δουλειά μου με όλη μου την ψυχή. Έτσι, λέει ο Κομφούκιος, εσύ τήρησε τον στόχο σου και κάποια στιγμή μπορεί να γίνεις διοικητής της επαρχίας.

Προσέξτε να δείτε τι λέει ο Κομφούκιος: εάν όσο ήσουν χαμάλης δεν μπόρεσες να δώσεις ουσία σ' αυτόν τον ρόλο (τον ρόλο του χαμάλη που είχες), τότε στον καινούργιο σου ρόλο (τον ρόλο του διοικητή της επαρχίας) δεν υπάρχει περίπτωση να επιτύχεις τίποτε, διότι δεν θα μπόρεσεις να δώσεις ουσία στον νέο σου ρόλο, επειδή δεν μπορείς να δώσεις ουσία σε κανέναν ρόλο. Αν είχες δώσει ουσία στον ρόλο του χαμάλη, θα δώσεις ουσία και στον ρόλο του διοικητή της περιφέρειας, αλλιώς είσαι ένας χαμένος άνθρωπος.

V2.2.5 Οι αξίες του Κομφουκιανισμού - 2 (7')

---

https://youtu.be/9c_ICGaWm3A

απομαγνητοφώνηση Ολβία / αντιπαραβολή Asimienia

Παρέα με όλες αυτές τις έννοιες πηγαίνει και μία άλλη πλευρά που αφορά τη γενναιότητα. Ο Κομφούκιος αδιαφορεί τελείως για τη γενναιότητα του στρατιώτη, γι' αυτό και στην Κίνα ο στρατός δεν είχε καθόλου μεγάλη κοινωνική θέση. Η γενναιότητα για τον Κομφούκιο είναι αυτό που είπαμε: να μπορείς εσύ, όταν οι άλλοι γύρω σου είναι διεφθαρμένοι, να παραμένεις αδιάφθορος. Όταν οι άλλοι γύρω σου είναι ληστρικοί να παραμένεις λεβέντης και ακέραιος. Και ακόμα μεγαλύτερη γενναιότητα είναι κάθε στιγμή που εντοπίζεις τη διαφθορά, που εντοπίζεις τη στρεψοδικία, που εντοπίζεις την αναξιοπρέπεια, και κυρίως που εντοπίζεις πράξεις που βλάπτουν το κοινωνικό σύνολο και συντρίβουν τον απλό άνθρωπο, να σηκώνεσαι εσύ και να το σταματάς.

Για τον Κομφούκιο υπάρχουν για να σταματάς το κακό. Είσαι σε ένα γραφείο στο υπουργείο τάδε και βλέπεις τον διπλανό σου να κάνει χρήματα και να κερδίζει και να 'χει κάτι παράξενες συναλλαγές και πάει ο νους σου ότι πουλάει κάτι που δεν θα 'πρεπε να πουληθεί, από (τι να πω;) τις άδειες οδήγησης ας πούμε. Είσαι στο γραφείο των αδειών οδήγησης και βλέπεις έναν συνάδελφό σου που καταλαβαίνεις —δεν θέλει και πολύ— ότι τα πουλάει αυτά που δεν θα 'πρεπε. Τι πρέπει εσύ να κάνεις; Άμα το καταλάβεις αυτό, τη ζωή σου θα δώσεις για να σταματήσει αυτό το κακό, να απολυθεί αμέσως ο άνθρωπος αυτός ο οποίος ωθεί την κοινωνία στη διαφθορά και φέρνει την καταστροφή, διότι κατά τον Κομφούκιο αυτές οι διαφθορές, τα διάφορα σημεία, συντρίβουν τις κοινωνίες και τις σαπίζουν ολότελα, από τον πάνω μέχρι τον κάτω. Η γενναιότητα λοιπόν είναι κάθε στιγμή, σε οποιονδήποτε, να αντιτίθεται στο κακό, στη μοχθηρία, στην ασέβεια, στην απρέπεια, στη διαφθορά.

Τώρα η γενναιότητα πηγαίνει και κάπου αλλού στον Κομφούκιο και εδώ ο Κομφούκιος πια γίνεται επαναστατικός. Μπορεί κανείς να ακούει αυτά που λέει και να τα κατατάσσει κάπως αλλιώς, αλλά ο Κομφούκιος σε δύο σημεία των λεγόμενων του... — τα οποία κατέγραψαν οι μαθητές του ειρήσθω εν παρόδω. Λατρεύτηκε ο Κομφούκιος και τα βιβλία του, τα λεγόμενά του· για 2000 χρόνια ήταν το κεντρικό εκπαιδευτικό βιβλίο της Κίνας· για 2000 χρόνια! Και μάλιστα μέχρι σήμερα, μέχρι σήμερα έχουν κυλήσει 2500 χρόνια, ο μέσος Κινέζος γνωρίζει απέξω ολόκληρα τμήματα των λόγων του Κομφούκιου.

Ο Κομφούκιος, λοιπόν, πηγαίνει τη γενναιότητα περαιτέρω. Και λέει το εξής: εγώ, που τιμώ τόσο πολύ τους νόμους, που σας ζητώ να τιμάτε τους νόμους, να τιμάτε τη διοίκηση, να σέβεστε το σκληρότατο έργο του διοικητή, να μην τον υπονομεύετε, να τον αντιμετωπίζετε με ανοχή, γιατί πιο δύσκολη δουλειά από το να 'σαι διοικητής, δηλαδή να 'σαι πατέρας, να 'σαι διευθυντής ενός σχολείου, να 'σαι διοικητής μιας περιφέρειας, να είσαι αυτοκράτορας, δεν υπάρχει. Η διοίκηση είναι το πιο δύσκολο πράγμα στον κόσμο, λέει ο Κομφούκιος. Άρα σεβόμαστε τον διοικούντα, αλλά ταυτοχρόνως απαιτούμε από αυτόν να είναι υπόδειγμα για την κοινωνία, διότι —κατά τον Κομφούκιο— όλοι οι άνθρωποι είμαστε δάσκαλοι. Ο κάθε άνθρωπος, κάθε στιγμή της ζωής του, είναι δάσκαλος. Το παράδειγμά μας, τα λόγια που λέμε —καλά ή κακά—, οι πράξεις που κάνουμε, οι αντιδράσεις που έχουμε, για τον άλλον είναι διδασκαλία. Εισπράττει από μας και μεις εισπράττουμε από τον άλλον, είτε με λόγια είτε χωρίς λόγια. Είμαστε κινούμενη διδασκαλία. Και όποιος διοικεί, και βρίσκεται σε ύψος, δηλαδή ο πατέρας είναι ψηλά, τον παρακολουθούν, από αυτόν μαθαίνουν οι γιοι του και τα παιδιά του και οι κόρες του. Τα παιδιά μαθαίνουν από τους γονείς, οι γονείς είναι οι μεγάλοι δάσκαλοι. Στα σχολεία τα παιδιά μαθαίνουν από τους δασκάλους, αυτοί είναι οι μεγάλοι δάσκαλοι. Και φυσικά, όσο πιο ψηλά είναι κάποιος, διοικητής κ.λπ., είναι δάσκαλος, διότι με αυτά που κάνει διδάσκει την κοινωνία, τη διδάσκει προς το καλό, τη διδάσκει προς το κακό.

Ο Κομφούκιος λέει ότι σεβόμαστε πάρα πολύ τον διοικούντα, αλλά πάνω από τη διοίκηση είναι ο άνθρωπος. Αν δηλαδή ο διοικών, ο οποιοσδήποτε διοικών, οποιουδήποτε επιπέδου, πράττει τα άπρεπα, πράττει έργα που τον μετατρέπουν σε κακό δάσκαλο, και βλάπτουν την κοινωνία, τότε εσύ πρέπει να τον ανατρέψεις αυτόν. Και επομένως αυτό ισχύει και για τον αυτοκράτορα.

Αυτό ισχύει και για τον διοικητή της επαρχίας. Παρατηρώντας τον όμως με ανοχή, με μεγαλοσύνη, με γενναιοδωρία, μην είσαι προκατειλημμένος και τον συντρίψεις. Ο Κομφούκιος πιστεύει ότι τη διοίκηση πρέπει να τη σεβόμαστε και να της δίνουμε χρόνο και ανοχή, γιατί είναι πάρα πολύ δύσκολο. Αλλά αν τύχει, αν συμβεί, με την παρατήρηση που κάνεις, παρ' όλη την καλή σου προαίρεση και τη γενναιοδωρία με την οποία το αντιμετωπίζεις, και καταλαβαίνεις ότι αυτή η διοίκηση βλάπτει, γιατί δίνει ελεεινά μηνύματα στην κοινωνία ή τη βλάπτει από άλλες πλευρές, τότε οφείλεις να εξεγερθείς και να την ανατρέψεις. Ο Κομφούκιος δηλαδή καλεί σε εξέγερση. Γι' αυτό και η ιστορία της Κίνας είναι μια ιστορία συνεχών λαϊκών εξεγέρσεων.

V2.2.6 Αριστοκρατία ή εντιμότητα; (7')

<https://youtu.be/NV4CrXil9qY>

απομαγνητοφώνηση sOFIARIZOPOULOU / αντιπαραβολή Asimenia

Μιλήσαμε για την πεποίθηση του Κομφούκιου ότι γενναίος είναι αυτός που αντιτίθεται σε οτιδήποτε βλάπτει την κοινωνία, που αντιδρά στη διαφθορά, χάνοντας και τη ζωή του ακόμα· και σε καλεί σε εξέγερση. Το δεύτερο επαναστατικό σημείο της σκέψης του Κομφούκιου είναι ότι διαγράφει τελείως την έννοια της αριστοκρατικής καταγωγής· δεν είναι εναντίον των αριστοκρατών, δεν είναι εναντίον των ευγενών, αλλά θεωρεί ότι ό,τι ισχύει για όλους ισχύει και για τους αριστοκράτες. Ένας αριστοκράτης είναι άνθρωπος αξίας επειδή είναι σεμνός, είναι ταπεινός, είναι εργατικός, έχει αίσθηση καθήκοντος, είναι γενναίος — με την έννοια που είπαμε κ.λπ. Ένας ελεεινός, ποταπός χαρακτήρας αριστοκράτη κάνει τον άνθρωπο αυτόν να είναι μηδαμινός. Το ίδιο ισχύει και για έναν άνθρωπο χαμηλότερης βάσης.

Επομένως, ο Κομφούκιος θεωρεί ότι, σε κάθε σημείο της ζωής, εκείνος που πρέπει να υπηρετεί τους τροχούς της κοινωνίας —από τον πρώτο μέχρι τον τελευταίο— είναι ο έντιμος, είναι ο εργατικός, ανεξαρτήτως καταγωγής. Ένας αυτοκράτορας μπορεί να είναι ένας άνθρωπος χαμηλότατης κοινωνικής θέσης, μπορεί να γίνει εξαιρετικός αυτοκράτορας επειδή θα έχει όλα τα προσόντα τα ηθικά τα οποία περιγράψαμε, ενώ ένας άνθρωπος της αριστοκρατίας μπορεί να γίνει πάρα πολύ κακός αυτοκράτορας εάν δεν έχει την αρματωσιά την ηθική — όπως και μπορεί να γίνει πολύ καλός αυτοκράτορας, αν έχει την ηθική αρματωσιά που περιγράψαμε.

Με την έννοια αυτή, η κινεζική κοινωνία, στα χρόνια που κύλησαν, είχε την τύχη να διοικείται σε μεγάλο βαθμό από ανθρώπους οι οποίοι προέρχονταν από χαμηλές τάξεις¹, ακριβώς διότι ο Κομφούκιος δεν έδινε σημασία στην κοινωνική προέλευση, αλλά στην κοινωνική δράση.

Τώρα στο σημείο αυτό πρέπει να πούμε κάτι πάρα πολύ σοβαρό που έκανε τομή. Ο Κομφούκιος δεν ήταν παρά ένας φιλόσοφος, ένας κοινωνικός στοχαστής. Οι μαθητές του έγραψαν τα όσα είπε. Περίφημο είναι το βιβλίο του Κομφούκιου: *"Η διδασκαλία της μέσης οδού, η μεγάλη μάθηση"*. Να σας διαβάσω από αυτό κάποιο απόσπασμα:

"Ο ανώτερος άνθρωπος κάνει ό,τι είναι σωστό στην κατάσταση που βρίσκεται. Σε μια θέση πλούτου και τιμών κάνει ό,τι είναι σωστό για μια θέση πλούτου και τιμών. Σε μια φτωχή και ταπεινή θέση κάνει ό,τι είναι σωστό για μια φτωχή και ταπεινή θέση. Ο ανώτερος άνθρωπος μπορεί και βρίσκει τον εαυτό του σε μια κατάσταση στην οποία δεν είναι ο εαυτός του". Είναι αυτά που σας είπα πριν σε σχέση με τον ρόλο. *"Σε μια υψηλή θέση δεν συμπεριφέρεται με περιφρόνηση στους κατώτερους του. Σε μια ταπεινή θέση δεν επιδιώκει την εύνοια των ανωτέρων του"*. Έχει αξιοπρέπεια και περηφάνια. *"Διορθώνει τον εαυτό του και δεν ζητάει*

---

¹ Για αιώνες, όπως θα δούμε στο επόμενο βίντεο, μεγάλος αριθμός των δημοσίων λειτουργών στην Κίνα, λόγω των πανκινεζικών εξετάσεων, προέρχονταν από χαμηλά —μεσαία, κατά κανόνα— στρώματα.

τίποτε από τους άλλους κι έτσι δεν έχει απογοητεύσεις. Δεν μεμψιμοιρεί ούτε παραπονιέται". Ο Κομφούκιος τον παραπονιάρη, τον γκρινιάρη άνθρωπο τον θεωρεί χαμένη προσωπικότητα, τελείως... είναι ένας γελοίος άνθρωπος, ο οποίος έχει την απόλυτη δειλία να θεωρεί ότι ο άλλος φταίει κι εκείνος δεν φταίει. Αυτού του τύπου τους ανθρώπους τους διαγράφει τελείως. "Γι' αυτό ο ανώτερος άνθρωπος είναι ήσυχος κι ατάραχος, ενώ ο μικροπρεπής προχωρεί σε επικίνδυνα μονοπάτια. Ο Δάσκαλος", με δέλτα κεφαλαίο, "είπε: η τοξοβολία μοιάζει με τον τρόπο του ανωτέρου ανθρώπου. Όταν ο τοξότης δεν πετύχει το κέντρο του στόχου, γυρίζει και ψάχνει την αιτία της αποτυχίας στον εαυτό του". Εσύ έχεις την ευθύνη των πράξεών σου, λέει ο Κομφούκιος, επομένως πάψε να λες ότι κάποιος άλλος φταίει, μη βρίσκεις αυτή τη δικαιολογία· αυτή είναι μία στάση ενός γελοίου, ενός δειλού, ενός ανύπαρκτου ανθρώπου.

Τώρα, ο Κομφούκιος είχε και άλλες πλευρές στη σύλληψή του για την κοινωνία. Πίστευε ότι οι νόμοι στην κοινωνία πρέπει να 'ναι καθαροί — λίγοι και καθαροί. Λίγοι — είναι σημαντικό αυτό που σας λέω! Όπως και οι φόροι να είναι ξεκάθαροι. Κι επίσης —σε σχέση με τους νόμους πιστεύει ότι— πρέπει να υπάρχουν νόμοι, να είναι λίγοι, επιλεγμένοι, που να χτυπούν στα καίρια σημεία, και να τηρούνται. Να τηρούνται!

Που σημαίνει, τι; Να επιβάλλονται ποινές οπωσδήποτε σε αυτόν που παραβαίνει τους νόμους της κοινωνίας. Οι ποινές να μην είναι εξοντωτικές, αλλά να είναι ποινές! Και να τηρούνται. Πιστεύει ο Κομφούκιος ότι αν δεν τηρούνται οι νόμοι και οι κανόνες, που αυτό σημαίνει ότι δεν τιμωρούνται οι παραβαίνοντες τους νόμους και τους κανόνες, τότε οι κοινωνίες καταρρέουν, μπαίνουν μέσα σε βαθιά διαφθορά. Κι ο Κομφούκιος λέει όταν η κοινωνία πέφτει σε βαθιά διαφθορά τότε είναι πάρα πολύ δύσκολο να την αναστρέψεις, γιατί μπαίνει σε πορεία διαφθοράς και βλάπτει τις γενιές που έρχονται. Η διεφθαρμένη γενιά που υπηρετεί τη διαφθορά, στην ουσία συντρίβει τις γενιές που έρχονται. Κι εξ αυτού θεωρεί ότι είναι ό,τι φοβερότερο μπορεί να συμβεί. Επίσης ο Κομφούκιος θεωρεί ότι υπερέχει η πολιτική εξουσία σε όλα κι επομένως ο στρατός πρέπει να είναι κάτω από την πολιτική εξουσία και με κανέναν τρόπο να μην είναι εκείνος ο οποίος δίνει το στίγμα στην κοινωνία.

V2.2.7 Τα μέτρα της δυναστείας των Χαν (10')

<https://youtu.be/nEVMOYBwO7o>

απομαγνητοφώνηση

αντιπαραβολή

Ο Κομφούκιος έζησε τον αιώνα που έζησε, στην κοινωνία που έζησε —προφανώς είχε απογοητευτεί από πλευρές της βίας που είχε ολόγυρά του, γι' αυτό και έστησε αυτό το κλίμα της ηθικής και της εργατικότητας και της συνέπειας και της εντιμότητας—, πέθανε. Άνθρωπος ήταν, πέθανε, έγινε στάχτη και μπούρμπερη. Κάποιοι μαθητές του συνέχισαν το έργο του, σταδιακά άρχισαν να το διαδίδουν σαν όλους τους φιλοσόφους της γης.

Όμως η Κίνα στον 3ο αιώνα π.Χ. είχε μπει σε μια διαδικασία ενοποίησης. Υπήρξε η δυναστεία των Τσιν, η οποία ενοποίησε τελικά τα διάφορα βασίλεια της Κίνας, γι' αυτό και η Κίνα λέγεται China: από αυτήν τη δυναστεία η οποία ενοποίησε την Κίνα. Και, επίσης, οι Τσιν είναι εκείνοι οι οποίοι έχτισαν για πρώτη φορά το Σινικό Τείχος.

Η δυναστεία αυτή των Τσιν έπαιξε μεγάλο ρόλο και θετικό ρόλο στην ιστορία της Κίνας, αλλά οι τελευταίοι της ηγεμόνες δεν ήταν τόσο αποτελεσματικοί στο έργο τους και έτσι, όταν ανέβηκε η επόμενη δυναστεία, η δυναστεία των Χαν, βρήκαν μία Κίνα η οποία παρέπαιε και ανησύχησαν για το πώς μπορούν να στήσουν ξανά σε καλύτερες βάσεις αυτή την κοινωνία.

Έτσι, αυτοί οι Χαν σκέφτηκαν ότι μπορούν να αξιοποιήσουν τη διδασκαλία του Κομφούκιου, ενός φιλοσόφου. "Βρε παιδί μου, κάτι σημαντικά πράγματα έλεγε αυτός για την κοινωνία. Δεν καθόμαστε να δούμε τι έλεγε και να τα εφαρμόσουμε στη ζωή της χώρας μας;"

Κάθισαν, λοιπόν, οι Χαν και διάβασαν τον Κομφούκιο, έμαθαν γι' αυτόν, κάλεσαν σοφούς μαθητές και πιστούς της θεωρίας αυτής και κατέληξαν σε κάποιες αποφάσεις.

Πρώτα πρώτα, η φορολογία θα είναι ξεκάθαρη. Ο Κομφούκιος έλεγε ότι ένα φορολογικό σύστημα που ξεπερνά τις 2-3 σελίδες, δεν λειτουργεί —το δικό μας έχει 17.000-τόσες σελίδες, της Ελλάδας— και είναι άδικο σύστημα, διότι κανείς δεν ξέρει τι θα πληρώσει και το κράτος δεν ξέρει τι θα εισπράξει. Έτσι, οι Χαν αποφάσισαν ότι θα κάνουν ένα σύστημα λιτό, καθαρό, που θα έχει τις κλίμακες και θα είναι σε όλους γνωστό και θα είναι πανκινεζικό φορολογικό σύστημα, έτσι ώστε όλοι να γνωρίζουν τις υποχρεώσεις τους και τα δικαιώματά τους.

Το δεύτερο: τι είπε αυτός ο Δάσκαλος; Ότι πρέπει ο νομικός κώδικας να είναι καθαρός, χωρίς πάρα πολλούς νόμους, χωρίς εξαιρέσεις, έτσι ώστε όλοι να ξέρουν τι θα τηρήσουν και να ξέρουν ότι θα τιμωρούνται. Και αυτό προσπάθησαν να το επιτύχουν.

Και το άλλο που είπε αυτός ο Δάσκαλος είναι ότι το πιο σημαντικό πράγμα είναι: σε κάθε θέση, οποιαδήποτε θέση της κοινωνίας και ιδιαίτερα αυτή που υπηρετεί το σύνολο της κοινωνίας, της διοίκησης δηλαδή, να είναι άνθρωποι ακέρατοι, φιλομαθείς, εργατικοί, οι

οποίοι και να μπορούν να αποδώσουν.

"Πώς, λοιπόν, να στελεχώσουμε τη διοίκησή μας;" σκέφτηκαν οι Χαν. Και σκέφτηκαν: αφού ο Δάσκαλος έλεγε αυτά, τότε θα προσλαμβάνουμε τα στελέχη της διοίκησής μας μέσα από εξετάσεις. Και στην Κίνα, περίπου το 200 π.Χ. συνέβη κάτι καταπληκτικό: οι Χαν αυτοί εφάρμοσαν πανκινεζικές εξετάσεις για την πρόσληψη των δημοσίων υπαλλήλων.

Κάνω σε αυτό το σημείο μία παρένθεση: Τους μανδαρίνους τους, δηλαδή τους πολύ υψηλού επιπέδου διοικητές, ο αυτοκράτορας τους επέλεγε, όπως συμβαίνει και σε όλες τις χώρες σήμερα. Όπως γνωρίζετε, στις δημοκρατίες που ζούμε, ο πρωθυπουργός μιας χώρας επιλέγει τους υπουργούς του εκείνος με προσωπική του ευθύνη, δεν ψηφίζονται οι υπουργοί. Έτσι και στην Κίνα. Δεν υπήρχε περίπτωση, η Κίνα ήταν απολυταρχικό κράτος με αυτοκράτορα κεντρικά, έτσι ήταν σε όλον τον κόσμο τα πράγματα εκτός από λίγες εξαιρέσεις.

Λοιπόν, ο αυτοκράτορας της Κίνας έχει την ανώτατη διοίκηση την οποία και διορίζει εκείνος. Όμως το μεγάλο κομμάτι της διοίκησης το αντλεί από τα άτομα τα οποία προσέρχονται στις πανκινεζικές εξετάσεις, αυτό που θα λέγαμε ΑΣΕΠ. Οι πανκινεζικές εξετάσεις γίνονται σε τακτά διαστήματα και προσλαμβάνονται οι καλύτεροι. Υπάρχει ύλη γι' αυτές — ο Κομφούκιος έδινε μεγάλη έμφαση στην έννοια της μάθησης, της καλλιέργειας, όχι μόνο της μάθησης, αλλά και της εγκύκλιος μάθησης— και σ' αυτές τις πανκινεζικές εξετάσεις ήταν σαφές ότι μπορούσε να προσέλθει ο οποιοσδήποτε ενδιαφερόμενος από οποιαδήποτε κοινωνική τάξη, διότι ο Δάσκαλος είχε πει ότι οι κοινωνικές τάξεις δεν έχουν καμία σημασία, σημασία έχει το ήθος, η αξία του ανθρώπου.

Έτσι, στην Κίνα συμβαίνει το καταπληκτικό αυτό πράγμα, μοναδική χώρα σε όλη τη Γη η οποία εφαρμόζει τις πανκινεζικές εξετάσεις. Πρέπει να πούμε ότι αυτό το σύστημα των πανκινεζικών εξετάσεων διήρκεσε για 1800 χρόνια — παραπάνω δηλαδή χρόνια, είναι περίπου για 2000, αλλά στο μεταξύ η Κίνα κατακτήθηκε, είχε περιπέτειες κ.λπ. Ο κορμός των δημοσίων υπαλλήλων της Κίνας προέκυπτε με αξιοκρατικά κριτήρια. Και επειδή κάποιος προσλαμβάνεται μετά από αυτές τις εξετάσεις και τοποθετείται σε μία θέση, αποδίδει σε αυτή τη θέση; Εργάζεται με όλη του την ψυχή, όλο του το ωράριο το εξαντλεί με όλο του το πάθος και όλη του την εφευρετικότητα για το καλό της κοινωνίας ή είναι ένας τεμπέλης ο οποίος κάθετα στην άκρη και δεν κάνει τίποτα ή δεν εργάζεται κάποιες ώρες;

Πρέπει να πω σε αυτό το σημείο ότι ο Κομφούκιος θεωρούσε ληστή τον δημόσιο υπάλληλο ο οποίος δεν εργαζόταν όλο του το ωράριο, με όλες του τις δυνάμεις. Διότι ας πούμε ότι έπρεπε κανείς να δουλεύει δέκα ώρες και αντ' αυτού, στην πραγματικότητα, δουλεύει επτά, τότε κλέβει, βάζει το χέρι του στην τσέπη του Κινέζου φορολογούμενου και του κλέβει τα λεφτά που δίνει ο Κινέζος φορολογούμενος γι' αυτές τις τρεις ώρες που δεν εργάζεται. Επομένως, είσαι ληστής, του λέει ο Κομφούκιος, ένα σκουλήκι, δεν αξίζεις. Εξ αυτού, ο δημόσιος υπάλληλος πρέπει να εργάζεται με όλη του την πληρότητα και πώς αντιμετωπίζεται αυτό το θέμα;

Πάλι οι Χαν βρήκαν τη λύση: αξιολόγηση. Αξιολόγηση σε όλα τα επίπεδα, τακτική αξιολόγηση των πάντων από πάνω μέχρι κάτω. Στην Κίνα υπήρξε αξιολόγηση. Υπήρχαν εποχές που αξιολογούνταν και ο αυτοκράτορας. Τώρα, οι δημόσιοι υπάλληλοι οι οποίοι αξιολογούμενοι βρίσκονται να μην αποδίδουν και στην ουσία να μην σέβονται τα χρήματα που τους πληρώνει ο κινέζικος λαός απ' τους φόρους του και απ' το υστέρημά του, πρέπει αμέσως να απολύονται και να καταβάλλουν και στο κράτος τα χρήματα τα οποία πήραν, διότι στην

ουσία τα έκλεψαν από τον κινέζικο λαό.

Αυτό, τώρα, το σχήμα διοίκησης πραγματικά έκανε την Κίνα μια ιδιαίτερη χώρα και, όπως είπα, ο Κομφούκιος πλέον και οι απόψεις του ενσωματώθηκαν στην καθημερινότητα της ζωής της Κίνας. Δεν υπάρχει τέτοιο φαινόμενο στη γη: οι απόψεις ενός φιλοσόφου να γίνουν πράξη. Είναι σαν να λέμε ότι οι απόψεις του Σωκράτη, οι απόψεις του Πλάτωνα, οι απόψεις του Αριστοτέλη έγιναν πράξη, υιοθετήθηκαν από την πολιτική διοίκηση και εφαρμόστηκαν. Θα μου πείτε: πάντα εφαρμόζονταν, με τον καλύτερο τρόπο; Όχι. Η Κίνα είναι μια χώρα που πέρασε από *χίλια κύματα* και η κοινωνία πέρασε από *χίλια κύματα*, αλλά κάθε φορά κάποιοι αυτοκράτορες κάθονταν κάτω και έλεγαν: πού πάσχει το σύστημα; Πάει καλά η αξιολόγηση; Μήπως υπήρξαν περιπτώσεις που δεν λειτουργεί καλά; Πάει καλά το σύστημα του ΑΣΕΠ, δηλαδή των πανκινεζικών εξετάσεων; Είναι αξιοκρατικά όλα; Και το επανέφεραν.

Αυτά χάρις στη σύλληψη αυτού του φιλοσόφου, του Κομφούκιου. Πρέπει να σας πω ότι μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνα, μέχρι το 1905, κάθε τόσο η Κίνα, όποτε γονάτιζε, γύριζε πίσω στην *κομφουκιανική πηγή* και *έπινε απ' αυτήν την πηγή* για να λύσει τα προβλήματα διοίκησής της.

Εβδομάδα 3: Οι θρησκείες των γεωργών / Δυτικές Θρησκείες, μέρος 1ο

3.1: Ζωροαστρισμός, Μιθραϊσμός, Μανιχαϊσμός

V3.1.1 Η θρησκεία των αρχαίων Περσών (10')

<https://youtu.be/9INXKF6ITaw>

απομαγνητοφώνηση fkalogeroulou / αντιπαραβολή evaggelia5

Μετακινούμαστε πια —αφήνοντας τις ανατολικές περιοχές— προς τις δυτικές θρησκείες, αυτές που είπαμε ότι αναπτύχθηκαν δυτικότερα της Ινδίας. Θυμίζω ότι οι ονομαζόμενες "δυτικές θρησκείες" **έχουν απόλυτες αλήθειες** και είναι *εξ αποκαλύψεως*, δηλαδή ο ίδιος ο Θεός μεταφέρει σε αυτές τις θρησκείες το θέλημά Του. Και είναι μονοθεϊστικές.

Η πρώτη δυτική θρησκεία στην οποία θα σταθούμε είναι ο ζωροαστρισμός. Ο ζωροαστρισμός είναι μια αρχαιότατη θρησκεία —θα σας πω για αυτόν τον όρο *αρχαιότατη*— και είναι συνδεδεμένη στο μυαλό του καθενός με έναν λαό, τους Πέρσες. Ιστορικά, δηλαδή, όταν λες τη λέξη "ζωροάστρης" ο νους σου πάει στους Πέρσες, στους αρχαίους Πέρσες, διότι οι σύγχρονοι Πέρσες, τα τελευταία περίπου 1000 χρόνια, είναι πλέον μουσουλμάνοι κατά κύριο λόγο.

Θυμάστε ενδεχομένως όταν αναφερθήκαμε στον αριθμό των πιστών στην τρέχουσα περίοδο ανά θρησκεία, ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών καταγράφει περί τα 2,5 εκατομμύρια ζωροάστρες στον κόσμο σήμερα, ένα πολύ μικρό ποσοστό αναλογικά με τα 7,5 δισεκατομμύρια που είναι η Γη. Όμως αυτός ο μικρός αριθμός ζώντων και δρώντων ζωροαστρών δεν αντιστοιχεί στη μεγάλη ιστορία αυτής της θρησκείας και στη μεγάλη έκταση διάχυση που είχε στο παρελθόν, διότι ο ζωροαστρισμός στην αρχαιότητα κάλυπτε στη διάδοσή του ένα μεγάλο τμήμα αυτού που σήμερα είναι Εγγύς και Μέση Ανατολή αλλά και κεντρική Ασία. Δηλαδή ο ζωροαστρισμός, ας πούμε κοντά στο 600 - το 500 π.Χ. κάλυπτε τμήματα και του κέντρου της Ασίας. Θυμίζω ότι οι Τατζικοί που κατοικούν στο Τατζικιστάν σήμερα, τη χώρα που λέγεται "Τατζικιστάν", οι ντόπιοι κάτοικοι του Τατζικιστάν, είναι κατά κύριο λόγο περσικής καταγωγής και εξ αυτού σχετίζονται με τον ζωροαστρισμό στην ιστορία τους και ακόμα και σήμερα ανιχνεύονται στοιχεία ζωροαστρισμού και στην περιοχή αυτή, που στην ουσία συνορεύει με την Κίνα. Επίσης ζωροαστρικά στοιχεία βρίσκονται σε αρχαιολογικές ανασκαφές ή σε μεμονωμένες φυλές που ακόμα κρατούν κάποιες τέτοιες συλλήψεις στη ζώνη της κεντρικής Ασίας, στο βόρειο Αφγανιστάν, στο Ιράν (στην Περσία δηλαδή), που κανονικά θα έλεγε κανείς ότι είναι η χώρα της γέννησης αυτής της σύλληψης, του ζωροαστρισμού. Σήμερα οι περισσότεροι —από τους πολύ λίγους όπως είπαμε— ζωροάστρες του κόσμου κατοικούν στο Ιράν και στην Ινδία. Στην Ινδία οι ζωροάστρες ονομάζονται "Πάρσι" από το "Πέρσης" (Πέρσης – Πάρσι) και οι Πάρσι είναι μια πολύ μικρή μειονότητα στην τεράστια Ινδία, όμως κρατούν τα χαρακτηριστικά αυτής της αρχαιότατης θρησκείας.

Ο ζωροαστρισμός σχετίζεται με τη θρησκεία της μεγάλης Αυτοκρατορίας των Αχαιμενιδών,

της Περσικής δηλαδή Αυτοκρατορίας, του 500, του 400 π.Χ., η οποία θυμίζω ότι ήταν η μεγαλύτερη του κόσμου· στην εποχή της, κάλυπτε το 1/5 περίπου του πληθυσμού της Γης και κάλυπτε τμήματα της Ευρώπης, της Αφρικής και κυρίως της Ασίας. Την εποχή αυτή που αναπτύσσεται το μεγάλο περσικό κράτος, επίσημη θρησκεία της Περσίας, της Περσικής Αυτοκρατορίας, των Περσών, είναι ο ζωροαστρισμός. Μάλιστα οι αρχαίοι Έλληνες γνώριζαν τον ζωροαστρισμό επειδή γνώριζαν και τους Πέρσες και είχαν ενδιαφερθεί για τις συλλήψεις του ζωροαστρισμού. Οι δύο αυτές πλευρές —Έλληνες και Πέρσες— είχαν μεγάλη συνομιλία στην αρχαιότητα, όχι μόνο λόγω των συγκρούσεων που γνωρίζουμε (τους Περσικούς Πολέμους κ.λπ.), αλλά πνευματικά είχαν πολύ μεγάλες επαφές, οι οποίες και συνεχίστηκαν αργότερα με την επέλαση του Μεγάλου Αλεξάνδρου, την επέκταση του Μεγάλου Αλεξάνδρου μέχρι την Ινδία. Ο ελληνισμός πήρε από τους Πέρσες και έδωσε πολλά στους Πέρσες. Είναι οι δύο πολιτισμοί αυτοί οι οποίοι έχουν συνομιλήσει επί μακρόν, ο ελληνικός και ο περσικός πολιτισμός, σε αυτή την περιοχή.

Ο ζωροαστρισμός είναι εξέλιξη του μαζδαϊσμού, μιας αρχαιότατης θρησκείας που δρούσε σε αυτήν εδώ πέρα την περιοχή της Μέσης Ανατολής, και στην πραγματικότητα συνεχίζεται μεταμορφωμένος μέσα στον ζωροαστρισμό. Στο σημείο αυτό πρέπει να πούμε ότι ο ζωροαστρισμός υπήρξε μία εύπλαστη θρησκεία, η οποία άλλαξε κατευθύνσεις και πρόσωπα, κρατώντας πάντα έναν κεντρικό πυρήνα, για μακρύ διάστημα. Και σήμερα που οι αρχαιολόγοι βρίσκουν συνεχώς και καινούριες θέσεις ζωροαστρικές και γίνονται περισσότερες μελέτες και γνωρίζουμε συνεχώς και περισσότερα στοιχεία, οι μελετητές μάς λένε ότι ο ζωροαστρισμός δεν είναι μια θρησκεία η οποία διαμορφώθηκε στον 6ο αιώνα π.Χ. —όπως νομιζόταν μέχρι τώρα—, αλλά ότι είναι παλαιότερη θρησκεία, έως πολύ παλαιότερη. Ήδη έχουν αρχίσει να μετακινούνται οι βάσεις του ζωροαστρισμού προ του 1000 π.Χ. και υπάρχουν ευρήματα που μας μετακινούν προς το 1200, προς το 1500 π.Χ. Και κάποιοι μελετητές μιλούν για το 2000 π.Χ. Αν η ζωροαστρική θρησκεία έχει πράγματι τις απαρχές της στις πρώτες εκατονταετίες της 2ης χιλιετίας π.Χ., τότε ίσως μιλούμε για την αρχαιότερη ζώσα θρησκεία του κόσμου.

Ο ζωροαστρισμός λέγεται αλλιώς και μαζδαϊσμός, από το όνομα του Θεού, του καλού Θεού, του μεγάλου Θεού του ζωροαστρισμού, ο οποίος λεγόταν —και λέγεται— Αχούρα Μάζντα (Ahura Mazda).

Ο ζωροαστρισμός μελετάται και εντοπίζεται αρχαιολογικά από την εξής πλευρά: οι ζωροάστρες ανάμεσα στις διάφορες τους συλλήψεις πίστευαν ότι οι νεκροί δεν πρέπει να θάβονται. Παρατήρησαν τη φύση και είδαν ότι κανένα ζώο δεν θάβει τους νεκρούς του. Άρα θεώρησαν ότι είναι στη φύση να αφήνεις τον νεκρό εκτεθειμένο ούτως ώστε να τρέφει τα όρνεα του ουρανού και τα σκουλήκια και τα ζώα της ξηράς. Γι' αυτό και είχαν —και έχουν— τη συνήθεια, όταν πεθαίνουν οι νεκροί τους, να τους θρηθούν για ένα διάστημα και έπειτα να μεταφέρουν με μεγάλη αγάπη τη σορό του νεκρού και να την τοποθετούν σε κτιστά τοιχία, τα οποία συνηθίζουν να δημιουργούν, σε μια απόσταση όχι πολύ κοντινή στις κατοικίες τους, αλλά ούτε και πολύ μακρινή. Όχι πολύ κοντινή για να μην έρχεται η αποφορά των πτωμάτων στην κατοικημένη περιοχή. Όχι όμως και πολύ μακρινή για να είναι οι νεκροί τους σχετικά κοντά. Αυτές οι κατασκευές των ζωροαστρών λέγονται "Τείχη της σιωπής"¹ και είναι, όπως είπαμε, τοιχία, τα οποία κτίζονται είτε σε λόφους, αν τύχει να υπάρχουν κοντά

---

¹ σημ. απομαγνητοφωνητών: η σωστή ονομασία είναι "Πύργοι της σιωπής".

λόφοι, είτε και στο πεδίο, αλλά έχουν τη χρησιμότητα πάνω στο πάχος του τοιχίου¹ να μπορεί να τοποθετηθεί η σορός και να εκτεθεί.

Εδώ, σε αυτήν την εικόνα που βλέπουμε, παρατηρείτε τη δημιουργία αυτών των τοιχίων της σιωπής. Είναι αρχαιολογικό εύρημα. Μπορούμε να φανταστούμε ότι ήταν περισσότερα. Και οι αρχαιολόγοι όταν βρουν μια τέτοια θέση που να έχει αυτά τα κτίσματα, κατανοούν ότι εκεί κοντά βρίσκεται κάποιος ζωροαστρικός οικισμός.

Έτσι σήμερα, χάρις σε αυτές τις ανασκαφές που γίνονται στη ζώνη της κεντρικής Ασίας, στις στέπες της κεντρικής Ασίας, αλλά και στο Αφγανιστάν και στο Τουρκμενιστάν και κυρίως στην Περσία, μπορούμε να μαθαίνουμε πολλά —περισσότερα τουλάχιστον— για αυτή τη θρησκεία, η οποία υπήρξε σημαντικότερη, και θα δούμε στην επόμενη μας ενότητα ότι επηρέασε μεγάλες θρησκείες που την ακολούθησαν.

V3.1.2 Μάχη ανάμεσα στο καλό και στο κακό (7')

---

https://www.youtube.com/watch?v=qKe42Nm_Qlc

απομαγνητοφώνηση sOFIARIZOPOULOU / αντιπαραβολή Lemonia9

Ο ζωροαστρισμός ονομάζεται έτσι από ένα πρόσωπο, τον Ζωροάστρη, ο οποίος θεωρείται ότι στον 6ο αιώνα π.Χ. δίδαξε τις απόψεις αυτές (της θρησκείας αυτής) που είναι και γραμμένες στο βιβλίο του ζωροαστρισμού που λέγεται "Αβέστα", στους ύμνους που ονομάζονται "Γκάθα".

Ο Ζωροάστρης ονομάζεται και Ζαρατούστρα, θεωρείται ότι γεννήθηκε με άμωμη σύλληψη, δηλαδή από μητέρα παρθένο, και την ώρα που γεννήθηκε η Γη όλη αγαλλίασε, οι δαίμονες χώθηκαν μέσα στα βάθη της γης και οι άγγελοι τον προστάτεψαν πάντα· ο ίδιος αντιστάθηκε σε όλη του τη ζωή σε κάθε προσπάθεια να παρασυρθεί στο κακό ή στην αδικία.

Ο Ζωροάστρης —ο Ζαρατούστρα— ξέρουμε ότι δεν είναι ο μοναδικός Ζωροάστρης. Ήδη εντοπίζονται σε αρκετά σημεία Ζωροάστρες —άτομα δηλαδή που ονομάζονται Ζωροάστρες— και φαίνεται ότι είναι —για τον ζωροαστρισμό— αυτή η έννοια κάτι περισσότερο· είναι η έννοια του *προφήτη*, είναι η έννοια του *διαμέσου* μεταξύ των ανθρώπων και του Θεού· και ως φαίνεται σ' αυτή τη θρησκεία υπήρξαν κάθε τόσο αλληπάλληλοι μεσάζοντες οι οποίοι ήρθαν σε επαφή με τον Θεό και μετέφεραν το θέλημά Του. Στον ζωροαστρισμό υπάρχει, δηλαδή, η έννοια του *ιερέα* κι υπάρχει και η έννοια του *προφήτη*· έννοιες οι οποίες αργότερα μέσω του ζωροαστρισμού —εδώ είναι ένα ερώτημα αν μέσω του ζωροαστρισμού— πέρασαν στον ιουδαϊσμό. Αν πράγματι ο ζωροαστρισμός είναι τόσο αρχαία θρησκεία, όπως πλέον θεωρείται, τότε είναι παλαιότερη του ιουδαϊσμού και φαίνεται ότι σε αυτή δημιουργήθηκε αυτή η έννοια του *προφήτη*. Και ου μόνον, όχι μόνο αυτό, αλλά και του *μεσσία* θα δούμε. Επομένως, είναι κομβική θρησκεία από αυτή την πλευρά.

Ποιο είναι το σχήμα του ζωροαστρισμού; Ένας είναι ο Θεός, αιώνιος και άφατος. Είναι ο Θεός της απόλυτης καλοσύνης, αυτός έπλασε τα πάντα. Έπλασε τα πάντα· έχει σημασία αυτό

---

¹ σημ. απομαγνητοφωνητών: οι σοροί δεν έμπαιναν πάνω στο τοίχιο, αλλά στο εσωτερικό τού τοιχίου.

—το "έπλασε τα πάντα": τη Γη, τους ανθρώπους, τα πάντα... τα αστρικά φαινόμενα!— διότι με τέτοιες θρησκείες μονοθεϊστικές, απόλυτα μονοθεϊστικές, καθώς ο Θεός είναι ηθική δύναμη και είναι εκείνος ο οποίος πλάθει τα πάντα, η φύση παίρνει δευτερεύουσα θέση και γίνεται υποχείρια, ας πούμε, της *μεγάλης δύναμης*, έχει μεγάλη σημασία αυτό.

Στον ζωροαστρισμό λοιπόν ο Θεός είναι ένας, απόλυτος, καλός —απόλυτα καλός, απόλυτα μεγάλος— παντοδύναμος, ο οποίος δημιούργησε τα "πάντα". Αυτός ο Θεός διοικεί τα πάντα, εποπτεύει τα πάντα και στη δράση του αυτή —για να βοηθηθεί— δημιούργησε δημιουργήματά του, τα οποία και του συμπαραστέκονται σε αυτό το έργο. Αυτά τα δημιουργήματά του, *παιδιά του* κατά κάποιον τρόπο, βοηθούν τους ανθρώπους στη δράση τους, τη φύση στην εξέλιξή της· κι όμως, από αυτά τα δημιουργήματά του κάποια εξέπεσαν στο Κακό και άλλα παρέμειναν υπερασπιστές του Καλού. Έτσι, στη θρησκεία αυτή (τον ζωροαστρισμό) υπάρχει πολύ έντονη η έννοια του *Καλού* και του *Κακού*. Έτσι κι αλλιώς ο Αχούρα Μάζντα ήταν και είναι ο Θεός του Καλού, όπου το Καλό είναι η δικαιοσύνη, είναι η αλήθεια, είναι ο σεβασμός, είναι η αφοσίωση, είναι το αίσθημα ευθύνης κ.λπ. Ενώ, αντιθέτως, το Κακό είναι τα αντίθετα από αυτά, δηλαδή είναι η αδικία, είναι το ψέμα, είναι η έπαρση, είναι η αλαζονεία, είναι η κακία, η μοχθηρία.

Στον ζωροαστρισμό, όπως είπαμε, εκπεσόντες άγγελοι έγιναν αρχηγοί του Κακού και οργάνωσαν δράση ενάντια στο Καλό· άλλοι άγγελοι, πλάσματα δηλαδή του Αχούρα Μάζντα, παρέμειναν στο πλευρό του Αχούρα Μάζντα και πολεμούν το Κακό. Έτσι, στον ζωροαστρισμό υπάρχει πολύ έντονη η έννοια της *μάχης του Καλού με το Κακό*. Το Κακό έχει κι αυτό τον αρχηγό του· είναι ο Αριμάν ή Άνγκρα Μαϊνιού, ο οποίος και δεν φείδεται προσπαθειών να επιτύχει την κηδεμονία του, την ηγεμονία του, επί της Γης. Όμως η μάχη δεν είναι μόνο επουράνια, στον ζωροαστρισμό η μάχη είναι και επί της Γης. Όλα τα πλάσματα του Αχούρα Μάζντα μετέχουν αυτής της μάχης του Καλού και του Κακού — και φυσικά και οι άνθρωποι. Οποτεδήποτε ένας άνθρωπος λέει ψέμα ή κάνει κακό ή ζηλοτυπεί ή συκοφαντεί, τότε στην ουσία μάχεται στο πλευρό του Κακού, στο πλευρό του Αριμάν. Όποιος αγαπά, όποιος συμπονεί, όποιος λέει την αλήθεια είναι στο πλευρό του Αχούρα Μάζντα. Έτσι, σε αυτή τη Γη ο άνθρωπος συμμετέχει αυτής της μάχης του Καλού και του Κακού και αυτό είναι η ακρογωνιαία μάχη που ζει η ανθρωπότητα, έχοντας βέβαια την αίσθηση ότι κοντά της είναι η μεγάλη δύναμη του Καλού, ο Αχούρα Μάζντα, ο οποίος στο τέλος θα νικήσει.

V3.1.3 Η καθαρτήρια φωτιά (13')

<https://youtu.be/X3v2n3mgrD8>

απομαγνητοφώνηση Rico / αντιπαραβολή *evaggelia5*

Λέγαμε, λοιπόν, πως στον ζωροαστρισμό υπάρχει μάχη μεταξύ Καλού και Κακού και ο καλός Θεός ονομάζεται Αχούρα Μάζντα, ενώ ο κακός - οι δυνάμεις του Κακού είναι οι δυνάμεις του Αριμάν, του Άνγκρα Μαϊνιού. Να σας διαβάσω λίγο από την Αβέστα —το ιερό βιβλίο του ζωροαστρισμού— στο οποίο όπως σας είπα, περιλαμβάνονται οι Γκάθας (Gathas).

Προσευχή:

"Είδε ο Αχούρα Μάζντα να τέρπεται.

Υμνώ τις καλοσυλλογισμένες, καλοειπωμένες και καλοπραγματοποιημένες σκέψεις, τους

λόγους και τα έργα.

Αγκαλιάζω όλες τις καλές σκέψεις, τους καλούς λόγους, τα καλά έργα.

Απορρίπτω όλες τις κακές σκέψεις, τους κακούς λόγους, τα κακά έργα.

Προσφέρω θυσία και προσευχή.

Απαγγέλλω τον "Ύμνο της Αγιότητας".

Η αγιότητα είναι το πιο καλό από όλα τα καλά.

Καλό είναι αυτό, καλή είναι αυτή η αγιότητα, που είναι η τελειότητα.

Ομολογώ πως είμαι λάτρης του Μάζντα, πιστός του Ζαρατούστρα

και υπήκοος στους νόμους του Αχούρα.

Για προσευχή, εξιλέωση και δοξολογία στον Αχούρα Μάζντα, τον λαμπρό και ένδοξο να γίνει εξιλέωση, προσευχή και δοξολογία.

Γιάφα άχου νάιργιο (Yatha ahu vairyo): Η θέληση του Κυρίου είναι ο νόμος της αγιότητας."

Τώρα, στη ζωροαστρική σύλληψη, όπως είπαμε, η μάχη του Κακού είναι συνεχής και περιλαμβάνει συμμετοχή του ανθρώπου σ' αυτή. Ο ζωροαστρισμός έχει μία άλλη του πλευρά, που συνδυάζεται μ' αυτή την πρώτη σύλληψη που είπαμε, που ακολουθεί και τα μετά θάνατον. Διότι, οι ψυχές των ανθρώπων μετά θάνατον δεν πεθαίνουν, παρά —ανάλογα με το πώς είχες συμπεριφερθεί στη ζωή σου— μετά θάνατον βρίσκεσαι σε τόπο είτε επαίνου είτε τιμωρίας. Οι ψυχές εκείνων, οι οποίοι συμμετέσχαν στη ζωή τους στη μάχη υπέρ του Καλού, μετά θάνατον θα βρεθούν σε υπέροχους κήπους. Αυτοί οι κήποι είναι κήποι στους οποίους ρέουν τα ύδατα και φύονται θαυμάσια δέντρα καρποφόρα και ανθούν φυτά· αυτοί οι κήποι, οι περίκλειστοι, στην περσική γλώσσα λέγονται παρντίς (pardis) — είναι ο Παράδεισος, δηλαδή· είναι περσική λέξη η λέξη "παράδεισος" και προέρχεται από τη σύλληψη τη ζωροαστρική. Έτσι, στον ζωροαστρισμό, οι άνθρωποι που μετέσχαν στη μάχη υπέρ του Καλού, μετά θάνατον θα βρεθούν στον Παράδεισο — οι ψυχές τους.

Εκείνοι οι οποίοι, όμως, μετέσχαν υπέρ του Αριμάν —του Κακού— τότε μετά θάνατον οι ψυχές τους θα βρεθούν σε βαριές δοκιμασίες και θα δοκιμαστούν με τη φωτιά. Έχει σημασία αυτό που σας λέω: η φωτιά στον ζωροαστρισμό είναι κεντρικό σημείο. Μάλιστα, οι αρχαίοι Έλληνες ονόμαζαν τους ζωροάστρες "πυρολάτρες", διότι είχαν δει πόσο μεγάλη σημασία δίνουν στη φωτιά. Η φωτιά είναι καθαρτήριο, όπως γνωρίζουμε, και ο ζωροαστρισμός —τουλάχιστον στον 6ο αιώνα π.Χ., που μοιάζει να είναι πιο κατασταλαγμένος και πιο πυκνά διατυπωμένος— θεωρεί ότι με έναν τρόπο τιμάς τον Αχούρα Μάζντα —τον Θεό, δηλαδή— μόνο με τη φωτιά. Απορρίπτει κάθε άλλη θυσία. Γι' αυτό και στον ζωροαστρισμό —ο ζωροαστρισμός, ως φαίνεται, για μεγάλο διάστημα δεν είχε ναούς— τιμώνταν ο Θεός μέσα σε φυσικά κοιλώματα της γης (σε σπήλαια κ.λπ.) και εκεί έκαιγε η αιώνια φλόγα. Φρόντιζαν οι ζωροάστρες να μη σταματήσει ποτέ η φλόγα. Μάλιστα, σε κάθε ζωροαστρικό σπίτι υπήρχε μια γωνιά στην οποία έκαιγε συνεχώς μια μικρή φλογίτσα —ένα καντηλάκι, δηλαδή— ακριβώς διότι οι ζωροάστρες θεωρούν ότι με τη φωτιά τιμάς το θείο.

Τώρα, στη σύλληψη τη ζωροαστρική —όπως είπαμε— υπάρχει μετά θάνατον ζωή, υπάρχει Παράδεισος —και Κόλαση, δηλαδή, στην πραγματικότητα— και υπάρχει και Κρίση, τελική Κρίση, διότι μετά —όσο διαρκέσει αυτός ο πόλεμος Καλού και Κακού— κάποια στιγμή το Καλό θα νικήσει και τότε θα υπάρξει μια τελική Κρίση των ψυχών και θα υπάρξει και Ανάσταση νεκρών¹. Όπως βλέπουμε, δηλαδή, σ' αυτή τη σύλληψη τη ζωροαστρική υπάρχει

---

¹ Με την έννοια ότι οι ψυχές, μετά την Κρίση και τον εξαγνισμό, θα ζήσουν νέα ζωή στο πλάι του

όλη η σύλληψη που αργότερα θα γίνει δεκτή από πολύ μεγάλες μεταγενέστερες θρησκείες, όπως π.χ. είναι ο χριστιανισμός.

Στον ζωροαστρισμό υπάρχουν ιερείς. Θυμίζω ότι οι δυτικές θρησκείες έχουν αυτό το χαρακτηριστικό: έχουν απόλυτες αλήθειες και έχουν εξ αποκαλύψεως αλήθειες — λέω συγκεκριμένα ότι ο Ζωροάστρης ή Ζαρατούστρα είχε το προνόμιο να έρθει σ' επαφή και να συνομιλήσει με τον Αχούρα Μάζντα, δηλαδή ήταν προφήτης και, όπως σας είπα και σε προηγούμενη ενότητα, σήμερα πιστεύεται ότι στον ζωροαστρισμό είχαν υπάρξει και άλλοι "Ζαρατούστρες" — και άλλοι "Ζωροάστρες" — που κι αυτοί είχαν το προνόμιο της επαφής με τον Αχούρα Μάζντα· επομένως, εδώ έχουμε μια εξ αποκαλύψεως θρησκεία, η οποία και περιμένει την Ανάσταση των νεκρών, την τελική Κρίση και μάλιστα, σε κάποιες πλευρές της ζωροαστρικής σύλληψης, όταν θα είναι να έρθει αυτή η Κρίση, θα παρουσιαστεί ακόμα ένας "Ζαρατούστρα" — που κι αυτός θα έχει προέλθει από άμωμη σύλληψη— που θα βοηθήσει στην πορεία των ανθρώπων στην τελική αυτή φάση. Έχουμε, δηλαδή, στον ζωροαστρισμό όχι μόνο την έννοια του *προφήτη*, αλλά —όπως σας είπα— και την έννοια του *μεσσία* και φυσικά την έννοια της *άμωμης σύλληψης*.

Στη ζωροαστρική θρησκεία έχουμε επίσης ιερείς. Στις προηγούμενες θρησκείες που μέχρι τώρα αναφέραμε —τον ινδουισμό, τον βουδισμό, τον κομφουκιανισμό, τον ταοϊσμό κ.λπ.— δεν έχουμε ιερείς, δηλαδή άτομα τα οποία μετέχουν με κάποιον τρόπο του θείου και μπορούν να μεταφέρουν, να κάνουν πράξεις (τελετουργίες) αυτοί έχοντας αυτό το προνόμιο της επαφής, της ειδικής —ας πούμε— μεταχείρισης απ' τον θεό· στις ανατολικές θρησκείες υπάρχουν δάσκαλοι, μπάμπα (baba), στοχαστές ή και μοναχοί μέσα στα μοναστήρια. Στην περίπτωση τώρα των μονοθεϊστικών θρησκειών, όπως είναι ο ζωροαστρισμός, έχουμε ιερατείο. Οι ιερείς του ζωροαστρισμού είχαν πολύ μεγάλο κύρος και δύναμη. Ονομάζονταν "Μάγοι" — η λέξη "μάγος" προέρχεται απ' αυτή τη θρησκεία, είναι περσική. Οι Μάγοι του ζωροαστρισμού φύλαγαν την ιερή φλόγα, τιμούσαν τον Αχούρα Μάζντα, προϊΐσαντο των τελετών και επίσης ήταν πάρα πολύ καλλιεργημένοι· θεωρούνταν εξαιρετικοί αστρονόμοι, γιατί παρατηρούσαν πολύ τα αστρικά φαινόμενα· ο ζωροαστρισμός έχει ένα πάθος με την έννοια του *φωτός*, εξού και τα αστρικά φαινόμενα και οι επουράνιες πλευρές: εμπεριέχουν φως. Αυτά τα μελετούσαν οι Μάγοι· μάλιστα, κάποιες πλευρές τους θεωρείται ότι είχαν οδηγηθεί σε αστρολογία· εν πάση περιπτώσει, ήταν καταρχήν αστρονόμοι (και αστρονόμοι) και οι Μάγοι —όπως είπαμε— στην ουσία φυλούσαν, καθοδηγούσαν τους ανθρώπους στη μάχη του Καλού, ούτως ώστε να ενισχυθούν οι στρατιές του Αχούρα Μάζντα. Εξ αυτού, έχει ενδιαφέρον αυτό που σας είπα σε σχέση με τους Μάγους —δηλαδή τους ιερείς του ζωροαστρισμού— διότι θυμίζω ότι ο χριστιανισμός —τουλάχιστον— δημιουργήθηκε πολύ αργότερα από τον ζωροαστρισμό· ο ζωροαστρισμός είναι βέβαιο ότι επηρέασε τον ιουδαϊσμό· ίσως, σε έναν βαθμό, επηρεάστηκε και από αυτόν, γιατί είναι θρησκείες κοντινές.

Τώρα, όπως σας είπα, ως φαίνεται, τοποθετείται ο ζωροαστρισμός —η γέννησή του— παλαιότερα και από τον ιουδαϊσμό. Αν αποδειχθεί αυτή η παλαιή του ανάδυση, τότε ο ιουδαϊσμός δεν επηρεάστηκε —όπως πιστεύουμε— από τον ζωροαστρισμό μόνο στον 6ο αιώνα π.Χ., όταν οι Ιουδαίοι βρέθηκαν δούλοι στη Βαβυλώνα, όπου και συνάντησαν ζωροαστρικές συλλήψεις· έτσι πιστευόταν μέχρι τώρα: ότι οι επαφές του ιουδαϊσμού με τον ζωροαστρισμό είχαν κυρίως να κάνουν με αυτή την πραγματικότητα της δουλείας των Εβραίων στη Βαβυλώνα. Σήμερα πιστεύεται ότι ο ιουδαϊσμός προφανώς θα είχε και παλαιότερες επιρροές, διότι ο ζωροαστρισμός θεωρείται παλαιά θρησκεία· τουλάχιστον εξίσου παλαιά με τον ιουδαϊσμό, του οποίου η γένεση τοποθετείται γύρω στο 1200 π.Χ. Όπως σας είπα πριν, ο ζωροαστρισμός τοποθετείται ακόμα πιο πριν.

Γιατί το λέω αυτό; Διότι, καθώς η χριστιανική θρησκεία είναι εβραιογενής, έχει επηρεαστεί πάρα πολύ από τον ζωροαστρισμό.

Το σχήμα του ζωροαστρισμού —που ακούσαμε λίγο πριν— είναι το σχήμα και της σύλληψης του χριστιανισμού. Γι' αυτό και στον χριστιανισμό υπάρχει η ιστορία της γέννησης του Ιησού, ότι κατά τη γέννηση του Ιησού ήρθαν και τον επισκέφθηκαν, παρακολουθώντας τα άστρα — προσέξτε το αυτό, έχει σημασία, ταιριάζει— τρεις Μάγοι από την Περσία· οι Μάγοι δεν ήταν μάγοι που έκαναν μαγικά, ήταν ιερείς του ζωροαστρισμού — αυτή ήταν η λέξη, Μάγος είναι ο ιερέας του ζωροαστρισμού.

Αυτοί, λοιπόν, οι Μάγοι που ήρθαν στον Χριστό, κατά τους θρησκευολόγους —κατά πάσα πιθανότητα— δεν είναι τίποτα άλλο παρά η συμμετοχή του ζωροαστρισμού· σαν δώρα, δηλαδή, έφεραν οι Πέρσες στον χριστιανισμό τις συλλήψεις του ζωροαστρισμού, που συμμετέσχαν στη δημιουργία μιας μεγάλης θρησκείας, όπως είναι ο χριστιανισμός, που δημιουργήθηκε πριν 2000 χρόνια — ενώ ο ζωροαστρισμός δημιουργήθηκε πριν 3000 τουλάχιστον χρόνια, ίσως και πριν 4000 χρόνια από σήμερα.

V3.1.4 Ο Μιθραϊσμός (11')

<https://youtu.be/dQkhnh7BxXY>

απομαγνητοφώνηση Anna05 / αντιπαράβολή Asimения

Ο ζωροαστρισμός, όπως είπαμε, υπήρξε μια θρησκεία *ομπρέλα*, ευέλικτη όπως φάνηκε μέσα στην εξέλιξή της. Οι μελετητές πιστεύουν ότι στην αρχαιότερή του φάση ο ζωροαστρισμός εισέπραξε και αφομοίωσε μέσα στη σύλληψή του διάφορες τοπικές θεότητες που προϋπήρχαν· θεότητες, δηλαδή, παγανιστικές, των διαφόρων σημείων της φύσεως, οι οποίες τελικά υποτάχθηκαν στο ζωροαστρικό σχήμα και βρέθηκαν να είναι —κάποια στιγμή— βοηθοί του Αχούρα Μάζντα, δημιουργήματα του Αχούρα Μάζντα.

Μία από αυτές τις θεότητες, που βρέθηκαν κοντά ή και μέσα στον ζωροαστρισμό, είναι μια σημαντική θεότητα της Μέσης Ανατολής: ο Μίθρα. Ο Μίθρα ήταν θεότητα ταυτισμένη με το φως, με τον ήλιο και υπήρξε αυτόνομη θεότητα στη βαθιά αρχαιότητα, αλλά —ως φαίνεται— στον ζωροαστρισμό, κάποια στιγμή, βρέθηκε ενσωματωμένη —όπως είπαμε— στο σχήμα του, με τον Μίθρα να είναι μέσα στην ακολουθία του Αχούρα Μάζντα, ως βοηθός του Αχούρα Μάζντα στις δράσεις του (του Καλού).

Όμως, σε μία άλλη του εξέλιξη, ο Μίθρα βρέθηκε να ανεξαρτητοποιείται από τον ζωροαστρισμό. Τα είχε αυτά ο ζωροαστρισμός και τα έχει, δηλαδή ο ζωροαστρισμός, μετά τον 5ο, τον 4ο, τον 3ο αιώνα π.Χ., γνώρισε μεταλλάξεις και κάποιες ομάδες του πήραν κατευθύνσεις διαφορετικές, πάντα κρατώντας τον πυρήνα του ζωροαστρισμού. Αφήστε που —όπως είπαμε— αργότερα ήρθε η λαίλαπα του Ισλάμ, η οποία και συνέτριψε τον ζωροαστρισμό. Σήμερα θυμίζω ότι έχουν μείνει λίγες ομάδες ζωροαστρικές. Αν θυμάστε πρόσφατα που ακούσαμε ειδήσεις από το Ιράκ, με τον ISIS να εξοντώνει κατά χιλιάδες κάποιες φυλές, πάνω στα βουνά του Ιράκ, που ονομάζονταν Γεζίντι —αν θυμάστε στις ειδήσεις— τους οποίους και καταστρέφουν με τρομερό τρόπο, διότι τους κατηγορούν ότι

είναι βλάσφημοι. Αυτοί οι Γεζίντι είναι ιρανικής καταγωγής στα βουνά του Ιράκ και είναι κατάλοιπα ζωροαστρικά. Δηλαδή ο ζωροαστρισμός υπάρχει σε μεταλλάξεις του, όπως είπαμε, και στην Ινδία οι Πάρσι κ.λπ. και λίγοι σήμερα στην Περσία.

Ξαναγυρνάμε στο θέμα μας, σε εκείνο το σημείο που αφορά τον Μίθρα. Ο Μίθρα, κάποια στιγμή, μέσα από τον ζωροαστρισμό αναδύθηκε ξανά και απέκτησε αυτονομία, γενόμενος ξανά ισχυρός ως Θεός του Φωτός. Του φωτός όχι όμως με την παγανιστική έννοια, αλλά με τη δύναμη που έχει το φως, δηλαδή την πνευματικότητα και την εσωτερική δύναμη του φωτός. Αυτός ο Μίθρα, εκεί γύρω στο 200 π.Χ., είχε ανεξαρτητοποιηθεί, έχοντας πάντα ζωροαστρικές καταβολές, και είχαν δημιουργηθεί μιθραϊστές, δηλαδή οπαδοί του Μίθρα. Ο Μίθρα δεν ήταν απλά Θεός του Φωτός, αλλά ήταν και Θεός των καλών σημείων του Φωτός — σε αυτό θυμίζει τον Αχούρα Μάζντα, γιατί είπαμε ότι έχει ζωροαστρικές καταβολές. Είναι ο Θεός του Καλού, της εντιμότητας, της αίσθησης ατομικού καθήκοντος και ευθύνης, του σεβασμού, της αφοσίωσης και το χαρακτηριστικό του Μίθρα είναι ότι πολεμά το Κακό — μάλιστα παριστάνεται να το χτυπά το Κακό (ο Μίθρα είναι πολεμικός δηλαδή Θεός). Προσέξτε, και ο ζωροαστρισμός είχε βαθιά την έννοια του *πολέμου*. Στον ζωροαστρισμό γίνεται πόλεμος μεταξύ Καλού και Κακού. Άρα και ο μιθραϊσμός, ο οποίος είναι ζωροαστρογενής, έχει και αυτός την έννοια του *πολέμου* και ο Μίθρα παρουσιάζεται ως πολεμική θεότητα.

Τώρα, ο μιθραϊσμός, εκεί γύρω στο 200 π.Χ., στο 100 π.Χ., στην περίοδο του Χριστού, στο 100 μ.Χ., στο 200 μ.Χ., έχει διάδοση. Έχει διάδοση στην περιοχή της Μέσης Ανατολής, σε αυτό που σήμερα είναι Περσία, Ιράκ, Συρία, και έχει οπαδούς εκεί. Σε αυτή την περιοχή έρχονται και στρατεύματα ρωμαϊκά, διότι η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία επεξετάθη και κατέλαβε τα παράλια της ανατολικής Μεσογείου. Οι Ρωμαίοι στρατιώτες, ερχόμενοι στα στρατόπεδα και ζώντας εδώ στις περιοχές που σήμερα είναι Συρία, Ιορδανία, Αίγυπτος, Μέση Ανατολή κ.λπ., συναντήθηκαν, διασταυρώθηκαν με μιθραϊστές και με ζωροάστρες, και ο μιθραϊσμός άρεσε σε πολλούς στρατιώτες της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.

Πρέπει να πούμε στο σημείο αυτό ότι η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία ήταν μια αυτοκρατορία άξια του ονόματός της. Στις αυτοκρατορίες, γενικά, υπάρχει ανοχή στις θρησκείες. Οι αυτοκρατορίες για να είναι αυτοκρατορίες έχουν ανοχή: στις πολλές γλώσσες, στους πολύ διαφορετικούς πολιτισμούς και στις διαφορετικές θρησκείες. Μπορεί κάποια θρησκεία να είναι ισχυρότερη, αλλά στις αυτοκρατορίες επιτρέπεται να έχεις διαφορετικότητα. Μάλιστα ήταν τιμή, ήταν δύναμη των αυτοκρατοριών να έχουν ποικιλία, δηλαδή ο αυτοκράτορας της Ρώμης θα έλεγε: στο βασίλειό μου, στην αυτοκρατορία μου, υπάρχουν τόσοι λαοί, που μιλούν τόσες γλώσσες και έχουν τόσες θρησκείες. Λέγοντας την ποικιλία των λαών που διοικεί, ο αυτοκράτορας της Ρώμης έδειχνε τη δύναμή του. Αυτό είναι διαφορετικό, έχει σημασία, διότι οι αυτοκρατορίες είναι πολύ διαφορετικές από τα εθνικά κράτη στα οποία ζούμε τους τελευταίους αιώνες, στα οποία εθνικά κράτη η ποικιλία είναι *εχθρός*. Τα εθνικά κράτη θέλουν μία γλώσσα αν είναι δυνατόν, μία θρησκεία, έναν πολιτισμό.

Γυρνάμε στο θέμα μας τώρα. Η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία ήταν αυτοκρατορία με τα όλα της και είχε πάρα πολλούς λαούς και πολλές θρησκείες. Μάλιστα, οι Ρωμαίοι όταν πήγαιναν και κατακτούσαν μία περιοχή και συναντούσαν άλλους θεούς, τους υιοθετούσαν, και στη Ρώμη, έκτιζαν και ναούς γι' αυτούς τους θεούς. Πήγαν στην Αίγυπτο, είδαν την Ίσιδα, είδαν τον Όσιρη, τους άρεσε, κάνανε ναούς της Ίσιδας και του Όσιρη στη Ρώμη. Έτσι, Ρωμαίοι στρατιώτες γνώρισαν τον Μίθρα, τους άρεσε αυτή η θεότητα, γιατί ήταν και πολεμική — οι

ίδιοι ήταν στρατιώτες—, ήταν πολεμιστής του Καλού κ.λπ., και έτσι ένας αριθμός Ρωμαίων στρατιωτών —όχι ως φαίνεται μικρός— αγάπησαν τον Μίθρα, τον υιοθέτησαν και άρχισαν να μιλούν γι' αυτόν και να τον διαδίδουν. Μάλιστα ο μιθραϊσμός έγινε κάπως και της μόδας, θα έλεγε κανείς. Δηλαδή, μεσαία προς ανώτερα στρώματα της ρωμαϊκής κοινωνίας θεωρούσαν πολύ σικ να μιλούν για τον Μίθρα και να κάνουν τελετές κ.λπ. για αυτόν τον Θεό του Φωτός.

Γιατί το λέω αυτό; Διότι ο μιθραϊσμός έχοντας ζωροαστρικές βάσεις, δηλαδή τη σύλληψη Καλό-Κακό, μετά θάνατο ζωή, Κρίση, Ανάσταση νεκρών κ.λπ. έπαιξε ρόλο όταν άρχισε να διαδίδεται ο χριστιανισμός. Διότι, περίπου στη φάση που ο μιθραϊσμός διαδίδεται στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία σε κάποια στρώματα εξέχοντα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας που συνδέονταν με τη διοίκηση και τον στρατό, στην Παλαιστίνη, στη γη του Ισραήλ, δρα και διδάσκει ένας μαραγκός, που λέγεται Ιησούς, ο οποίος και είναι και ο δημιουργός μιας νέας θρησκείας: του χριστιανισμού. Ο χριστιανισμός εμπεριέχει πολλά από τη σύλληψη του ζωροαστρισμού και έτσι θεωρείται από τους μελετητές ότι ο μιθραϊσμός βοήθησε στη διάδοση του χριστιανισμού, με ποια έννοια: καθώς ένας μέσος μιθραϊστής μπορούσε πολύ πιο εύκολα να καταλάβει τα διδάγματα του χριστιανισμού από έναν παγανιστή, έναν οπαδό του δωδεκάθεου ή έναν οπαδό άλλων θρησκειών, αρκετοί μιθραϊστές υποδέχτηκαν τον χριστιανισμό και μετακινήθηκαν προς τον χριστιανισμό. Δηλαδή ο μιθραϊσμός λειτούργησε ως σκαλοπάτι προς τον χριστιανισμό. Και δεν είναι τυχαίο ότι ανάμεσα στους πρώτους χριστιανούς και τους μάρτυρες των διωγμών του χριστιανισμού υπήρχαν στρατιώτες και στρατιωτικοί Ρωμαίοι και κυρίες της αριστοκρατίας, σύζυγοι Ρωμαίων στρατιωτικών, οι οποίες είχαν γίνει χριστιανές και χριστιανοί, όντας πριν μιθραϊστές. Δηλαδή ο μιθραϊσμός βοήθησε στη διάδοση της νέας θρησκείας, αργότερα, του χριστιανισμού.

V3.1.5 Ο Μανιχαϊσμός (8')

<https://youtu.be/KuS1wA1ydZo>

απομαγνητοφώνηση sOFIARIZOPOULOU / αντιπαραβολή Asimения

Μιλούμε πάντα για τον ζωροαστρισμό και τις απόψεις του, αλλά και τις μεταλλάξεις του, και το πόσο επηρέασε επόμενες θρησκείες. Ήδη εξηγήσαμε πώς επηρέασε και τον χριστιανισμό μέσω του μιθραϊσμού. Επίσης επηρέασε πολλές αιρέσεις του χριστιανισμού· όταν θα μιλήσουμε για τον χριστιανισμό θα θυμίσουμε —κάτι που είναι πολύ γνωστό παγκοσμίως— ότι ο χριστιανισμός έχει, μέσα στη διάρκεια της ιστορίας του, χιλιάδες (χιλιάδες!) διαφορετικών απόψεων· κι ανάμεσα σε αυτές τις διαφορετικές απόψεις οι ειδικοί ανιχνεύουν επιρροές μιθραϊκές ή επιρροές μανιχαϊστικές. Για να ολοκληρώσουμε τα λεχθέντα για τον Μίθρα και τον μιθραϊσμό και τη συμμετοχή του στην ανάδυση της θρησκείας του χριστιανισμού, να πούμε ότι ο χριστιανισμός, ο οποίος ως θρησκεία, όπως είναι φυσικό —συνήθως οι θρησκείες από την ώρα της γέννησής τους χρειάζονται 200-300 χρόνια για να αρχίσουν να αποκτούν οργάνωση, να αποκτούν ένα γερό τμήμα οπαδών, να κωδικοποιούν τις συλλήψεις τους κ.λπ.· έτσι κι ο χριστιανισμός—, μετά το 300 μ.Χ. οργανώνεται και στήνεται και το ιερατείο του και η διοίκησή του και αρχίζει να συζητά και για τις εορτές του. Ένα θέμα που τέθηκε είναι πότε θα γιορταζόταν η γέννηση του Ιησού· όπως γνωρίζετε, δεν γνωρίζουμε καθόλου, μας είναι τελείως άγνωστη η ημερομηνία της

γέννησης του Ιησού, μάλιστα δεν είναι βέβαιη και η χρονολογία της γέννησης του Ιησού.

Σήμερα πιστεύεται ότι έχει γίνει λάθος στον υπολογισμό κι ότι ο Ιησούς γεννήθηκε νωρίτερα —κατά τι νωρίτερα— από ό,τι έχει τοποθετηθεί στον χρόνο·—εν πάση περιπτώσει, δεν γνωρίζουμε την ημερομηνία, ποια μέρα του χρόνου γεννήθηκε ο Ιησούς· και εκεί στον 4ο αιώνα μ.Χ. στη συζήτηση του ιερατείου, του χριστιανικού ιερατείου, ποια ημέρα θα επιλεγεί από τις 365 μέρες του χρόνου για τον εορτασμό της γέννησης του Ιησού, αποφασίστηκε να υιοθετηθεί η 25η Δεκεμβρίου. Η 25η Δεκεμβρίου ήταν η ημέρα που —παγίως— επί χρόνια, επί αιώνες και χιλιετίες γιορταζόταν η γέννηση του Μίθρα, η γέννηση δηλαδή του φωτός, γιατί ο Μίθρα ήταν το φως, εκπροσωπούσε το φως. Η γέννηση του Φωτός τοποθετούνταν στην 25η Δεκεμβρίου. Δεν είναι τυχαίο ότι ο χριστιανισμός επέλεξε αυτή τη συγκεκριμένη ημερομηνία, που είναι η ημερομηνία γέννησης του Μίθρα. Εξάλλου σας θυμίζω ότι η νύχτα της 22 Δεκεμβρίου —είναι το χειμερινό ηλιοστάσιο— είναι η μακρύτερη νύχτα του έτους, επομένως από την επόμενη μέρα αρχίζει το φως να νικά το σκοτάδι, καθώς αυξάνεται κάθε μέρα και περισσότερο η διάρκεια του φωτός και μειώνεται η διάρκεια της μεγάλης νύχτας.

Επίσης από τον ζωροαστρισμό πήγασε και μία άλλη θρησκεία —θα έλεγε κανείς— ζωροαστρισμογενής, που σχετίζεται με τις διδαχές του Μάνη, στον 3ο αιώνα μ.Χ. Αυτός ο Μάνης δημιούργησε τον μανιχαϊσμό και σήμερα λέμε —χρησιμοποιείται ο όρος— "αυτές είναι μανιχαϊστικές συλλήψεις". Ο Μάνης θεώρησε το Κακό σαν αυτόνομη δύναμη που μπορεί να νικήσει το Καλό· και αυτός βασιζεται σε ζωροαστρική σύλληψη, αλλά το πηγαίνει σε μία απολυτότερη σύγκρουση Καλού και Κακού και βάζει ερωτηματικό ποιος μπορεί να κερδίσει —επομένως δίνει δύναμη στο Κακό—, πιστεύει στη μάχη Καλού και Κακού και στη συμμετοχή του ανθρώπου στο Καλό και στο Κακό και πιστεύει ότι όλα είναι δυϊστικά: φως - σκοτάδι, καλό - κακό, ύλη - πνεύμα, και πιστεύει ότι ο θεός εκφράζεται μέσα από όλους τους διδάσκοντες τις θρησκείες. Και αυτή τη σύλληψη του Μάνη —τη μανιχαϊστική σύλληψη— οι μελετητές των θρησκειών την ανιχνεύουν και σε αιρέσεις του χριστιανισμού αλλά και σε άλλες συλλήψεις (και του Ισλάμ).

Πρέπει να πούμε στο σημείο αυτό ότι ο ζωροαστρισμός επηρέασε(;) επηρεάστηκε(;) αυτόνομως δημιούργησε(;) την άποψη ότι ο Θεός δεν μπορεί να παρασταίνεται. Ο ζωροαστρισμός ήταν ανεικονικός, όπως είναι και ο εβραϊσμός, όπως είναι και το Ισλάμ· μέσα στο Ισλάμ βρίσκουμε επιρροές που προέρχονται από ζωροαστρική πηγή, και φυσικά και από εβραϊκή πηγή, γιατί και το Ισλάμ είναι εβραιογενής θρησκεία. Επίσης, στον ζωροαστρισμό έπρεπε κανείς να προσεύχεται πέντε φορές την ημέρα στον Αχούρα Μάζντα, το ίδιο συμβαίνει και στο Ισλάμ. Σήμερα ο κάθε μουσουλμάνος προσεύχεται πέντε φορές την ημέρα. Επίσης στη σύλληψη του ζωροαστρισμού είναι ότι όταν θα έρθει η ώρα της Κρίσεως οι ψυχές των καλών θα πηγαίνουν μέσα από υπέροχα μονοπάτια στην αναγέννηση, ενώ οι ψυχές των κακών θα κατακρημνίζονται στο απόλυτο κενό και μέσα στην αιώνια φωτιά, περνώντας από ένα γεφύρι που —ανάλογα με το κακό που έχεις κάνει στη ζωή σου— γίνεται πιο λεπτό και πιο λεπτό και τελικά γίνεται ένα ξυράφι που κατακόβει τους κακούς· αυτή τη σύλληψη την έχει και το Ισλάμ. Θέλω να πω με αυτό ότι ο ζωροαστρισμός, από τους μελετητές, θεωρείται *ομπρέλα* θρησκεία, *μάνα* θρησκεία, η οποία επηρέασε ευρύτερα όλη τη ζώνη της Εγγύς και Μέσης Ανατολής. Στις ύστατες του φάσεις επηρεάστηκε και από τον ελληνισμό —όπως είπαμε— και κάποιες πλευρές του ζωροαστρισμού εισέπραξαν και συλλήψεις ελληνικές μετά την επέκταση των Ελλήνων και των στρατιών του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Ο ζωροαστρισμός, δηλαδή, μπορεί σήμερα να είναι μία μικρή θρησκεία, όμως ιστορικά επηρέασε θρησκείες

που —τουλάχιστον σήμερα— είναι ισχυρές.

3.2: Ο Εβραϊσμός - 1

V3.2.1 Μία απόλυτα μονοθεϊστική θρησκεία (8')

<https://www.youtube.com/watch?v=IOLGC22DbA>

απομαγνητοφώνηση Lemoia9 / αντιπαραβολή sOFIARIZOPOULOU

Έτσι, πλέον, ήρθε η ώρα να μιλήσουμε για τον εβραϊσμό, τη θρησκεία που —όπως σας είπα, όταν συζητούσαμε για τα δεδομένα των σημερινών θρησκειών του κόσμου— είναι η πλειοψηφική θρησκεία του κόσμου. Παρότι τον εβραϊσμό τον ακολουθούν 20 περίπου εκατομμύρια —δεν θυμάμαι ακριβώς το νούμερο—, ελάχιστα δηλαδή εκατομμύρια ανθρώπων στη Γη (που είναι οι εβραίοι του κόσμου σήμερα), επειδή ο χριστιανισμός και το Ισλάμ —που είναι οι ισχυρότερες θρησκείες του κόσμου— είναι εβραιογενείς, στην πράξη ο κάθε χριστιανός είναι και εβραίος και το ίδιο και κάθε μουσουλμάνος.

Επομένως, αυτή η θρησκεία είναι σημαντικότερη γιατί έπαιξε ρόλο στις επόμενες θρησκείες που ήλθαν. Βέβαια, στην ίδια τη θρησκεία του εβραϊσμού, έπαιξε ρόλο —ως φαίνεται— ο ζωραστρισμός. Εν πάση περιπτώσει, στον βαθμό που μπορούμε να ανιχνεύσουμε τα πράγματα κάνουμε αυτές τις σκέψεις και τις εικασίες, διότι ο εβραϊσμός είναι και αυτός μια αρχαιότερη θρησκεία.

Είναι μονοθεϊστική θρησκεία —απόλυτα μονοθεϊστική θρησκεία— που πιστεύει ότι ο Θεός δημιούργησε τα πάντα (ό,τι ζει πάνω στη γη, όλα τα ουράνια φαινόμενα, όλους τους ανθρώπους) και ότι είναι η δύναμη του "παντός". Είναι τόσο δυνατός, τόσο μεγάλος ο Θεός, που δεν μπορεί κανείς να τον περιγράψει.

Η εβραϊκή θρησκεία είναι απόλυτα μονοθεϊστική και, εξ αυτού, όχι μόνο είναι ανεικονική —δεν παρασταίνει το θείο, όπως γνωρίζετε—, αλλά δεν το περιγράφει, γιατί είναι πέραν του ανθρώπου να κατανοήσει αυτή την απόλυτη δύναμη του Θεού. Μάλιστα, δεν αναφέρει το όνομα του Θεού η εβραϊκή θρησκεία. Οι θρησκευόμενοι Εβραίοι χρησιμοποιούν άλλα προσωνύμια για να μιλήσουν για τον Θεό ή βάζουν κενό στο όνομα του Θεού· τόσο πολύ μονοθεϊστές είναι, πιστεύοντας ότι δεν μπορεί ένα μικρό πλάσμα, που λέγεται άνθρωπος, να διανοηθεί να μιλήσει ή να κατανοήσει και να μεταφέρει τις συλλήψεις του για τον Θεό.

Η εβραϊκή θρησκεία στηρίζεται στον απόλυτο μονοθεϊσμό και στηρίζεται επίσης σε άλλες τρεις έννοιες: είναι η έννοια του *προφήτη*. Ο προφήτης είναι άνδρας, Εβραίος· όλοι οι προφύτες των εβραίων, της εβραϊκής θρησκείας, ήταν Εβραίοι και ήταν άνδρες —μέχρι σήμερα, τουλάχιστον, δεν ξέρουμε τι θα γίνει αργότερα, αν θα υπάρξουν και γυναίκες προφύτες, μέχρι σήμερα, πάντως, ήταν Εβραίοι και άνδρες— και η έννοια του *προφήτη* είναι ότι: άνθρωποι, θνητοί, που γεννήθηκαν άνθρωποι και πέθαναν άνθρωποι, είχαν την τιμή να επιλεγούν από τον Θεό, για να τους μεταφέρει το θέλημά Του, ούτως ώστε εκείνοι στη συνέχεια να το διαδώσουν στους ανθρώπους· στην περίπτωση του εβραϊσμού στους Εβραίους και μετά στον υπόλοιπο κόσμο, διότι μία ακόμη έννοια του εβραϊσμού είναι ότι οι Εβραίοι είναι ο *περιούσιος λαός* του Θεού, δηλαδή ο Θεός, ειδικά γι' αυτούς, φρόντισε να τους στέλνει κάθε τόσο προφύτες, γιατί ο άνθρωπος είναι ένα ον που τείνει να ξεχνά, τείνει να παραβλέπει και ο Θεός χρειαζόταν κάθε τόσο να στέλνει και άλλον προφήτη, να επιλέξει και άλλον προφήτη και άλλον προφήτη. Προσέξτε: ο προφήτης δεν είναι θεός στον εβραϊσμό με κανέναν τρόπο! Ο Αβραάμ, δηλαδή, ο Ισαάκ κ.λπ. ήταν άνθρωποι: άνθρωποι γεννήθηκαν, άνθρωποι πέθαναν, όμως έχει κανείς γι' αυτούς τεράστιο σεβασμό, διότι επελέγησαν απ' τον Θεό με τα κριτήρια του Θεού για να μεταφέρουν το μήνυμά Του.

Εκτός από αυτή την έννοια του *προφήτη* και του *περιούσιου λαού*, ο εβραϊσμός έχει και την έννοια του *μεσσία*. Όπως είπαμε στο προηγούμενό μας κεφάλαιο, του ζωροαστρισμού, σήμερα θεωρείται ότι ο ζωροαστρισμός είχε την έννοια του *μεσσία* και εκείνος, άρα δεν ξέρουμε αν η έννοια του *μεσσία* είναι εβραϊκή ή ζωροαστρική — ποιος πήρε από ποιον τι. Εν πάση περιπτώσει, οι εβραίοι πιστεύουν στην έννοια του *μεσσία*. Δηλαδή, τι είναι ο μεσσίας; Ο μεσσίας είναι προφήτης, αλλά είναι ο ύστατος προφήτης στον κύκλο των αιώνων, όταν θα έρθει η ώρα της τελικής Κρίσεως· θα προετοιμαστεί αυτή η μεγάλη διαδικασία από έναν προφήτη, δηλαδή, άντρα, Εβραίο, θνητό —δεν θα 'ναι Θεός—, τον οποίο θα επιλέξει ο Θεός —πάλι— γι' αυτό το μεγάλο έργο, να προετοιμάσει την ανθρωπότητα για την τελική Κρίση. Αυτός ο μεσσίας θα μπορέσει να πετύχει στο έργο του με τον **Λόγο** Του, δηλαδή —με το λάμδα κεφάλαιο, όχι τον απλό τον λόγο— με όλη την πνευματικότητα που εμπεριέχει ο Λόγος, τον οποίο θα του έχει εμπνεύσει βεβαίως ο Θεός. Γι' αυτό και εξάλλου οι χριστιανοί, ο χριστιανισμός, που είναι εβραιογενής θρησκεία, τον Ιησού τον ονομάζει "ο Λόγος του Θεού", ακριβώς διότι αυτή είναι εβραϊκή σύλληψη: ότι ο μεσσίας θα είναι "ο Λόγος του Θεού".

Οι εβραίοι πιστεύουν ότι ο μεσσίας δεν έχει έρθει, τον περιμένουν, διότι στα ιερά τους κείμενα καταγράφεται ότι: όταν θα έρθει ο μεσσίας με τη βοήθεια του Θεού και τον Λόγο του Θεού, θα έρθει και η περίοδος της πλήρους αγάπης σε αυτόν τον κόσμο. Με την έλευση του μεσσία και με τη βοήθεια του Θεού, διά του Μεσσία, οι άνθρωποι θα πάψουν να μισούν ο ένας τον άλλον, θα πάψουν να φθονούν ο ένας τον άλλον, θα πάψουν να βλάπτουν ο ένας τον άλλον, θα υπάρχει απόλυτη αγάπη και συμπόνια και το ίδιο θα υπάρχει και στο ζωικό βασίλειο. Κι όπως χαρακτηριστικά γράφει η Παλαιά Διαθήκη: όταν θα έρθει ο Μεσσίας και θα κάνει το έργο του, τότε θα κοιμάται αγκαλιά το λιοντάρι με το πρόβατο και ο άνθρωπος με το φίδι· θα μπει δηλαδή όλη η Γη, όλη η πλάση —όλη η πλάση!— σε απόλυτη αγάπη και ειρηνική συνύπαρξη.

Αυτό δεν έχει γίνει μέχρι σήμερα, άρα οι εβραίοι πιστεύουν ότι δεν έχει έλθει ο μεσσίας, αλλά τον περιμένουν. Τον περιμένουν καρτερικά, ότι κάποια στιγμή θα έλθει. Δεν μπορεί, ο Θεός θα κάνει αυτήν την επιλογή και θα έλθει η μεσσιανική περίοδος, όπως λένε.

V3.2.2 Τα ιερά κείμενα του Εβραϊσμού (9')

<https://youtu.be/YFUa3mqua-E>

απομαγνητοφώνηση LEMONIA9

αντιπαραβολή Asimenia

Οι συλλήψεις αυτές του ιουδαϊσμού (του εβραϊσμού) πρέπει να διαμορφώθηκαν στη διάρκεια μακρού χρόνου. Υπολογίζεται ότι οι Εβραίοι —οι Εβραίοι είναι ένας σημιτικός λαός— πρέπει να κινήθηκαν από ανατολικά προς τις περιοχές της ανατολικής Μεσογείου, εδώ της Μέσης Ανατολής, σε αυτό που σήμερα περίπου είναι η γη του Ισραήλ (της Παλαιστίνης).

Υπολογίζεται ότι εκεί γύρω στο 1200 π.Χ. είχαν πλέον βρεθεί σε αυτή την περιοχή (εγκατασταθεί). Οι ίδιοι στις ιστορίες του λαού τους που κατέγραψαν, στο ιερό βιβλίο του εβραϊσμού (είναι η Τора, η Παλαιά Διαθήκη), εκεί, έχουν καταγράψει τις ιστορίες τους όπως είχαν διασωθεί προφορικά και σε αυτές τις ιστορίες τους οι Εβραίοι καταγράφουν το ότι βρίσκονταν για ένα διάστημα στην Αίγυπτο και ότι έφυγαν από την Αίγυπτο με την παρέμβαση του Θεού — ο οποίος τους βοήθησε· ο Μωυσής πέρασε προς την περιοχή του Ισραήλ.

Δεν υπάρχουν μέχρι σήμερα σαφείς αρχαιολογικές ενδείξεις, αποδείξεις, ότι οι Εβραίοι έζησαν στην αρχαία Αίγυπτο, αλλά είναι πιθανό να έζησαν.

Πάντως, κάποια στιγμή, γύρω στο 1200 π.Χ. βρέθηκαν στα —περίπου— σημερινά εδάφη του Ισραήλ και εκεί φαίνεται ότι, σε αυτήν τη φάση, βρέθηκαν να λειτουργούν με δέκα κανόνες. Αυτούς τους κανόνες, σύμφωνα με τον θρύλο τους, τους ενεχείρισε ο ίδιος ο Θεός στο όρος Σινά στον Μωυσή,

ο οποίος Μωυσής είχε μακρά συνομιλία και επαφή με τον Θεό και όταν επέστρεψε —όπως γνωρίζουμε από την Παλαιά Διαθήκη— ο Μωυσής από το Σινά κάτω στους πρόποδες του βουνού, όπου βρίσκονταν εγκαταστημένοι ως κατασκηνωτές —γιατί ακόμη ήταν σε περιφορά— οι Εβραίοι, βρήκε τους ομόθρησκούς του να έχουν λιώσει τα διάφορα τιμαλφή τα οποία είχαν και να έχουν κατασκευάσει ένα χρυσό βόδι. Και ο Μωυσής είδε τους Εβραίους να προσκυνούν το χρυσό αυτό βόδι και —όπως μας γράφει η Παλαιά Διαθήκη— έγινε έξω φρενών, έσπασε αυτό το χρυσό βόδι και τους έψεξε πώς αυτοί τολμούν να κάνουν τέτοιες θυσίες σε είδωλα, ενώ ο ίδιος ο Θεός τούς έχει μεταφέρει τις αλήθειες του.

Αυτές οι ιστορίες της Παλαιάς Διαθήκης δείχνουν, προφανώς, ότι το παγανιστικό παρελθόν των Εβραίων βρέθηκε σε μάχη με τη μονοθεϊστική σύλληψη και ότι, προφανώς, πέρασε ένα διάστημα που αυτά τα δύο συνυπήρχαν, μέχρι τελικά αυτός ο λαός να γίνει απόλυτα μονοθεϊστικός, όπως φαίνεται στους χρόνους τους ιστορικότερους.

Πρέπει να πούμε στο σημείο αυτό ότι ο εβραϊκός λαός δεν έχει μόνο δέκα κανόνες —που, σύμφωνα με τις ιστορίες του, τις απέκτησε από τον ίδιο τον Θεό μέσω του Μωυσέως—, αλλά, αν κανείς τρυγήσει από την Τορά (από την Παλαιά Διαθήκη) κανόνες και οδηγίες ήθους και συμπεριφοράς και στάσεων ζωής κ.λπ., καταλήγει σε έναν αριθμό 600-τόσες οδηγίες, εκ των οποίων οι περισσότερες διατυπώνονται αρνητικά (ου: να μην κάνεις αυτό), αλλά και άλλες διατυπώνονται θετικά (να κάνεις αυτό). Η εβραϊκή θρησκεία είναι εξαιρετικά κανονιστική και αυστηρή και αυτό σχετίζεται με την αυστηρότητα της σύλληψης: ο Θεός στην εβραϊκή θρησκεία παρακολουθεί, ελέγχει, τιμωρεί και καθοδηγεί με πάρα πολύ συγκεκριμένο τρόπο.

Τώρα, η εβραϊκή θρησκεία κάποια στιγμή απέκτησε ναό. Μέσα στους διαδόχους των πραγμάτων είναι ο Σολομών —ο βασιλιάς Σολομών—, ο οποίος, σύμφωνα με τις ιστορίες των Εβραίων, δημιούργησε έναν θρυλικά υπέροχο, μεγάλο ναό, τον ναό του Σολομώντος, στα Ιεροσόλυμα και αυτός ο ναός έγινε η βάση γύρω από την οποία αναπτύχθηκε ολόκληρη η εβραϊκή θρησκεία, διότι μέσα σ' αυτόν τον ναό γίνονταν οι τελετές και οι θυσίες προς τον έναν και μοναδικό Θεό. Αυτός ο ναός δημιουργήθηκε τον 9ο αιώνα π.Χ.¹ με υλικά που ήρθαν απ' τον Λίβανο (κέδρος του Λιβάνου) και χρυσό και... Ήταν ένας ναός που έχει μείνει στον θρύλο. Καταστράφηκε πολλές φορές· καταστράφηκε απ' τους Βαβυλωνίους στον 5ο και 6ο αιώνα π.Χ., τότε που οι Εβραίοι οδηγήθηκαν στην εξορία της Βαβυλώνας.

Ως φαίνεται, βρισκόμενοι οι Εβραίοι στην εξορία τους, στη Βαβυλώνα, προκειμένου να διασώσουν τον χαρακτήρα και τις παραδόσεις τους, άρχισαν να καταγράφουν τις ιστορίες της φυλής τους (τους θρύλους τους), δηλαδή την Τορά, τα ιερά αυτά βιβλία: τη Γένεση, την Έξοδο, το Δευτερονόμιο, στα οποία, ως φαίνεται, από αιώνες καλλιεργούνταν και καταγράφονταν —τουλάχιστον προφορικά— και στο μυαλό των ανθρώπων.

---

¹ Ο Ναός του Σολομώντος εικάζεται ότι κτίστηκε στον 10ο και 8ο αι. π.Χ. Ωστόσο εκφράζονται αμφιβολίες εάν πραγματικά ποτέ υπήρξε.

Ενδεχομένως υπήρχαν και πρώτες καταγραφές νωρίτερα, αλλά οι κεντρικές καταγραφές της Παλαιάς Διαθήκης είναι εκεί: στον 6ο, 5ο, 4ο, 3ο αιώνα π.Χ. Και η Τορά γι' αυτό συνιστά και το πιο ιερό κείμενο του εβραϊκού λαού, το οποίο και γράφεται από ειδικευμένους τεχνίτες, με ειδική μελάνη, πάνω σε ειδικά επεξεργασμένο δέρμα.

Και φυσικά, η εβραϊκή θρησκεία διαθέτει και άλλα ιερά κείμενα: το ένα είναι το Ταλμούδ, το οποίο είναι στην ουσία επεξεργασία και ερμηνεία από σημαντικούς δασκάλους, ραβί (rabbi θα πει δάσκαλος), ραβίνους του εβραϊσμού· το Ταλμούδ, λοιπόν, και επίσης η Μισνά. Δηλαδή, αυτά τα δύο κείμενα είναι κείμενα επεξήγησης πάνω στην Τορά, που η Τορά θεωρείται ιερό κείμενο. Αλλά και το Ταλμούδ και η Μισνά θεωρούνται πάρα πολύ μεγάλο κύρους και σεβασμού κείμενα και οι θρησκευόμενοι Εβραίοι τα συμβουλεύονται και τα μελετούν, όπως φυσικά την Τορά, που η Τορά δεν έχει παρόμοιό της στην ιερότητα. Μέχρι σήμερα κάθε εβραίος όταν βλέπει την Τορά κάνει αυτήν την κίνηση και στέλνει προς την Τορά από τα μάτια του το φως του. Δηλαδή για τον μέσο εβραίο η Τορά είναι ο *οδηγός* του, το φως του της κίνησης πάνω σε αυτή τη Γη.

V3.2.3 Εβραίοι και Ρωμαίοι (11')

---

https://youtu.be/rtpdyjbH2_g

απομαγνητοφώνηση *Olivia* / αντιπαραβολή *Evaggelia5*

Όπως είπαμε στην προηγούμενή μας ενότητα, ο εβραϊσμός είναι κανονιστική θρησκεία, όχι μόνο στις συμπεριφορές αλλά και στις ηθικές επιταγές και φυσικά και στους κανόνες διατροφής. Ο εβραϊσμός εμπεριέχει πολλούς και λεπτομερείς κανόνες διατροφής: απαγορεύεται ο εβραίος να τρώει χοιρινό π.χ., απαγορεύεται να τρώει κρέας μαζί με γάλα. Η διατροφή των εβραίων ονομάζεται κοσέρ (kosher) και υπάρχουν ειδικευμένοι ραβίνοι σε αυτήν την πλευρά του πράγματος.

Για τους εβραίους θα πρέπει να πούμε ότι ο σεβασμός προς το θείο είναι απaráμιλλος και σ' αυτόν απευθύνονται με τη φράση Αλληλούια (Hallelujah). Προσέξτε εδώ, η σημιτική ρίζα για τον Θεό είναι "ελ" (el). Αυτό το "ελ" (el) βρίσκεται μέσα στο "Αλληλούια" (Hallelujah), βρίσκεται μέσα στο "Αλλάχ" των μουσουλμάνων.

Εν πάση περιπτώσει, οι εβραίοι πορεύτηκαν με ένα βιβλίο, την Τορά, και έναν ναό, τον ναό του Σολομώντος. Όλα γίνονταν εκεί, δεν υπήρχαν κατεσπαρμένοι ναοί, **ένας** ήταν ο Ναός. Έχει σημασία αυτό που λέμε, διότι μέσα σε αυτόν τον ναό, τον ναό του Σολομώντος, γίνονταν τελετουργίες, ιερουργίες, διότι οι εβραίοι είχαν ιερείς. Σήμερα δεν έχει ο εβραϊσμός ιερείς, γιατί για να λειτουργούν οι ιερείς, πρέπει να υπάρχει ο ναός του Σολομώντος και ο ναός του Σολομώντος δεν υπάρχει. Αυτό είναι ένα μεγάλο θέμα το οποίο θα εξηγήσουμε τώρα. Όμως

ιστορικά, όταν υπήρχε ο Ναός, υπήρχαν και οι ιερείς, οι οποίοι κατάγονταν από δύο οικογένειες, *ιερέες* ας πούμε οικογένειες του αρχαίου Ισραήλ, τις οικογένειες Κοέν (Cohen) και την οικογένεια Λεβί (Levi). Εξάλλου αυτά τα δύο ονόματα, Κοέν και Λεβί, μέχρι σήμερα είναι από τα πιο χαρακτηριστικά επώνυμα Εβραίων. Όταν ακούς κάποιον να λέγεται Κοέν, καταλαβαίνεις ότι θα είναι εβραίος — ή Λεβί. Ή με την παραφθορά τους, ας πούμε το "Κοέν" πλέον ακούγεται και "Κουν" —ο Κάρολος Κουν που ήταν εβραίος— το "Κουν" στην πραγματικότητα είναι "Κοέν". Ο Στρος Καν της Γαλλίας —το "Καν" είναι "Κοέν"— εβραίος είναι και αυτός, κ.λπ. Όπως και το Λεβί (Levi) που θα το ακούσει κανείς και σαν Λιβιάις (Levis) σήμερα, Λιούις (Lewis) κ.λπ. Το Levi's που φορούμε, το παντελόνι, είναι από έναν Λεβί, εβραίο των Η.Π.Α., ο οποίος σκέφτηκε τον 19ο αιώνα να δημιουργήσει παντελόνια από αυτό το υλικό, το σκληρό και ισχυρό ύφασμα, και έτσι το Levi's που λέμε, το μπλου τζην Levi's, προέρχεται από το Λεβί (Levi). Τώρα πώς πήγαμε στο μπλου τζην μιλώντας για τον ναό του Σολομώντος, σχετίζεται με τους Κοέν και τους Λεβί.

Οι Εβραίοι είχαν τη θρησκεία τους, η οποία όπως είπαμε είναι ανεικονική. Σε αυτήν δεν υπάρχουν ούτε αγάλματα, ούτε ζωγραφικές αποτυπώσεις, καθόλου. Βρέθηκαν να κατακτώνται από πολυθεϊστές, από οπαδούς άλλων θρησκειών: κατακτήθηκαν από τους Μακεδόνες, τους Έλληνες δηλαδή, βρέθηκαν να είναι μέσα σε ελληνιστικά βασίλεια, κατακτήθηκαν από τους Ρωμαίους, και πλέον το Ισραήλ, η περιοχή του Ισραήλ, παρέμεινε για μεγάλο διάστημα υπό ρωμαϊκό έλεγχο. Αυτή τώρα η πλευρά της ρωμαϊκής παρουσίας στην περιοχή του Ισραήλ και των Εβραίων, έπαιξε ρόλο σημαντικό στα πράγματα και στις εξελίξεις για τον εξής λόγο: οι Ρωμαίοι, λόγω του ότι διηύθυναν μια αυτοκρατορία, ήταν ανεκτικοί στις θρησκείες, αρκεί να μην έθιγαν την κυριαρχία των Ρωμαίων και το κύρος της διοίκησης και του αυτοκράτορα.

Στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία υπήρχαν γιορτές στις οποίες ο πληθυσμός προσκυνούσε τις προτομές και τα αγάλματα του Αυτοκράτορα. Ήταν στην ουσία τελετές οι οποίες δήλωναν τη νομιμοφροσύνη των ανθρώπων, το γεγονός ότι δέχονται ότι είναι υποταγμένοι στην Αυτοκρατορία. Η κάθε αυτοκρατορία σε αυτό είναι άτεγκτη. Θέλει τους υπηκόους της να είναι υποταγμένοι και να σέβονται την κεντρική αρχή — να πληρώνουν τους φόρους τους και να σέβονται την κεντρική αρχή. Όμως ο μονοθεϊσμός των Εβραίων και η άρνησή τους να προσκυνήσουν οτιδήποτε είναι ζωγραφισμένο ή απεικονισμένο ή άγαλμα και φυσικά να προσκυνήσουν άνθρωπο και αυτοκράτορα, έφερε αντιπαλότητες. Και όλη η σύλληψη του εβραϊσμού θεωρήθηκε από τους Ρωμαίους επικίνδυνη και τους δημιούργησε ανησυχία. Θεωρήθηκαν οι Εβραίοι δηλαδή στοιχείο ανταρσίας και επιρρεπείς στις εξεγέρσεις. Άρχισε να υπάρχει αμοιβαία καχυποψία, πίεση εκ μέρους των Ρωμαίων στους Εβραίους. Οι Εβραίοι αντέδρασαν με βιαιότητες, δημιούργησαν εξεγέρσεις και γενικά η σχέση Ρωμαίων και Εβραίων δεν ήταν καλή. Μάλιστα σας θυμίζω ότι στις ιστορίες του χριστιανισμού που σχετίζονται με τη γέννηση του ιδρυτή του χριστιανισμού, του Ιησού, καταγράφεται ότι όταν η Μαρία, η μητέρα του Ιησού, ήταν έτοιμη να τον γεννήσει, υπήρχε μεγάλος φόβος μεταξύ των Εβραίων, διότι οι Ρωμαίοι στρατιώτες αναζητούσαν τα παιδιά των Εβραίων για να τα σφάξουν. Γι' αυτό και η Μαρία —και ο Ιωσήφ, ο πατέρας του— προσπάθησε να βρει ασφαλές καταφύγιο για να γεννήσει το παιδί της. Δηλαδή ακόμα και σε αυτήν την ιστορία που σχετίζεται με τον χριστιανισμό, καταγράφεται μια βία των Ρωμαίων απέναντι στους Εβραίους.

Αυτή τώρα η βία και η αμοιβαία δυσπιστία, κάποιες φορές κορυφώνονταν. Έτσι, στην πρώτη

εκατονταετία μ.Χ., περίπου στο 70 μ.Χ., οι Εβραίοι ξεκινούν μια μεγάλης κλίμακας εξέγερση, η οποία καταπνίγεται στο αίμα, με αποτέλεσμα να καταστραφεί σε μεγάλο βαθμό ο ναός του Σολομώντος από τους Ρωμαίους. Όμως στον δεύτερο γύρο των πραγμάτων, δηλαδή στη δεκαετία του 130 περίπου μ.Χ., καταγράφεται η μεγαλύτερη εξέγερση των Εβραίων — η επανάσταση του Βαρχοχέβα, όπως έχει μείνει στην ιστορία—, οπότε οι Εβραίοι συγκρούονται συστηματικά και σε μεγάλη κλίμακα με τους Ρωμαίους. Και οι Ρωμαίοι τελικά, όχι απλώς καταπνίγουν στο αίμα αυτήν την εξέγερση, αλλά καταστρέφουν εκ βάθρων, τελείως, τον ναό του Σολομώντος και απαγορεύουν την επιστροφή των Εβραίων στην ιερή τους πόλη, την πόλη των Ιεροσολύμων. Εκεί δηλαδή, γύρω στο 130 με 140 μ.Χ. οι Εβραίοι ως λαός, αλλά και ο εβραϊσμός υφίσταται μεγάλη φθορά και επίθεση και καταστροφή λόγω αυτής της συγκρούσεως που αναφέραμε.

Το μεγαλύτερο μέρος των Εβραίων διασπείρεται και φεύγει από τη γη του Ισραήλ, και διαχέεται προς τα ανατολικά, δηλαδή σε αυτό που είναι σήμερα Συρία, Ιράκ, Ιράν, αλλά και προς τα βόρεια και δυτικά και νότια, δηλαδή σε αυτό που είναι Αίγυπτος σήμερα, σε αυτό που είναι σήμερα Τουρκία, σε αυτό που σήμερα είναι Ελλάδα, Βαλκάνια, και φυσικά προς την Ιταλία. Αρχίζει δηλαδή αυτό το οποίο είναι καταγεγραμμένο στην ιστορία σαν η πιο απόλυτη ανθρώπινη διασπορά, η διασπορά των Εβραίων — η περίφημη διασπορά των Εβραίων. Γιατί η διασπορά των Εβραίων μελετάται με τέτοιο πρόσημο; Οι Εβραίοι δεν είναι κανένας μεγάλος λαός, δεν έφυγαν πάρα πολλοί άνθρωποι και τόσα πολλά εκατομμύρια, αλλά το χαρακτηριστικό των Εβραίων ήταν ότι έφυγαν σχεδόν όλοι και στη γη τους έμειναν ελάχιστοι πλέον Εβραίοι. Αντίθετα, στη γη αυτή σταδιακά εγκατεστάθηκαν γειτονικοί πληθυσμοί, σημιτικής επίσης προελεύσεως, που αποτελούν σήμερα τους Άραβες και Παλαιστίνιους που κατοικούν στην περιοχή αυτή και που έχει γεννήσει τόσα ζητήματα, μια και μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, περίπου 2000 χρόνια μετά την καταστροφή τους, οι Εβραίοι ξαναέχουν αποκτήσει κράτος όπως γνωρίζουμε, στην περιοχή της αρχαίας τους κοιτίδας. Έτσι, αυτή η σύγκρουση Ρωμαίων και Εβραίων έφερε στον 2ο αιώνα μ.Χ. μεγάλες εξελίξεις οι οποίες και θα διαρκέσουν αιώνες, στους επόμενους που έρχονται.

V3.2.4 Το Τείχος των δακρύων (11')

<https://youtu.be/e53-0r8yesU>

απομαγνητοφώνηση Diamant / αντιπαραβολή Lemonia9

Να πω στο σημείο αυτό, ότι και πριν από την καταστροφή του Ναού τους, και πριν από τα γεγονότα του Βαρχοχέβα το 135 μ.Χ., οι Εβραίοι είχαν διασπορά, διότι είχαν δραστηριότητες που τους είχαν φέρει να εγκατασταθούν στην αρχαία Ελλάδα. Σας λέω ότι στη Δήλο υπάρχει εβραϊκή εγκατάσταση, το έχουμε ανιχνεύσει αρχαιολογικά, στην αρχαία Κόρινθο, στην αρχαία Αθήνα υπήρχαν Εβραίοι που είχαν εγκατασταθεί στην αρχαιότητα, όπως και στην αρχαία Αίγυπτο κ.λπ. Όμως, τώρα, το 135 μ.Χ., πλέον η διασπορά τους είναι απόλυτη σε μεγάλους αριθμούς και αλλάζει τα δεδομένα. Στη διασπορά τους οι Εβραίοι χάνουν τον Ναό τους και χάνουν και τη δυνατότητα να έχουν τις τελετουργίες που έκαναν μέσα σ' αυτόν τον ναό. Έτσι, η λύση την οποία βρίσκουν είναι να δημιουργήσουν χώρους προσευχής, που τους ονόμασαν με ελληνική λέξη, από την ελληνική λέξη "συνάγω". το ονόμασαν "συναγωγή", εκεί που συγκεντρώνεται κάποιος για να προσευχηθεί.

Και πλέον δεν έχουν ιερείς, έκτοτε δεν έχουν ιερείς, έχουν όμως ραβίνους (Rabbi), δηλαδή δασκάλους που ξέρουν τα άτομα, δηλαδή, τα οποία γνωρίζουν σε βάθος την Τορά, το Ταλμούδ, τη Μισνά κ.λπ. και μπορούν να καθοδηγούν τους πιστούς στις αναζητήσεις τους τις θρησκευτικές και να τους διδάσκουν την αρχέγονη αυτή θρησκεία των προγόνων τους.

Τώρα, η διασπορά των Εβραίων γίνεται, όπως είπαμε, εν πολλοίς μέσα στην ίδια τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία χωρίς πρόβλημα, διότι η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία από την ώρα που οι Εβραίοι έχασαν τις εστίες τους και διασπάρθηκαν, δεν ανησυχούν για το γεγονός ότι υπάρχουν μικρές κοινότητες Εβραίων σε διάφορα σημεία της Αυτοκρατορίας. Ανησυχούσαν για τη δράση των Εβραίων, όταν ήταν πολλοί μαζεμένοι στην κοιτίδα τους και επομένως μπορούσαν να είναι επιθετικοί και επικίνδυνοι για τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Τώρα δεν ανησυχούν, τους αφήνουν δηλαδή να πράττουν τα της θρησκείας τους, στις μικρές αυτές κοινότητες που βρίσκονται μέσα στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία.

Αυτά γίνονται το 140 μ.Χ., το 200 μ.Χ., το 250 μ.Χ., εξελίσσονται αυτές οι ιστορίες. Μαζί με αυτά εξελίσσεται και μια άλλη θρησκεία, που έχει δημιουργηθεί πάλι στη γη του Ισραήλ, στην περιοχή της Παλαιστίνης. Το ένα, από έναν Εβραίο ξυλουργό, τον Ιησού —γιο ξυλουργού—, του οποίου και η οικογένειά του ήταν εβραϊκή, ο ίδιος ήταν Εβραίος, αλλά δίδαξε —ο Ιησούς— μια νέα πλευρά, η οποία κατέληξε στη θρησκεία που ονομάζουμε "χριστιανισμό". Αυτή η θρησκεία, στην αρχή, στον 1ο αιώνα μ.Χ., δεν είχε και πολλούς οπαδούς, σταδιακά όμως εξελισσόταν, αποκτούσε κι άλλους οπαδούς, κι άλλους οπαδούς... Έτσι, στο 200 μ.Χ., έχει πια περισσότερους οπαδούς και στο 300 μ.Χ. οι οπαδοί του είναι πλέον αξιοπρόσεκτοι, και βρίσκονται σπαρμένοι στην Εγγύς και Μέση Ανατολή — θα μιλήσουμε γι' αυτά όταν μιλήσουμε για τον χριστιανισμό.

Αυτό που μας ενδιαφέρει αυτή τη στιγμή —μιλούμε για τους Εβραίους— είναι τι συνέβη με τους Εβραίους στη διασπορά τους. Στο σημείο αυτό και πριν μπούμε στο ζήτημα αυτό, να σταθούμε στο θέμα της απώλειας του Ναού τους.

Ο ναός του Σολομώντος καταστράφηκε ολοσχερώς —ως φαίνεται— από τα ρωμαϊκά στρατεύματα, έτσι ώστε να μην έχει μείνει τίποτα άλλο από αυτόν, παρά ο τοίχος υποστήριξής του — αυτός είναι το λεγόμενο "Τείχος των δακρύων" που βλέπουμε στις ειδήσεις· εκεί συγκεντρώνονται οι εβραίοι, αν έχετε δει στις ειδήσεις, και προσεύχονται μπροστά σ' αυτόν τον τοίχο υποστήριξης του ναού του Σολομώντος.

Αυτός ο λόφος που βρισκόταν ο ναός του Σολομώντος, είχε την εξής τύχη: ο ναός του Σολομώντος είχε κτιστεί στα Ιεροσόλυμα, σε έναν λόφο των Ιεροσολύμων, όπου σύμφωνα με τις παραδόσεις των Εβραίων είχε γίνει η θυσία του Αβραάμ.

Πάνω λοιπόν σ' αυτόν τον λόφο και σεβόμενο τη διαμόρφωση του λόφου αυτού, είχε κτισθεί ο ναός του Σολομώντος. Όταν καταστράφηκε ο ναός του Σολομώντος, ο λόφος ξαναέμεινε γυμνός, με πάντοτε τον θρύλο ότι εκεί έγινε η θυσία του Αβραάμ. Κυλούνε οι αιώνες, περνάει το 300 μ.Χ., περνάει το 400 μ.Χ., περνάει το 500 μ.Χ.

και στο 600 μ.Χ., στην περιοχή της Μέσης Ανατολής, σ' αυτό που σήμερα είναι Σαουδική Αραβία, ένας ντόπιος έμπορος, Άραβας, επικοινωνεί με τον Θεό, ο οποίος του υπαγορεύει μέσω του αγγέλου του —του αρχαγγέλου Γαβριήλ— το Κοράνι, τη θέλησή του δηλαδή, και είναι ιδρυτής νέας θρησκείας. Μιλάμε για τον Μωάμεθ, τον προφήτη Μωάμεθ, που είναι ο ιδρυτής της μουσουλμανικής θρησκείας, στον 7ο αιώνα μ.Χ.

Ο Μωάμεθ στηρίζει τη θρησκεία του πάνω στην Παλαιά Διαθήκη, την οποία τιμά πάρα πολύ,

και σε λόγια του Ιησού, τον οποίον επίσης τιμά πάρα πολύ. Γιατί το λέμε αυτό; Σχετίζεται με την ιστορία των Εβραίων στο εξής σημείο: ο Μωάμεθ κήρυξε στη Μέκκα, που ήταν η πατρίδα του, εκεί δεν έγινε δεκτός ευμενώς, μετακινήθηκε στη Μεδίνα, το 622 μ.Χ. —γι' αυτό και το 622 μ.Χ. είναι το έτος 1 για τους Άραβες— και στη Μεδίνα απέκτησε πλέον ισχυρό σώμα οπαδών και αυτό ήταν η αρχή της επέκτασης του Ισλάμ. Ο Μωάμεθ διοίκησε τη Μεδίνα και σε κάποια φάση της ζωής του, πριν τον θάνατό του —πέθανε το 632 μ.Χ.—, θέλησε να επισκεφτεί την ιερή πόλη των Ιεροσολύμων, που είναι η πόλη των Εβραίων, των οποίων τη θρησκεία τιμούσε πάρα πολύ ο Μωάμεθ, όπως και τιμά το Ισλάμ εξαιρετικά μέχρι σήμερα. Ο Μωάμεθ επισκέφτηκε τα Ιεροσόλυμα, σύμφωνα με τις ιστορίες του Ισλάμ, και αμέσως πήγε να επισκεφτεί τον λόφο όπου έγινε η θυσία του Αβραάμ. Πήγε, λοιπόν, σ' αυτόν τον λόφο και προσευχήθηκε με μεγάλο σεβασμό προς τον Θεό.

Αποτέλεσμα ήταν ο Θεός να του κάνει την τιμή να τον φέρει κοντά του, δηλαδή έγινε μια *ανάληψη* από το σημείο αυτό, [προς τα] πάνω, άλογα τον μετέφεραν τον Μωάμεθ προς τον Θεό — στο Ισλάμ δηλαδή υπάρχει *ανάληψη*. Ο Μωάμεθ συνομίλησε με τον Αλλάχ (τον Θεό), και επανήλθε όμως σ' αυτήν την περίπτωση πάλι σε αυτόν τον λόφο. Έτσι, πάνω σ' αυτόν τον λόφο έγινε ένα απ' τα μεγάλα θαύματα του Ισλάμ. Γιατί το λέω αυτό; Διότι στον 7ο αιώνα μ.Χ., μετά τον θάνατο του Προφήτη, οι αραβικές στρατιές, γύρω στο 740 μ.Χ., κατέλαβαν τα Ιεροσόλυμα, γιατί κατέλαβαν όλη την περιοχή γύρω απ' την Αραβική Χερσόνησο και εξεδίωξαν τους Βυζαντινούς και τους Πέρσες που ήταν εκεί. Καταλαμβάνοντας τα Ιεροσόλυμα, ήρθε στα χέρια τους η ιερή πόλη των εβραίων και το ιερό σημείο στο οποίο ο Προφήτης είχε προσευχηθεί και αναληφθεί προς τους ουρανοί. Εξ αυτού, πάνω σε αυτόν τον λόφο, έκτισαν ένα καταπληκτικό τέμενος, το τέμενος του Ομάρ — το βλέπετε εδώ, σ' αυτήν την απεικόνιση, και βλέπετε ότι μέσα σ' αυτό το τέμενος υπάρχει το σημείο του λόφου, ωμό, έτσι αδρό, εκεί. Γιατί; Γιατί εδώ έγινε η θυσία του Αβραάμ. Αυτό το υπέροχο τέμενος, το τέμενος του Ομάρ, και το τέμενος του Αλ-Άκσα, που είναι πάνω στον λόφο αυτό, τον ιερό λόφο των Ιεροσολύμων, σκεπάζονται οι θόλοι τους με χρυσό. Και γι' αυτό όταν κανείς προσεγγίζει, έκτοτε, από τον 8ο αιώνα και μετά, την πόλη των Ιεροσολύμων, από μακριά, εκείνο το οποίο βλέπει να αντανακλάται στον ορίζοντα, είναι ο λόφος αυτός με τα υπέροχα αυτά μνημεία των μουσουλμάνων.

Πρέπει να πούμε στο σημείο αυτό ότι το Αλ-Άκσα και το τέμενος του Ομάρ είναι τα τρίτα πιο ιερά σημεία του Ισλάμ, με πρώτο τη Μέκκα, τη Μεδίνα και τα Ιεροσόλυμα με τα μνημεία αυτά¹, πάνω στον λόφο της θυσίας του Αβραάμ. Γιατί το λέω αυτό; Διότι πλέον πάνω σ' αυτόν τον λόφο, το Ισλάμ έχει κτίσει αυτά τα ιερά του μνημεία και επομένως, οι εβραίοι θρηνούν το γεγονός ότι δεν μπορούν να ξαναχτίσουν τον ναό τους. Μάλιστα, έχοντας αποκτήσει ξανά τη γη του Ισραήλ, και κράτος, μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, μετά το 1947, θα ήθελαν πολύ —προφανώς— να ξαναχτίσουν τον ναό του Σολομώντος, αλλά δεν μπορούν να το κάνουν, διότι πλέον οι μουσουλμάνοι έχουν κτίσει εκεί αυτά τα ιερά κτίσματα.

---

¹ σημ. Asimenia: τα 3 πιο ιερά σημεία του Ισλάμ είναι: 1ο η Μέκκα, 2ο η Μεδίνα, και 3ο τα Ιεροσόλυμα (στα οποία βρίσκονται τα μνημεία Αλ-Άκσα και το τέμενος του Ομάρ).

V3.2.5 Αιρετικοί και Εβραίοι (9')

<https://youtu.be/vP009GjynyM>

απομαγνητοφώνηση Asimonia / αντιπαραβολή sOFIARIZOPOULOU

Επανερχόμαστε στο ζήτημα της διασποράς των Εβραίων. Οι Εβραίοι λόγω των γεγονότων αυτών έχασαν τον λόφο, όχι μόνο τον Ναό τους αλλά και τον ίδιο τον λόφο, που είναι ιερός λόφος και παίζει ρόλο μέχρι σήμερα στα πολιτικά πράγματα. Αν παρακολουθεί κανείς τις ειδήσεις απ' το Ισραήλ, τις τελευταίες δεκαετίες, και την ιντιφάντα που έχουν οι Παλαιστίνιοι εναντίον των εβραίων κατοίκων του Ισραήλ, σχετίζεται με αυτόν τον λόφο και τον ναό του Αλ-Ακσά (Al-Aqsa) και την πικρία των εβραίων ότι δεν μπορούν να ξαναέχουν τα ιερά τους σημεία.

Τώρα, ξαναγυρνούμε και στο δεύτερο θέμα που θίξαμε την προηγούμενη φορά: ποια ήταν η τύχη των Εβραίων σε σχέση με τις εξελίξεις εντός της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας —και σε όλον τον κόσμο αργότερα— της ανάπτυξης μιας νέας θρησκείας, της θρησκείας του χριστιανισμού. Όπως είπαμε, γύρω στο 300 μ.Χ., η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία είχε πλέον —ανάμεσα στους πιστούς της— αρκετούς χριστιανούς, ιδιαίτερα οι περισσότεροι από αυτούς ήταν συγκεντρωμένοι στα ανατολικά τμήματα της Αυτοκρατορίας, δηλαδή προς την περιοχή που σήμερα είναι Ισραήλ, Συρία, Ιορδανία, Ιράκ, Σαουδική Αραβία, Αίγυπτος, Τουρκία κ.λπ., και ήδη ο χριστιανισμός είχε ωριμάσει σαν θρησκεία (είχε ιερατείο, είχε αποκτήσει δομές, ναούς, τα πρώτα του Πατριαρχεία βρίσκονταν σε εξέλιξη) και παρατηρεί τα προβλήματα τα οποία έχει.

Ένα από τα προβλήματα του χριστιανισμού είναι ότι, από τη γέννησή του, στον χριστιανισμό διαμορφώθηκαν ομάδες οι οποίες είχαν διάφορες απόψεις για τον χριστιανισμό (είναι αυτό που λέμε "αιρέσεις": διάφορες απόψεις). Ο χριστιανισμός είναι συνδυασμένος με αυτή την έννοια των *πάρα πολλών αποχρώσεων, απόψεων και συλλήψεων*, και αυτό θα παίξει ρόλο στα πράγματα, διότι γύρω στο 300 μ.Χ. η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία —αν θυμάστε από προηγούμενό μας μάθημα— βρίσκεται μπροστά σε δύσκολες εξελίξεις, διότι σ' αυτόν τον 4ο αιώνα μ.Χ. τη χτυπούν πολλοί *βάρβαροι* (τη χτυπούν γερμανικά φύλα, οι Ούννοι θα έρθουν να τη χτυπήσουν επίσης, οι Σλάβοι αργότερα θα μπουκνουν και θα δημιουργήσουν ζητήματα) και θα καταρρεύσει ολόκληρη η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, η Δυτική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία θα καταρρεύσει ολοσχερώς· το 476 μ.Χ. —αν θυμάστε— θα πάψει πια να υπάρχει, στη Ρώμη, αυτοκράτορας.

Γιατί το λέω αυτό; Διότι το ανατολικό τμήμα της Αυτοκρατορίας, το οποίο επιζεί για ακόμη 1100 χρόνια, θα στηριχθεί εν πολλοίς στην ύπαρξη των χριστιανών, τους οποίους και θα δεχθεί και θα αφομοιώσει μέσα στο σύστημα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και σταδιακά ο χριστιανισμός θα γίνει επίσημη θρησκεία του ρωμαϊκού κράτους. Έτσι στον 4ο αιώνα μ.Χ. ο χριστιανισμός θα ζήσει έντονες εσωτερικές διεργασίες σε σχέση με το ποιο είναι το επίσημο δόγμα του. Τότε γίνεται και η Α΄ Οικουμενική Σύνοδος —σας θυμίζω— το 325 μ.Χ., στη Νίκαια της Βιθυνίας· η Νίκαια της Βιθυνίας είναι σήμερα στην Τουρκία, δεν είναι μακριά, είναι επί ασιατικού εδάφους, όχι μακριά από την Κωνσταντινούπολη. Το 325 μ.Χ. γίνεται η Α΄ Σύνοδος και ακολουθούν και άλλες (και η Σύνοδος της Χαλκηδόνας κ.λπ.), όπου και διαμορφώνεται το *πιστεύω* της νέας αυτής θρησκείας. Και καθώς διαμορφώνεται το

πιστεύω, μπορεί κανείς να ορίσει ποιος είναι πλέον ο αιρετικός. Ο χριστιανισμός είχε μέτωπο με τους αιρετικούς — και έχει, αλλά τους πρώτους αιώνες και ιδιαίτερα τον 3ο, 4ο, 5ο, 6ο, 7ο, 8ο, 9ο αιώνα μ.Χ. και μέχρι και το 1300 μ.Χ. εκατοντάδες ομάδες, χιλιάδες ομάδων, η καθεμία με διαφορετική άποψη. Εξ αυτού και το ρωμαϊκό κράτος —πλέον χριστιανικό— και η χριστιανική εκκλησία είναι σε εγρήγορση απέναντι στους αιρετικούς, και φυσικά αυτό παίζει ρόλο και για τη θέση των Εβραίων μέσα στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Και τούτο διότι ο χριστιανισμός, που είναι πλέον η θρησκεία —επίσημη θρησκεία— του ρωμαϊκού κράτους μετά τον 4ο αιώνα μ.Χ.¹, είναι εβραιογενής· η μάνα του είναι η εβραϊκή θρησκεία· οι οποίοι Εβραίοι δεν δέχονται ότι ο Ιησούς είναι γιος του Θεού ούτε ότι είναι μεσσίας. Όπως γνωρίζετε, η εβραϊκή θρησκεία δεν ήταν δυνατό να δεχθεί αυτές τις πλευρές του χριστιανισμού και μέχρι σήμερα πορεύεται ως μία μόνη της, ξεχωριστή, αρχέγονη θρησκεία, ξεχωριστή τελείως από τον χριστιανισμό, παρότι ο χριστιανισμός είναι εβραιογενής.

Γιατί το λέω αυτό; Διότι μέσα στο κλίμα σύγκρουσης της κεντρικής εξουσίας και της κεντρικής θρησκευτικής εξουσίας —και πολιτικής εξουσίας— με τους αιρετικούς χριστιανούς, η θέση των Εβραίων δεν είναι άνετη, δεν είναι εύκολη, διότι —κατά κάποιον τρόπο— αντιμετωπίζονται αρνητικά, επιφυλακτικά, έως και εχθρικά, από τους χριστιανούς, οι οποίοι τώρα είναι σε συνεχή άνοδο και εξέλιξη.

Πριν κλείσουμε αυτό το κεφάλαιο, θα ήθελα να ακούσουμε έναν ύμνο εβραϊκό, για να έχουμε μία αίσθηση της λειτουργίας αυτής της τόσο αρχαίας και σημαντικής —για τις εξελίξεις— θρησκείας. Πρόκειται για την *εξόδιο ακολουθία*, δηλαδή τον ύμνο που ψέλνεται κατά την ταφή των νεκρών (την προετοιμασία των νεκρών για την ταφή τους). Θα το ακούσετε τραγουδισμένο από ένα καταπληκτικό φωνητικό συγκρότημα της Ολλανδίας, που λέγονται "οι τραγουδιστές της Χάγης" (αυτοί το έχουν στο ρεπερτόριό τους, δεν είναι Εβραίοι, μπορεί βέβαια κάποιοι μεταξύ αυτών να είναι Εβραίοι, αλλά έχουν στο ρεπερτόριό τους και κάποιους Εβραϊκούς ύμνους). Την εξόδιο, λοιπόν, αυτή ακολουθία θα την ακούσετε από αυτούς τους καταπληκτικούς τραγουδιστές, οι οποίοι βέβαια παίρνουν έναν ύμνο θρησκευτικό και τον μεταμορφώνουν σε κάτι μαγικό, καταπληκτικό, λόγω της τέχνης που διαθέτουν.

V3.2.6 Πογκρόμ και γκέτο (9')

<https://youtu.be/NcRVgSDAIkE>

απομαγνητοφώνηση sOFIARIZOPOULOU / αντιπαραβολή LEMONIA9

Οι Εβραίοι, δηλαδή, στη διασπορά τους μέσα στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία —που η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία είναι μια τεράστια αυτοκρατορία, καταλαμβάνει τμήμα της Ασίας, τμήμα της βόρειας Αφρικής και σχεδόν ολόκληρη την Ευρώπη (και τη Βρετανία κ.λπ.)— εκεί, σε αυτή τη συνάφεια, οι Εβραίοι σταδιακά, καθώς ο χριστιανισμός εξελίσσεται, βρίσκονται μέσα σε χριστιανικό περιβάλλον. Οι χριστιανοί για τους Εβραίους δεν έχουν τα καλύτερα αισθήματα:

- Πρώτα πρώτα, διότι τους κατηγορούν ότι σκότωσαν τον Ιησού.

---

¹ Επίσημη θρησκεία του ρωμαϊκού κράτους έγινε ο Χριστιανισμός επί αυτοκράτορος Θεοδοσίου (379-395 μ.Χ.)

- Δεύτερον, είναι με αυτούς οργισμένοι, διότι δεν δέχονται τον Ιησού ούτε ως Μεσσία, ούτε ως γιο του Θεού, ούτε ως τίποτε και ούτε ως προφήτη· και επομένως αυτό τους πονά — τους χριστιανούς.
- Τρίτον, οι Εβραίοι ζουν στις δικές τους ομάδες σαν στενές κοινότητες, παντρεύονται μεταξύ τους, έχουν τα δικά τους έθιμα· αυτό τους κάνει παράξενους και οι πλειοψηφίες πάντα σε σχέση με τις μειοψηφίες έχουν αισθήματα πολλές φορές επιφύλαξης ή και αρνητικά.

Στη διάρκεια αυτών των αιώνων, υπάρχουν συγκεκριμένες κινήσεις, κυρίως των πρώτων χριστιανών αυτοκρατόρων, όπως ήταν ο Κωνσταντίνος, ο Θεοδόσιος, ο Ιουστινιανός· δηλαδή στον 4ο, 5ο, 6ο αιώνα μ.Χ., οι οποίοι και κατά κάποιον τρόπο κατέταξαν τους Εβραίους σε κατώτερα σημεία στην κοινωνία, ταυτίζοντας κατά κάποιον τρόπο τη συμπεριφορά απέναντί τους με τη συμπεριφορά που είχαν υιοθετήσει απέναντι στους αιρετικούς χριστιανούς. Κατά κανόνα στον χριστιανικό κόσμο οι Εβραίοι δεν μπορούν να έχουν αξιώματα, δεν μπορούν να έχουν θέση στην εκπαίδευση, στον στρατό κ.λπ. και τους απαγορεύτηκε να έχουν δούλους (που εκείνη την εποχή για να έχεις μια δραστηριότητα οικονομική έπρεπε να 'χες δούλους· στους πρώτους αιώνες μ.Χ. ίσχυε ακόμη αυτό, όχι παντού, αλλού περισσότερο, αλλού λιγότερο), γενικά υπήρχαν στη ζωή τους απαγορεύσεις.¹ Όμως, θα λέγαμε, ότι κατά κανόνα λειτουργούσαν στις διάφορες περιοχές που εγκαταστάθηκαν· δεν είναι ότι υπήρχε συνεχής παρενόχλησή τους ή επιθετικότητα εναντίον τους, κατά καιρούς όμως υπήρχαν δράσεις εναντίον τους. Κατά κανόνα η εξουσία — η επίσημη εξουσία, κι η επίσημη πολιτική κι η επίσημη θρησκευτική εξουσία — δεν ήταν ανοικτά επιθετική απέναντι στους Εβραίους — κατά κανόνα. Αλλά ο μέσος χριστιανός και κυρίως όταν έφτανε [σε] σημεία δράσης όχλου μπορούσε να κάνει βιαιότητες εναντίον των Εβραίων.

Σας λέω, χαρακτηριστικά, ότι το 1096 μ.Χ., όταν ξεκίνησε η Α΄ Σταυροφορία, υπήρξαν εκτεταμένες δράσεις βίας εναντίον των Εβραίων, κυρίως στις γερμανικές περιοχές, αλλά και σε άλλες περιοχές της Ευρώπης· και τότε υπήρξε εκτεταμένη βία, σφαγή και λεηλασία Εβραίων. Πρώτα πρώτα υπήρχε, στην Α΄ Σταυροφορία, ισχυρό χριστιανικό αίσθημα πολέμου εναντίον των απίστων, μια και θα πήγαιναν οι σταυροφόροι να απελευθερώσουν τα ιερά εδάφη στην Παλαιστίνη, στο Ισραήλ· και δεύτερον, προφανώς, είχαν ανάγκη οι σταυροφόροι από ζεστό χρήμα και η λεηλασία πληθυσμού δεν ήταν άσχημο πράγμα γι' αυτούς. Στο 1215 μ.Χ. η Δ΄ Σύνοδος, του Λατερανού, αποφάσισε να απαγορεύσει στους Εβραίους να παίρνουν αξιώματα. Το 1306 μ.Χ. οι Εβραίοι εκδιώκονται από τη Γαλλία και το 1394 μ.Χ. εκδιώκονται ολότελα από τη Γαλλία, υπάρχει εκδίωξη των Εβραίων από τη Γαλλία. Το 1209 μ.Χ. εκδιώκονται από την Αγγλία — λίγο μετά επανέρχονται, απλώς γίνονται κεντρικές δράσεις εναντίον των Εβραίων.

Οι Εβραίοι βλέπουν τη θέση τους να βρίσκεται σε δεινή κατάσταση από το γεγονός ότι στον 14ο αιώνα μ.Χ. οι διαδιδόμενες επιδημίες, οι βαριές ασθένειες — οι επιδημίες — γίνονται τρομακτικές στην Ευρώπη· ανάμεσα σε αυτές είναι η πανώλης, ο *μαύρος θάνατος* δηλαδή, που αφαιρούν με τρομακτικό τρόπο εκατομμύρια ζωές από την Ευρώπη. Μέσα σε αυτό το περιβάλλον θανάτου κάποιες ομάδες χριστιανών εδώ, εκεί, παραπέρα — είναι ένα γενικό κλίμα — θεωρούν του Εβραίου υπεύθυνους για τον *μαύρο θάνατο*.

¹ Από τον 16ο αι., σε πόλεις της Δ. Ευρώπης — με πρώτη, κατά πάσαν πιθανότητα, τη Βενετία — οι Εβραίοι υποχρεώνονται να κατοικούν σε μία συγκεκριμένη περιοχή που ονομάζεται γκέτο.

Γενικά, κάποιες ομάδες χριστιανών —κάθε τόσο— πίστευαν ότι οι Εβραίοι φταίνε για όλα: έβρεχε πολύ; οι Εβραίοι έφταιγαν· δεν έβρεχε καθόλου; οι Εβραίοι έφταιγαν· το νερό ενός πηγαδιού αποδείχτηκε δηλητηριασμένο; οι Εβραίοι το κάνανε. Υπήρχαν θεωρίες κι απόψεις ότι οι Εβραίοι κλέβουν τα παιδιά των χριστιανών, τα βάζουν σε σακιά και τους τρυπούν το σώμα με καρφιά για να πίνουν το αίμα των παιδιών των χριστιανών· αυτό δημιουργούσε παραφορά στα πλήθη, που πολλές φορές επιτίθενταν εναντίον των Εβραίων και τότε έκαμαν αυτό που λέγεται "πογκρόμ". Πογκρόμ είναι μια ρωσική λέξη —αν δεν κάνω λάθος— που σημαίνει μια ξαφνική επίθεση χριστιανικών πληθυσμών —αυτή τη στιγμή μιλούμε για τους χριστιανούς— εναντίον των Εβραίων μιας εβραϊκής συνοικίας, τους οποίους και λεηλατούν· κατά κανόνα τρομοκρατούν, όχι αναγκαστικά σφάζουν, αλλά καίνε, παίρνουν περιουσίες και εξ αυτού δημιουργούν ένα κλίμα φυγής και τρόμου μεταξύ των Εβραίων.

Στην περίοδο λοιπόν του 14ου-15ου αιώνα μ.Χ., που οι επιδημίες θερίζουν την Ευρώπη και υπάρχουν εκτεταμένοι θάνατοι από την πανώλη και άλλες τρομερές ασθένειες, οι Εβραίοι θεωρούνται, από κάποιες ομάδες, και εδώ και κει κι αλλού, υπεύθυνοι. Ήταν κοινό θέαμα, την εποχή αυτή, Εβραίοι να συλλαμβάνονται έτσι¹, να καίγονται ζωντανοί προκειμένου να καθαρθεί η πόλη —η τάδε πόλη, η τάδε κωμόπολη— από την επιδημία που είχε ενσκήψει, χωρίς να σκεφτούν οι άνθρωποι αυτοί ότι και οι εβραϊκές συνοικίες επίσης πάθαιναν πανώλη· δεν είναι ότι οι Εβραίοι δεν πάθαιναν πανώλη και πάθαιναν μόνο οι χριστιανοί. Αλλά, εν πάση περιπτώσει, οι Εβραίοι γενικά έφταιγαν για όλα για αρκετούς κατοίκους.

Αυτό το κλίμα, το αρνητικό απέναντι στους Εβραίους, πολλές φορές ευνοούνταν και από το γεγονός ότι στον Μεσαίωνα η χριστιανική Εκκλησία φάνηκε αρνητική στο να ασκούν οι χριστιανοί δράσεις τοκογλυφίας και τραπεζιτικών συναλλαγών με τόκο —κάτι όμως που η κοινωνία χρειαζόταν να το έχει— και εξ αυτού, σε αρκετά σημεία, Εβραίοι έκαναν αυτές τις δράσεις. Και, όπως όλοι γνωρίζουμε, μπορεί ένας τοκογλύφος να σε εξυπηρετεί, διότι πας ένα αντικείμενό σου και σου δίνει κάποια χρήματα ώστε αργότερα —αν είναι— να το πάρεις πίσω κ.λπ. και το ίδιο και όταν κάνεις δάνειο σε μία τράπεζα —σου χρειάζεται—, αλλά ούτε ο τοκογλύφος, ούτε ο τραπεζίτης σου είναι συμπαθής, διότι είσαι αδύναμος απέναντί του και εκτεθειμένος απέναντί του. Το γεγονός δηλαδή ότι κάποιοι εκ των Εβραίων ασχολήθηκαν με τέτοιες δραστηριότητες, συνέβαλε επίσης στο αρνητικό κλίμα των χριστιανών απέναντί τους.

---

¹ σημ. sOFIARIZOPOULOU: δίχως ιδιαίτερο λόγο

3.2: Ο Εβραϊσμός - 2

V3.3.1 Εβραίοι και Μουσουλμάνοι (11')

<https://youtu.be/Wwh5As0WHeQ>

απομαγνητοφώνηση staxtis / αντιπαραβολή Asimonia

Οι Εβραίοι στον χριστιανικό κόσμο, δηλαδή αυτόν που σήμερα είναι Ευρώπη κι Εγγύς Ανατολή της εποχής, ασχολήθηκαν κατά κύριο λόγο με αστικές δραστηριότητες. Οι Εβραίοι στη γη τους, στο Ισραήλ, ήταν αγρότες, γεωργοί, κτηνοτρόφοι. Όταν σκέφτεσαι έναν αρχαίο Εβραίο, τι εικόνα Εβραίου έχεις; Έναν Εβραίο με μία γκλίτσα και γύρω του πρόβατα. Ήταν γεωργοί, κτηνοτρόφοι και φυσικά ανάμεσά τους υπήρχαν και τεχνίτες κι έμποροι κ.λπ.

Στη διασπορά τους μιλούμε για τον χριστιανικό κόσμο, μας ενδιαφέρει αυτό, διότι οι Εβραίοι δεν διασπάρθηκαν μόνο στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και στον ευρωπαϊκό κόσμο, αλλά σε όλη τη Γη (και στην Ασία, μέχρι και την Κίνα και στην Αφρική, αργότερα πέρασαν και στην Αμερική). Είναι ένας πληθυσμός ο οποίος έχει καλύψει όλη τη Γη. Δεν υπάρχει χώρα στον κόσμο που να μην υπήρχε εβραϊκή κοινότητα, μικρή ή μεγαλύτερη.

Όμως ο χριστιανικός κόσμος είναι σημαντικός, γιατί είναι κι αυτός κόσμος σε ανάπτυξη, στην άνοδό του, κι η θρησκεία η χριστιανική αναπτύσσεται κι έχει κι αυτή τις εξελίξεις της. Στον χριστιανικό κόσμο οι Εβραίοι, επειδή δεν μπορούν να έχουν δούλους —τους πρώτους αιώνες τουλάχιστον—, δεν μπορούν να παίξουν ρόλο στην κεντρική διοίκηση, στην εκπαίδευση, στον στρατό κ.λπ., στην πραγματικότητα δεν μπορούν να έχουν δράση στην ύπαιθρο και συγκεντρώνονται, οι κοινότητές τους είναι πάντα σε πόλεις. Γίνονται αστικά στοιχεία οι Εβραίοι κι ασχολούνται με εργασίες της πόλεως. Άλλοι από αυτούς είναι τεχνίτες, άλλοι είναι χαμάληδες, μεταφορείς. Οι γυναίκες ήταν κατά κανόνα μαμές (ήταν περίφημες). Για αιώνες, όταν πήγαινε να γεννηθεί ένα μωρό, έλεγες: "φώναξε, φώναξε, την Εβραία", θεωρώντας αυτονόητο ότι η μαμή είναι Εβραία. Ασχολούνταν με την υφαντική, με τη βαφική, με τη βυρσοδεψία. Ανάμεσά τους υπήρχαν άτομα που γνώριζαν τα βότανα και δημιουργούσαν αλοιφές και φάρμακα με βότανα. Είχαν, δηλαδή, μια επίδοση στην ιατρική. Οι Εβραίοι συνδέθηκαν με αυτό (το ότι απέκτησαν ιατρικές γνώσεις) και τις εφάρμοζαν. Κι όπως είπαμε, κάποιοι ασχολούνταν και με τη διαχείριση του χρήματος, αλλά κατά κανόνα οι εβραϊκές κοινότητες δεν είχαν πλούσιους ανθρώπους· υπήρχαν και πλούσιοι άνθρωποι, αλλά κατά κανόνα ο μέσος Εβραίος ήταν μέτριας ή και φτωχής τάξης. Και τούτο, διότι οι πόλεις στον Μεσαίωνα δεν ήταν η καρδιά της οικονομίας. Η καρδιά της οικονομίας παλλόταν στην ύπαιθρο.

Σταδιακά οι Εβραίοι στην Ευρώπη διασπάρθηκαν και πέραν των ορίων που σας είχα πει. Δηλαδή πήγαν, πέρασαν προς τη Γαλλία, όπως σας είπα, στην Αγγλία, στην Ισπανία, προς τη Γερμανία κ.λπ. —με σημερινούς όρους— και σταδιακά επεκτάθηκαν και σε άλλα σημεία. Αλλά εκείνο που μας ενδιαφέρει να σταθούμε αυτή τη στιγμή, είναι η περίπτωση της Ιβηρικής χερσονήσου. Η Ιβηρική Χερσόνησος, είναι η χερσόνησος νοτιότερα της Γαλλίας, που αποτελείται από δύο κράτη σήμερα, την Ισπανία και την Πορτογαλία. Στην Ισπανία και την Πορτογαλία είχαμε μια εξέλιξη που μας ενδιαφέρει, την εξής: η Ισπανία κι η Πορτογαλία, αυτές οι περιοχές, είχαν καταληφθεί από Βανδάλους και από Βησιγότθους, γερμανικά φύλα

δηλαδή, το 500 μ.Χ., το 600 μ.Χ. Αλλά εκεί στον 8ο αιώνα μ.Χ., στο 711 μ.Χ., θα συμβεί ένα γεγονός τεράστιας σημασίας για την ιστορία του κόσμου και της Ευρώπης. Θυμίζω ότι το Ισλάμ γεννήθηκε το 622 μ.Χ., τον 7ο αιώνα μ.Χ. Είχε γρήγορη επέκταση το Ισλάμ σαν θρησκεία. Συνήθως οι θρησκείες θέλουν 300 χρόνια για να ωριμάσουν, και συνεχίζουν να εξελίσσονται. Το Ισλάμ είχε γρήγορη διάδοση και δεν έμεινε μόνο σε αυτό, αλλά οι Άραβες, οι οποίοι εισέπραξαν το Ισλάμ, εκεί πέρα στην περιοχή της σημερινής Σαουδικής Αραβίας, του σημερινού Ιράκ, της σημερινής Συρίας κ.λπ., επεκτάθηκαν νικηφόρα. Καβάλησαν τα άλογά τους, συγκρότησαν έναν ανίκητο στρατό και χτύπησαν τους Βυζαντινούς εδώ¹ στη Μέση Ανατολή. Τους απομάκρυναν από τις περιοχές που σήμερα είναι Συρία, Ιορδανία, Ισραήλ, Λίβανος κ.λπ., τους νίκησαν, απομάκρυναν τους Βυζαντινούς από την Αίγυπτο, κατενίκησαν την Αίγυπτο, κατέλαβαν την Αίγυπτο (τα αραβικά στρατεύματα). Συνέχισαν σε όλο το Μαγκρέμπ —όπως λέγεται—, δηλαδή τη Λιβύη, την Τυνησία, την Αλγερία, το Μαρόκο, και το 711 μ.Χ. πέρασαν το Γιβραλτάρ. Πέρασαν το Γιβραλτάρ και κατέλαβαν την Ιβηρική Χερσόνησο. Το είπαμε, αν θυμάστε αυτό σε άλλο σημείο, μιλώντας για τις δράσεις των Γερμανών. Πέρασαν στην Ιβηρική Χερσόνησο, κατενίκησαν τους Βησιγόθους που ήταν εδώ, την κατέλαβαν. Σας θυμίζω ότι οι Βησιγόθοι είναι Γερμανοί και οι Βάνδαλοι είναι Γερμανοί, που ήταν εδώ². Κατέλαβαν λοιπόν αυτές τις περιοχές και μετά επιχείρησαν να καταλάβουν και την υπόλοιπη Ευρώπη, περνώντας τα Πυρηναία, αλλά στην περιοχή που σήμερα είναι Γαλλία, εκεί τους περίμεναν οι Φράγκοι, δηλαδή οι Γερμανοί που έλεγχαν τότε τη Γαλλία, και κατενίκησαν τους Άραβες το 732 μ.Χ. στη μάχη του Πουατιέ και μετά στη μάχη της Τουρ (Tours) κι άλλων σημείων. Έτσι οι Άραβες νικήθηκαν κι αναγκάστηκαν να περιοριστούν στην Ιβηρική Χερσόνησο.

Γιατί το λέω τώρα αυτό, σε τι μας ενδιαφέρει αυτό; Οι Άραβες και το Ισλάμ ήταν εξαιρετικά φιλικοί απέναντι στους Εβραίους. Ο Μωάμεθ είχε πάθος με την εβραϊκή θρησκεία, θαυμασμό, απόλυτο σεβασμό κι αυτό είναι καταγραμμένο σε όλα τα ιερά κείμενα του Ισλάμ. Έχει σημασία αυτό που σας λέω, διότι σήμερα στον νου μας έχουμε αντιπαλότητα μεταξύ μουσουλμάνων κι εβραίων μέχρι θανάτου. Αυτή η αντιπαλότητα μεταξύ μουσουλμάνων κι εβραίων είναι γεγονός του 20ού αιώνα και σχετίζεται με την εγκατάσταση Εβραίων στο Ισραήλ και τη δημιουργία του κράτους του Ισραήλ, στον 20ό αιώνα. Μέχρι όμως και τον 19ο αιώνα, εβραίοι και μουσουλμάνοι ζουν δίπλα δίπλα σε αγαστή συνύπαρξη. Εξ αυτού στις μουσουλμανικές περιοχές Εβραίοι ζουν άνετα κι εγκαθίστανται και πολλαπλασιάζονται κι αυτό συνέβη και με την επέκταση των Αράβων. Καθώς οι Άραβες επεκτάθηκαν στη βόρειο Αφρική, εγκαταστάθηκαν Εβραίοι στις περιοχές των Αράβων και καθώς εγκαταστάθηκαν Άραβες στην Ιβηρική Χερσόνησο, η Ιβηρική Χερσόνησος απέκτησε μεγάλο αριθμό Εβραίων κατοίκων. Έτσι οι Εβραίοι κάτοικοι έγιναν ένα από τα χαρακτηριστικά στοιχεία, πληθυσμιακά στοιχεία της Ιβηρικής χερσονήσου, της Ισπανίας και της Πορτογαλίας με θαυμάσιες επιδόσεις στην υφαντική, στις τέχνες, στα γράμματα, στην ιατρική, στην επεξεργασία μετάλλων, στη δράση σε ορυχεία κ.λπ.

Γιατί τα λέμε αυτά; Διότι μας ενδιαφέρει το εξής γεγονός: αυτοί οι Εβραίοι που διεσπάρθησαν σε διάφορα σημεία του κόσμου και φυσικά των ευρωπαϊκών εδαφών που συζητούμε τώρα, καθώς περνούσαν οι αιώνες έχασαν τη γλώσσα τους. Αυτό είναι ένα

---

¹ σημ. απομαγνητοφωνητών: χάρτης

² σημ. απομαγνητοφωνητών: χάρτης

εντυπωσιακό χαρακτηριστικό, έχασαν τη γλώσσα τους. Και λογικό είναι, περνούσαν οι γενεές και σταδιακά υιοθέτησαν τη γλώσσα της πλειοψηφίας μέσα στην οποία ζούσαν. Τη γλώσσα τους τη μιλούσαν μόνο, την άκουγαν μόνο στις συναγωγές, δηλαδή στους χώρους προσευχής όπου βρίσκονταν κάθε Σάββατο και με τη βοήθεια του ραβίνου τους έψελναν όλοι μαζί ύμνους από την Τορά. Επομένως, οι Εβραίοι είχαν χάσει τη γλώσσα τους κι έχει ενδιαφέρον ότι στο σύγχρονο κράτος του Ισραήλ, με τη δημιουργία του κράτους του Ισραήλ, απεφάσισε αυτό το κράτος κάτι καταπληκτικό: να αναβιώσει μια νεκρή γλώσσα. Κι έτσι υιοθετήθηκε, ως επίσημη γλώσσα του κράτους του Ισραήλ, η αρχαία εβραϊκή γλώσσα, η οποία πρακτικά ήταν μια νεκρή γλώσσα, χρησιμοποιούταν μόνο τα Σάββατα στις συναγωγές. Οι Εβραίοι λοιπόν, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στην Ισπανία και στην Πορτογαλία, υιοθέτησαν τη γλώσσα των Ισπανών που ήταν το χαρακτηριστικό πληθυσμιακό στοιχείο. Επειδή στην εβραϊκή γλώσσα η Ισπανία λέγεται "Σεφεράντ" (Sepharaḏ), οι ισπανόφωνοι Εβραίοι ονομάζονται "Σεφαραντίμ" (Sepharaḏim) και η γλώσσα που μιλούσαν για αιώνες στην Ισπανία, ονομάζεται "λαντίνο" (ladino), από το "Λατίνο". Δηλαδή είναι αρχέγονη, αρχαιοπρεπής ισπανική γλώσσα με στοιχεία εβραϊκά. Έτσι, η παρουσία των Αράβων, η πολιτική παρουσία των Αράβων στην Ιβηρική Χερσόνησο έφερε μαζί της και τον μεγάλο αριθμό Εβραίων κατοίκων, όπου εγκαταστάθηκαν εκεί, οι οποίοι έγιναν κι ισπανόφωνοι Εβραίοι.

V3.3.2 Η εκδίωξη από την Ισπανία (10')

<https://youtu.be/IBUKR08i9hU>

απομαγνητοφώνηση MEDIALUZ / αντιπαραβολή Vagstel

Μιλάγαμε για τους Εβραίους στην Ισπανία, μία Ισπανία η οποία από το 711 μ.Χ. και η Πορτογαλία —η Ιβηρική Χερσόνησος— βρίσκεται υπό αραβικό έλεγχο και παρουσία, διότι οι Άραβες βρίσκονταν εκεί και ίδρυσαν θαυμάσιες πόλεις και μνημεία κ.λπ. στα οποία θα αναφερθούμε αργότερα.

Εκείνο που μας ενδιαφέρει αυτή τη στιγμή είναι το εξής: η παρουσία των Εβραίων είναι επιβλητική σε διάφορες πόλεις της Ισπανίας, όπως στο Τολέδο, όπως στην περιοχή της Ανδαλουσίας και μάλιστα είναι Εβραίοι με κύρος, με δύναμη κ.λπ., ανάμεσά τους άτομα με ειδικό βάρος και σεβασμό μέσα στην κοινωνία. Τώρα, παραλλήλως με την κατάκτηση των Αράβων, η ισπανική και η πορτογαλική πλευρά αρχίζουν την αντίδρασή τους απέναντι στους Άραβες, κυρίως από τον 11ο αιώνα μ.Χ. και μετά.

Αυτή είναι η ονομαζόμενη "ρεκονκίστα" (reconquista), δηλαδή "η ανακατάληψη". Η Ισπανία μπαίνει σε έναν μακρύ αγώνα ανακατάληψης των εδαφών της από τους Άραβες. Είναι μακρύς αυτός ο αγώνας, δεν είναι συνεχής, έχει κορυφώσεις, έχει υφέσεις κ.λπ., σταδιακά, τμήματα της Ισπανίας, η Πορτογαλία —η περιοχή που σήμερα είναι Πορτογαλία— απελευθερώνεται πιο γρήγορα, τμήματα της βόρειας Ισπανίας αρχίζουν να απελευθερώνονται και σταδιακά οι Ισπανοί αρχίζουν να απωθούν τους Άραβες από τον Βορρά προς τον Νότο.

Αυτό θα παίξει ρόλο στα πράγματα, διότι μέσα σε 300-τόσα χρόνια οι Ισπανοί θα είναι σε θέση να περιορίσουν την εξουσία των Αράβων στο νότιο τμήμα της Ισπανίας και φτάνοντας στο τέλος του 15ου μ.Χ. αιώνα να ζήσουν την πλήρη τους νίκη εναντίον των Αράβων. Την

αποφασιστική νίκη εναντίον των Αράβων έδωσαν δύο βασιλείς της Ισπανίας, ο Φερδινάνδος και η Ισαβέλλα, διαφορετικών τμημάτων της Ισπανίας — αυτοί οι δύο βασιλείς παντρεύτηκαν κιόλας μεταξύ τους— και ένωσαν τα στρατεύματά τους για να χτυπήσουν πλέον τελικά τους Άραβες, οι οποίοι ήδη βρίσκονταν σε φάση άμυνας, διότι τα 300-τόσα χρόνια της ρεκονκίστα (reconquista) τους είχαν μειώσει πολύ τα εδάφη τα οποία έλεγχαν.

Κάνω μία παρένθεση σε αυτό το σημείο: η παρουσία των Αράβων στην Ιβηρική Χερσόνησο καλύπτει περίπου 800 χρόνια, από το 710 μ.Χ. χονδρικά μέχρι το 1490 μ.Χ., χονδρικά. Απομακρύνονται ολότελα από την Ιβηρική Χερσόνησο το 1492 μ.Χ., που είναι η χρονιά κατά την οποία ο Φερδινάνδος και η Ισαβέλλα κάνουν την τελική επίθεση εναντίον των Αράβων, που πλέον δεν έχουν παρά ελάχιστα σημεία υπό τον έλεγχό τους, στον νότο, στην περιοχή της Ανδαλουσίας· στην πόλη της Γρανάδας δίνουν την ύστατη μάχη εναντίον των Ισπανών. Ηττώνται από τον Φερδινάνδο και την Ισαβέλλα, και έτσι οι Άραβες εκδιώκονται ολότελα από την Ισπανία.

Γιατί μας ενδιαφέρει τώρα αυτή η πλευρά των πραγμάτων; Διότι αφορά την ιστορία των Εβραίων με την οποία ασχολούμαστε στο σημείο αυτό. Διότι ο Φερδινάνδος και η Ισαβέλλα μόλις κατακτούν τη Γρανάδα —ήδη στη Γρανάδα, με την επαύριο της νίκης τους— εκδίδουν το περίφημο Διάταγμα της Γρανάδας, το 1492 μ.Χ. Με το διάταγμα αυτό, απαιτούν, απαγορεύουν σε κάθε Εβραίο της Ισπανίας να κατοικεί στην Ισπανία έχοντας το θρήσκευμά του.

Εντός τριών μηνών όλοι οι Εβραίοι της Ισπανίας έπρεπε να εγκαταλείψουν τη γη της Ισπανίας και να φύγουν, να πάνε όπου νομίζουν, αλλά όχι να είναι στην Ισπανία. Για να μείνει στην Ισπανία δηλαδή ένας εβραίος έπρεπε να αλλάξει το θρήσκευμά του, στην πραγματικότητα να γίνει χριστιανός, τότε θα μπορούσε να γίνει δεκτός, αλλά αλλιώς έπρεπε να φύγει, επί ποινή θανάτου.

Πράγματι, μέσα σε τρεις μήνες, ένας απροσδιόριστος αριθμός —υπολογίζουν οι ειδικοί μεταξύ διακοσίων και τριακοσίων χιλιάδων ατόμων— πρέπει να πούμε, κάνουμε μία παρένθεση, ότι τις εποχές που συζητάμε 200.000 και 300.000 άτομα είναι όσο σήμερα εκατομμύρια, διότι τότε ο πληθυσμός της Γης ήταν πάρα πολύ μικρότερος και οι πληθυσμοί γενικά ήταν πολύ μικρότεροι. Δεν είχε τα μεγέθη που έχουμε σήμερα.

Έτσι λοιπόν, ένας —αναλογικά για την εποχή— μεγάλος αριθμός Εβραίων, φεύγει από την Ισπανία, αναγκαστικά. Φεύγει από την Ισπανία και προς τα πού θα κατευθυνθεί ένας Εβραίος της Ισπανίας; Έχει κάποιους δρόμους· ένας ασφαλής δρόμος για τους Εβραίους είναι να ακολουθήσουν τους Άραβες στην Αφρική, διότι τα αραβικά στρατεύματα εκδιώχθηκαν προς τη βόρεια Αφρική· έτσι κι αλλιώς η βόρεια Αφρική είχε καταληφθεί από τους Άραβες από τον 8ο αιώνα και η βόρεια Αφρική είχε μετατραπεί σε περιοχή μουσουλμανισμού και μουσουλμάνων. Οι Εβραίοι με τους μουσουλμάνους είχαν λαμπρή σχέση και οι Εβραίοι αισθάνονταν ασφάλεια δίπλα στους μουσουλμάνους. Έτσι μεγάλος αριθμός Εβραίων μετακινήθηκε και εγκαταστάθηκε σε αυτό που είναι σήμερα Μαρόκο· το Μαρόκο μέχρι πρόσφατα, μέχρι τον 20ό αιώνα, είχε μεγάλη εβραϊκή κοινότητα —εντυπωσιακά μεγάλη εβραϊκή κοινότητα— και σε όλο το Μαγκρέμπ, σε όλη τη βόρεια Αφρική.

Επίσης, Εβραίοι προσπάθησαν να βρουν διαφυγή προς την Ολλανδία —η Ολλανδία είχε φήμη ανεκτικής χώρας—, κάποιοι πήγαν, μετακινήθηκαν προς τη Βρετανία, προς τη Γαλλία κλπ. Αλλά ένας μεγάλος επίσης αριθμός Εβραίων μετακινήθηκε επίσης σε μουσουλμανικό

περιβάλλον, το οποίο όπως είπαμε τους έδινε ασφάλεια και αυτό το μουσουλμανικό περιβάλλον προς το οποίο μετακινήθηκαν είναι η Οθωμανική Αυτοκρατορία. 1492 μ.Χ. δεν γίνονται τα γεγονότα; 1492 μ.Χ. είναι 40 χρόνια μετά την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης, σωστά; 1453 μ.Χ. κατελήφθη η Κωνσταντινούπολη είμαστε περίπου 40 χρόνια από την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης, οι Οθωμανοί έχουν πλέον καταλάβει την Κωνσταντινούπολη και ήδη έχουν δημιουργήσει μία μεγάλη αυτοκρατορία που είναι στην άνοδο της και στη δύναμη της, σημαντικότερη αυτοκρατορία και πολιτικά και διπλωματικά και οικονομικά. Οι Εβραίοι εκεί αισθάνονται ότι μπορούν να στήσουν μία ζωή στην οποία να αναπτύξουν τις δραστηριότητές τους σε ασφάλεια, διότι το περιβάλλον είναι μουσουλμανικό. Εκτός αυτού, ο αυτοκράτορας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ο Σουλτάνος, ο Βαγιαζήτ Β΄, τους διαβεβαιώνει ότι μπορούν να εγκατασταθούν με ασφάλεια στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και τους υπόσχεται μία ήρεμη και παραγωγική ζωή, εξηγώντας τους ότι το Ισλάμ προστατεύει και αγαπά τους Εβραίους και τον εβραϊσμό.

Έτσι, εγκαταστάθηκαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, επίσης ένας απροσδιόριστος αριθμός Εβραίων, αρκετές δεκάδες χιλιάδες πάντως. Αυτοί οι Σεφαραδίτες Εβραίοι —είναι Σεφαραδίτες, δηλαδή είναι ισπανόφωνοι Εβραίοι γιατί έχουν φύγει από την Ισπανία— εγκαθίστανται στις μεγάλες πόλεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, στη Σμύρνη, στην Κωνσταντινούπολη, στη Λάρισα, στα Σκόπια, στη Σόφια, στις Σέρρες, στην Αδριανούπολη, στις μεγάλες πόλεις της αυτοκρατορίας.

Αλλά η πόλη στην οποία εγκαταστάθηκαν σε τεράστιο αριθμό, αναλογικά, είναι η Θεσσαλονίκη. Η πόλη της Θεσσαλονίκης, στο τέλος του 15ου και κυρίως τον 16ο αιώνα, αποκτά πλειοψηφία εβραϊκού πληθυσμού. Γίνεται η πιο χαρακτηριστική εβραϊκή πόλη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, με 78 συναγωγές. Αν δηλαδή παίρναμε τη μηχανή του χρόνου και επισκεπτόμασταν τη Θεσσαλονίκη στο 1560 μ.Χ., στο 1650 μ.Χ., στο 1740 μ.Χ., η γλώσσα που κυρίως θα ακούγαμε στην πόλη αυτή, θα ήταν η σεφαραδίτικη γλώσσα, δηλαδή η ισπανική αυτή γλώσσα "λαδίνο" των Εβραίων.

Η Θεσσαλονίκη έγινε η πιο εβραϊκή μεγάλη πόλη της Ευρώπης, όχι μόνο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, σε σχέση με την αναλογία των Εβραίων κατοίκων με τους άλλους πληθυσμούς —Έλληνες, Βουλγάρους, Τούρκους— που βρίσκονταν στην πόλη αυτή της Μακεδονίας. Η Θεσσαλονίκη ονομαζόταν για αιώνες μάτρε ντ' Ισραέλ (madre d' Israel), μητέρα του Ισραήλ, και διατήρησε τον εβραϊκό της χαρακτήρα ως πόλη μέχρι και τον 19ο αιώνα μ.Χ. Στον 20ό αιώνα, όλα αυτά ανατράπηκαν, διότι άλλαξαν όλες οι συνθήκες, κατέρρευσε η Οθωμανική Αυτοκρατορία, τα εθνικά κράτη ωρίμασαν στη Βαλκανική και βέβαια η Θεσσαλονίκη ενσωματώθηκε στην Ελλάδα όπου είναι και η συμπρωτεύουσα της χώρας.

V3.3.3 Σεφαραδίτες και Ρωμανιώτες (12')

<https://youtu.be/7AF9MvrGoqI>

απομαγνητοφώνηση Lemonia9 / αντιπαραβολή Asimienia

Αναφερθήκαμε στους Σεφαραδίτες Εβραίους, οι οποίοι ήρθαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και έγιναν χαρακτηριστικό στοιχείο μεγάλων πόλεων. Να πούμε κάτι σε αυτό

το σημείο: στην εβραϊκή ιστορία (της Ευρώπης) οι εβραίοι είναι μειονότητες στις πόλεις. Η πληθώρα των ανθρώπων είναι χριστιανοί. Η Θεσσαλονίκη, ας πούμε, είναι μια εξαίρεση να υπάρχει πλειονότητα κατοίκων εβραίων.

Εδώ που ήρθαν οι Σεφαραδίτες Εβραίοι, όμως, βρήκαν επίσης άλλες κοινότητες Εβραίων. Οι κοινότητες των Εβραίων που συνάντησαν είναι παλαιότερες και προέρχονται από τη μακρότατη επαφή Εβραίων και Ελλήνων στην ανατολική Μεσόγειο. Οι εβραϊκές κοινότητες, όπως σας είχα πει και σε άλλο σημείο, είχαν δημιουργηθεί και στην αρχαία Ελλάδα και συνέχισαν να υπάρχουν και με τη διασπορά των Εβραίων — πάλι μετακινήθηκαν Εβραίοι προς αυτό που σήμερα είναι Συρία, Τουρκία, Μικρά Ασία, Ελλάδα, Βαλκάνια. Σε αυτές τις περιοχές ομιλούνταν η ελληνική γλώσσα για μεγάλο διάστημα. Ήταν η γλώσσα όχι μόνο των μορφωμένων, αλλά σε πολλές από αυτές ήταν η γλώσσα και όλου του λαού.

Εξ αυτού, οι Εβραίοι στη μακρά τους συνύπαρξη με τους Έλληνες άλλαξαν, έχασαν τη γλώσσα τους και υιοθέτησαν την ελληνική γλώσσα στις περιοχές αυτές. Έχοντας υιοθετήσει την ελληνική γλώσσα ονομάστηκαν "Ρωμανιώτες Εβραίοι" από τη λέξη "Ρωμαίος" — αυτή η λέξη "Ρωμαίος" μπαίνει σε πάρα πολλές πτυχές των πραγμάτων (Ρωμιός, Ρωμαίος). Δηλαδή, ομιλούσαν την ελληνική γλώσσα και εξ αυτού και οι Εβραίοι του Βυζαντίου ήταν Ρωμανιώτες Εβραίοι. Όταν δηλαδή η Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία απέκτησε πρωτεύουσα την Κωνσταντινούπολη και εξελίχθηκε σε μια μεγάλη και κραταιά αυτοκρατορία ρωμαϊκή, η οποία εξελίχθηκε με τη σειρά της στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία εξελληνιζόμενη στη διοίκηση και στον λόγο, οι Εβραίοι αυτής της περιοχής (του Βυζαντίου) ήταν Ρωμανιώτες Εβραίοι με τον τρόπο που είπαμε: ζούσαν ανάμεσα στον χριστιανικό πληθυσμό, κατά κανόνα καλά, πολλές φορές υπήρχαν κάποια θέματα όχι τόσο έντονα, κάποιες φορές πιο έντονα και γενικά η θέση τους ήταν θέση περιθωρίου σε κάποια θέματα, δηλαδή δεν μπορούσαν να έχουν θέση στην κεντρική διοίκηση, στην εκπαίδευση (αυτά τα οποία είπαμε πριν).

Κατοικούσαν, λοιπόν, εκεί και δρούσαν οι Ρωμανιώτες Εβραίοι για αιώνες. Όταν ήρθαν εδώ οι Σεφαραδίτες Εβραίοι και εγκαταστάθηκαν στις μεγάλες πόλεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, σε πολλές από αυτές διασταυρώθηκαν οι Ρωμανιώτες Εβραίοι που προϋπήρχαν· προϋπήρχαν από την αρχαιότητα, απ' το Βυζάντιο και φυσικά και στην Οθωμανική Αυτοκρατορία επίσης εξακολούθησαν οι κοινότητές τους να είναι εκεί, άρα η Οθωμανική Αυτοκρατορία είχε κι αυτή τους Ρωμανιώτες Εβραίους που κληρονόμησε από το Βυζάντιο. Όμως, τώρα, οι Σεφαραδίτες Εβραίοι σε πολλά σημεία ήταν περισσότεροι, ισχυρότεροι, οικονομικά ισχυρότεροι, πολιτικά ισχυρότεροι, κοινωνικά ισχυρότεροι και συνέβη αυτό το φαινόμενο: σε αρκετές πόλεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας οι Σεφαραδίτες Εβραίοι να απορροφήσουν πολιτισμικά τους Ρωμανιώτες Εβραίους, οι οποίοι έχασαν τη γλώσσα τους και τα έθιμά τους και ενσωματώθηκαν στους Σεφαραδίτες — είναι ενδιαφέρουσες οι εξελίξεις· κάποιες άλλες κοινότητες κράτησαν την ελληνική τους γλώσσα και παρέμειναν Ρωμανιώτες, όπως, ας πούμε, η κοινότητα των Ιωαννίνων (η εβραϊκή κοινότητα των Ιωαννίνων), η εβραϊκή κοινότητα της Χαλκίδας κ.λπ.

Άλλη διασπορά των Εβραίων δεν ήταν μόνο προς τις πλευρές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ή η μακρά τους παραμονή στην Ιβηρική Χερσόνησο. Πρέπει να πούμε ότι μετά το 1492 μ.Χ. στην Ιβηρική Χερσόνησο δεν έμεινε κανένας Εβραίος, διότι το 1496 μ.Χ. οι Πορτογάλοι μιμήθηκαν τους Ισπανούς και εξεδίωξαν ολότελα τους Εβραίους και από την Πορτογαλία. Στο σημείο αυτό να μην παραλείψω να σας πω ότι αυτή η έξοδος των Εβραίων από την Ισπανία δεν ξεχάστηκε και οι Εβραίοι, φυσικά, τη θυμούνται και την επεξεργάζονται,

την ανακαλούν κ.λπ. Και μάλιστα το 1992 μ.Χ. συμπληρώθηκαν 500 χρόνια από αυτό το ιστορικό γεγονός και τότε ο Χουάν Κάρλος, ο βασιλιάς της Ισπανίας, έστειλε ένα μήνυμα στους Εβραίους όλης της Γης ζητώντας συγγνώμη για τα γεγονότα του 1492 μ.Χ. και την εκδίωξη των Εβραίων από την Ισπανία.

Πρέπει να σας πω ότι τότε, το 1492 μ.Χ., ένας αριθμός Εβραίων της Ισπανίας, προκειμένου να μη χάσει την πατρίδα του —διότι εκεί είχε μεγαλώσει και ζήσει— άλλαξε θρήσκευμα και δήλωσαν χριστιανοί. Οι περισσότεροι από αυτούς θεωρούνταν κρυπτοεβραίοι, δηλαδή οι υπόλοιποι χριστιανοί δεν πίστευαν ότι είχαν αλλάξει πραγματικά θρήσκευμα και αρκετοί, πράγματι, δεν είχαν αλλάξει πραγματικά θρήσκευμα. Και αυτοί οι κρυπτοεβραίοι —ήταν εξωτερικά χριστιανοί, στην πραγματικότητα όμως κρυπτοεβραίοι— ονομάζονταν "μαράνος" (marranos) στη γλώσσα τη σεφαραδίτικη. Επειδή, λοιπόν, υπήρχε η υποψία ότι ήταν κρυπτοεβραίοι, στην Ισπανία έδρασε πάρα πολύ δυναμικά η Ιερή Εξέταση, όπως γνωρίζετε. Στην πραγματικότητα η Ιερή Εξέταση δρούσε εναντίον χριστιανών που ήταν εβραϊκής προελεύσεως, για να τους αναγκάσει να παραδεχτούν ότι δεν έχουν γίνει κανονικοί χριστιανοί, αλλά ότι είναι κρυπτοεβραίοι.

Το 1992 μ.Χ., λοιπόν, ο Χουάν Κάρλος ζήτησε συγγνώμη για τα όσα συνέβησαν το 1492 μ.Χ. και μάλιστα συνέβη και το εξής ενδιαφέρον: την ίδια εποχή, την ίδια χρονιά, μία ομάδα (καρδινάλιων;) στελεχών της Καθολικής Εκκλησίας, πρότεινε την αγιοποίηση της Ισαβέλλας, της βασίλισσας της Ισπανίας, η οποία μαζί με τον Φερδινάνδο έπαιξε ρόλο στα γεγονότα όπως είπαμε. Η Ισαβέλλα και ο Φερδινάνδος ήταν πάρα πολύ θερμοί καθολικοί, πάρα πολύ θερμοί χριστιανοί και βέβαια έκαναν τον μεγάλο άθλο να απελευθερώσουν την Ισπανία από τους Άραβες και να εκδιώξουν τους *κακούς μουσουλμάνους*. Γι' αυτό και υπήρξε αυτή η πρόταση αγιοποίησης της Ισαβέλλας το 1992 μ.Χ.

Όμως η Ισαβέλλα είχε εκδιώξει και τους Εβραίους, οπότε, όταν οι Εβραίοι όλης της Γης έμαθαν την πρόταση αυτή και την πιθανότητα να αγιοποιηθεί η Ισαβέλλα, αντέδρασαν έντονα θυμίζοντας το ποιόν της εκδίωξης για τον εξής λόγο: η εκδίωξη των Εβραίων πραγματικά είχε κάποια ηθικά κενά —έως πολύ μεγάλα— το 1492 μ.Χ., διότι στο Διάταγμα της Γρανάδας λέγονται τα εξής:

- Στην πρώτη παράγραφο ο Φερδινάνδος και η Ισαβέλλα ευχαριστούν τον Θεό που τους έδωσε τη δυνατότητα να εκδιώξουν τους άπιστους Άραβες από την Ισπανία.
- Δεύτερον: στη δεύτερη παράγραφο μιλούν για τους Εβραίους της Ισπανίας και τους κατηγορούν ότι κάνουν προπαγάνδα ανάμεσα στους χριστιανούς. Αυτό είναι λίγο παράξενο, γιατί η εβραϊκή θρησκεία δεν είναι ιεραποστολική. Υπάρχουν κάποιες θρησκείες που θέλουν όλη η Γη να γίνει της ίδιας θρησκείας· ας πούμε ο χριστιανισμός είναι ιεραποστολική θρησκεία, το Ισλάμ είναι ιεραποστολική θρησκεία, ο βουδισμός είναι ιεραποστολική θρησκεία· ο ινδουισμός δεν είναι, ο εβραϊσμός δεν είναι, ο ζωροαστρισμός δεν ήταν. Εν πάση περιπτώσει, κατηγορούνται λοιπόν από τον Φερδινάνδο και την Ισαβέλλα ότι κάνουν προπαγάνδα μεταξύ των χριστιανών.
- Στην τρίτη παράγραφο, τους ζητείται να φύγουν εντός τριών μηνών αυτοί και όλοι τους, παίρνοντας μαζί τους τα πάντα από την Ισπανία.
- Στην τέταρτη παράγραφο λέγεται το εξής, ότι: παρέχουμε τη βασιλική μας προστασία στους Εβραίους του βασιλείου μας να εκποιήσουν την περιουσία τους, ούτως ώστε να φύγουν πλήρως έτοιμοι εντός τριών μηνών από την Ισπανία (και λέει το Διάταγμα "τους παρέχουμε τη βασιλική μας προστασία").

- Και στην επόμενη παράγραφο λέγεται το εξής: επομένως, οι Εβραίοι του βασιλείου μας εντός τριών μηνών θα πρέπει να έχουν αποχωρήσει από το βασίλειο παίρνοντας μαζί τους ό,τι επιθυμούν εκτός από χρήματα και τιμαλφή.
- Μα, στην προηγούμενη παράγραφο λες ότι παρέχεις τη βασιλική σου προστασία για να πουλήσουν οι άνθρωποι ό,τι είχαν (τα σπίτια τους, τα μαγαζιά τους κ.λπ.). Τι θα παίρναν απ' την πώληση; Χρήματα. Στην άλλη παράγραφο τους απαγορεύεις να πάρουν τα χρήματα και τα τιμαλφή; Στην πραγματικότητα είναι σαν να τους λες ότι κάνουμε αυτή την κίνηση για να σας ληστέψουμε.

Εν πάση περιπτώσει, οι Εβραίοι λοιπόν (οι εβραϊκοί πληθυσμοί) τώρα, το 1992 που τέθηκε αυτό το ζήτημα, θύμισαν αυτά τα αναγραφόμενα στο Διάταγμα της Γρανάδας και είπαν: είναι δυνατόν να κάνετε μια τέτοια γυναίκα —μια λησταρχίνα!— αγία; Και δεν έγινε η Ισαβέλλα αγία, δεν έγινε δεκτό αυτό το αίτημα — δεν ξέρω αν της έδωσαν κάποια άλλη τιμή, αλλά πάντως δεν έγινε αγία. Θέλω να πω ότι αυτή η ιστορία του 1492 μ.Χ. αιωρείται ακόμη στην ιστορία της Ευρώπης και παίζει ρόλο στα πράγματα.

V3.3.4 Οι Ασκεναζίμ Εβραίοι (13')

<https://www.youtube.com/watch?v=BfLsPaKP4ao>

απομαγνητοφώνηση LEMONIA9 / αντιπαραβολή Asimonia

Αναφερθήκαμε σε πλευρές της ζωής Εβραίων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, αναφερθήκαμε και στο Βυζάντιο, στην Ιβηρική Χερσόνησο. Θα ήταν, όμως, παράλειψη αν δεν αναφερόμασταν σε ένα άλλο μεγάλο σημείο της διάχυσης των Εβραίων: στις γερμανικές χώρες.

Οι Εβραίοι στη διάχυσή τους και στη διασπορά τους στην Ευρώπη εγκαταστάθηκαν και στις περιοχές της Φλάνδρας, της Βόρειας Θάλασσας —όπου υπήρχε δράση οικονομική και μπορούσαν να παίξουν τον ρόλο τους και να έχουν τη ζωή τους— και αναπτύχθηκαν στον γερμανικό επομένως κόσμο της βόρειας και κεντρικής Ευρώπης.

Κι εκεί ζούσαν με τις καταστάσεις που είπαμε: κυρίως ως αστικοί πληθυσμοί, πότε πότε ζούσαν βία και επιθετικότητα —αναφερθήκαμε σε προηγούμενα θέματα— και κατά το 1096 μ.Χ. με τις Σταυροφορίες (το 1096 μ.Χ. στις γερμανικές χώρες υπήρξε σκληρή επίθεση εναντίον των Εβραίων) τότε από την περιοχή, ας πούμε, της σημερινής Γερμανίας πολλοί Εβραίοι μετακινήθηκαν προς την Πολωνία, προς την Τσεχία, προς τη Σλοβακία και διαχύθηκαν επίσης και προς τη Σκανδιναβία, σταδιακά προς την Ουκρανία και αργότερα προς τη Ρωσία. Εξάλλου, καθώς η Ρωσία άρχισε να αναπτύσσεται μετά τον 17ο αιώνα μ.Χ. είχε ανάγκη από πληθυσμούς και ζήτησε Εβραίους να έρθουν να εγκατασταθούν. Τους παραχωρήθηκαν —έτσι— θέσεις σε διάφορα σημεία και εγκαταστάθηκαν.

Γενικά, οι Εβραίοι από τον γερμανόφωνο κόσμο στον οποίο είχαν αναπτυχθεί —και αναπτύχθηκαν— μέχρι τέλους εισέπραξαν τη γερμανική γλώσσα. Εισπράττοντας τη γερμανική γλώσσα, πλέον, εξελίχθηκαν σε αυτό που ονομάζεται Ασκεναζίμ Εβραίοι από τη λέξη "Ας-Κενάζ" (Ash-Kenaz), που στην εβραϊκή γλώσσα Ας-Κενάζ είναι η Γερμανία. Γι' αυτό και οι γερμανόφωνοι Εβραίοι ονομάζονται Ασκεναζίμ Εβραίοι. Το επώνυμο Ασκενάζι, Εσκενάζι, όπου το ακούμε, όποτε το ακούμε, κατά κανόνα παραπέμπει σε εβραϊκής

καταγωγής άτομο, παραδείγματος χάριν ο περίφημος πιανίστας της Ρωσίας του 20ού αιώνα, Βλαντιμίρ Ασκεναζί, ήταν γερμανικής καταγωγής Εβραίος της Ρωσίας, δηλαδή ήταν Ασκεναζίμ Εβραίος της Ρωσίας.

Αυτοί οι Ασκεναζίμ Εβραίοι ομιλούσαν και ομιλούν μέχρι σήμερα —αν και χάνονται πλέον αυτές οι γλώσσες, ας πούμε οι παλαιές εβραϊκές γλώσσες που συνδυάζονται με ευρωπαϊκές γλώσσες με δικά τους στοιχεία— οι Ασκεναζίμ μιλούσαν Γερμανικά, αλλά σε μια διάλεκτο —θα έλεγε κανείς— που ονομάζεται "Γίντις" (Jiddisch). Φεύγοντας, λοιπόν, Εβραίοι από τη Γερμανία διαχύθηκαν προς τη Βρετανία, προς τη Σκανδιναβία, προς την Τσεχία, Σλοβακία, Ουγγαρία, Λευκορωσία, Λιθουανία, Εσθονία (εδώ, στη Βαλτική Θάλασσα), Ουκρανία, Ρωσία. Και έχει ενδιαφέρον ότι αυτοί οι Εβραίοι, όλης αυτής της περιοχής, στην ουσία είναι Ασκεναζίμ Εβραίοι, δηλαδή ομιλούσαν Γίντις (Jiddisch) στο σπίτι τους κατά κύριο λόγο.

Σταδιακά, αυτοί οι Ασκεναζίμ Εβραίοι βρέθηκαν να είναι σε ανάπτυξη, διότι, καθώς ο Μεσαίωνας τελείωνε και μπήκε η Ευρώπη στην Αναγέννηση και στην ανάπτυξη του εμπορίου και στην ανάπτυξη των τεχνών και των γραμμάτων και των επιστημών και της ναυτιλίας, οι Εβραίοι βρέθηκαν στις πόλεις που ζούσαν να είναι πλέον σε κεντρικό σημείο. Οι Εβραίοι για αιώνες είχαν κατά κάποιον τρόπο καταδικαστεί να ζουν σε πόλεις, όταν οι πόλεις είχαν χάσει τη σημασία τους και τη σημασία είχε η ύπαιθρος. Όμως, μετά το 1400 μ.Χ. και το 1500 μ.Χ. και το 1600 μ.Χ (1700 – 1800), όσο προχωρούν οι αιώνες, τόσο περισσότερο οι πόλεις αποκτούν σημασία και η ύπαιθρος μειώνει το ειδικό της βάρος και, επομένως, οι Εβραίοι βρίσκονται να είναι στην καρδιά των πραγμάτων σε πόλεις με έντονη οικονομική δραστηριότητα.

Έτσι, αρκετοί από αυτούς βρίσκονται να είναι επιτυχημένοι στις δράσεις τους, είτε είναι πνευματικές, είτε οικονομικές, είτε είναι τεχνίτες, είτε είναι έμποροι, είτε είναι τραπεζίτες και έτσι αναπτύσσονται επιτυχημένες και δυναμικές ομάδες Εβραίων, οι οποίες και θα δώσουν και σημαντικές προσωπικότητες Ασκεναζίμ, δηλαδή Εβραίοι οι οποίοι μιλούν γερμανική γλώσσα (αυτή τη Jiddisch).

Έχει δε ενδιαφέρον ότι, όταν στον 19ο αιώνα μ.Χ. αρχίζει η μεγάλη μετανάστευση προς τις Ηνωμένες Πολιτείες (απ' όλον τον κόσμο φεύγουν άτομα προς την Αμερική ολόκληρη, κυρίως όμως προς τις Ηνωμένες Πολιτείες), φεύγουν χιλιάδες και εκατομμύρια άνθρωποι και από την Ευρώπη και από τη Ρωσία και από την Ελλάδα (τώρα, είναι η μετανάστευση που έγινε τα τελευταία 150 χρόνια), ανάμεσα σε αυτούς που έφυγαν ήταν και Εβραίοι της Ευρώπης —κυρίως Ασκεναζίμ Εβραίοι, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, αλλά και στον Καναδά και στην Αργεντινή και σε άλλες πόλεις της Αμερικής, αλλά κυρίως στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Έτσι, οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής τα τελευταία 100-150 χρόνια έχουν έναν σημαντικό αριθμό —αναλογικά— Εβραίων (γύρω στα 4 εκατομμύρια), που παίζουν ρόλο στην οικονομία και στην πολιτική ζωή των Ηνωμένων Πολιτειών. Παραδείγματος χάριν: πρόσφατα, πριν από λίγες δεκαετίες, υπουργός Εξωτερικών των Ηνωμένων Πολιτειών ήταν ο Χένρι Κίσινγκερ, εβραϊκής καταγωγής, όπως υπουργός Εξωτερικών των Ηνωμένων Πολιτειών σχετικά πρόσφατα ήταν η κυρία Ολμπράιτ, επίσης εβραϊκής καταγωγής από την Ουγγαρία κ.λπ. Θέλω να πω: Ασκεναζίμ Εβραίοι κατά κύριο λόγο μετακινήθηκαν προς τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, από αυτό που σήμερα είναι Γερμανία, Πολωνία, Λιθουανία, Ρωσία κ.λπ. και παίζουν τον ρόλο τους στα πράγματα, όπως βέβαια και άλλοι Εβραίοι (και Σεφαραδίτες Εβραίοι) μετακινήθηκαν στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής — όλος ο κόσμος εγκαταστάθηκε στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής.

Τι θέλω να πω με αυτό: ότι οι Ασκεναζίμ Εβραίοι είναι ένα κεφάλαιο στην ιστορία των Εβραίων, και τούτο διότι, καθώς η οικονομία της Ευρώπης —όπως είπαμε λίγο πριν— άρχισε να ισχυροποιείται, και κατά τον 18ο και 19ο αιώνα μ.Χ. εξαιρετικά, και ο γερμανικός κόσμος να αναδεικνύεται όλο και πιο σημαντικός στην ιστορία όχι μόνο της Ευρώπης, αλλά του κόσμου, οι Ασκεναζίμ Εβραίοι που ζούσαν σε αυτές τις περιοχές έπαιξαν ειδικό ρόλο στα πράγματα και ανάμεσά τους αναδείχθηκαν μεγάλες μορφές· οι μεγαλύτερες μορφές του εβραϊσμού των νεότερων χρόνων είναι κατά κανόνα Ασκεναζίμ Εβραίοι, δηλαδή γερμανικής καταγωγής (γερμανόφωνοι Εβραίοι). Όπως, ας πούμε, ήταν Εβραίοι (Γερμανοί-Εβραίοι): ο Καρλ Μαρξ και ο Φρίντριχ Ένγκελς στον 19ο αιώνα μ.Χ., φιλόσοφοι, πολιτικοί στοχαστές. Εβραϊκής καταγωγής (Ασκεναζίμ Εβραίος) ήταν ο μέγιστος ίσως των Γερμανών φιλοσόφων, ο Ιμμάνουελ Καντ, ο οποίος είχε γεννηθεί στο Königsberg εδώ πέρα, στη Βαλτική Θάλασσα (μεγάλη, σπουδαία θέση των Γερμανών στη Βαλτική Θάλασσα). Ασκεναζίμ Εβραίος από την Αυστρία ήταν ο Σίγκμουντ Φρόιντ, ο ιδρυτής της ψυχανάλυσης. Επίσης, ο Φραντς Κάφκα απ' την Τσεχία, Ασκεναζίμ Εβραίος, ο Λέων Τρότσκι στη Ρωσία, στέλεχος της επανάστασης της Οκτωβριανής, η Ρόζα Λούξεμπουργκ, επίσης στέλεχος του κομμουνιστικού κινήματος στη Γερμανία στον 20ό αιώνα.

Και βέβαια, λόγω του γεγονότος ότι ο 20ός αιώνας βρήκε τους Εβραίους διαχυμένους, εγκατεστημένους, και στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και στον Καναδά και στην Ευρώπη και στον υπόλοιπο κόσμο, αλλά κυρίως σε αυτές τις περιοχές οι οποίες έπαιξαν τον μεγαλύτερο ρόλο —πολιτικά, οικονομικά, διπλωματικά—, Εβραίοι βρέθηκαν σε σημαντικές θέσεις και βέβαια έπαιξαν μεγάλο ρόλο σε διάφορα πεδία. Είναι χαρακτηριστικό ότι η ομάδα η οποία έχει αποκτήσει τα περισσότερα Νόμπελ, αν κανείς ψάξει στα βραβεία Νόμπελ το θρήσκευμα των βραβευθέντων, οι εβραϊκής καταγωγής βραβευθέντες είναι με απόσταση οι περισσότεροι. Είναι εβραϊκής καταγωγής Άγγλοι, είναι εβραϊκής καταγωγής Αμερικανοί, εβραϊκής καταγωγής Τσέχοι, εβραϊκής καταγωγής Ρώσοι, πάντως είναι μια σαφής, εντυπωσιακή ομάδα, μεγαλύτερη από τις άλλες που έχει πάρει βραβείο Νόμπελ.

Οι Εβραίοι στον σύγχρονο κόσμο έχουν διακριθεί ως εξαιρετικοί νομικοί, συγγραφείς, στοχαστές, πολιτικοί και βέβαια είναι ξεχωριστοί γιατροί, ξακουστοί γιατροί και βιολόγοι —σημαντικότερα ιδρύματα ιατρικής στην ουσία είναι εβραϊκής κάλυψης. Και φυσικά παίζουν τεράστιο ρόλο στη βιομηχανία του θεάματος. Στο Hollywood πολλοί ηθοποιοί Αμερικανοί είναι εβραϊκής καταγωγής, όπως ο Χάρβεϊ Καϊτέλ, όπως ο σκηνοθέτης Στήβεν Σπίλμπεργκ, ο σκηνοθέτης Ρομάν Πολάνσκι, ο σκηνοθέτης Ζυλ Ντασέν, ο ηθοποιός και σκηνοθέτης Γούντι Άλεν, η Μπάρμπαρα Στρέιζαντ, ο Κερκ Ντάγκλας, ο Μάικλ Ντάγκλας... Γενικά, έχουν μια εντυπωσιακή παρουσία στον κόσμο του θεάματος, του τραγουδιού, της σύνθεσης, της μουσικής και βέβαια, επίσης, όπως είπαμε, στον τομέα της ιατρικής και στον τομέα που είναι συναφής με την ιατρική και που είναι τα καλλυντικά. Οι Εβραίοι είχαν παράδοση στη δημιουργία αλοιφών, όπως είπαμε, και καλλυντικών (και θεραπευτικών αλοιφών και καλλυντικών αλοιφών) από τον Μεσαίωνα, και αυτό τους έχει κάνει να είναι η πιο μεγάλη δύναμη στα καλλυντικά παγκοσμίως. Υπολογίζεται ότι πάνω από 70% των καλλυντικών που παράγονται από τις μεγάλες εταιρείες στον κόσμο είναι από εταιρείες ιδρυτών εβραϊκής καταγωγής, όπως είναι η Έλενα Ρουμπινστάιν, ο Βιντάλ Σασούν κ.λπ.

Επομένως, οι Ασκεναζίμ Εβραίοι έχουν ένα ειδικό βάρος στα πράγματα και ιδιαίτερα στα τελευταία 300-400 χρόνια, όπου έχουν ειδικό βάρος και στη Ρωσία και στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και στον γερμανικό κόσμο.

V3.3.5 Σιωνισμός και κράτος του Ισραήλ (10')

<https://youtu.be/M9rPYm6JlAs>

απομαγνητοφώνηση Anna05 / αντιπαραβολή Lemonia9

Μιλώντας τώρα για τη διασπορά των Εβραίων, είναι χρήσιμο, πριν ολοκληρώσουμε τα πράγματα, να τοποθετήσουμε λίγο τις περιοχές στις οποίες ο εβραϊκός πληθυσμός συγκεντρώθηκε σε μεγαλύτερους αριθμούς — στον σύγχρονο περίπου κόσμο. Δηλαδή, αν παίρναμε τη μηχανή του χρόνου και προσγειωνόμασταν στον 19ο αιώνα —το λέω αυτό (τον 19ο αιώνα) γιατί στον 20ο αιώνα συνέβησαν μεγάλες αλλαγές— και φυσικά στον 20ό αιώνα, το βαρύτερο που συνέβη για τους Εβραίους —το βαρύτερο— είναι η τρομερή τους καταδίωξη από τον Χίτλερ, στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και η εξόντωση εκατομμυρίων από αυτούς στους θαλάμους αερίων ή με άλλους τρόπους.

Έτσι στον 20ό αιώνα συμβαίνουν κοσμογονικά γεγονότα, είτε εξαιρετικά αρνητικά, σαν αυτό που περιγράψαμε, είτε [θετικά] για τους Εβραίους, η μεγάλη εξέλιξη [ήταν] ότι μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου αποφασίστηκε από τη διεθνή κοινότητα η δημιουργία του κράτους του Ισραήλ. Έτσι, αυτή η ανθρώπινη ομάδα απέκτησε βάση ξανά στην αρχαία της γη, όπου είχαν αρχίσει να μετακινούνται και να εγκαθίστανται Εβραίοι από τη Ρωσία ήδη από τον 19ο αιώνα και να αγοράζουν γη. Φυσικά η σαφής πλειοψηφία των κατοίκων εκεί δεν ήταν Εβραίοι. Από τη διασπορά του 2ου αιώνα μ.Χ., είχαν εδώ εγκατασταθεί πλέον άλλα άτομα, αραβικής προελεύσεως —Παλαιστίνιοι—, και γι' αυτό γνωρίζουμε τα προβλήματα τα οποία έχουν ανακύψει με τη δημιουργία του κράτους του Ισραήλ μετά το 1947 μ.Χ.

Απλώς λέω στο σημείο αυτό¹ ότι η απόφαση για την ίδρυση του κράτους του Ισραήλ το 1947 μ.Χ. περιελάμβανε και την απόφαση ίδρυσης κράτους Παλαιστινίων. Όμως οι Παλαιστίνιοι αρνήθηκαν αυτό το κράτος, λέγοντας ότι αρνούνται την οποιαδήποτε πρόταση η οποία περιελάμβανε ίδρυση κράτους Ισραήλ μέσα στα εδάφη που θεωρούσαν δικά τους. Έτσι, προέκυψε το μεγάλο πρόβλημα το οποίο σέρνεται τώρα για 70 χρόνια και μοιάζει να είναι μέχρι τώρα αδιέξοδο.

Όμως, πριν μπούμε στον 20ό αιώνα με τα θέματά του, αν πηγαίναμε στον 19ο αιώνα, δηλαδή στο 1850 μ.Χ. ας πούμε, πού θα βρίσκαμε συγκεντρωμένους περισσότερους Εβραίους; Όχι πλειοψηφικά· σε καμία χώρα δεν ήταν πλειοψηφία οι Εβραίοι, αλλά σε κάποιες χώρες ήταν περισσότεροι Εβραίοι, σε άλλες ήταν λιγότεροι — αναλογικά με τον πληθυσμό. Στην περιοχή της Ευρώπης μεγάλη πυκνότητα θα βρίσκαμε εδώ, στις γερμανικές χώρες (Γερμανία-Πολωνία δηλαδή στον σημερινό χάρτη), στη Ρωσία επίσης (στη Ρωσία υπήρχε μεγάλος αριθμός —αναλογικά— Εβραίων). Επίσης, στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, που στον 19ο αιώνα αρχίζουν και έρχονται Εβραίοι και ο πληθυσμός αυξάνεται θεαματικά, και επίσης μεγάλος αριθμός Εβραίων παρατηρείται στην Αργεντινή, γιατί και εδώ υπήρξε μετακίνηση/μετανάστευση Εβραίων στο μεγάλο κύμα μετανάστευσης όλου του

---

¹ Η ίδρυση εβραϊκού και αραβικού κράτους στην περιοχή του Ισραήλ αποφασίστηκε από τον ΟΗΕ τον Νοέμβριο του 1947. Θερμοί υποστηρικτές της πρότασης αυτής υπήρξαν οι ΕΣΣΔ και οι σοσιαλιστικές χώρες, καθώς και οι ΗΠΑ. “Νονοί” του κράτους του Ισραήλ θεωρούνται ο πρόεδρος των ΗΠΑ Χ. Τρούμαν και ο ηγέτης της ΕΣΣΔ Ιωσήφ Στάλιν.

κόσμου προς την Αμερική· Εβραίοι εγκαταστάθηκαν και στην Αργεντινή.

Κατά κάποιον τρόπο, μπορεί να μας δώσει μια εικόνα η διάχυση των Εβραίων και σε έναν χάρτη του Μεσοπολέμου του 20ού αιώνα, όταν ακόμα δεν είχαν συμβεί οι μεγάλες εξελίξεις, το οποίο και μπορούμε να το δούμε αυτή τη στιγμή (βλ. χάρτη). Είναι ο μεσοπόλεμος, είμαστε στον 20ό αιώνα και αυτός ο χάρτης δείχνει την ποσοστιαία εκπροσώπηση των Εβραίων σε σχέση με τον πληθυσμό. Αυτό το φωτεινό κίτρινο δείχνει σχεδόν μηδαμινή παρουσία Εβραίων (από 0 έως 0,5% δηλαδή σχεδόν καθόλου Εβραίοι). Κοιτάξτε ποιες χώρες δεν έχουν σχεδόν καθόλου Εβραίους στον μεσοπόλεμο — **σχεδόν** καθόλου Εβραίους: είναι η Γαλλία και η Ιβηρική Χερσόνησος (στην Ιβηρική Χερσόνησο, διότι τους έχουν διώξει από το 1492 μ.Χ. και στη Γαλλία που δεν είναι πολλοί)· και στην Ιταλία δεν είναι πολλοί. Τώρα, στην περιοχή της Μεγάλης Βρετανίας είναι περισσότεροι, γιατί εδώ είναι βαθύτερη η διάσπιξη. Στην περιοχή της Ολλανδίας και της Γερμανίας είναι περισσότεροι, στην Τσεχοσλοβακία και επίσης και στην Ελλάδα (είναι 1 με 3%). Οι χώρες στις οποίες οι Εβραίοι είναι πραγματικά πολλοί — αναλογικά βέβαια πάντα— είναι αυτές οι οποίες έχουν εντάσεις του μοβ και οι περισσότερο μοβ. Ποιες είναι αυτές; Η Αυστρία, η Ουγγαρία, η Ρουμανία, η Τουρκία, η Λιθουανία, η Λετονία, οι οποίες έχουν ποσοστό από 3 έως 10%. Η μία χώρα μόνο έχει ποσοστό 10 με 11% στην Ευρώπη και είναι η Πολωνία. Στην Πολωνία υπήρχαν εκατομμύρια Εβραίων, ιδιαίτερα στο δυτικό τμήμα της Πολωνίας, γι' αυτό και όταν ήρθε η ώρα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και ο Χίτλερ... Βλέπετε και τη Ρωσία. Η Ρωσία εδώ στον χάρτη είναι Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών, διότι στον Μεσοπόλεμο είναι κομμουνιστική η Ρωσία, δεν είχε ακόμα πέσει ο κομμουνισμός και επομένως βλέπουμε και εδώ ότι έχει έντονη διάσπιξη, δηλαδή έναν πληθυσμό 1 με 3%. Όμως, επειδή οι Ρώσοι είναι μεγάλος πληθυσμός, στη Ρωσία υπήρχαν γύρω στα 4 εκατομμύρια Εβραίων. Στην Πολωνία, όπως βλέπουμε, έχει τη μεγαλύτερη εκπροσώπηση, όπως και στη Λιθουανία. Και η Ρουμανία επίσης είχε μεγάλο αριθμό Εβραίων.

Ένα σημείο που μας ενδιαφέρει τώρα σε σχέση με αυτά που λέμε είναι η ανάπτυξη του κινήματος του Σιωνισμού. Τι είναι ο Σιωνισμός; Ο Σιωνισμός προέρχεται από τη λέξη "Σιών". Σιών είναι η αρχαία περιοχή του Ισραήλ. Στον 19ο αιώνα στις γερμανικές χώρες (στην Αυστρία), μεταξύ των Ασκεναζίμ, υπάρχει ένας προβληματισμός για το γεγονός ότι οι Εβραίοι δεν έχουν πατρίδα. Είναι σπαρμένοι σε όλη τη Γη, έχουν νέες πατρίδες, αλλά δεν υπάρχει μια πατρίδα των Εβραίων. Η παλιά πατρίδα των Εβραίων έχει χαθεί από τον 2ο αιώνα μ.Χ. και λίγοι Εβραίοι κατοικούν εκεί, έκτοτε. Ένας δημοσιογράφος Αυστριακός, το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα — ο 19ος αιώνας είναι ο αιώνας του εθνισμού, όπως λέγεται, είναι ο αιώνας των εθνικών επαναστάσεων. Οι λαοί κάνουν επαναστάσεις, δημιουργούν εθνικά κράτη: οι Έλληνες πολεμούν τους Τούρκους, οι Βούλγαροι τους Τούρκους, οι Λατινοαμερικάνοι διώχνουν τους Ισπανούς και δημιουργούν χώρες εθνικές.

Σε αυτόν λοιπόν τον αιώνα, τον 19ο αιώνα —που δεν είναι μακρινός, πριν 150 χρόνια περίπου—, υπάρχει πολύ μεγάλη ένταση εθνισμού και μέσα σε αυτό το κλίμα και οι Εβραίοι σκέφτονται ότι θέλουν να αποκτήσουν δικιά τους χώρα. Αρχηγός σε αυτό το κίνημα λοιπόν, που ονομάζεται κίνημα του Σιωνισμού, είναι ένας Αυστριακός δημοσιογράφος, ο Χερτσλ (Herzl)¹, ο οποίος κάνει όλες τις κινήσεις να μαζευτούν χρήματα, κάνουν εράνους,

---

¹ σημ. απομαγνητοφωνητών: Ο Τέοντορ Χερτσλ γεννήθηκε το 1860 στην Ουγγαρία και σε ηλικία 18 ετών μετακόμισε με την οικογένειά του στη Βιέννη.

συγκεντρώνονται, δημιουργούν φορείς πολιτικούς για να αποφασίσουν πού θα δημιουργήσουν τη χώρα τους και αν μπορούν να τη δημιουργήσουν. Φυσικά, υπήρχαν πολλές προτάσεις: να δημιουργηθεί κάπου στην Αφρική, κάπου στον ωκεανό (στον Ειρηνικό ωκεανό), σε νησιά, το ένα, το άλλο, αλλά τελικά —φυσικά— οι περισσότεροι επιθυμούσαν να αποκτήσουν χώρα στην παλιά τους γη, δηλαδή στο Ισραήλ.

Αυτό είναι το κίνημα του Σιωνισμού, το οποίο έπαιξε ρόλο από το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα και για περίπου 70-80 χρόνια ήταν ένα δυναμικό κίνημα, το οποίο στην ουσία έκανε τον κύκλο του με την ίδρυση του κράτους του Ισραήλ το 1947 και έδρασε πολιτικά, οικονομικά, διπλωματικά, έδινε χρήματα για να μεταναστεύσουν Εβραίοι και να εγκατασταθούν στην περιοχή του Ισραήλ —όταν ακόμα δεν είχε δημιουργηθεί το κράτος του Ισραήλ—, να αγοραστεί γη εκεί κ.λπ. Επομένως, αυτό το εβραϊκό κίνημα έκανε τον κύκλο του και σήμερα βρίσκεται το Ισραήλ συνεχώς στις ειδήσεις μας, λόγω των γεγονότων που έχουν προκύψει από την εγκατάσταση εκεί των Εβραίων και την αντιπαλότητα των Αράβων σε σχέση με αυτή την εγκατάσταση.

Εβδομάδα 4: Οι θρησκείες των γεωργών / Δυτικές Θρησκείες, μέρος 2ο

4.1: Ο Χριστιανισμός

V4.1.1 Μια εβραιογενής θρησκεία (13')

<https://youtu.be/bG7b4QoyT4k>

απομαγνητοφώνηση Diamant / αντιπαραβολή Lemonia9

Και τώρα μετακινούμαστε στη μεγαλύτερη σύγχρονη θρησκεία στον κόσμο, που, αν θυμάστε, όταν είχαμε δει τα στοιχεία που μας δίνει ο Ο.Η.Ε., παραμένει μέχρι σήμερα η μεγαλύτερη θρησκεία απ' όλες τις άλλες στον κόσμο· είναι ο χριστιανισμός βεβαίως. Ο χριστιανισμός είναι μια θρησκεία παγκόσμια σήμερα —δεν είναι μια θρησκεία ενός λαού— και υπάρχει, είναι διαχυμένη, σχεδόν σε όλη την υφήλιο· αυτό ακριβώς θα μελετήσουμε καθώς θα κυλούν τα πράγματα.

Ο χριστιανισμός γεννήθηκε —λέμε... λένε οι χριστιανοί— το 1. Οι χριστιανοί μετρούν απ' τη γέννηση του Ιησού και έχουν υπολογίσει ότι γεννήθηκε σε κάποια χρονιά, στην οποία και τοποθετούν το 1. Όπως σας είπα και σε άλλη στιγμή, σήμερα θεωρείται ότι έχει γίνει ένα λάθος στον υπολογισμό και ότι είναι λίγα χρόνια νωρίτερα η γέννηση του Ιησού, αλλά, εν πάση περιπτώσει, παραμένει το πράμα ως έχει, για να μην αναστατωθεί όλη η ημερολογιακή οργάνωση του νεότερου κόσμου.

Γεννήθηκε λοιπόν ο Ιησούς στην περιοχή του σημερινού Ισραήλ, σε οικογένεια Εβραίων, μια ταπεινή οικογένεια της περιοχής, και εκείνος στην ηλικία των 30 χρόνων άρχισε να διδάσκει τις συλλήψεις του, οι οποίες συνοψίζονται σε μια γλυκιά θεώρηση του κόσμου, μέσα από μία πιο τρυφερή θεώρηση της εβραϊκής θρησκείας από την οποία κατάγονταν. Ο Ιησούς γεννήθηκε Εβραίος, οι γονείς του ήταν Εβραίοι, μεγάλωσε ως Εβραίος. Λόγω του ότι ήταν εβραίος περιτμήθηκε —στο χριστιανικό εορτολόγιο, μία ημέρα εορτάζεται η περιτομή του Ιησού—, διότι οι Εβραίοι περιτέμνονται· ένα αρχαίο αιγυπτιακό έθιμο, το οποίο έχουν πάρει οι Εβραίοι, το συνεχίζουν οι Εβραίοι και το συνεχίζουν και οι Άραβες. Ο Ιησούς λοιπόν ως εβραϊόπουλο, περιτμήθη και άρχισε να διδάσκει, έχοντας στην αρχή λίγους μαθητές, που σταδιακά δημιουργούσαν ένα κλίμα ανθρώπων που πίστευαν σ' αυτά που έλεγε ή τουλάχιστον άκουγαν με ενδιαφέρον αυτά που έλεγε.

Ο Ιησούς κράτησε το σχήμα του εβραϊσμού στο σύνολό του, όπως έλεγε ο ίδιος: "Δεν ήρθα ν' αλλάξω ούτε ένα (γ)ιώτα από την Τορά". Ούτε ένα (γ)ιώτα: στον σημιτικό τρόπο γραφής, το (γ)ιώτα είναι ένα από αυτά τα πολύ μικρά σημειάκια που μπαίνουν πάνω από τα γράμματα για να δώσουν άλλη χροιά, δεν είναι καν γράμμα. Δηλαδή ο Ιησούς είπε εξ αρχής ότι δεν ήρθε να αλλάξει σε τίποτε τον εβραϊσμό και τη σύλληψη του εβραϊσμού. Εκείνο το οποίο τόνισε, είναι η πλευρά της αγάπης του ενός προς τον άλλον, ένα σημείο το οποίο και στην Παλαιά Διαθήκη αναγράφεται σε διάφορα σημεία, εκείνος το τόνισε και δίδαξε με μικρές, όμορφες, πολύ ζωντανές ιστορίες με τις οποίες μπορούσε να μιλήσει στα αυτιά των καθημερινών ανθρώπων.

Κάνω μία παρένθεση εδώ: Υπάρχουν ιστορικοί οι οποίοι αμφισβητούν την ιστορική ύπαρξη του Ιησού, θεωρώντας ότι δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία που να πείθουν ότι πράγματι υπήρξε ως πρόσωπο ο Ιησούς. Τέτοιες επιφυλάξεις και ενστάσεις υπάρχουν και για άλλους ιδρυτές θρησκειών, όπως σας έχω πει· εν πάση περιπτώσει, είναι κάτι το οποίο αιωρείται.

Ο Ιησούς γεννήθηκε και έδρασε σε περίοδο, κατά την οποία, η κοινωνία στην οποία είχε γεννηθεί, η εβραϊκή κοινωνία του 1ου αιώνα μ.Χ., ήταν σε σύγκρουση με τους Ρωμαίους, σε ένταση με τους Ρωμαίους, και, εξ αυτού, αυτή η κοινωνία ήταν πιο ευαίσθητη στο να ακούσει διδάγματα και συλλήψεις και θεωρίες, και βέβαια και ο Ιησούς, ως μέλος αυτής της κοινωνίας, μετείχε ως φαίνεται στον κύκλο των αναζητήσεων και των πραγμάτων. Ο ίδιος στη διδασκαλία του υπογράμμισε ότι είναι ο Μεσσίας —οι εβραίοι, σας θυμίζω ότι περιμένουν την έλευση του μεσσία— και ότι είναι ο γιος του Θεού.

Ο ίδιος δεν έγραψε τίποτα, δεν έχουμε από το χέρι του τίποτα γραμμένο· γνωρίζουμε για εκείνον από τα γραπτά των μαθητών του, τα Ευαγγέλια, τα οποία συνεγράφησαν μετά την εκτέλεση του Ιησού, διότι ο Ιησούς εκτελέστηκε στα 33 του χρόνια από την αντίδραση του εβραϊκού κατεστημένου απέναντί του, το οποίο και παρέπεμψε τον Ιησού στους Ρωμαίους και οι Ρωμαίοι τον καταδίκασαν σε σταυρικό θάνατο. Στην εποχή του Ιησού, η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία ήταν παντοδύναμη, τεράστια, κάλυπτε τρεις ηπείρους, ήταν η μεγαλύτερη αυτοκρατορία της εποχής της και συνδύαζε δύο πρόσωπα: ένα πρόσωπο ανεκτικό και περιφερειακών δυνατοτήτων δράσης και ένα πρόσωπο πάρα πολύ σκληρό για όσους διανοούνταν να βλάψουν τα συμφέροντα αυτής της αυτοκρατορίας. Σας θυμίζω, ότι οι Εβραίοι βρίσκονταν σε αναταραχή, και, επομένως, η κατάληξη ήταν, ο Ιησούς να σταυρωθεί διά σταυρικού θανάτου, ένας θάνατος τον οποίο η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία πολύ συχνά επεφύλασσε για τους εχθρούς της Αυτοκρατορίας και/ ή για πρόσωπα ποινικού δικαίου.

Πρέπει να σας πω στο σημείο αυτό ότι οι σταυροί ήταν τμήμα του τοπίου της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Στις μεγάλες οδούς της Αυτοκρατορίας, όπως είναι η Απία οδός, η Εγνατία οδός κ.λπ., υπήρχαν στημένοι σταυροί, όπου κάθε τόσο κρεμιόταν κάποιο άτομο, είτε ποινικός, ληστής, δολοφόνος, βιαστής, είτε άτομα τα οποία είχαν βλάψει την αυτοκρατορία και εκτελέστηκαν διά του σταυρικού θανάτου. Έτσι, ο Ιησούς βρήκε έναν θάνατο, μαζί με παρέα δύο ποινικών, σαν αυτούς που επεφύλασσε η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία σε εκατοντάδες και χιλιάδες άτομα της εποχής αυτής. Στη σύλληψη του χριστιανισμού, ο Ιησούς ετάφη και σε τρεις μέρες ανεστήθη, ακριβώς διότι δεν ήταν άνθρωπος, όπως οι άλλοι, αλλά ήταν Θεός.

Στο σημείο αυτό πρέπει να πούμε ότι ο Ιησούς, διδάσκοντας τη θεϊκή Του υπόσταση και λέγοντας ότι είναι γιος του Θεού —τουλάχιστον έτσι αναγράφεται στα Ευαγγέλια τα οποία κατέγραψαν οι μαθητές του—, είναι ο μοναδικός ιδρυτής θρησκείας ο οποίος ισχυρίζεται ότι είναι Θεός. Οι υπόλοιποι ιδρυτές θρησκείας που έχουμε μέχρι σήμερα αντιμετωπίσει, όπως είπαμε, ο ινδουισμός¹, ο βουδισμός, ο ταοϊσμός, ο κομφουκιανισμός, ο ζωροαστρισμός κ.λπ. δεν είπαν ότι είναι θεϊκά πρόσωπα. Κάποιοι μπορεί να είπαν ότι βρήκαν επαφή με τον Θεό, αλλά δεν ήταν θεοί. Ωστόσο οι άνθρωποι τους θεοποίησαν. Στην περίπτωση του χριστιανισμού, ο ιδρυτής της θρησκείας αυτής μιλά για τον εαυτό του λέγοντας ότι είναι Θεός, γιος του Θεού.

---

¹ Στον Ινδουισμό οι πολυάριθμοι θεοί λένε πως είναι θεοί, η μεγάλη, όμως, δύναμη που ελέγχει τα πάντα είναι το Βράχμα.

Ο Ιησούς διατήρησε όλο το σχήμα το οποίο υπήρχε στην περιοχή και από τον ζωροαστρισμό και από τον ιουδαϊσμό, δηλαδή στη μετά θάνατον ζωή, στην τιμωρία μετά θάνατον των πραξάντων αδικήματα και αμαρτίες και στην ανταμοιβή των πραξάντων καλές πράξεις. Και φυσικά, ο Ιησούς δίδασκε την Τελική Κρίση, τη Δευτέρα Παρουσία, αυτό το οποίο σαν σχήμα, όπως είπαμε, αναζωογονούσε τη σκέψη των ανθρώπων σ' αυτή την περιοχή από αιώνες και χιλιετίες.

Ο Ιησούς, κατά την εκτέλεσή του, δεν είχε γύρω του αποκτήσει πολλούς οπαδούς. Φυσικά, όπως φαίνονται από τις ιστορίες του Ιησού, ένας αριθμός ατόμων τον παρακολουθούσε, κάποιιοι τον είχαν πιστέψει βαθιά, άλλοι τον παρακολουθούσαν βλέποντας και κρίνοντας αν θα τον ακολουθήσουν ή όχι, αλλά εκείνο που τελικά συνέβη, είναι ότι ο εβραϊκός κόσμος στον οποίο απευθύνθηκε ο Ιησούς —γιατί σε αυτούς δίδαξε— δεν τον ακολούθησαν. Κάποιοι τον ακολούθησαν, αλλά οι περισσότεροι δεν τον ακολούθησαν. Ο εβραϊκός κόσμος δεν πίστεψε ότι ο Ιησούς είναι μεσσίας και φυσικά δεν μπορούσε να δεχτεί καμία συζήτηση για την άλλη πλευρά την οποία διατεινόταν, δίδασκε ο Ιησούς, ότι είναι δηλαδή γιος του Θεού. Το πρώτο σκέλος, εάν είναι μεσσίας, η εβραϊκή κοινότητα θα μπορούσε να το συζητήσει, διότι μεσσίας —ο μεσσίας αναμένεται— θα είναι ένας άνδρας Ιουδαίος, που θα τον έχει επιλέξει ο Θεός· θα μπορούσε να είναι οποιοσδήποτε άνδρας, άρα, θα μπορούσε να είναι και ο Ιησούς. Όμως, κατά τους εβραίους, ο Ιησούς εάν ήταν μεσσίας, τότε θα είχε ακολουθήσει η μεσσιανική περίοδος και θα είχε επέλθει η ειρήνη και η αγάπη μεταξύ των ανθρώπων. Αυτό δεν συνέβη, επομένως ο Ιησούς δεν είναι μεσσίας. Οι εβραίοι δεν ήταν διατεθειμένοι με κανέναν τρόπο να συζητήσουν οποιαδήποτε άλλη περίπτωση πλάσματος που να είναι θεός, διότι, σύμφωνα με τους εβραίους, ένας είναι ο Θεός, απόλυτα ένας, δεν μπορεί να υπάρχει καμία δεύτερη θεϊκή υπόσταση. Άρα, δεν υπήρχε συζήτηση καν να μπουν στο θέμα της θεϊκής υπόστασης του Ιησού και, εξ αυτού, ο εβραϊσμός δεν δέχτηκε τον Ιησού ως [κάτι εκ των δύο].

Για τον εβραϊσμό ο Ιησούς, αν υπήρξε, θα σου απαντήσει: ήταν ένας Ιουδαίος, ένας ενδιαφέρων Ιουδαίος, ένας δάσκαλος Ιουδαίος, αλλά πέραν τούτου, ουδέν. Παραδείγματος χάριν, για την επόμενη θρησκεία, το Ισλάμ, ο Ιησούς είναι προφήτης. Για τους εβραίους, ο Ιησούς δεν ήταν απολύτως τίποτα, πέραν του ενός ζωντανού, δυναμικού, ενδιαφέροντος Εβραίου της εποχής του, ανάμεσα στους πολλούς τέτοιους Εβραίους που υπήρχαν τότε — θα σου πουν οι εβραίοι.

V4.1.2 Η διάδοση της νέας θρησκείας (6')

<https://youtu.be/U81ox4Hu5h4>

απομαγνητοφώνηση evaggelia5 / αντιπαραβολή Asimenia

Ο Ιησούς δίδαξε ανάμεσα στους Εβραίους, και οι μαθητές του —κατά κανόνα— ήταν απλοί άνθρωποι οι οποίοι και δίδασκαν επίσης τους Εβραίους, γιατί η πρώτη δράση αυτής της θρησκείας —φυσικό είναι— να είναι στον αρχικό πυρήνα της γέννησης αυτής της θρησκείας.

Η διαφορά στην επέκταση της θρησκείας αυτής έγινε σε επόμενο χρόνο, μετά την εκτέλεση του Ιησού, όταν τη σκυτάλη της διάδοσης την πήραν δύο Απόστολοι, που αναδείχθηκαν οι σημαντικότεροι του χριστιανισμού, ο Πέτρος¹ και ο Παύλος, οι οποίοι ήταν εβραϊκής καταγωγής, πίστεψαν στα μηνύματα του Ιησού, και το σημαντικότερο είναι ότι εγνώριζαν εξαιρετικά καλά τα Ελληνικά.

Αυτοί έκαναν τη διαφορά διότι μπορούσαν, γνωρίζοντας πολύ καλά τα Ελληνικά, να διδάξουν σε πολύ ευρύτερο κοινό από αυτό το οποίο μπορούσαν μέχρι τότε οι χριστιανοί να διδάξουν (δηλαδή ανάμεσα στους Εβραίους), διότι την ελληνική γλώσσα την ομιλούσαν όχι μόνο οι Έλληνες — οι οποίοι την εποχή εκείνη ήταν σπαρμένοι και ένας εξαιρετικά σημαντικός πληθυσμός, όχι μόνο στην περιοχή που σήμερα είναι Ελλάδα, αλλά και στη νότια Ιταλία και στη Σικελία και στα παράλια της Μαύρης Θάλασσας και στα παράλια της Ιωνίας και στα παράλια της Συρίας και στην Αίγυπτο. Σ' όλη την Εγγύς και Μέση Ανατολή υπήρχαν, αλλού περισσότεροι αλλού λιγότεροι κι αλλού κυριαρχικοί ελληνικοί πληθυσμοί, αλλά η ελληνική γλώσσα ήταν και η γλώσσα των λογίων, η γλώσσα των πνευματικών και μορφωμένων ανθρώπων, και εξ αυτού ήταν ό,τι σήμερα είναι τα Αγγλικά· δηλαδή η γλώσσα συνεννόησης.

Έχει ενδιαφέρον ότι η λατινική γλώσσα ήταν πιο δυνατή στις δυτικότερες περιοχές της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, ενώ η ελληνική γλώσσα ήταν σαφώς δυνατή στην ανατολική Μεσόγειο, στα Βαλκάνια και ανατολικότερα στην Εγγύς και Μέση Ανατολή, αλλά ήταν επίσης δυνατή και στη δυτική πλευρά· κάθε μορφωμένος Ρωμαίος εγνώριζε οπωσδήποτε εξαιρετικά Ελληνικά και μελετούσε τους σοφούς της Ελλάδος.

Επομένως η ελληνική γλώσσα έγινε το όχημα της νέας θρησκείας και η διδασκαλία του Πέτρου και του Παύλου, λόγω του ότι γινόταν στην ελληνική γλώσσα, μπόρεσε να κερδίσει ευρύτερους πληθυσμούς από τον αρχικό πυρήνα των Εβραίων.

Είναι χαρακτηριστικό ότι η νέα αυτή θρησκεία, ο χριστιανισμός, στηρίχθηκε στην ελληνική γλώσσα. Τα Ευαγγέλια γράφτηκαν στην ελληνική γλώσσα. Ο ίδιος ο όρος *ευαγγέλιο* είναι

---

¹ Ο Πέτρος ήταν ταπεινής κοινωνικής καταγωγής. Ωστόσο, εξελίχθηκε σε πειστικό ρήτορα και θερμό ιεραπόστολο.

ελληνικός όρος: "ευ" και "αγγελία": αυτός που φέρνει την καλή αγγελία. Η λέξη "εκκλησία", ελληνική λέξη. Μέχρι σήμερα παντού χρησιμοποιείται η ελληνική λέξη. Και η λέξη "church" είναι παραφθορά της "εκκλησίας". Η λέξη "église" στα Γαλλικά είναι "εκκλησία". Η λέξη "iglesia" στα ισπανικά, στα ιταλικά "chiesa", είναι η ελληνική λέξη "εκκλησία": "εκ" και "καλώ": καλώ κάποιον να έρθει για να προσευχηθούμε όλοι μαζί. Ο ίδιος ο Ιησούς, το όνομα *Ιησούς* είναι εβραϊκό όνομα βεβαίως, ήταν το όνομά του ως Εβραίου, ως μέλος της εβραϊκής κοινότητας. Αλλά το *Χριστός* είναι ελληνική λέξη, είναι από το ρήμα "χρίζω": σε χρίζω ιππότη, σε χρίζω βασιλέα. Στην περίπτωση του Ιησού, εχρίσθη βασιλεύς: ήταν ο βασιλεύς, Ιησούς βασιλεύς. *Χριστός* λοιπόν: αυτός ο οποίος εχρίσθη να είναι ο αρχηγός αυτής της θρησκείας. Και μέχρι σήμερα, σε όλο τον κόσμο, ο Ιησούς λέγεται *Christ* (Κράιστ, Κριστ), *Cristo* (Κρίστο). Και η ίδια η θρησκεία που δημιουργήθηκε, με την ελληνική λέξη πορεύεται 2000 χρόνια, δηλαδή τη λέξη "χριστιανισμός" από το "χρίζω".

Στη νέα θρησκεία δημιουργήθηκε ιερατείο, δημιουργήθηκαν διάφορα επίπεδα διοίκησης. *Πατριαρχεία*, ελληνική λέξη. *Πατριάρχης*, από την "πατριά": αυτός που άρχει της πατριάς. Ο *πρεσβύτερος*: ο ηλικιωμένος, αυτός που πρεσβεύει, που είναι ο πιο ηλικιωμένος. Ο *επίσκοπος* από τη λέξη "επισκοπώ": αυτός ο οποίος έχει την εποπτεία. Η *Αποκάλυψη* του Ιωάννου. Οι λέξεις είναι ελληνικές, οι όροι είναι ελληνικοί. Το *βάπτισμα*, ελληνική λέξη: "βαπτίζω". Για να πω κάποιους από τους όρους τους πιο κοινούς.

Άρα το όχημα αυτής της νέας θρησκείας ήταν η ελληνική γλώσσα, και παρέμεινε έτσι για πολύ μακρό διάστημα. Και μέχρι σήμερα ακόμη, σε αρκετές πλευρές της χριστιανοσύνης η ελληνική γλώσσα χρησιμοποιείται, διότι είναι η ιστορική γλώσσα του χριστιανισμού.

V4.1.3 Οι αιρέσεις (12')

<https://youtu.be/Bg-iwIJNNpQ>

απομαγνητοφώνηση *fkalogeropoulou* / αντιπαραβολή *Asimения*

Η νέα αυτή θρησκεία, στον αρχικό της πυρήνα και καθώς αναπτυσσόταν γύρω από την περιοχή που σήμερα είναι Ισραήλ, Παλαιστίνη, και αρχίζει και έχει οπαδούς στην περιοχή που σήμερα είναι Συρία, Ιορδανία. Γιατί είναι φυσικό. Ο αρχικός πυρήνας ήταν εδώ [χάρτης] στην ανατολική Μεσόγειο και σταδιακά, με επάλληλους κύκλους, με τη δράση των Αποστόλων, δημιουργούνται πυρήνες οπαδών γύρω από τον αρχικό πυρήνα και προς την Αίγυπτο και προς τη Μικρά Ασία και προς την Ελλάδα. Σταδιακά το πράγμα θα πάρει την εξέλιξή του.

Ένα χαρακτηριστικό του χριστιανισμού είναι ότι —επειδή δημιουργήθηκε σε ταραγμένες εποχές, επαναστατικές εποχές, ανάμεσα στους Εβραίους, εποχές αναζήτησης και συζητήσεων και εσωτερικών αντιμαχιών και συγκρούσεων με τους Ρωμαίους— έγινε η θρησκεία διαφόρων μικρών ομάδων, οι οποίες συνέλαβαν το κήρυγμα του Ιησού η κάθε μία με τη δικιά της απόχρωση. Αυτές οι ομάδες των πρώτων χριστιανών χρησιμοποιούσαν συχνά το σύμβολο του ιχθύος, του ψαριού.

Το πρώτο και πιο, ας πούμε, εναργές σύμβολο του χριστιανισμού είναι ο ιχθύς. Και τούτο διότι ο ιχθύς,

εκτός του ότι συνδυάζεται με του Ιησού τη διδασκαλία και την αλιεία των ψυχών και το ότι λειτούργησε ως αλιεύς ο Ιησούς, η λέξη ΙΧΘΥΣ, η ελληνική λέξη ΙΧΘΥΣ, αντιστοιχεί επίσης και στα αρχικά Ιησούς Χριστός Θεού Υιός Σωτήρ.

Έτσι, ο σταυρός έγινε αργότερα σύμβολο του χριστιανισμού, από τον 6ο μ.Χ. αιώνα και μετά, ενώ αντιθέτως ο ιχθύς ή η άμπελος ή διάφορα άλλα ήταν, κατά κύριο λόγο, σύμβολα στους πρώτους χριστιανούς.

Αυτοί οι πρώτοι χριστιανοί ήταν πολλές μικρές ομάδες και, όπως είπαμε, πολλές από αυτές είχαν συλλάβει τον χριστιανισμό με τον δικό τους τρόπο. Φυσικό είναι, όταν υπάρχει μια πρώτη καινοφανής διδασκαλία· εκείνη την εποχή δεν υπήρχαν και μέσα όπως τα σημερινά, που να καταγράφονται και να διαδίδονται, με το στόμα διαδίδονταν. Και καθώς ήταν ταραγμένη εποχή, ως φαίνεται, ανάμεσα στους πρώτους χριστιανούς υπήρχαν διάφορες ριζοσπαστικές ομάδες —θα έλεγε κανείς σήμερα—, ομάδες οι οποίες έδιναν έμφαση στην κοινοκτημοσύνη· αν το κρατήσουμε αυτό, διότι το διακύβευμα της κοινοκτημοσύνης στον χριστιανισμό εξαρχής παραμένει δυναμικό και ισχυρό και θα παραμείνει σε όλη την πορεία του χριστιανισμού, από διάφορες πλευρές, το αίτημα της κοινοκτημοσύνης, σαν μία πλευρά του τρόπου να αγαπάει ο ένας τον άλλον και να δημιουργηθούν κοινωνίες οι οποίες να μην έχουν συγκρούσεις. Στην ουσία οι χριστιανοί πίστευαν, μέσω της κοινοκτημοσύνης —όσοι το πίστευαν αυτό—, ότι εφαρμόζουν του Μεσσία το έργο, την αποστολή, δηλαδή να φέρουν την ειρήνη και την αγάπη στον κόσμο. Έτσι ανάμεσα στους πρώτους χριστιανούς φαίνεται ότι υπήρχαν κοινοκτημονικές ομάδες, άλλες ομάδες που ήταν πιο ριζοσπαστικές¹, πιο συντηρητικές— αν μπορεί να χρησιμοποιήσει κανείς αυτόν τον όρο. Και βέβαια—ομάδες οι οποίες συνελάμβαναν τις διάφορες πλευρές του θείου, που διακήρυξε ο Ιησούς, με

---

¹ Ανάμεσά τους υπήρχαν ομάδες που πίστευαν ότι ένας είναι ο Βασιλεύς, ο επουράνιος — άρα δεν οφείλει κανένας υποταγή στις επίγειες κοσμικές (και συχνά, και θρησκευτικές) εξουσίες.

διάφορους τρόπους. Σας είπα σε προηγούμενο σημείο ότι, ας πούμε, για τους Εβραίους¹, για την εβραϊκή σύλληψη των πραγμάτων, δεν μπορεί να υπάρχει καμία άλλη υπόσταση θεϊκή παρά μόνο ο ένας και μοναδικός Θεός. Στην περίπτωση τώρα της διδασκαλίας του Ιησού δημιουργείται ένα άλλο τοπίο, διότι ο Ιησούς διατείνεται στη διδασκαλία του ότι είναι γιος του Θεού, άρα αμέσως υπάρχει ο Θεός, ο γιος του Θεού και υπάρχει και το Άγιο Πνεύμα. Δηλαδή σε αυτή τη σύλληψη υπάρχουν τρεις υποστάσεις του θείου, που αυτό για έναν εβραίο ή απορρίπτεται αμέσως ή αποδεικνύεται εξαιρετικά προβληματικό στο να το κατατάξει και να το συλλάβει.

Γιατί το λέω αυτό; Διότι ο χριστιανισμός, για ένα διάστημα 200 - 300 περίπου χρόνων, ιδιαίτερα τα πρώτα 100 - 200 χρόνια, ήταν μία θρησκεία ομάδων. Δεν είχε ακόμα αποκτήσει κεντρική οργάνωση, δεν είχε αποκτήσει την καταγραφή των απόψεων, δεν είχε δημιουργήσει ακόμη το ιερατείο. Φυσικό είναι, όλα αυτά χρειάζονται χρόνο, και επομένως αυτό επέτρεψε στις διάφορες αυτές ομάδες να κινούνται σε έναν χριστιανισμό που εκείνες είχαν συλλάβει. Αποτέλεσμα είναι, από την ίδρυσή του ο χριστιανισμός, να έχει πολλές συλλήψεις. Ο χριστιανισμός είναι η θρησκεία του κόσμου με τις περισσότερες διαφορετικές συλλήψεις του θείου, της διδασκαλίας του Ιησού. Παρότι εγράφησαν τα Ευαγγέλια αργότερα, ο χριστιανισμός και οι διάφορες χριστιανικές ομάδες παρέμεναν σε συλλήψεις οι οποίες αργότερα ονομάστηκαν "αιρετικές".

Σε αυτά τα πρώτα 200 χρόνια, οι διάφορες αυτές συλλήψεις είναι κανονικότητας. Αργότερα θα γίνει μία προσπάθεια να δημιουργηθεί ένας κεντρικός κορμός απόψεων, επισήμων απόψεων, ούτως ώστε να αναγκαστούν οι έχοντες λαθεμένες απόψεις να υιοθετήσουν τη σωστή. Ποια είναι αυτή; Θα πούμε σε επόμενες ενότητες πώς το διαχειρίστηκε αυτό το ζήτημα ο χριστιανισμός. Πάντως να σας πω ότι ειδικά από τον 3ο μ.Χ. αιώνα, ότι τον 3ο και 4ο μ.Χ. αιώνα, αρχίζει να διαφαίνεται αυτή η πλευρά του χριστιανισμού και η πληθώρα των απόψεων. Έχει υπολογιστεί ότι στα 2000 χρόνια που έχει κυλήσει ο χριστιανισμός, έχουν δημιουργηθεί περί τις 34.000 περίπου απόψεις, ομάδες, συγκλίσεις, αποκλίσεις. Είναι πραγματικά κάτι εντυπωσιακό, και είναι εγγενές στον χριστιανισμό αυτό. Για κάποιους μελετητές των θρησκειών αυτό είναι δύναμη του χριστιανισμού, για άλλους είναι αδυναμία του χριστιανισμού. Εξαρτάται από το πώς το αντιμετωπίζει κανείς.

Πάντως τα θέματα τα οποία δημιούργησαν πολλές συλλήψεις και οδήγησαν σε αιρέσεις, τα πιο προβληματικά, ήταν η φύση του Ιησού: δηλαδή πώς ήταν δυνατόν να είναι ταυτοχρόνως άνθρωπος και Θεός; σε ποιον βαθμό ήταν Θεός; ήταν Θεός που έγινε άνθρωπος; ήταν άνθρωπος που έγινε Θεός; Αυτό είναι ένα θέμα το οποίο έχει δημιουργήσει μερικές χιλιάδες απόψεων. Και φυσικά ένα άλλο ζήτημα που δημιούργησε πολλές πλευρές συλλήψεων και θέσεων είναι το τριμερές του θείου, δηλαδή ένας Θεός που έχει ταυτοχρόνως τρεις εκφάνσεις. Αυτό επίσης ευνόησε τη σύλληψη και τη δημιουργία πολλών "αιρέσεων".

Η πρώτη, και από τις σημαντικές αιρέσεις, είναι εκείνη του Αρείου. Ο Άρειος ήταν στέλεχος του χριστιανικού κόσμου. Γεννήθηκε το 256 μ.Χ., δηλαδή τον 3ο αιώνα μ.Χ. Και ο Άρειος πίστευε ότι **ένας** είναι ο Θεός και ο Ιησούς είναι κτίσμα Θεού, και δεν είναι επομένως Θεός,

---

¹ Στον χριστιανισμό γρήγορα εισέδυσαν στοιχεία ελληνικά και ρωμαϊκά, όπως η απεικόνιση του θείου και οι θεοί άγιοι-προστάτες, πράγμα που τον απομάκρυνε από τον εβραϊσμό από τον οποίο γεννήθηκε.

αλλά κατά χάριν Θεού είναι Θεός. Επομένως στη σύλληψη του Αρείου, που *εβραϊίζει* —αν το παρατηρήσει κανείς—, δίνει τη θεϊκή υπόσταση, την πραγματική θεϊκή υπόσταση μόνον στον Θεό, αλλά δέχεται ότι ο Ιησούς είναι Θεός κατά χάριν Θεού. Ο Ιησούς είναι υποδεέστερος του Πατρός και ο Άρειος δεν χρησιμοποιεί τη λέξη "Θεοτόκος" επομένως για την Παρθένο Μαρία, αλλά χρησιμοποιεί τη λέξη "Χριστοτόκος", διότι ο Ιησούς όταν γεννήθηκε ήταν άνθρωπος και έγινε Θεός κατά χάριν Θεού.

Τον επόμενο αιώνα, τον 5ο μ.Χ. αιώνα, πιο σημαντικός εκφραστής συλλήψεων σε σχέση με τον χριστιανισμό —στην εποχή του βέβαια έγινε μεγάλη συζήτηση και τελικά βρήκε μεγάλη αντίσταση— ήταν εκείνη του Νεστορίου.

Ο Νεστόριος ήταν Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, δεν ήταν όποιος κι όποιος. Ο Νεστόριος γεννήθηκε το 428 μ.Χ., στον 5ο αιώνα μ.Χ. και υποστήριζε ότι ο Ιησούς ήταν ταυτοχρόνως άνθρωπος και Θεός, σε δύο φύσεις οι οποίες συνυπήρχαν, χωρίς όμως να είναι ενωμένες. Δηλαδή ο Ιησούς είχε δύο φύσεις: ως άνθρωπος και ως Θεός. Μαζί δρούσαν αυτές, αλλά είχε η κάθε μία τα χαρακτηριστικά της.

Ο χριστιανισμός, δηλαδή, στους πρώτους του αιώνες, διαμόρφωσε μια ποικιλία συλλήψεων, η οποία τον συνοδεύει μέχρι σήμερα, αλλά, όπως θα δούμε σε επόμενες ενότητες, τελικά θα βρει έναν τρόπο να δημιουργήσει έναν κεντρικό κορμό συλλήψεων, που θα τον βοηθήσει να γίνει μεγάλη θρησκεία που σταδιακά θα διαδοθεί σε όλη τη γη.

V4.1.4 Μεσσίες και ψευδομεσσίες (10')

<https://youtu.be/0HoSOQVqiNY>

απομαγνητοφώνηση Anna05 / αντιπαραβολή Asimения

Μιλάγαμε στην προηγούμενή μας ενότητα και κάναμε μία νύξη αναφερόμενοι σε δύο μορφές του πρώιμου χριστιανισμού, οι οποίοι και διατύπωσαν απόψεις που χαρακτηρίστηκαν *αιρετικές* — το αναφέραμε μέσα στο πλαίσιο του μεγάλου θέματος που

αφορά τον χριστιανισμό.

Ο χριστιανισμός είναι ένα τεράστιο κεφάλαιο με πάρα πολλά σημεία να αναφέρει κανείς· όμως δεν μπορεί παρά να υπογραμμίσει οπωσδήποτε αυτό του το χαρακτηριστικό: τις πάρα πολλές απόψεις που δημιουργήθηκαν στον χριστιανισμό. Δεν είναι μόνο του Αρείου και του Νεστορίου —που αναφέραμε στην προηγούμενή μας ενότητα—, αλλά χιλιάδες απόψεων. Αυτές οι χιλιάδες απόψεις στον χριστιανισμό οφείλονται σε πολλά κοινωνικά αίτια: οφείλονται στις καταβολές του, στο γεγονός δηλαδή ότι δημιουργήθηκε σε μία εξαιρετικά ταραγμένη, κοινωνικά έντονη εποχή, ιδιαίτερα για τον εβραϊκό λαό μέσα στον οποίο και αναπτύχθηκε.

Οι διάφορες τάσεις που υπήρχαν από την αρχή του, τάσεις που φαίνεται ότι αφορούσαν ερωτήματα σε σχέση με την κοινοκτημοσύνη, με την κοινοβιακή ζωή, ερωτήματα για το αν πρέπει ο χριστιανός να έχει χρήματα ή δεν πρέπει να έχει χρήματα, αν πρέπει να τα μοιράζει ολότελα τα χρήματά του —εξού και το κοινοβιακό και το κοινοκτημονικό σκέλος—, αν πρέπει να ζει εν πτωχεία, εν πτωχεία όλοι οι πιστοί; εν πτωχεία οι ιερείς; οι ιερείς μπορούν να έχουν υλικές απολαβές ή πρέπει να ζουν σε πτωχεία; Ερωτήματα σε σχέση με τη φύση του Ιησού: εάν γεννήθηκε Θεός ή όχι, αν ήταν άνθρωπος ή όχι, σε ποιο ποσοστό ήταν άνθρωπος, σε ποιο Θεός, και όλα αυτά τα οποία δημιούργησαν εκατοντάδες απόψεις. Η θέληση του Θεού: είχε μία θέληση (μονοθελητισμός) ή είχε περισσότερες θελήσεις; και αν ναι, με ποιον τρόπο; και αυτό δημιούργησε πάρα πολλές απόψεις. Εάν θα έπρεπε να υπάρχει οργάνωση μεταξύ των χριστιανών ή έπρεπε να είναι μια ομαδικότητα, μια κοινή ομαδική ζωή. Αν δηλαδή θα έπρεπε να υπάρχει ιερατείο, και αν ναι, το ιερατείο τι λειτουργία μπορούσε να έχει; Και ποια σχέση μπορούσε να έχει με την κρατική εξουσία; Και ποια σχέση έχει το ιερατείο με τον Θεό ή όχι. Τα Ευαγγέλια: αν γίνονται δεκτά ή δεν γίνονται, από κάποιες ομάδες χριστιανών όχι, κάποιες ομάδες χριστιανών προέκριναν το ένα Ευαγγέλιο και όχι το άλλο. Κάποιες ομάδες χριστιανών απέρριπταν όλα τα Ευαγγέλια και δέχονταν —ας πούμε— τις απόψεις του Πέτρου ή άλλων Πατέρων της Εκκλησίας. Ο καθένας κάτι άλλο. Εάν θα επιτρέπονταν μυστικιστικές τάσεις, τακτικές που να σε φέρνουν σε έκσταση, βασανιστικός τρόπος επαφής με το θείο. Αν θα δημιουργούνταν ή όχι μοναχισμός ή αν θα δημιουργούνταν ή όχι ασκητισμός, και αν αυτός ο ασκητισμός θα ήταν βασανιστικός ή όχι (δηλαδή άτομα τα οποία θα βασάνιζαν τον εαυτό τους για να φτάσουν στο υπέρτατο σημείο της πίστης). Εάν θα έκανε κανείς δεκτή την έννοια του *θαύματος* ή όχι, των εικόνων ή όχι, των αγαλμάτων ή όχι, των ιερών οστών ή όχι. Θα έλεγε κανείς ότι υπάρχουν πάρα πολλά θέματα, τα οποία μπήκαν μέσα στη συζήτηση και δημιούργησαν αυτά τα άπειρα ρεύματα του χριστιανισμού μέσα στην ιστορία του.

Ο χριστιανισμός μέσα στην ιστορία του —μέχρι σήμερα τουλάχιστον— είχε δυο σχίσματα: ένα σχίσμα το 1054 μ.Χ. και άλλο ένα σχίσμα το 1517 μ.Χ. Από αυτά τα δύο σχίσματα, που είναι τα μεγάλα επίσημα σχίσματα, έχουν δημιουργηθεί οι τρεις μεγάλες ομάδες του χριστιανισμού: ο καθολικισμός που είναι η μεγαλύτερη ομάδα, ο προτεσταντισμός που είναι η αμέσως μεγαλύτερη και η Ορθοδοξία που είναι η τρίτη μεγαλύτερη ομάδα πιστών του χριστιανισμού. Αλλά πλην αυτών των τριών μεγάλων τάσεων υπάρχουν πάρα πολλές μικρότερες τάσεις που συνδέονται —όπως είπαμε— με πολλά και —ανάμεσα στα άλλα— με το γεγονός ότι ο χριστιανισμός έχει καταβολές εβραϊκές. Όπως είπαμε, ο Ιησούς Χριστός είπε ότι δεν ήρθε να αλλάξει ούτε ένα γιώτα από την Παλαιά Διαθήκη, εξ αυτού η θρησκεία των εβραίων, δηλαδή η Παλαιά Διαθήκη είναι, αυτούσια, ιερό βιβλίο στον χριστιανισμό. Ο

χριστιανισμός έχει δύο *πυλώνες*: την Παλαιά Διαθήκη και την Καινή Διαθήκη — η Καινή Διαθήκη είναι τα ιερά βιβλία τα οποία συνεγράφησαν μετά τη διδασκαλία του Ιησού. Και βέβαια επειδή είναι εβραιογενής και εμμέσως ζωροαστρικογενής, ο χριστιανισμός πλήρως εξ αυτού το τίμημα των διαφόρων προσεγγίσεων στο εάν ο Ιησούς είναι Θεός και σε ποιον βαθμό είναι Θεός, γιατί όπως είπαμε στους εβραίους δεν υπάρχει παρά μόνο **μία** υπόσταση του Θείου. Εξ αυτού υπήρξαν και χριστιανικές τάσεις πολλές πάνω σε αυτή τη συζήτηση, όπως και πάνω στη συζήτηση εάν υπάρχει μόνο το Καλό και το Κακό, αν υπάρχει μάχη μεταξύ Καλού και Κακού, μανιχαϊστικές δηλαδή απόψεις, οι οποίες επίσης πέρασαν σε αρκετές ομάδες από αυτές που δημιουργήθηκαν στον χριστιανισμό —θα τις δούμε στην πορεία των μαθημάτων μας—, και βέβαια συζητήσεις για την έννοια του *μεσσία* (αν ο Ιησούς ήταν μεσσίας).

Σας λέω σε αυτό το σημείο ότι οι εβραίοι δεν δέχθηκαν τον Ιησού ως μεσσία και τον θεωρούσαν κάτι το οποίο έχουν ζήσει πολύ στη δικιά τους ιστορία, ακριβώς επειδή ο μεσσίας όταν θα έρθει η ανθρωπότητα θα μπει σε απόλυτη ειρήνη και αγάπη και αρμονία, αναμένεται ο μεσσίας, δεν έχει έρθει. Και εξ αυτού οι εβραίοι —έχουν ζήσει και ζουν μέχρι σήμερα— είναι εξοικειωμένοι με ένα άλλο θέμα της δικιάς τους ζωής, που ονομάζεται "ψευδομεσσίες", δηλαδή άτομα τα οποία κάποια στιγμή —εβραίοι— οι οποίοι κάποια στιγμή βγαίνουν και εξηγούν ότι είχαν ένα μήνυμα από τον Θεό, ότι είναι ο μεσσίας και ότι θα φέρουν αυτοί, θα οδηγήσουν την ανθρωπότητα στη μεσσιανική εποχή, ότι τους το είπε ο Θεός. Είσαι κάπως ανυπεράσπιστος αν είσαι εβραίος σε κάποιον άλλον εβραίο, ο οποίος διατείνεται αυτό το πράγμα, διότι φυσικό είναι κάποιος καθημερινός εβραίος θα είναι ο μεσσίας όταν έρθει, που θα τον επιλέξει ο Θεός. Έτσι, ποια ήταν η πορεία των πραγμάτων; Οι εβραίοι αν κάποιος έλεγε ότι ήταν μεσσίας, κάποιον τον πίστευαν, κάποιον έλεγαν όχι δεν είναι κ.λπ. Εν πάση περιπτώσει, ποιος έδινε την τελική απάντηση στο αν κάποιος ήταν ή όχι μεσσίας; Ο χρόνος. Αν δηλαδή κυλούσε ο χρόνος και δεν ερχόταν η απόλυτη αγάπη και αρμονία στον κόσμο και η συνύπαρξη, τότε αυτός ήταν "ψευδομεσσίας".

Σε αυτό το σημείο να πούμε ότι ο πιο επιτυχημένος "ψευδομεσσίας" παρουσιάστηκε στη δικιά μας περιοχή, εδώ στην ανατολική Μεσόγειο, είναι ο Σαμπετάι Σεβί, ο οποίος τον 17ο μ.Χ. αιώνα ήταν ραβίνος στη Σμύρνη και οραματίστηκε ότι είναι ο Μεσσίας, δίδαξε ότι είναι ο Μεσσίας και μάλιστα απέκτησε πολλούς οπαδούς σε όλη την Οθωμανική Αυτοκρατορία, μεταξύ των εβραίων βεβαίως, και κυρίως των εβραίων της Θεσσαλονίκης που τον πίστεψαν μαζικά. Και αυτός ο Σαμπετάι Σεβί, τελικά, ενώ υποσχόταν ότι θα μετακινήσει όλους τους εβραίους, ότι έτσι του είπε ο Θεός, στην Παλαιστίνη —στην παλιά τους ιερή γη—, όταν ήρθε ο χρόνος να γίνει αυτή η *μεσσιανική* —ας πούμε— στιγμή, εκλήθη από τον Σουλτάνο να δώσει εξηγήσεις για όλα αυτά που λέει και κάνει, και ο Σαμπετάι Σεβί άλλαξε θρήσκευμα και έγινε μουσουλμάνος, και μάλιστα έγινε φλογερός ομιλητής υπέρ του Ισλάμ, με αποτέλεσμα να μεταστραφούν και κάποιοι εβραίοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στο Ισλάμ. Είναι οι περίφημοι *ντονμέδες* —αν τους έχετε ακούσει—, το οποίο σημαίνει "αυτοί που στρέφουν την πίστη τους". ντονμέδες: άλλαξαν πίστη. Το λέω αυτό διότι αυτοί οι "ψευτομεσσίες" ήταν μέσα στη ζωή των εβραίων και εξ αυτού και για τους εβραίους ο Ιησούς δεν ήταν παρά ένας "ψευτομεσσίας". Επομένως εδώ πέρα έχουμε πλευρές για τις οποίες έπρεπε, οι χριστιανοί, να δώσουν εξηγήσεις, να δώσουν μάχες, να συλλάβουν *οπλοστάσιο* απόψεων και ιδεών και βέβαια μέσα σε όλον αυτόν τον κύκλο των πραγμάτων, δημιουργήθηκαν πολλές ομάδες και δημιουργούνται ακόμα ομάδες μέσα στον χριστιανισμό. Όπως είπαμε σε προηγούμενο μάθημα είναι τμήμα της δύναμής του και τμήμα της αδυναμίας του.

V4.1.5 Η διάδοση του αρειανισμού (12')

<https://youtu.be/vpNZInL5H9U>

απομαγνητοφώνηση *Evaggelia5* / αντιπαραβολή *Asimenia*

Για να ξαναπιιάσουμε, στην πρώτη αυτή φάση, κάποια ζητήματα που θέσαμε σε σχέση με μονοθεληστικές, μονοφυσιτικές και διάφορες απόψεις που δημιουργήθηκαν νωρίς στον χριστιανισμό, και πριν κάνουμε τον πρώτο μας κύκλο, να πούμε ότι ούτε οι απόψεις του Αρείου —ας πούμε— ούτε οι απόψεις του Νεστορίου παρέμειναν για λίγο μέσα στον κύκλο των πραγμάτων. Του Αρείου οι απόψεις συνέχισαν να κυκλοφορούν και να 'χουν οπαδούς μέχρι περίπου τον 7ο αιώνα μ.Χ. Ωστόσο, ας πούμε, του Νεστορίου στον οποίον αναφερθήκαμε, ο οποίος πίστευε ότι ο Ιησούς είχε δύο φύσεις, ήταν παράλληλες, που λειτουργούσαν παράλληλα (ταυτοχρόνως δηλαδή), αυτού οι απόψεις είναι μέχρι σήμερα ζωντανές· υπάρχουν ομάδες που στην ουσία πρεσβεύουν νεστοριανικές πλευρές και βρίσκονται στη Συρία (γύρω στις 100.000 υπολογίζονται οι πιστοί της συριακής Εκκλησίας που έχουν παρόμοιες απόψεις).

Εξάλλου ο νεστοριανισμός υπήρξε πραγματικά πάρα πολύ δυναμικό κομμάτι του χριστιανισμού, ιδιαίτερα μέχρι το 1000 μ.Χ. Μάλιστα μέχρι το 1000 μ.Χ. ήταν η πιο δυναμική ιεραποστολική Εκκλησία του χριστιανισμού, παρότι είχε ήδη χαρακτηριστεί ως αιρετική και είχε την πολεμική της από τις κεντρικές πλευρές της Εκκλησίας. Ο νεστοριανισμός στο 1000 μ.Χ. διέθετε γύρω στις 25 μητροπόλεις και 250 επισκοπές και, επειδή ακριβώς ήταν εξαιρετικά ιεραποστολική Εκκλησία, είχε δώσει μεγάλη έμφαση στη διάδοση του χριστιανισμού, προς την Περσία, προς την Ινδία, προς την Κίνα, προς τη Μογγολία. Είναι χαρακτηριστικό ότι πρόσφατα βρέθηκε το Κορακόρουμ με ανασκαφικές δράσεις που έγιναν στη Μογγολία (η πρωτεύουσα δηλαδή του βασιλείου του Τζενγκίς Χαν) και τώρα, καθώς σκάφτηκε η στέπα και εντοπίστηκαν τα σημεία της πόλης αυτής, του Κορακόρουμ, και άρχισε να αναδεικνύεται το σχέδιό της το πολεοδομικό κ.λπ., γιατί είχε καλυφθεί ξανά από τη στέπα —ήταν πρωτεύουσα που την έκτισε ο ίδιος ο Τζένγκις Χαν και μετά πέρασαν οι αιώνες και χάθηκε¹—, εκεί στο Κορακόρουμ βρέθηκε τώρα, πριν από λίγες δεκαετίες που έγιναν ανασκαφές, ανάμεσα στα άλλα, ένας χριστιανικός ναός που ήταν νεστοριανικός. Δηλαδή νεστοριανοί ιεραπόστολοι έφτασαν κι εκεί, στην προσπάθειά τους να κάνουν τους Μογγόλους χριστιανούς. Ο νεστοριανισμός λοιπόν είχε πολλές εκφάνσεις.

Εκτός από αυτά τα δύο σκέλη, θα ήθελα ν' αναφερθούμε σε πρώιμους χριστιανούς, οι οποίοι απέκτησαν μονοφυσιτικές απόψεις και στις οποίες επιμένουν μέχρι σήμερα, και δεν είναι μικρές, ασήμαντες ομάδες, αλλά είναι ομάδες σημαντικές, όπως είναι οι κόπτες της Αιγύπτου. Στην Αίγυπτο σήμερα υπολογίζεται ότι υπάρχουν γύρω στα 10 εκατομμύρια χριστιανοί κόπτες, έχουν δικό τους Πατριαρχείο, βρίσκεται στην Αλεξάνδρεια το δικό τους Πατριαρχείο, σήμερα ζουν πολύ δύσκολα αυτοί οι κόπτες, γιατί η Αίγυπτος είναι μία καθαρά μουσουλμανική χώρα με σαφή πλειοψηφία μουσουλμανικού πληθυσμού και καθώς τα πράγματα τα τελευταία ιδιαίτερα χρόνια έχουν βαρύνει και η ζωή των κοπτών μέχρι τώρα είναι πολύ δύσκολη στην Αίγυπτο... αυτοί λοιπόν οι κόπτες της Αιγύπτου βρίσκονται στην

---

¹ Το Κορακόρουμ, στην πράξη, έκτισαν οι διάδοχοι του Τζενγκίς Χαν.

Αίγυπτο, είναι αρχέγονοι χριστιανοί, από τους πρώτους χριστιανούς, παραμένουν μέχρι σήμερα χριστιανοί, ηρωικά παραμένουν χριστιανοί, παρότι όπως είπαμε η Αίγυπτος άλλαξε θρήσκευμα και επομένως το περιβάλλον ολόγυρά τους είναι μουσουλμανικό, και αυτοί είναι μονοφυσίτες μέχρι σήμερα. Παρ' όλα αυτά, από την αρχή των συλλήψεων που δημιούργησαν, υπήρξαν και εξαιρετικά ιεραποστολικοί. Και έτσι ένα τμήμα της βόρειας Αφρικής και της ανατολικής Αφρικής υιοθέτησε τον χριστιανισμό πάνω στη σύλληψη και τη λογική και τις απόψεις της *κοπτικής*, ας πούμε, θεώρησης των πραγμάτων.

Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να πω ότι η λέξη "κόπτης" δεν προέρχεται από το "κόβω" αλλά προέρχεται από τη λέξη "αιγύπτιος", εγκύπτ, εγκούπτ, κουπτ. Δηλαδή κόπτης σημαίνει ο παλιός Αιγύπτιος — έχει σημασία. Μάλιστα η Αίγυπτος για τον χριστιανισμό —το γνωρίζουμε όλοι, τουλάχιστον από τα σχολικά μας βιβλία— υπήρξε περιοχή πολύ προχωρημένης ιεραποστολικής δράσεως και χώρος στον οποίο αναπτύχθηκαν κινήματα ολόκληρα του χριστιανισμού, όπως το κίνημα του μοναχισμού —εκεί δημιουργήθηκαν τα πρώτα μοναστήρια—, το κίνημα του ασκητισμού στους πρώτους αυτούς αιώνες, δηλαδή ασκητές οι οποίοι πήγαιναν στην έρημο και ζούσαν μέσα σε σκληρότατες συνθήκες, εκεί στην Αίγυπτο και στη Συρία παρατηρήθηκαν αυτά τα φαινόμενα, στον 3ο, 4ο αιώνα μ.Χ.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα ν' ακούσουμε μία λειτουργία κοπτική, ένα μικρό απόσπασμα κοπτικής λειτουργίας από ένα μοναστήρι κοπτών σήμερα στην Αίγυπτο. Γι' αυτό και η εγγραφή είναι εκ του φυσικού, δεν είναι μεγαλειώδης, αλλά δείχνει έναν αρχέγονο τρόπο έκφρασης των συναισθημάτων τους. Προσέξτε λίγο τον τρόπο εκφοράς του ύμνου, θυμίζει το βυζαντινό τεριρέμ, γιατί ακριβώς οι κόπτες είναι πραγματικά αρχέγονοι χριστιανοί, οι οποίοι διατηρούν τις απόψεις τους για σχεδόν 2000 χρόνια μέχρι σήμερα.

Εκτός από τους κόπτες, πολύ κοντά στις απόψεις τους είναι και οι Αιθίοπες. Όπως σας είπα, οι κόπτες υπήρξαν πάρα πολύ δυναμικοί ιεραπόστολοι της Αιγύπτου και προσπάθησαν να διαδώσουν τον χριστιανισμό στην περιοχή που σήμερα είναι Αίγυπτος, χοντρικά εδώ στη βόρεια Αφρική, αλλά και έδρασαν ως ιεραπόστολοι και νοτιότερα, στην περιοχή του Σουδάν και της Αιθιοπίας και της σημερινής Σομαλίας, και εκεί είχαν μεγάλες επιτυχίες, διότι ένα μεγάλο κομμάτι των κατοίκων εδώ στην ανατολική Αφρική, στην περιοχή της Αιθιοπίας και σημερινής Σομαλίας μετεστράφησαν στον χριστιανισμό —Σημίτες είναι οι κάτοικοι αυτής εδώ της περιοχής, η γλώσσα που μιλούν στην Αιθιοπία είναι σημιτικής καταγωγής— και έγιναν κι αυτοί μονοφυσίτες. Οι Αιθίοπες είναι μέχρι σήμερα μια σπουδαία ηρωική Εκκλησία του χριστιανισμού, και αυτοί αρχέγονοι χριστιανοί, και μέχρι σήμερα δεν έχουν αλλάξει τα πιστεύω τους, είναι μια ξεχωριστή Εκκλησία, με δικό τους Πατριάρχη, με δικές τους εσωτερικές διαδικασίες και σχετίζονται με τους κόπτες —όπως είπαμε της Αιγύπτου— και παραμένουν μέχρι σήμερα χριστιανοί, παρότι και οι Αιθίοπες ζουν το ίδιο με τους Αιγύπτιους, δηλαδή το Ισλάμ ολόγυρά τους ενισχύεται και ήδη είναι μια νησίδα χριστιανική στο ανατολικό κέρασ της Αφρικής.

Το ίδιο, μονοφυσίτες, και μάλιστα παλαιότατοι χριστιανοί είναι μία ομάδα μεγάλη, εθνική ομάδα του κόσμου, που λέγεται Αρμένιοι. Οι Αρμένιοι σήμερα έχουν ένα μικρό κράτος στην περιοχή του Καυκάσου, αλλά ιστορικά ήταν πολύ πιο διαχυμένοι στην περιοχή της Μικράς Ασίας και αυτοί οι Αρμένιοι είναι και οι πρώτοι επίσημοι χριστιανοί. Δηλαδή πρώτος ο βασιλιάς της Αρμενίας, με το ξεκίνημα του 4ου αιώνα μ.Χ., δέχθηκε τον χριστιανισμό και η Αρμενία έγινε η πρώτη χώρα στην οποία ο χριστιανισμός ήταν η επίσημη θρησκεία. Δεν είναι η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία η πρώτη χώρα, οι Αρμένιοι έγιναν σχεδόν 90 χρόνια νωρίτερα

χριστιανοί και επέβαλαν τον χριστιανισμό ως επίσημή τους θρησκεία στην περιοχή του βασιλείου της Αρμενίας. Οι Αρμένιοι μέχρι σήμερα έχουν δικιά τους τάση, αρμένικη Εκκλησία, Γρηγοριανή όπως λέγεται, με δικό τους Πατριάρχη, και επίσης και αυτοί έχουν μονοφυσιτικές τάσεις. Φυσικά υπάρχουν και Αρμένιοι καθολικοί και Αρμένιοι προτεστάντες και Αρμένιοι χριστιανοί ορθόδοξοι, αλλά ο κύριος όγκος των Αρμενίων έχουν μονοφυσιτικές απόψεις. Η αρμένικη Εκκλησία είναι μια δυναμική Εκκλησία στην πορεία της, και ανάμεσα στα άλλα είναι ονομαστή για την αρμονία της λειτουργίας της, στην οποία κατά κανόνα κυριαρχούν οι γυναικείες φωνές.

[1] Η Κρεμαστή Κοπτική Εκκλησία του Καΐρου. CC BY-SA Author: Berthold Werner

[2] Holly Virgin Mary, Coptic Orthodox Cathedral, Sudan. CC BY-SA 3.0 Author: Petr Adam Dohnálek

[3] Άγιος Γεώργιος Κάιρο, Public Domain

[4] Εκκλησία του Αγίου Γεωργίου στο Κοπτικό Κάιρο. Author: Przemyslaw "Blueshade" Idzkiewicz

[5] Εσωτερικό Εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου στο Κοπτικό Κάιρο. CC BY-SA 3.0 Author: Roland Unger

---

V4.1.6 Οι διωγμοί κατά των Χριστιανών (12')

<https://youtu.be/zhGzb7HKMU8>

απομαγνητοφώνηση MEDIALUZ / αντιπαράβολή Asimienia

Όποιες απόψεις και αν είχαν σχηματιστεί σε αυτούς τους πρώτους χριστιανούς του 100 μ.Χ., του 200 μ.Χ., του 300 μ.Χ., οι άνθρωποι αυτοί ήταν βαθύτατα δοσμένοι σε αυτό που πίστευαν και ήταν έτοιμοι να υποστούν πολλά για αυτό. Η πίστη τους ήταν μεγάλη, γι' αυτό και οι αντοχές τους ήταν μεγάλες.

Κοιτάξτε να δείτε αυτή τη θαυμάσια εκκλησία από την Αιθιοπία. Αναφερθήκαμε στην προηγούμενή μας ενότητα για τους Αιθίοπες, τους ηρωικούς αυτούς χριστιανούς, που επί 2000 χρόνια παραμένουν χριστιανοί στην περιοχή εκεί του ανατολικού κέρατος της Αφρικής. Στην Αιθιοπία είναι ξακουστές εκκλησίες οι οποίες —με πόσο μεγάλο ανθρώπινο κόπο!— σκάφτηκαν από πάνω μέχρι κάτω σε βράχο και αυτή εδώ η εκκλησία που βλέπετε είναι αυτή εδώ (εικόνα). Δηλαδή, δεν είναι ένα μηδαμινό κτίσμα, είναι ένα κτίσμα πίστης, αφοσίωσης, λατρείας, που στον χριστιανισμό είναι πολύ δυνατό, όπως φυσικά και στις άλλες θρησκείες του κόσμου, αλλά τώρα που μιλούμε για τον χριστιανισμό τονίζουμε αυτή την πλευρά, η οποία κινητοποιούσε τους ανθρώπους, τους ενέπνεε, τους οδηγούσε σε δρόμους μεγαλείου.

Ο χριστιανισμός καθώς αναπτυσσόταν τον 1ο μ.Χ. αιώνα —θυμίζω ότι στον 1ο μ.Χ. αιώνα καταλυτικές ήταν οι μορφές του Πέτρου και του Παύλου, και οι δύο μαρτύρησαν γύρω στο 60 μ.Χ. για τη διάδοση της θρησκείας αυτής—, οι χριστιανοί βρέθηκαν αντιμέτωποι με τις ρωμαϊκές συλλήψεις για τα πράγματα. Τι εννοώ; Θυμίζω ότι όταν μιλούσαμε για τους εβραίους αναφερθήκαμε στις δυσκολότερες σχέσεις που υπήρχαν ανάμεσα στη Ρωμαϊκή

Αυτοκρατορία και τους εβραίους κατοίκους της περιοχής του Ισραήλ, διότι οι Ρωμαίοι θεώρησαν τους Ισραηλίτες ως ανυπότακτους, ως ασεβείς προς τον αυτοκράτορα, προς τους κανόνες της Αυτοκρατορίας, γιατί; Διότι δεν δέχονταν να προσκυνήσουν ως θεότητα τον αυτοκράτορα, ούτε να συμμετάσχουν σε τελετές κατά τις οποίες αποδίδονταν τιμές σε προτομές των αυτοκρατόρων· και βέβαια γιατί αυτό; Διότι στις Δέκα Εντολές υπάρχει ξεκάθαρα μία εξ αυτών που λέει "ου ποιήσεις σεαυτώ είδωλον, ουδέ παντός ομοίωμα, όσα εν τω ουρανώ άνω και όσα εν τη γη κάτω..." κ.λπ. Εξ αυτού δεν μπορούσαν να συμμετάσχουν σ' αυτές τις διαδικασίες και βέβαια πίστευαν ότι ένας είναι ο Βασιλεύς, ο επουράνιος Θεός και ότι οι Αρχές, οι πολιτικές αρχές αυτής της Γης είναι πολύ δευτερεύουσες.

Αυτό ήταν που έκανε τους Ρωμαίους να θεωρούν τους Ισραηλίτες επικίνδυνους για την Αυτοκρατορία —όχι για τις θρησκευτικές τους ακριβώς απόψεις—, θεωρήθηκαν πολιτικά επικίνδυνοι· και κατά τον ίδιο τρόπο, επειδή και οι χριστιανοί έχουν την ίδια κατεύθυνση απόψεων σε όλα αυτά τα σημεία και οι χριστιανοί θεωρήθηκαν, από κάποιους αυτοκράτορες της Ρώμης, επικίνδυνοι. Εξ αυτού υπήρξαν, στη διάρκεια των πρώτων 300 χρόνων, διώξεις χριστιανών, κάποιες από αυτές τις διώξεις εξελίχθηκαν σε διωγμούς, δηλαδή υπήρξαν κάποιες διώξεις οι οποίες ήταν πιο πολύ ένα κλίμα τρόμου, κάποιες ποινές, αλλά και σε άλλες ζώνες επιθετικότητας της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, απέναντι στους χριστιανούς, υπήρχαν και ποινές θανάτου και ομαδικές εκτελέσεις και μαρτύριο κ.λπ.

Διώξεις και διωγμοί έγιναν το 64 μ.Χ. επί Νέρωνος, το 81 μ.Χ. επί Δομετιανού, το 112 μ.Χ. επί Τραϊανού, το 202 μ.Χ. επί Σεπτιμίου Σεβήρου, το 249 μ.Χ. επί Δεκίου, το 257 μ.Χ. επί Βαλεριανού. Και πρέπει να πούμε ότι ο τελευταίος κύκλος διώξεων είναι το 303 με 311 μ.Χ. —αυτό ήταν μακρά περίοδος διώξεων— το 303 - 311 μ.Χ. επί Διοκλητιανού. Αν προσέξουμε αυτές τις χρονολογίες θα δούμε ότι οι μεγαλύτερες, οι πιο επίμονες διώξεις, έγιναν στον 3ο μ.Χ. αιώνα, δηλαδή επί Δεκίου, επί Βαλεριανού και στο ξεκίνημα του 4ου μ.Χ. αιώνα και αυτό έφερε —το γεγονός δηλαδή ότι στο ξεκίνημα του 4ου μ.Χ. αιώνα έχουμε τον μεγάλο διωγμό του Διοκλητιανού— έφερε και αλλαγή, διότι το 313 μ.Χ. η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία αποφάσισε να αντιμετωπίσει το ζήτημα, και τότε υπογράφηκε το Διάταγμα του Μεδιολάνου¹, όπως λέγεται, Μεδιόλανον² είναι ο παλαιός όρος για να αποδώσεις τη λέξη της σημερινής πόλεως Μιλάνο.

Στο Μεδιόλανον λοιπόν οι Ρωμαίοι αυτοκράτορες υπέγραψαν αυτό το διάταγμα ανεξιθρησκίας. Το 313 μ.Χ. δεν έγινε δεκτός ως επίσημη θρησκεία ο χριστιανισμός. Ο χριστιανισμός έγινε επίσημη θρησκεία στο τέλος του 4ου μ.Χ. αιώνα, στο 390 μ.Χ. περίπου, αλλά το 313 μ.Χ.-υπεγράφη ένα διάταγμα ανεξιθρησκίας, ότι όποιος θέλει να πιστεύει ό,τι να πιστεύει, χωρίς κίνδυνο της ζωής του, αρκεί να τηρεί κάποιους κανόνες.

Τι θέλω να πω με αυτό; Πρώτα πρώτα να θυμίσω το ότι ο χριστιανισμός έζησε διωγμούς και διώξεις —γι' αυτό δεν υπάρχει αμφιβολία—, άλλοτε εντονότερες και πιο επίμονες και άλλοτε πιο σύντομες. Έχει υπολογιστεί ότι τα χρόνια των διώξεων, μέσα στα περίπου 300 χρόνια της ανάπτυξης του χριστιανισμού, από, ας πούμε, το 1 μ.Χ. —δεν είναι 1 μ.Χ., διότι λογικά θα πρέπει να μιλούμε από το 30 μ.Χ. (και μετά)— μέχρι περίπου το 330 μ.Χ. (δηλαδή τα πρώτα 300 χρόνια ανάπτυξης του χριστιανισμού), ο χριστιανισμός είχε ένα πεδίο ανάπτυξης (στην

---

¹ σημ. απομαγνητοφωνητών: γνωστό ως "το Διάταγμα των Μεδιολάνων".

² σημ. απομαγνητοφωνητών: το Μιλάνο αναφερόταν και ως "τα Μεδιόλανα".

ουσία ποιο;) τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Όλα τα σημεία για τα οποία μιλούμε είναι τμήματα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας εκείνη την εποχή· άρα ο χριστιανισμός αναπτύχθηκε μέσα στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Και αναπτύχθηκε σε αυτό που είναι Αίγυπτος, σε αυτό που είναι Μέση Ανατολή, που σήμερα είναι Τουρκία, Ελλάδα, Βαλκάνια, Ιταλία κ.λπ. Δηλαδή, η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία μπορεί να ήταν τόπος στον οποίο οι χριστιανοί να έζησαν διώξεις, όμως ήταν ταυτοχρόνως ο τόπος μέσα στον οποίο οι χριστιανοί αναπτύχθηκαν και ο χριστιανισμός αναπτύχθηκε. Δηλαδή σε αυτά τα 300 χρόνια, περίπου 30 χρόνια ήταν —αν τα συγκεντρώσει κανείς— τα χρόνια των διώξεων — και λιγότερο από 30. Τα υπόλοιπα ήταν χρόνια κατά τα οποία οι χριστιανοί ζούσαν κανονικά τη ζωή τους και αυξάνονταν.

Αυτό το γεγονός μας φέρνει στο Διάταγμα του Μεδιολάνου, στο 313 μ.Χ. όπως είπαμε· είναι μία σημαντική στιγμή για την Αυτοκρατορία. Μπορούμε να θυμίσουμε και μια άλλη —που έχει σημασία— σημαντική στιγμή για την Αυτοκρατορία: ήταν το 212 μ.Χ., η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία έδωσε τον τίτλο του Ρωμαίου πολίτη σε ένα ευρύτατο φάσμα των υπηκόων της, επί Καρακάλα· έχει σημασία αυτό διότι πολλοί χριστιανοί, οι κάτοικοι της Αυτοκρατορίας —ανάμεσά τους και οι χριστιανοί— έγιναν Ρωμαίοι πολίτες. Επομένως η θέση τους μέσα στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία είχε πια καινούργια διάσταση, όπως και όλων των υπολοίπων.

Το 313 μ.Χ., το διάταγμα της ανεξιθρησκίας, και τώρα όλα αυτά εξελίσσονται —αν θυμάστε από προηγούμενό μας μάθημα— μέσα σε ένα κλίμα μεγάλων αλλαγών για τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, διότι αυτός ο αιώνας, ο 4ος αιώνας μ.Χ., είναι αιώνας κομβικός —σας θυμίζω— διότι η Αυτοκρατορία, σ' αυτόν τον αιώνα, θα βρεθεί αντιμέτωπη με τις επιδρομές των *βαρβάρων*, με τις επιδρομές των Γερμανών, οι οποίοι πλέον αρχίζουν και καταλύουν το προηγούμενο οικοδόμημα, [με τις επιδρομές] των διάφορων γερμανικών φύλων —ήταν άπειρα γερμανικά φύλα— και βέβαια της εισόδου των κατοίκων των στεπών, η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία αρχίζει να αισθάνεται όλο και ανασφαλέστερη, γι' αυτό και διαιρείται σε ανατολικό και δυτικό τμήμα, το οποίο και θα είναι σημαντικό, διότι διαιρούμενη σε δύο τμήματα, η Αυτοκρατορία αυτή θα έχει και διαφορετικό μέλλον.

Το δυτικό κομμάτι της Αυτοκρατορίας —σας θυμίζω— θα καταρρεύσει από τα χτυπήματα των "βαρβάρων" — εντός εισαγωγικών· το 476 μ.Χ. λέμε ότι τελειώνει η Ρώμη και οι αυτοκράτορες της Ρώμης, ενώ, αντιθέτως, το ανατολικό τμήμα της Αυτοκρατορίας θα παραμείνει ισχυρό, σταθερό, με πολύ μεγάλες δυνάμεις και σημαντική έκταση και στην ουσία θα αποτελέσει τον βραχίονα της χριστιανοσύνης, ιδιαίτερα κατά τους αιώνες κατά τους οποίους η Δυτική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία θα παραπαίει, θα διαλύεται, από τα χτυπήματα των *βαρβάρων*, θα αρχίσει να ανασυστήνεται με μεγάλες δυσκολίες, πάλι από γερμανικές ομάδες, τους Φράγκους —όπως είπαμε σε προηγούμενή μας ενότητα— με τον Κάρολο Μαρτέλο να δημιουργεί τα πρώτα βασίλεια, τον Κλόβι¹, εκεί στην περιοχή της Γαλλίας, και βέβαια τη δημιουργία της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας του Γερμανικού Έθνους, το 800 μ.Χ., από τον Καρλομάγνο, που είναι σημαντικό σημείο ανάκαμψης για τη Δυτική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Αλλά η Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, έχοντας σταθερές τις δυνάμεις της και τη δυνατότητα να αντιμετωπίζει επιτυχημένα —όχι εύκολα, αλλά τις περισσότερες φορές επιτυχημένα— τα χτυπήματα των διαφόρων βαρβάρων, θα κάνει τη διαφορά, όχι μόνο στην πολιτική ζωή της ευρύτερης Μεσογείου, αλλά και στη θρησκευτική ζωή της Μεσογείου, και φυσικά στη μοίρα του χριστιανισμού.

---

¹ σημ. Medialuz : στα γαλλικά γράφεται Clovis, ο Χλωδοβίκος Α΄.

V4.1.7 Οι Οικουμενικές Σύνοδοι (9')

<https://youtu.be/eKhaK316INs>

απομαγνητοφώνηση sOFIARIZOPOULOU / αντιπαράβολή Lemonia9

Οι εξελίξεις στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία θα παίξουν —όπως είπαμε— μεγάλο ρόλο στα θρησκευτικά ζητήματα και την άνοδο του χριστιανισμού και τη σταθεροποίησή του και την κωδικοποίησή του **και** για τον εξής λόγο: Ρωμαίος αυτοκράτορας στη ζώνη του 330 μ.Χ. ήταν ο Κωνσταντίνος — ο μετέπειτα Μέγας Κωνσταντίνος και Άγιος Κωνσταντίνος. Αυτός επέλεξε για πρωτεύουσα του κράτους του μια παλαιά ελληνική πόλη. Από τον 7ο αιώνα π.Χ. εκεί στην περιοχή του Βοσπόρου είχε δημιουργηθεί μια ελληνική αποικία, το Βυζάντιο —η πόλη του Βυζαντίου—, από Μεγαρείς αποίκους· και αυτό το σημείο επέλεξε ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος, για να δημιουργήσει την πρωτεύουσά του —την [οποία] ονόμασε¹ Κωνσταντινούπολη από το όνομά του—, και άρχισε να στήνει τον πολιτικό μηχανισμό και τη διοίκηση της περιοχής. Ο Κωνσταντίνος δεν ήταν χριστιανός — φυσικά γνώριζε την έκταση της χριστιανικής επιρροής. Στην εποχή του, ήδη, τμήματα της σημερινής Συρίας, της Παλαιστίνης, του Λιβάνου, της Αιγύπτου, της Μικράς Ασίας αποτελούνταν από χριστιανικούς πληθυσμούς· παραλλήλως, φυσικά, υπήρχαν και πολλοί παγανιστές της παλιάς θρησκείας, οι οποίοι δεν είχαν δεχθεί τον χριστιανισμό, ωστόσο, ως σοβαρός πολιτικός, όπως ήταν ο Κωνσταντίνος, έδινε σημασία στη θρησκεία αυτή, η οποία έπαιζε ρόλο στις ανατολικές επαρχίες, αλλά και στις δυτικές επαρχίες — στις ανατολικές όμως πιο πολύ, διότι εκεί ήταν ο αρχικός πυρήνας της ανάπτυξης της θρησκείας αυτής.

Ο Κωνσταντίνος, λοιπόν, θεώρησε ότι είναι —ο χριστιανισμός— ένα χρήσιμο εργαλείο για την ενοποίηση της Αυτοκρατορίας του, για τη λειτουργία της Αυτοκρατορίας του και έδωσε έμφαση:

- α. στην κατανόηση αυτής της θρησκείας (από πλευράς του)
- β. στην κωδικοποίηση και οργάνωση των πραγμάτων, έτσι ώστε να είναι οι χριστιανοί τμήμα της Αυτοκρατορίας του και τμήμα της συνοχής της Αυτοκρατορίας του.

Στην προσπάθειά του να κατανοήσει τι είναι ο χριστιανισμός ακριβώς, τι λέει, ποιες είναι οι απόψεις του κ.λπ., σε συζητήσεις που είχε με στελέχη της χριστιανικής πλευράς, κατανόησε ότι ο χριστιανισμός δεν έχει καταγεγραμμένο το τι ακριβώς πιστεύει, ότι υπήρχαν πολλές απόψεις οι οποίες ήταν διαχυμένες και υπήρχαν ομάδες που πίστευαν το α, το β, το γ, το δ, το ω· και σκέφτηκε ότι είναι σημαντικό αυτή η θρησκεία να κωδικοποιήσει αυτό το οποίο πιστεύει.

Εξ αυτού, έλαβε ο ίδιος μία πρωτοβουλία —την έλαβε στην πορεία των πραγμάτων— να

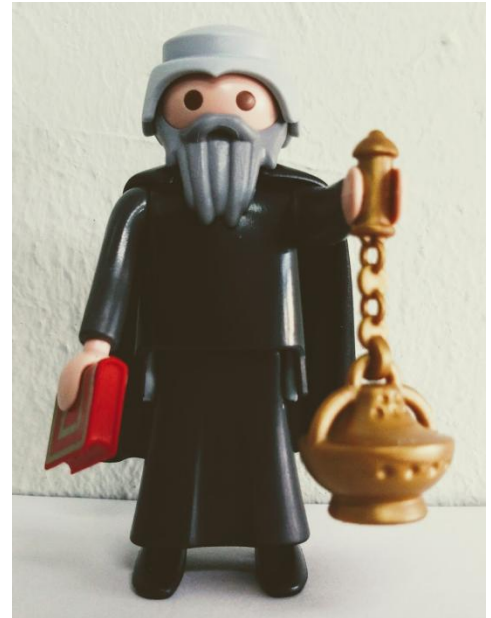
¹ Η πόλη του Βυζαντίου ονομάστηκε, πλέον, Nova Roma ή Roma Constantinopolitana.

συγκεντρώσει τα σημαντικότερα στελέχη της χριστιανικής εκκλησίας, του χριστιανικού κόσμου της εποχής του, και ο ίδιος πήρε την πρωτοβουλία να τους καλέσει —μάλιστα, ο ίδιος χρηματοδότησε αυτή τη διαδικασία— και όρισε σαν τόπο συνάντησης αυτών των στελεχών τη Νίκαια της Βιθυνίας. Η Νίκαια είναι μια σπουδαιότατη πόλη της Μικράς Ασίας, δεν είναι μακριά από την Κωνσταντινούπολη, βρίσκεται στην ασιατική πλευρά, στη Μικρά Ασία, σήμερα λέγεται Ιζνίκ —στους χάρτες θα το βρείτε [έτσι]—, διότι είναι πλέον μια τουρκική πόλη, αλλά τότε ήταν, φυσικά, μια πόλη γεμάτη ελληνισμό, γεμάτη λογίους και πνευματικούς ανθρώπους —ήτανε γνωστή πόλη γι' αυτό— και ήταν και σε κομβικό σημείο γεωγραφικό· κι έτσι το 325 μ.Χ. κηρύσσεται η έναρξη της Α΄ Οικουμενικής Συνόδου.

Για πρώτη φορά το 325 μ.Χ. στελέχη της χριστιανικής πλευράς συγκεντρώνονται στη Νίκαια της Βιθυνίας και συζητούν διάφορα θέματα τα οποία τους απασχολούν. Ένα μεγάλο θέμα που τους απασχολεί είναι, φυσικά, και η άποψη του Αρείου, που είπαμε σε προηγούμενες ενότητες — μάλιστα ο Άρειος παρευρέθη σ' αυτήν την Α΄ Οικουμενική Σύνοδο.

Είναι χαρακτηριστικό ότι σε αυτήν την Οικουμενική Σύνοδο την πολιτική πρωτοβουλία την είχε ο Αυτοκράτορας· αυτό είναι μεγάλη τομή στην ιστορία του χριστιανισμού. Ο χριστιανισμός μέχρι το 310 μ.Χ., μέσα στο ρωμαϊκό κράτος, είχε τον φόβο ότι μπορεί να έχει διωγμούς —και κατά καιρούς είχε, όπως είπαμε—, ενώ τώρα ο ίδιος ο Αυτοκράτορας παίρνει την πρωτοβουλία να κάνει μία κομβική κίνηση για τη χριστιανική πλευρά και να βρεθεί ο ίδιος στη Νίκαια. Τις εργασίες της Α΄ Οικουμενικής Συνόδου τις χαιρέτισε ο ίδιος ο Αυτοκράτορας. Ο Κωνσταντίνος μίλησε προς τους παρευρισκομένους λατινιστί, αλλά οι εργασίες της Συνόδου έγιναν ελληνιστί, διότι τα Ελληνικά ήταν η γλώσσα των λογίων, των πνευματικών ανθρώπων και φυσικά ήταν η γλώσσα της νέας θρησκείας — όλα γίνονταν μέσω της ελληνικής γλώσσας.

Σε αυτήν την Α΄ Οικουμενική Σύνοδο του 325 μ.Χ. συζητήθηκαν οι αρχές, τα πιστεύω της χριστιανικής πίστεως. Στην πραγματικότητα έγινε η συζήτηση και καταγράφηκαν τα πρώτα άρθρα του "Πιστεύω". Χρειάστηκαν ακόμη τρεις σύνοδοι για να ολοκληρωθεί το "Πιστεύω", το οποίο σήμερα οι περισσότεροι χριστιανοί γνωρίζουμε πολύ καλά: "Πιστεύω εις έναν Θεό, πατέρα κ.λπ."· ένα μεγάλο κείμενο, το οποίο είναι από τα πιο επεξεργασμένα κείμενα στην ιστορία της ανθρωπότητας, διότι από το 325 μ.Χ. έως το 451 μ.Χ., στην Δ΄ Οικουμενική Σύνοδο της Χαλκηδόνας, δηλαδή στην Κωνσταντινούπολη (η Χαλκηδόνα είναι ένα προάστιο της Κωνσταντινουπόλεως), σε αυτήν ολοκληρώθηκε μέχρι τελείας το Σύμβολο της Πίστεως. Δηλαδή, για περίπου 130 χρόνια γινόταν επεξεργασία· ακόμη κι ένα κόμμα αν λείψει από το Σύμβολο της Πίστεως λείπει, υπάρχει κίνδυνος αιρέσεως, δηλαδή διαστροφή του νοήματος που αποφασίστηκε από τα μυαλά των σεβασμίων αυτών χριστιανών, των πρώτων αιώνων της επεξεργασίας των πραγμάτων. Έτσι, το 451 μ.Χ. πλέον, έχει δημιουργηθεί το Σύμβολο της Πίστεως, που σημαίνει ότι δημιουργήθηκε ο επίσημος κορμός των απόψεων της χριστιανικής πίστεως. Για πρώτη φορά έχουμε κάτι τόσο συγκεκριμένο! Κι αφού έχουμε αυτό το τόσο συγκεκριμένο κι επίσημο κείμενο, τότε όποιος συντάσσεται με αυτό το κείμενο, συντάσσεται

με την επίσημη κεντρική άποψη του χριστιανισμού. Όποιος έχει άλλη άποψη σε κάποιο από αυτά τα πολλά σημεία του Συμβόλου της Πίστεως, του "Πιστεύω", τότε είναι αιρετικός.

4.2: Ο Χριστιανισμός: Το Βυζάντιο και οι δράσεις του

V4.2.1 Το Βυζάντιο και το κλέος του (10')

<https://youtu.be/om8R81JBA3g>

απομαγνητοφώνηση mariaaggeliki9 / αντιπαραβολή Asimenia

Ο Κωνσταντίνος ονομάστηκε "μέγας" και στη συνέχεια "άγιος" λόγω αυτής της προστασίας που προσέφερε στον χριστιανισμό και το γεγονός ότι εγκόλπωσε τον χριστιανισμό μέσα στο σύστημα της Αυτοκρατορίας του. Ο ίδιος όπως είπαμε δεν ήταν χριστιανός, ήταν κατά πάσα πιθανότητα μισθραϊστής· λέγεται ότι στο τέλος της ζωής του ασπάστηκε τον χριστιανισμό. Πάντως, ο πραγματικά χριστιανός Ρωμαίος αυτοκράτορας είναι ο Θεοδόσιος (Θεοδόσιος Α'), ο οποίος στο τέλος του 4ου μ.Χ. αιώνα στην ουσία δέχτηκε και επέβαλε τον χριστιανισμό ως την επίσημη θρησκεία του ρωμαϊκού κράτους, της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, και βέβαια στη συνέχεια ο χριστιανισμός στα πλαίσια του ανατολικού ρωμαϊκού κράτους θα ανθίσει και θα φτάσει σε πολύ υψηλά επίπεδα επεξεργασίας, τόσο θεωρητικής όσο και σε επίπεδα υπέρτερης αισθητικής επεξεργασίας και στους ύμνους του και στον τρόπο έκφρασης της λατρείας στους ναούς οι οποίοι δημιουργήθηκαν (ο αρχιτεκτονικός τρόπος, ο οποίος σταδιακά επελέγη να εκφράζει το θρησκευτικό αίσθημα). Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία προσέφερε πάρα πολλά στην κατεύθυνση αυτή και βέβαια στον τρόπο της εικονογράφησης του βίου του Ιησού και των Αγίων που κοσμούσαν τις εκκλησίες και που αποτέλεσαν χαρακτηριστικό της ανατολικής έκφρασης της λατρείας προς το θείο.

Θα πρέπει να πούμε ότι κομβικός είναι ο 6ος αιώνας μ.Χ., γιατί πλέον ο χριστιανισμός έχει εμπεδωθεί, είναι κεντρική θρησκεία, έχουν συντριβεί οι περισσότεροι παγανιστές. Με την επικράτηση του χριστιανισμού ως επίσημης θρησκείας, τώρα ήρθε η ώρα των οπαδών του δωδεκαθέου και των προηγούμενων θεοτήτων να ζήσουν πολύ σκληρές καταστάσεις. Σταδιακά, οι οπαδοί των παγανιστικών απόψεων παύουν να υπάρχουν και πολλοί απ' αυτούς ασπάζονται τον χριστιανισμό, έτσι η Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, για την οποία μιλούμε, αλλά παρόμοια με κάποιες διαφορετικές πλευρές συμβαίνουν και στη δυτική πλευρά της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, που είναι εν καταρρεύσει —αυτό εννοώ— και έχει τα δικά της προβλήματα.

Το Βυζάντιο θα ζήσει μεγαλειώδεις στιγμές τον 6ο αιώνα μ.Χ., όταν αυτοκράτορας θα είναι ο

Ιουστινιανός. Τότε θα κτιστεί στην πόλη της Κωνσταντινούπολης ένα από τα θαύματα του κόσμου: ο ναός της Αγίας Σοφίας του Θεού — επί Ιουστινιανού, όπως είπαμε, ο οποίος την εποχή του διοικεί μια μεγάλη αυτοκρατορία. Το Βυζάντιο, στον 6ο αιώνα μ.Χ., εμπεριέχει/ελέγχει το μεγαλύτερο τμήμα της σημερινής Βαλκανικής, τη Μικρά Ασία, μικρό τμήμα της περιοχής μεταξύ Κασπίας και Μαύρης Θαλάσσης (δηλαδή στον Καύκασο), τη ζώνη της Εγγύς Ανατολής, τη ζώνη της Αιγύπτου και τη βόρεια Αφρική, τμήματα της Ιβηρικής χερσονήσου και μεγάλα τμήματα στην Ιταλική Χερσόνησο και στη Δαλματία.

Είναι, δηλαδή, αυτή την εποχή το Βυζάντιο μια δύναμη που κρατάει υπό τον έλεγχό της τη Μεσόγειο —θα έλεγε κανείς—, την ανατολική Μεσόγειο, και ελέγχει μεγάλα τμήματα της δυτικής. Μέσα σ' αυτό το κλίμα της δύναμης θα φτάσει στο αποκορύφωμά της και η διαρρύθμιση και ο εμπλουτισμός της πρωτεύουσας πόλης αυτής της θαυμαστής Αυτοκρατορίας. Το Βυζάντιο —στο σημείο αυτό να τονίσουμε ότι— έζησε 1100 χρόνια. Είναι μια από τις πιο μακροχρόνιες αυτοκρατορίες της παγκόσμιας ιστορίας. Και άντεξε για περίπου 700 χρόνια, με μεγάλο δυναμισμό, σκληρότητα χτυπήματα, και το ίδιο επέφερε χτυπήματα σε άλλους εχθρούς, για να αρχίσει μετά το 1025 μ.Χ., όπως λέμε, να μπαίνει σε μια αργή παρακμή —μια παρακμή 400 χρόνων— που θα ολοκληρωθεί το 1453 μ.Χ. με την πτώση της Κωνσταντινουπόλεως.

Αλλά τον 6ο, τον 7ο, τον 8ο, τον 9ο αιώνα μ.Χ. η Κωνσταντινούπολη είναι, ίσως, κατά κάποιες περιόδους, η μεγαλύτερη πόλη στον κόσμο. Οπωσδήποτε είναι ανάμεσα στις μεγαλύτερες πόλεις του κόσμου, τις ωραιότερες πόλεις του κόσμου, ένα θαύμα του ανθρώπινου πολιτισμού και φυσικά η Κωνσταντινούπολη βρίσκεται στο θαυμαστότερο σημείο για πόλη σε όλη τη Γη. Δεν υπάρχει πόλη στη Γη που να ενώνει δύο ηπείρους και να ενώνει δύο θάλασσες όπως η Κωνσταντινούπολη, που ενώνει την Ευρώπη με την Ασία και τη Μαύρη Θάλασσα με το Αιγαίο πέλαγος και την υπόλοιπη Μεσόγειο.

Εδώ, θα ήθελα να σας δείξω την Κωνσταντινούπολη στην ακμή της: μια πόλη θρυλική, με τα λιμάνια της στον Βόσπορο· λιμάνια τα οποία προσέφεραν ασφάλεια με κτιστά τείχη, και από τη θάλασσα προσέφεραν ασφάλεια — από την ίδια τη θάλασσα και από τους τυχόν εχθρούς. Δεσπόζει στην Κωνσταντινούπολη ο ναός της Σοφίας του Θεού: η Αγια-Σοφιά. Και βέβαια εδώ βλέπουμε το περίφημο ιππόδρομο της Κωνσταντινουπόλεως, που ο ιππόδρομος συνεχίζει τη ρωμαϊκή παράδοση τέτοιων θεαμάτων. Πρέπει, όμως, να πούμε ότι με την επιρροή του χριστιανισμού σταδιακά έπαψε στον ιππόδρομο να υπάρχουν αιματηρά θεάματα όπως συνέβαινε στη Ρώμη. Πάρκα, δρόμοι, αγορές· μια πόλη θρυλική η οποία εμφορείται από την ομορφιά της βυζαντινής τέχνης που κοσμεί τους πολυάριθμους χριστιανικούς της ναούς, με κορυφαίο βέβαια τον ναό της Αγια-Σοφιάς και τα καταπληκτικά, τα μαγικά μωσαϊκά του, τα οποία έλαμπαν στο φως του ήλιου, καθώς έπεφταν —ειδικά μελετημένα από τους αρχιτέκτονες— με κλίση από τα παράθυρα πάνω στις χρυσές ψηφίδες, έτσι ώστε μπαίνοντας κανείς στον ναό της Αγια-Σοφιάς να αισθάνεται ότι βρίσκεται σε άλλη διάσταση, ότι πετά στα ουράνια και να αισθάνεται το μεγαλείο τού Θεού.

Θα ήθελα σ' αυτό το σημείο να ακούσουμε μια βυζαντινή λειτουργία, τραγουδισμένη με το σωστό βυζαντινό μέλος. Είναι ο ύμνος: "Άρατε πύλας". Ακούστε την πνευματικότητα και τη δύναμη αυτής της αισθητικής που κυριάρχησε στο Βυζάντιο, καλλιεργήθηκε για αιώνες και μέχρι σήμερα μελετάται σαν μία από τις θαυμάσιες πτυχές της ανθρώπινης καλλιτεχνικής δραστηριότητας και φυσικά της ανθρώπινης αισθαντικότητας και θρησκευτικότητας.

V4.2.2 Παυλικιανοί και Βογόμιλοι (13')

<https://youtu.be/pTorNE5B7D4>

απομαγνητοφώνηση Rico / αντιπαραβολή Lemonia9

Το Βυζάντιο, λοιπόν, παίρνει τον δρόμο του σταθερά· είναι πλέον μια χριστιανική αυτοκρατορία και έχει πολύ μεγάλο κύρος ανάμεσα στον χριστιανισμό, για το γεγονός ότι μέσα στα εδάφη της για μακρό διάστημα —μέχρι τον 7ο αιώνα μ.Χ.— βρίσκονται τα περισσότερα Πατριαρχεία του χριστιανισμού. Σ' αυτό το σημείο είναι σημαντικό να λεχθεί ότι ο χριστιανισμός απέκτησε σταδιακά... από τον 1ο αιώνα, βέβαια, υπήρχαν κάποιες δομές πρωτόλειες, αλλά σταδιακά τον 2ο, 3ο, 4ο αιώνα μ.Χ. δημιουργούνται Μητροπόλεις, Επισκοπές, Πατριαρχεία· και τα Πατριαρχεία αυτά τελικά, τα πέντε ιστορικά Πατριαρχεία του χριστιανισμού, βρίσκονται στις εξής θέσεις, που δείχνουν και τη δύναμη της ανατολικής πλευράς σε σχέση με τον χριστιανισμό, μια και εδώ γεννήθηκε ο χριστιανισμός και εδώ διαδόθηκε και εδώ υπάρχει ο κεντρικός του πυρήνας. Ποια είναι τα πέντε ιστορικά Πατριαρχεία του χριστιανισμού; Είναι, ξεκινώντας από την Αλεξάνδρεια, το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας στην Αίγυπτο, το Πατριαρχείο Ιεροσολύμων στο σημερινό Ισραήλ, το Πατριαρχείο Αντιοχείας — η Αντιόχεια σήμερα βρίσκεται σε τουρκικό έδαφος και το Πατριαρχείο Αντιοχείας έχει μεταφερθεί στη Δαμασκό, αλλά την εποχή εκείνη ήταν στην Αντιόχεια, διότι εδώ ήταν Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Αλεξανδρείας, λοιπόν, Ιεροσολύμων, Αντιοχείας, Κωνσταντινουπόλεως και το Πατριαρχείο Ρώμης. Αυτά είναι τα πέντε ιστορικά Πατριαρχεία του χριστιανισμού, με τα τέσσερα να βρίσκονται στην ανατολή της Μεσογείου και το ένα να βρίσκεται στη Ρώμη, στο κέντρο της Μεσογείου, δυτικότερα δηλαδή προς την Ευρώπη.

Το Βυζάντιο, δηλαδή, απ' όλες τις πλευρές έχει μεγάλο κύρος για τον χριστιανισμό, αν και το Πατριαρχείο Ρώμης και ο Πάπας της Ρώμης διεκδικούν τα πρωτεία ολόκληρου του χριστιανισμού, διατεινόμενοι ότι πρώτο στην πραγματικότητα Πατριαρχείο του χριστιανισμού είναι το της Ρώμης, διότι δημιουργήθηκε από τον Πέτρο και ότι είναι εκ των πραγμάτων εκείνο, το οποίο δίδει τη σωστή κατεύθυνση στον χριστιανισμό. Αυτή η άποψη του Πατριαρχείου Ρώμης θα παίξει ρόλο στα πράγματα, διότι, όπως γνωρίζουμε, το 1054 μ.Χ. θα συμβεί το Σχίσμα — πολύ αργότερα, αλλά έχει την αρχή του σ' αυτό το σημείο και σε άλλες βέβαια πλευρές, που αναπτύχθηκαν μέσα στον χριστιανισμό τη χιλιετία που κύλησε.

Τώρα, ξαναγυρνάμε στο Βυζάντιο και στην Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Το Βυζάντιο προσέφερε πάρα πολλά στον χριστιανισμό, αλλά είχε και πολλά προβλήματα εσωτερικά να επιλύσει. Τα προβλήματα, τα οποία είχε να επιλύσει εντός του χριστιανισμού, συνδέονται ακριβώς με αυτές τις ομάδες που περιγράψαμε στις προηγούμενες μας ενότητες, οι οποίες παρέμεναν αιρετικές· μετά το 451 μ.Χ. και τη συγγραφή της τελικής μορφής του "Πιστεύω" — του Συμβόλου της Πίστεως—, πλέον ήταν σαφές ποιος έχει τη σωστή άποψη και ποιος έχει τη λάθος. Φυσικά, ο καθένας πίστευε ότι έχει τη σωστή άποψη. Ο ονομαζόμενος "αιρετικός" πιστεύει ότι έχει τη σωστή άποψη και οι άλλοι έχουν λάθος. Όμως, η σωστή άποψη ήταν εκείνη που δεχόταν και η κρατική εξουσία πλέον.

Αυτό το οποίο συνέβη στον χριστιανισμό, γινόμενος ο χριστιανισμός επίσημη θρησκεία του ρωμαϊκού κράτους, επίσημη θρησκεία του αρμενικού κράτους και στη συνέχεια άρχισαν και

άλλα κράτη, και άλλα κράτη να την έχουν ως επίσημη θρησκεία... είναι μια τομή ο 4ος αιώνας μ.Χ. στον χριστιανισμό, διότι ο χριστιανισμός όταν πρωτοδημιουργήθηκε και για αρκετούς αιώνες —και μέχρι σήμερα υπάρχουν ομάδες μέσα στον χριστιανισμό— είχε και χαρακτήρα αντιεξουσιαστικό. Χαρακτήρα ο οποίος αμφισβητούσε τις πολιτικές εξουσίες και τη διοίκηση την πολιτική και θεωρούσε ότι μία είναι η διοίκηση: η θρησκευτική. Επομένως τώρα, γενόμενος ο χριστιανισμός τμήμα του κράτους, ενσωματούμενη η Εκκλησία στον μηχανισμό του κράτους, η Βυζαντινή Αυτοκρατορία λειτουργούσε με δύο πυλώνες: τον Αυτοκράτορα και τον Πατριάρχη. Επομένως, και οι δύο αυτές υπέρτατες μορφές της διοίκησης της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας συνομιλούσαν μεταξύ τους —φυσικά, πολλές φορές είχαν διενέξεις, είχαν διαμάχες, είχαν θέματα ο ένας με τον άλλον— διότι ήταν δύο ανώτατα στελέχη της διοίκησης της αυτοκρατορίας. Ο χριστιανισμός βρέθηκε να είναι τμήμα της πολιτικής διοίκησης στην πραγματικότητα, καθώς συνεργάζεται με το κράτος και είναι τμήμα της δύναμης του κράτους. Αυτό γιατί τονίζεται σ' αυτό το σημείο; Πρώτον, διότι αρκετοί χριστιανοί απ' αυτούς που ανήκαν στο κλίμα του αιρετισμού, ας πούμε, κατηγορούν επιπλέον τον χριστιανισμό ότι έχασε την ψυχή του γενόμενος τμήμα της εξουσίας — και αυτό θα παίξει ρόλο, διότι το Βυζάντιο θα ζήσει ομάδες επιτιθέμενες εναντίον του, πολλές φορές και κάτω απ' το κάλυμμα αιρέσεων, για να εκφράσουν πολιτικές αντιδράσεις και πολιτικές αντιπαλότητες με την κεντρική εξουσία. Εξ αυτού, στο Βυζάντιο υπάρχει εγρήγορση για διάφορες έκκεντρες χριστιανικές ομάδες, που εδώ είναι πολλές, διότι εδώ είναι η περιοχή της ανατολικής Μεσογείου· είναι η περιοχή των πολλών αιρετικών, θα 'λεγα. Και μέχρι σήμερα. Μέχρι σήμερα — όσοι έχουν απομείνει, βέβαια, έτσι όπως έχουν εξελιχθεί τα πράγματα. Τότε υπήρχαν πολλοί χριστιανοί και πολλοί απ' αυτούς είναι αιρετικοί.

Το Βυζάντιο, μετά το 451 μ.Χ. —όπως και η δυτική πλευρά, αλλά συζητάμε τώρα αυτή την πλευρά της χριστιανοσύνης— ήταν πολύ σκληρό απέναντι στους αιρετικούς· για κάποιους απ' αυτούς, ιδιαιτέρως σκληρό, με εκτεταμένες σφαγές και ποινές και κοπή μύτης και αυτιών και τυφλώσεις και αποκεφαλισμούς κ.λπ. — κάποιες δε ομάδες τού δημιούργησαν μεγάλα προβλήματα και έδωσε σ' αυτά ιδιαίτερη έμφαση. Να πούμε, παραδείγματος χάριν, έτσι ενδεικτικά, δύο τέτοιες πλευρές που πραγματικά δοκίμασαν τα όρια του Βυζαντίου: το ένα είναι η αίρεση των Παυλικιανών. Αυτοί οι Παυλικιανοί δημιουργούνται γύρω στο 600 μ.Χ., δηλαδή στον 7ο, 8ο αιώνα μ.Χ. και αναπτύσσονται στον 8ο, στον 9ο, στον 10ο αιώνα μ.Χ., κυρίως στις περιοχές της Μικράς Ασίας· δηλαδή, πάλι ανατολικές πλευρές, εκεί που υπάρχει θέμα, όπως είπαμε, με τις έκκεντρες απόψεις. Αυτοί οι Παυλικιανοί έδιναν μεγάλη έμφαση στα κείμενα του Αποστόλου Παύλου και αρνούσαν πλευρές των Ευαγγελίων, ήταν στην ουσία μανιχαϊστές στη σύλληψή τους —θυμηθείτε αυτά που λέγαμε σε προηγούμενες ενότητες— σχετιζόμενοι με τον Μάνη και τον μανιχαϊσμό, που σχετίζεται με τον ζωροαστρισμό· πίστευαν, δηλαδή, ότι υπάρχουν δύο θεοί: ο ένας είναι κακός και γέννησε όλη τη Γη, όλος ο ορατός κόσμος είναι ο κόσμος του κακού θεού, ενώ υπάρχει ο [κόσμος του] καλού θεού, ο οποίος είναι ο κόσμος του αοράτου, της μετέπειτα ζωής. Οι Παυλικιανοί αρνούνται διάφορες πλευρές της λειτουργίας, αρνούνται διάφορα μυστήρια, αρνούνται τους ιερείς. Και αυτούς το Βυζάντιο τους επιτέθηκε πολύ σκληρά, κυρίως τον 9ο και 10ο αιώνα μ.Χ.¹ τον 10ο αιώνα μ.Χ., γύρω στο 1000 μ.Χ., εξολοθρεύτηκαν γύρω στους 100.000 Παυλικιανούς, οι οποίοι δέχονταν μόνο το βάπτισμα, δεν δέχονταν τις εικόνες, αρνούνταν

---

¹ Οι μεγάλοι διωγμοί κατά των Παυλικιανών έγιναν τον 9ο αι. μ.Χ.

τον ασκητισμό, άρα ήταν πολύ ενοχλητικοί. Το Βυζάντιο τους έσπειρε —όσους επέζησαν— σε διάφορες εξορίες, θα 'λεγε κανείς, προς την Πελοπόννησο, προς τη Θράκη και από παυλικιανική πλευρά στη Θράκη γεννήθηκε ένα άλλο κίνημα αιρετικών —για την κεντρική εξουσία αιρετικών, οι ίδιοι πίστευαν ότι έχουν τη σωστή άποψη— που λέγονταν Βογόμιλοι.

Οι Βογόμιλοι τώρα, αναπτύσσονται από τον 10ο αιώνα μ.Χ., εκεί δηλαδή που —περίπου— σβήνει και δοκιμάζεται στα ύστατά του ο Παυλικιανισμός, ο Παυλικιανισμός δίνει τη σκυτάλη στον Βογομιλισμό. Ο Βογομιλισμός είναι μια άποψη θρησκευτική του χριστιανισμού, που δημιουργήθηκε εκεί γύρω στο 900 μ.Χ., στον 10ο αιώνα μ.Χ.¹, έσβησε στον 15ο αιώνα μ.Χ., διήρκεσε περίπου 500 χρόνια και σχετίζεται με τις συλλήψεις τις μανιχαϊστικές του Παυλικιανισμού. Και αυτοί επίσης —οι Βογόμιλοι— απέρριπταν τη βάπτιση, απέρριπταν τη θεία ευχαριστία, απέρριπταν το σημείο του σταυρού, απέρριπταν τα θαύματα, απέρριπταν τις εκκλησίες, απέρριπταν τους ιερείς· ήσαν χορτοφάγοι και μόνο χορτοφάγοι, γιατί δεν ήθελαν να βλάψουν κάποιο ζων πλάσμα· υπήρχε απόλυτη ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών, προέτασαν την πτωχεία, έκαναν τελετές στη φύση, μοιράζονταν τα υπάρχοντά τους. Αυτοί τώρα, οι Βογόμιλοι βρέθηκαν στη δίνη των πραγμάτων, διότι αρνούσαν τις κεντρικές εξουσίες, άρα ήταν εχθρικοί προς τις βυζαντινές αρχές, ήταν εχθρικοί προς τις βουλγαρικές αρχές, διότι είχαν αναπτυχθεί πολλοί Βογόμιλοι και μεταξύ των Βουλγάρων — που στο μεταξύ είχαν αποσπασθεί από το Βυζάντιο και είχαν δημιουργήσει δικό τους βασίλειο. Και εκεί οι επίσημες αρχές είναι εναντίον των Βογομίλων, όπως και οποιαδήποτε πολιτική αρχή βρίσκεται μπροστά στους Βογομίλους, είναι φυσικά εναντίον τους, διότι οι Βογόμιλοι αρνούσαν κάθε πολιτική και κάθε θρησκευτική αρχή — αρνούσαν, όπως σας είπα, και τους ιερείς κ.λπ.

Το Βυζάντιο ήταν σκληρό απέναντι στους Βογομίλους και, τελικά, οι Βογόμιλοι έσβησαν όταν επεκτάθηκαν οι Οθωμανοί σ' αυτήν εδώ πέρα την περιοχή και πολλοί από τους Βογομίλους έγιναν μουσουλμάνοι.

Επομένως, με αυτά τα δύο παραδείγματα, των Παυλικιανών και των Βογομίλων, ήθελα να έχουμε μια εικόνα για πραγματικά μεγάλες προκλήσεις. Δεν ήταν μικρές ομάδες ούτε οι Παυλικιανοί ούτε οι Βογόμιλοι. Διήρκεσαν αιώνες, ήταν σκληροτράχηλοι και στην ουσία συγκρούστηκαν με το Βυζάντιο πια — είχε και πολιτική διάσταση αυτή η σύγκρουση, αλλά όλα ήταν σε θρησκευτική βάση λεγμένα. Είναι δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα των προκλήσεων που είχε ν' αντιμετωπίσει το Βυζάντιο από τέτοιες ομάδες, άλλης χριστιανικής κατεύθυνσης συλλήψεων.

V4.2.3 Η Εικονομαχία (7')

<https://youtu.be/mRk7HT2iMCM>

απομαγνητοφώνηση *Olvia* / αντιπαραβολή *Lemonia9*

Όμως, το μεγαλύτερο ζήτημα που απασχόλησε το Βυζάντιο σ' αυτούς τους πρώτους αιώνες, δηλαδή από το 400 μέχρι το 1000 μ.Χ., είναι ένας εμφύλιος πόλεμος. Το Βυζάντιο έζησε έναν

---

¹ Ο Βογομιλισμός διαδόθηκε στη Θράκη, στη Μακεδονία, στη σημερινή Ν.Βουλγαρία, στη σημερινή Βοσνία-Ερζεγοβίνη, στη σημερινή FYROM.

αδυσώπητο εμφύλιο πόλεμο, ο οποίος διήρκησε από το 726 έως το 842-843 μ.Χ. Τι είναι αυτό; Είναι η περίοδος της Εικονομαχίας. Αυτός ο εμφύλιος πόλεμος διήρκησε σχεδόν 120 χρόνια δηλαδή. Είναι παραγματικά καταπληκτικό. Οι εμφύλιοι πόλεμοι συνήθως δεν διαρκούν πολύ. Είναι οι πιο σκληροί πόλεμοι οι εμφύλιοι πόλεμοι και οι κοινωνίες δεν αντέχουν τόσο βαριά βία, που γίνεται μάλιστα και μες στους κόλπους τους.

Στην περίπτωση της Εικονομαχίας το Βυζάντιο πλήρωσε μεγάλο τίμημα σε αυτή τη διάσταση απόψεων, που στηρίζεται στο εάν μπορεί κανείς να αποτυπώσει εικονογραφικά το θείο. Αυτό το ερώτημα δεν είναι καινούριο στη χριστιανοσύνη. Εξαρχής υπάρχει, διότι καθώς ο χριστιανισμός είναι εβραιογενής, στην εβραϊκή θρησκεία, όπως και στον ζωροαστρισμό — που και αυτός έπαιξε τον ρόλο του στον χριστιανισμό— και οι δύο αυτές θρησκείες είναι ανεικονικές. Όμως ο χριστιανισμός, εισπράττοντας μέσω του ελληνικού κόσμου στον οποίο αναπτύχθηκε και του ελληνισμού που έγινε εξαρχής πολύ κεντρικό τμήμα και της κουλτούρας και του πολιτισμού και των συλλήψεων του χριστιανισμού —αυτό έκανε τη διαφορά στον χριστιανισμό, το ότι μπολιάστηκε με το κλίμα του ελληνισμού της εποχής— μετακινήθηκε σε αποτύπωση του θείου, διότι οι αρχαίοι Έλληνες [και] οι αρχαίοι Ρωμαίοι και ζωγράφιζαν το θείο και μάλιστα είχαν αγάλματα του θείου. Σήμερα, όπως γνωρίζουμε, η Καθολική Εκκλησία —ας πούμε— έχει αγάλματα για την αποτύπωση του θείου. Η Ανατολική Εκκλησία έμεινε στην αποτύπωση σε εικόνες και σε τοιχογραφίες. Μάλιστα οι εκκλησίες του ανατολικού κόσμου είναι γεμάτες με τοιχογραφίες, καλύπτονται από άκρο σε άκρο.

Αυτό το γεγονός συγκρούστηκε με την επίσης ανεικονική άποψη μιας θρησκείας που αναπτύχθηκε πολύ κοντά —και μέσα στο Βυζάντιο, θα 'λεγε κανείς— στον 7ο αιώνα μ.Χ., στην περιοχή της σημερινής Σαουδικής Αραβίας, της σημερινής Αραβικής Χερσονήσου, όπου όπως είπαμε το 622 μ.Χ. ξεκινά εκεί μία νέα θρησκεία, δυναμική και εξαιρετικά φιλόδοξη, που λέγεται Ισλάμ. Το Ισλάμ είναι ανεικονικό και καθώς το Ισλάμ εξελίσσεται δυναμικά στις ανατολικές επαρχίες του Βυζαντίου και τελικά απωθεί το Βυζάντιο από την Ανατολή, η βυζαντινή κοινωνία εκ νέου επηρεάζεται σε σχέση με αυτό το ζήτημα, δηλαδή το αν μπορεί κανείς να απεικονίσει το θείο με εικόνες.

Και αυτή τώρα η συζήτηση, για το εάν μπορεί κανείς να αποτυπώσει ή όχι τις εικόνες, παίρνει μεγάλη πολιτική διάσταση. Άλλοι αυτοκράτορες συντάσσονται με τους εικονομάχους, άλλοι με τους εικονολάτρεις. Οποτεδήποτε επικρατεί η μία άποψη, καταστρέφει μνημεία του άλλου. Οι εικονομάχοι βάφουν το εσωτερικό των εκκλησιών, ούτως ώστε να μην φαίνονται οι αποτυπώσεις του θείου. Βλέπουμε εδώ (εικόνα, 3:54) μία παράσταση ενός εικονομάχου, ο οποίος βάφει με λευκή μπογιά μία αποτύπωση του Ιησού Χριστού πάνω σε τοίχο εκκλησίας.

Αυτό ήταν το λιγότερο βέβαια, το να καταστρέφει ο ένας έργα τέχνης ή μνημεία του άλλου.

Στη διάρκεια αυτών των 120 περίπου χρόνων έγιναν βιαιότητες τεράστιας κλίμακας. Παραδείγματος χάριν, ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Δ΄, στα μέσα του 8ου αιώνα μ.Χ. —ο ίδιος ήταν εικονομάχος— βασάνισε εικονολάτρες, έκοψε τις γλώσσες τους, έκοψε τις μύτες τους, τους έβγαλε τα μάτια, αποκεφάλισε τους ιερείς τους. Και αυτό γινόταν ένθεν και ένθεν στη διάρκεια αυτών των 120 χρόνων. Φυσικά δεν ήταν συνεχής η βία, αλλά κάθε τόσο σε κάποια επαρχία, δώθε κείθε, ή σε όλη μαζί την έκταση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας θα συνεχιζόταν αυτή η σύγκρουση.

Τελικά, το 843 μ.Χ. έληξε με νίκη των οπαδών των εικόνων, των εικονολατρών, και θα έλεγε κανείς ότι ο κύκλος της βίας έληξε για το Βυζάντιο —τουλάχιστον ως προς αυτό το ζήτημα—, αλλά παρέμενε η βία σε σχέση με τους Παυλικιανούς, σε σχέση με τους Βογομίλους. Οι Παυλικιανοί ήταν σε εξέλιξη παράλληλα με την Εικονομαχία και οι Παυλικιανοί έκαναν τη δράση τους στη Μικρά Ασία και λίγο μετά έδωσαν τη σκυτάλη στους Βογομίλους —όπως είπαμε— και φυσικά υπήρχαν ένα σωρό άλλες ομάδες τις οποίες έπρεπε οι αυτοκράτορες κατά την άποψή τους να συντρίβουν ή να αναγκάζουν να συνταχθούν με την κεντρική άποψη. Θα δούμε σε άλλο σημείο ότι αυτή η μακρύτερη εικονομαχική περίοδος κόστισε στο Βυζάντιο πολλά. Και κόστισε και στην Ανατολική Εκκλησία πολλά. Θα τα πούμε όμως αυτά σε επόμενη ενότητα.

V4.2.4 Ο εκχριστιανισμός των Σλάβων (6΄)

<https://youtu.be/QvH7viBLtaQ>

απομαγνητοφώνηση elenf / αντιπαραβολή Lemonia9

Την ώρα που τελειώνει ο κύκλος της βίας σε σχέση με τις εικόνες, αποκαθίστανται οι εικόνες, αποκαθίσταται η ηρεμία στην εσωτερική ζωή του Βυζαντίου, το οποίο βέβαια στη διάρκεια αυτής της Εικονομαχίας χάνει εδάφη στην ανατολική του πλευρά. Από ποιόν; Από το Ισλάμ βεβαίως, το οποίο επωφελείται από την αδυναμία αυτής της μεγάλης αυτοκρατορίας λόγω του ότι είναι σε εμφύλιο πόλεμο, κι έτσι καταλαμβάνει ανετότερα σημεία που το ενδιαφέρουν, πιέζει δηλαδή το Βυζάντιο, και βέβαια προσπαθεί να καταλάβει την Κωνσταντινούπολη, που δεν πέτυχε να την καταλάβει,¹ παρότι το Ισλάμ επιχειρήσε επανειλημμένα να καταλάβει την Κωνσταντινούπολη.

Όμως, με τον κύκλο της Εικονομαχίας, το Βυζάντιο θέλει ξανά να κινηθεί ηγεμονικά μέσα στον χριστιανικό χώρο, να κερδίσει το χαμένο έδαφος και τον χαμένο χρόνο και στρέφεται στην προσπάθεια μετάδοσης του χριστιανισμού σε ομάδες οι οποίες βρίσκονται κοντά του και δεν έχουν μπει στη διαδικασία της αποδοχής της καινούργιας θρησκείας. Τι είχε συμβεί ;

Αν θυμάστε, στις προηγούμενες ενότητές μας, αυτή η αναστάτωση από την εισροή των βαρβάρων και τη διάλυση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας στον 4ο αιώνα μ.Χ., στον 5ο αιώνα μ.Χ., στον 6ο αιώνα μ.Χ., δεν έφερε μόνο την ενίσχυση και μετακίνηση και διάχυση του γερμανικού στοιχείου, όπως είπαμε, αλλά έφερε και τη μετακίνηση και διάχυση του σλαβικού στοιχείου, διαφόρων σλαβικών φύλων. Αυτά τα σλαβικά φύλα το 500, το 600 μ.Χ.,

---

¹ Οι Άραβες πολιορκήσαν ανεπιτυχώς την Κωνσταντινούπολη το 674 και το 717 μ.Χ. Ωστόσο κατέλαβαν την Κρήτη από το 824-961 μ.Χ.

μετακινήθηκαν από τις κοιτίδες τους στην ανατολική Ευρώπη και κινήθηκαν δυτικότερα, καλύπτοντας σημεία που σήμερα είναι κεντρική και ανατολική Ευρώπη και κινήθηκαν και νότια, προς το Βυζάντιο· εισήλθαν στο Βυζάντιο και σταδιακά δημιούργησαν εκεί έναν μεγάλο πληθυσμό σλαβόφωνων κατοίκων, που στην αρχή ήταν υποταγμένοι στο Βυζάντιο, αλλά με την πάροδο του χρόνου δημιούργησαν δικά τους βασίλεια που θα είναι ανταγωνιστικά στο Βυζάντιο.

Σε αυτή τη φάση που οι Σλάβοι έχουν μπει σε ολόκληρες επαρχίες του Βυζαντίου ή βρίσκονται κοντά στα σύνορα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας προς βορρά, το Βυζάντιο σκέφτεται ότι είναι ευκαιρία και υποχρέωσή του να μεταφέρει τον χριστιανισμό στους Σλάβους.

Εξ αυτού στα μέσα του 9ου αιώνα μ.Χ., μετά απ' τον γύρο του εμφυλίου πολέμου, δύο ιεραπόστολοι μοναχοί από τη Θεσσαλονίκη, ο Μεθόδιος και ο Κύριλλος, οι οποίοι ήταν βαθύτατοι γνώστες σλαβικών γλωσσών, εστάλησαν να μεταφέρουν το μήνυμα του χριστιανισμού στους Σλάβους. Αυτοί ήταν θερμοί χριστιανοί, συστηματικοί στην αποστολή τους, και έκαναν προσπάθειες ανάμεσα στους Σλάβους του Βυζαντίου (τους Βουλγάρους, τους Σέρβους)¹, αλλά έκαναν και προσπάθειες ανάμεσα στους Σλάβους που σήμερα βρίσκονται στα νότια της Πολωνίας, στις περιοχές της Τσεχίας κ.λπ.

Το έργο τους εστέφθη με επιτυχία, όχι σε όλες τις περιοχές που έδρασαν, αλλά στις περιοχές του Βυζαντίου ήταν επιτυχείς και στους Σλάβους, δηλαδή στους νοτιότερους της περιοχής των Βαλκανίων. Μάλιστα, εκείνοι είναι οι οποίοι δημιούργησαν και το αλφάβητο —διότι οι Σλάβοι αυτοί δεν είχαν γραπτή γλώσσα και τους δημιούργησαν ένα αλφάβητο—, το ονομαζόμενο "κυριλλικό αλφάβητο", λόγω του Κυρίλλου, ο οποίος Κύριλλος, για να γράψει τους σλαβικούς ήχους, υιοθέτησε πολλά στοιχεία από το ελληνικό αλφάβητο —φυσικά—, διότι γνώριζαν εξαιρετικά και την ελληνική γλώσσα και ο Μεθόδιος και ο Κύριλλος, και επίσης και κάποια στοιχεία από το εβραϊκό αλφάβητο και κάποια στοιχεία που εκείνοι εφηύραν για να μεταδοθούν οι ήχοι των σλαβικών γλωσσών.

Έτσι, στον 9ο αιώνα μ.Χ., δηλαδή —χονδρικά— το 850 μ.Χ. και μετά, το Βυζάντιο προσφέρει στον χριστιανισμό μια νέα ομάδα ανθρώπων, οι οποίοι και μέσα σε ένα σύντομο διάστημα

---

¹ Ο Κύριλλος και ο Μεθόδιος έδρασαν κυρίως ανάμεσα σε Σλάβους βορείως των Βαλκανίων. Μαθητές τους, ωστόσο, βοηθοί και διάδοχοί τους συνέβαλαν και στον εκχριστιανισμό και των Σλάβων της Βαλκανικής.

μεταστρέφονται από τον παγανισμό τους στον χριστιανισμό, έχοντας δηλαδή αναφορές στον χριστιανισμό που τους τον μετέδωσε, δηλαδή τον χριστιανισμό που ήταν περισσότερο διαμορφωμένος στην ανατολική Μεσόγειο και στο Βυζάντιο.

4.3: Το Βυζάντιο και ο εκχριστιανισμός των Ρώσων

V4.3.1 Οι Ρως (9')

<https://www.youtube.com/watch?v=RsKr5KsuHds>

απομαγνητοφώνηση Lemoia9 / αντιπαραβολή Asimenia

Η ιεραποστολική δράση των Βυζαντινών, η οποία ανανεώθηκε μετά το τέλος των εμφυλίων πολέμων σε σχέση με τις εικόνες —δηλαδή στα μέσα του 9ου αιώνα μ.Χ. που τελείωσε αυτή η τρομερή διαμάχη—, έπαιξε ρόλο και σε μια άλλη σλαβική περιοχή, πολύ σημαντική, η οποία την εποχή εκείνη αρχίζει να αναδύεται. Περί τίνος πρόκειται;

Παίρνουμε τη μηχανή του χρόνου και πάμε στον 9ο αιώνα μ.Χ., εκεί περίπου την εποχή που τελειώνει ο κύκλος των εμφυλίων στο Βυζάντιο και στέλνεται ο Μεθόδιος και ο Κύριλλος κ.λπ., βορειότερα. Βορειότερα συμβαίνουν άλλα πράγματα, άσχετα, αλλά είναι στην ίδια ζώνη του χρόνου: οι Βίκινγκς είναι σε μεγάλη δράση. Εκεί στον 9ο αιώνα μ.Χ. οι Βίκινγκς είναι στο αποκορύφωμα της δράσης τους και διάφορες ομάδες Βίκινγκς επιδράμουν, λεηλατούν, σφάζουν, εμπορεύονται, κτίζουν πόλεις, αλλάζουν τον κόσμο κι αυτοί. Θυμάστε, αναφερθήκαμε σε προηγούμενη ενότητα για τη δράση αυτών των βορείων Γερμανών, των Σκανδιναβών (Νορβηγών, Σουηδών, Δανών κ.λπ.).

Αυτοί, ανάμεσα στα άλλα, έχουν μεγάλη σχέση με τη Βαλτική Θάλασσα. Η Βαλτική Θάλασσα είναι —όπως ονομάζεται— η *Μεσόγειος του Βορρά*. [Έτσι] ονομάζεται η Βαλτική Θάλασσα, γιατί έχει πολλά χαρακτηριστικά της Μεσογείου, είναι λίμνη στην ουσία, είναι παραλίγο λίμνη. Όπως είναι η Μεσόγειος παραλίγο λίμνη και έχει μια μικρή έξοδο, μέσω του Γιβραλτάρ, στον Ατλαντικό ωκεανό —η Μεσόγειος είναι παράρτημα του Ατλαντικού ωκεανού, είναι θάλασσα του Ατλαντικού ωκεανού στην ουσία—, έτσι και η Βαλτική Θάλασσα είναι θάλασσα του Ατλαντικού ωκεανού, η οποία είναι σαν λίμνη και έχει μια μικρή πολύ στενή διέξοδο στο ύψος μεταξύ Σουηδίας και Δανίας.

Εκεί στη Σουηδία υπήρχαν διάφορες ανήσυχες ομάδες Βίκινγκς. Ανάμεσα σε αυτούς ήταν και ένας Ρούρικ (έχει σημασία ο Ρούρικ), ο Ρούρικ με την ομάδα του, ο οποίος σαν σωστός Βίκινγκ μπαίνει σε ντράκαρ, για να πάνε να εξερευνήσουν διάφορα σημεία, να λεηλατήσουν, να δουν τι εμπορεύσιμα προϊόντα έχουν, γιατί —σας θυμίζω ότι— οι Βίκινγκς ήταν ταυτοχρόνως και αφοσιωμένοι έμποροι, δεν ήταν μόνο λεηλάτες — αυτό έκανε τη διαφορά με αυτούς. Έτσι, λοιπόν, εκεί γύρω στο 860 μ.Χ., μια ομάδα Σουηδών Βίκινγκς υπό τον Ρούρικ περνά το διάστημα μεταξύ Σουηδίας και των απέναντι ακτών.

Δεν είναι η πρώτη φορά, οι Βίκινγκς γνώριζαν —έτσι— αυτές τις περιοχές, είναι κοντινές τους, αλλά αυτός ο Ρούρικ μπήκε εδώ πέρα, έφτασε στις περιοχές τις ανατολικότερες της Βαλτικής και μπήκε στα ποτάμια τα οποία εκβάλλουν προς τη Βαλτική, για να δει τι μπορεί να τρυγήσει εσωτερικότερα.

Έφτασε, λοιπόν, στην περιοχή κοντά στο Νόβγκοροντ, την πόλη Νόβγκοροντ, και εκεί έστησε την πρώτη του —ας πούμε— βάση, έχοντας θαυμάσει τα δάση που υπάρχουν εκεί, τα νερά, τα ζώα με το παχύ δέρμα και το παχύ λίπος και το παχύ τρίχωμα, γιατί ο καιρός είναι τέτοιος που τα ζώα για να επιζήσουν έχουν γούνες πλούσιες — έχει σημασία αυτό που σας λέω, διότι οι Βίκινγκς είδαν ότι μπορούν να κάνουν εμπόριο γούνας και να έχουν εισοδήματα δημιουργώντας εκεί πέρα κάποια βάση. Άρχισαν, λοιπόν, να καταλαμβάνουν περιοχές και να δημιουργούν μια έδρα διοίκησης γύρω απ' το Νόβγκοροντ,

μετά το ίδιο το Νόβγκοροντ και εξελίχθηκαν καταλαμβάνοντας περιοχές κινούμενοι προς τα νοτιότερα και σταδιακά κατέλαβαν και το Κίεβο. Μάλιστα, το δημιούργησαν το Κίεβο¹, δηλαδή έφτασαν σε νότιο σημείο, δημιουργώντας ένα κράτος —στον 9ο αιώνα μ.Χ. δηλαδή έγιναν αυτά— το οποίο ονομάστηκε το κράτος του Νόβγκοροντ-Κιέβου, λέγεται στη βιβλιογραφία: Νόβγκοροντ-Κιέβου

Αυτοί οι Βίκινγκς, τώρα, σε αυτό το κράτος πλέον εγκαταστάθηκαν και σταδιακά —επειδή αυτοί δεν ήταν πολλοί, ήταν λίγοι—, καθώς κυλούσαν οι δεκαετίες —ο πληθυσμός του κράτους τους ήταν ως επί το πολύ Σλάβοι, διότι εκεί είναι η πηγή των Σλάβων και έτσι—, σταδιακά, και οι ίδιοι μπήκαν σε διαδικασία εκσλαβισμού. Δηλαδή, παντρεύτηκαν Σλάβες, τα

---

¹ Το Κίεβο προϋπήρχε, ωστόσο οι Ρως ενίσχυσαν κατά πολύ τη σημασία του.

παιδιά τους μάθαιναν και τη γλώσσα των πατεράδων τους —δηλαδή τη γερμανική της Σκανδιναβίας—, αλλά στη συνέχεια κυρίως άκουγαν τη ρωσική γλώσσα και σταδιακά εκρωσίστηκαν, εκσλαβίστηκαν. Όμως διατηρούσαν αυτό το μεγάλο κομμάτι γης και τον έλεγχο αυτού του κομματιού γης, το οποίο και γειτόνευε με σημαντικούς άλλους λαούς.

Σε αυτό το σημείο να σας πω ότι αυτή η ομάδα των Σουηδών Βίκινγκς υπό τον Ρούρικ, που χτύπησαν αυτήν την περιοχή και δημιούργησαν το κράτος του Νόβγκοροντ-Κιέβου, ονομάζονταν Ρως, εξού και η Ρωσία. Αυτοί, λοιπόν, οι Ρως δημιουργώντας αυτό το κράτος έρχονται κοντά στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία έχει σύνορα ψηλά στα Βαλκάνια την εποχή αυτή, ελέγχει τη Μικρά Ασία και μία ζώνη της Εγγύς Ανατολής —ήδη οι Άραβες έχουν κατακτήσει πολύ μεγάλο τμήμα εδώ στα ανατολικά—, αλλά έχει και βάσεις η Βυζαντινή Αυτοκρατορία στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, εδώ ειδικά η περιοχή της Χερσώνας, στον νότο της Κριμαίας, που είναι μια περιοχή όπου οι Έλληνες από την αρχαιότητα, και το Βυζάντιο αργότερα, είχαν συνεχή παρουσία.

Εδώ πέρα που βρίσκονται οι Ρως έχουν δύσκολους γείτονες, που είναι οι Πατσινάκες, είναι οι Βυζαντινοί και είναι, επίσης, εδώ, σε αυτήν τη ζώνη οι Χαζάροι. Να σας δείξω και στον χάρτη, για να έχουμε ίσως καλύτερη εικόνα. Εδώ είναι η ζώνη της Μαύρης Θάλασσας, εδώ είναι η Κασπία θάλασσα, οι Βυζαντινοί εκείνη την εποχή ελέγχουν ένα τμήμα μεγάλο της ανατολικής Μεσογείου και της Μαύρης Θάλασσας και οι Ρως (αυτοί οι Βίκινγκς) έχουν δημιουργήσει ένα κράτος περίπου σε αυτήν εδώ τη ζώνη. Κοντά τους, λοιπόν, είναι οι Βυζαντινοί, είναι οι Πατσενέγκοι —μια ομάδα Τούρκων πολύ άγριων, οι οποίοι είχαν σε αυτό το σημείο δράση— και, επίσης, στη ζώνη μεταξύ Μαύρης Θάλασσας και Κασπίας υπάρχει άλλη μια ζώνη παρουσίας ισχυρών Τούρκων, που ονομάζονταν Χαζάροι Τούρκοι. Αυτοί οι Χαζάροι Τούρκοι ήταν —παραδόξως— εβραίοι. Ήταν Τούρκοι οι οποίοι είχαν μνηθεί στον εβραϊσμό και είχαν γίνει εβραίοι —είναι παράξενο αυτό το πράγμα— και είχαν δημιουργήσει ένα βασίλειο εκεί, με το οποίο αυτοί οι Ρως συγκρούονταν.

Συγκρούονταν με τους Χαζάρους, συγκρούονταν με τους Πατσενέγκους και συγκρούονταν και με το Βυζάντιο σε αδυσώπητες συγκρούσεις στον 9ο και 10ο αιώνα μ.Χ.

V4.3.2 Ο εκχριστιανισμός των Ρώσων (10΄)

<https://youtu.be/U4AMC2GBrPw>

απομαγνητοφώνηση Lemonia9 / αντιπαραβολή Asimonia

Έχουν κυλήσει περίπου 100 χρόνια από την εμφάνιση αυτών των Ρως και την οργάνωση ενός κράτους εκεί πέρα στις περιοχές της δυτικής πλευράς του μεγάλου όγκου που είναι σήμερα η Ρωσία, και —όπως είπαμε— οι Ρως και μέσα στη διάρκεια των χρόνων εκσλαβίστηκαν, ήταν λίγοι, το όνομά τους όμως έμεινε στην περιοχή και έτσι ολόκληρη η χώρα που δημιουργήθηκε εκεί και που έκτοτε αναπτύχθηκε ονομάζεται Ρωσία. Και, όπως είπαμε, είχε συγκρούσεις με το Βυζάντιο και με τους Πατσενέγκους και με τους Χαζάρους και με άλλους εχθρούς. Το Βυζάντιο, επίσης, ανησυχούσε από την επέκτασή τους, αυτών των ισχυρών αντιπάλων εκεί στον βορρά. Πέρασαν κάποιες περίοδοι που κάμαν και συμμαχίες αυτές οι δύο μεγάλες δυνάμεις, το Βυζάντιο και οι Ρως εκεί στα βόρεια, αλλά και για μεγάλο διάστημα, επίσης, συγκρούονταν.

Κάποια στιγμή οι δύο πλευρές, επειδή οι Χαζάροι Τούρκοι —εκεί πέρα, στη ζώνη της Μαύρης Θάλασσας-Κασπίας θάλασσας— ήταν σκληροί αντίπαλοι και για τους δύο, σκέφτηκαν ότι είναι χρήσιμο να κάνουν μία συμμαχία. Και έτσι άρχισαν οι επίσημες επαφές μεταξύ των δύο πλευρών, δηλαδή των Ρως και του Βυζαντίου (των Ρώσων και του Βυζαντίου).

Το Βυζάντιο την εποχή αυτή, στο τέλος του 10ου αιώνα μ.Χ., δηλαδή γύρω στο 980 μ.Χ. που συμβαίνουν αυτές οι εξελίξεις, έχει έναν σημαντικό αυτοκράτορα στην κεφαλή του — θεωρείται ο τελευταίος μεγάλος αυτοκράτορας του Βυζαντίου· είναι ο Βασίλειος Β΄, ο οποίος έχει μείνει στην ιστορία με τον τίτλο "Βασίλειος Β΄ ο Βουλγαροκτόνος". Αυτός ήταν ένα πολιτικό ον, σκληροτράχηλος, επίσης, στρατιωτικός· ονομάστηκε Βουλγαροκτόνος, γιατί κατενίκησε τους Βουλγάρους σε μεγάλες μάχες, άρα είχε συναίσθηση πολλών πραγμάτων ολόγυρά του και σε αυτές τις δύο επαφές, οι Ρως και οι Βυζαντινοί, αποφασίζουν να κάνουν συμμαχία.

Αρχηγός των Ρως εκείνη την εποχή είναι απόγονος του Ρούρικ, που ονομάζεται Βλαντιμίρ — τελείως σλαβικό όνομα. Ο Βλαντιμίρ αυτός ήταν, έτσι, σκληροτράχηλος πολεμιστής· καταγράφεται γι' αυτόν ότι είχε τέσσερις συζύγους και οκτακόσιες παλλακίδες, δηλαδή μιλάμε για ειδικής κράσεως τύπο, ο οποίος Βλαντιμίρ και εκείνος είναι πολιτικός νους και συμφωνεί, σκέφτεται ότι είναι καλό να έχει αυτή τη συμμαχία με το Βυζάντιο. Βρίσκονται, λοιπόν, σε ανώτατο επίπεδο οι δύο πλευρές και συμφωνούν αυτή τη συμμαχία. Ανάμεσα στα άλλα, οι Βυζαντινοί τους προβάλλουν τα αγαθά, τα υπέροχα σημεία της θρησκείας τους, η οποία οπωσδήποτε —όπως τους εξηγούν— είναι η σωστή θρησκεία. Λένε στους Σκανδιναβούς (στους Ρως): η θρησκεία σας είναι παγανιστική. Τι θεούς έχει;

Κάνουμε σε αυτό το σημείο μία παρένθεση: Οι θεοί των Βίκινγκς είναι ταυτόσημοι με τους θεούς των αρχαίων Γερμανών. Οι πιο σημαντικοί τους θεοί ήταν ο Όντιν, ο Τορ... Επειδή, όπως είπαμε σε προηγούμενη ενότητα, οι Βίκινγκς και γενικά ο γερμανικός κόσμος επηρέασε πάρα πολύ την Αγγλία (οι Άγγλοι και οι Σάξονες εξάλλου ήταν Γερμανοί), τα ονόματα των ημερών στο αγγλικό ημερολόγιο (Monday, Tuesday, Wednesday, Thursday...) είναι τα ονόματα των θεών των Βίκινγκς. Monday είναι η ημέρα του Όντιν (Odin), Thursday είναι η ημέρα του Τορ (Thor) και πάει λέγοντας. Κλείνει αυτή η παρένθεση.

Το Βυζάντιο, λοιπόν, έπεισε τον Βλαντιμίρ ότι η σωστή θρησκεία είναι ο χριστιανισμός. Ο Βλαδίμηρος αποφάσισε να εκχριστιανιστεί· εξάλλου η αντιπροσωπεία των Ρως που επισκέφτηκε την Κωνσταντινούπολη έμεινε άναυδη από την ομορφιά της πόλης, δεν είχαν φανταστεί στη ζωή τους τέτοια πόλη. Οι Ρως εκείνη την εποχή ήταν ημιάγριοι εκεί πάνω στα δάση και στα νερά της περιοχής της Ρωσίας και έμειναν άναυδοι από έναν πολιτισμό, που γι' αυτούς ήταν άλλου επιπέδου. Είδαν μια πόλη καταπληκτική, γεμάτη με λεωφόρους, με δέντρα, με νερά, με αποχετεύσεις, με λιμάνια, με υπέροχους ναούς και κτίσματα, με υπέροχα δημόσια κτίσματα και, βέβαια, όταν μπήκαν στην Αγια-Σοφιά, έχασαν το μυαλό τους από την ομορφιά των μωσαϊκών και των αποτυπώσεων. Και, εν πάση περιπτώσει, έτσι ο Βλαντιμίρ πείστηκε να γίνει χριστιανός και παντρεύτηκε την Άννα, την αδερφή του Βασιλείου Β΄ του Βουλγαροκτόνου, η οποία και μετακινήθηκε στα βόρεια. Από την πλευρά τους οι Ρως έστειλαν στο Βυζάντιο 6.000 Σκανδιναβούς, ειδικής ρώμης άνδρες, οι οποίοι αποτέλεσαν την προσωπική φρουρά του Αυτοκράτορα. Αυτοί είναι οι περίφημοι Βαράγγιοι, γιατί —νομίζω το είπαμε σε προηγούμενή μας ενότητα που μιλούσαμε για τους Βίκινγκς— οι Βυζαντινοί ονόμαζαν του Βίκινγκς Βαράγγιους ή Νορμανδούς. Έτσι, είναι η περίφημη φρουρά των Βαραγγίων που περιέβαλλε τον βυζαντινό αυτοκράτορα.

Τώρα, γιατί τα λέμε αυτά; Διότι ο Βλαντιμίρ έγινε χριστιανός, βαπτίστηκε χριστιανός και δέχτηκε να αποσταλεί από το Βυζάντιο μητροπολίτης, ο οποίος να εγκατασταθεί στα εδάφη των Ρως και στο Κίεβο και να καθοδηγεί στη νέα θρησκεία αυτή τους νεοφώτιστους χριστιανούς. Ο ίδιος ο Βλαντιμίρ απαίτησε από τους κατοίκους του βασιλείου του, επίσης να βαπτιστούν και να γίνουν χριστιανοί. Έτσι, λέμε ότι το 988-990 μ.Χ. πραγματοποιείται ο εκχριστιανισμός των Ρώσων.

Από ποιον πραγματοποιείται αυτός ο εκχριστιανισμός; Από το Βυζάντιο. Το Βυζάντιο συνεχίζει να στέλνει θαυμάσια στελέχη του, επιλεγμένα στελέχη του, γιατί ήταν σημαντικό για το Βυζάντιο να αποκτήσει τους καλύτερους δεσμούς με τη δύναμη αυτή των Ρως εκεί στον βορρά και στέλνει ιερωμένους υψηλής μορφώσεως, ούτως ώστε να καθοδηγούν τους Ρώσους στη νέα τους θρησκεία. Στέλνει υπέροχους αγιογράφους, οι οποίοι άφησαν το στίγμα τους στην ιστορία της Ρωσίας και, έτσι, αυτοί οι βόρειοι λαοί, οι βόρειοι αυτοί σλαβικοί λαοί, γίνονται επίσης χριστιανοί. Το Βυζάντιο, δηλαδή, στον 9ο αιώνα και στον 10ο αιώνα μ.Χ. παίζει κομβικό ρόλο για τον εκχριστιανισμό των Σλάβων. Έχει μεγάλη σημασία αυτό: και των Βουλγάρων και των Σέρβων στη Βαλκανική και των Ρώσων στα βόρεια εδάφη.

Τώρα, ποια είναι αυτή η ιστορία; Πώς εξελίσσονται τα πράγματα; Ξέχασα να σας πω ότι ο Βλαντιμίρ, αυτός που έγινε πρώτος χριστιανός, είναι σήμερα άγιος, είναι ο Άγιος Βλαδίμηρος των Ρώσων. Ανάμεσα στους διαδόχους του υπήρχαν μερικοί πολύ φωτισμένοι, όπως ο Γιαροσλάβ, ο οποίος συνέγραψε νόμους για τη λειτουργία των σλαβικών αυτών πληθυσμών εκεί στον βορρά, αλλά, σταδιακά, αυτή η δυναστεία του Ρούρικ άρχισε να παρουσιάζει προβλήματα. Μετά το 1100 μ.Χ. υπάρχουν μεταξύ τους διενέξεις· αυτό τους αδυνατίζει, και στον επόμενο αιώνα, δηλαδή στον 13ο αιώνα (μετά το 1200 μ.Χ.), η Ρωσία θα αισθανθεί την καυτή ανάσα της πιο φοβερής στρατιάς που έβγαλε ποτέ η στέπα, της στρατιάς του Τζενγκίς Χαν, η οποία το 1237 μ.Χ. θα κατανικήσει τους Ρώσους, θα σαρώσει τα εδάφη, χειμώνα καιρό —έχει σημασία αυτό που σας λέω, είναι η μόνη φορά που η Ρωσία κατακτήθηκε χειμώνα— και συντρίβει εξ αυτού τις αντιστάσεις των Ρουρικίδων.

Εκεί, δηλαδή, στα μέσα —χονδρικά— του 13ου αιώνα μ.Χ. οι Ρώσοι βρίσκονται κάτω από τον ζυγό των Μογγόλων.

V4.3.3 Το Πατριαρχείο Μόσχας και πασών των Ρωσιών (12')

---

https://youtu.be/YIaH_v2UyWA

απομαγνητοφώνηση angelina /αντιπαραβολή Asimenia

Αναφερθήκαμε σ' αυτόν τον κύκλο των Ρουρικήδων, των απογόνων δηλαδή του Ρούρικ, οι οποίοι έκαναν μεγάλες αλλαγές στην περιοχή της δράσης τους, αλλά τελικά υπέκυψαν στον βαρύ ζυγό των Μογγόλων. Οι Μογγόλοι —σας θυμίζω— ότι ξεκίνησαν από εδώ, από τις στέπες της κεντρικής Ασίας, από τη Μογγολία, χτύπησαν τη Ρωσία —όπως χτύπησαν ένα σωρό άλλες περιοχές— κατέλαβαν αυτές τις περιοχές και τις έλεγξαν για περίπου 200 χρόνια. Γύρω όμως στο 1450 μ.Χ., ανάμεσα στους Ρώσους παρουσιάζονται κάποιες ομάδες οι οποίες αποφασίζουν να αντισταθούν δυναμικά στους Ταρτάρους. Όχι οι Τάταροι, **οι Τάρταροι**, οι Μογγόλοι. Το λέω αυτό διότι υπάρχουν οι Τάταροι στον νότο της σημερινής Ρωσίας προς τη Μαύρη Θάλασσα, ονομάζονται Τάταροι και είναι τουρκικής καταγωγής. Οι Τάρταροι, εδώ στο κέντρο της Ασίας, ήταν Μογγόλοι, ήταν ο κεντρικός κορμός του στρατού του Τζενγκίς Χαν. Αυτοί λοιπόν σταδιακά γύρω στο 1400 μ.Χ. αρχίζουν να μην είναι τόσο ισχυροί όσο όταν χτύπησαν την περιοχή των Ρώσων. Έτσι γύρω στο 1450 μ.Χ. έχει αρχίσει ένας αγώνας ενάντια στους Μογγόλους και το 1450 μ.Χ. ένας τσάρος, Ρώσος, ένα σημαντικό πρόσωπο που ονομάζεται Ιβάν —ο Ιβάν Γ' ο Μέγας—, παίζει σημαντικό ρόλο στην απομάκρυνση των Μογγόλων από μεγάλο τμήμα της ρωσικής γης, γι' αυτό αυτός ο Ιβάν λέγεται Ιβάν Γ' ο Μέγας. Αυτός έδωσε μεγάλη έμφαση στην απομάκρυνση των Μογγόλων και πολέμησε γερά μ' αυτό, οι διάδοχοί του το συνέχισαν. Εκατό χρόνια μετά τον Ιβάν Γ', στα μέσα δηλαδή του 16ου αιώνα μ.Χ., γύρω στο 1550 μ.Χ., ένας άλλος μεγάλος τσάρος ο Ιβάν Δ' ο Τρομερός συνεχίζει δυναμικά το έργο του Ιβάν Γ' του Μεγάλου.

Να κάνω μία παρένθεση: όταν ο Ιβάν Γ' ο Μέγας δρα εναντίον των Μογγόλων και ξανααναζωογονεί τη Ρωσία, είμαστε κοντά στο 1450 μ.Χ., όπως σας είπα. Κοιτάξτε να δείτε τι ενδιαφέρον έχει: σε εκείνη τη ζώνη πέφτει η Κωνσταντινούπολη. Την ώρα που ο Ιβάν Γ' κατανικά τους Μογγόλους, η Κωνσταντινούπολη ηττάται και όλο το Βυζάντιο πέφτει στα χέρια των Οθωμανών πλέον. Το λέω αυτό διότι κάποιος το θεωρούν μεταφυσικό αυτό: ότι πέθαινε το Βυζάντιο και ανέβαινε η Ρωσία και αυτά τα οποία λέμε σχετίζονται —αυτή τη στιγμή— με τον χριστιανισμό. Διότι εκεί που η Ανατολική Ορθοδοξία υφίσταται τέτοιο μεγάλο χτύπημα από την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Οθωμανούς, εκεί στον βορρά αναδεικνύεται και αναδύεται μία μεγάλη χριστιανική δύναμη¹. Μάλιστα είναι ενδιαφέρον ότι επίσης η ανιψιά του τελευταίου αυτοκράτορα του Βυζαντίου, του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου παντρεύεται τον Ιβάν Γ' τον Μέγα. Λες και γίνεται μία μετάγχιση από τον νότο στον βορρά.

Εν πάση περιπτώσει, 100 χρόνια μετά τον Ιβάν Γ' τον Μεγάλο, ο Ιβάν Δ' ο Τρομερός, θα παίξει ακόμη πιο αποφασιστικό ρόλο στην ολοκλήρωση της διαμόρφωσης μιας μεγάλης πια αυτοκρατορίας, ενός μεγάλου ρωσικού βασιλείου, και ο Ιβάν αυτός ο Τρομερός... (ονομάστηκε "τρομερός" από τις σκληρότατες μεθόδους τις οποίες ακολούθησε ενάντια

---

¹ Η Ρωσία, εξ αυτού, ονομάστηκε "Νέον Βυζάντιον".

στους Ρώσους Βογιάρους¹, προκειμένου να δημιουργήσει ένα συμπαγές κράτος, και τη σκληρότατη αντιμετώπιση που είχε απέναντι στους Μογγόλους, που κι αυτοί ήταν βέβαια ειδικοί στη σκληρότητα). Εν πάση περιπτώσει, αυτός ο Ιβάν ο Τρομερός, έδωσε μεγάλη έμφαση και στα θρησκευτικά ζητήματα του βασιλείου του. Ποια ήταν αυτά; Οι Ρώσοι από το 988 μ.Χ., απ' το 990 μ.Χ., είναι πλέον χριστιανοί —όπως είπαμε—, τους εκχριστιάνισαν οι Βυζαντινοί.

Με το που έγιναν χριστιανοί, λίγο μετά, έμαθαν ότι η ενιαία Εκκλησία... όταν έγιναν οι Ρώσοι χριστιανοί δεν είχε γίνει το Σχίσμα, η Εκκλησία ήταν ενιαία, όμως το 1054 μ.Χ., δηλαδή 60 χρόνια περίπου μετά από τον εκχριστιανισμό τους, μαθαίνουν οι Ρώσοι ότι η Εκκλησία η χριστιανική έσπασε σε δύο κομμάτια: στη δυτική και στην ανατολική. Με ποιον θα συντασσότανε οι Ρώσοι, με τον Πάπα της Ρώμης ή με το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, την ώρα του Σχίσματος, το 1054 μ.Χ.; Φυσικά με το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, το ίδιο έγινε και με τους Σλάβους, τους Βουλγάρους κ.λπ., διότι αυτοί είχαν εισπράξει τον χριστιανισμό μέσω του Βυζαντίου, άρα η κυρίαρχη πνευματική και θρησκευτική αρχή που τους καθοδηγούσε ήταν το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Οι Ρώσοι υπάγονταν στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, ένα Πατριαρχείο το οποίο πλέον —μετά το 1054 μ.Χ.— είναι χριστιανικό ορθόδοξο, δηλαδή ανήκει στην ανατολική πλευρά του Σχίσματος και επίσης φυσικά είναι ελληνόφωνο, διότι η ελληνόφωνία είναι αυτονόητη και στα τέσσερα Πατριαρχεία της Ανατολής από την πρώτη τους δημιουργία. Και σ' αυτό το σημείο να πούμε —έτσι κι αλλιώς— ότι το Βυζάντιο από τον 7ο αιώνα μ.Χ. είναι πλέον ελληνόφωνο **και** στη διοίκησή του· όχι μόνο οι κάτοικοι ήταν ελληνόφωνοι, αλλά γίνεται ελληνόφωνο **και** στη διοίκησή του, δηλαδή οι αυτοκράτορες μιλούν Ελληνικά, γράφουν Ελληνικά, είναι πλέον πλήρης η επικράτηση της ελληνικής γλώσσας και πολιτισμού στο Βυζάντιο· μετά τον 7ο αιώνα μ.Χ. είναι εξελληνισμένο δηλαδή το Βυζάντιο, φυσικά είναι Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, αλλά εξελληνισμένη με πολλά ιδιότυπα χαρακτηριστικά.

Γιατί το λέμε αυτό; Διότι οι Ρώσοι ανήκουν στην Ορθοδοξία πλέον, έχουν την αναγωγή τους στο Βυζάντιο, έχουν την αναγωγή τους στην Κωνσταντινούπολη, ακόμη κι όταν βρίσκονται κάτω απ' τους Μογγόλους. Όμως, τώρα, στον 16ο αιώνα μ.Χ., ο Ιβάν ο Τρομερός έχει δεδομένα τα οποία τον κάνουν να ανησυχεί. Το Βυζάντιο πλέον δεν υπάρχει, έχει πέσει στα χέρια των Τούρκων· η Κωνσταντινούπολη είναι μία πόλη που ελέγχεται από τους Οθωμανούς. Το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως ελέγχεται —πολιτικά πλέον— από τον Σουλτάνο. Παραμένει ένα πατριαρχείο με μεγάλο σεβασμό και κύρος μεταξύ των χριστιανών, αλλά πολιτικά βρίσκεται κάτω από την εξουσία του σουλτάνου. Ο Ιβάν δεν θέλει επομένως, τώρα που η Ρωσία ενδυναμώνεται ξανά, να ανήκει η Εκκλησία της Ρωσίας στη δικαιοδοσία του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Εξ αυτού ετοιμάζει την απόσπαση του Πατριαρχείου των Ρώσων απ' το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως — κάτι το οποίο και γίνεται το 1589 μ.Χ. Το 1589 μ.Χ. οι Ρώσοι αποκτούν δικό τους πατριαρχείο, το Πατριαρχείο Μόσχας και πασών των Ρωσιών, το οποίο έχει σχέσεις σεβασμού με το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, αλλά είναι ξεχωριστό πατριαρχείο και έτσι πλέον συνεχίζει να πορεύεται μέχρι σήμερα και παραμένει πάντοτε ένα πατριαρχείο της Ανατολικής Ορθοδοξίας — ανεξάρτητο όμως.

Προσέξτε να δείτε τις εξελίξεις: ο Ιβάν ο Τρομερός ενισχύει την κεντρική δύναμη και την

---

¹ Μπογιάρ (βογιάροι) είναι οι μεγάλοι γαιοκτήμονες και περιφερειακοί άρχοντες της Ρωσίας.

κεντρική εξουσία του, η Ρωσία πλέον γίνεται ένα συμπαγές κράτος, ρυθμίζει τα της Εκκλησίας με τη δημιουργία του Πατριαρχείου Μόσχας. Κοιτάξτε σ' αυτή εδώ πέρα την αποτύπωση —σ' αυτόν τον ωραίο χάρτη— τα όρια του κράτους του Ιβάν του Τρομερού. Η Ρωσία είναι ήδη πλέον μια μεγάλη δύναμη και —αν θα προσέξατε— έχει περάσει τα όρια της Ευρώπης, κάπου εδώ είναι τα Ουράλια· διότι ο Ιβάν ο Τρομερός έδωσε έμφαση στην επέκταση της Ρωσίας και πέραν των Ουραλίων, δηλαδή προς την Ασία. Είναι αυτός ο οποίος ξεκίνησε τον *καλπασμό* της Ρωσίας προς τα ανατολικά και όταν πλέον πεθαίνει ο Ιβάν ο Τρομερός έχει αφήσει πίσω του ένα ισχυρό κράτος, ένα μεγάλο κράτος.

Ο διάδοχός του, ο Μπορίς Γκουντούνωφ, συνεχίζει προς αυτή την κατεύθυνση και στον επόμενο αιώνα, στον 17ο αιώνα μ.Χ., η Ρωσία θα ζήσει νέες εξελίξεις. Πριν μπούμε σ' αυτές θα ήθελα να σας δείξω ένα αριστούργημα της χριστιανικής αρχιτεκτονικής το οποίο παρήγγειλε ο Ιβάν ο Τρομερός στη διάρκεια της βασιλείας του. Είναι ο περίφημος ναός του Αγίου Βασιλείου στη Μόσχα, από τους ωραιότερους ναούς της χριστιανοσύνης. Βρίσκεται στην πλατεία του Κρεμλίνου· σήμερα, είναι απ' τα μεγάλα αξιοθέατα της Ρωσίας για κάθε επισκέπτη, από τον 16ο αιώνα μ.Χ. που το δημιούργησε αυτός ο σημαντικός τσάρος της Ρωσίας.

V4.3.4 Η Ρωσία φέρνει την Ορθοδοξία στον Ειρηνικό (12')

<https://youtu.be/7WT6tEBHyZl>

απομαγνητοφώνηση fkalogeroulou / αντιπαραβολή Vagstel

Λέγαμε λοιπόν στην προηγούμενή μας ενότητα, πως μπαίνοντας ο 17ος αιώνας μ.Χ., για τη Ρωσία που πλέον είναι μια μεγάλη δύναμη, έχει απαλλαγεί από τους Μογγόλους, έχει δημιουργήσει δικό της Πατριαρχείο και πορεύεται δυναμικά προς την Ασία, την εξουσία παίρνει μια θρυλική δυναστεία της ρωσικής ιστορίας, η δυναστεία των Ρομανόφ. Αυτοί, οι Ρομανόφ, ανεβαίνουν στα πράγματα το 1613 μ.Χ.. Σχετίζονται και αυτοί με τους Ρουρικήδες, πολύ έμμεσα. Πρέπει να σας πω ότι και ο Ιβάν Γ' και ο Ιβάν Δ' που προαναφέραμε έχουν σχέση με τη δυναστεία του Ρούρικ, μέσα από πολλές διαδρομές. Η δυναστεία των Ρομανόφ έμελλε να διοικήσει τη Ρωσία για σχεδόν 300 χρόνια, διότι διοίκησαν από το 1613 έως το 1917 μ.Χ., που όλοι γνωρίζουμε ότι το 1917 μ.Χ., στη Ρωσία πλέον, τριακόσια χρόνια αργότερα, συνέβη η Οκτωβριανή Επανάσταση. Οι κομμουνιστές πήραν την εξουσία στη μεγάλη αυτή χώρα και εκτέλεσαν την τελευταία οικογένεια των Ρομανόφ, τον Νικόλαο Β' και τη σύζυγό του και τις τέσσερις κόρες του και τον ένα του γιο, όλοι εκτελέστηκαν μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση του 1917 μ.Χ. Επομένως λήγει αυτή η δυναστεία.

Η δυναστεία των Ρομανόφ, εξαρχής από τον 17ο αιώνα μ.Χ., πήρε το όραμα του Ιβάν Δ' του Τρομερού, της επέκτασης των Ρώσων προς ανατολάς, προς τις περιοχές των στεπών και της τούντρας, που χαρακτηρίζουν την Ασία, στην ευθεία πέραν των Ουραλίων και με τη βοήθεια του στρατού τους και ιδιαιτέρως των Κοζάκων ανάμεσα τους· οι Κοζάκοι είναι ένα τμήμα όχι ακριβώς του τακτικού ρωσικού στρατού, αλλά είναι άνθρωποι που σχετίζονται με τη στέπα, εξαιρετικά πολεμικοί, που προσέφεραν τις υπηρεσίες τους τις πολεμικές στους τσάρους¹ και

---

¹ Ο όρος *τσάρος* αποτελεί σλαβική παραφθορά του ρωμαϊκού όρου *καίσαρ*.

έπαιξαν ρόλο στην επέκταση των Ρώσων προς ανατολάς. Έτσι, στην περίοδο των Ρομανόφ η Ρωσία θα επεκταθεί εντυπωσιακά προς ανατολάς. Κοιτάξτε περίπου τα όρια της Ρωσίας το 1581 μ.Χ., δηλαδή την περίοδο του Ιβάν του Τρομερού. Το 1619 μ.Χ. η επέκταση είναι εντυπωσιακή προς τα ανατολικότερα. Και πλέον προς το τέλος του 17ου αιώνα μ.Χ., μέσα δηλαδή σε πολύ μικρό διάστημα, μέσα σε 70 περίπου χρόνια, η ρωσική πλευρά έχει επεκταθεί και φθάνει στον Ειρηνικό ωκεανό. Είναι ο θρύλος των Ρομανόφ αυτό: η τρομερή επέκταση της Ρωσίας. Οι Ρομανόφ επέτυχαν μέσα σε ελάχιστο διάστημα τη μετατροπή της Ρωσίας στη μεγαλύτερη —σε έκταση— χώρα στον κόσμο. Δηλαδή, χονδρικά από τα μέσα του 17ου αιώνα μ.Χ., η Ρωσία είναι η μεγαλύτερη —σε έκταση— χώρα στον κόσμο χάρις σε αυτές τις κατακτητικές δράσεις των Ρομανόφ, οι οποίοι και δεν θα σταματήσουν στο γεγονός ότι έφτασαν στον Ειρηνικό, αλλά θα συνεχίσουν να εμβαθύνουν την κατάληψη αυτών των εδαφών.

Δεν είναι εύκολα αυτά που σας δείχνω στον χάρτη, διότι αυτή εδώ πέρα η ζώνη είναι ζώνη τούντρας, δηλαδή πάρα πολύ κρύο. Η κατώτερη ζώνη, κάτω από την τούντρα, είναι η ζώνη της τάιγκα, δηλαδή δάση, δάση με πολύ λεπτούς κορμούς και κρύο πολύ. Και κάτω από την τάιγκα είναι η ζώνη των στεπών. Δεν είναι εύκολες οι κατακτήσεις αυτών των σημείων, ούτε η διερεύνηση, ούτε η καταγραφή, ούτε η επιβεβαίωση των πραγμάτων, γι' αυτό και οι τσάροι δίνουν μεγάλη έμφαση σε αυτό και συνεχίζουν τις κατακτήσεις τους, μέχρι και τον 19ο αιώνα μ.Χ. συνεχίζουν να κατακτούν διάφορα σημεία. Ολοκληρώνουν τις κατακτήσεις τους φτάνοντας στο ανατολικότερο άκρο της Ασίας. Και επί Μεγάλου Πέτρου, δηλαδή στον 18ο πλέον αιώνα¹ μ.Χ. θα κατακτήσουν και την Αλάσκα. Κοιτάξτε να δείτε (χάρτης), εδώ είναι η σημερινή αποτύπωση της Ρωσίας, που παραμένει η μεγαλύτερη σε έκταση χώρα στον κόσμο, παρότι στο μεταξύ σήμερα έχει χάσει πάρα πολλές χώρες που παλαιότερα ήλεγχε, δηλαδή Καζακιστάν, Τουρκμενιστάν, Τατζικιστάν, μετά την πτώση του κομμουνισμού έχασε 15 περιοχές, οι οποίες έγιναν ανεξάρτητες χώρες. Και παραμένει παρ' όλα αυτά η μεγαλύτερη —σε έκταση— χώρα στον κόσμο. Στην περίοδο του Μεγάλου Πέτρου² λοιπόν, η Ρωσία είχε πολύ μεγαλύτερες εκτάσεις από αυτό που βλέπουμε εδώ, και επιπλέον απέκτησε και την Αλάσκα. Ο Μέγας Πέτρος ζήτησε από τον Μπέρινγκ, έναν Δανό, Σκανδιναβό θαλασσοπόρο, να διερευνήσει —γι' αυτόν— αυτό το πέρασμα ανάμεσα στο άκρο της Ασίας και στο άλλο άκρο της Αμερικής, διότι εδώ υπάρχει ένα στενό πέρασμα. Ο Μπέρινγκ έκαμε αυτόν τον έλεγχο, το κατέγραψε. Ο ίδιος πέθανε σε ένα νησί κοντά στην Καμτσάτκα εδώ πέρα, που ονομάζεται νησί Μπέρινγκ. Αυτός ο πορθμός εδώ ονομάζεται διώρυγα του Μπέρινγκ³. Και έτσι οι Ρώσοι μπόρεσαν στον 18ο αιώνα μ.Χ. να ενσωματώσουν μία μεγάλη περιοχή της Αμερικής στα εδάφη τους, την Αλάσκα. Την Αλάσκα οι Ρώσοι την είχαν δική τους μέχρι τώρα, τον 19ο αιώνα μ.Χ., που ο τσάρος την πούλησε στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, το 1867 μ.Χ. Την επούλησε για να μπορέσει να χρηματοδοτήσει το έργο του, το μεγάλο έργο που είχε στον νου του, τον Υπερσιβηρικό σιδηρόδρομο.

Έτσι η Ρωσία, στον 18ο αιώνα μ.Χ., όχι απλώς είναι η μεγαλύτερη σε έκταση χώρα στον

---

¹ Την εξερεύνηση ανέθεσε στον Μπέρινγκ ο Μ. Πέτρος λίγο πριν τον θάνατο του. Το έργο συνέχισαν οι τσάροι που τον διαδέχθηκαν.

² Χάρις στον Μ. Πέτρο, η Αλάσκα μπήκε στο στόχαστρο των Ρώσων. Μετά τον θάνατο του, περί το 1740 μ.Χ., Ρώσοι έμποροι διεισδύουν στην Αλάσκα που, γρήγορα, βρέθηκε υπό ρωσικό έλεγχο.

³ σημ. απομαγνητοφωνητών: είναι γνωστός ως "Βερίγγειος Πορθμός".

κόσμο, είναι η μεγαλύτερη χώρα της Ευρώπης, η μεγαλύτερη χώρα της Ασίας και έχει και ένα μεγάλο κομμάτι εκεί στην Αμερική. Και είναι χριστιανική χώρα. Και είναι Ορθόδοξη χώρα. Με αυτή της την επέκταση, πέραν των Ουραλίων, επεκτείνεται και ο χριστιανισμός. Διότι κατακτώντας οι Ρώσοι αυτά τα εδάφη, εγκαθιστούν φρουρές, διοίκηση, έρχονται και εγκαθίστανται Ρώσοι για να εργασθούν, κτίζουν παντού τις εκκλησίες τους. Το ίδιο γίνεται και στην Αλάσκα. Αν επισκεφθεί κανείς την Αλάσκα σήμερα, θα δει εκκλησίες ρωσικές, με τους χαρακτηριστικούς τους τρούλους, από την εποχή που η Αλάσκα ήταν ρωσική. Και ήταν, γιατί; Γιατί οι Ρώσοι ήταν χριστιανοί. Οι Ρώσοι έγιναν θερμοί χριστιανοί, εκχριστιανιζόμενοι τον 10ο αιώνα μ.Χ. Και μετέφεραν τον χριστιανισμό τους σε όλη τη ζώνη της τεράστιας αυτοκρατορίας τους. Αυτό δεν σημαίνει ότι άλλαξαν θρήσκευμα οι πάρα πολλοί λαοί που βρέθηκαν να διοικούνται από τους Ρώσους. Γιατί στη Ρωσική Αυτοκρατορία υπήρχαν και υπάρχουν, μέχρι σήμερα, μουσουλμάνοι κάτοικοι, βουδιστές κάτοικοι, κ.λπ. Αλλά, ο χριστιανισμός και η Ορθοδοξία έφτασε παντού μέσα από τη ζώνη της ρωσικής παρουσίας και ηγεμονίας. Και έτσι η Ρωσία αναδείχθηκε, οι Ρώσοι αναδείχθηκαν στον κομβικό λαό του χριστιανισμού, του ανατολικού χριστιανισμού και της Ορθοδοξίας, διότι από το 1589 μ.Χ. που δημιουργήθηκε το Πατριαρχείο Μόσχας και πασών των Ρωσιών, αυτό το Πατριαρχείο ποιμαίνει τη σαφή πλειοψηφία των Χριστιανών Ορθοδόξων της Γης. Δηλαδή, η ατμομηχανή, το μεγαλύτερο, το σημαντικότερο τμήμα της Ορθοδοξίας, τα τελευταία 400 χρόνια, είναι η Ρωσία και το μεγάλο της Πατριαρχείο, το Πατριαρχείο Μόσχας και πασών των Ρωσιών.

Καταλήγοντας, θα ήθελα να ακούσετε μία λειτουργία ρωσική. Στη ρωσική λειτουργία είναι χαρακτηριστικές οι γυναικείες φωνές. Και έχει δεχθεί μεγάλη επιρροή, φυσικά, από το βυζαντινό μέλος, αλλά και από τη Δύση και το αποτέλεσμα είναι μια γλυκύτατη, αρμονική λειτουργία, η οποία θεωρείται από τις ωραιότερες του χριστιανισμού. Ακούστε την και απολαύστε την.

Εβδομάδα 5: Οι θρησκείες των γεωργών / Δυτικές Θρησκείες, μέρος 3ο

5.1: Η διάδοση και το Σχίσμα του Χριστιανισμού

V5.1.1 Τα πέτρινα χρόνια του Πάπα (10')

<https://youtu.be/p8Z94CzuYCI>

απομαγνητοφώνηση MEDIALUZ / αντιπαραβολή Vagstel

Μιλήσαμε για το Βυζάντιο και τις σχέσεις του με τους Σλάβους, με τη Ρωσία και κατά κάποιον τρόπο δείξαμε πως η χώρα η οποία τελικά έπαιξε μεγάλο ρόλο στον χριστιανισμό της Ανατολής — αυτό που λέμε Ορθοδοξία — είναι η Ρωσία· η ατμομηχανή της Ορθοδοξίας είναι η Ρωσία.

Ας κινηθούμε τώρα προς τα δυτικά να δούμε τι έγινε με τη δυτική πλευρά του χριστιανισμού. Η δυτική πλευρά του χριστιανισμού είχε άλλες εξελίξεις, διότι αν τα τέσσερα ανατολικά Πατριαρχεία (Κωνσταντινουπόλεως, Αντιοχείας, Ιεροσολύμων και Αλεξανδρείας) βρίσκονταν, για πολλούς αιώνες, κάτω από την προστασία και την αγκάλη μιας χριστιανικής πολιτικής εξουσίας — όπως ήταν ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου — και ζούσαν επομένως με ελάχιστα — αναλογικά — προβλήματα, η δυτική πλευρά και το μοναδικό Πατριαρχείο που βρισκόταν στις δυτικές περιοχές (δηλαδή το Πατριαρχείο της Ρώμης) έζησε τελείως διαφορετικές καταστάσεις· και τούτο διότι — επαναλαμβάνω —

η Δυτική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία συντρίφτηκε από τα χτυπήματα των — εντός εισαγωγικών — ονομαζόμενων "βαρβάρων", κατελήφθη, διαλύθηκε το 476 μ.Χ., κατελύθη η Αυτοκρατορία, κατελύθη κάθε πολιτικός θεσμός, ξανά τη χτύπησαν (τη Ρώμη και την Ιταλία) Λομβαρδοί, Βησιγότθοι, και τελικά το 578 μ.Χ. λέμε πως είναι η τελική πτώση των πραγμάτων και ακολουθεί μεγάλη αναστάτωση η οποία θα φέρει τεράστια προβλήματα, φυσικά, και στη λειτουργία την καθημερινή των ανθρώπων• ζούσαν μες στον φόβο, μέσα στην καταστροφή• και ο Πατριάρχης της Ρώμης, ο ονομαζόμενος και Πάπας, είχε μια τεράστια μοναξιά εκεί πέρα που βρισκόταν.

Τα τέσσερα άλλα Πατριαρχεία βρίσκονταν σε τελείως άλλες συνθήκες δράσης και ζωής, και ο ίδιος [ο Πάπας] βρισκόταν στη Ρώμη, σε δεινές περιστάσεις, οι οποίες βέβαια τον έκαναν δυνατό, διότι έχοντας διαλυθεί η πολιτική εξουσία ή τουλάχιστον αναπροσαρμοζόμενη κάθε φορά — οι Βησιγότθοι κάτι σήνανε, οι Λομβαρδοί κάτι σήνανε, οι Βυζαντινοί

προσπαθούσαν να ξανακαταλάβουν περιοχές, γιατί το Βυζάντιο είχε εδάφη στην Ιταλία πολύ εκτεταμένα μέχρι και το 700 μ.Χ.

Πάντως, ο Πάπας της Ρώμης ήταν μόνος του, σε τεράστιες δυσκολίες, να προσπαθεί να ποιμάνει τους πιστούς του, τους πιστούς του οι οποίοι χειμάζονταν πραγματικά και για τους οποίους ήταν πολύ σημαντικός¹ —ακόμα πιο σημαντικός απ' ό,τι οι Πατριάρχες για τους χριστιανούς της Ανατολής— για τον απλό λόγο ότι εκείνος εκπροσωπούσε τη μοναδική ζώσα όρθια Αρχή που έδενε τους κατοίκους με το παρελθόν τους, ενώ στην Ανατολή υπήρχε και ο αυτοκράτορας και οι πολιτικές εξουσίες και οι θρησκευτικές εξουσίες και τα πράγματα ήταν ομαλότερα και εξ αυτού —αναλογικά— ευκολότερα.

Πάντως, ο Πάπας της Ρώμης δεν έπαυε να θεωρεί το αξίωμά του υψηλότερο, το υψηλότερο της Χριστιανοσύνης, διότι —όπως σας είπα— εξ αρχής η Έδρα αυτή του Πάπα, το Πατριαρχείο της Ρώμης, πίστευε ότι έχει τα πρωτεία ανάμεσα σε όλους τους άλλους χριστιανούς — λόγω της παρουσίας στην ίδρυση της Εκκλησίας εκεί του Πέτρου και το γεγονός ότι και ο Πέτρος και ο Παύλος μαρτύρησαν στις περιοχές αυτές. Και σταδιακά προσπαθεί, ακόμα και μέσα στις μεγάλες αυτές ανακατατάξεις, να προσελκύσει και άλλους χριστιανούς, να διαδώσει το μήνυμα του χριστιανισμού.

Στους πρώτους αιώνες —εκεί στον 5ο μ.Χ. αιώνα— γίνεται ένα μεγάλο βήμα: μεταφράζεται η Καινή και η Παλαιά Διαθήκη στη λατινική γλώσσα· είναι η ονομαζόμενη Vulgata². Έτσι πλέον η Δύση κινείται με λατινική εκδοχή των ιερών κειμένων, που μέχρι τότε πορεύονταν όλοι με την ελληνική εκδοχή των πραγμάτων, την ελληνική μετάφραση της Βίβλου και τα Ευαγγέλια τα οποία γράφτηκαν στα Ελληνικά και ταυτοχρόνως παρουσιάζονται οι ιεραπόστολοι οι οποίοι δρουν δυναμικά. Τέτοιος είναι ο Άγιος Πατρίκιος, ένας θερμός χριστιανός ιεραπόστολος από την Αγγλία, ο οποίος προσπαθεί να δράσει και δρα στην περιοχή της Ιρλανδίας και εκεί κερδίζει πολλούς πιστούς³. μέχρι σήμερα ο πιο αγαπημένος άγιος των Ιρλανδών είναι ο Άγιος Πατρίκιος.

---

¹ Οι πάπες διοικούσαν πολιτικά περιοχές της Κ. Ιταλίας, τα παπικά κράτη, από τον 8ο - 19ο αι. μ.Χ.

² Η Vulgata και μία σειρά ιερών κειμένων συγγράφηκαν στο τέλος του 4ου αι. - αρχές του 5ου αι. μ.Χ.

³ Ο Βρετανός ιερωμένος Άγιος Πατρίκιος (4ος - 5ος αι. μ.Χ.) ενεφύσησε στους Ιρλανδούς θερμή διάθεση για ιεραποστολική διάθεση.

Και βέβαια, επίσης κινείται και προς τις περιοχές της Γαλλίας και εκεί διοικούν, βρίσκονται, οι Φράγκοι —δηλαδή οι Γερμανοί— όπου αρχίζει να διαδίδεται η χριστιανική πίστη. Τον 6ο μ.Χ. αιώνα ο Κλόβις (Clovis), ο ηγεμόνας των Φράγκων της Γαλλίας, ασπάζεται τον χριστιανισμό και έτσι γίνεται φανερό ότι τα γερμανικά φύλα σταδιακά μπαίνουν σε μία τέτοια διαδικασία — κάποια από αυτά. Εξάλλου ήδη στον 4ο μ.Χ. αιώνα είχε παρουσιαστεί ένας ιεραπόστολος ελληνικής καταγωγής, ο Ουλφίλας, ο οποίος είχε γίνει χριστιανός σ' αυτόν τον πρώιμο, τον 4ο μ.Χ. αιώνα — ήταν πάρα πολύ δυναμικός στο έργο του ο Ουλφίλας. Είχε γίνει χριστιανός, αλλά είχε γίνει χριστιανός των απόψεων του Αρείου, με αποτέλεσμα αρκετές φυλές γερμανικές στις οποίες έδρασε ο Ουλφίλας —ανάμεσα στις οποίες και οι Βάνδαλοι— να γίνουν αρειανιστές χριστιανοί.

Αυτός ο Ουλφίλας κάθισε και έγραψε τα ιερά κείμενα... δημιούργησε ένα αλφάβητο για να μπορεί να γράψει και να μπορούν να εξοικειωθούν οι Γερμανοί με τα ιερά κείμενα και σε αυτόν πιστώνεται η γραφή των Γερμανών, ακριβώς γιατί ήταν θερμός στην προσπάθειά του να περάσει το μήνυμα του χριστιανισμού μεταξύ γερμανικών φύλων. Αυτές οι ομάδες στις οποίες πέρασε ο χριστιανισμός μέσω του Ουλφίλα —και αυτές επηρέασαν άλλες— διέδωσαν —όπως είπαμε— την αρειανική πλευρά.

Πάντως, την κομβική διαφορά στα πράγματα θα κάνει το γεγονός ότι οι Φράγκοι, οι οποίοι λειτουργούσαν στο νοτιότερο τμήμα της ζώνης της δράσης των γερμανικών φύλων —σε αυτό δηλαδή που είναι βόρεια Ιταλία, που είναι νότια Γερμανία, ανατολική Γαλλία κ.λπ.—, σε αυτό το κομμάτι των Φράγκων, ο χριστιανισμός επίσης διαδόθηκε. Και από τους Φράγκους ηγεμόνες ο Καρλομάγνος έγινε όχι απλώς θερμός χριστιανός, αλλά επεδίωξε να στεφθεί ο ίδιος αυτοκράτορας της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας του Γερμανικού Έθνους —το είπαμε νομίζω και σε άλλη στιγμή— από **τον ίδιο** τον Πάπα.

Αυτό είναι ένα μεγάλο κομβικό σημείο στο οποίο θα επανέλθουμε. Θα ήθελα όμως, πριν φύγουμε από αυτό, να σας δείξω μία εικόνα που δείχνει την πίστη την οποία είχε ο

Καρλομάγνος στη νέα θρησκεία. Ο Καρλομάγνος —όπως είπαμε— τοποθέτησε την πρωτεύουσα του κράτους του στο Άαχεν — το είδαμε σε προηγούμενο χάρτη. Το Άαχεν τότε ήταν ένα ασήμαντο σημείο· μετατράπηκε σε μία κωμόπολη· στην πραγματικότητα δεν είχε καμία σχέση το Άαχεν με την Κωνσταντινούπολη. Παραδείγματος χάριν, η Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία μπορούσε να παρουσιάσει πόλεις θαυμάσιες, με ρυμοτομία, με δημόσια κτίρια κ.λπ. και φυσικά η Κωνσταντινούπολη ήταν κορωνίδα, ενώ αυτούς τους αιώνες —το έχουμε πει και σε άλλη στιγμή— η Δυτική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία είχε διαλυθεί και οι πόλεις υποφέρουν, η ύπαιθρος υποφέρει... δεν υπάρχει σχέση.

Το Άαχεν λοιπόν του Καρλομάγνου δεν είναι —μπροστά στις πόλεις της Ανατολής— παρά μια ασήμαντη πόλη, όμως ο Καρλομάγνος, εκεί, φροντίζει να χτιστεί σημαντικός και επιβλητικός καθεδρικός ναός, όπως και το παλάτι του,

και έτσι, εκεί γύρω στο 800 μ.Χ. ο Καρλομάγνος στέφεται αυτοκράτορας από τον ίδιο τον Πάπα. Αυτό έχει μεγάλη σημασία για τα πράγματα και θα φέρει αλλαγές σημαντικές συνολικότερες.

V5.1.2 Ο εκχριστιανισμός των Γερμανών (9')

<https://youtu.be/Syl-AlhhDI4>

απομαγνητοφώνηση Lemoia9 / αντιπαραβολή Asimonia

Το γεγονός αυτό, δηλαδή το ότι ο Καρλομάγνος στο 800 μ.Χ. ακριβώς στήνει μια στιβαρή

αυτοκρατορία και —το είπαμε και σε προηγούμενη ενότητα— εξ αυτού θεωρείται η αρχή της ιστορίας της νεότερης δυτικής Ευρώπης (αυτό το γεγονός):

α. Ξαναστήνεται δηλαδή στην Ευρώπη μία αυτοκρατορία, η οποία πρόκειται να στήσει το νέο πολιτικό πρόσωπο της Ευρώπης που είχε καταστραφεί από τη διάλυση της Δυτικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.

β. Το γεγονός ότι αυτή η ανερχόμενη πολιτική δύναμη συνδυάζεται με τον Πάπα (τον Πάπα της Ρώμης, ο οποίος για τόσους αιώνες δεν είχε πού να ακουμπήσει πολιτικά, εν αντιθέσει με τα ανατολικά Πατριαρχεία, τα οποία είχαν να ακουμπήσουν πολιτικά στον αυτοκράτορα και σε όλον τον πολιτικό μηχανισμό), αλλάζει τις ισορροπίες μεταξύ των Πατριαρχείων της Ανατολής και του Πατριαρχείου της Ρώμης.

Έτσι κι αλλιώς, η διαφορετική ζωή την οποία ζούσαν αυτά τα Πατριαρχεία, οι διαφορετικές πραγματικότητες που έχουμε περιγράψει, τα είχε κάνει να είναι απομακρυσμένα. Τα τέσσερα Πατριαρχεία λειτουργούσαν μέσα σε μία αυτοκρατορία, που είπαμε τα θετικά της, το συμπαγές της, τη διάρκειά της κ.λπ. και την ύπαρξη ισχυρής πολιτικής κάλυψης. Η δυτική πλευρά ζούσε μόνη της. Είχε βέβαια —όπως είπαμε—ειδικό βάρος εξ αυτού, αλλά είχε και ιδιότυπες κάποιες απόψεις σε σχέση με τα υπόλοιπα Πατριαρχεία, τις οποίες και εξέφραζε σε δογματικά ζητήματα. Κυρίαρχο ήταν το θέμα του πρωτείου του Πάπα, βεβαίως, αλλά και το θέμα των αζύμων, δηλαδή προέκριναν η Θεία Κοινωνία (η Θεία Ευχαριστία) να γίνεται με άζυμο ψωμί, ενώ στα Ανατολικά δεν γινόταν έτσι. Και βέβαια, προήγαγε την άποψη ότι το Άγιο Πνεύμα προέρχεται και εκ του Υιού, όχι μόνο εκ του Πατρός — είναι το περίφημο "filioque": δηλαδή, "και εκ του Υιού".

Εν πάση περιπτώσει, επίσης, το Πατριαρχείο Ρώμης σε σχέση με το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως είχαν κάποιες σταθερές συγκρούσεις πού και πού σε σχέση με τη δικαιοδοσία. Ήταν σημεία στα Βαλκάνια και, καθώς το Βυζάντιο είχε επί μακρόν, μέχρι και τον 8ο αιώνα μ.Χ., υπό τον έλεγχό του τμήματα της Ιταλίας και τμήματα των Δαλματικών ακτών και τμήματα της Βαλκανικής που προσέγγιζαν περιοχές που θεωρούνταν της δικαιοδοσίας του Πατριαρχείου της Ρώμης (του Πάπα της Ρώμης), επειδή λοιπόν υπήρχαν αμφιγνώμιες για κάποιες περιοχές σε σχέση με το αν είναι στη δικαιοδοσία του Κωνσταντινουπόλεως ή Ρώμης, υπήρχαν και επιπλέον λόγοι να μην είναι καλές, πολύ συχνά, οι σχέσεις μεταξύ Κωνσταντινουπόλεως και Ρώμης.

Ακριβώς μετά το 800 μ.Χ. τα πράγματα είναι φανερό ότι θα γίνουν πιο δύσκολα για την Κωνσταντινούπολη σ' αυτές τις συγκρούσεις που έχει με το δυτικό Πατριαρχείο, διότι τώρα το δυτικό αυτό Πατριαρχείο ενισχύεται και με την πολιτική του σχέση με τους Γερμανούς, με τη γερμανική πλευρά, και το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως ανησυχεί. Αντιδρά, αρχίζουν¹ μεταξύ των δύο πλευρών νέες εντάσεις. Σας θυμίζω —από τα σχολικά μας βιβλία— ότι ακριβώς σε αυτόν τον αιώνα, τον 9ο αιώνα μ.Χ., γίνεται και το πρώτο σχίσμα, που ονομάζεται το Σχίσμα του Φωτίου. Το 867 μ.Χ. γίνεται σχίσμα μεταξύ των δύο πλευρών, αλλά μετά αποσοβείται.

Αν προσέξουμε, όμως, τις χρονολογίες που αναφέρουμε, δηλαδή ποια εποχή έγινε η στέψη του Καρλομάγνου; Είναι το 800 μ.Χ., σωστά; Πότε αρχίζει πια σε νέες βάσεις η ενδυνάμωση

---

¹ Αυτοκράτειρα του Βυζαντίου την εποχή του Καρλομάγνου ήταν η Ειρήνη η Αθηναία. Υπήρξαν, τότε, σκέψεις για γάμο των δύο ηγεμόνων.

του Πατριαρχείου Ρώμης για τους λόγους του οποίους είπαμε; Εκεί, στο 800, το 810, το 820 – 830 – 840 μ.Χ., σωστά; Σε ποια κατάσταση βρίσκεται το Βυζάντιο αυτή την εποχή; Σε εμφύλιο πόλεμο!

Την ώρα που ο Πάπας της Ρώμης βλέπει τον εαυτό του, επιτέλους, να έχει κάποια βελτίωση, το τοπίο —και το θρησκευτικό και το πολιτικό— να έχει σαφή βελτίωση χάρις στην παρουσία του Καρλομάγνου και των Φράγκων και τον εκχριστιανισμό τους, βέβαια, που είχε προηγηθεί, η ανατολική πλευρά, δηλαδή το Βυζάντιο, βρίσκεται ήδη σε έναν μακρό εμφύλιο πόλεμο μεταξύ εικονομάχων και εικονολατρών, που διήρκησε —όπως είπαμε— από το 726 έως το 842-843 μ.Χ.

Επομένως, το Βυζάντιο αδυνατίζει, την ώρα που το Πατριαρχείο Ρώμης ενισχύεται και —επομένως— οι εντάσεις μεταξύ τους θα πάρουν ακόμη μεγαλύτερη διάσταση. Το Σχίσμα του Φωτίου θα απαλυνθεί, θα αποσοβηθεί τελικά και θα συνεχίσουν τις σχέσεις τους, αλλά είναι φανερό ότι τα πράγματα δεν μπορούν να αντέξουν για πολύ.

Στο μεταξύ, ο χριστιανισμός επεκτείνεται στην ευρωπαϊκή πλευρά με δράσεις του Πάπα και των Γερμανών. Τώρα, πλέον, τη σκυτάλη της διάδοσης του χριστιανισμού την παίρνουν πάνω τους οι Φράγκοι και ο Καρλομάγνος. Ο Καρλομάγνος αναδεικνύει τον εαυτό του σε ιεραπόστολο του χριστιανισμού και βέβαια ο ίδιος είναι στενά συνδεδεμένος με τον Πάπα, δεν ανήκει στις ομάδες των Γερμανών οι οποίοι είναι αρειανιστές — όπως είπαμε. Έτσι, ο Καρλομάγνος θα ανοίξει μέτωπο εναντίον γερμανικών φύλων, που είναι είτε παγανιστές ακόμη και κρατούν τους θεούς των Βίκινγκς (και τον Όντιν και τον Τορ κ.λπ.), είτε είναι αρειανιστές. Επιτίθεται το 804 μ.Χ. εναντίον των Σαξόνων, τους οποίους και αναγκάζει να γίνουν χριστιανοί και να υποταχθούν στην εξουσία του Πάπα και σταδιακά αρχίζει ένα ντόμινο δράσεων, όπου το ένα γερμανικό φύλο —εφόσον έχει γίνει χριστιανικό— επιτίθεται στο άλλο, για να το αναγκάσει να γίνει χριστιανικό.

Έτσι, υπάρχει στον γερμανικό κόσμο μία αναταραχή, η οποία θα διαρκέσει αιώνες. Πολλές φορές ο χριστιανισμός περνάει σε διάφορα σημεία των γερμανικών φύλων με πολλή βία και περνά και στο 1000 μ.Χ. και στο 1100 μ.Χ. και στους Σκανδιναβούς¹, αλλάζουν κι εκείνοι θρήσκευμα, γίνονται χριστιανοί. Τα πράγματα θα έχουν μεγάλες εξελίξεις απ' τον 13ο αιώνα μ.Χ., όταν τον εκχριστιανισμό των βόρειων Γερμανών και των Γερμανών της Βαλτικής —αλλά και των μη Γερμανών της Βαλτικής— θα τον πάρει επάνω της μία ομάδα Σταυροφόρων γερμανικής καταγωγής, οι Τευτόνες Ιππότες ή οι Ιππότες του Ξίφους, οι οποίοι και με τρομερή βία², ανήκουστη βία πολλές φορές, θα μεταφέρουν τον χριστιανισμό στις περιοχές της Βαλτικής (στην Εσθονία, στη Λετονία, στη Λιθουανία).

Λέω σε αυτό το σημείο, χαρακτηριστικά, ότι η τελευταία χώρα της Ευρώπης, η οποία γίνεται χριστιανική, είναι η Λιθουανία το 1387 μ.Χ. Ο χριστιανισμός, δηλαδή, χρειάστηκε γύρω στα 1300 χρόνια για να κατακτήσει ολόκληρη την Ευρώπη και τον τελευταίο γύρο της διάδοσης του χριστιανισμού, εκεί πέρα στην περιοχή της Βαλτικής, τον πήραν πάνω τους, κατά κύριο

---

¹ Γενικά, οι Σκανδιναβοί γίνονται, σταδιακά, χριστιανοί μετά τον 9ον αι. μ.Χ.

² Το Τάγμα των Τευτόνων (=Γερμανών) Ιπποτών ονομάζονται και Ιππότες του Σταυρού. Αυτοί ενσωμάτωσαν στις τάξεις τους, τον 13ον αι. μ.Χ., και ένα άλλο τευτονικό τάγμα, το Τάγμα των Αδελφών του Ξίφους.

V5.1.3 Το Σχίσμα των Εκκλησιών (9')

---

https://youtu.be/SQ_aroJkeEE

απομαγνητοφώνηση fkalogeroroulou/ αντιπαράβολή Asimenia

Εξηγήσαμε τις αλλαγές που συμβαίνουν στο δυτικό αυτό Πατριαρχείο, το Πατριαρχείο της Ρώμης, μετά το 800 μ.Χ., και τις αναπτυσσόμενες εντάσεις μεταξύ κυρίως του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως και του Πατριαρχείου Ρώμης, αλλά και όλων των Πατριαρχείων της Ανατολής με το Πατριαρχείο Ρώμης, με το οποίο υπάρχουν κάποια θεολογικά ζητήματα στα οποία δεν συμφωνούν, αλλά **κυρίως** το θέμα είναι πολιτικό. Η Δύση ενισχύεται, ενισχύεται πολιτικά, οικονομικά, στρατιωτικά, διπλωματικά, μέσω της ενδυνάμωσης των Γερμανών και των κρατών που έχουν αυτοί στήσει. Ακόμα δεν είναι δυνατοί, αλλά είναι σε φάση ενδυνάμωσης, ενώ η Ανατολή ζει τον εμφύλιο πόλεμο που την αδυνατίζει· παρ' όλα αυτά, κρατά δυνάμεις και αισθάνεται ασφαλής.

Έτσι, μέσα από αλληπάλληλες εξελίξεις και ανόδους και καθόδους των σχέσεων μεταξύ των δύο πλευρών, τελικά το 1054 μ.Χ. θα επέλθει το οριστικό Σχίσμα. Η δυτική πλευρά και η ανατολική θα ρίξουν *ανάθεμα* η μία στην άλλη, θα ανταλλάξουν πάρα πολύ έντονες κατηγορίες ένθεν και ένθεν. Και έτσι, το 1054 μ.Χ., [έγινε] το Σχίσμα της ενιαίας Καθολικής Εκκλησίας. Γιατί λέω αυτή τη στιγμή τη λέξη "καθολική" — είναι σημαντικό: η Εκκλησία μέχρι το 1054 μ.Χ. ήταν καθολική — ελληνική λέξη είναι το "καθολικός", κάθ' όλον— δηλαδή αντιπροσώπευε το όλον, ήταν μία, το λέει — αν θυμάστε— και στο Σύμβολο της Πίστεως: *εις μίαν, άγιαν, καθολικήν και άποστολικήν έκκλησίαν* — το Σύμβολο της Πίστεως γράφτηκε τον 4ο και τον 5ο αιώνα μ.Χ.

Παύει πλέον να είναι μία η κεντρική Εκκλησία και σπάει στα δύο. Η λέξη που χρησιμοποιείται —και για αυτό— είναι ελληνική: το "Σχίσμα", και χρησιμοποιείται schism σε όλες τις γλώσσες. Και έχει ενδιαφέρον ότι, την ώρα του Σχίσματος, οι δύο πλευρές επέλεξαν για τον εαυτό τους όρους ελληνικούς. Η ανατολική πλευρά, για να περιγράψει τον εαυτό της, τον ονόμασε "Ορθόδοξη", ελληνική λέξη: ορθά δοκώ, δηλαδή έχω τη σωστή άποψη. Το ενδιαφέρον είναι ότι εκεί στο 1054 μ.Χ. η δυτική πλευρά, η οποία στη λειτουργία της χρησιμοποιούσε λατινική εκδοχή των πραγμάτων (δεν ήταν ελληνόφωνη), επέλεξε για τον εαυτό της επίσης ελληνικό όρο, δηλαδή τον όρο "καθολικός". Έτσι, οι δύο πλευρές του χριστιανισμού, το 1054 μ.Χ., έχουν ελληνικούς όρους, όπως είναι μέχρι και σήμερα.

Η Ανατολική Ορθοδοξία, συνήθως, ονομάζεται "Ελληνική Ορθοδοξία" — Greek Orthodox λέγεται μέχρι σήμερα. Ένας χριστιανός ορθόδοξος ονομάζεται Greek Orthodox, γιατί; Γιατί τα τέσσερα Πατριαρχεία της Ανατολής, τα οποία πλέον συγκροτούσαν την Ανατολική Εκκλησία, ήταν και τα τέσσερα ελληνόφωνα, όπως και έχουν παραμείνει μέχρι σήμερα. Τα τέσσερα Πατριαρχεία της Ανατολής δεν έχουν σβήσει από τον χάρτη. Υπάρχει πάντα το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας, Ιεροσολύμων, Αντιοχείας, Κωνσταντινουπόλεως, μέχρι σήμερα. Βέβαια, είναι αδυνατισμένα από τα όσα συνέβησαν τους αιώνες που ακολούθησαν και κυρίως από την επέλαση του Ισλάμ και τη μετατροπή χιλιάδων χριστιανών σε μουσουλμάνους σε αυτές τις περιοχές, αλλά παραμένουν μέχρι σήμερα ελληνόφωνα, με την εξαίρεση του Πατριαρχείου Αντιοχείας — που όπως σας είπα με άλλη αφορμή, δεν είναι πλέον στην Αντιόχεια, έχει έδρα στη Συρία, στη Δαμασκό της Συρίας— που έχει γίνει εδώ και κάποιες δεκαετίες αραβόφωνο. Εν πάση περιπτώσει, για χιλιετίες αυτά τα Πατριαρχεία ομιλούσαν και ομιλούν την ελληνική γλώσσα, γι' αυτό και η ανατολική πλευρά ονομάζεται Ορθοδοξία, Ελληνορθοδοξία.

Την ώρα του Σχίσματος το 1054 μ.Χ. θα έλεγε κανείς ότι η ανατολική πλευρά είναι σαφώς η ισχυρότερη. Το Βυζάντιο το 1054 μ.Χ. ακόμα έχει δυνάμεις. Σήμερα λέμε ότι η παρακμή του Βυζαντίου πια, η τελική πορεία προς την παρακμή του Βυζαντίου, ξεκινά μετά τον θάνατο του Βασιλείου Β' Βουλγαροκτόνου το 1025 μ.Χ. Όμως ακόμη το 1054 μ.Χ., όταν γίνεται το Σχίσμα, το Βυζάντιο δεν έχει αίσθηση ότι είναι σε παρακμή. Ξέρει βέβαια ότι του έχουν συμβεί διάφορα — οι αυτοκρατορίες έτσι είναι: μεγάλα καράβια... μεγάλα προβλήματα. Αλλά στη διάρκεια αυτού του χρόνου, το Βυζάντιο παραμένει ισχυρό, άρα και τα τέσσερα Πατριαρχεία βρίσκονται κάτω από τη σκέπη (του). Τα τέσσερα Πατριαρχεία την ώρα του Σχίσματος το 1054 μ.Χ. δεν βρίσκονται κάτω από βυζαντινή εξουσία¹ και τούτο διότι στο μεταξύ έχουν καταληφθεί οι περιοχές τους από τους Άραβες (το Αλεξανδρείας, το Ιεροσολύμων, το Αντιοχείας). Όμως, είναι σε επαφή με το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και, φυσικά, το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως βρίσκεται στην έδρα του αυτοκράτορα.

Αντιθέτως, στην άλλη πλευρά, είναι **ένα** Πατριαρχείο. Στη μία πλευρά είναι τέσσερα Πατριαρχεία, στην άλλη πλευρά είναι ένα Πατριαρχείο. Αυτό όμως, σταδιακά, αυτή η ισορροπία θα αλλάξει, διότι, μετά το 1054 μ.Χ., οι Πάπες της Ρώμης θα φροντίσουν τη θωράκιση του Πατριαρχείου από όλες τις πλευρές και ανάμεσα στα άλλα που θα σκεφθούν θα είναι το να ενώσουν τους χριστιανούς τους — πολλοί από αυτούς ήταν πρόσφατοι χριστιανοί, είχαν γίνει μέσα από αυτές τις διαδικασίες της μεταφοράς του χριστιανισμού από το ένα γερμανικό φύλο στο άλλο, πολλές φορές και με πολύ μεγάλη βία. Για να δέσει το χριστιανικό αίσθημα των πιστών στη δυτική Ευρώπη, να ενωθεί το ποίμνιο, να αισθανθεί ανάταση, να βρει ένα όραμα και έναν στόχο, σκέφτονται κάτι ενδιαφέρον· την περίοδο αυτή αναπτύσσεται ένα ισχυρό σώμα Τούρκων, που λέγονται Σελτζούκοι. Αυτοί νικούν το 1071 μ.Χ. τον Αυτοκράτορα του Βυζαντίου στη μάχη του Μαντζικέρτ· συντρίβουν τα βυζαντινά στρατεύματα, και αυτοί οι Σελτζούκοι καταλαμβάνουν το μεγαλύτερο τμήμα της Μικράς Ασίας. Και, επιπλέον, καταλαμβάνουν και τα Ιεροσόλυμα. Έτσι, η δυτική πλευρά αισθάνεται, πρώτον, ανησυχία με την επέκταση των Τούρκων και γενικά των μουσουλμάνων, γιατί οι Σελτζούκοι Τούρκοι είναι μουσουλμάνοι, και, δεύτερον, από την επανανακατάληψη των Ιεροσολύμων, που τα είχαν καταλάβει οι Άραβες, τα ξαναπήραν οι Βυζαντινοί και τώρα τα

---

¹ Την ώρα του Σχίσματος τα δύο από τα τέσσερα Πατριαρχεία της Ανατολής ήταν υπό μουσουλμανικό έλεγχο, το δε τρίτο, το της Αντιοχείας, άλλαζε χέρια συνεχώς.

ξαναπαίρνουν οι Σελτζούκοι που είναι μουσουλμάνοι. Αυτό θα δώσει την ιδέα στον πάπα Ουρβανό το 1096 μ.Χ. να κηρύξει Σταυροφορία, την Α΄ Σταυροφορία.

V5.1.4 Αλληπάλληλες Σταυροφορίες (10΄)

<https://youtu.be/xO1b29LbFUo>

απομαγνητοφώνηση Domenica27 / αντιπαραβολή Lemonia9

Αυτή η σκέψη για τη Σταυροφορία, για την ανακατάληψη των Αγίων Τόπων, δεν ήρθε στο μυαλό του Ουρβανού μόνο από όλα όσα είπαμε, αλλά διότι ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου Αλέξιος ο Κομνηνός ζει την *καυτή ανάσα* των Τούρκων και την επέκταση των Σελτζούκων — σε αυτήν εδώ πέρα την εικόνα βλέπουμε την αποτύπωση ενός Σελτζούκου μαχητή.

Οι Σελτζούκοι Τούρκοι ήτανε πολύ σκληροί πολεμιστές, πολύ αποτελεσματικοί πολεμιστές και το απέδειξαν σε διάφορες μάχες που έδωσαν και με Πέρσες, τους οποίους και κατενίκησαν, τους Βυζαντινούς που κατενίκησαν κ.λπ. Επομένως ο Αλέξιος ο Κομνηνός είχε δίκιο να ανησυχεί για τις εξελίξεις και εκείνος είναι που ζήτησε επίσης από τον Πάπα, παρότι το σχίσμα είχε γίνει και το σχίσμα αυτό εμπεριείχε πάρα πολύ οργή, ένθεν και ένθεν, και μίσος και εκτοξεύτηκαν βαρύτατες κατηγορίες και από τις δύο πλευρές. Παρ' όλα αυτά, ο Αλέξιος ζητά τη βοήθεια της δυτικής πλευράς για να αντιμετωπίσει τον κίνδυνο των Σελτζούκων και να απελευθερώσει την Αντιόχεια —διότι κατελήφθη και η σπουδαιότατη πόλη της Αντιοχείας, στην οποία υπήρχε και Πατριαρχείο— και έτσι ο Ουρβανός, σταθμίζοντας όλους αυτούς τους παράγοντες, αποφάσισε να ξεκινήσει αυτό το μεγάλο εγχείρημα, που ονομάζεται Σταυροφορίες.

Οι Σταυροφορίες θα διαρκέσουν αιώνες. Η Α΄ Σταυροφορία ξεκινά στην πραγματικότητα το 1096 μ.Χ. (η προετοιμασία της), ο Πάπας απευθύνεται σε όλους τους ηγεμόνες της Ευρώπης. Η Ευρώπη ακόμη είναι κατεσπασμένη, είναι σε φεουδαρχικό σύστημα, υπάρχουν πολλές περιοχές με μικρούς μικρούς ηγεμόνες, αλλού έχουν δημιουργηθεί κάποια μεγαλύτερα κράτη· φυσικά, υπάρχει και το κράτος το γερμανικό της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, που είναι μεγάλο. Και όλους αυτούς προσπαθεί να τους προσεγγίσει, να τους εμπνεύσει, ο Πάπας και πράγματι υπάρχει ανταπόκριση.

Η Α΄ Σταυροφορία ήταν ένα πανηγύρι, θα έλεγε κανείς. Συνοδεύτηκε από πολλή βία εναντίον των Εβραίων —σας θυμίζω—, ιδιαίτερα στις γερμανικές χώρες. Σε αυτή τη Σταυροφορία συμμετέσχαν ηγεμόνες με τους στρατούς τους, με τους ιππότες τους, με τους ενόπλους τους και χωρικοί και καθημερινοί άνθρωποι, οι οποίοι θεώρησαν καθήκον τους να κινηθούν και αυτοί προς τα ανατολικά για να σώσουν τους Αγίους Τόπους από τους απίστους. Περιγράφεται, μάλιστα, [ότι] η Α΄ Σταυροφορία κινήθηκε πεζή. Από τη Γερμανία, από την Αγγλία, από τη Γαλλία, από όλες τις περιοχές κινήθηκαν, συνέκλιναν, δημιουργήθηκε ένα στράτευμα, το οποίο τελικά κινούνταν αργά, βασανιστικά, γιατί πεζοί κινούνταν. Πολλοί από τους μετακινούμενους ήτανε καθημερινοί άνθρωποι με τις οικογένειές τους, σέρνανε μαζί προβατάκια, γουρουνάκια για να τρώνε στον δρόμο.

Πέρασαν μέσα από τα βυζαντινά εδάφη, οι Βυζαντινοί αυτοκράτορες προσπάθησαν όσο μπορούσαν πιο γρήγορα να τους διεκπεραιώσουν, για να πάνε προς τα ανατολικότερα και εκεί χτύπησαν την Αντιόχεια. Πράγματι συγκρούστηκαν με τους Τούρκους και στη συνέχεια

αυτή η στρατιά, ας πούμε, η οποία εμπεριείχε και αμάχους, χτύπησε και τα Ιεροσόλυμα. Η Α΄ Σταυροφορία θυμίζω ότι ήταν επιτυχής. Τα Ιεροσόλυμα κατεκτήθησαν με μεγάλη δυσκολία.

Περίπου εκατό χρόνια μετά από την κατάκτησή τους από τους χριστιανούς (ογδόντα χρόνια περίπου μετά) θα ανακαταληφθούν τα Ιεροσόλυμα από τους μουσουλμάνους, από τον Σαλάχ ε Ντιν , ο οποίος ήτανε Κούρδος στην καταγωγή —είναι ένας από τους μεγάλους ήρωες του Ισλάμ ο Σαλάχ ε Ντιν—, [και] ο οποίος κατενίκησε τους Σταυροφόρους, τους εξεδίωξε από τα Ιεροσόλυμα. Έτσι, θα έλεγε κανείς, ότι το εγχείρημα των Σταυροφοριών δεν είχε διάρκεια, παρά μόνο η Α΄ Σταυροφορία, η οποία για κάποιες δεκαετίες είχε αποτέλεσμα.

Ωστόσο, και μετά την Α΄ Σταυροφορία, υπήρξε διαρκές μήνυμα των Παπών να συνεχιστούν οι Σταυροφορίες. Έγινε και Β΄ Σταυροφορία και Γ΄ Σταυροφορία και Δ΄ Σταυροφορία και Ε΄ Σταυροφορία. Μάλιστα, η Δ΄ Σταυροφορία, —η Δ΄ Σταυροφορία έγινε γύρω στο 1200 μ.Χ. πια— έπαιξε ρόλο πολύ και για τα γεγονότα της ανατολικής Μεσογείου, διότι στην Δ΄ Σταυροφορία πια η δυτική πλευρά ήταν ισχυρή σε τέτοιο βαθμό, ώστε κατέλαβε την Κωνσταντινούπολη και ένα μεγάλο τμήμα του βυζαντινού κράτους κατελήφθη από τους Σταυροφόρους. Όπως γνωρίζουμε, το Βυζάντιο κατεκτήθη από το 1204-1261 μ.Χ., αλλά στα χέρια των Δυτικών —Σταυροφόρων και μη— παρέμειναν μεγάλα τμήματα του Βυζαντίου.

Ας δούμε εδώ μερικές απεικονίσεις αυτών των Σταυροφόρων. Εικόνα Σταυροφόρων, οι οποίοι κινούνται με τα άλογά τους προς την ιερή γη. Ειρήσθω εν παρόδω, τα Ιεροσόλυμα είναι ιερή πόλη για τρεις θρησκείες: είναι η ιερή πόλη των χριστιανών· να πω σωστότερα, πρώτα είναι η ιερή πόλη των εβραίων φυσικά· δεύτερο, είναι η ιερή πόλη για τους χριστιανούς και τρίτον είναι η τρίτη πιο ιερή πόλη —μετά τη Μέκκα και τη Μεδίνα— για τους μουσουλμάνους. Επομένως, για αυτήν την ιερή πόλη μάχονται όλοι και τη διεκδικούν, και οι χριστιανοί Σταυροφόροι θα συγκρουστούν με Άραβες, με Σελτζούκους (γενικά μουσουλμάνους), σκληροτράχηλους πολεμιστές — θα βρουν μεγάλες δυσκολίες στο έργο τους, δεν θα τα καταφέρουν τελικά να πάρουν, όπως γνωρίζουμε, την ιερή γη.

Η επέλαση των Σταυροφόρων συνοδεύτηκε από τρομακτικές βιαιότητες και αγριότητες εναντίον των μουσουλμανικών πληθυσμών. Έκτοτε χωρίζει τις δύο αυτές ομάδες, δηλαδή το Ισλάμ και τους χριστιανούς, μεγάλο μίσος. Οι μουσουλμάνοι σήμερα διδάσκονται στα σχολεία τους με λεπτομέρειες φοβερές τις αγριότητες των Σταυροφόρων. Εδώ είναι μία αποτύπωση πολιορκίας μουσουλμανικής πόλης από τους Σταυροφόρους, οι οποίοι πετούν με καταπέλτη κομμένα κεφάλια μουσουλμάνων, στους έγκλειστους μουσουλμάνους, για να τους αναγκάσουν να παραδοθούν. Αυτά που βλέπετε είναι κεφάλια που εκτινάσσονται από

τον καταπέλτη.

Να σας διαβάσω στο σημείο αυτό μία περιγραφή από αραβική πλευρά, από μουσουλμανική πλευρά, για τις σφαγές που έκανε ο Ριχάρδος Α΄ με την κατάληψη της Άκρας το 1191 μ.Χ.: *"Τότε, ο βασιλιάς της Αγγλίας, βλέποντας τη στάση του σουλτάνου, έδρασε με δολιότητα ως προς τους μωαμεθανούς αιχμαλώτους. Όταν του είχαν παραδώσει την πόλη της Άκρας, είχε δεσμευτεί να τους χαρίσει τη ζωή, προσθέτοντας ότι, αν ο σουλτάνος τηρούσε τη συμφωνία, θα τους έδινε την ελευθερία τους. Το απόγευμα της Τρίτης 27 Ρεγκέμπ (που είναι 20 Αυγούστου) βγήκε έφιππος με ολόκληρο τον χριστιανικό στρατό. Διέταξε να φέρουν μπροστά του όλους τους μωαμεθανούς αιχμαλώτους, που ο Θεός (ο Αλλάχ) είχε ορίσει να μαρτυρήσουν εκείνη την ημέρα. Αριθμούσαν πάνω από τρεις χιλιάδες και ήταν όλοι δεμένοι με σχοινιά. Τότε οι χριστιανοί χίμηξαν όλοι με μιας πάνω τους και τους έσφαξαν εν ψυχρώ με σπαθιά και δόρατα. Οι μωαμεθανοί, βλέποντας τι έκαναν οι χριστιανοί στους αιχμαλώτους, όρμησαν εναντίον τους και πολλοί και από τις δυο πλευρές σκοτώθηκαν και τραυματίστηκαν στη μάχη που κράτησε μέχρι το σούρουπο. Το επόμενο πρωί οι άνθρωποι μας συγκεντρώθηκαν σε κείνο το σημείο και βρήκαν τους μωαμεθανούς σωριασμένους στο έδαφος, μάρτυρες της πίστης. Μάλιστα, αναγνώρισαν και μερικούς από τους νεκρούς και το θέαμα ήταν πολύ οδυνηρό γι' αυτούς."*

V5.1.5 Στρατιωτικά μοναστικά σταυροφορικά σώματα (12')

<https://youtu.be/XaTNBJYnwf4>

απομαγνητοφώνηση Lemoonia9 / αντιπαραβολή Asimenia

Μιλάγαμε, λοιπόν, για τις Σταυροφορίες, τον κύκλο των Σταυροφοριών, που ήταν πολύ σημαντική πλευρά της παπικής δύναμης. Βέβαια, η Α΄ Σταυροφορία είπαμε ότι είχε νίκες, αλλά το 1187 μ.Χ. ο Σαλάχ ε Ντιν (Σαλαντίν) απομάκρυνε τους Σταυροφόρους από τα Ιεροσόλυμα· ακολούθησαν και άλλες Σταυροφορίες.

Τελικά, το όλο σχήμα των Σταυροφοριών δεν επέτυχε τον στόχο του, δηλαδή να απελευθερώσει τα ιερά εδάφη του χριστιανισμού, εκεί στους Αγίους Τόπους. Όμως, επέτυχε άλλες πλευρές του στόχου του, δηλαδή να δυναμώσει τη συνοχή του χριστιανισμού και, βεβαίως, και του καθολικισμού —διότι πλέον οι Σταυροφορίες γίνονται αφού έχει συμβεί το Σχίσμα—, να ενδυναμωθεί κατά πολύ το ειδικό βάρος του Πάπα (το κύρος και η πολιτική του δύναμη), την ίδια στιγμή που η ανατολική πλευρά βρίσκεται σε κάθοδο. Όταν, δηλαδή, συμβαίνουν αυτές οι εξελίξεις και οι αλληπάλληλες προσπάθειες των Σταυροφόρων, η ανατολική πλευρά μετά το 1100 μ.Χ. είναι πια σε φανερή παρακμή: οι Σελτζούκοι έχουν καταλάβει τη Μικρά Ασία, τα εσωτερικά προβλήματα του Βυζαντίου το διαλύουν, καταλαμβάνεται το 1204 μ.Χ. —όπως είπαμε— από τους Σταυροφόρους της Δ΄ Σταυροφορίας και, όταν επανακάμπτει το Βυζάντιο το 1261 μ.Χ. είναι πλέον φάντασμα του εαυτού του, με τα καλύτερα φιλέτα του Βυζαντίου να παραμένουν στα χέρια της Βενετίας, της Γένοβας, διαφόρων γαλλικών φεουδαρχικών οικογενειών ή ιταλικών οικογενειών κ.λπ.

Η Δύση, δηλαδή, είναι σε άνοδο, η Ανατολή είναι σε κάθοδο και λίγο μετά πια θα αναφανεί η δύναμη των Τούρκων, οι οποίοι μετά το 1300 μ.Χ. (οι Οθωμανοί, πλέον, Τούρκοι) θα πάρουν τη σκυτάλη από τους Σελτζούκους Τούρκους —που καταρρέουν στα μέσα του 13ου αιώνα

μ.Χ.— και από —περίπου— το 1280-1300 μ.Χ. θα αρχίσουν να στήνουν την αυτοκρατορία τους, που σταδιακά θα υποτάξει όλο το Βυζάντιο που είχε απομείνει και όλες τις εκτάσεις που κάποτε είχε και θα δημιουργηθεί μια μεγάλη Οθωμανική Αυτοκρατορία. Έτσι, το 1453 μ.Χ. και το τελευταίο Πατριαρχείο της Ανατολής θα πέσει στα χέρια των μουσουλμάνων.

Αντιθέτως, η δυτική πλευρά δεν γνώρισε τέτοιο φαινόμενο. Η Ρώμη μπορεί να συντρίφτηκε από Γερμανούς κ.λπ. και να υπήρξαν διάφορες ταραγμένες εποχές, αλλά οι Πάπες λειτούργησαν μέσα σε περιβάλλον χριστιανικό, όπως και συμβαίνει μέχρι σήμερα· δεν έζησαν ποτέ το φαινόμενο της πολιτικής κυριαρχίας από μουσουλμάνους (από αλλόθρησκους).

Τώρα, ο Πάπας πια και η δυτική πλευρά βρίσκονται σε άνοδο, με αποτέλεσμα η ανατολική πλευρά —στην αγωνία της να κρατήσει ό,τι μπορούσε να κρατήσει μπροστά στη μουσουλμανική λαίλαπα— να επιχειρήσει δύο φορές την ένωση των Εκκλησιών. Και, πράγματι, συνέβη η ένωση των Εκκλησιών, δύο φορές:

- το 1274 μ.Χ. οι δύο Εκκλησίες απεφάσισαν την ένωσή τους στη Λυών, παρ' όλα αυτά, αυτή η ένωση δεν έγινε δεκτή από μεγάλο κομμάτι της Ανατολικής Ορθοδοξίας και τελικά κατεστάλη,
- και για δεύτερη φορά υπεγράφη η ένωση των Εκκλησιών, επί τη παρουσία του Αυτοκράτορα του Βυζαντίου, μετά τη Σύνοδο της Φερράρας-Φλωρεντίας το 1438-39 μ.Χ. Το 1439 μ.Χ. υπεγράφη η ένωση των Εκκλησιών στη Φλωρεντία, όμως και αυτή τελικά δεν έστερξε, καθώς στην ανατολική πλευρά πάντα υπήρχε ένα κομμάτι πάρα πολύ αποφασισμένο να μην επιτρέψει αυτή την εξέλιξη.

Βέβαια, και τις δύο φορές που έγινε η ένωση των Εκκλησιών (και το 1274 μ.Χ. και το 1439 μ.Χ.), έγινε με τους όρους της Δυτικής Εκκλησίας. Ήταν πια φανερό ότι η δύναμη είχε περάσει από την ανατολική πλευρά στη δυτική· ο καθολικισμός, δηλαδή, ήταν σε άνοδο.

Ένα σημείο που βοήθησε την ενίσχυση του καθολικισμού, όπως είπαμε πριν, είναι και η δημιουργία σταυροφορικών σωμάτων. Δημιουργήθηκαν διάφορα σταυροφορικά σώματα για να καταλάβουν και να παίξουν ρόλο στους Αγίους Τόπους, όπως το σώμα των Τευτόνων Ιπποτών,

όπως το σώμα των Ιπποτών του Ξίφους,
όπως το σώμα των Ναϊτών Ιπποτών,

το σώμα των Ιπποτών του Αγίου
Ιωάννου¹.

Η φωτογραφία είναι του Sanantis Gavakis

Όλα αυτά τα σώματα που ανέφερα, δεν ήταν ιππότες πολεμιστές, ήταν μοναχοί, ιερωμένοι πολεμιστές ιππότες, δηλαδή συνδύαζαν τη βαθύτατη πίστη και την αφοσίωσή τους σε μοναστικά τάγματα και ταυτοχρόνως πολεμούσαν σαν τον πιο σκληροτράχηλο ιππότη.

---

¹ Οι Ιππότες του Αγ. Ιωάννου είχαν ως έργο τους την περίθαλψη ασθενών στους Αγίους Τόπους, γι' αυτό και ονομάζονταν Hospitalliers. Για ένα μακρό διάστημα έλεγαν τη Ρόδο και τα Δωδεκάνησα και, μετά, τη Μάλτα.

Ένα τέτοιο τάγμα, το τάγμα των Τευτόνων Ιπποτών,

το οποίο δημιουργήθηκε για τις ανάγκες των Σταυροφοριών, αλλά έπαιξε ρόλο στην κεντρική και βόρεια Ευρώπη —το ανέφερα πιο πριν—, αυτό το τάγμα των Τευτόνων Ιπποτών ονομαζόταν "Το Τάγμα των Ιπποτών του Σταυρού". Σε κάποια στιγμή ενώθηκε μαζί του και το Λιβονικό Τάγμα των Ιπποτών, οι οποίοι ονομάζονταν "Οι Ιππότες του Ξίφους", και έγινε ένα ισχυρό τάγμα. Αυτό το τάγμα των Τευτόνων Ιπποτών —η λέξη "Τεύτονας" σημαίνει Γερμανός— ήταν κατά κύριο λόγο γερμανικής καταγωγής (αυτοί οι Τεύτονες Ιππότες)· ήταν μοναχοί —όπως σας είπα—, οι οποίοι εγκατεστάθηκαν σε μία περιοχή της Βαλτικής Θάλασσας, το Μαρίενμπουργκ, στην περιοχή κοντά στο Καίνιγκσμπεργκ (Königsberg) —σήμερα είναι πολωνικά εδάφη αυτά¹— και έπαιξαν ρόλο στη διάδοση του χριστιανισμού με πόλεμο. Με πολεμική βία εκεί, δηλαδή στον 13ο αιώνα μ.Χ., αναγκάζονται οι Πρώσοι να γίνουν χριστιανοί (Γερμανοί είναι οι Πρώσοι). Η δράση των Τευτόνων Ιπποτών παίζει μεγάλο

---

¹ Η περιοχή διαιρείται σήμερα ανάμεσα στην Πολωνία, τη Ρωσία και τη Λιθουανία. Το Καίνιγκσμπεργκ ονομάζεται, πια, Καλίνινγκραντ και είναι η πρωτεύουσα θύλακα που ανήκει στη Ρωσία.

ρόλο στον εξαναγκασμό των Πρώσων στην αλλαγή θρησκευματος και πράγματι οι Πρώσοι γίνονται χριστιανοί και οι ίδιοι ιππότες, οι Τεύτονες Ιππότες, χτυπούν και αναγκάζουν Εσθονούς, Λετονούς και Λιθουανούς να γίνουν χριστιανοί. Έτσι, εκχριστιανίζονται και τα τελευταία τμήματα της Ευρώπης στον 13ο, 14ο αιώνα μ.Χ. Σας θυμίζω ότι η τελευταία χώρα, η οποία γίνεται χριστιανική, είναι η Λιθουανία και σε αυτήν την πραγματικότητα έχουν δράση —βέβαια, [είναι] και η δράση του Πάπα και άλλων φορέων— κυρίως αυτοί οι Τεύτονες Ιππότες, οι οποίοι ήταν σκληροτράχηλοι πολεμιστές και αδυσώπητοι στις μεθόδους τους για να επιβάλλουν τον χριστιανισμό.

Κοιτάξτε σε αυτόν τον χάρτη, πάλι αφορά τη δράση των Τευτόνων Ιπποτών και εδώ (σ' αυτόν τον χάρτη) φαίνεται η επέκταση του χριστιανισμού που επέτυχαν, όχι μόνο στα κόκκινα σημεία, αλλά και στα κοκκινωπά, διότι έδωσαν μάχες και τις επέτυχαν και τις επέβαλαν. Μία σημαντικότερη μάχη την οποία έδωσαν αφορούσε τους Ρώσους, διότι χτυπήθηκαν, συγκρούστηκαν, και με τους Ρώσους στην περιοχή των λιμνών πάνω, στην περιοχή της λίμνης Πάιπους (Peipus), εδώ πέρα, κοντά στην Εσθονία και τη Λετονία. Εκεί, λοιπόν, αυτοί οι Τεύτονες Ιππότες ή Ιππότες του Σταυρού —λέγονταν έτσι, διότι είχαν στην ασπίδα τους έναν μεγάλο σταυρό— συγκρούστηκαν με τον Αλέξανδρο Νιέφσκι, έναν πρίγκιπα Ρώσο, το 1242 μ.Χ. στη λίμνη Πάιπους. Σ' αυτή τη σύγκρουση (των Τευτόνων Ιπποτών) ο Νιέφσκι κατενίκησε τους Τεύτονες Ιππότες πάνω στα παγωμένα νερά της λίμνης Πάιπους και, επίσης, ο Αλέξανδρος Νιέφσκι κατενίκησε και τους Σουηδούς, οι οποίοι χτύπησαν την ίδια περιοχή.

Λέω, σ' αυτό το σημείο, ότι αυτή η νίκη του Νιέφσκι έχει μεγάλη σημασία για τα πράγματα και θα σας εξηγήσω το γιατί. Ο Αλέξανδρος Νιέφσκι είναι ο πιο λατρεμένος ήρωας των Ρώσων. Πρόσφατα, διάβαζα στην εφημερίδα ότι έγινε στους Ρώσους —τώρα, ίσως και πέρυσι, δεν θυμάμαι πότε το διάβασα— μία έρευνα [για το] ποιος είναι ο σπουδαιότερος Ρώσος όλων των εποχών και το πρώτο όνομα που ψήφισε η πλειοψηφία, με απόσταση ήταν ο Αλέξανδρος Νιέφσκι, ο οποίος θαυμάζεται και είναι σύμβολο για τους Ρώσους. Και σύμβολο γιατί; Γιατί στην ουσία ο Αλέξανδρος Νιέφσκι νίκησε τους Γερμανούς — τα σλαβικά φύλα με τα γερμανικά φύλα έχουν χιλιετιών σύγκρουση και μίσος μεταξύ τους. Έτσι, κάθε φορά, ακόμα και όταν μπήκε ο Χίτλερ στη Ρωσία (όταν εισέβαλε το 1941 μ.Χ.), η ρητορεία ήταν "να το κάνουμε σαν τον Νιέφσκι, να νικήσουμε τους Γερμανούς", δηλαδή οι Ρώσοι ανακάλεσαν τη νίκη του Νιέφσκι εναντίον των Τευτόνων Ιπποτών.

Και, βέβαια, το γεγονός ότι ο Νιέφσκι νίκησε τους Τεύτονες Ιππότες και δεν τους άφησε να δράσουν βαθύτερα μέσα στη Ρωσία φυσικά έπαιξε ρόλο και πολιτικό και διπλωματικό και στρατιωτικό, αλλά έπαιξε και ρόλο θρησκευτικό, διότι, ενδεχομένως, οι Τεύτονες Ιππότες, αν είχαν νικήσει —λέμε τώρα, θεωρητικά—, μπορεί να επέβαλλαν τον καθολικισμό σε κάποιο τμήμα της Ρωσίας ή ποιος ξέρει τι, γιατί οι Τεύτονες Ιππότες όχι μόνο μετέφεραν τον χριστιανισμό, αλλά και τον καθολικισμό· είχαν άμεση σχέση με τον Πάπα και φυσικά, πλέον, είχε γίνει το Σχίσμα.

Επομένως, αυτή η δράση έπαιξε ρόλο στο βόρειο τμήμα της Ευρώπης (στη Βαλτική και στη Βόρεια Θάλασσα), οπότε και επεξετάθη και ολοκληρώθηκε η επέκταση του χριστιανισμού στο τμήμα της καθολικής δυτικής Ευρώπης, αλλά και σε όλη την Ευρώπη.

5.2: Ο Πάπας έχει πολλά μέτωπα

V5.2.1 Ο Πάπας και η μάχη κατά των αιρετικών (10')

<https://youtu.be/m68AMWbcE14>

απομαγνητοφώνηση angelina /αντιπαραβολή Asimonia

Θα 'λεγε λοιπόν κανείς πως η εξέλιξη των πραγμάτων μετά το Σχίσμα, αν το δει κανείς στον μακρό χρόνο που κύλησε, λειτούργησε υπέρ της δυτικής πλευράς, η οποία είδε τον εαυτό της να ενισχύεται, ο χριστιανισμός να επεκτείνεται και να κατακτά ολόκληρη την Ευρώπη, οι πιστοί της αυξήθηκαν κατά πολύ με αυτόν τον τρόπο. Και, προσέξτε σ' αυτό το σημείο, είναι σημαντικό: η δυτική πλευρά, η Καθολική Εκκλησία έχει **ένα μόνο** Πατριαρχείο, το Πατριαρχείο της Ρώμης. Αντιθέτως, η Ανατολική Εκκλησία έχει πολλά Πατριαρχεία. Δεν είναι μόνο τα τέσσερα —που είπαμε—, δηλαδή Ιεροσολύμων, Αντιοχείας... αυτά είναι τα ιστορικά Πατριαρχεία (Ιεροσολύμων, Αντιοχείας, Κωνσταντινουπόλεως...), είναι το Πατριαρχείο Μόσχας και πασών των Ρωσιών. Πατριαρχεία δικά τους απέκτησαν οι Βούλγαροι και οι Σέρβοι και αργότερα οι Ρουμάνοι κ.λπ. Σήμερα μετρώνται στην Ορθοδοξία δεκαπέντε Πατριαρχεία και ανεξάρτητες Εκκλησίες. Η Ορθοδοξία είναι εξοικειωμένη με τα πολλά κέντρα, τα πολλαπλά κέντρα θρησκευτικής —ας πούμε— εποπτείας και δύναμης. Εν αντιθέσει, η δυτική πλευρά, η Καθολική Εκκλησία στηρίζεται σε **ένα μόνο** Πατριαρχείο, το Πατριαρχείο Ρώμης.

Ο Πάπας της Ρώμης λοιπόν μοιάζει ότι πηγαίνει καλά, ότι τα πράγματα για εκείνον είναι όλο και θετικότερα· γλύτωσε η δικιά του πλευρά από τον κίνδυνο των μουσουλμάνων. Η ανατολική πλευρά δύο φορές προσήλθε για την ένωση των Εκκλησιών και δέχθηκε τους όρους της Δυτικής Εκκλησίας, έστω κι αν αυτό μετά ανετράπη από την ανατολική πλευρά. Δεν είναι όμως τα πράγματα τόσο απλά, διότι είπαμε "μεγάλα καράβια, μεγάλες φουρτούνες" και το Πατριαρχείο Ρώμης ποιμαίνει ένα μεγάλο κομμάτι της Ευρώπης, άρα και του κόσμου —εκατομμύρια ανθρώπων—, με όλα τα προβλήματα που αυτά φέρουν, και φυσικά ένα πρόβλημα του Πάπα της Ρώμης είναι οι αιρετικοί. Διότι δεν έχει μόνο η ανατολική πλευρά το προνόμιο να έχει πολλές διαφορετικές συλλήψεις· το έχει και η δυτική πλευρά.

Μία χαρακτηριστική ομάδα με την οποία βρέθηκε ο Πάπας σε σύγκρουση αδυσώπητη, είναι η ομάδα των Καθάρων. "Καθάρ" (Cathar) έτσι ονομάζονται, ελληνική λέξη: "καθαροί". Αυτοί οι Καθαροί ονομάζονταν Καθαροί κυρίως στην Ιταλία, γιατί στη βόρεια Ιταλία υπήρχαν Καθαροί, όπως Καθαροί υπήρχαν και στη νοτιοδυτική Γαλλία, που στη Γαλλία όμως ονομάζονται Αλβιγνηοί (το ίδιο είναι). Αυτοί οι Καθάρ, οι Καθαροί, είχαν σχέση μεγάλη με τους Βογομίλους, δηλαδή εμμέσως με τους Παυλικιανούς. Τι είχε συμβεί; Ως φαίνεται κατά τη διάρκεια των Σταυροφοριών, ήρθαν σε επαφή με Βογομίλους — αυτή είναι μια εξήγηση: άτομα του στρατεύματος που κινούνταν για να απελευθερώσουν τους Αγίους Τόπους, στα Βαλκάνια και ιδίως στη ζώνη της Θράκης, της σημερινής νότιας Βουλγαρίας, της σημερινής ελληνικής Μακεδονίας, της σημερινής FYROM, της σημερινής Βοσνίας, υπήρχαν πολλοί Βογομίλοι. Και ως φαίνεται αυτό επηρέασε έναν αριθμό χριστιανών, οι οποίοι όταν επέστρεψαν στις πατρίδες τους μετέφεραν στην ουσία έναν κάπως παραλλαγμένο *βογομιλισμό*. Είναι κι αυτοί μανιχαϊστές, κατά κάποιον τρόπο, δηλαδή το Κακό και το Καλό, και η μάχη του Καλού και του Κακού και το ορατό μέρος του κόσμου είναι στη δικαιοδοσία

του Κακού. Εξαπλώθηκε, όπως σας είπα, κυρίως απ' τον 11ο μ.Χ. αιώνα, και αυτοί θεωρούσαν ότι είναι μεγάλη αξία η πενία¹ και η πείνα. Δίνουν έμφαση στο κήρυγμα, αρνούνται τις θρησκευτικές και πολιτικές εξουσίες —όπως εξάλλου και οι Βογόμιλοι— και αυτό δημιουργούσε θέματα στον Πάπα. Μάλιστα, με μία αφορμή που συνέβη το 1209 μ.Χ., ο Πάπας αποφάσισε σφαγή των Καθαρών και έτσι ακολούθησε ένα από τα δραματικά γεγονότα της ιστορίας: η εξάλειψη των Καθαρών από τη βόρεια Ιταλία και τη νότια και νοτιοδυτική Γαλλία. Είναι από τις πιο *επιτυχημένες* σφαγές στην ιστορία της ανθρωπότητας, απέμειναν ελάχιστοι ή και κανένας. Και έτσι ο Πάπας τελείωσε μ' αυτούς τους Καθαρούς και τους Αλβιγηνούς στο πρώτο τέταρτο του 13ου μ.Χ. αιώνα, αλλά αυτό δεν τον ασφάλισε και πολύ, επειδή και άλλες ομάδες εξέφραζαν διάφορες απόψεις και αντιθέσεις, ακριβώς όπως συνέβαινε και στην ανατολική πλευρά παλαιότερα, και έτσι ο Πάπας δέχθηκε τη δημιουργία της Ιεράς Εξέτασης.

Η Ιερά Εξέταση δημιουργείται μετά την ολοκλήρωση της σφαγής των Καθαρών —μετά το 1215 μ.Χ.— οπότε και ο Πάπας αποφαίνεται ότι η Εκκλησία έχει δικαίωμα να αποσπά πληροφορίες και να εκκαθαρίζει την Εκκλησία και με μεθόδους βίας και βασανισμό και με θάνατο. Έτσι ξεκινά η *σκοτεινή σελίδα* της Ιεράς Εξέτασης, η οποία επηρέασε τη ζωή της Ιταλίας, της Γαλλίας, της Ισπανίας αργότερα πάρα πολύ —το είπαμε και σε προηγούμενη φάση—, κυρίως μετά το 1492 μ.Χ., όταν στην Ισπανία η Ιερά Εξέταση είχε μεγάλη δράση εναντίον των κρυπτο-εβραίων, των ψευτο-χριστιανών. Στην Ισπανία μάλιστα φτάσαμε ακόμη και στον 18ο μ.Χ. αιώνα να έχουμε δράση της Ιεράς Εξέτασης. Κατά κανόνα, λέμε ότι η Ιερά Εξέταση διήρκεσε από τον 13ο αιώνα μέχρι και τον 17ο μ.Χ. αιώνα και κόστισε ένα πολύ βαρύ κλίμα στη δυτική πλευρά. Χιλιάδες άνθρωποι βασανίστηκαν ή εκτελέστηκαν μέσα σε σκοτεινές διαδικασίες και παράλληλα —εκτός από την Ιερά Εξέταση, σχετίζεται κατά κάποιον τρόπο το ένα με το άλλο—

παρατηρείται στη Δυτική Ευρώπη το κυνήγι μαγισσών. Το κυνήγι μαγισσών παρουσιάζεται κυρίως τον 15ο αιώνα και διήρκεσε μέχρι τον 18ο μ.Χ. αιώνα. Υπολογίζεται ότι στη διάρκεια αυτών των τριακοσίων χρόνων του κυνηγιού των μαγισσών και των μάγων —κατά κύριο λόγο όμως ήταν γυναίκες τα θύματα αυτής της δράσης της καθολικής πλευράς—

πρέπει να σκοτώθηκαν —κατά κανόνα στην πυρά, ζωντανοί καίγονταν στην πυρά— από 250 χιλιάδες μέχρι ένα εκατομμύριο άτομα· οι περισσότεροι μελετητές κλίνουν στο μεγαλύτερο νούμερο. Μάλιστα, γνωρίζουμε από στοιχεία, στο Κόμο της Ιταλίας του 16ου μ.Χ. αιώνα, ότι από καταγραφές που έχουν βρεθεί, μπορεί κανείς να υπολογίσει ότι περίπου καίγονταν περί τις εκατό μάγισσες τον χρόνο. Να σκεφτεί κανείς ότι αυτό το θέμα των μαγισσών πέρασε ακόμη και στις Η.Π.Α. πολύ αργότερα, τον 17ο μ.Χ. αιώνα. Κάτι πολύ παράξενο: εκεί στην περιοχή του Σάλεμ παρουσιάστηκε μια τέτοια έκφανση, που είναι πραγματικά παράξενη,

---

¹ Πενία = φτώχεια, λιτή διαβίωση

γιατί δεν αφορά τον καθολικισμό.

Ο καθολικισμός είναι εκείνος ο οποίος είχε πάρει τέτοιες δράσεις, δηλαδή και η Ιερά Εξέταση και το *κυνήγι των μαγισσών* ήταν σκληρές πλευρές της επιβολής του *ορθού*, που εκπροσωπούσε ο Πάπας, ενάντια σε κάθε άτομο το οποίο μπορούσε να αμφισβητήσει τη δύναμη, το κέντρο των αποφάσεων σε σχέση με τα θρησκευτικά ζητήματα, κάθε ατόμου το οποίο παρεκτρέπεται από τις αρχές που είχε δηλώσει η κεντρική πλευρά της Εκκλησίας, δηλαδή ο Πάπας.

V5.2.2 Εσωτερικά προβλήματα της Καθολικής Εκκλησίας (6')

<https://youtu.be/Uo2TNzr6prg>

απομαγνητοφώνηση elenf /αντιπαραβολή Asimenia

Η ανησυχία του Πάπα και τα ζητήματα που του έθεταν οι διάφορες "έκκεντρες" ομάδες, δεν ήταν ο μόνος του μπελάς, διότι στην περίοδο αυτή η παπική εξουσία υφίσταται διάφορες αναταραχές, λόγω του γεγονότος ότι —στο μεταξύ— καθώς κυλούσαν οι αιώνες, άλλαζε και ο πολιτικός χάρτης της Ευρώπης. Δημιουργούνταν βασιλεια σταθερά και ισχυρά με βασιλείς και δυναστείες· δεν ήταν πια μόνο το κράτος του Καρλομάγνου και της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.

Ένα από αυτά τα κράτη —σε άνοδο— ήταν η Γαλλία, η οποία και διεκδικούσε τον Πάπα, και έτσι τον 14ο μ.Χ. αιώνα συνέβη κάτι πολύ ενδιαφέρον: η έδρα του Πάπα, με διάφορες δύσκολες εσωτερικές διαδικασίες και εντάσεις, μεταφέρθηκε στην Αβινιόν. Μεταξύ του 1309 και του 1377 μ.Χ., οι Πάπες δρουν στην πόλη Αβινιόν της Γαλλίας. Η Αβινιόν βρίσκεται προς τον νότο της Γαλλίας, εκεί που —στο προηγούμενο μάθημα είπαμε— χονδρικά —λίγο δυτικότερα— είναι οι Αλβιγνοί, οι Καθαροί. Εδώ είναι η πόλη της Αβινιόν, εκεί που ήταν η έδρα των Παπών (στην Αβινιόν). Τελείως τυχαία οι Πάπες ήταν γαλλικής καταγωγής: επτά Πάπες γαλλικής καταγωγής διαδέχτηκαν ο ένας τον άλλον, ενόσω βρίσκονταν σ' αυτή την έκτακτη κατάσταση ο Πάπας και η έδρα του.

Τελικά μετά από αυτόν τον κύκλο, το 1377 μ.Χ., η έδρα αποφασίστηκε να είναι τελικά στη Ρώμη¹ —καταργήθηκε αυτή η πλευρά της Αβινιόν—, και μάλιστα όχι μόνο στη Ρώμη, αλλά

---

¹ Ωστόσο, συνεχίζεται το ζήτημα της έδρας διότι κάποιοι πάπες, και μετά το 1377, επιμένουν να

και στην περιοχή του Βατικανού, που παίζει ρόλο πλέον —έκτοτε, από το 1377 μ.Χ.— αυτή η περιοχή στην ιστορία του καθολικισμού.

Τελειώνοντας αυτός ο κύκλος της Αβινιόν, άφησε βαθιές πληγές μέσα στον κόσμο της διοίκησης και το ιερατείο το παπικό και τον πολιτικό κόσμο και αντιπαλότητες, οι οποίες δεν έληξαν με την επιστροφή στη Ρώμη, και —για τούτο— μετά το 1387 μ.Χ. αναφερόμαστε —όταν μιλάμε για την Καθολική Εκκλησία— σε μία μεγάλη της αναταραχή που καταγράφεται ως το Μεγάλο Σχίσμα της Καθολικής Εκκλησίας. Έτσι είναι γνωστό στη βιβλιογραφία: το Μεγάλο Σχίσμα της Καθολικής Εκκλησίας. Δεν έγινε κάποιο σχίσμα, αλλά υπήρχαν πάρα πολλές εντάσεις και κυοφορούνταν σχίσματα τα οποία δεν έγιναν, αλλά υπήρξαν πάρα πολλές εντάσεις μεταξύ του 1377 και του 1417 μ.Χ., οπότε τότε ο παπικός θεσμός κινδύνευσε σοβαρά, γιατί φαινόμενα τα οποία υπήρχαν κι από προηγούμενους αιώνες, δηλαδή φαινόμενα διεφθαρμένων παπών, φαινόμενα σιμωνίας, δηλαδή δωροδοκούμενων και διεφθαρμένων παπών, φαινόμενα παπών με έκλυτη ζωή και νόθα τέκνα, τα οποία υπήρχαν και στο παρελθόν, τώρα, σ' αυτήν την περίοδο του Μεγάλου Σχίσματος, παίρνει μεγάλες διαστάσεις.

Μάλιστα, σ' αυτόν τον κύκλο ρόλο παίζει και η οικογένεια Βοργία. Η οικογένεια Βοργία ήταν μια, ισπανικής καταγωγής, ιταλική οικογένεια, η οποία στον 14ο και 15ο αιώνα μ.Χ. είχε μεγάλη εμπλοκή στη ζωή της Ιταλίας και της Ισπανίας από την οποία προερχόταν, και κάποια από τα μέλη αυτής της οικογένειας Βοργία διακρίνονταν για τις ερωτικές τους δράσεις, για το αδυσώπητο της πολιτικής τους εμπλοκής. Κάποιοι Πάπες ανήκαν στην οικογένεια Βοργία, κάποιοι εξ αυτών, παρότι είχαν τα χαρακτηριστικά αυτά της οικογένειας, αποδείχτηκαν αποτελεσματικοί Πάπες.

Παρ' όλα αυτά, έχουμε αυτή τη μεγάλη αναταραχή, η οποία και λήγει, τέλος πάντων αποκτά την εικόνα της ηρεμίας —αναλογικά—, μετά από μία μακρά σύνοδο στην Κωνσταντία, στην Κωνσταντζα (Konstanz) της νοτίου Γερμανίας, όπου για ένα μακρύ διάστημα συνεδρίασαν τα στελέχη της Καθολικής Εκκλησίας και τελικά βρήκαν κάποιες λύσεις στα εσωτερικά τους θέματα κι έτσι η Καθολική Εκκλησία μετά το 1417 μ.Χ. μοιάζει να είναι σε καλό δρόμο. Το μοιάζει όμως κρατήστε το! Γιατί εκεί που όλα μοιάζουν ήρεμα, ετοιμάζεται μια **μεγάλη** ανατροπή.

V5.2.3 Οι Άραβες εκδιώκονται από την Ισπανία (5')

<https://youtu.be/JvGRP4eabgE>

απομαγνητοφώνηση Diamant / αντιπαραβολή Lemonia9

Λέγαμε, στην προηγούμενή μας ενότητα, για τα όσα συνέβησαν με το Μεγάλο Σχίσμα της Καθολικής Εκκλησίας, με τη μεταφορά της έδρας του Πάπα στην Αβινιόν της Γαλλίας και ότι, μετά το 1417 μ.Χ., μοιάζει τα πράγματα να πηγαίνουν καλά. Και θα έλεγε κανείς ότι πηγαίνουν ακόμη καλύτερα από το εξής γεγονός:

Σ' αυτόν τον αιώνα, τον 15ο αιώνα μ.Χ., τα αγαπημένα *παιδιά* του Πάπα, που είναι οι

επιλέγουν ως έδρα τους την Αβινιόν.

Ισπανοί, μάχονται ενάντια στους μουσουλμάνους, οι οποίοι έχουν κατακτήσει την Ισπανία από το 711 μ.Χ. Θυμάστε, και στην ενότητα περί εβραίων το αναφέραμε αυτό, οι αραβικές στρατιές, το 711 μ.Χ. πέρασαν στην Ιβηρική Χερσόνησο, την κατέλαβαν, προσπάθησαν να καταλάβουν και την υπόλοιπη Ευρώπη, ηττήθηκαν από τους Γερμανούς στην περιοχή της σημερινής Γαλλίας το 732 μ.Χ. και μετά από —περίπου— το 1000 μ.Χ., αρχίζει η προσπάθεια των Ισπανών να απομακρύνουν τους Άραβες.

Ήδη από το 800 μ.Χ. υπήρχαν εξελίξεις, διότι Νορμανδοί έκαναν επιθέσεις —Νορμανδοί, δηλαδή Βίκινγκς— σε σημεία της βόρειας Ισπανίας και αυτό έπαιξε ρόλο στη θέση των Αράβων σ' αυτές τις περιοχές. Ο Καρλομάγνος είχε κατακτήσει στα βόρεια της Ισπανίας και γενικά αρχίζει αυτό που ονομάζεται "ρεκονκουίστα" (Reconquista), δηλαδή "η ανακατάληψη" και αυτοί οι τέσσερις χάρτες δείχνουν την εξέλιξη της ανακατάληψης της Ισπανίας. Πρώτα απελευθερώνεται, από τους Άραβες, η βόρεια ζώνη της Ιβηρικής χερσονήσου. Γρήγορα απαλλάσσεται η Πορτογαλία· η Πορτογαλία γύρω στο 1100 μ.Χ. έχει πλέον απελευθερωθεί και εξ αυτού η σημερινή Πορτογαλία είναι ένας αποχωρισμός από το κομμάτι της Ισπανίας και σταδιακά, μένει μόνο το κεντρικό και νότιο κομμάτι στους Άραβες. Η δε έσχατη περιοχή ελέγχου των Αράβων είναι η περιοχή της Γρανάδας· εδώ έδωσαν τις τελευταίες τους μάχες το 1492 μ.Χ., αφού έχασαν εδάφη και στα βορειότερα.

Έτσι, οι περιοχές οι οποίες έμοιαζαν να είναι οι πιο σημαντικές γι' αυτήν τη ρεκονκουίστα (Reconquista), την ανακατάληψη της Ιβηρικής χερσονήσου, είναι η περιοχή της Καστίλλης και της Αραγωνίας. Αυτές οι δύο περιοχές, σταδιακά, γίνονταν μεγαλύτερες και μεγαλύτερες. Δεν είναι τυχαίο ότι οι δύο βασιλείς, οι οποίοι επέτυχαν την τελική νίκη εναντίον των Αράβων, ήταν βασιλείς της Αραγωνίας και της Καστίλλης, που ένωσαν τα στρατεύματά τους, αλλά και τις ζωές τους και απομάκρυναν τους Άραβες — όπως είπαμε. Μάλιστα, η περιοχή της Αραγωνίας θα έχει κέρδη, όχι μόνο στην περιοχή της Ισπανίας, αλλά και στην περιοχή της Σαρδηνίας, της Σικελίας και της Νάπολης, και εξελίσσεται σε μία ισχυρή δύναμη της Ευρώπης.

Δεν μένει παρά να απομακρυνθούν οι Άραβες από το τελευταίο τους οχυρό, τη Γρανάδα, το 1492 μ.Χ. Το καλοκαίρι του 1492 μ.Χ. τελειώνει κι αυτή η προσπάθεια και οι Άραβες φεύγουν οριστικά από την Ισπανία, ξαναπερνούν στην Αφρική και, έκτοτε, θρηνούν την Ισπανία σαν χαμένη πατρίδα· οι Άραβες κλαίνε την Ισπανία σαν χαμένη πατρίδα, διότι εκεί βρίσκονταν για περίπου 800 χρόνια.

Οι βασιλείς, οι οποίοι πέτυχαν αυτήν την τελική νίκη εναντίον των Αράβων, είναι ο Φερδινάνδος και η Ισαβέλλα, δύο θερμότατοι χριστιανοί, θερμοί καθολικοί —εδώ τους βλέπουμε σε μία αποτύπωση προσευχής— και από αυτούς τους δύο ισχυρότερη προσωπικότητα, ως φαίνεται, ήταν η Ισαβέλλα, η οποία έπαιξε συνολικά ρόλο στα πράγματα και σ' όλες τις λύσεις. Θυμίζω ότι, μόλις κατελήφθη η Γρανάδα, εξεδιώχθησαν από την Ισπανία με διάταγμα αυτών των δύο βασιλέων —που πλέον ελέγχουν το σύνολο σχεδόν της Ισπανίας— και οι εβραίοι. Κι αυτό είχε και τις δικές του εξελίξεις στις επόμενες

ζώνες που ήρθαν.

V5.2.4 Ο Χριστόφορος Κολόμβος (10')

<https://youtu.be/JMP6MkoldgA>

απομαγνητοφώνηση mariaaggeliki9 / αντιπαραβολή Asimenia

Αυτή η νίκη του Φερδινάνδου και της Ισαβέλλας εναντίον των Αράβων, το 1492 μ.Χ., ήταν μια μεγάλη νίκη όχι μόνο εθνική (των Ισπανών) αλλά και της χριστιανοσύνης, και σηματοδοτεί μια νέα εποχή για την Ευρώπη και μία νέα εποχή και για τις ισορροπίες μεταξύ χριστιανισμού και μουσουλμανισμού.

Την ίδια εποχή που συμβαίνει αυτό το κοσμοϊστορικό γεγονός στην Ισπανία — δύο μάλλον κοσμοϊστορικά γεγονότα—, τα εξής τρία¹: διότι ταυτοχρόνως είναι και η εκδίωξη των Εβραίων, η εκδίωξη των Αράβων (των μουσουλμάνων), η Ισπανία μετατρέπεται σε μια καθαρά καθολική χώρα και μάλιστα σε μια εξαιρετικά *θερμή* καθολική χώρα. Μέχρι σήμερα οι Ισπανοί θεωρούνται *θερμοί* καθολικοί, όπως και οι Ιρλανδοί και οι Πολωνοί —για διάφορους ιστορικούς λόγους— δεν είναι απλώς καθολικοί, είναι πάρα πολύ αφοσιωμένοι καθολικοί.

Το 1492 μ.Χ. λοιπόν που συμβαίνουν αυτά τα γεγονότα και ενώ ακόμη είναι νωπές οι εξελίξεις, ένας παράξενος ναυτικός επιδιώκει να συναντήσει τη βασίλισσα Ισαβέλλα και ζητά επανειλημμένα ακρόαση, για να της εξηγήσει κάτι. Όταν τελικά έρχεται μπροστά στη βασίλισσα Ισαβέλλα ο Χριστόφορος Κολόμβος... έτσι λέγεται αυτός ο ναυτικός. Εδώ βλέπουμε μία προσωπογραφία του Χριστόφορου Κολόμβου.

Ο Χριστόφορος Κολόμβος ήταν Ιταλός, Γενοβέζος στην καταγωγή, πραγματικά άξιος και έμπειρος ναυτικός, ο οποίος είχε τη σκέψη ότι θα μπορούσε η Ισπανία να φτάσει στην Ινδία από άλλον δρόμο παρά από εκείνον τον οποίον επιχειρούσαν οι Πορτογάλοι, οι οποίοι ήδη είχαν βρει μια άκρη — κατά την πλοήγησή τους γύρω από την Αφρική είχαν βρει τον δρόμο προς την Ινδία.

---

¹ σημ. απομαγνητοφωνητών: υποθέτουμε ότι εννοεί α. την εκδίωξη των Αράβων, β. την εκδίωξη των Εβραίων και γ. την ανακάλυψη της Αμερικής από τον Κολόμβο.

Όμως ο Κολόμβος πιστεύει ότι η Γη είναι στρογγυλή και πιστεύει ότι αν κινηθεί από τα παράλια της Ισπανίας και της Πορτογαλίας (που βρίσκονται προς τον Ατλαντικό ωκεανό) προς τα δυτικά, αν κινηθεί δυτικά —μια και η Γη είναι στρογγυλή—, θα βρεθεί (κινούμενος δυτικά) στις Ινδίες. Το λέει αυτό στην Ισαβέλλα, λέει αυτήν την ιδέα του· η Ισαβέλλα είναι λίγο επιφυλακτική, γιατί της φαίνεται ένας παράξενος τύπος (τι θέλει ακριβώς αυτός ο άνθρωπος;). Εν πάση περιπτώσει, όμως, τον ακούει και καταλαβαίνει ότι δεν ζητάει και πολλά. Της ζητάει τρεις караβέλες —επανδρωμένες και με τα απαραίτητα τρόφιμα εξοπλισμένες— για να κινηθεί, πιστεύοντας ότι θα φτάσει στον στόχο του. Η Ισαβέλλα προφανώς σκέφτεται ότι δεν έχει να χάσει και τόσα πολλά: άμα αυτή η αποστολή των τριών πλοίων καταστραφεί δεν θα είναι και τόσο μεγάλη η απώλειά της· αυτοί οι ναυτικοί θα πνιγούν κάπου, αλλά αν πράγματι βρουν τις Ινδίες, κινούμενοι προς τα δυτικά, τότε θα είναι μεγάλη η εξέλιξη αυτή για το βασίλειό της. Ιδιαίτερα μάλιστα [τώρα] που οι Πορτογάλοι — που είναι γειτονικός και συγγενικός λαός, αλλά με τους Ισπανούς υπάρχει ανταγωνισμός— είχαν προηγηθεί και πήγαιναν προς τις Ινδίες. Έτσι η Ισαβέλλα πράγματι παραχωρεί στον Κολόμβο τρεις караβέλες επανδρωμένες και εξοπλισμένες με όλα τα απαραίτητα, μιας και ο Κολόμβος υπολόγιζε ότι δεν θα του πάρει και πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα για να φτάσει στις Ινδίες.

Πρέπει να πούμε στο σημείο αυτό ότι ο Κολόμβος είχε στη διάθεσή του πολύ ανακριβείς χάρτες, οι οποίοι βέβαια χάρτες —όπως είναι φανερό— δεν περιελάμβαναν μια ήπειρο ολόκληρη: την Αμερική. Κανείς ποτέ δεν είχε φανταστεί ότι υπάρχει μία ήπειρος ανάμεσα στην Ασία και την Αφρική και την Ευρώπη. Έτσι ήταν αισιόδοξος· ήταν αισιόδοξος επίσης ότι θα φτάσει στον στόχο του, διότι ρώτησε ναυτικούς και αλιείς από την περιοχή της Ισπανίας, την περιοχή της Πορτογαλίας. Οι αλιείς εκεί στην Πορτογαλία φτάνουν πολύ βαθιά μέσα στις θάλασσες, ψαρεύουν μακριά, και τους ρώτησε: τι μπορούν να του πουν, τι πληροφορίες μπορούν να του δώσουν από τα πελάγη που έχουν διατρέξει, και του είπαν κάποιοι και τρομακτικές ιστορίες, ότι, πρόσεξε, σε κάποια φάση ανοίγει το πέλαγος, σε καταπίνει· άλλοι του είπαν ότι, πρόσεξε, υπάρχει ένα σημείο του ωκεανού που βγαίνουν φίδια από τη θάλασσα και πιάνουν τις καρίνες των πλοίων και τα σταματούν και πνίγουν τα καράβια. Το ενδιαφέρον είναι [ότι] αυτό το δεύτερο ο Κολόμβος το συνάντησε: είναι η Θάλασσα των Σαργασσών η οποία βρίσκεται κοντά προς την Καραϊβική και τα παράλια της Φλόριντα.

Εν πάση περιπτώσει, ο Κολόμβος, στηριζόμενος και στο γεγονός ότι υπάρχει ένα ρεύμα

θαλάσσιο, που φεύγει από τις ακτές της δυτικής Αφρικής και κινείται προς τα δυτικά, πίστεψε ότι —σαν καλός ναυτικός— θα πάρει αυτό το ρεύμα και το ρεύμα αυτό θα τον οδηγήσει στις Ινδίες. Έτσι έκαμε την περίφημη διαδρομή του· κινήθηκε προς τα Κανάρια Νησιά. (Εδώ είναι η Ευρώπη. Εδώ είναι η Αφρική.) Κινήθηκε από την Ιβηρική Χερσόνησο προς τα Κανάρια Νησιά, από τα οποία περνά αυτό το ρεύμα που κινείται προς τα δυτικά. Τα ρεύματα είναι πολύ σημαντικά για τους ναυτικούς, γιατί τους καθοδηγούν μέσα στο πέλαγος και μπορούν να τα πάρουν και να βοηθηθούν ως προς την κίνηση. Έτσι, αυτό έκανε και ο Κολόμβος: κινήθηκε παίρνοντας το ρεύμα. Το ρεύμα αυτό τον έφερε στην περιοχή της Καραϊβικής.

Εκεί αποβιβάστηκε ευτυχισμένος ότι βρέθηκε στις Ινδίες και γι' αυτό ονόμασε τους κατοίκους που βρήκε εκεί "Ινδιάνους". Και έτσι σήμερα υπάρχει ένα πρόβλημα, διότι Ινδιάνοι λέγονται οι αυτόχθονες κάτοικοι της ηπείρου της αμερικανικής, και Ινδοί οι κάτοικοι της Ινδίας. Στην αγγλική γλώσσα είναι Indians και οι δύο, οπότε μπερδεύεται το πράγμα.

Έτσι, ο Κολόμβος επέτυχε στην αποστολή του. Αποβιβάστηκε, συνάντησε ανθρώπους, συνάντησε πολιτισμούς, είδε καταστάσεις και γύρισε πίσω στην Ισπανία παίρνοντας μια αντίστροφη διαδρομή, ακολουθώντας και πάλι ένα θαλάσσιο ρεύμα το οποίο οδηγούσε προς τα ανατολικά και έτσι έφτασε, και πάλι με θαλάσσιο ρεύμα, στην Ευρώπη.

Η Θάλασσα των Σαργασών, για την οποία σας μίλησα, είναι ακριβώς αυτό εδώ το σημείο. Πράγματι εκεί είναι μια μεγάλη περιοχή. Σήμερα εκεί υπάρχει και το λεγόμενο "Τρίγωνο των Βερμούδων", όπου μέσα στον ωκεανό φύονται φύκια τα οποία κολλούν το ένα πάνω στο άλλο και καλύπτουν το βάθος του ωκεανού και δημιουργούν ένα πεδίο σαν λιβάδι μέσα στο οποίο κινούνται σαν φίδια αυτά τα φύκια δημιουργώντας μια μικρο-κατάσταση εκεί πέρα, ένα μικροκλίμα, διότι μέσα σ' αυτά τα φύκια αναπαράγονται δισεκατομμύρια ψάρια και όλη η θάλασσα πάλλεται. Άρα, οι ναυτικοί που του περιέγραψαν αυτήν την κατάσταση εκεί, φαίνεται ότι κάποιος είχε φτάσει κάποτε στη Θάλασσα των Σαργασών, που δεν είναι τόσο μακριά από την Αμερική και όχι μόνο έφτασαν, αλλά και γύρισαν κιόλας. Κανείς δεν ξέρει τι έγινε πριν από τον Χριστόφορο Κολόμβο.

Ο Χριστόφορος Κολόμβος έφτασε στην Αμερική το 1492 μ.Χ. Δεν κατάλαβε ότι έφτασε στην Αμερική, ήταν βέβαιος ότι έφτασε στις Ινδίες. Γύρισε πίσω στην Ισπανία και στον Φερδινάνδο γεμάτος χαρά. Τους ανήγγειλε το καλό νέο. Στη ζωή του επανήλθε δύο φορές και εξερεύνησε κάποια σημεία και πέθανε πιστεύοντας ότι έφτασε στις Ινδίες. Δεν κατάλαβε ποτέ ότι έφτασε σε κάτι τελείως διαφορετικό, σε μια άλλη ήπειρο.

Εβδομάδα 6: Οι θρησκείες των γεωργών του Νέου Κόσμου

6.1: Η προκολομβιανή Αμερική

V6.1.1 Αμερική: η ήπειρος των άκρων (12')

<https://www.youtube.com/watch?v=NG4ilmq8DqI>

απομαγνητοφώνηση Lemonia9 / αντιπαραβολή Asimena

Δεν έφτασε στις Ινδίες ο Κολόμβος, έφτασε στην ήπειρο που λέγεται "Αμερική". Στην ήπειρο που λέγεται Αμερική είχαν φτάσει —όπως είπαμε στα πρώτα μας μαθήματα— Ασιάτες, ασιατικής καταγωγής άνθρωποι, χιλιάδες χρόνια πριν (περί το 30.000 π.Χ.) —υπάρχουν διάφορες εκτιμήσεις πότε έφτασαν οι πρώτοι Ασιάτες εκεί— και εγκατεστάθηκαν σε διάφορα σημεία της ηπείρου. Προφανώς ήρθαν από τον Βορρά, όπως είπαμε, κινήθηκαν και μέσα στα χιλιάδες χρόνια, σταδιακά, άλλοι έμειναν εδώ, άλλοι εκεί, άλλοι κινήθηκαν παρακάτω και σταδιακά ολόκληρη η ήπειρος καλύφθηκε από ανθρώπους, στα σημεία που καλύφθηκε από ανθρώπινη εγκατάσταση. Εξάλλου, υπολογίζεται ότι από την Ασία ήρθαν και άλλα κύματα ανθρώπινης εγκατάστασης.

Πάντως, όταν έφτασε εκεί ο Κολόμβος, η αμερικανική ήπειρος παρουσιάζει τα εξής χαρακτηριστικά:

Πρώτα πρώτα, γεωγραφικά, αυτή η ήπειρος πρέπει να πούμε ότι είναι ιδιαίτερη ήπειρος. Είναι η πιο μακρόστενη ήπειρος του κόσμου. Είναι η μόνη η οποία ξεκινά από τον Βόρειο Πόλο και φτάνει στον Νότιο Πόλο· καμία ήπειρος δεν έχει τέτοια έκταση (η Ασία είναι μεγαλύτερη σε έκταση, αλλά ο τρόπος έκθεσης της Αμερικής —από βορρά προς νότο— είναι διαφορετικός).

Η Αμερική, επίσης, θεωρείται η ήπειρος των άκρων. Έχει χαρακτηριστικά παράξενα. Σε αυτήν την ήπειρο υπάρχει η μεγαλύτερη οροσειρά στον κόσμο, που είναι η οροσειρά των Άνδεων. Οι Άνδεις —ο χάρτης μας εδώ είναι πολιτικός, δεν είναι γεωφυσικός— εκτυλίσσονται κατά μήκος ολόκληρης της δυτικής ακτής της Νοτίου Αμερικής. Υψηλά βουνά συνεχίζουν, επίσης, προς τα δυτικά της Βόρειας Αμερικής (τα Βραχώδη Όρη) και τα Βραχώδη Όρη έχουν το ψηλότερό τους σημείο εδώ, στην περιοχή του Καναδά, στην περιοχή του όρους Ντενάλι ή ΜακΚίνλεϋ (στην Αλάσκα βρίσκεται το ΜακΚίνλεϋ, πάνω στον βορρά).

Εδώ δε οι Άνδεις, προς τον νότο, πάλι στο δυτικό τμήμα, θεωρείται αναλογικά η πιο υψηλή οροσειρά στον κόσμο: όχι γιατί έχει τις ψηλότερες κορυφές στη Γη (τις ψηλότερες κορυφές στη Γη τις έχει η οροσειρά των Ιμαλαΐων που στέφει την Ινδία), όμως, επειδή είναι τόσο μακριά οροσειρά με τόσες πολλές κορυφές πάνω από 6.000 και 6.500 μέτρα, οι Άνδεις αναλογικά είναι η ψηλότερη οροσειρά στον κόσμο. Και έρχεται σαν ένα τείχος, τρομερά ψηλό τείχος, να αποκόψει το δυτικό τμήμα της Νοτίου Αμερικής από το ανατολικό.

Αυτό δημιουργεί παράξενες καταστάσεις σε αυτήν την ήπειρο, διότι εδώ (σ' αυτή την ήπειρο) υπάρχει το πιο πλούσιο δάσος στον κόσμο, το πιο υγρό τροπικό δάσος στον κόσμο, που είναι

το δάσος του Αμαζονίου (κατά κύριο λόγο στη Βραζιλία). Ο Αμαζόνιος είναι ο ποταμός με τη μεγαλύτερη παροχή ύδατος στον κόσμο, ο πιο πλούσιος σε ύδατα ποταμός· δεν είναι στην ουσία ένας ποταμός, είναι χιλιάδες ποταμοί και παραπόταμοι, οι οποίοι, τέλος πάντων, κάποια στιγμή δημιουργούν μια κεντρική ροή — δεν πρόκειται για ποτάμι, πρόκειται για κινούμενη θάλασσα! Μέσα στον Αμαζόνιο υπάρχουν και δελφίνια (ροζ δελφίνια), τελείως ειδική πανίδα.

Δίπλα στον Αμαζόνιο, σε μικρή απόσταση απ' τον Αμαζόνιο, προς την πλευρά του Περού και της Χιλής, υπάρχει η πιο απόλυτη έρημος στον κόσμο: η έρημος Ατακάμα, στην οποία βρέχει μία φορά στα 150 χρόνια. Στην έρημο της Σαχάρα βρέχει μία φορά στα 7 ή 9 χρόνια, στην έρημο Ατακάμα μία φορά στα 140-150 χρόνια! Μιλάμε για την πιο απόλυτη, την πιο άνυδρη έρημο του κόσμου, δίπλα στο όργιο των δασών και των νερών. Αυτό είναι μία πραγματικότητα αυτής της ηπείρου, η οποία είναι η ήπειρος των άκρων.

Αυτή η ήπειρος έχει σημεία εύφορα και σημεία που δεν είναι εύφορα —έχει και ερήμους, όπως είπαμε—, έχει και πολύ παγωμένα σημεία, στα οποία δεν [θα] μπορούσε να αναπτυχθεί [κάτι] άλλο παρά το κυνήγι. Τα σημεία προς τον νότο και τα σημεία προς τον βορρά φυσικά είναι σημεία κυνηγών, δηλαδή αλιέων ή κυνηγών. Αλλά στην ιστορία τους εδώ, σε αυτήν την ήπειρο, αναπτύχθηκε η γεωργία. Όταν μιλούσαμε για τη γεωργία, αναφέραμε ότι η αμερικανική ήπειρος έφτασε στην κατάκτηση της γεωργίας στην 3η χιλιετία π.Χ.· όχι τόσο γρήγορα όσο οι περιοχές της Μεσοποταμίας, αλλά έφτασε με φυτά όπως το καλαμπόκι —όπως αναφέραμε—, όπως η πατάτα, όπως η τομάτα, οι πιπεριές, τα κολοκύθια, τα φασόλια κ.λπ.

Τώρα, η ήπειρος αυτή είχε σημεία στα οποία κατά κύριο λόγο αναπτύχθηκε η γεωργία πιο έντονα και ο πολιτισμός, θα λέγαμε, πιο έντονα. Αυτός εδώ ο χάρτης μάς δείχνει τα σημεία στα οποία υπήρξε πιο ισχυρή ανάπτυξη και της γεωργίας και του πολιτισμού. Αυτά τα μοβ σημεία δείχνουν τα σημεία στα οποία αναπτύχθηκαν οι πιο δυναμικοί πολιτισμοί ολόκληρης της ηπείρου πριν από τον Κολόμβο.

Γενικά, την ιστορία ολόκληρης της Αμερικής τη χωρίζουμε στην προκολομβιανή ιστορία και στη μετακολομβιανή ιστορία και τούτο διότι από την ώρα που έφτασαν πλέον εδώ οι Ευρωπαίοι (πρώτα οι Ισπανοί και οι Πορτογάλοι και αργότερα οι Άγγλοι και οι Γάλλοι· οι Ισπανοί και οι Πορτογάλοι στο κέντρο της ηπείρου και στον νότο, οι Άγγλοι και οι Γάλλοι στον βορρά της ηπείρου, πάνω από το Μεξικό), όταν λοιπόν ήρθε εδώ ο Κολόμβος, δύο περιοχές της Κεντρικής και Νότιας Αμερικής παρουσίαζαν υψηλό πολιτισμό.

Στις πράσινες ζώνες αυτού του χάρτη και στις μοβ αυτές ζώνες του χάρτη έχουμε γεωργία, η οποία είναι εντατική και προχωρημένη. Όμως, εδώ βρίσκεται το τεράστιο δάσος του Αμαζονίου και σε αυτές τις περιοχές εδώ, τις νοτιότερες, είναι κυνηγοί (όπως λέει [ο χάρτης]: κυνηγοί και βοσκότοποι), γιατί είναι πολύ κρύοι τόποι και δεν μπορεί να αναπτυχθεί η γεωργία.

Έτσι, ο Κολόμβος έφτασε σε μια ήπειρο η οποία είχε φτάσει στη γεωργία, αλλά δεν είχε μπορέσει όλα αυτά τα χιλιάδες χρόνια να φτάσει στις κατακτήσεις κάποιων σημείων. Παραδείγματος χάριν, αυτή η ήπειρος δεν είχε σκληρά μέταλλα ή δεν είχε φτάσει να έχει σκληρά μέταλλα (σήμερα η αμερικανική ήπειρος έχει πλούσια ορυχεία), όμως σε χαμηλό βάθος βρίσκονταν μεγάλα αποθέματα ασημιού και χρυσού, που είναι μαλακά μέταλλα. Η ήπειρος αυτή έχει πολύ χαλκό σε βαθύτερα σημεία· χαλκό είχαν βρει και αυτοί οι

προκολομβιανοί Αμερικανοί. Τον χρησιμοποιούσαν σε μικρές ποσότητες, για κοσμήματα και για αναθήματα στους ναούς, αλλά όχι για εργαλεία. Δεν είχαν μέταλλα, δεν είχαν σκληρά μέταλλα για να κάνουν εργαλεία.

Τα εργαλεία τους ήταν από σκληρυμένο ξύλο, από αιχμηρές πέτρες, από σκληρές πέτρες. Με αυτά τα εργαλεία και με τέτοιο τρόπο εξάλλου έκαναν τα έργα τα οποία έκαναν και με αυτά τα εργαλεία πολεμούσαν. Παραδείγματος χάριν, δεν είχαν υνί και η γεωργία στην Αμερική (στην προκολομβιανή Αμερική) γινόταν με τρύπα (έκαναν τρύπα στη γη με οξύ και σκληρυμένο ξύλο) και σπόρο, τρύπα – σπόρο, τρύπα – σπόρο, τρύπα – σπόρο... Δεν είχαν φτάσει στο υνί.

Επίσης, δεν είχαν φτάσει στον τροχό. Είχαν ανακαλύψει τον τροχό, αλλά δεν είχαν ανακαλύψει τον άξονα, το να συνδέσουν δύο τροχούς σε άξονα. Έτσι, δεν μπορούσαν να διευκολυνθούν στη μεταφορά μέσω των αξόνων. Οι μεταφορές γίνονταν στις πλάτες των ανθρώπων, διότι ολόκληρη ήπειρος στερούνταν ζώων μεταφοράς. Το μόνο ζώο το οποίο μπορούσε να μεταφέρει κατιτί σε αυτήν την ήπειρο είναι το λάμα στην Κεντρική και Νότια Αμερική — το λάμα είναι ένα είδος καμήλας.

Κάποτε, γεωλογικά, η Αμερική ήταν ενωμένη με την Αφρική και υπήρχε η Παγγαία, όπως λεγόταν, και έτσι το λάμα ανήκει στην κατηγορία των καμηλών (των καμήλων — είναι η καμήλα). Να το το λάμα! Όμως, το λάμα είναι ένα ζώο, το οποίο δεν μπορεί να φορτωθεί μεγάλο βάρος. Εξημερώθηκε και βοήθησε την κατάσταση σ' αυτούς τους λαούς, ήταν ένα ζώο που βοηθούσε τη ζωή των ανθρώπων, αλλά δεν ήταν σε θέση να φορτωθεί πάνω στην πλάτη του πολλά κιλά, γιατί κατέρρεε, δεν είχε αυτή τη δυνατότητα.

Έτσι, η ήπειρος στην οποία έφτασαν οι Ισπανοί, παρουσίαζε τέτοιες καταστάσεις, τέτοια δεδομένα. Ήταν μια ήπειρος εξαιρετικά πλούσια σε φυτά (σε χλωρίδα), εξαιρετικά πλούσια σε πανίδα, αλλά λίγα από τα ζώα της πανίδας ήταν χρήσιμα στον άνθρωπο ως ζώα τα οποία μπορούσαν να εξημερωθούν.

Σε αυτήν την ήπειρο, λοιπόν, έρχεται τώρα ένας λαός και μέσω αυτού του λαού (των Ισπανών και των Πορτογάλων που θα έρθουν στη συνέχεια) μια ολόκληρη ήπειρος, οι οποίοι βρίσκονται σε άλλο επίπεδο πολιτισμού, σε άλλο σημείο πολιτισμού, σε έναν προχωρημένο γεωργικό πολιτισμό με σκληρά μέταλλα και με πυροβόλα όπλα. Εδώ θα έχουμε μεγάλες εξελίξεις.

V6.1.2 Επιτεύγματα της προκολομβιανής Αμερικής (13')

<https://www.youtube.com/watch?v=YKMN50ZEP-E>

απομαγνητοφώνηση angelina / αντιπαραβολή Lemonia9

Μιλάμε, λοιπόν, για την Κεντρική και Νότια Αμερική —σ' αυτή τη φάση μας—, ακριβώς διότι οι Ισπανοί το 1492 μ.Χ. έφθασαν μέσω του Κολόμβου βεβαίως —ο οποίος ήταν Ιταλός στην καταγωγή, αλλά δούλευε για τους βασιλείς της Ισπανίας—, έφθασε σε αυτές τις περιοχές, στην Κεντρική και Νότιο Αμερική· είναι οι περιοχές που έλεγξαν.

Και μιλήσαμε για την καταπληκτική γεωφυσική ποικιλία αυτής της ηπείρου —είναι η πιο ποικίλη ήπειρος στον κόσμο, ακριβώς διότι εκτείνεται τόσο από τον νότο προς τον βορρά—

και πως η ήπειρος αυτή είχε φτάσει στη γεωργία — μάλιστα σε εξελιγμένη εξημέρωση φυτών. Η γεωργία σε αρκετά σημεία αυτής της ηπείρου γινόταν πάνω στις Άνδεις, όπως δείξαμε σε προηγούμενό μας χάρτη, γι' αυτό και έπρεπε οι γεωργοί να σκάψουν πάνω στις Άνδεις μεγάλες πεζούλες και εκεί, σ' αυτές τις αναβαθμίδες, καλλιεργούσαν. Βοηθιόνταν και από την υγρασία που δεσμεύουν οι Άνδεις απ' τον ωκεανό αλλά και χρειαζόταν —για να καλλιεργήσουν τη γη— ένα μεγάλο σύστημα καναλιών, πάρα πολύ προχωρημένων και περίπλοκων. Σήμερα θαυμάζεται και μελετάται.

Επαναλαμβάνω, παραμένουν θαυμαστά όλα τα έργα τα οποία έκαναν οι άνθρωποι εκεί στην προκολομβιανή περίοδο και από το γεγονός που τόνισα και στην προηγούμενή μας ενότητα: ότι δεν υπήρχαν εργαλεία με σκληρά μέταλλα. Όλα έγιναν με έναν θαυμαστό τρόπο, δηλαδή χρησιμοποιώντας πέτρα για την πέτρα, ξύλο και στιδήποτε άλλο παρείχε η φύση. Και επίσης, δεν είχαν τον τροχό, δεν είχαν ζώα μεταφοράς. Όπως είπαμε, το μόνο ζώο που υπήρχε στον νότο, πάνω στις Άνδεις, είναι το λάμα —που είναι ένα είδος καμήλας— που όμως το φουκαριάρικο δεν μπορεί να σηκώσει μεγάλα βάρη. Σ' αυτήν την ήπειρο το άλογο ήταν άγνωστο την εποχή που ήρθαν οι Ισπανοί και φυσικά ήταν άγνωστο και το γαϊδούρι, άγνωστο και το βόδι, άγνωστο και το μουλάρι — αφού δεν υπήρχαν γαϊδούρια και άλογα. Έτσι, ενώ στερείτο [αυτή η ήπειρος] τόσων πραγμάτων που θα βοηθούσαν τη ζωή των ανθρώπων εκεί, οι άνθρωποι είχαν βρει άλλες μεθόδους για την επιβίωσή τους και είχαν παραγάγει πολιτισμούς.

Αυτή η ποικιλία που αναφέραμε στο γεωφυσικό ανάγλυφο της ηπείρου, παρήγαγε και μεγάλη ποικιλία γλωσσών, φυλών και ομάδων. Επρόκειτο για μία ήπειρο που, πριν από την έλευση των Ευρωπαίων, παρουσίαζε τεράστια ποικιλία γλωσσών και φυλών, και τούτο διότι το ύψος των Άνδεων, το άγριο της διαμόρφωσης των Άνδεων, οι γκρεμοί, οι έρημοι, τα τεράστια δάση, απέκλειαν ομάδες ανθρώπων μεταξύ τους και έτσι δημιουργούνταν πάρα πολύ μικρότεροι πολιτισμοί. Πολλοί απ' αυτούς ήταν πολιτισμοί των δασών, που οι άνθρωποι έμειναν σε επίπεδο κνηγού, αλλά —όπως είπαμε— σε διάφορα σημεία υπήρχε και γεωργία.

Πριν από τους Ευρωπαίους εδώ είχαν αναπτυχθεί πολιτισμοί όπως εκείνοι των Ζαποτέκων, των Τολτέκων, των Τσαβίν, των Νάζκα· οι Νάζκα, που ίσως σας φέρνει στον νου τις καταπληκτικές χαράξεις που έχουν κάνει σε τεράστιες εκτάσεις πάνω σε βράχια και φαίνονται από ψηλά — ποιος ξέρει για ποιον λόγο κάναν αυτά τα έργα.

Όμως, απ' όλους αυτούς, οι πιο σημαντικοί είναι τρεις πολιτισμοί, στους οποίους θα αναφερθούμε: ο ένας είναι ο πολιτισμός των Ίνκας, ο άλλος είναι ο πολιτισμός των Μάγιας και [ο τρίτος] των Αζτέκων.

Οι προκολομβιανοί πολιτισμοί παρουσίαζαν καταπληκτική κεραμική —καταπληκτική κεραμική!— και μέχρι σήμερα παράγεται στην Αμερική θαυμάσια κεραμική. Κοιτάξτε ένα τέτοιο έργο κεραμικής: πρόκειται για μια κανάτα, όμως σε αυτή την κανάτα αποτυπώνεται με απίστευτο ρεαλισμό η ώρα της γέννησης ενός μωρού. Η μητέρα αυτή τη στιγμή είναι στην ώρα της απομάκρυνσης πλέον του βρέφους απ' το δικό της σώμα, μια άλλη γυναίκα την κρατά για να αντέξει τον πόνο και μια άλλη γυναίκα δέχεται το νεογέννητο. Αυτές οι — τέτοιου τύπου— παραστάσεις με πτηνά, με ζώα, με ανθρώπινες δράσεις, καθιστούν την κεραμική της Λατινικής Αμερικής... — γιατί έτσι λέγεται η Κεντρική και Νότια Αμερική. Εκ των υστέρων ονομάζεται έτσι: Λατινική. Γιατί; Γιατί εδώ ήλθαν κυρίως Ισπανοί και Πορτογάλοι, οι οποίοι μιλούν λατινογενείς γλώσσες. Έτσι, η Κεντρική και Νότια Αμερική ονομάζεται Λατινική Αμερική. Η κεραμική, λοιπόν, της Λατινικής Αμερικής είναι ίσως η καταπληκτικότερη —στην παραστατικότητα της τουλάχιστον— της ανθρώπινης ιστορίας.

Τώρα, στη Λατινική Αμερική, όταν έφτασαν οι Κονκισταδόρες (οι [Ισπανοί] κατακτητές δηλαδή), βρήκαν στη Νότια Αμερική έναν πολιτισμό που ονομαζόταν Ίνκας. Αυτοί οι Ίνκας είχαν αναπτύξει μια αυτοκρατορία πάνω στις Άνδεις, στην περιοχή που σήμερα —περίπου— είναι Περού, τμήμα της Χιλής και τμήμα του Ισημερινού και της Κολομβίας. Αυτός ο πολιτισμός των Ίνκας ήταν ένας πολιτισμός ορεινός και έχει αυτά τα χαρακτηριστικά (τη σκληρότητα δηλαδή των ορεινών τοπίων), όμως ανέδειξε μια σειρά τεχνικών έργων τα οποία είναι θαυμαστά μέχρι και σήμερα.

Οι Ίνκας —αυτούς συνάντησαν οι Ισπανοί όταν έφτασαν εκεί— είχαν εκείνη τη στιγμή στη Νότια Αμερική τον σημαντικότερο πολιτισμό και ανάμεσα στα έργα τους είναι το περίφημο μονοπάτι των Ίνκας, το οποίο ξεπερνά τα 24.000 χιλιόμετρα.¹ Το μονοπάτι των Ίνκας είναι ένα καλντερίμι, δεν είναι κάτι άλλο από ένα πολύ προσεγμένο καλντερίμι 24.000 χιλιομέτρων. Είναι από τα καταπληκτικά τεχνικά έργα της ιστορίας της ανθρωπότητας και γίνεται ακόμη πιο καταπληκτικό, αν σκεφτεί κανείς ότι έγινε με ανθρώπινη δύναμη και μόνο, χωρίς τη βοήθεια ζώων μεταφοράς, χωρίς τη βοήθεια εργαλείων με σκληρά μέταλλα. Εδώ έχουμε μία αποτύπωση ενός σημείου του μονοπατιού των Ίνκας —μόνο οι ρωμαϊκοί δρόμοι ξεπερνούν το τεχνικό αυτό έργο της αρχαιότητας [και] μπορούν να συγκριθούν με το μονοπάτι των Ίνκας—, το οποίο δεν περιλαμβάνει μόνο το καλντερίμι αλλά και γέφυρες οι οποίες δημιουργούνταν με φυτικά υλικά για να καλύπτουν τους γκρεμούς και τα δύσκολα σημεία αυτού του μονοπατιού.

Οι Ίνκας διέθεταν κεντρική εξουσία. Οι βασιλείς τους είχαν πάρα πολύ επιβλητική παρουσία —το βλέπετε και σε αυτή την αποτύπωση— και δέχονταν στα αυτοκρατορικά τους διαμερίσματα τους υπηκόους τους και τα δώρα των υπηκόων τους. Εδώ βλέπουμε μία αποτύπωση βασιλέως των Ίνκας, ο οποίος συζητά με τους συμβούλους του και δέχεται επισκέψεις και συνομιλεί με τον επισκέπτη.

Οι Ίνκας δεν διέθεταν γραφή, διέθεταν όμως έναν τρόπο γραφής που σχετίζεται με την έννοια των πολλών αυτών τριχών —ας πούμε—, σπάγκων, επάνω στις οποίες γίνονται κόμποι. Αυτοί οι κόμποι, ανάλογα με το σημείο στο οποίο βρίσκονται, κάτι λένε. Αυτός ήταν ο δικός τους τρόπος γραφής, δεν ήταν γραπτός.

---

¹ Το οδικό δίκτυο των Ίνκας συνολικά καλύπτει περ. 40.000 χιλιόμετρα (εάν σε αυτό συνυπολογισθούν και προγενέστερα μονοπάτια και δρόμοι στις Άνδεις).

Εκτός από τους Ίνκας, όταν ήρθαν οι Κονκισταδόρες, βρήκαν άλλον έναν σημαντικότατο πολιτισμό — στην Κεντρική Αμερική τώρα, στην περιοχή που είναι σήμερα Μεξικό, Ονδούρας και Γουατεμάλα: ήταν ο πολιτισμός των Αζτέκων. Αυτός ο πολιτισμός των Αζτέκων είχε διαδεχθεί έναν προηγούμενο σπουδαιότατο πολιτισμό της Κεντρικής Αμερικής, τον πολιτισμό των Μάγιας.

Κλείνουμε αυτή τη μικρή μας ενότητα με ένα τραγούδι σύγχρονο, που όμως, στον τρόπο της γραφής του και τη σύλληψη του μουσικού του δρόμου, ακολουθεί τα χνάρια της μουσικής των Άνδεων, των Ίνκας. Χαρείτε τη ζωντάνια και τον χαρακτηριστικό ήχο του πνευστού που χρησιμοποιείται πάνω σ' αυτά τα ψηλά βουνά μέχρι και σήμερα.

V6.1.3 Τα επιτεύγματα των Μάγιας (12')

---

https://www.youtube.com/watch?v=jrjsL7_GTK8

απομαγνητοφώνηση fkalogeroroulou / αντιπαραβολή Lemonia9

Μιλήσαμε λοιπόν —τώρα πλέον— για την Κεντρική Αμερική, ανεβήκαμε από τις Άνδεις. Και εκεί, σ' αυτήν την τελείως ενδιαφέρουσα διαμόρφωση, που ενώνει το μεγάλο κομμάτι της Βόρειας Αμερικής με το μεγάλο κομμάτι της Νότιας Αμερικής (αυτό που λέγεται σήμερα Κεντρική Αμερική), που στην ουσία περιλαμβάνει αυτά τα κράτη που καλύπτουν τις λεπτές ζώνες, από εδώ πλέον αρχίζει και αναπτύσσεται η σημερινή χώρα που ονομάζεται Μεξικό. Ονομάζεται Μεξικό¹ από τους Κονκισταδόρες, εκείνοι υιοθέτησαν αυτό το όνομα.

Στην περιοχή λοιπόν αυτή είχε ακμάσει, πριν έρθουν οι Κονκισταδόρες, ο πιο μεγάλος προκολομβιανός πολιτισμός ολόκληρης της αμερικανικής ηπείρου. Σ' αυτό δηλαδή που είναι σήμερα νότιο Μεξικό και κυρίως στη μεγάλη μύτη της κατάληξης προς τον Κόλπο του Μεξικού, που ονομάζεται Χερσόνησος του Γιουκατάν. Αυτή εδώ είναι η Χερσόνησος του Γιουκατάν και βλέπετε ήδη στον χάρτη αναφέρει τη λέξη "Μάγια".

Εδώ αναπτύχθηκε λοιπόν ο πολιτισμός των Μάγιας, που μέχρι πρόσφατα θεωρούνταν ότι άρχισε να ανθεί γύρω στο 300 μ.Χ. Ξέρουμε ότι έληξε το 900 μ.Χ., δηλαδή σχεδόν 500 χρόνια πριν έρθουν οι Ευρωπαίοι. Αγνοούμε τον λόγο για τον οποίο χάθηκε αυτός ο πολιτισμός. Και χάθηκε με έναν παράξενο τρόπο, που θα σας εξηγήσω, διότι είχε λαμπρότατα επιτεύγματα, τα οποία μετά δεν θυμόταν κανείς. Δηλαδή δεν κληρονομήθηκαν στους επιγόνους. Δεν

---

¹ Μεξικό το ονόμασαν οι Ισπανοί στη βάση τοπωνυμίου γηγενών.

υπάρχει ακόμα απάντηση τι συνέβη με αυτόν τον πολιτισμό των Μάγιας, ενώ ανθρωπολογικά εξακολουθούν να υπάρχουν ομάδες που ονομάζονται Μάγιας.

Ο πολιτισμός των Μάγιας σήμερα, με βάση καινούργια αρχαιολογικά δεδομένα, μετακινείται από την προηγούμενη άποψη (του 300 μ.Χ.) και μετακινείται πολύ πρωϊμότερα. Ήδη έχουν βρεθεί ευρήματα που τον τοποθετούν στο 300 και στο 500 π.Χ. Και αυτός ο πολιτισμός παραμένει θαυμαστός σε παγκόσμιο επίπεδο για ορισμένες του κατακτήσεις που είναι μοναδικές. Επρόκειτο για έναν εξαιρετικής επίδοσης στα μαθηματικά πολιτισμό, με σπουδαιότερες επιδόσεις στην αστρονομία. Οι αστρονόμοι των Μάγιας προέβλεπαν με ακρίβεια φαινόμενα του ουρανού, τις διαδρομές κομητών, την επανεμφάνιση κάποιων φαινομένων σε σχέση με τα άστρα και τους κομήτες και τους πλανήτες. Μέτρησαν τον χρόνο με ακρίβεια, το έτος σε 365 ημέρες και 6 ώρες. [Μέτρησαν] τον χρόνο —είπαμε σε άλλη στιγμή— με μεγαλύτερη ακρίβεια από κάθε άλλον, διότι συνδύασαν, για να μετρήσουν τον κύκλο του έτους, πολλαπλά σημεία του ουρανού θόλου και έτσι συνέκλιναν τις παρατηρήσεις τους με ακρίβεια κλάσματος του δευτερολέπτου.

Έφτασαν στην έννοια του μηδενός και έκαναν εξαιρετικά τεχνικά έργα, θαυμάσιους ναούς — οι ωραιότεροι ναοί της προκολομβιανής Αμερικής είναι στις περιοχές τους. Και, επίσης, δημιούργησαν ένα εκπληκτικό σύστημα καναλιών, εφευρετικότατο, και επίσης σύστημα αποχετεύσεων και τεχνικών έργων. Οι Μάγιας, επίσης, είναι ο μόνος λαός ο οποίος απέκτησε γραφή. Πολλά κείμενα Μάγιας υπήρχαν ακόμη (τουλάχιστον υπήρχαν κάπου αποθηκευμένα) όταν έφτασαν οι Ευρωπαίοι, οι Ισπανοί, οι οποίοι δυστυχώς ήταν συστηματικοί καταστροφείς των έργων των Μάγιας και έτσι δεν έχουν μείνει πολλά από αυτά τα γραπτά τους μνημεία.

Εν πάση περιπτώσει, οι Μάγιας χάθηκαν κάπου εκεί στο 900 μ.Χ. μυστηριωδώς, όπως σας είπα, ο πολιτισμός τους, όχι οι ίδιοι ως όντα βιολογικά. Και στην ίδια περιοχή, αργότερα, αναπτύχθηκε ο πολιτισμός των Αζτέκων. Όταν έφτασαν δηλαδή εκεί πέρα οι Κονκισταδόρες, συνάντησαν τους Ίνκας στον νότο και τους Αζτέκους στο κέντρο, στην Κεντρική Αμερική.

Οι Αζτέκοι, τώρα, ήταν ένας πολιτισμός ισχυρός, ο αντίστοιχος των Ίνκας, άνω των Άνδεων, αλλά φυσικά δεν είχε σχέση με τα καταπληκτικά επιτεύγματα των Μάγιας. Οι Αζτέκοι δεν διέθεταν φυσικά τη γραφή των Μάγιας. Διέθεταν όμως έναν τρόπο εικονογραφικής γραφής, που διαφέρει πολύ από τη γραφή που σας έδειξα πριν. Σας θυμίζω τη γραφή των Ίνκας: η γραφή των Ίνκας είναι γραφή που αξιοποιεί τους σπάγκους — σπάγκος με κόμπους. Εδώ, σε αυτή την αποτύπωση, φαίνεται με ποια λογική οι αλληπάλληλοι κόμποι παραπέμπουν σε κάποιο μήνυμα. Αντιθέτως, οι Αζτέκοι είχαν τελείως εικονογραφική [γραφή], δεν είναι καν γραφή· είναι βέβαια και αυτός ένας τρόπος γραφής.

Εδώ, σε αυτή την αποτύπωση, είναι ένα κείμενο των Αζτέκων, της διοίκησης. Τα γράμματα που βλέπουμε εδώ πάνω δεν είναι των Αζτέκων, είναι των Ισπανών (των Κονκισταδόρες), οι οποίοι κρατήσανε κάποιες σημειώσεις όταν βρήκαν αυτό το υλικό. Εδώ, λοιπόν, είναι οι πόλεις. Αυτά τα σύμβολα που βλέπουμε σε αυτή τη ζώνη είναι διάφορες πόλεις. Πόλεις που βρίσκονται υπό την εξουσία του βασιλέως των Αζτέκων. Και σε κάθε πόλη είναι ζωγραφισμένα τα αντικείμενα που πρέπει να προσφέρουν ως φόρο στον βασιλέα. Είναι ζωγραφισμένα: ρούχα, κουβέρτες, ασπίδες, φτερά πουλιών, πτηνά· ό,τι πρέπει να προσφέρουν οι πόλεις είναι ζωγραφισμένο. Είναι και αυτό ένα διοικητικό έγγραφο. Οι βασιλείς των Αζτέκων φορούσαν αυτό το υπέροχο στέμμα. Χρειάζονταν λοιπόν φτερά πουλιών. Το στέμμα του βασιλιά των Αζτέκων δεν ήταν από όποια και όποια φτερά, ήταν

από τα φτερά ενός πουλιού που θεωρούνταν ιδιαίτερα πολύτιμο, σπάνιο και ωραίο.

Σε αυτήν την περιοχή των Αζτέκων έφτασαν οι Κονκισταδόρες και είδαν καταπληκτικά μνημεία, τα οποία χρησιμοποιούσαν οι Αζτέκοι και οι Μάγιας. Και φυσικά παρόμοια είδαν και στην περιοχή των Ίνκας, διότι αυτοί οι πολιτισμοί της Λατινικής Αμερικής —που αναφέραμε— κατασκεύαζαν πυραμιδοειδείς ναούς για τους θεούς τους. Ο κύριος θεός αυτών των λαών ήταν ο ήλιος — το έτος, βέβαια, είπαμε ότι το μετρούσαν οι Μάγιας με βάση τον ηλιακό κύκλο.

Και όλοι αυτοί οι πολιτισμοί που αναφέραμε, είχαν μία εμμονή με την έννοια της ανάγκης του ήλιου να τρέφεται με αίμα ανθρώπου. Εξ αυτού, ήταν εξαιρετικά ανθρωποθυσιαστικοί πολιτισμοί. Είναι οι πιο ανθρωποθυσιαστικοί πολιτισμοί στην ιστορία της ανθρωπότητας· οι προκολομβιανοί πολιτισμοί που αναφέραμε (και οι Μάγιας και οι Αζτέκοι και οι Ίνκας) είναι ανθρωποθυσιαστικοί. Και μάλιστα έπρεπε να γίνεται πάντα, συνέχεια αυτή η θυσία, γιατί κινδύνευε να μην ξαναανατείλει ο ήλιος. Και μάλιστα ο ήλιος, σύμφωνα με τη σύλληψή τους, έπρεπε να δει την προσφορά που θα του δοθεί (στις θεότητες δηλαδή).

Εδώ γίνονταν οι θυσίες, πάνω σε αυτό το σημείο των πυραμιδοειδών αυτών ναών, που μοιάζουν πολύ με τα ζιγκουράτ της Μεσοποταμίας, με τις πυραμίδες της Αιγύπτου. Και η χρησιμότητά τους ήταν να γίνονται οι θυσίες σε ένα ψηλό σημείο, έτσι ώστε ο ήλιος να βλέπει όλη τη διαδικασία και να βλέπει τις καρδιές των θυσιασθέντων να πάλλονται, διότι όλη η διαδικασία της θυσίας **εκεί** αποσκοπούσε: να ανοίξει κανείς την καρδιά με ταχύτητα, να ξεριζώσει την καρδιά του θύματος και να τη δείξει προς τον ήλιο και στη συνέχεια να την πετάξει ως προσφορά στα αγάλματα του ήλιου, που βρίσκονταν σε αυτό εδώ το σημείο.

V6.1.4 Οι ανθρωποθυσίες (8')

<https://www.youtube.com/watch?v=PC7A8bb-xkM>

απομαγνητοφώνηση MEDIALUZ / αντιπαραβολή Vagstel

Βρισκόμαστε σε πλευρές πολύ σκληρές της θρησκείας αυτών των προκολομβιανών λαών, που πράγματι περιελάμβανε μια απίστευτη βία απέναντι σε αιχμαλώτους, στην ουσία, διότι για να βρεθούν τόσα πολλά θύματα για αυτές τις ανάγκες τις θρησκευτικές, τα μεγάλα αυτά βασίλεια έκαναν συνεχείς επιθέσεις σε άλλες φυλές και η προσπάθειά τους ήταν να συλλαμβάνουν αιχμαλώτους ζωντανούς — δεν ήταν η πρόθεσή τους να σκοτώσουν, αλλά να συλλάβουν αιχμαλώτους ζωντανούς, ούτως ώστε να έχουν το υλικό για τις ανθρωποθυσίες τους αυτές.

Θα παίξει ρόλο —αυτό που σας λέω— μεγάλο, διότι όταν θα έρθουν οι Κονκισταδόρες (los conquistadores) θα συμβούν πολύ ενδιαφέρουσες εξελίξεις· ανάμεσα στα άλλα, κάποιες φυλές πιο αδύναμες, οι οποίες υφίσταντο τη δύναμη και την επιθετικότητα των Αζτέκων και των Ίνκας, συνέπραξαν με τους Κονκισταδόρες εναντίον των βασιλέων αυτών των δύο μεγάλων περιοχών της Λατινικής Αμερικής· που θα 'λεγε κανείς ότι ήταν τα μόνα βασίλεια που θα μπορούσαν να αντισταθούν σε αυτή την τρομερή αλλαγή που συνέβη με την εμφάνιση των Κονκισταδόρες από το πουθενά — επρόκειτο πραγματικά για κάτι μεγαλειώδες που συνέβη.

Τώρα, όσον αφορά αυτούς τους ναούς, αξίζει να πούμε για αυτούς μερικά χαρακτηριστικά. Παρατηρείτε ότι υπάρχουν ζώνες κλίμακας — η κλίμαξ, κλίμακος, είναι η ελληνική λέξη για τη σκάλα, την ιταλική λέξη scala· έχουμε λοιπόν εδώ ορισμένες κλίμακες, μία, δύο τρεις, γιατί; Διότι γίνονταν θυσίες ταυτοχρόνως, επάνω, στο θυσιαστήριο, και αυτές εδώ οι κλίμακες, με τις μικρές [προ]εξοχές, δεν είναι φτιαγμένες για το ανθρώπινο πόδι, να ανεβαίνει ή να κατεβαίνει σκαλοπάτια, αλλά είναι φτιαγμένες έτσι ώστε το σώμα του θύματος να σπρωχθεί και να πέσει με ασφάλεια — να μη σκαλώσει, και να πέσει κάτω στα πόδια του ναού και από 'δώ και από 'δώ, ούτως ώστε το πράμα να γίνεται γρήγορα.

Στο σύνολο, όλα τα σκαλοπάτια και αυτά και αυτά και τα κανονικά σκαλοπάτια, απ' τα οποία ανέβαινες, ήταν 365 όσες και οι ημέρες του χρόνου, του ηλιακού έτους, διότι το ηλιακό έτος τιμά τον Ήλιο και όλα αυτά· και σας θυμίζω ότι ο Ήλιος σ' αυτούς τους προκολομβιανούς πολιτισμούς ήταν πολύ σπουδαία θεότητα.

Να σας διαβάσω ένα σκληρό κείμενο, που περιγράφει τις ανθρωποθυσίες που είδαν οι Ισπανοί όταν έφτασαν εκεί. Προέρχεται από έναν Ισπανό, τον Χοσέ ντε Ακόστα (José de Acosta), ο οποίος παραβρέθηκε σε μια τέτοια ανθρωποθυσία και το περιγράφει:

"Στην πραγματικότητα οι Μεξικανοί θυσιάζουν στα είδωλά τους μόνον αιχμαλώτους και οι πόλεμοι που κάνουν συνήθως γίνονται μόνο και μόνο για να πιάνουν αιχμαλώτους για τις θυσίες τους. Γι' αυτό όταν πολεμούν, προσπαθούν να πιάνουν εχθρούς ζωντανούς —κι όχι να τους σκοτώνουν— ώστε να απολαύσουν τη θυσία τους.

Στην παρούσα περίπτωση εμφανίστηκε ένας ιερέας ντυμένος με κοντά άμφια γεμάτα φούντες στο κάτω μέρος. Ο συνήθης τρόπος της θυσίας είναι να ανοίξουν το στομάχι του θύματος και αφού του βγάλουν την καρδιά μισοζώντανη, να τον σπρώξουν να κατρακυλήσει τα σκαλοπάτια του ναού, τα λεκιασμένα και ποτισμένα με αίμα. Ο αρχιερέας (μας περιγράφει) κρατούσε στο χέρι του ένα μεγάλο μαχαίρι φτιαγμένο από κοφτερό πυρόλιθο (σας θυμίζω ότι δεν υπήρχε μέταλλο – και τα μαχαίρια ήταν καμωμένα από λίθο).

Ένας άλλος ιερέας κρατούσε ένα ξύλινο περιλαίμιο σε σχήμα φιδιού. Και οι έξι τοποθετήθηκαν με τάξη γύρω από αυτή την πυραμιδοειδή πέτρα, για την οποία μίλησα, που βρισκόταν ακριβώς στην πόρτα του παρεκκλησίου του ειδώλου τους (ήταν μία πέτρα πυραμιδοειδής στημένη εδώ κι εδώ κι εδώ — αυτή η πέτρα η πυραμιδοειδής έχει σημασία). Η πέτρα ήταν πολύ μυτερή κι ο άνθρωπος που θα θυσιαζόταν, όταν τον τοποθετούσαν πάνω της ανάσκελα, λύγιζε το σώμα του με τέτοιο τρόπο ώστε το μαχαίρι που έπεφτε στο στομάχι του να ανοίγει πολύ εύκολα στη μέση.

Όταν οι θύτες τοποθετήθηκαν (οι έξι θύτες) έφεραν μια φρουρά από γυμνούς άνδρες, εκείνους που είχαν αιχμαλωτιστεί στον πόλεμο και που θα θυσιάζονταν σε τούτη τη γιορτή. Τους ανάγκασαν να ανέβουν με τη σειρά αυτές τις φαρδιές σκάλες ως το σημείο που ήταν έτοιμοι οι ιερείς. Και καθώς ο καθένας έφτανε κοντά τους οι έξι θύτες έπιαναν τον αιχμάλωτο, ένας από το ένα πόδι, ένας από το άλλο, ένας από το ένα χέρι κι ένας από το άλλο και τον έριχναν ανάσκελα πάνω σε εκείνη τη μυτερή πέτρα, ενώ ο πέμπτος ιερέας έβαζε στον λαιμό του το ξύλινο περιλαίμιο.

Κι ο αρχιερέας τού άνοιγε το στομάχι με το μαχαίρι, με μια παράξενη επιδεξιότητα και σβελτάδα, και ξερίζωνε την καρδιά με τα χέρια του. Την έδειχνε αχνιστή στον Ήλιο, προς τον οποίο προσέφερε αυτή τη θερμότητα και αυτόν τον αχνό

(ήταν ιερά δηλαδή αυτά). Και αμέσως γύριζε προς το είδωλο του Ήλιου και την πέταγε κατά πρόσωπο. Ύστερα όλοι μαζί έσπρωχναν το σώμα του θυσιασμένου που κατρακυλούσε στα σκαλοπάτια του ναού. Με μια κίνηση λοιπόν του ποδιού τους, το πτώμα κατρακυλούσε από πάνω μέχρι κάτω.

Με αυτόν τον τρόπο θυσίασαν όλους εκείνους που είχαν ορίσει. Αφού τους σκότωσαν έτσι και έριξαν κάτω τα πτώματά τους, εκείνοι που τους είχαν αιχμαλωτίσει πήγαν και τα μάζεψαν. Ύστερα τα μοίρασαν μεταξύ τους και τα έφαγαν, για να πανηγυρίσουν τη γιορτή και την ιεροτελεστία.

Τουλάχιστον πενήντα ή σαράντα άνθρωποι θυσιάστηκαν έτσι, γιατί αυτοί που τους είχαν αιχμαλωτίσει ήταν πολύ έμπειροι. Τα γειτονικά έθνη έκαναν τα ίδια μιμούμενα τους Μεξικανούς, τα έθιμα και τις τελετές προς τους θεούς τους".

Αυτή η εικόνα που είδαν οι Ισπανοί και οι Πορτογάλοι που ήρθαν αργότερα, λίγο αργότερα,

στις τελετές των Ίνκας, των Αζτέκων, τους έδωσε τη δικαιολογία, θα 'λεγε κανείς, για τις αγριότητες που στη συνέχεια οι ίδιοι εφάρμοσαν. Η αλήθεια είναι ότι είδαν αυτές τις αποκρουστικές εικόνες και θεώρησαν τους ανθρώπους αυτούς εξαιρετικά τρομερούς, απολίτιστους και βάρβαρους και αυτό έπαιξε ρόλο στην εξέλιξη των πραγμάτων, γιατί τώρα αυτοί οι Κονκισταδόρες πρόκειται να συγκρουστούν με τους λαούς που βρήκαν εκεί και ιδιαίτερα τους Αζτέκους και τους Ίνκας.

6.2: Η Κεντρική και Νότια Αμερική κατακτάται και εκχριστιανίζεται

V6.2.1 Οι ναυτικές ικανότητες των Ιταλών (9')

<https://www.youtube.com/watch?v=plQe-1MoU9c>

απομαγνητοφώνηση Domenica27 / αντιπαραβολή Lemonia9

Είδαμε πριν —στην προηγούμενη μας ενότητα— τις εντυπώσεις ενός Ισπανού, ο οποίος έμεινε άναυδος από τις ανθρωποθυσίες των Αζτέκων, που τις είδε να εκτυλίσσονται μπροστά του· [είναι] οι εντυπώσεις που εισέπραξαν οι πρώτοι εξερευνητές. Γιατί, σε αυτό το σημείο, να πω ότι ο Κολόμβος παραδείγματος χάριν δεν ήταν κατακτητής· ο ίδιος ήταν εξερευνητής. Αφού ήρθε ο Κολόμβος και ανακάλυψε την Αμερική —τις Ινδίες δηλαδή, όπως νόμιζε και εκείνος και η Ισαβέλλα και ο Φερδινάνδος—, φυσικά, μετά η Ισπανία έστειλε γαλέρες και караβέλες με στρατό, οι οποίοι ήρθαν για να κατακτήσουν την περιοχή, γι' αυτό και λέγονται "κονκισταδόρες".

Τώρα, εκτός από τον Κολόμβο και άλλοι εξερευνητές έφτασαν εδώ, ανάμεσα σε αυτούς είναι και ο Αμέρικο Βεσπούκι, από τον οποίο και δόθηκε και το όνομα στην Αμερική. Ο Αμέρικο Βεσπούκι έφτασε στον Νέο Κόσμο —έτσι ονομάστηκε αυτή η περιοχή— λίγο μετά τον Κολόμβο, καμιά δεκαριά χρόνια μετά τον Κολόμβο και ήταν και αυτός ιταλικής καταγωγής.

Έχει πολύ ενδιαφέρον ότι οι χώρες οι οποίες μπήκαν στη διαδικασία της εξερεύνησης του κόσμου και αργότερα δημιούργησαν αποικίες και άλλαξαν τον κόσμο (η Αγγλία, η Γαλλία, η Ισπανία, η Πορτογαλία, η Ολλανδία κ.λπ. — αυτές είναι οι χώρες), τουλάχιστον σε αυτή την πρώτη φάση των εξερευνήσεων, σε κάποια κομβικά σημεία, χρησιμοποίησαν Ιταλούς ναυτικούς, οι οποίοι ήταν εξαιρετικοί ναυτικοί, όμως η ίδια η Ιταλία, που βέβαια τότε ήταν πολλά κράτη διαφορετικά και πολύ σπασμένη, δεν μπήκε στη διαδικασία της εξερεύνησης του κόσμου και την αξιοποίηση αυτής της εξερεύνησης.

Ο Αμέρικο, λοιπόν, Βεσπούκι μάς έχει αφήσει εικόνες από τις εντυπώσεις του. Αυτός έφτασε

στην περιοχή της Βραζιλίας, που είναι στη Νότια Αμερική και εδώ βέβαια βρίσκονται τα καταπληκτικά δάση, και δεν είδε αυτό που περιγράφαμε πριν. Είδε φυλές μέσα στα δάση, μικρές φυλές μέσα στα δάση που βρίσκονταν σε τελείως άλλη φάση του πολιτισμού, και περιγράφει αυτούς.

Λέει λοιπόν: "Αυτή η χώρα είναι πολύ ευχάριστη και γεμάτη από πλήθος πανύψηλων δέντρων, που δεν χάνουν ποτέ τα φύλλα τους, ευωδιάζουν ολόκληρο τον χρόνο με τα γλυκύτερα αρώματα και προσφέρουν μια ατελείωτη ποσότητα καρπών, πολλοί από τους οποίους έχουν ωραιότατη γεύση και συμβάλλουν στη σωματική υγεία. Τα λιβάδια παράγουν πολλά βότανα και άνθη καθώς και νοστιμότατες και υγιεινές ρίζες. Μερικές φορές μαγεύονται τόσο πολύ από τις ευωδιές των βοτάνων και των λουλουδιών και τη γεύση των καρπών και των ριζών που φανταζόμουν πως βρίσκονται σε επίγειο παράδεισο. Τι να πω για την ποικιλία των άγριων ζώων, τα άφθονα πούμα, τους πάνθηρες, τις αγριόγατες —όχι σαν αυτές της Ισπανίας— για τους τόσοι λύκους, τα κόκκινα ελάφια, τους πιθήκους και τα αιλουροειδή, τα πολλά είδη σκιουροπίθηκων και τα πολλά, μεγάλα φίδια. Είδαμε τόσο πολλά ζώα, ώστε πιστεύω ότι θα ήταν αδύνατον να έχουν χωρέσει στην κιβωτό του Νώε.

Ας περάσουμε στα λογικά ζώα — στους ανθρώπους. Βρήκαμε ότι η χώρα κατοικείται —η χώρα: ένα σημείο είδε και αυτό...— από ανθρώπους εντελώς γυμνούς, άνδρες όπως και γυναίκες, που δεν καλύπτουν τα απόκρυφα τους. Τα σώματά τους είναι πολύ ευκίνητα με καλές αναλογίες, το δέρμα τους ανοιχτόχρωμο, έχουν μακριά μαλλιά και λίγα ή καθόλου γένια." Θυμηθείτε αυτό που λέγαμε σε παλαιότερη ενότητά μας, ότι επειδή οι άνθρωποι που κατοίκησαν την ήπειρο της Αμερικής ήρθαν από την Ασία, ήρθαν από τις περιοχές της Ασίας που είναι άτριχοι, αυτό παρατηρεί και ο Βεσπούκι.

"Κανένας τους δεν έχει ατομική περιουσία, γιατί όλα είναι κοινά —ήταν μικρές ομάδες κοινοκτημονικές—, δεν έχουν σύνορα βασιλείου ή επαρχίας, δεν έχουν βασιλιά ούτε υπακούουν σε κανέναν — φυσικά, γιατί βρήκε ανθρώπους σε φάση καρποσυλλογής. Καθένας είναι κύριος του εαυτού του. Ζουν σε κοινοβιακά σπίτια χτισμένα σαν πολύ μεγάλες καλύβες. Για ανθρώπους που δεν έχουν καθόλου σίδηρο και γενικότερα κανένα μέταλλο — ήδη είχε γίνει αντιληπτό στους Ευρωπαίους ότι δεν υπάρχουν εδώ πέρα μέταλλα σε χρήση—, μπορεί κανείς να θεωρήσει τις καλύβες τους πραγματικά παλάτια. Σε ένα από αυτά τα σπίτια έμεναν πεντακόσια ή εξακόσια άτομα. Κοιμούνται σε δίχτυα υφασμένα από βαμβάκι, που κρέμονται στον αέρα, και χωρίς κανένα σκέπασμα. Τρώνε καθισμένοι στο έδαφος. Τα φαγητά τους είναι πολύ καλά. Ψάρια σε ατελείωτες ποσότητες: μεγάλη αφθονία γαρίδων, αστακών, καβουριών και άλλων προϊόντων της θάλασσας. Οι γάμοι τους δεν είναι με μία γυναίκα μόνο, παρά ζευγαρώνουν με όποια επιθυμούν και χωρίς πολλές διατυπώσεις. Δεν έχουν κληρονόμους, γιατί δεν έχουν ιδιοκτησία."

Αυτή είναι μια εικόνα του Βεσπούκι από ένα μικρό σημείο αυτής της τεράστιας ηπείρου, από μια μικρή περιοχή της Βραζιλίας.

Άλλος Ισπανός, ο οποίος έμεινε άναυδος, περιγράφει τον χρυσό κήπο των Ίνκας. Στην περιοχή των Ίνκας, δηλαδή στη Νότια Αμερική, στην περιοχή των Άνδεων, ανάμεσα στα άλλα που τους έκανε εντύπωση, ήταν ένας κήπος τεχνητός, καμωμένος από χρυσάφι. Όλα ήταν καμωμένα από χρυσάφι.

"Αυτός ήταν ένας κήπος, την εποχή των Ίνκας, από ασήμι και χρυσάφι, όπως εκείνοι που υπήρχαν στα βασιλικά ανάκτορα. Με πολλών ειδών βότανα, λουλούδια, φυτά, δέντρα μικρά

και μεγάλα, όλα από χρυσάφι. Καλαμπόκια, όσπρια και καρποφόρα δέντρα. Επινοούσαν κάθε μέρα νέους τρόπους για περισσότερη μεγαλοπρέπεια, χρησιμοποιώντας κάθε χρόνο τις κυριότερες γιορτές του ήλιου, για να του δωρίσουν (στον ήλιο) ασήμι και χρυσάφι σφυρηλατημένα σε ομοιώματα." Δηλαδή, αυτά τα δέντρα που είδαν, τους θάμνους τους χρυσούς κ.λπ. ήταν προσφορές των Ίνκας προς τον ήλιο με αυτά τα πολύτιμα υλικά που αστράφτουν, άρα ήταν η σωστή προσφορά σε κάτι που αστράφτει. "Όλα τα δοχεία τα αμέτρητα για τις τελετές στους ναούς (χύτρες, λεκάνες, κάδοι, βαρέλια) ήταν από χρυσάφι και ασήμι, ακόμα και τα φτυάρια και οι αξίνες για τον κήπο."

Έμειναν άναυδοι οι Ισπανοί από την ποσότητα του αργύρου και του χρυσού που έβλεπαν.

Ένας άλλος Ισπανός, ο Ντιέγκο Ντε Λα Λάντα, μας περιγράφει τα οικοδομήματα που είδε στη χερσόνησο του Γιουκατάν, δηλαδή σε αυτό το σημείο —που είπαμε— του σημερινού Μεξικού, εκεί που άνθισε ο πολιτισμός των Μάγιας και των Αζτέκων, εδώ, προς τον Κόλπο του Μεξικού, και γράφει για αυτά τα οικοδομήματα, που δεν είναι άλλα παρά οι ναοί που σας περιέγραψα και που είδατε σε προηγούμενη ενότητα.

Λέει, λοιπόν, για τα οικοδομήματα: "Σε ό,τι αφορά τα οικοδομήματά του και την πληθώρα από αυτά, [είναι] ό,τι πιο αξιομνημόνευτο από όσα έχουν μέχρι σήμερα ανακαλυφθεί στις Ινδίες — ακόμη νομίζουν ότι είναι Ινδίες. Επειδή είναι τόσα πολλά και υπάρχουν σε τόσα μέρη και είναι τόσο καλολαξευμένα σε σκληρή πέτρα με τον τρόπο που έχουν αυτοί να τα φτιάχνουνε —γιατί είναι σε σκληρή πέτρα και δεν έχουν εργαλεία, και έχουν κάποιον δικό τους τρόπο— ώστε να προξενεί κατάπληξη, παρά το γεγονός ότι δεν υπήρχε κανένα είδος μετάλλου για να το λαξεύσουν."

Εδώ, δηλαδή, έχουμε αποτυπώσεις θαυμασμού για τη φύση, αλλά και για τους ανθρώπους και τις κατασκευές τους.

Εκείνο, βέβαια, που θαύμασαν οι Ισπανοί πιο πολύ ήταν οι ποσότητες ασημιού και χρυσαφιού. Και αυτό θα είναι η θανατική καταδίκη των ντόπιων κατοίκων.

V6.2.2 Μια ιστορία ανθρώπινης απληστίας (14')

<https://www.youtube.com/watch?v=LBcli3G1F6g>

απομαγνητοφώνηση *Evaggelia5* / αντιπαραβολή *Asimения*

Τα κείμενα που διαβάσαμε πριν δεν προέρχονται από κονκισταδόρες (από κατακτητές) αλλά από εξερευνητές, όπως ήταν ο Κολόμβος, όπως ήταν ο Αμέρικο Βεσπούκι, όπως ήταν ο Πέντρο Αλβάρες Καμπράλ. Ο Πέντρο Αλβάρες Καμπράλ ήταν ένας σπουδαίος ναυτικός — Πορτογάλος αυτός—, ο οποίος έφτασε γύρω στο 1500 μ.Χ., δηλαδή λίγα χρόνια μετά τον Κολόμβο, και έφτασε σε περιοχές κι αυτός της Βραζιλίας.

Μάλιστα σε λίγο η Πορτογαλία θα αποκτήσει τη Βραζιλία, γιατί καθώς κατάλαβαν (Ισπανοί και Πορτογάλοι) ότι αυτό το κομμάτι της Ινδίας —δεν το είχαν εξερευνήσει ακόμη, είχαν φτάσει σε κάποια μικρά σημεία— είναι κάτι πολύ αξιόλογο, κινδύνευσαν να συγκρουστούν μεταξύ τους, και απευθύνθηκαν στον Πάπα και του ζήτησαν τη μεσολάβησή του στην επίλυση αυτής της διένεξης. Ο Πάπας βέβαια ήθελε πολύ να μη συγκρουστούν δύο τόσο αγαπημένα του και τόσο πιστά στον καθολικισμό κράτη και έλυσε εκείνος το θέμα με μία συνθήκη, η οποία λέγεται "Συνθήκη της Τορντεσίγιας" και υπογράφηκε το 1494 μ.Χ. Και με βάση αυτή τη συνθήκη της Τορντεσίγιας διαχωρίστηκαν οι κτήσεις, που ακόμη δεν είχαν χαρτογραφηθεί, αλλά με βάση κάποια θέση των παραμέτρων ελέχθη από τον Πάπα: "αυτό το κομμάτι από δω και πέρα θα πάρουν οι Ισπανοί, από κει και πέρα οι Πορτογάλοι". Και τελικά αυτό το οποίο πήραν οι Πορτογάλοι είναι η Βραζιλία, η μεγαλύτερη χώρα της Λατινικής Αμερικής! Και προέκυψε τυχαία έτσι στους Πορτογάλους· όχι βέβαια ότι κι αυτοί δεν είχαν τη ναυτοσύνη που θα τους επέτρεπε να διεκδικήσουν τμήμα της Λατινικής Αμερικής.

Βέβαια το μεγαλύτερο τμήμα της Λατινικής Αμερικής τελικά έμεινε στα χέρια των Ισπανών, από το 1500 μ.Χ. περίπου μέχρι χοντρικά το 1830 μ.Χ., δηλαδή για 300-τόσα χρόνια οι Ισπανοί δημιούργησαν εδώ μια αυτοκρατορία. Και αυτή την αυτοκρατορία τη δημιούργησαν με πόλεμο· διότι τώρα ήρθε η ώρα να καταλάβουν τις περιοχές τις οποίες ανακάλυψαν οι εξερευνητές. Και γι' αυτούς δεν ήταν τόσο δύσκολο.

Δεν ήταν τόσο δύσκολο, όχι γιατί οι κάτοικοι των περιοχών που ανεκάλυψαν δεν ήταν γενναίοι —ήταν άνθρωποι γενναϊότατοι, σκληροτράχηλοι—, όμως πολεμούσαν με πέτρες, με όπλα από πέτρα και ξύλο.

Οι Κονκισταδόρες ήταν καλυμμένοι, από πάνω μέχρι κάτω, με σίδηρο. Πάνω από τις πανοπλίες τους τις σιδερένιες είχαν ένα ύφασμα με τον σταυρό· στα λάβαρα τους τον σταυρό· το πρόσωπό τους ήταν καλυμμένο, και προστατευμένο όλο τους το κρανίο από σιδερένιες πανοπλίες. Και όλοι πάνω σε άλογα — με τα πλοία, τα ισπανικά πλοία, μεταφέρθηκαν και άλογα φυσικά. Και έτσι αυτοί οι άνθρωποι ήταν πελώριοι, τρομεροί στην όψη.

Φανταστείτε, ας μπορούμε στη θέση των προκολομβιανών αυτών κατοίκων της Αμερικής: να βλέπουν πρώτα πρώτα τις καραβέλες που έφταναν. Οι κάτοικοι της Αμερικής δεν είχαν παρά σχεδίες· με αυτές κυλούσαν μέσα σε λίμνες και σε ποτάμια, άντε και να ψάρευαν λίγο στις ακρογιαλιές. Δεν είχαν ποτέ δει τέτοια μεγάλα καράβια. Από αυτά τα θηριώδη καράβια βγήκαν κάποια θηριώδη ζώα —άλογα δεν είχαν ξαναδεί στη ζωή τους— και πάνω σ' αυτά τα θηριώδη ζώα βρίσκονταν κάποιοι άνθρωποι, από πάνω μέχρι κάτω καλυμμένοι με κάτι πάρα πολύ σκληρό, που δεν το διαπερνούσε τίποτα.

Και το κερασάκι της τούρτας ήταν ότι αυτά τα πλάσματα —που φαντάζομαι είναι αντίστοιχα όπως θα νιώσει κανείς άμα δει ανθρώπους απ' τον Άρη, γι' αυτούς ήταν κάποια αντίστοιχη έκπληξη— αυτά τα πλάσματα στα χέρια τους κρατούσαν μια παράξενη ράβδο, ξύλινη έμοιαζε, παράξενη, που είχε και κάτι σιδερένια σημεία, και εκεί, όταν τραβούσαν σ' αυτή τη ράβδο κάτι, έβγαινε μία φωτιά που σε σκότωνε αμέσως από μακριά. Ήταν τα πυροβόλα όπλα· που πρώτη φορά στη ζωή τους έβλεπαν. Αυτοί ήταν σε τελείως άλλη εποχή σε σχέση με αυτά τα θέματα.

Έτσι, όταν ήρθαν οι Κονκισταδόρες κατέλαβαν με ευκολία μια ήπειρο. Μια ήπειρο! Κατέλαβαν με ευκολία μια ήπειρο διότι οι κύριοι εχθροί τους, οι Αζτέκοι και οι Ίνκας —όπως είπαμε—, ανάμεσα σ' άλλα είχαν εχθρούς ανάμεσα στις πολλές φυλές, τις υποτελείς φυλές

(ολότελα), οι οποίες βοήθησαν και συνέπραξαν με τους Κονκισταδόρες εναντίον των μεγάλων αυτών βασιλείων. Αλλά φυσικά ποιος μπορούσε να νικήσει τέτοιες στρατιές;

Πόσοι άνθρωποι κατέλαβαν μια ολόκληρη ήπειρο; 500 στρατιώτες χρειάστηκαν. 500 ένοπλοι στην ουσία κατέκτησαν μια ήπειρο! Με αρχηγούς — ήταν διηρημένοι: ένα σώμα περίπου 200 στρατιωτών υπό τον Πιζάρο κατέκτησε τους Ίνκας, κατενίκησε τους Ίνκας, και ένα λίγο μεγαλύτερο σώμα, 300-τόσων στρατιωτών, υπό τον Κορτές κατέκτησε την περιοχή των Αζτέκων εδώ πέρα στην Κεντρική Αμερική.

Να τος ο Κορτές,

να ο Πιζάρο.

Αυτοί τώρα βοηθήθηκαν, εκτός από αυτά που είπαμε, και από το γεγονός ότι ανάμεσα στους Αζτέκους υπήρχε ένας θρύλος ότι θα 'ρθούν από μακριά κάποια όντα πολύ μεγάλα, με τεράστια ζώα, τα οποία θα έχουν σχέση με τη ζωή των κατοίκων και θα έχουν σχέση με τους θεούς. Έτσι, όταν οι Αζτέκοι είδαν το θέαμα των Ισπανών πάνω στα άλογα και όλη αυτή την εικόνα που σας περιέγραψα, θεώρησαν ότι εκπληρώνεται αυτός ο θρύλος και ότι οι θεοί στείλανε αυτούς τους πολεμιστές, και για ένα διάστημα οι Αζτέκοι παγιδεύτηκαν και ήσαν φιλικοί, και ο βασιλιάς τους φιλικός προς τους κατακτητές. Όμως σε λίγο, όταν κατάλαβαν περί τίνος πρόκειται και προσπάθησαν να αμυνθούν, ήταν πλέον αργά· αλλά και αν ακόμα είχαν εξαρχής —τέλος πάντων— υποπτευθεί τα πράγματα, και πάλι δεν θα ήταν δυνατόν να καταφέρουν πολλά μπροστά στην υπεροπλία των Ισπανών. Εν πάση περιπτώσει οι Ισπανοί κατέκτησαν με ευκολία και τους Αζτέκους και τους Ίνκας.

Ο δε Κορτές στην περιοχή του Μεξικού, δηλαδή στην περιοχή των Αζτέκων, έπρεπε να κατανικήσει τους Αζτέκους καθώς/ενώ [αυτοί] βρίσκονταν πολιορκημένοι μέσα στην Τενοτσιτλάν. Εδώ αξίζει να σταθεί κανείς σε αυτή την αποτύπωση της Τενοτσιτλάν. (Η Τενοτσιτλάν ήταν η πρωτεύουσα των Αζτέκων). Στον προηγούμενό μας χάρτη, η Τενοτσιτλάν βρίσκεται ακριβώς εδώ. Σήμερα, στην ίδια θέση που είναι η Τενοτσιτλάν, βρίσκεται η πόλη

του Μεξικού, η πρωτεύουσα του Μεξικού, που ονομάζεται "Πόλη του Μεξικού" και που σας θυμίζω ότι είναι στις τρεις μεγαλύτερες πόλεις του κόσμου σήμερα, μετά το Τόκιο... Το έχει αυτό το σημείο της Γης να έχει πολύ μεγάλες πόλεις, διότι όταν ήρθαν εδώ οι Κονκισταδόρες η Τενοτσιτλάν ήταν ίσως η μεγαλύτερη πόλη του κόσμου, η πολυπληθέστερη πόλη του κόσμου ή μία από τις πολυπληθέστερες πόλεις του κόσμου. Και ήταν κτισμένη με έναν πάρα πολύ ενδιαφέροντα τρόπο —πρέπει να ήταν πολύ όμορφη πόλη— ήταν κτισμένη μέσα σε μία λίμνη. Τη βλέπετε πώς είναι αποτυπωμένη εδώ η λίμνη. Η Τενοτσιτλάν ήταν ένα είδος Βενετίας θα έλεγε κανείς· συνδεόταν με την ξηρά με διάφορες γέφυρες και διώρυγες τις οποίες είχε, και στο κέντρο ήταν το ανάκτορο και οι μεγάλοι ναοί. Εκεί λοιπόν ο Κορτές έδωσε μάχη με τους Αζτέκους, τους οποίους και κατεκίνησε, και έτσι και αυτός και ο Πιζάρο ήταν νικηφόροι, δεν χρειάστηκε πολύ για να κατακτηθεί αυτή η ήπειρος από τους Κονκισταδόρες.

Σας διαβάζω κάποια σημεία από τα κείμενα του Κορτές, ο οποίος γράφει (στέλνοντας αναφορά στους ανωτέρους του):

Θα ξαναπάω στο Μεξικό και σκοπεύω να υποτάξω αυτή την αλαζόνα πρωτεύουσα —εννοεί την Τενοτσιτλάν— και αυτούς που εξαρτώνται από αυτήν, να την ξαναβάλω στη θέση όπου την είχα ήδη στριμώξει. (Γιατί την πρώτη φορά δεν ήταν επιτυχημένο). Δεν χάνω ούτε στιγμή για να φτάσω στον σκοπό μου και δεν λογαριάζω ούτε χρήμα ούτε κόπο ούτε κίνδυνο. Τη στιγμή που τελειώνω την επιστολή μου μαθαίνω ότι ο Γκουαταμοσίν, ανεξάρτητα από τις οχυρώσεις που έκανε, από τους σωρούς όπλα, τα πολεμοφόδια, τις ζωοτροφίες που μάζεψε, έστειλε ανθρώπους του σε όλες τις επαρχίες και πόλεις της αυτοκρατορίας του για να διαβεβαιώσουν τους υπηκόους του ότι τους απαλλάσσει για έναν χρόνο από την υπηρεσία και τους φόρους που οφείλουν, αρκεί να βάλουν όλες τους τις δυνάμεις ώστε ο πόλεμος να αποβεί αιματηρός για όλους εμάς τους χριστιανούς, ωστόσο να εξοντωθούν ολότελα ή να διωχθούν από τη χώρα, και να κάνουν το ίδιο σε όλους τους Ινδιάνους τους φίλους και συμμάχους μας. (Περιγράφει δηλαδή την προσπάθεια από πλευράς των Αζτέκων να χτυπηθούν οι Κονκισταδόρες και ο ίδιος ο Κορτές και οι άνδρες του και οι σύμμαχοί του — αν προσέξατε: "οι Ινδιάνοι φίλοι και σύμμαχοί μας"). Αν και ελπίζω, με τη χάρη του Θεού, ότι δεν θα επιτύχουν καθόλου τους σκοπούς τους, βρίσκομαι κάθε μέρα σε μεγάλη αμηχανία πώς να βοηθήσω τους σύμμαχούς μας Ινδιάνους που ζητούν βοήθεια. Είναι τόσο πολύ και μακριά στις επαρχίες τους, ώστε δεν μπορώ να τους βοηθήσω όλους —όπως θα το ήθελα— από τους Ινδιάνους της Τσολούλα που, εξαιτίας μου, τους πολεμούν εξακολουθητικά και με πολύ πείσμα.

Σε αυτή την επιστολή του Κορτές φαίνεται καθαρά το κλίμα που σας περιέγραψα, ότι δηλαδή πολλές φυλές ήσαν σύμμαχοι με τους Ισπανούς, και φυσικά περιγράφεται και η αγωνία των τελευταίων βασιλέων των Αζτέκων να επιτύχουν όσες δυνατών [περισσότερες] συμμαχίες εναντίον του Κορτές και των αντρών του, που όμως θα αποβούν τελικά χωρίς αποτέλεσμα.

Αντιστοίχως ο Πιζάρο στο Περού, στον νότο της ηπείρου, με 168 στρατιώτες του συνέλαβε τον βασιλέα των Ίνκας, τον Αταχουάλπα, αφού σκότωσε χιλιάδες στρατιώτες του σε λίγη ώρα, χωρίς να χαθεί ούτε ένας —ούτε ένας!— Ισπανός στρατιώτης. Ο Πιζάρο αιχμαλώτισε τον Αταχουάλπα και του υποσχέθηκε ότι θα τον ελευθερώσει εάν του καταθέσει τα εξής λύτρα — είναι τα μεγαλύτερα λύτρα της παγκόσμιας ιστορίας:

ζήτησε από τον Αταχουάλπα, του υποσχέθηκε ότι θα τον ελευθερώσει εάν γεμίσει με χρυσό έναν χώρο 7 X 5 μέτρα και ύψους 2,5 μέτρων. Ο Αταχουάλπα προσπάθησε, και μέσα σε 8 μήνες γέμισε αυτόν τον χώρο με χρυσάφι. Και αμέσως ο Πιζάρο τον σκότωσε.

Είναι χαρακτηριστικό ενός κλίματος κατάκτησης, είναι από τις σπαρακτικότερες πλευρές της παγκόσμιας Ιστορίας. Ελάχιστοι άνθρωποι έρχονται σε μία ήπειρο, την καταλαμβάνουν, με μηδαμινές απώλειες, και στην ουσία καταστρέφουν το ανθρώπινο δυναμικό αυτής της ηπείρου.

V6.2.3 Ο αποδεκατισμός μιας ηπείρου (11')

<https://www.youtube.com/watch?v=tIAJryWsk24>

απομαγνητοφώνηση mariaaggeliki9 / αντιπαραβολή Lemonia9

Σε συνδυασμό με τις πολεμικές δράσεις στην Κεντρική και Νότια Αμερική θα συμβεί μια καταστροφή ανθρώπων που δεν έχει ξαναγραφεί στα παγκόσμια χρονικά. Περί τίνος πρόκειται:

Οι περιοχές που κατέκτησαν οι Ισπανοί και οι Πορτογάλοι ήσαν εξαιρετικά πυκνοκατοικημένες· όχι σε όλη τους την έκταση, αλλά στα σημεία των Άνδεων, στα σημεία των Ίνκας, των Αζτέκων κ.λπ. —στην περιοχή της Κεντρικής Αμερικής— ήταν από τις πιο πυκνοκατοικημένες περιοχές του κόσμου. Επομένως, εκεί οι Ισπανοί βρήκαν ανθρώπινο υλικό πολυάριθμο, το οποίο —για κακή του τύχη— δεν είχε εξοικείωση με τις ασθένειες των Ευρωπαίων. Αυτή η περιοχή ήταν απομονωμένη, δεν είχε επαφές με την Ευρώπη, την Ασία, την Αφρική και τις ασθένειες που υπήρχαν εκεί. Δεν είχαν επομένως αντισώματα τα σώματα των Αμερικανών προκολομβιανών κατοίκων. Και επιπλέον, επειδή δεν είχαν εξημερώσει ζώα —δεν είχαν ζώα για εξημέρωση εκτός από τη γαλοπούλα και το λάμα—, δεν ζούσαν κοντά στα ζώα, στενά, όπως ζούσαν οι γεωργοί και οι κτηνοτρόφοι των περιοχών της Ευρασίας και της πρώιμης γεωργίας. Αυτή η ήπειρος δεν γνώριζε ασθένειες όπως: η ευλογιά, ο τύφος, η γρίπη, η ιλαρά, που, πολλές από αυτές, προέρχονται από τη στενή επαφή του ανθρώπου με τα ζώα.

Έτσι, οι Ισπανοί οι οποίοι ήρθαν εδώ μετέφεραν ασθένειες που για τον παρθένο σε αυτές τις

ασθένειες οργανισμό των κατοίκων της προκολομβιανής Αμερικής ήταν καταστροφικές.¹ Οι άνθρωποι πέθαιναν σαν τις μύγες από αυτές τις ασθένειες. Και βέβαια δεν πέθαιναν μόνο από αυτές τις ασθένειες — που πέθαναν πολλοί από αυτές τις ασθένειες, ένας απροσδιόριστος αριθμός. Απλώς σας λέω ότι υπολογίζεται ότι μέσα σε λίγες δεκαετίες, από την εμφάνιση των Κονκισταδόρες, χάθηκε πάνω από το 80% του πληθυσμού αυτών των περιοχών. Πρόκειται για μία ανθρώπινη καταστροφή που δεν μπορεί να συγκριθεί στο μέγεθός της με άλλες.

Εκτός από αυτό, οι Ισπανοί βέβαια εφάρμοσαν και μια ανήκουστη βία απέναντι σ' αυτούς τους ανθρώπους, τους οποίους και είχαν διαγράψει κίολας από τον χάρτη, λόγω του ότι τους είχαν φορτώσει τη βαριά εικόνα που είδαν των θυσιών, των ανθρωποθυσιών και της ανθρωποφαγίας. Πρέπει να πούμε ότι η αμερικανική ήπειρος —η Κεντρική και Νότια Αμερική— είναι η πιο ανθρωποφαγική περιοχή στην ανθρώπινη ιστορία. Πράγματι, αυτός ο παράγοντας υπήρχε. Αλλά με τη σειρά τους οι Κονκισταδόρες θα κάνουν τις δικές τους αγριότητες, που οι αγριότητες αυτές στοχεύουν σε δύο πράγματα. Το ένα είναι υλικό: αξιοποίησαν αυτούς τους ανθρώπους ως εργατικό δυναμικό σε ανήκουστες συνθήκες εργασίας. Δεν τους ενδιέφερε αν πέθαιναν από την πολλή δουλειά· αμέσως τους αντικαθιστούσαν με άλλους στα ορυχεία του αργύρου και του χρυσού, για να φορτώνουν τις καραβέλες τους με χρυσό και να τις στέλνουν στην πατρίδα τους, την Ισπανία.

Η Ισπανία πρέπει να πούμε ότι εκεί γύρω στο 1500 μ.Χ., χάρις στην ανακάλυψη της Αμερικής, έγινε με απόσταση η πλουσιότερη χώρα στον κόσμο και η ισχυρότερη χώρα της Ευρώπης, διότι δημιούργησε μία αυτοκρατορία η οποία ξεκινούσε από την Ισπανία και κάλυπτε [τη] μισή ήπειρο. Σταδιακά την ανακάλυψαν και την ενσωμάτωσαν στον διοικητικό τους μηχανισμό.

Κάνω σε αυτό μία παρένθεση: δεν εξολοθρεύτηκαν όλοι οι κάτοικοι της Κεντρικής και Νότιας Αμερικής, γιατί προστατεύτηκαν κάποιοι πληθυσμοί από τη μεγάλη ποικιλία που περιγράψαμε του γεωφυσικού αναγλύφου, δηλαδή το πολύ μεγάλο ύψος των Άνδεων, το άγριο των Άνδεων, τα βαθιά δάση· σε τέτοια τοπία φυλές διεσώθησαν και μεμονωμένα άτομα διεσώθησαν. Πάντως, ήταν αρκετοί αυτοί που βρίσκονταν στα χέρια των Ισπανών για να πεθαίνουν από τις φρικτές συνθήκες εργασίας, της απληστίας για [την] τόσο μεγάλη ποσότητα χρυσού και αργύρου που εξορύχθηκε εκείνες τις εποχές, που οι Ισπανοί έπαθαν το εξής: μεταφέροντας τόσο μεγάλες ποσότητες χρυσού στην Ευρώπη και ρίχνοντάς τες στην αγορά, έπαθαν κάτι που και ο απλούστερος άνθρωπος το γνωρίζει.

Όταν πέφτει στην αγορά κάτι σε μεγάλη ποσότητα, τότε χάνει την αξία του, πέφτει η αξία του. Έτσι, ήρθε τόσο πολύς χρυσός και άργυρος στην Ευρώπη, που έπεσε η τιμή του χρυσού. Και έτσι στον 16ο αιώνα μ.Χ. στην Ευρώπη υπήρξε μία κρίση οικονομική, λόγω του ότι έπεσε η τιμή του χρυσού και του αργύρου. Και το αστείο είναι ότι ισορρόπησε η αγορά από ένα άλλο υλικό, το οποίο πάλι ερχόταν εκτός Ευρώπης —αυτή τη φορά από τους Πορτογάλους—, δηλαδή τα μπαχαρικά της Ινδίας και της Νοτιοανατολικής Ασίας, τα οποία απέκτησαν τον

---

¹Έγινε ανταλλαγή ασθενειών, αλλά και φυτών και ζώων. Η Αμερική έδωσε την πατάτα, το καλαμπόκι, το κακάο, την τομάτα, τις πιπεριές, τον καπνό — πήρε τα μήλα, τα κρεμμύδια, το σιτάρι, το ρύζι, τον καφέ, τη ζάχαρη. Από ζώα έδωσε τη γαλοπούλα —πήρε το άλογο, την αγελάδα, το πρόβατο, το γουρούνι, το γαϊδούρι, το βόδι, την κότα.

ρόλο του εξισοροπιστή των πραγμάτων· αυτόν τον ρόλο που κανονικά έπρεπε να έχει το χρυσάφι.

Σας δείχνω εδώ το άγιο βήμα του Καθεδρικού ναού της Σεβίλλης στην Ισπανία· κοιτάξτε το ύψος του. Δεν φαίνεται, αλλά αυτό εδώ είναι το ύψος του άμβωνα (το σημείο που στέκεται ο ιερέας), αυτό είναι ένα τεράστιο [έργο] καμωμένο από μασίφ χρυσό. Από χρυσό! Για την Ισπανία το χρυσάφι έγινε απλούστατο. Η Ισπανία γέμισε με πλούτο και τότε είναι που κτίστηκαν στην Ισπανία καταπληκτικά ανάκτορα με χρυσά πόμολα, με δαντέλες και υπέροχα μοναστήρια, τα οποία σήμερα οι Ισπανοί τα χρησιμοποιούν για την προαγωγή του τουρισμού τους. Θαυμάσια έργα!

Ήταν σε θέση η Ισπανία στον 16ο αιώνα μ.Χ., χάρις στον χρυσό των αποικιών της —εκεί στην Αμερική—, να πληρώνει τους καλύτερους καλλιτέχνες, γνωστούς καλλιτέχνες, για να κοσμούν και να τοιχογραφούν· ανάμεσά τους και τον Ελ Γκρέκο βέβαια, τον Δομήνικο Θεοτοκόπουλο, που ακριβώς αυτόν τον αιώνα ήταν σε θέση να τον πληρώσουν —τον καλύτερο καλλιτέχνη του κόσμου— να 'ρθεί να ζωγραφίσει για αυτούς. Αυτή ήταν η εξέλιξη.

Η μία λοιπόν πίεση που έφερε και μαζικές καταστροφές ζώων ήταν η αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού μέχρι θανάτου στα ορυχεία του αργύρου και του χρυσού. Και η άλλη πηγή αγριότητων απέναντι στους ντόπιους είχε θεία κατεύθυνση, διότι οι Ισπανοί θεώρησαν ότι είναι υποχρέωσή τους να αναγκάσουν με ανήκουστη βία τους ντόπιους κατοίκους να γίνουν χριστιανοί.

Ακούστε πώς περιγράφει ένας ιεραπόστολος Ισπανός... διότι μαζί με τους Κονκισταδόρες έφτασαν και ιεραπόστολοι, οι οποίοι είχαν πρόθεση με γλυκό τρόπο —οι περισσότεροι από αυτούς— να πείσουν τους ντόπιους να αλλάξουν θρήσκευμα. Αλλά η δράση των ενόπλων μαζί με τη δράση κάποιων ιεραποστόλων, οι οποίοι συμμετείχαν στις αγριότητες εναντίον των ντόπιων, έκαμαν δεινή εντύπωση σε ανθρώπους σαν τον Βαρθολομαίο ντε Λας Κάσας (Bartolomé de las Casas), που ήταν ένας Δομινικανός ιεραπόστολος, ο οποίος λέει (μιλάει) για τους συμπατριώτες του:

"Οι Ισπανοί με τα άλογά τους τα δώρατα και τις λόγχες τους άρχισαν να διαπράττουν φόνους και αλλόκοτες αγριότητες. Έμπαιναν σε πόλεις, συνοικίες και χωριά και δεν τους γλύτωναν ούτε παιδιά, ούτε γέροντες, ούτε έγκυες γυναίκες, ούτε τα έμβρυά τους. Τους άνοιγαν τις κοιλιές και τα έκοβαν κομμάτια σαν να έσφαζαν αρνιά. Έβαζαν στοιχήματα ποιος με μια σπαθιά θα ξεκοίλιαζε έναν άνθρωπο ή θα τον έκοβε στη μέση. Ποιος θα έκοβε πιο γρήγορα και πιο αποτελεσματικά ένα κεφάλι ή ποιος θα έβγαζε πιο γρήγορα τα έντερα κάποιου με ένα μόνο χτύπημα. Άρπαζαν τα μωρά από τις φτέρνες, αποσπώντας τα από τον μαστό της μητέρας τους και τους τσάκιζαν τα κεφάλια χτυπώντας τα στους βράχους. Έφτιαχναν κάτι αγχόνες μακριές και χαμηλές, έτσι ώστε τα πόδια των κρεμασμένων να αγγίζουν λίγο το έδαφος. Κρεμούσαν σε κάθε αγχόνη 13 ανθρώπους προς τιμήν και δόξα του Σωτήρα μας και των 12 Αποστόλων." Δηλαδή οι 13 αγχόνες ήταν οι 12 Απόστολοι και ο Ιησούς Χριστός, όπως έλεγαν. "Έβαζαν από κάτω φωτιά και τους έκαιγαν σιγά σιγά."

V6.2.4 Μία ήπειρος προστίθεται στη δύναμη του Πάπα (14')

<https://www.youtube.com/watch?v=MgS5W2R8S48>

απομαγνητοφώνηση Diamant / αντιπαραβολή Lemonia9

Ο Βαρθολομαίο ντε Λας Κάσας (Bartolomé de las Casas) συνεχίζει να μας περιγράφει με κριτική ματιά· ο άνθρωπος αυτός, ως Δομινικανός ιεραπόστολος, υπέφερε από τις αγριότητες που έβλεπε και έστελνε επιστολές και στους βασιλείς της Ισπανίας, λέγοντάς τους: έχετε υπόψη σας τι γίνεται στα εδάφη μας εδώ στις Ινδίες; Μήπως αγνοείτε την έκταση των αθλιότητων που γίνονται; Γράφει λοιπόν:

"Αν οι χριστιανοί σκότωσαν και αφάνισαν τόσες και τόσες ψυχές, αυτό έγινε μόνο και μόνο για το χρυσάφι." Για τον ντε Λας Κάσας, είναι φανερό ποια ήταν η αιτία όλων αυτών των πραγμάτων. "Για να γεμίσουν πλούτη σε μικρό διάστημα και να υψωθούν σε θέσεις υψηλές, δυσανάλογες προς το πρόσωπό τους. Επειδή ήταν άπληστοι και αχόρταγα φιλόδοξοι. Δεν γίνεται να έχουν υπάρξει άνθρωποι χειρότεροι στον κόσμο. Κι επειδή η γη ήταν πλούσια και οι άνθρωποι της ήταν τόσο ταπεινοί, τόσο υπομονετικοί και τόσο εύκολα μπορούσαν να τους υποτάξουν. Δεν είχαν γι' αυτούς ούτε σέβας, ούτε υπόληψη, ούτε εκτίμηση" — οι Κονκισταδόρες για τους ντόπιους.

"Λέω την αλήθεια για ό,τι γνωρίζω και για ό,τι είδα όλο αυτό το διάστημα. Τους

μεταχειρίστηκαν, δεν λέω σαν ζώα, μακάρι να τους είχαν μεταχειριστεί σαν ζώα, αλλά ακόμα χειρότερα: σαν να ήταν αυτοί οι άνθρωποι κόπρος. Ποτέ οι Ινδιάνοι σε όλες τις Ινδίες δεν προξένησαν κακό σε χριστιανούς. Αρχικά μάλιστα, είχαν νομίσει ότι είχαν έρθει απ' τον ουρανό —είναι η ιστορία που σας είπα—, ωστόσο πια επανειλημμένα, οι χριστιανοί, τους έκαναν να υποστούν όλα τα δεινά: κλεψιές, φόνους, βιαιότητες, καταπιέσεις."

Και σε άλλο σημείο ο ντε Λας Κάσας μάς περιγράφει μία καταστροφή Ινδιάνων στην περιοχή της Κούβας, οι οποίοι οι φουκαράδες αυτοί ξέρουν ότι (υποψιάζονται ότι) θα 'ρθουν οι Κονκισταδόρες σε κάποια φάση, κι επειδή γνωρίζουν ποια πολιτική ακολουθούν και ποια είναι η δράση των ανθρώπων αυτών (των εχθρών), συγκεντρώνονται για να αποφασίσουν τι θα κάνουν. Ο αρχηγός τους ονομάζεται κασίκ, είναι ο όρος για τον αρχηγό. Και τους λέει ο κασίκ, στους μαζεμένους:

"Το ξέρετε πια ότι φτάνουν οι χριστιανοί, κι έχετε την πείρα για τα όσα έχουν συμβεί από αυτούς στο Ουντέλ και στους κατοίκους της Αϊτής. Θα κάνουν κι εδώ τα ίδια. Ξέρετε γιατί ενεργούν έτσι οι χριστιανοί;" Απάντησε ο μαζεμένος λαός: "Δεν είναι χωρίς λόγο, αλλά γιατί έχουν έναν θεό που τον λατρεύουν και πολύ τον αγαπούν, και για να επιτύχουν να τον λατρεύουμε κι εμείς, προσπαθούν να μας υποτάξουν και να μας σκοτώσουν." Αυτή ήταν η αντίληψή τους. Δεν είχαν άδικο οι καημένοι.

"Ο Χατουέι," έτσι λεγόταν αυτός ο κασίκ, "είχε μαζί του ένα μικρό πανέρι γεμάτο χρυσά κοσμήματα. Είπε: Να ο θεός των χριστιανών." Οι άνθρωποι αυτοί είχαν νομίσει ότι ο θεός των χριστιανών είναι το χρυσό. "Να ο θεός των χριστιανών· αν θέλετε ας κάνουμε για χάρη του χορό. Ίσως να τον ευχαριστήσουμε, κι έτσι θα διατάξει τους χριστιανούς να μην μας κακοποιήσουν. Όλοι φώναξαν: Ναι, ναι, σύμφωνοι, σύμφωνοι. Και χόρεψαν μπροστά στο χρυσάφι, ωστόσο πια κουράστηκαν. Έπειτα ο Χατουέι είπε: Ακούστε· αν κρατήσουμε αυτό το χρυσάφι, τελικά θα μας σκοτώσουν για να μας το πάρουν. Ας το ρίξουμε λοιπόν στον ποταμό. Και όλοι συμφώνησαν και το έριξαν στον ποταμό που κυλούσε εκεί κοντά."

Έρθαν οι χριστιανοί, συνέλαβαν τους ανθρώπους και συνέλαβαν και τον Χατουέι. "Τον δέσανε σ' έναν πάσσαλο. Ένας άγιος άνθρωπος του τάγματος του Αγίου Φραγκίσκου που βρισκόταν εκεί, του μίλησε για τον Θεό και για την πίστη μας." Ήταν δεμένος στον πάσσαλο ο κασίκ αυτός.

"Ο κασίκ δεν είχε ποτέ ξανακούσει τέτοια λόγια. Ο φραγκισκανός του είπε να επωφεληθεί από τον λίγο χρόνο που του άφηναν οι δήμιοι. Ότι, εάν πίστευε στα όσα του έλεγε, θα πήγαινε στους ουραμούς, όπου υπάρχει η δόξα και η αιώνια ανάπαυση. Αν όμως όχι, θα πήγαινε το δίχως άλλο στην κόλαση, όπου θα τον τυραννούσαν πόνοι και αιώνια βάσανα. Ο κασίκ, αφού σκέφτηκε λίγο, ρώτησε τον κληρικό αν οι χριστιανοί πήγαιναν στον παράδεισο. Ο κληρικός του απάντησε ότι αυτοί που ήταν καλοί βέβαια πήγαιναν. Και ο κασίκ, χωρίς να σκεφτεί περισσότερο, δήλωσε ότι δεν θα ήθελε να βρεθεί στον παράδεισο. Προτιμούσε την κόλαση για να μην είναι μαζί μ' αυτούς και να μην βλέπει ανθρώπους τόσο σκληρούς." Και προσθέτει ο ντε Λας Κάσας: "Αυτή είναι η φήμη που απέκτησε ο Θεός και η πίστη μας, εξαιτίας αυτών των χριστιανών που ήρθαν στις Ινδίες."

Αυτή, λοιπόν, ήταν η εικόνα των πραγμάτων και μέσα από αυτές τις διαδικασίες, δηλαδή [από] την τριπλή δράση:

- Πρώτα πρώτα την κατάκτηση, την εμπέδωση μιας στιβαρής διοίκησης μιας αυτοκρατορίας που ήξερε να διοικεί μεγάλες περιφέρειες.

- Δεύτερον, η δράση ιεραποστόλων, οι οποίοι ρίχθηκαν ανάμεσα στους ντόπιους πληθυσμούς· πολλοί με το καλό, άλλοι με τη βία, να πείσουν τους ντόπιους πληθυσμούς.
- Και τρίτον, με τη δράση ενόπλων, οι οποίοι επέβαλαν στους ντόπιους πληθυσμούς, με ανήκουστη βία, τον χριστιανισμό.

Και έτσι όμως και αλλιώς, οι ντόπιοι κάτοικοι, όσοι επέζησαν, έγιναν χριστιανοί. Έτσι, μια νέα ήπειρος προστέθηκε στο δυναμικό του χριστιανισμού.

Το 1500 μ.Χ. έχουμε μια τομή στα πράγματα. Γιατί; Διότι ο χριστιανισμός, αν και ξεκίνησε από την περιοχή της Εγγύς Ανατολής (ξεκίνησε από την περιοχή του Ισραήλ), διαδόθηκε σε ένα τμήμα της Ασίας (της πολύ δυτικής Ασίας) [και] σε ένα τμήμα της Αφρικής, στην ουσία όμως, ποτέ ο χριστιανισμός δεν κατάφερε να γίνει θρησκεία της Ασίας ή θρησκεία της Αφρικής. Η ήπειρος η οποία υποδέχτηκε αυτή τη θρησκεία και έγινε η χαρακτηριστικά χριστιανική ήπειρος είναι η Ευρώπη. Η Ευρώπη, θυμίζω, ότι της πήρε 1300-1400 χρόνια· η τελευταία χώρα που έγινε χριστιανική στην Ευρώπη —το είπαμε σε άλλη μας ενότητα— είναι η Λιθουανία, η οποία έγινε χριστιανική το 1387 μ.Χ. Δηλαδή στο 1400 μ.Χ. πια, η Ευρώπη ολόκληρη, χωρίς εξαίρεση, ήταν χριστιανική. Και τώρα, 100 χρόνια μετά, αποκτά ένα καινούριο τμήμα στο οποίο μεταφέρει αυτό το θρήσκευμα, που είναι η Κεντρική και Νότια Αμερική, δηλαδή μια μεγάλη ήπειρος. Σε αυτή την ήπειρο διαδόθηκε ο χριστιανισμός.

Σε αυτό εδώ το σημείο βλέπουμε αποτυπώσεις των βασανιστηρίων και των αγριότητων των Ισπανών απέναντι στους ντόπιους. Εδώ, άνθρωποι ψήνονται πάνω σε θράκα, άλλων τους κόβουν τα χέρια, τους ρίχνουν καυτά μολύβια μέσα στο στόμα, τους κόβουν τα χέρια και τους κόβουν λίγο λίγο επάνω σε πασσάλους. [σε] άλλους χύνουν μέσα σε τρύπες του σώματός τους μέταλλα.

Μέσα σε αυτό το κλίμα, η ήπειρος αυτή έγινε χριστιανική. Έγινε χριστιανική, και ο πληθυσμός της εξελίχθηκε σε ένα μείγμα Ισπανών και Πορτογάλων —στη Βραζιλία— κατοίκων, διότι συνέχεια από τη μητρόπολη (από την Ισπανία, από την Πορτογαλία) έρχονταν και νέοι κάτοικοι και νέοι κάτοικοι, εγκαθίσταντο εκεί, παντρεύονταν ντόπιες, δημιουργήθηκαν μιγάδες. Κάποιες φυλές έμειναν καθαρές πάνω στις Άνδεις και ακόμη έχουν μείνει κάποιες και κρατούν τη μορφή των προκολομβιανών πληθυσμών, αλλά οι περισσότεροι αναμίχτηκαν με Ισπανούς, κι έτσι, αυτή η περιοχή του κόσμου έγινε παράρτημα της Ισπανίας κυρίως και δευτερευόντως παράρτημα της Πορτογαλίας.

Κι έτσι, εδώ, ο Πάπας απέκτησε νέα μεγάλη δύναμη, διότι αυτή εδώ η ήπειρος δεν έγινε απλώς χριστιανική, έγινε και καθολική. Οι Ισπανοί δηλαδή και οι Πορτογάλοι έκαναν δώρο στον Πάπα μια ήπειρο. Και έχει ενδιαφέρον, ότι απέκτησε η Χριστιανοσύνη σε αυτή τη φάση [μια ήπειρο] (λέμε ήπειρος, είναι μισή ήπειρος αλλά δεν παύει να είναι μεγέθους ηπείρου), και όχι μόνο αυτό, αλλά στην εξέλιξη των πραγμάτων, παρ' όλη την εκατόμβη των θυμάτων κατά την κατάληψη της ηπείρου αυτής, ξανά η ήπειρος αυτή απέκτησε πολλούς κατοίκους. Και έτσι, εδώ, σήμερα, έτσι όπως εξελίχθηκαν τα πράγματα, οι περισσότεροι καθολικοί στον κόσμο βρίσκονται σε αυτήν ακριβώς την περιοχή, την Κεντρική και Νότια Αμερική.

Αν ο καθολικισμός είναι το μεγαλύτερο τμήμα του χριστιανισμού σήμερα... ο καθολικισμός καλύπτει περίπου από τα 2 δισεκατομμύρια τόσο των χριστιανών όλων των τάσεων πάνω από το 1 δισεκατομμύριο (1 δισεκατομμύριο διακόσια εκατομμύρια περίπου ανθρώπων)· είναι με απόσταση ο καθολικισμός η μεγαλύτερη ομάδα του χριστιανισμού. Η περιοχή της

Κεντρικής και Νότιας Αμερικής καλύπτει πάνω από το μισό των καθολικών του κόσμου. Δηλαδή, ό,τι υπήρξε στην εξέλιξη των μέχρι σήμερα πραγμάτων η Ρωσία για την Ορθοδοξία —για την οποία Ρωσία αναφέραμε ότι έγινε η ναυαρχίδα της ορθοδοξίας μετά το 1500 μ.Χ.—, μετά το 1500 μ.Χ. η ναυαρχίδα του καθολικισμού γίνεται η Κεντρική και Νότια Αμερική.

Έχουμε, δηλαδή, μεγάλης κλίμακας εξελίξεις που δεν αφορούν μόνο τον πολιτικό, διπλωματικό και οικονομικό τομέα —διότι η μετακίνηση της Ευρώπης σε μια καινούρια ήπειρο, φυσικά έπαιξε ρόλο στην εκτίναξη της οικονομίας της Ευρώπης—, αλλά έπαιξε ρόλο και στα θρησκευτικά πράγματα και παίζει μέχρι σήμερα. Δεν είναι τυχαίο, η ήπειρος που λέγεται Αμερική χωρίζεται στα δύο: τη Βόρεια Αμερική και τη Νότια Αμερική. Όταν λέμε Βόρεια Αμερική, εννοούμε τις γαίες βορειότερα από το Μεξικό, αυτό που είναι σήμερα Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και Καναδάς. Σε αυτή τη ζώνη δεν έχουμε την επιρροή των Ισπανών και των Πορτογάλων, διότι οι Ισπανοί και οι Πορτογάλοι έλεγξαν τα νοτιότερα σημεία. Αυτή η ζώνη, η νοτιότερη, ονομάζεται Λατινική Αμερική, όπως σας είπα. Γιατί; Διότι η γλώσσα που μεταφέρθηκε εδώ και επιβλήθηκε στους πληθυσμούς στην πραγματικότητα είναι η ισπανική —άντε και η πορτογαλική στην περιοχή της Βραζιλίας— που είναι λατινογενής γλώσσα και δεύτερον, η θρησκεία είναι καθολικισμός (χριστιανική και το δόγμα είναι ο καθολικισμός). Αντιθέτως, η Βόρεια Αμερική, πάνω από το Μεξικό, στην οποία τον κύριο ρόλο τον έπαιξε η Αγγλία, ομιλεί αγγλικά και έχει θρήσκευμα άλλο. Έχει θρήσκευμα χριστιανικό, το θρήσκευμα είναι το χριστιανικό, αλλά το δόγμα είναι ο προτεσταντισμός.

Έτσι, σε αυτή την ήπειρο αποτυπώνεται κάτι που θα μας απασχολήσει τώρα στις επόμενες ενότητες: το επόμενο σχίσμα του χριστιανισμού, το οποίο δημιούργησε δύο μεγάλες ομάδες, τις δύο μεγαλύτερες ομάδες του χριστιανισμού σήμερα: τον καθολικισμό και τον προτεσταντισμό.

Εβδομάδα 7: Δυτική Ευρώπη. Η Θρησκευτική Μεταρρύθμιση

7.1: Το νέο σχίσμα κυοφορείται, γεννιέται και επεκτείνεται

V7.1.1 Το νέο σχίσμα κυοφορείται: Τζον Ουίκλιφ (11')

<https://youtu.be/WYm6Iz5LTok>

απομαγνητοφώνηση Diamant / αντιπαραβολή Lemonia9

Είδαμε τον άθλο της Ισπανίας να κατακτήσει τη Λατινική Αμερική και τον πλούτο που εισέρρευσε στην Ισπανία και, βέβαια, το γεγονός ότι προσέφερε στον χριστιανισμό μια ήπειρο. Πρέπει στο σημείο αυτό να πούμε, γιατί έτσι είναι σημαντικό να το έχουμε στον νου μας, ότι αυτός ο τεράστιος πλούτος ο οποίος εισέρρευσε στην Ισπανία, τη μετέτρεψε για περίπου 100 χρόνια στην πιο πλούσια χώρα της Ευρώπης, την πιο μεγάλη δύναμη· είχε τη δυνατότητα να χρηματοδοτεί στρατό, στόλο κ.λπ.

Όμως, καθώς δεν επένδυσε αυτόν τον μεγάλο πλούτο σε κάτι παραγωγικό, και δεν επένδυσε αυτόν τον μεγάλο πλούτο σε κάτι παραγωγικό γιατί είχε εκδιώξει από την Ισπανία εκείνους που ήταν πιο πολύ δοσμένοι στα θέματα της επιχειρηματικότητας και του εμπορίου, δηλαδή τους Άραβες και τους Εβραίους της Ισπανίας, η Ισπανία δεν μπόρεσε να παίξει μεγάλο ρόλο στους επόμενους αιώνες, δηλαδή είχε πολύ γρήγορη άνοδο και μετά κάθοδο. Και μέχρι σήμερα μελετάται αυτό το θέμα, διότι η Ισπανία δεν μπόρεσε να γίνει η χώρα που θα άλλαζε τον κόσμο. Η χώρα που θα άλλαζε τον κόσμο θα ήταν μια ασήμαντη, θα έλεγε κανείς, χώρα, βόρεια, εκεί στη Βόρεια Θάλασσα: η Αγγλία. Η Αγγλία έφερε την ανθρωπότητα σε νέα εποχή, μια χώρα η οποία δεν είχε αυτόν τον πλούτο τον οποίο είχε η Ισπανία, αλλά τον πλούτο που απέκτησε στην πορεία τον χειρίστηκε αλλιώς κι έτσι έφερε νέες εποχές στη Γη.

Ταυτοχρόνως, βέβαια, με την κατάκτηση της Λατινικής Αμερικής από την Ισπανία η δύναμη του Πάπα ενισχύθηκε. Εκεί δηλαδή, γύρω στο 1500 μ.Χ., ο Πάπας οπωσδήποτε θα νιώθει μια ιερή συγκίνηση γνωρίζοντας ότι αυξήθηκε το ποίμνιό του, ότι τώρα πλέον ποιμαίνει μια τεράστια έκταση, που σιγά σιγά αρχίζουν να καταλαβαίνουν ότι δεν είναι οι Ινδίες. Πρέπει να πούμε σε αυτό το σημείο [πως] πήρε χρόνο για να γίνει αντιληπτό ότι δεν είναι οι Ινδίες και πέρασε μεγάλο διάστημα για να γίνει αντιληπτό ότι πρόκειται για καινούρια ήπειρο — λογικό είναι αυτό.

Τώρα όμως —το είχαμε αφήσει έτσι σαν μια νύξη σε άλλη στιγμή— οι Πάπες έχουν περάσει πολλά. Είχαν περάσει την περίοδο της Αβινιόν, σας θυμίζω, από το 1309 μ.Χ. έως το 1377 μ.Χ. Μετά την περίοδο της Αβινιόν μετακομίζουν στο Βατικανό, αλλά υπάρχει το Μεγάλο Σχίσμα της Καθολικής Εκκλησίας απ' το 1377-78 μ.Χ. μέχρι το 1417 μ.Χ. που υπάρχει για ένα διάστημα Πάπας στην Αβινιόν [και] Πάπας στη Ρώμη, στο Βατικανό. Και ταυτοχρόνως [υπάρχει και] μεγάλη σύγκρουση ηγεμόνων γύρω απ' όλο αυτό το θρησκευτικό σκηνικό.

Είναι γεγονός, κι αυτό πρέπει να το τονίσουμε: ενώ όταν ξαναξεκίνησε η ζωή της Ευρώπης συντεταγμένα και η σχέση του Πάπα με τον Καρλομάγνο, δηλαδή με την Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, του έδωσε καινούρια ώθηση, του Πατριαρχείου αυτού της Ρώμης για την

καινούρια του δράση, σταδιακά, καθώς αναπτύχθηκαν και άλλα κράτη —η Γαλλία, η Αγγλία διαμορφώνονταν— που διεκδικούσαν κι εκείνα ρόλο στην Ευρώπη, οι Πάπες άρχισαν να βρίσκονται σε διενέξεις και με το γερμανικό στοιχείο ή σε αποστάσεις από το γερμανικό στοιχείο και γενικά δημιουργήθηκε ένα περίπλοκο σκηνικό, στο οποίο εμπλέκονταν περισσότερες πολιτικές δυνάμεις και ο Πάπας μαζί. Αυτό είχε σχέση με τα εσωτερικά προβλήματα που παρουσιάστηκαν στην παποσύνη, που όμως είναι μέσα στις φυσικές καταστάσεις και μέσα στους αιώνες, θα έλεγε κανείς.

Τώρα, εκεί γύρω στο 1417 μ.Χ., οι Πάπες βρίσκουν μία λύση στο Μεγάλο Σχίσμα της Καθολικής Εκκλησίας, σε μίας μεγάλης σημασίας σύνοδο που συνέβη στην πόλη της Γερμανίας που ονομάζεται Κωνσταντζα (Konstanz)¹. Η Κωνσταντζα [Κωνσταντία], είναι στον νότο της Γερμανίας, στα σύνορα με την Ελβετία (κάπου εδώ πέρα, δεν την έχει ο χάρτης). Εν πάση περιπτώσει, στην Κωνσταντία ή Κωνσταντζα, συγκεντρώθηκαν τα στελέχη της Καθολικής Εκκλησίας, όπως και ηγεμόνες, και βρέθηκε μία άκρη στο πράγμα.

Στο μεταξύ, όμως, είχε αρχίσει μια ιστορία που οι Πάπες δεν έδειξαν στην αρχή να ανησυχούν ιδιαίτερα. Έτσι κι αλλιώς, η Δυτική Εκκλησία είχε σκληρότατες μεθόδους απέναντι στους αιρετικούς ή σ' εκείνους που εξέφραζαν ιδέες που απέκλιναν από την κεντρική άποψη — σας θυμίζω την Ιερά Εξέταση, την πυρπόληση "μαγισσών" και "μάγων" κ.λπ., (εντός εισαγωγικών βέβαια). Και πάντα υπήρχαν ομάδες, όπως και οι Καθαροί κ.λπ., οι οποίοι έλεγαν διάφορες απόψεις, αλλά εκεί γύρω στον 14ο αιώνα μ.Χ., άρχισαν να παρουσιάζονται κάποιες περιπτώσεις που στην αρχή έμοιαζαν μεμονωμένες, αλλά σταδιακά έγιναν πιο περίπλοκες.

Άρχισαν να παρουσιάζονται κάποιοι κληρικοί της Καθολικής Εκκλησίας που έλεγαν απόψεις, οι οποίες σταδιακά συνέκλιναν σε κάποια κοινή πλευρά. Ο πρώτος ο οποίος έκανε αυτό το βήμα είναι ένας ξακουστός Άγγλος —προσέξτε αυτό, το ότι ήταν Άγγλος— που ονομαζόταν Τζον Ουίκλιφ. Ο Τζον Ουάικλιφ ή Ουίκλιφ πέθανε το 1387 μ.Χ., δηλαδή είναι ένα στέλεχος της Εκκλησίας του 14ου αιώνα μ.Χ., της Αγγλικής Εκκλησίας. Αυτός ήταν² ένας ανήσυχος

¹ σημ. απομαγνητοφωνητών: Η **Κωνσταντία** (γερμανικά: Konstanz, προφέρεται Κόνσταντς) είναι πόλη στη νοτιοδυτική γωνία της Γερμανίας. Η **Κωνσταντζα** (Constanza), ιστορικά γνωστή ως Τόμις, είναι πόλη της Ρουμανίας στη Μαύρη Θάλασσα.

² Ο Ουίκλιφ ήταν θεολόγος και φιλόσοφος, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης.

ιερωμένος: μετέφρασε πρώτος αυτός τη Βίβλο στα Αγγλικά (στη δημοτική αγγλική γλώσσα) από τη Vulgata (δηλαδή από τη λατινική εκδοχή του 4ου αιώνα μ.Χ.) και ήταν ο ίδιος ανώτερος κληρικός και πολέμιος του κλήρου. Τι έλεγε δηλαδή αυτός;

Έλεγε ότι το μεγάλο πρόβλημα της Εκκλησίας είναι ο κλήρος. Και είναι πρόβλημα της Καθολικής [Εκκλησίας] —καθολικός ήτανε, καθολικός ιερωμένος, η Αγγλία ήταν καθολική στον 14ο αιώνα μ.Χ.— ότι ο κλήρος είναι εκείνος ο οποίος παραπλανά τους πιστούς, δημιουργεί μία αρρωστημένη κατάσταση ελέγχου μέσα στην Εκκλησία. Η Εκκλησία αντί για χώρος αγάπης, συνύπαρξης, αμοιβαίας εμπιστοσύνης, έχει μετατραπεί σε χώρο στον οποίο εφαρμόζεται μια στυγνή πολιτική κεντρικού ελέγχου από τον Πάπα και από το ιερατείο του. Θεωρούσε μεγάλο σφάλμα το γεγονός ότι επιτρεπόταν στον κλήρο να έχει περιουσία και να έχει χρήματα. Πίστευε ότι η Εκκλησία θα έπρεπε να είναι πτωχή και να δίνει πρώτη αυτή το παράδειγμα και αρνούσαν κάποια από τα Μυστήρια της Εκκλησίας. Θεωρούσε ότι ορισμένα από τα Μυστήρια της Εκκλησίας δεν είναι Μυστήρια, ούτε ποτέ ο Ιησούς μίλησε γι' αυτά ως Μυστήρια.

Η διδασκαλία του έκανε μεγάλη εντύπωση στην Αγγλία εκείνης της εποχής. Άρχισε να διαδίδεται και εκτός Αγγλίας και δημιουργήθηκε κι ένα σώμα ανθρώπων, μία ομάδα ανθρώπων, οπαδών του, δηλαδή επηρέασε και λαϊκούς ανθρώπους, καθημερινούς ανθρώπους. Αυτοί ονομάζονται Λολάρδοι (Lollards), οι οποίοι και συνέχισαν τη δράση τους και μετά τον θάνατο του Ουάικλιφ (του Ουίκλιφ). Ο Ουίκλιφ πέθανε με φυσικό θάνατο, παρότι καταδικάστηκε ως αιρετικός και είχε θέματα από αυτή την πλευρά. Οι Lollards, αυτοί οι Λολάρδοι, ήταν μια σκληροπυρηνική, ριζοσπαστική ομάδα. Στον 14ο αιώνα μ.Χ., έδρασαν και στην Αγγλία και εκτός Αγγλίας οι Lollards κι αυτοί ήταν διαπύρσιοι¹ εναντίον των εικόνων, θεωρούσαν ότι είναι απαράδεκτο το να έχει αποτύπωση του Θείου η Εκκλησία. Ήταν εναντίον του Πάπα και της δύναμης του Πάπα, εναντίον του κλήρου, εναντίον της τιμής στους αγίους. Πίστευαν ότι το να τιμούμε τους αγίους είναι ειδωλολατρικό, είναι σαν να δημιουργούμε κι άλλους μικρούς θεούς. [Ήταν επίσης] εναντίον των Μυστηρίων της Εκκλησίας, εναντίον του μοναχισμού.

Αυτοί τώρα οι Lollards, όπως σας είπα, έπαιξαν ρόλο για ορισμένες δεκαετίες και δημιούργησαν ένα κλίμα ανησυχίας το οποίο κινητοποίησε την Καθολική Εκκλησία, εκεί στον 14ο αιώνα μ.Χ., στις αρχές του 15ου. Την ώρα που ο Τζον Ουίκλιφ κηρύττει αυτά που κηρύττει, η Εκκλησία —η Ρωμαϊκή Εκκλησία— βρίσκεται στη δίνη της Αβινιόν και του Μεγάλου Σχίσματος. Άρα, οι Πάπες ήταν πολύ απασχολημένοι με χίλια άλλα μύρια προβλήματα, αλλά και το θέμα αυτό του Ουάικλιφ (του Ουίκλιφ) δεν ήταν μικρό.

---

¹ Όσον αφορά το "διαπύρσιος", στην συγκεκριμένη θέση το χρησιμοποιώ με την έννοια της φωτιάς, άρα "διαπύρσιος". Η αλήθεια είναι ότι το "διαπύρσιος" δεν το βρίσκω στα λεξικά αν και χρησιμοποιείται —ενδεχομένως λαθεμένα— στον λόγο. Θα μπορούσαμε να ξεπεράσουμε τον σκόπελο χρησιμοποιώντας τη λέξη "φλογερός";

Σας χαιρετώ με αγάπη

Μαρώ Ευθυμίου

V7.1.2 Το νέο σχίσμα κυοφορείται: Γιαν Χους (11')

<https://youtu.be/DMJ93T58s5A>

απομαγνητοφώνηση *angelina* / αντιπαραβολή *Asimena*

Αναφερθήκαμε στον Τζον Ουίκλιφ (John Wycliffe) ο οποίος ήταν πρωτοπόρος μεταξύ αρκετών τελικά —όπως θα αποδειχθεί—, οι οποίοι συγκλίνουν, πολλές φορές χωρίς να γνωρίζονται ο ένας με τον άλλον, σε μια κοινή γραμμή κριτικής της Καθολικής Εκκλησίας. Και προσέχουμε σ' αυτό το σημείο ότι είναι καθολικοί ιερωμένοι, δηλαδή δεν είναι εξωτερικοί εχθροί οι οποίοι κατηγορούν την Καθολική Εκκλησία, προέρχονται απ' τα σπλάχνα της Καθολικής Εκκλησίας και την κατηγορούν για διάφορα σημεία και ζητούν να αλλάξει. Να αλλάξει ώστε να βελτιωθεί και να είναι η σωστή Εκκλησία. Δεν θέλουν να αποσπαστούν από την Εκκλησία. Έχει σημασία αυτό διότι —όπως καταλαβαίνετε— κινούμαστε στην κατεύθυνση της προσέγγισης του θέματος της Θρησκευτικής Μεταρρύθμισης, η οποία συμβαίνει στον 16ο αιώνα μ.Χ., αλλά προηγούνται άτομα τα οποία μίλησαν γι' αυτήν την ανάγκη της μεταρρύθμισης της Εκκλησίας.

Ο Τζον Ουίκλιφ λοιπόν —και οι Λόλαρντς (Lollards), το έγγραφα για να έχουμε και τα ονόματά τους γραμμένα— έζησε στην Αγγλία και, όπως είπαμε, ήταν μάλιστα και καθηγητής στην Οξφόρδη. Έχει σημασία αυτό, διότι περίπου την ίδια εποχή που δρα ο Τζον Ουίκλιφ στην Αγγλία, στην Πράγα λειτουργεί στην εκκλησία αλλά και διδάσκει και στο Πανεπιστήμιο της Πράγας [ο Γιαν Χους (Jan Huss)]. Ήταν καθηγητής θεολογίας, μία σπουδαία μορφή της τσέχικης κοινωνίας· εκείνη την περίοδο η τσέχικη κοινωνία βρίσκεται υπό γερμανικό έλεγχο. Ο Γιαν Χους (Jan Huss)¹ είναι Τσέχος και τολμά πολλά. Αυτός ο Γιαν Χους πιστεύει εξίσου — και έφτασε μόνος του σ' αυτό το συμπέρασμα— ότι η Καθολική Εκκλησία πρέπει να μεταρρυθμιστεί, πρέπει να αλλάξει, και την κατηγορεί περίπου γι' αυτά που είπαμε ότι την κατηγορεί και ο Τζον Ουίκλιφ. Δεν γνωρίζει ο ένας τον άλλον, αλλά σε κάποια στιγμή της δράσης του ο Γιαν Χους θα πληροφορηθεί για τη δράση του Τζον Ουίκλιφ και μάλιστα θα του έρθουν του Γιαν Χους γραπτά του Τζον Ουίκλιφ και έτσι κατά κάποιον τρόπο, χωρίς να συντονιστούν, αυτοί οι δυο άνθρωποι, σε δύο διαφορετικά σημεία της Ευρώπης (ο ένας στην Αγγλία, ο άλλος στην περιοχή της Βοημίας, ο ένας δηλαδή εδώ κι ο άλλος περίπου εδώ) ξεχωριστά, δρουν με την ίδια ζέση και την ίδια αφοσίωση.

---

¹ σημ. απομαγνητοφωνητών: Στο βίντεο γράφεται ως Jah Huss. Σωστό φαίνεται να είναι το: Γιαν Χους (Jan Huss).

Ο Γιαν Χους κάνει ό,τι έκανε και ο Τζον Ουίκλιφ στην Αγγλία, δηλαδή μεταφράζει πρώτη φορά εκείνος την Αγία Γραφή στην τσέχικη γλώσσα. Και μάλιστα δεν είναι ότι μεταφράζει την Αγία Γραφή από τη Vulgata στην τσέχικη γλώσσα, αλλά είναι πάρα πολύ σπουδαίος μόνο γι' αυτό, διότι είναι η πρώτη φορά που γράφεται η τσέχικη γλώσσα. Δηλαδή ο Γιαν Χους, στην ουσία, κάθεται κάτω και βρίσκει τρόπο να γραφτεί αυτή η γλώσσα. Είναι βέβαια μια σλαβική γλώσσα, αλλά διάφορους ήχους της σλαβικής-τσέχικης γλώσσας έπρεπε να τους βρει εκείνος. Οι Τσέχοι τον τιμούν πάρα πολύ τον Γιαν Χους. Είναι το πιο σπουδαίο πρόσωπο της ιστορίας τους, και αν έχετε επισκεφθεί την Πράγα — αυτή τη μαγική πόλη που λέγεται Πράγα—, στην κεντρική πλατεία της Πράγας, στο κέντρο της πλατείας της Πράγας, το άγαλμα που βρίσκεται [εκεί] —είναι σαν το τσέχικο έθνος να τιμά το πιο σπουδαίο του τέκνο— είναι το άγαλμα του Γιαν Χους.

Ο Γιαν Χους λοιπόν, ζώντας στην Πράγα, διδάσκει και μέσα στις αίθουσες του Πανεπιστημίου της Πράγας και μέσα στην εκκλησία, αυτά τα οποία είπαμε: δηλαδή αμφισβητεί την ανάγκη της Εκκλησίας να έχει ιεραρχία και τόσο αποκλειστική διοίκηση· θεωρεί ότι οι πιστοί πρέπει να μετέχουν στα πράγματα, ότι ο κάθε πιστός μπορεί να είναι ιερέας, δηλαδή με την έννοια ότι δεν χρειάζεται κάποιος να είναι εξειδικευμένος επαγγελματίας για να μεταφέρει το δίδαγμα της Βίβλου και της Παλαιάς και της Καινής Διαθήκης· αρκεί ο κάθε πιστός να είναι σε εγρήγορση, να έχει ενδιαφέρον για την πίστη του και επομένως ο κάθε πιστός μπορεί να είναι εκείνος ο οποίος θα σώσει τον εαυτό του. Ο Γιαν Χους επίσης μιλά φλογερά εναντίον της διαφθοράς της Εκκλησίας και κατά του κλήρου και του Πάπα. Αμφισβητεί τα Μυστήρια. Και επίσης αμφισβητεί το δικαίωμα της Εκκλησίας να συγκεντρώνει στα χέρια της τόσο μεγάλο πλούτο, είτε ως άτομο, είτε ως φορέας.

Ο Γιαν Χους ανησυχεί τον Πάπα, και είναι και όπως είπαμε μεταγενέστερος του Τζον Ουίκλιφ. Ο Γιαν Χους όταν διδάσκει, η Καθολική Εκκλησία βρίσκεται στη φάση του μεγάλου της σχίσματος. Και κάποια στιγμή ο Πάπας ζητά από τον Γιαν Χους να έρθει στη Σύνοδο της Κωνσταντίας [Κωνσταντίας]. Σας θυμίζω ότι θα γινόταν στην Κωνσταντία [Κωνσταντία] αυτή η μεγάλη Σύνοδος της Καθολικής Εκκλησίας. Ο Γιαν Χους ήταν στέλεχος, ήταν σημαντικό πρόσωπο της Καθολικής Εκκλησίας, αλλά ήδη είχε ανησυχήσει πάρα πολύ την ιεραρχία και τον ίδιο τον Πάπα. Του δίδονται διαβεβαιώσεις για τη ζωή του: ότι αν έρθει στην Κωνσταντία [Κωνσταντία] θα είναι ασφαλής και θα μπορεί να εκθέσει αυτά τα οποία επιθυμεί. Φθάνοντας όμως στην Κωνσταντία [Κωνσταντία], συλλαμβάνεται και ζει βασανιστικούς μήνες ανακρίσεων και φυλάκισης και τελικά καίγεται ζωντανός στην πλατεία της Κωνσταντίας [Κωνσταντίας]. Και σήμερα σ' αυτήν την πανέμορφη πόλη της Γερμανίας, δίπλα

στη λίμνη της Κωνσταντίας [Κωνσταντίας], υπάρχει και το κτίριο στο οποίο έγινε η Σύνοδος της Κωνσταντίας [Κωνσταντίας] και το κτίριο στο οποίο φυλακίστηκε ο Γιαν Χους και βασανίστηκε, αλλά και το σημείο στο οποίο ο Γιαν Χους εκτελέστηκε.

Ο Γιαν Χους σε καμία στιγμή, ανεξαρτήτως πιέσεων και βασανιστηρίων, δεν ανακάλεσε την άποψή του και μέχρι την τελευταία στιγμή —και την ώρα που καιγόταν ακόμη— φιλοσοφούσε και σκεφτόταν πάλι τις κατευθύνσεις της Καθολικής Εκκλησίας. Ο Γιαν Χους πέθανε λοιπόν πάνω στην πυρά, και το ενδιαφέρον είναι ότι σχεδόν μαζί του πέθανε κι ο πιο στενός του συνεργάτης στην Πράγα, ο Ιερώνυμος (Hieronymus) της Πράγας (ήτανε δύο εξαιρετικά στενοί φίλοι), επίσης στέλεχος, επίσης ιερωμένος της Καθολικής Εκκλησίας (ο Ιερώνυμος), ο οποίος παρότι ο Γιαν Χους τον ειδοποίησε να μην έρθει στην Κωνσταντία, εκείνος ήρθε στην Κωνσταντία, βασανίστηκε και κήκε κι εκείνος στην πυρά, λίγο διάστημα μετά από τον Γιαν Χους.

Ο θάνατος του Γιαν Χους πυροδότησε εξελίξεις, διότι στην πατρίδα του —στην περιοχή της Τσεχίας— το κήρυγμά του το είχαν ακούσει και ενστερνιστεί χιλιάδες ανθρώπων Βοημών (Τσέχων), οι οποίοι ακούγοντας τα όσα συνέβησαν στην Κωνσταντία και τον θάνατο του Γιαν Χους τον οποίο εκτιμούσαν ιδιαίτερα —επρόκειτο για μία προσωπικότητα μεγάλου μεγέθους—, πήραν τα όπλα και βρέθηκαν σε πόλεμο —κανονικό πόλεμο!— με τις δυνάμεις του Πάπα. Οι χουσιτικοί (Hussites), όπως λέγονται, ηγήθηκαν του πιο μακροχρόνιου εσωτερικού πολέμου που είχε γνωρίσει μέχρι τότε η Ευρώπη. Από το 1420 μέχρι το 1431 μ.Χ. πέντε εκστρατείες του Πάπα εναντίον των απλών αυτών ανθρώπων —των χουσιτικών— των οποίων ηγείτο ένας αγρότης, ένας γεωργός, τυφλός, που τυφλώθηκε γρήγορα στις μάχες· και παρότι ήταν τυφλός καθοδηγούσε τις μάχες με τρόπο ακριβή και εξαιρετικά επιτυχημένο. Αυτοί οι άνθρωποι άντεξαν πέντε εκστρατείες. Τελικά ηττήθηκαν το 1431 μ.Χ., αλλά συνέχισαν να υπάρχουν και να αντιδρούν. Στην πράξη όλος αυτός ο κύκλος του δράματος έληξε το 1466 μ.Χ. Οι τελευταίες δηλαδή σφαγές χουσιτικών γίνονται στη δεκαετία του 1460 μ.Χ. Όλο δηλαδή αυτό το δράμα διήρκεσε στην Τσεχία πάνω από 40 χρόνια, και παρότι οι δυνάμεις καταστολής ήτανε ανηλεείς απέναντι στους χουσίτες —και φυσικά μειώθηκε πολύ ο αριθμός τους—, μέχρι σήμερα στην Τσεχία υπάρχει ομάδα χριστιανών που ονομάζουν τον εαυτό τους "χουσίτη". Δηλαδή μέσα στις χιλιάδες τάσεις του χριστιανισμού είναι και οι χουσίτες, οι οποίοι και συνδέονται με τη δράση αυτού του σπουδαίου προσώπου που λεγόταν Γιαν Χους —και βέβαια μαζί του— και του Ιερώνυμου της Πράγας.

V7.1.3 Το νέο σχίσμα γεννιέται: Μαρτίνος Λούθηρος (15')

<https://youtu.be/fHocY0BPuyE>

απομαγνητοφώνηση fkalogerouli / αντιπαραβολή Asimonia

Ο Γιαν Χους, όπως είπαμε, βρήκε τον θάνατο στην Κωνσταντία [Κωνσταντία] και είναι από τους μεγάλους προδρόμους της Μεταρρύθμισης. Ο άνθρωπος αυτός τόνιζε αυτά τα οποία θα πουν και άλλοι, όπως είπαμε.

Ένας παρόμοιος, σε άλλη όμως κατεύθυνση, είναι ο Τζιρόλαμο Σαβοναρόλα (Girolamo Savonarola). Ο Τζιρόλαμο Σαβοναρόλα ήταν Ιταλός και έζησε αρκετά χρόνια αργότερα, προς το τέλος του 15ου αιώνα μ.Χ. Αυτός κήκε στην πυρά το 1498 μ.Χ., περίπου μόλις έχουν βρει οι Ισπανοί την Αμερική — λέω έτσι για να τα τοποθετήσουμε τα πράγματα. Και αυτός ο Τζιρόλαμο Σαβοναρόλα ήταν επίσης Δομινικανός μοναχός, δηλαδή ανήκε στον σκληρό πυρήνα της Καθολικής Εκκλησίας, αλλά έβγαζε φλογερούς λόγους εναντίον της διαφθοράς της Καθολικής Εκκλησίας, της διαφθοράς των κληρικών. Κατηγορούσε την Εκκλησία ότι εκμεταλλεύεται τους απλούς ανθρώπους με χίλιους τρόπους και ότι ο μόνος στόχος είναι η εξουσία, ότι είναι ο πλούτος και η πολυτέλεια.

Γενικά, αυτοί οι πρόδρομοι της Μεταρρύθμισης χτυπούν πάρα πολύ την πλευρά της πολυτέλειας και την πολυτέλεια της Εκκλησίας: και τα χρυσά και [τις] δαντέλες και όλα όσα κοσμούσαν τους καθεδρικούς ναούς και τις έδρες των μητροπολιτών και των επισκόπων και τον πλούτο των ενδυμάτων τους και τα χρυσαφικά όλων των συμβόλων τους. Μάλιστα μεγάλη επίθεση ασκούσαν εναντίον των μοναστηριών. Η Καθολική Εκκλησία και εκείνη μπήκε κατά τον 5ο αιώνα μ.Χ. σε αυτό που είχε προηγηθεί στην Ανατολή, δηλαδή στη δημιουργία μοναστηριών. Και σταδιακά τα μοναστήρια έγιναν τεράστια, εξαιρετικά δυνατά στη δυτική Ευρώπη, που συνδυάστηκαν με τις τοπικές εξουσίες. Πολλές μεγάλες οικογένειες επιθυμούσαν τουλάχιστον ένα τέκνο τους να είναι ηγούμενος ενός μοναστηριού ή να πάρει κάποια υψηλή θέση στην ιεραρχία του κλήρου. Υπήρχε επομένως μία ανάμειξη του λαϊκού με την Εκκλησία, το οποίο έφερνε διαφθορά και νεποτισμό. Τα μοναστήρια είχαν αρχίσει να κατηγορούνται ότι γίνονται χώροι ασωτίας.

Μάλιστα στην περιοχή της Ολλανδίας, των Κάτω Χωρών, ένας ζωγράφος, ο Ιερώνυμος Μπος, ζωγράφιζε συστηματικά μοναχούς οι οποίοι βρίσκονται σε φάση οινοποσίας, κάνουν όργια, δεν σέβονται τίποτε. Ήταν δηλαδή ένα κλίμα εναντίον των μοναστηριών.

Και για τα μοναστήρια ειδικά, οι άνθρωποι αυτοί ζητούσαν να κλείσουν — και αυτό θα συμβεί όταν θα έρθει η ώρα της Μεταρρύθμισης. Ο Τζιρόλαμο Σαβοναρόλα, λοιπόν, στην Ιταλία, στη Φλωρεντία συγκεκριμένα, κινείται στην ίδια γραμμή. Καίγεται και αυτός στην πυρά το 1498 μ.Χ. Και γύρω του και εκείνος είχε δημιουργήσει οπαδούς, τους Πιανιόνι (Piagnoni), οι οποίοι και μετά τον θάνατό του δρουν. Και, τέλος πάντων, κάνει και αυτός ο άνθρωπος τον κύκλο του.

Έχουμε φτάσει σχεδόν στο 1500 μ.Χ. και η Καθολική Εκκλησία μοιάζει να έχει απαλλαγεί από αυτούς τους ενοχλητικούς ανθρώπους. Και ήδη έχει λύσει και κάποια της ζητήματα με τη Σύνοδο της Κωνσταντίας [Κωνσταντίας]. Και τώρα, επειδή βρίσκεται σε καλύτερη ροή και έχει και πολλά χρήματα που έρχονται από την Αμερική, μια και η Ισπανία είναι γενναιόδωρη και ενισχύει τον Πάπα με χρήματα, το Πατριαρχείο της Ρώμης βάζει ως στόχο του να δημιουργήσει τη μεγαλύτερη Εκκλησία του χριστιανισμού στο Βατικανό, την έδρα του, και αποφασίζει να δημιουργήσει τον ναό του Αγίου Πέτρου¹, που είναι πράγματι ένας από τους μεγαλύτερους ναούς της Γης και ο μεγαλύτερος χριστιανικός ναός της Γης.

Στη διάρκεια αυτών των αιώνων, η Καθολική Εκκλησία είχε πάντα ανάγκη για χρήματα, γιατί ήταν πολυδάπανος οργανισμός, και εξοικονομούσε χρήματα με διάφορους τρόπους. Στο ταμείο της εισέρρεαν πολλά χρήματα από τις θαυματουργές εικόνες, την περιφορά θαυματουργών εικόνων. Επίσης υπήρχε ένα πάθος για τη συλλογή αγίων αντικειμένων και — ιδιαίτερα— οστών. Τα οστά των αγίων ήταν περιζήτητα και μεταφέρονταν με μεγάλες τιμές, με τιμές βασιλέων, εκτίθεντο στους ναούς και έπαιζαν ρόλο, βέβαια, στη θρησκευτικότητα των πραγμάτων, αλλά βοηθούσαν και στα εισοδήματα της Καθολικής Εκκλησίας. Ακριβώς αυτή την πρακτική της Καθολικής Εκκλησίας κατηγορούν, επίσης, οι πρόδρομοι της Μεταρρύθμισης, οι οποίοι και θεωρούν και κατηγορούν την Εκκλησία ότι τελικά εκμεταλλεύεται τα πάντα και δημιουργεί ψεύτικες καταστάσεις για να αποσπά χρήματα από

---

¹ Η ανέγερση του ναού του Αγίου Πέτρου, στη Ρώμη, ξεκίνησε το 1506 και ολοκληρώθηκε το 1626.

τους φτωχούς ανθρώπους. Μάλιστα εκείνο το οποίο βρίσκεται στο κέντρο των επικρίσεων είναι η πρακτική της Εκκλησίας να πουλά συγχωροχάρτια. Τα συγχωροχάρτια πουλιόνταν με διάφορες τιμές. Είχαν άλλη τιμή για τους πλουσιότερους, άλλη για τους φτωχότερους, και διακινούνταν από ομάδες ιερωμένων στους απλούς ανθρώπους, αλλά και βέβαια στους πλουσίους ανθρώπους¹ με ειδικές προβλέψεις.

Το γεγονός ότι ετοιμάζεται αυτός ο μεγάλος ναός του Αγίου Πέτρου, κάνει την πλευρά της Ρώμης, της Εκκλησίας της Ρώμης, να εντείνει τις προσπάθειές της για περισσότερα χρήματα και την πώληση των συγχωροχαρτιών. Και αυτό είναι που θα φέρει σε μεγάλη οργή έναν ιερέα, έναν ιερωμένο της Καθολικής Εκκλησίας, καθηγητή της θεολογίας στο Πανεπιστήμιο της Βιτεμβέργης της βόρειας Γερμανίας, ο οποίος και ονομαζόταν Martin Luther. Είναι ο Μαρτίνος Λούθηρος, ο οποίος και θεωρείται πλέον αποφασιστική προσωπικότητα, η οποία άλλαξε την Εκκλησία με τη νέα τομή αυτής της Εκκλησίας που θα είναι ο προτεσταντισμός. Εδώ είναι η εικόνα του Martin Luther, του Μαρτίνου Λουθήρου. Βλέπετε ότι έχει την ενδυμασία τη σοβαρή και επίσημη, θα έλεγε κανείς, ενδυμασία ενός ανθρώπου ο οποίος είναι αφοσιωμένος σε κεντρικούς στόχους.

Ο Μαρτίνος Λούθηρος διδάσκει στο Πανεπιστήμιο της Βιτεμβέργης, όπως είπαμε, και από άμβωνος και από την έδρα του Πανεπιστημίου κατηγορεί την Καθολική Εκκλησία για όσα είπαμε μέχρι τώρα. Ο Μαρτίνος Λούθηρος είναι έξαλλος με τη διακίνηση λειψάνων και ιερών οστών. Κατηγορεί την Καθολική Εκκλησία ότι στην ουσία όχι απλώς εξαπατά, όχι απλώς κλέβει τους απλούς ανθρώπους, αλλά ότι προάγει την πολυθειά κάνοντας τους ανθρώπους να προσκυνούν κόκαλα, για τα οποία κατηγορεί την Εκκλησία ότι δεν προέρχονται από κανέναν άγιο, αλλά ότι προέρχονται από νεκροταφεία και παριστάνονται ότι είναι ιερά λείψανα. Και μάλιστα κατηγορεί την Εκκλησία ότι κυκλοφορούν τόσα κεφάλια του Αγίου Ιωάννου και τόσα χέρια του Αγίου Νικολάου. Και επίσης θεωρεί πολυθειά τη λατρεία των αγίων. Πιστεύει απολύτως στην πτωχεία των κληρικών και της Εκκλησίας. Και κάνει ένα βήμα ακόμη περισσότερο.

Πρέπει να πούμε στο σημείο αυτό ότι ο Μαρτίνος Λούθηρος είχε μεγάλη τιμή για ανθρώπους

¹ Τα ακριβότερα συγχωροχάρτια ήταν πολυτελή και πιο αποτελεσματικά στη μεταθανάτια χρήση τους, ενώπιον του Θεού.

σαν τον Γιαν Χους. Ο Γιαν Χους σας θυμίζω ότι ήταν από τους ρηξικέλευθους προδρόμους. Έχει σημασία αυτό που σας λέω αυτή τη στιγμή, διότι ο Γιαν Χους όχι μόνο πίστευε ότι πρέπει ο κλήρος να είναι σε πενία, αλλά πίστευε ότι πρέπει να δημευθεί ο πλούτος της Εκκλησίας και των μοναστηριών (ο Γιαν Χους). Και έχει σημασία αυτό γιατί και ο Μαρτίνος Λούθηρος θα κινηθεί σε αυτή την κατεύθυνση. Μάλιστα ο Γιαν Χους —για να έχουμε μια εικόνα των πραγμάτων— θεωρούσε ότι οι φορολογούμενοι εάν φορολογούνται με φόρους αδίκους δεν πρέπει να πληρώνουν τους φόρους τους. Το λέω αυτό διότι οι πρόδρομοι της Μεταρρύθμισης —και έχει σημασία και για τα όσα πρόκειται να πούμε— δεν έμεναν μόνο στην κριτική της Καθολικής Εκκλησίας, αλλά έμπαιναν βαθύτερα σε ολόκληρο τον πολιτικό κόσμο, σε ολόκληρη την κοινωνία στην οποία ζούσαν και έδιναν προτάσεις, οι οποίες πολλές φορές ήταν εξαιρετικά ριζοσπαστικές, ανήκουστες —θα έλεγε κανείς— μέχρι τότε. Δεν σας έδειξα την προηγούμενη φορά αυτήν την εικόνα, αλλά θέλω να τη δείξω. Είναι η εικόνα με την οποία αποτυπώνεται η πυρπόληση του Γιαν Χους στην Κωσταντζα.

Ο Μαρτίνος Λούθηρος, λοιπόν, είναι επηρεασμένος από αυτούς τους ανθρώπους. Δεν φοβάται. Δεν φοβάται τον θάνατό του. Οι προηγούμενοι έχουν χαθεί. Ο Γιαν Χους κάηκε στην πυρά. Ο Ιερώνυμος της Πράγας κάηκε στην πυρά. Ο Τζιρόλαμο Σαβοναρόλα κάηκε στην πυρά. Εκείνος είναι από αυτούς τους ανθρώπους τους ταγμένους, ο οποίος πιστεύει ακράδαντα ότι ήρθε η ώρα να δράσει. Ο λόγος που τον έφερε σε αυτό το σημείο είναι το εξής: ο Μαρτίνος Λούθηρος ήταν ένας βορειογερμανός, αφοσιωμένος στον στόχο του, στοχευμένος, εργατικός, ο οποίος ψάχνει να δει τι γίνονται τα χρήματα τα οποία συγκεντρώνει η Καθολική Εκκλησία από την πώληση συγχωροχαρτιών, από τη διακίνηση ιερών οστών και θαυματουργών εικόνων. Και καταλήγει, έχοντας κάνει μια έρευνα, ότι περίπου τα μισά χρήματα από αυτά που συγκεντρώνονται από τους πιστούς για τον μεγάλο σκοπό της ανέγερσης του μεγαλύτερου χριστιανικού ναού στον κόσμο στο Βατικανό, πηγαίνουν στον μεγαλύτερο τραπεζικό οίκο της Ευρώπης —εκείνη την εποχή— που ήταν ο τραπεζικός οίκος των Φούγκερ (γερμανικός τραπεζικός οίκος).

Το 50% λοιπόν των εισοδημάτων της Εκκλησίας πηγαίνει στην τράπεζα των Φούγκερ, γιατί ο Πάπας έπρεπε να ξεπληρώσει τα χρήματα τα οποία είχε ξοδέψει για να ανεβεί στο αξίωμά του. Αυτό έκανε τον Μαρτίνο Λούθηρο να γίνει έξαλλος και να αποφασίσει να δώσει τέλος σε αυτή τη διαφθορά της Εκκλησίας στην οποία ανήκε και της οποίας ήταν τμήμα του ιερατείου και καθηγητής της θεολογίας στο Πανεπιστήμιο της Βιτεμβέργης.

Έτσι, μια μέρα κάθισε κάτω και έγραψε τις 95 θέσεις του εναντίον της Καθολικής Εκκλησίας. Μία, δύο, τρεις, τέσσερις... σε ένα μεγάλο χαρτί! Το οποίο και κόλλησε στον καθεδρικό ναό της Βιτεμβέργης μια Κυριακή.

Αυτή η θυροκόλληση των 95 θέσεων εναντίον των πρακτικών της Καθολικής Εκκλησίας του

Λουθήρου είναι η αρχή πλέον του κινήματος της Μεταρρύθμισης, της Θρησκευτικής Μεταρρύθμισης, του προτεσταντισμού. Το 1517 μ.Χ. ξεκινά το επόμενο σχίσμα της Εκκλησίας. Αυτή τη φορά της Καθολικής Εκκλησίας.

V7.1.4 Η Θρησκευτική Μεταρρύθμιση επεκτείνεται: Σβίγγλιος και Καλβίνος (8')

<https://youtu.be/jjyQzd3abtU>

απομαγνητοφώνηση Anna05 / αντιπαραβολή sOFIARIZOPOULOU

Ο Μαρτίνος Λούθηρος —με αυτή του την κίνηση— ήξερε ότι ρίχνει το γάντι στην Καθολική Εκκλησία, η οποία ήδη είχε ανησυχήσει βεβαίως από τις διδασκαλίες του· και το ενδιαφέρον είναι ότι την ώρα που κάνει αυτή την κίνησή του, ως φαίνεται πλέον είναι ώριμη η στιγμή. Θέλω να πω οι πρόδρομοι που αναφέραμε: ο Τζον Ουίκλιφ ας πούμε κήρυξε αυτά που κήρυξε πάνω από 100 χρόνια πριν από τον Λούθηρο —150 χρόνια πριν από τον Λούθηρο— και δεν είναι ότι δεν είχε ευήκοα ώτα, αλλά έμεινε το πράγμα σε κάποια πεπερασμένη ομάδα που τον ακολούθησε· το ίδιο και ο Γιαν Χους, το ίδιο και ο Τζιρόλαμο Σαβοναρόλα κ.λπ.

Όμως στην περίπτωση τώρα του Λουθήρου είχε —φαίνεται— ωριμάσει αυτός ο κύκλος των πραγμάτων και, αμέσως, η διδασκαλία του και οι απόψεις του διαχύθηκαν γρήγορα από στόμα σε στόμα. Έκανε μεγάλη εντύπωση. Άνθρωποι άρχισαν να το λένε ο ένας στον άλλον. Χωριά το έμαθαν. Η επόμενη πόλη. Η παρα-επόμενη πόλη. Και αυτό το κίνημα διαχύθηκε γρήγορα, λες και υπήρχε ένα ωστικό κύμα.

Το ενδιαφέρον είναι ότι —την ίδια εποχή που ο Λούθηρος διδάσκει τα όσα διδάσκει και παίρνει την απόφαση να δράσει με τον τρόπο που έδρασε— και σε άλλα δύο σημεία της Ευρώπης, δύο επίσης δυνατοί και αποφασισμένοι —και γενναίοι— στα πιστεύω τους άνθρωποι, μπαίνουν στην ίδια διαδικασία. Ο ένας είναι ο Huldreich Zwingli (ο Σβίγγλιος, έτσι τον αποδίδουμε εμείς στα ελληνικά). Ο Huldreich Zwingli ζούσε στη Ζυρίχη της Ελβετίας και εκεί αποδείχτηκε θερμότατος ηγέτης του κινήματος με παρόμοιας κατεύθυνσης σκέψεις με τον Μαρτίνο Λούθηρο, με τον οποίο δεν είναι ότι υπήρχε μεταξύ τους οργανωμένη κοινή δράση, και επίσης ο Ιωάννης Καλβίνος —ο Jean Calvin— ο οποίος είναι Γάλλος και δρα στη Γαλλία και στη γαλλόφωνη Ελβετία. Αυτοί οι τρεις άνδρες δηλαδή στην Ευρώπη μεταφέρουν —εκεί γύρω στο 1517 μ.Χ., 1518 μ.Χ., 1519 μ.Χ., 1520 μ.Χ.— τις απόψεις τους, που είναι απόψεις βαθύτατης κριτικής στην Καθολική Εκκλησία και που συγκλίνουν και οι τρεις στην ιεροσύνη όλων των πιστών — είναι πολύ σημαντικό αυτό: η ιεροσύνη όλων των πιστών. Ότι δεν χρειάζεται δηλαδή η μεσολάβηση των ιερέων για να φτάσει κανείς στη σωτηρία, αρκεί το να κινητοποιηθεί ο κάθε πιστός, να διαβάσει εκείνος τα ιερά κείμενα και να βρει τη σωτηρία του. Και με τον τρόπο αυτό αλλάζουν όλη τη δομή της σχέσης του πιστού με την Εκκλησία και τον ρόλο φυσικά της Εκκλησίας. Μεταξύ τους είχαν κάποιες διαφορές σε επιμέρους συλλήψεις, αλλά και οι τρεις συνέτειναν στην κατάργηση των θαυματουργών εικόνων, στην κατάργηση των μοναστηριών.

Ο Σβίγγλιος μάλιστα είχε φτάσει σε σημείο να αρνείται και την ύπαρξη σταυρού μέσα στις

εικόνες¹. Ήταν άνθρωποι οι οποίοι έφεραν μεγάλη αλλαγή στα πράγματα. Ο Ιωάννης Καλβίνος ήταν δραστήριος και στη Γαλλία, αλλά κυρίως —όπως σας είπα— στην Ελβετία και μάλιστα έφτασε να διοικήσει τη Γενεύη, να διοικήσει την πόλη της Γενεύης για ένα διάστημα. Και από τους προηγούμενους, τους προδρόμους, ο Τζιρόλαμο Σαβοναρόλα είχε φτάσει να διοικήσει για ένα μικρό διάστημα τη Φλωρεντία. Οι άνθρωποι αυτοί είχαν μπει μέσα στο παιχνίδι της συνολικής δράσης μέσα στην κοινωνία· και αυτό δείχνει και η συμμετοχή αυτών των τριών ανθρώπων και σε τέτοιες πλευρές της κοινωνικής ζωής.

Το ενδιαφέρον είναι ότι ο Λούθηρος ο οποίος εκτίθετο σε έναν πολύ μεγάλο κίνδυνο με αυτά που έλεγε —όπως και ο Καλβίνος και ο Σβίγγλιος— [και τους τρεις] τους προστάτευσε το γεγονός ότι είχαν τόσο μεγάλη αποδοχή αναλογικά με το παρελθόν. Κατά κάποιον τρόπο η λαϊκή αποδοχή των όσων έλεγαν, δημιούργησε γύρω τους μια προστασία πλήθους και έτσι η Καθολική Εκκλησία δεν ήταν εύκολο καθόλου να δράσει εναντίον τους. Στη δε περίπτωση του Λουθήρου δεν είχε μόνο την προστασία του πλήθους —θα έλεγε κανείς— αλλά και την προστασία ενός ενδιαφέροντος ηγεμόνα της περιοχής της Σαξονίας (του Φρειδερίκου της Σαξονίας), ο οποίος αποδείχτηκε μέγας προστάτης του Λουθήρου παρότι... — και εδώ είναι κανείς να αναρωτιέται για την ανθρώπινη φύση και τις σκέψεις των ανθρώπων.

Αυτός ο ηγεμόνας της Σαξονίας αποτυπώνεται, εδώ, σε μια εικόνα της εποχής με τον Λούθηρο. Ο Λούθηρος είναι εδώ, ο Φρειδερίκος της Σαξονίας —ήταν και έτσι επιβλητικός— στο κέντρο, σαν να προστατεύει τους προτεστάντες, και ο Φίλιππος Μελάγχθων — ο σπουδαίος φιλόσοφος της εποχής που ήταν και αυτός ταγμένος για μια περίοδο στη δράση της νέας απόψεως της Μεταρρύθμισης. Ο Φρειδερίκος λοιπόν αυτός της Σαξονίας, ο προστάτης του Λουθήρου —ο οποίος Λούθηρος μιλούσε με όλους τους τόνους εναντίον των ιερών λειψάνων και των οστών και των θαυματουργών εικόνων κ.λπ.—, ανήκε στους μεγαλύτερους κατόχους θησαυρών τέτοιων ειδών, δηλαδή εικόνων θαυματουργών και ιερών οστών. Ήταν² κάτοχος 17.000 θαυματουργών αντικειμένων, μεταξύ των οποίων ήταν: τμήμα της *φλεγόμενης βάρου* του Μωυσέως, κομμάτια από την κούνια του Ιησού, κομμάτια από τις πάνες του Ιησού και φιαλίδιο με γάλα από τον μαστό της Παρθένου Μαρίας όταν θήλαζε τον Ιησού.

Επομένως, αυτή η μεταρρύθμιση που ξεκινά το 1517 μ.Χ., επηρεάζει και ανθρώπους που δεν θα περίμενε κανείς· όπως ο Φρειδερίκος της Σαξονίας, ο οποίος αργότερα πλήρωσε αυτή του την προστασία με απώλεια της πολιτικής του δύναμης — αλλά είναι με άλλη πλευρά και άλλους δρόμους.

V7.1.5 Ο ρόλος της τυπογραφίας (8')

<https://youtu.be/bx0C1YmyKcA>

απομαγνητοφώνηση Asimonia / αντιπαραβολή sOFIARIZOPOULOU

Το κίνημα αυτό πήρε φωτιά. Πήρε φωτιά στις περιοχές κυρίως της βόρειας Γερμανίας —θα

---

¹ σημ. απομαγνητοφωνητών: εκκλησίες.

² σημ. απομαγνητοφωνητών: ήταν προστάτης του Λουθήρου παρότι...

Έλεγε κανείς—, εκεί που ήταν γύρω από τον Λούθηρο, σε κάποιες περιοχές της Γαλλίας (προς τα βόρεια, προς τα δυτικά, προς τα νότια) και κυρίως στην περιοχή της Λα Ροσέλ (La Rochelle), στην Ελβετία, αλλά το *ωστικό κύμα* κινήθηκε και προς τη Σκανδιναβία. Οι βόρειες περιοχές δέχτηκαν πιο γρήγορα αυτό το [κίνημα]. Αυτό δεν σημαίνει ότι όλοι έγιναν προτεστάντες, αλλά ότι δημιουργήθηκε αμέσως ενδιαφέρον, και ομάδες άρχισαν να παρακολουθούν αυτές τις εξελίξεις, και κάποιοι να συντάσσονται, και να αρχίζουν και άλλοι να διδάσκουν τα ίδια· και οι χώρες προς τις οποίες το *ωστικό κύμα* πιο άνετα κινήθηκε ήταν προς τον βορρά (προς τη Σκανδιναβία, θα δούμε προς την Αγγλία), και στις περιοχές της βόρειας Γερμανίας άρχισαν να παρουσιάζονται περισσότεροι και περισσότερα άτομα που ενδιαφέρονταν για αυτό. Και ο ένας τα δίδασκε στον άλλον, και όλοι μαζί στο διπλανό χωριό — και αυτό δημιουργούσε βέβαια και εντάσεις, διότι πολλοί παρέμεναν κοντά στην Καθολική Εκκλησία.

Άρχισαν συγκρούσεις μεταξύ των δύο πλευρών, σταδιακά θα δούμε ότι αυτό το σχίσμα το οποίο συνέβη το 1517 μ.Χ.... Θυμίζω ότι δεν ήταν πρόθεση του Λούθηρου να αποσχιστεί από την Καθολική Εκκλησία, αλλά να μεταρρυθμιστεί η Καθολική Εκκλησία. Αλλά ήρθαν έτσι τα πράγματα, που δεν υπήρχε τέτοια περίπτωση. Και τελικά δημιουργήθηκε ένα άλλο ρεύμα και η Καθολική Εκκλησία πορεύτηκε με τις δικές της αποφάσεις και τις δικές της αλλαγές. Θα δούμε ότι έκανε αλλαγές η Καθολική Εκκλησία, αλλά όχι αυτές τις οποίες ζητούσε ο προτεσταντισμός.

Ονομάστηκε "προτεσταντισμός" (αυτή η δράση και αυτές οι απόψεις) από το ρήμα προτέστ (to protest), προτεστέ (protester), που θα πει "διαμαρτύρομαι". Γι' αυτό και ονομάζονται με αρκετούς τρόπους αυτές οι *κοσμογονικές αλλαγές* που συνέβησαν στην Καθολική Εκκλησία —θυμίζω—, διότι το σχίσμα του 1054 μ.Χ. απέκοψε την ενιαία Εκκλησία σε Ορθόδοξη και Καθολική. Τώρα ήρθε η ώρα της Καθολικής Εκκλησίας να σπάσει στα δύο: σε προτεστάντες και σε καθολικούς. Το σχίσμα αυτό του 1517 μ.Χ. δεν αφορά την ανατολική πλευρά, η οποία επηρεάστηκε από καθόλου έως ελάχιστα από αυτά που συνέβαιναν στη δυτική Ευρώπη. Το σχίσμα λοιπόν αυτό και η νέα δυναμική πλευρά που διαμαρτύρεται ονομάζεται "κίνημα των διαμαρτυρομένων", "κίνημα των προτεσταντών", "κίνημα της θρησκευτικής μεταρρύθμισης". Με τρεις τρόπους θα το δούμε μέσα στη βιβλιογραφία να αναφέρεται, περισσότερο χρησιμοποιείται ο όρος "προτεσταντισμός".

Οι προτεστάντες δεν είναι δραστήριοι μόνο με τον λόγο, αλλά γίνονται αποτελεσματικοί στη δράση τους, καθώς γρήγορα υιοθετούν ένα μέσο το οποίο ήταν αρκετά πρόσφατο και δεν χρησιμοποιούνταν σε μεγάλη έκταση, και αυτό είναι η τυπογραφία. Η τυπογραφία, την ώρα της έκρηξης του κινήματος των διαμαρτυρόμενων (των προτεσταντών), είναι όπως είναι σήμερα σε εμάς το διαδίκτυο, ας πούμε. Ήταν αρκετά πρόσφατη η τυπογραφία. Υπήρχαν — όπως γνωρίζουμε— όταν ο Γουτεμβέργιος την εφηύρε —την επανεφηύρε, διότι η τυπογραφία είναι εφεύρεση κινεζική, σας θυμίζω, εν πάση περιπτώσει, εφηύρε— υπήρχαν αντιδράσεις εναντίον των βιβλίων και αν πρέπει να τυπώνονται τα βιβλία και αν ο Θεός θέλει να τυπώνονται τα βιβλία και αν τα ιερά κείμενα μπορούν να τυπώνονται, υπήρχαν μεγάλες συζητήσεις. Και εξ αυτού η τυπογραφία ακόμη δεν ήταν τόσο πολύ διαδεδομένη.

Οι προτεστάντες αντιλαμβάνονται τι *όπλο* θα έχουν στα χέρια τους αν επωφεληθούν αυτού του νέου μέσου και είναι οι πρώτοι οι οποίοι χρησιμοποιούν την τυπογραφία για την προπαγάνδη των απόψεών τους και για τη δημιουργία αφισών με τις οποίες να εκφράζουν, με τρόπο παραστατικό, την αντίθεσή τους στον Πάπα, στις πρακτικές του ιερατείου της

Καθολικής Εκκλησίας την οποία παρουσιάζουν σαν δαιμονική, σαν Εκκλησία η οποία είναι δοσμένη στην ηδονή, στην εξαπάτηση... Και κοιτάξτε μία τέτοια αφίσα —πάρα πολύ ενδιαφέρουσα— των προτεσταντών που παρουσιάζουν την ιεραρχία της Καθολικής Εκκλησίας να είναι γύπες. Δείτε τα πόδια τους: είναι αρπακτικά, και [έχουν] κέρατα στο κεφάλι τους· κριοί, τους παρουσιάζουν συχνά σαν κριούς. Ο κριός ήταν ταυτόσημο ζώο της βίας, της ωμότητας, του ηδονισμού, και εξ αυτού πολύ συχνά στις αφίσες τους παρουσιάζονται οι καρδινάλιοι της Καθολικής Εκκλησίας και οι Πάπες να είναι κάπως σαν κριάρια.

Μία ακόμη τέτοια αφίσα, πάρα πολύ εύγλωττη και ευανάγνωστη, είναι αυτή η αφίσα [των] προτεσταντών εναντίον των καθολικών. Εδώ είναι ένα άρμα, το οποίο το σέρνει —κοιτάξτε— ένα κριάρι, και αυτό εδώ το πόδι μάς δείχνει ότι ο τροχός (αυτού που σέρνει ο κριός) δεν είναι παρά το σώμα του Πάπα. Ο ίδιος ο Πάπας· και οι Καρδινάλιοι είναι στον τροχό, δηλαδή το κριάρι σέρνει ένα βαρέλι με τις ψυχές των ανθρώπων οι οποίοι σέρνονται από την αθλιότητα της Καθολικής Εκκλησίας.

Με τούτα και με τα άλλα, η δράση των προτεσταντών εμπεδώνεται, εξαπλώνεται, και βρίσκει οπαδούς στην Ελβετία, στη Γερμανία, στη Σκανδιναβία, στη Γαλλία. Ακόμη τίποτε δεν έχει τελειώσει, τα πράγματα δεν είναι καθόλου σαφή, διότι υπάρχει και η αντίδραση. Και οι Πάπες έχουν αρχίσει και εκείνοι την αντίδρασή τους, αλλά εκείνο που θα κάνει τη διαφορά είναι μία χώρα που λέγεται Αγγλία.

7.2: Αγγλία και Γαλλία σε θρησκευτική αναταραχή

V7.2.1 Δύσκολες σχέσεις: Αγγλία και Γαλλία (8')

<https://youtu.be/imDe7hvMBuQ>

απομαγνητοφώνηση MEDIALUZ / αντιπαραβολή Asimenia

Αναφερθήκαμε λοιπόν στην προηγούμενή μας ενότητα για την επέκταση του προτεσταντικού κύματος και αναφερθήκαμε και στην Αγγλία — η Αγγλία βρίσκεται βορειότερα. Αυτός ο χάρτης μάς δείχνει πολλά και πολύ παραστατικά: το κύμα ξεκίνησε εδώ στη βόρεια Γερμανία, κινήθηκε γρήγορα προς τη Δανία 1536 μ.Χ. Σας θυμίζω: 1517 μ.Χ. ξεκίνησε τη δράση του ο Μαρτίνος Λούθηρος, 1527 μ.Χ. μας δίνει στη Σουηδία, 1536 μ.Χ. μας δίνει στη Νορβηγία — γενικά αυτές οι τρεις γερμανικές χώρες, γερμανογενείς χώρες της Σκανδιναβικής Χερσονήσου θεωρούνται αρχετυπικές χώρες του προτεσταντισμού.

Και έχει σημασία αυτό για τα πράγματα. Διαδίδεται ο προτεσταντισμός και νοτιότερα στη Γερμανία· κοιτάξτε: μπαίνει και στην Αυστρία, επηρεάζει την Ελβετία, 1536 μ.Χ., και επηρεάζει και τη Γαλλία, σε δυτικά της σημεία, σε ανατολικά της σημεία, αλλά και δυτικά και νότια — είναι περιοχές ουγενότων.

Είναι χρήσιμο σε αυτό το σημείο να πούμε ότι στα γαλλικά, οι Γάλλοι προτεστάντες ονομάστηκαν "ουζενό (huguenots)", που στα ελληνικά αποδίδεται "ου-γε-νό-τος". Και εξ αυτού έχουμε δράσεις ουγενότων και στη Γαλλία. Θα μιλήσουμε και για αυτές, αλλά πρέπει οπωσδήποτε να μετακινηθούμε σ' αυτό για το οποίο ξεκινήσαμε, δηλαδή στην Αγγλία, μια και η μετακίνηση της Μεταρρύθμισης στην Αγγλία είχε ειδικά χαρακτηριστικά και είχε κομβικότατο ρόλο για τα πράγματα που θα ακολουθήσουν.

Η Αγγλία εκείνη τη στιγμή που γίνεται η Μεταρρύθμιση, το 1517 μ.Χ. που ξεκινά στη Βιτεμβέργη της Γερμανίας από τον Λούθηρο, δεν είναι κάποια σπουδαία χώρα της Ευρώπης. Είναι μια μέτρια χώρα, εκεί πέρα στον βορρά πάνω· η Αγγλία είναι νησί στον Ατλαντικό ωκεανό, στη Βόρεια Θάλασσα και είχε ζήσει πολλά.

Μετά το 400 μ.Χ. άλλαξαν πολλά σε αυτή τη χώρα: οι Ρωμαίοι έφυγαν διότι δεν μπορούσαν να κρατήσουν αυτές τις κτήσεις —βρίσκονταν σε διάλυση—, οι Άγγλοι και οι Σάξονες —δύο γερμανικά φύλα— μπήκαν σε μεγάλους αριθμούς μέσα σε αυτή τη χώρα και την έλεγξαν σε μεγάλο βαθμό, μπήκαν και οι Ιούτοι [Γιούτοι] —άλλο γερμανικό φύλο— και προστέθηκαν κι άλλοι Γερμανοί κάτοικοι· παλιοί κάτοικοι της Βρετανίας, Κέλτες, έφυγαν· κάποια ομάδα έφυγε από τη Βρετανία και εγκαταστάθηκε στη Βρετάνη της Γαλλίας· Βίκινγκς ήρθαν και χτύπησαν και διοίκησαν την Αγγλία για ένα διάστημα —Δανοί Βίκινγκς— και τέλος γύρω στο 1066 μ.Χ. από τον βορρά της Γαλλίας που είχαν εγκατασταθεί πάλι Δανοί Βίκινγκς (οι Νορμανδοί, γι' αυτό και η βόρεια Γαλλία λέγεται Νορμανδία) το 1066 μ.Χ. λοιπόν πέρασαν Νορμανδοί από τη Γαλλία πάλι στην Αγγλία, ο Γουλιέλμος ο Κατακτητής και κατέκτησε την Αγγλία.

Όλα αυτά έκαναν την Αγγλία να ζει περιπέτειες και μεγάλες αλλαγές στο εσωτερικό της. Τελικά, κάποια στιγμή, όλα αυτά βρήκαν μία ισορροπία, πάλι επισφαλή. Η Αγγλία είχε ζήσει έναν πόλεμο με τη Γαλλία —μακρύτατο πόλεμο με τη Γαλλία— που ονομάζεται Εκατονταετής

Πόλεμος και τούτο διότι ακριβώς λόγω των όσων σας είπα και επειδή και στη Γαλλία υπήρχαν Γερμανοί και Νορμανδοί οι οποίοι έλεγχαν —παλαιότερα— εδάφη και πέρασαν στην Αγγλία, οι Άγγλοι θεωρούσαν ότι τμήματα της σημερινής Γαλλίας είναι αγγλικά εδάφη, είτε γιατί παλαιότερα ανήκαν σε κάποιους από τους ηγεμόνες που έφυγαν από τη Γαλλία και ήρθαν και εγκαταστάθηκαν στην Αγγλία, είτε διότι έγιναν και γάμοι —και όταν γίνονταν γάμοι πολλές φορές περιοχές δίνονταν ως προίκα στον γαμπρό— και έτσι διάφορα τμήματα της Γαλλίας βρίσκονταν υπό αγγλικό έλεγχο ή οι Άγγλοι θεωρούσαν ότι ήταν υπό αγγλικό έλεγχο κι έτσι είχαμε τον περίφημο Εκατονταετή Πόλεμο, που είναι εύκολο κανείς να θυμάται πότε έγινε διότι τελείωσε το 1453 μ.Χ., το έτος της πτώσης της Κωνσταντινουπόλεως που όλοι το γνωρίζουμε, δυστυχώς.

Το 1453 μ.Χ.: δεν έχει σχέση η πτώση της Κωνσταντινουπόλεως με το τέλος του Εκατονταετούς Πολέμου, αν δηλαδή υπολογίσουμε: ξεκίνησε περίπου εκατό χρόνια πριν, και περισσότερο από εκατό χρόνια πριν, και ήταν ένας ανελέητος πόλεμος μεταξύ Άγγλων και Γάλλων, από τον οποίο πόλεμο νικήτρια αναδείχθηκε η Γαλλία και οι Άγγλοι έχασαν τα περισσότερα εδάφη τους στην ήπειρο. Τότε έδρασε και η Ιωάννα της Λωραίνης, η Ζαν ντ' Αρκ (Jeanne d' Arc), η οποία ενέπνευσε τους Γάλλους στον αγώνα τους εναντίον των Άγγλων. Έχει ενδιαφέρον αυτό: έκτοτε, μετά το 1453 μ.Χ., η Αγγλία θα δούμε ότι σταδιακά θα μπει σε φάση ανάπτυξης μεγάλης, το ίδιο και η Γαλλία. Αυτές οι δύο χώρες θα γίνουν ανταγωνιστικές χώρες και εξαιρετικά εχθρικές μεταξύ τους και θα συγκρουστούν με πολλές ευκαιρίες, και σε όλες τις επόμενες συγκρούσεις η Αγγλία θα νικήσει τους Γάλλους, αλλά το 1453 μ.Χ. είναι μια χρονολογία στην οποία η Αγγλία ηττήθηκε.

Μετά από τον πόλεμο αυτόν, τον Πόλεμο τον Εκατονταετή, στην Αγγλία συνέβη ένας βαρύτατος εμφύλιος πόλεμος μεταξύ δύο οικογενειών. Ονομάζεται ο Πόλεμος των Ρόδων, γιατί ο Οίκος των Λάνκαστερ (Lancaster) και ο Οίκος των Γιορκ (York) —που ήταν οι δύο Οίκοι που συγκρούονταν— είχαν ως έμβλημά τους, ο μεν ένας ένα λευκό τριαντάφυλλο (ρόδο), και ο άλλος ένα κόκκινο τριαντάφυλλο. Γι' αυτό και ονομάζεται ο Πόλεμος των Ρόδων. Αυτός ο εμφύλιος πόλεμος διήρκησε από το 1455 μ.Χ. —δηλαδή δυο χρόνια μετά το τέλος του Εκατονταετούς Πολέμου η Αγγλία μπήκε σε εμφύλια διαμάχη και διήρκησε μέχρι το 1485 μ.Χ, δηλαδή τριάντα χρόνια— και τελείωσε με γάμο μεταξύ των δύο οικογενειών.

Οι δύο οικογένειες πάντρεψαν ο ένας την κόρη του με τον γιο του άλλου και έτσι τελείωσε αυτός ο κύκλος και η Αγγλία μπήκε σε καλύτερους καιρούς με τη δυναστεία που ονομάζεται η Δυναστεία των Τυδώρ (Tudors). Γιος αυτής της ιστορίας, των δύο αυτών μελών (των Γιορκ και Λάνκαστερ) που παντρεύτηκαν είναι ο Ερρίκος Η΄, βασιλιάς της Αγγλίας την ώρα που

γίνονται οι κοσμογονικές αλλαγές του προτεσταντισμού στην ήπειρο, δηλαδή στην Ευρώπη.

V7.2.2 Ερρίκος ο Η΄ (8΄)

<https://youtu.be/evbOvBsg8zs>

απομαγνητοφώνηση Lemonia9 / αντιπαραβολή Vagstel

Αυτός ο Ερρίκος Η΄ είναι ένας ικανός ηγεμόνας, αλλά έχει και μια προσωπική ζωή λίγο παραγμένη.

Πρέπει να πούμε, αρχικά, ότι τις εποχές που συζητούμε οι βασιλείς και οι βασίλισσες δεν είχαν δικαίωμα στο να ερωτευθούν τον σύζυγό τους. Τους επέλεγαν άλλοι ποιος θα ήταν ο σύζυγός τους, ανάλογα με τους στόχους του κράτους και τις διπλωματικές επαφές που έπρεπε να έχουν.

Έτσι, ο Ερρίκος Η΄ είχε παντρευτεί —χωρίς να επιθυμεί καθόλου να το πράξει— μία καθολική πριγκίπισσα της Αραγωνίας, από την Ισπανία βέβαια: την Αικατερίνη (η Αικατερίνη της Αραγωνίας). Η Αραγωνία ήταν μία σημαντικότερη περιοχή της Ισπανίας. Αυτή η Κατερίνα ήταν θερμότερη καθολική και του Ερρίκου Η΄ δεν του άρεσε σχεδόν καθόλου, αλλά τι να κάνει; Ήταν παντρεμένος με αυτήν την πριγκίπισσα της Ισπανίας και φυσικά είχε επιλεγεί η πριγκίπισσα αυτή γιατί ήταν ακριβώς από την Ισπανία, που η Ισπανία εκείνη την εποχή ήταν η ισχυρότερη χώρα της Ευρώπης, πάμπλουτη και δυνατή (η Ισπανία, και η Κατερίνα της Αραγωνίας). Η Κατερίνα δεν είχε μπορέσει να κάνει γιο και την κατηγορούσε ο Ερρίκος Η΄ γι' αυτό. Αντιθέτως, είχε κάνει μαζί της μία κόρη, τη Μαρία.

Τώρα, τι σημασία έχει αυτό; Έχει σημασία, διότι ο Ερρίκος Η΄ είχε στο μεταξύ ερωτευθεί μια άλλη γυναίκα, που ονομαζόταν Άννα Μπόλεϊν (Anne Boleyn) — ήταν η κυρία επί των τιμών στην Αυλή. Ήταν μια χαριτωμένη και δροσερή Αγγλίδα, η οποία μάλιστα ήταν και συνθέτης, έχουν μείνει συνθέσεις της Άννας Μπόλεϊν. Την είχε ερωτευθεί πολύ ο Ερρίκος Η΄, την ποθούσε και την ήθελε. Η Άννα Μπόλεϊν ήταν προτεστάντισσα, διότι ήδη είχε περάσει ένα ωστικό κύμα προτεσταντισμού και στην Αγγλία και η Άννα Μπόλεϊν ήταν προτεστάντισσα. Ο Ερρίκος Η΄ λοιπόν επιθυμεί διακαώς να πάρει διαζύγιο από τη γυναίκα του, την Κατερίνα της Αραγωνίας, για να παντρευτεί την Άννα Μπόλεϊν.

Τώρα εδώ είναι τα πράγματα σοβαρά, διότι στην Καθολική Εκκλησία —αυτό το γνωρίζουμε όλοι— δεν υπάρχει διαζύγιο. Η Καθολική Εκκλησία αρνείται το διαζύγιο, διότι θεωρεί ότι μία φορά έρχεται το Άγιο Πνεύμα, μία φορά γίνεται [το] Μυστήριο. Όπως ξέρετε, για πολλούς

στη χριστιανική πλευρά είναι Μυστήριο ο γάμος. Το λέω αυτό, γιατί υπάρχουν ομάδες χριστιανών που δεν πιστεύουν ότι είναι Μυστήριο ο γάμος (μεταξύ των οποίων και οι προτεστάντες, οι οποίοι δεν πιστεύουν ότι είναι Μυστήριο ο γάμος), δηλαδή ότι έρχεται το Άγιο Πνεύμα την ώρα της τελετής. Η Καθολική Εκκλησία πιστεύει ότι μία φορά έρχεται το Άγιο Πνεύμα, μία φορά παντρεύεσαι και τέλος, και δεν δίνει διαζύγιο.

Όμως, στην περίπτωση βασιλέων και βασιλισσών, που καμιά φορά έρχονταν στον Πάπα και του απαιτούσαν και του ζητούσαν να τους δώσει διαζύγιο, εξηγώντας του ότι αν δεν πάρουν διαζύγιο θα συμβεί το τάδε κακό στη χώρα και μπορεί να γίνει ο τάδε πόλεμος και η τάδε σύγκρουση κ.λπ., οι Πάπες είχαν βρει έναν τρόπο να δίνουν διαζύγιο. Ποιος ήταν αυτός ο τρόπος, εφόσον παίρναν την απόφαση ότι θα διευκολύνουν αυτήν την κατάσταση;

[Ανέτρεχαν] στις διαδικασίες του γάμου (του αιτούντος στον Πάπα απαλλαγή από τον σύντροφο) και έβρισκαν ότι είχε γίνει, στη διαδικασία του γάμου, κάποιο λάθος στο τυπικό. Εφόσον εντόπιζαν ένα λάθος στο τυπικό, αυτό σήμαινε ότι όταν έγινε ο γάμος δεν ήρθε το Άγιο Πνεύμα, διότι είχε γίνει λάθος στο τυπικό. Άρα ο γάμος είχε μεν γίνει, αλλά δεν είχε γίνει! Και εξ αυτού μπορούσε να απαλλαγεί ο συγκεκριμένος βασιλεύς ή βασίλισσα και να προχωρήσει σε νέο γάμο, που θα ήταν στην πραγματικότητα ο πρώτος (γιατί ο προηγούμενος είπαμε ότι είχε σφάλμα).

Ο Ερρίκος Η΄, επειδή γνώριζε ότι υπάρχει αυτό το προηγούμενο, πίεσε τον Πάπα να του δώσει διαζύγιο για να παντρευτεί —αυτός είχε στον νου του να παντρευτεί— την Άννα Μπόλεϊν. Και εξηγούσε στον Πάπα ότι ο προηγούμενος γάμος του δεν ήταν σωστός γάμος, διότι η Κατερίνα της Αραγωνίας είχε παντρευτεί, για ένα διάστημα, τον αδερφό του (που όμως πέθανε πολύ γρήγορα), που η Κατερίνα της Αραγωνίας εξηγούσε τέλος πάντων ότι δεν είχε γίνει και τίποτα μεταξύ τους. Έλεγε στον Πάπα: "μα, αφού υπάρχει αυτό το θέμα, δεν είχε γίνει καθόλου γάμος, γιατί δεν με βοηθάς σ' αυτήν την ιστορία";

Ο Πάπας όμως είχε βρεθεί κι αυτός στα πέντε στενά, διότι:

- απέναντί του είχε έναν ηγεμόνα μιας όχι ισχυρής χώρας της Ευρώπης,
- είχε απέναντί του έναν ηγεμόνα, που ήξεραν όλοι ότι ήταν μια πολύ παράφορη και δυναμική προσωπικότητα, ο οποίος ήταν και πάρα πολύ γυναικάς και επομένως ο Πάπας θα το σκέφτηκε· σου λέει: "άμα αρχίσω εγώ και του δίνω δυνατότητες, θα έχω ιστορίες με δαύτον" και το
- τρίτο και βαρύτερο για τον Πάπα είναι ότι η Αικατερίνη της Αραγωνίας ήταν η **Αικατερίνη της Αραγωνίας**, δηλαδή προερχόταν από την Ισπανία, που η Ισπανία είναι μια βαθιά καθολική χώρα και ο Πάπας ακουμπούσε στην Ισπανία κι η Ισπανία στον Πάπα. Επομένως, δίνοντας τη δυνατότητα στον Ερρίκο Η΄ να αφήσει την Κατερίνα της Αραγωνίας, τότε θα έβλαπτε τις σχέσεις του ο παπικός θρόνος με την Ισπανία.

Εξ αυτού, απάντησε καθέτως στον Ερρίκο Η΄, όσες φορές και αν οχλήθηκε ο Πάπας: όχι, δεν διευκολύνω αυτήν την ιστορία. Είσαι παντρεμένος με την Κατερίνα της Αραγωνίας, τέλειωσε με την Κατερίνα της Αραγωνίας.

Ο Ερρίκος Η΄ όμως, θυμωμένος, αποφασίζει να αποκόψει την Αγγλία από την Καθολική Εκκλησία, να συνταχθεί με τη Μεταρρύθμιση και να παντρευτεί την Άννα Μπόλεϊν, όπερ και έπραξε.

Βέβαια, δεν θα ήταν μόνο αυτό (μόνο για έναν γάμο), διότι είναι προφανές ότι στον 16ο

αιώνα μ.Χ. που γίνονται αυτά η Αγγλία, η οποία είναι σε άνοδο, υποβλέπει τη θέση της Ισπανίας και προφανώς και αυτό ίσως ήταν στο μυαλό —ως πολιτικού ανδρός— του Ερρίκου Η΄, δηλαδή να διαρρήξει σχέσεις με την Ισπανία.

Πάντως, για τον έναν ή τον άλλον λόγο, το 1534 μ.Χ. η Αγγλία (η Εκκλησία της Αγγλίας) αποκόπτεται από τον κορμό της Καθολικής Εκκλησίας και δημιουργείται μία νέα Εκκλησία — της Μεταρρύθμισης πλέον— που ονομάζεται Αγγλικανική Εκκλησία.

V7.2.3 Η Αγγλικανική Εκκλησία (7΄)

<https://youtu.be/IV3I5Ezn2vk>

απομαγνητοφώνηση mariaaggeliki9 / αντιπαραβολή sofia rizoPOULOU

Ο Ερρίκος ο 8ος (Ερρίκος Η΄ της Αγγλίας / Henry VIII) λοιπόν παντρεύεται την Άννα Μπόλεϊν. Αργότερα, θα την αποκεφαλίσει και θα παντρευτεί άλλη και μετά άλλη, άλλη, άλλη — δεν μας ενδιαφέρουν τόσο πολύ τα περαιτέρω. Απλώς να πούμε ότι με την Άννα Μπόλεϊν αποκτά μία κόρη, την Ελισάβετ, η οποία θα αναδειχθεί στην περίφημη Ελισάβετ Α΄, που θεωρείται η εμβληματική ηγεμόνας της Αγγλίας• αυτή που έθεσε τις βάσεις της μεγάλης Αγγλίας — που επρόκειτο να γίνει η σπουδαιότερη δύναμη του νεότερου κόσμου, αργότερα.

Ο Ερρίκος Η΄, μπαίνοντας στη Μεταρρύθμιση, δημιουργεί μια Εκκλησία που είναι αγγλική. Ονομάζεται "Αγγλικανική Εκκλησία" και υπάρχει μέχρι σήμερα· όχι απλώς υπάρχει, είναι η πιο διαχυμένη, δηλαδή είναι η Εκκλησία του προτεσταντισμού με τις περισσότερες θέσεις σε όλο τον κόσμο. Και τοποθετεί τον εαυτό του, δηλαδή την πολιτική εξουσία, ως κεφαλή της Αγγλικανικής Εκκλησίας· και ως θρησκευτική κεφαλή της Αγγλικανικής Εκκλησίας τοποθετείται ο Αρχιεπίσκοπος του Καντέρμπουρι (Canterbury). Μέχρι σήμερα έτσι είναι: η Αγγλικανική Εκκλησία έχει κεφαλή της τον/την εκάστοτε βασιλιά/βασίλισσα της Αγγλίας και θρησκευτική κεφαλή τον Αρχιεπίσκοπο του Καντέρμπουρι.

Αμέσως κάνει κινήσεις — χαρακτηριστικές κινήσεις της Μεταρρύθμισης: κλείνει σε όλη την επικράτειά του τα μοναστήρια. Όχι απλώς κλείνει τα μοναστήρια τελείως, αλλά παίρνει από τα μοναστήρια ό,τι ήταν τιμαλφές ή άξιο λόγου και μπορούσε να εκποιηθεί, ακόμη και τις οροφές των μοναστηριών άμα ήταν από χαλκό κ.λπ. και δημεύει όλη την περιουσία της Εκκλησίας, την οποία και εκποιεί πουλώντας την. Την τεμαχίζει σε διάφορου μεγέθους γαίες και τις πουλά σε άτομα που μπορούσαν να τις αγοράσουν, είτε ήταν ευγενείς, είτε ήταν έμποροι, είτε ήταν άνθρωποι της μεσαίας τάξεως. Εξ αυτού αποκτά λαϊκή υποστήριξη σε αυτό που κάνει. Βέβαια, υπάρχουν πάντα και καθολικοί οι οποίοι είναι έξαλλοι με τα τεκταινόμενα, και αντιδρούν, και έρχονται σε συγκρούσεις με τους προτεστάντες.

Εν πάση περιπτώσει όμως, στην Αγγλία το νερό μπήκε στ' αυλάκι. Ο Ερρίκος Η΄ συνεχίζει μέχρι τον θάνατό του σ' αυτή τη γραμμή. Η Αγγλία γίνεται επισήμως τμήμα της Μεταρρύθμισης το 1534 μ.Χ. Η Αγγλικανική Εκκλησία δεν είναι τυπική Εκκλησία της

Μεταρρύθμισης, διότι έχει και κάποια στοιχεία από το παλιό της σχήμα, όμως ανήκει στη Μεταρρύθμιση.

Η διάδοχος κατάσταση του Ερρίκου Η΄ δεν ήταν καθόλου σαφής, διότι ανεβαίνει στον θρόνο η κόρη του, Μαρία, από τον γάμο του με την Κατερίνα της Αραγωνίας. Η Μαρία ήταν φανατική καθολική και εξαιρετικά εχθρική απέναντι στους προτεστάντες, διότι αυτοί είχανε βλάψει και τη μάνα της (και είχε ζήσει το δράμα της μητέρας της, η οποία απομονώθηκε σε κάστρο, μακριά από το Λονδίνο, μετά τα όσα συνέβησαν). Αλλά η Μαρία πέθανε σχετικά σύντομα από βαρύτερη ασθένεια και έτσι στον θρόνο της Αγγλίας ανέβηκε η Ελισάβετ, η κόρη την οποία είχε αποκτήσει ο Ερρίκος Η΄ με την Άννα Μπόλεϊν.

Η Ελισάβετ είναι προτεστάντισσα, διότι είναι κόρη δύο προτεσταντών: του Ερρίκου Η΄ και της Άννας Μπόλεϊν. Ήταν μία ικανότατη ηγεμόνας· και αυτή στην ουσία έπαιξε κεντρικό ρόλο για να προχωρήσει η Αγγλία σε όλα τα ζητήματα: πολιτικά, οικονομικά, διπλωματικά, αλλά και θρησκευτικά. Ήταν μία ηγεμόνας η οποία είχε την αίσθηση του μέτρου στα πράγματα· προήγαγε τον προτεσταντισμό μέσα στη χώρα, αλλά δεν ήταν εχθρική, επιθετική, στους καθολικούς. Ήταν, όμως, επιθετική στους καθολικούς όταν αποδεικνύονταν ότι είναι σε συνεργασία με την Ισπανία. Γιατί το λέω αυτό; Διότι η καθολική Ισπανία ήταν γνωστό ότι είχε πράκτορες μέσα στην Αγγλία και χρησιμοποιούσε καθολικούς Άγγλους ως πράκτορες, για να υπονομεύσει την Αγγλία, η οποία ήταν ανερχόμενη δύναμη, γι' αυτό και οι προτεστάντες Άγγλοι κατηγορούσαν τους καθολικούς Άγγλους ότι είναι πράκτορες της Ισπανίας. Αυτό έφερνε βιαιότητες και, όχι λίγοι, καθολικοί καίγονταν στην πυρά. Αλλά, γενικά, η Ελισάβετ προτιμούσε να είναι προσεχτική σε αυτό το ζήτημα, για να μην προκαλεί το αρνητικό αίσθημα, ακόμη περισσότερο, των καθολικών. Αλλά αν κάποιος καθολικός Άγγλος αποδεικνυόταν ότι είναι πράκτορας και συνεργάτης των Ισπανών, εκεί ήταν σύμφωνη στο να είναι σκληρή η τιμωρία του.

Πάντως, η Αγγλία θα κονταρομαχεί με τον καθολικισμό. Σε κανένα κράτος τα πράγματα δεν έγιναν απλά, δηλαδή η μετάβαση στον προτεσταντισμό και οι χώρες που έγιναν προτεσταντικές, με εξαίρεση τις Σκανδιναβικές χώρες —Δανία, Νορβηγία και Σουηδία— που εκεί τα πράγματα ήταν ομαλότερα — όχι ομαλά! Στην Αγγλία, και μετέπειτα, κάποιοι εκ των μετέπειτα ηγεμόνων έδειξαν τάσεις αλλαγής και κλίσης προς τον καθολικισμό, αλλά γενικά η Αγγλία πορεύθηκε στην κατεύθυνση του προτεσταντισμού, κρατήθηκε στην κατεύθυνση του προτεσταντισμού, και όχι μόνο κρατήθηκε σε αυτήν, αλλά έγινε η χώρα η οποία διέδωσε τον προτεσταντισμό σε ολόκληρο τον κόσμο.

V7.2.4 Η τύχη των Ουγενότων (12΄)

<https://youtu.be/2szyOywKea4>

απομαγνητοφώνηση aspi / αντιπαραβολή sOFIA RIZOPOULOU

Αναφερθήκαμε στην επέκταση του προτεσταντισμού και στο γεγονός ότι η επέκτασή του έφερε αναστάτωση. Σ' αυτό το σημείο είναι χρήσιμο να τονίσουμε ότι το πρώτο σχίσμα δεν είχε αίμα. Όταν έγινε το σχίσμα του 1054 μ.Χ., δεν υπήρξε αίμα· υπήρξε ένταση, υπήρξε ανταλλαγή σκληρών εκφράσεων από τη μια και από την άλλη πλευρά, ανταλλαγή επιθετικών κειμένων, αλλά δεν υπήρξε αίμα.

Στο δεύτερο μεγάλο σχίσμα της Χριστιανοσύνης, του 1517 μ.Χ., υπήρξε πολύ αίμα. Εξαρχής η ένταση μεταξύ καθολικών και προτεσταντών, στο μικρό επίπεδο, στις γειτονιές, στις συνοικίες, στα χωριά, στις πόλεις, ήταν μεγάλη και σε κάποιες χώρες πήρε πολύ μεγάλες διαστάσεις. Σε άλλες, αυτές οι εντάσεις και οι βιαιότητες παρέμειναν σε κάπως ελεγχόμενο επίπεδο, παραδείγματος χάριν στις χώρες τις σκανδιναβικές, του βορρά, στις οποίες ο προτεσταντισμός επεκτάθηκε σχετικά ομαλά, τα πράγματα δεν ήταν τόσο βαριά· το ίδιο και στην Αγγλία —που είπαμε σε προηγούμενή μας ενότητα— υπήρχε βιαιότητα, αλλά δεν έγινε πόλεμος. Στην Αγγλία, βέβαια —το αναφέραμε—, υπήρχε μία κατάσταση επαμφοτερίζουσα για αρκετά διαστήματα. Παρότι οι βασιλείς είχαν γίνει καθολικοί, κάθε τόσο υπήρχε μια περίπτωση εμπλοκής των πραγμάτων. Σας θυμίζω ότι οι Στιούαρτ (Stewart) της Σκωτίας παρέμεναν καθολικοί εξού και ο αποκεφαλισμός της Μαρίας Στιούαρτ¹ κι αυτό έπαιζε ρόλο και στα πολιτικά και στα θρησκευτικά πράγματα της Αγγλίας, αλλά γενικά η Αγγλία πορεύτηκε ωριμάζοντας προς τον προτεσταντισμό της, χωρίς να μπει σε εμφύλιο πόλεμο.

Δύο χώρες κήκαν κυριολεκτικά από τη σύγκρουση αυτή, πνίγηκαν στο αίμα: η μία είναι η Γαλλία και η άλλη είναι η Γερμανία.

Στη Γαλλία συνέβηκε το εξής: κάποιες περιοχές της Γαλλίας απέκτησαν έναν καλό αριθμό ουγενότων. Εκεί —βλέπουμε εδώ στον χάρτη, τις περιοχές στις οποίες οι ουγενότοι ήταν πλειοψηφία— η βάση των ουγενότων βρισκόταν κυρίως στις περιοχές κοντά στο Πουατιέ (Poitiers) και έδρα τους θεωρούνταν μία πόλη που λέγεται Λα Ροσέλ (La Rochelle) και βρίσκεται ακριβώς στο σημείο αυτό — προς τον Ατλαντικό ωκεανό. Επίσης, οι νοτιότερες περιοχές και οι νοτιοανατολικές περιοχές ήταν προτεσταντικές. Το μεγαλύτερο κομμάτι της Γαλλίας —αυτό που βλέπουμε εδώ με χρώμα κιτρινίζον— ήταν καθολικοί. Ένα άλλο δε μεγάλο κομμάτι της Γαλλίας παρέμενε ουδέτερο.

Αυτές οι συγκρούσεις που είπαμε ως αυτονόητες (όταν άρχισε αυτή η ιστορία μετά το 1517 μ.Χ. του Λουθήρου —1520 μ.Χ., 1530 μ.Χ.—, στη Γαλλία αυξάνεται ο αριθμός των ουγενότων, αυξάνονται οι συγκρούσεις) δεν έχουν πάρει τον χαρακτήρα του πολέμου, αλλά στη δεκαετία του 1560 μ.Χ. πλέον παίρνουν τον χαρακτήρα του πολέμου. Γίνονται πια κανονικές μάχες μεταξύ προτεσταντών και καθολικών, και το ενδιαφέρον είναι ότι επίσημα πρόσωπα της Γαλλίας, άλλα συντάσσονται με τον προτεσταντισμό, άλλα με τον καθολικισμό και επομένως οι συγκρούσεις είναι περισσότερο συντεταγμένες και επικίνδυνες. Κάποιες φορές η βία παίρνει τεράστιες διαστάσεις. Έχει μείνει στην ιστορία η Νύχτα του Αγίου Βαρθολομαίου το 1572 μ.Χ., όταν υπήρξε μια μεγάλη επίθεση εναντίον των προτεσταντών και υπήρξε εκτεταμένη σφαγή προτεσταντών στη Γαλλία. Η δε βία συνεχίστηκε, δεν ήταν συνεχής, υπήρχαν κοπώσεις, υπήρχαν ανανεώσεις, σε τοπικό επίπεδο παρέμενε η βία· το να καίγονται στην πλατεία του χωριού, ζωντανές, οικογένειες προτεσταντών ή καθολικών —ανάλογα με την περιοχή— ήταν μέσα στις κανονικότητες.

Η Γαλλία για περίπου εκατό χρόνια έζησε πολύ βαριές ιστορίες. Κατά κύριο λόγο τα πρώτα σαράντα χρόνια ήταν τα δυσκολότερα. Όταν το 1598 μ.Χ. εκδόθηκε στη Γαλλία το Διάταγμα της Νάντης —η Ναντ (Nantes) είναι μια πόλη της Γαλλίας—, εκεί συμφωνήθηκε ότι μπορούν να συνυπάρχουν προτεστάντες και καθολικοί ούτως ώστε να πάψει η αιματοχυσία στη χώρα.

---

¹ Η καθολική Μαρία Στιούαρτ της Σκωτίας εκτελέστηκε δι' αποκεφαλισμού από την προτεστάντισσα Ελισάβετ Α', το 1587 μ.Χ.

Ωστόσο, καθώς μπήκε ο επόμενος αιώνας, δηλαδή μετά το 1600 μ.Χ., οι τοπικές βιαιότητες δεν σταμάτησαν και αυτό έφερε μία αναζωπύρωση του πολέμου στη δεκαετία του 1620 μ.Χ. Τότε —μεταξύ του 1621 μ.Χ. και του 1629 μ.Χ.— υπήρξε ξανά κύκλος πολέμου, ο οποίος τελείωσε σχεδόν το 1628 μ.Χ. με τη μεγάλη ήττα των προτεσταντών στη Λα Ροσέλ, δηλαδή στην έδρα τους. Μετά από αυτή την ήττα δεν είχαν πια δυνάμεις οι ουγενότοι, προσπάθησαν για ένα ακόμη διάστημα να κρατήσουν τις θέσεις τους, αλλά τελικά το 1629 μ.Χ. είχαν πλέον ηττηθεί.

Έτσι, θα έλεγε κανείς ότι το 1629 μ.Χ. έληξε ο κύκλος του κακού στη χώρα αυτή. Όμως (για έναν λόγο που μέχρι σήμερα συζητάται, γιατί συνέβη αυτό) το 1685 μ.Χ. ο βασιλιάς της Γαλλίας —ο Λουδοβίκος ΙΔ΄— απεφάσισε να ανακαλέσει το Διάταγμα της Νάντης του 1598 μ.Χ. και να επιβάλει —επί ποινή θανάτου— σε όλους τους ουγενότους της Γαλλίας να εγκαταλείψουν τη χώρα. Έτσι, το 1685 μ.Χ., ένας απροσδιόριστος αριθμός, ορισμένων εκατοντάδων χιλιάδων τουλάχιστον Γάλλων, εγκατέλειψε τη χώρα του σε δεινές συνθήκες για να κινηθεί προς ασφαλέστερες περιοχές. Και οι περιοχές προς τις οποίες κινήθηκαν οι Γάλλοι ουγενότοι ήταν κατά κανόνα αυτές που θεωρούνταν ασφαλέστερες. Παραδείγματος χάριν: αν εσείς κι εγώ ήμασταν ουγενότοι Γάλλοι το 1685 μ.Χ., προς τα που θα μπορούσαμε να κινηθούμε;

Μια περιοχή ασφαλείας για τους ουγενότους θα ήταν η Αγγλία. Γιατί; Γιατί η Αγγλία είχε δεχθεί τον προτεσταντισμό, είναι κοντά στη Γαλλία, στις βόρειες τουλάχιστον περιοχές της Γαλλίας. Ένας ουγενότος του βορρά της Γαλλίας θα επέλεγε να σωθεί στην Αγγλία. Άλλη χώρα ασφαλείας —σχετικής ασφαλείας, γιατί όλα ήταν στον αέρα— μπορούσε να ήταν η Ολλανδία, γιατί και εκεί ο προτεσταντισμός είχε σταθεροποιηθεί αρκετά γρήγορα¹. Άλλη χώρα διαφυγής ήταν η βόρεια Γερμανία, διότι από εκεί, βέβαια, ξεκίνησε το κίνημα του προτεσταντισμού και στη βόρεια Γερμανία υπήρχαν πολλοί προτεστάντες, έτσι μπορούσε να αισθανθεί κανείς ασφαλέστερος. Έτσι, οι Γάλλοι ουγενότοι κινήθηκαν κατά κύριο λόγο προς αυτές τις περιοχές, και άλλη μία χώρα προς την οποία μπορούσαν να κινηθούν —κυρίως οι Γάλλοι ουγενότοι του νότου— που ήταν πιο κοντά τους, ήταν η χώρα της Ελβετίας, διότι στην Ελβετία: πρώτον τα δυτικά τμήματα της Ελβετίας, το πολύ μικρότερο κομμάτι βέβαια της Ελβετίας ήταν γαλλόφωνο και έτσι οι Γάλλοι εκεί μπορούσαν να βρουν καλό τρόπο εγκατάστασης. Θυμίζω ότι το μεγαλύτερο τμήμα της Ελβετίας, περίπου το 80% της Ελβετίας είναι γερμανόφωνο, στην ουσία η Ελβετία είναι μια γερμανική χώρα. Αλλά η Ελβετία ολόκληρη είχε μπει στο κίνημα του προτεσταντισμού από τις πρώτες χώρες, επομένως ήταν μια χώρα ασφαλείας.

Αυτή η απομάκρυνση των Γάλλων ουγενότων το 1685 μ.Χ. οπωσδήποτε έβλαψε τη Γαλλία, γιατί χάθηκε από το δυναμικό αυτής της χώρας ένα ποσοστό ανθρώπων με ικανότητες και με δεξιότητες και τούτο διότι —η απώλεια κάθε ανθρώπου είναι σοβαρή, αλλά— στην περίπτωση μας το κίνημα του προτεσταντισμού γενικά έγινε δεκτό θερμά από μεσαιά στρώματα σε πολλές από αυτές τις χώρες (τεχνίτες των πόλεων, μικροβιοτέχνες...) και τούτο έκανε τη Γαλλία να χάσει στελέχη της καθημερινής της ζωής και των επιδόσεων. Παραδείγματος χάριν: η Γαλλία έχασε ένα μεγάλο κομμάτι των ωρολογοποιών της, διότι πολλές από τις συντεχνίες της είχαν μεγάλο αριθμό προτεσταντών, και έτσι η Ελβετία, ως

---

¹ Η διάδοση του προτεσταντισμού στην Ολλανδία ήταν περίπλοκο γεγονός καθώς συνδυάστηκε με πόλεμο ανεξαρτησίας των Ολλανδών κατά της καθολικής Ισπανίας.

πούμε, επωφελήθηκε από τους καλούς και πολλούς ωρολογοποιούς, Γάλλους, που ήρθαν και προστέθηκαν στο δυναμικό της εκεί. Με έναν τρόπο εντυπωσιακό κάποιοι Γάλλοι ουγενότοι προσπάθησαν να βρουν καταφύγιο και στη νότια άκρη της Αφρικής, διότι εκεί ήταν εγκατεστημένοι Ολλανδοί έμποροι και έτσι σπάρθηκαν σε πολλά σημεία της Γης. Πάντως, αυτός ο κύκλος του μίσους και της βίας στη Γαλλία, σημάδεψε τη χώρα αυτή. Η Γαλλία μετά από αυτό έγινε μια καθαρά καθολική χώρα. Ο βασιλιάς Λουδοβίκος ΙΔ΄ ονόμαζε τον εαυτό του *le rois le plus Chrétien* —δηλαδή ο πιο χριστιανός βασιλιάς— και η Γαλλία θεωρούσε τον εαυτό της προστάτη των καθολικών του κόσμου. Έτσι στην περίπτωση της Γαλλίας το πράγμα ξεκαθάρισε ολότελα: το 1685 μ.Χ. η Γαλλία είναι **μία** καθολική χώρα. Αργότερα χαλάρωσαν οι διατάξεις της μη συνύπαρξης προτεσταντών και καθολικών, αλλά ποτέ η Γαλλία πια δεν απέκτησε κάποιον αξιόλογο προτεσταντικό πληθυσμό· είχε πλέον ξεκαθαρίσει το τοπίο.

7.3: Μεταρρύθμιση, Αντιμεταρρύθμιση, Ουνία

V7.3.1 Ο γερμανικός εμφύλιος θρησκευτικός πόλεμος (14')

https://youtu.be/_CRoY5Myfe4

απομαγνητοφώνηση Evaggelia5 / αντιπαραβολή Asimenia

Η δεύτερη χώρα στην οποία τα πράγματα ήταν βίαια και κορυφώθηκαν σε πόλεμο — κανονικό πόλεμο— μεταξύ προτεσταντών και καθολικών, είναι η χώρα της γέννησης αυτού του κινήματος, του προτεσταντισμού, η Γερμανία η ίδια.

Η Γερμανία την εποχή που συζητούμε δεν είναι η Γερμανία του Καρλομάγνου. Έχει κυλήσει ο χρόνος, και στην ουσία είναι κατανεμημένη σε πολλά μικρά κράτη, με τοπικούς ηγεμόνες — υπάρχει κάποιος εξ αυτών που είναι ο ισχυρότερος. Τα βόρεια κράτη της Γερμανικής Αυτοκρατορίας είναι πιο ανοιχτά στο νέο κίνημα —και το δείχνει και ο χάρτης εδώ—, ενώ αντιθέτως στα νοτιότερα τμήματα της Γερμανικής Αυτοκρατορίας οι καθολικοί παραμένουν. Όσο πηγαίνουμε νοτιότερα, τόσο η αναλογία προτεσταντών προς καθολικούς αλλάζει, και σε κάποιες περιοχές γερμανικές οι καθολικοί παρέμειναν σταθεροί και δεν μετακινήθηκαν προς τη νέα άποψη.

Στη Γερμανία, μετά την εκδήλωση των πραγμάτων και τις εντάσεις που πραγματοποιήθηκαν, το 1555 μ.Χ. ο Κάρολος Ε΄, αυτοκράτορας της Γερμανίας, στην Αυγούστα (Augsburg), μία πόλη της Γερμανίας, κατέληξε σε ένα διάταγμα το οποίο είχε τη μεσαιωνική θα έλεγε κανείς αντίληψη "cuius regio, eius religio", όπως λένε οι Λατίνοι, δηλαδή: εκείνου που είναι η διοίκηση, εκείνου είναι και το θρήσκευμα. Δηλαδή τι ήθελε με αυτό να πει αυτό το διάταγμα: σε όποια περιοχή της Γερμανίας ο ηγεμόνας είναι προτεστάντης, τότε και οι υπόλοιποι θα είναι προτεστάντες — αλλιώς καθολικοί. Αυτή η ρύθμιση δεν ήταν τόσο προχωρημένη. Ας πούμε το διάταγμα της Νάντης του 1598 μ.Χ. στη Γαλλία ήταν πολύ περισσότερο θα έλεγε κανείς φωτισμένο και πιο ευέλικτο και ήταν πολύ πιο πολιτικό.

Εκ των πραγμάτων, λοιπόν, η βία στη Γερμανία συνεχιζόταν —σε διάφορα κράτη πιο πολύ, σε άλλα λιγότερο— και το αποκορύφωμα ήταν η μεγάλη σύγκρουση των Γερμανών μεταξύ τους το 1618 μ.Χ. Δηλαδή, 100 σχεδόν χρόνια μετά την έκρηξη της Μεταρρύθμισης, η χώρα στην οποία ξεκίνησε αυτό το μεγάλο βήμα του χριστιανισμού βρέθηκε χωρισμένη αμείλικτα

σε δύο στρατόπεδα, σε έναν εξοντωτικό πόλεμο μεταξύ των Γερμανών προτεσταντών και των Γερμανών καθολικών. Το ενδιαφέρον με αυτό τον πόλεμο...

Ονομάζεται "Τριακονταετής" αυτός ο πόλεμος, διήρκεσε από το 1618 έως το 1648 μ.Χ., τριάντα χρόνια. (Δεν είναι ο Τριακονταετής της αρχαίας Ελλάδος, είναι ο Τριακονταετής ευρωπαϊκός πόλεμος). Ένας πόλεμος ο οποίος, ενώ ήταν πόλεμος εμφύλιος μεταξύ Γερμανών, εξελίχτηκε στον πρώτο πανευρωπαϊκό πόλεμο της Ιστορίας. Διότι προς ενίσχυση των προτεσταντών Γερμανών έσπευσαν προτεσταντικά κράτη (ας πούμε σκανδιναβικά κράτη), και αντιστοίχως προς ενίσχυση των Γερμανών καθολικών, καθολικά κράτη. Όχι σε τόσο καθαρή διαίρεση, αλλά κατά κανόνα έτσι: προτεστάντες βοηθούν προτεστάντες και καθολικοί βοηθούν καθολικούς. Έτσι, συγκρούστηκε στο έδαφος της Γερμανίας σχεδόν ολόκληρη η δυτική Ευρώπη, σε αυτά τα τριάντα χρόνια.

Ήταν ένας πόλεμος μέχρις εσχάτων. Υπολογίζεται ότι μόνο από πλευράς στρατιωτών, σε αυτό τον πόλεμο υπήρχαν 1 εκατομμύριο θύματα, που είναι πάρα πολύ μεγάλος αριθμός, αν σκεφτεί κανείς το γεγονός ότι τότε η δημογραφική εικόνα των πληθυσμών ήταν τελείως διαφορετική από αυτή που έχουμε τα νεότερα χρόνια· δηλαδή 1 εκατομμύριο "τοτινό"¹ είναι σαν σήμερα 10 εκατομμύρια. Εν πάση περιπτώσει, εκτός από το 1 εκατομμύριο στρατιώτες, στη Γερμανία ένας απροσδιόριστος αριθμός χωρικών, απλών ανθρώπων, επίσης βρέθηκε να χάνει τη ζωή του. Σας δείχνω εδώ μία αποτύπωση των αγριοτήτων αυτού του Τριακονταετούς Πολέμου, με τα περίφημα "στολισμένα δέντρα", όπως λέγονταν. Δηλαδή, ολόκληρα χωριά ή ολόκληρες ομάδες καθολικών ή προτεσταντών βρίσκονταν να κρεμιούνται σε κλαδιά δέντρων. Εκτός από τους νεκρούς που έφερνε ο ίδιος ο τακτικός πόλεμος, υπήρχε και ο άτακτος πόλεμος και η βία σε τοπικό επίπεδο. Η Γερμανία για τριάντα χρόνια έζησε πραγματικά μια κόλαση, και βέβαια όσες χώρες συμμετείχαν επίσης οι στρατιώτες τους.

Και τελικά, το 1648 μ.Χ. αυτός ο τρομερός κύκλος πολέμου στην Ευρώπη έληξε με τη Συνθήκη της Βεσφαλίας. Το 1648 μ.Χ., πάλι σε μία πόλη της βόρειας Γερμανίας, υπογράφηκε η συνθήκη αυτή, μια εξαιρετικά περίπλοκη συνθήκη, διότι σε αυτή μετέσχαν 194 πλευρές. Για να ολοκληρωθεί ο κύκλος της συνθήκης αυτής, υπήρξαν 11 διαφορετικές υποσυνθήκες για να ρυθμίσουν επιμέρους ζητήματα. Χονδρικά, με τη Συνθήκη της Βεσφαλίας το πράγμα ως προς το καθολικός-προτεστάντης, όσον αφορά τη Γερμανία, έληξε ισόπαλο. Δηλαδή, όποιος είναι προτεστάντης ας είναι προτεστάντης, όποιος είναι καθολικός ας είναι καθολικός. Από αυτή την πλευρά, χρειάστηκε τόσο πολύ αίμα για να καταλήξει —θα 'λεγε κανείς σήμερα, με σημερινή ίσως οπτική— σε κάτι αυτονόητο.

Πάντως η Συνθήκη της Βεσφαλίας δεν αφορούσε μόνο πλέον το θέμα των προτεσταντών και καθολικών Γερμανών, αλλά προέβλεπε και πολλές άλλες ρυθμίσεις, διότι τα κράτη τα οποία ενεπλάκησαν στον πόλεμο αυτό, τον εμφύλιο της Γερμανίας, επιθυμούσαν να αποσπάσουν εδάφη προς όφελός τους από τα εδάφη της Γερμανίας. Δηλαδή η Γερμανία ήταν η ηττημένη από αυτό τον εμφύλιο πόλεμο². Η Γαλλία, ας πούμε, έβαλε πόδι στην Αλσατία και τη Λορένη, η Σουηδία διεκδίκησε και πήρε εδάφη του βορρά της Γερμανίας.

Εν πάση περιπτώσει, το 1648 μ.Χ. ήταν μια κομβική χρονιά για την ευρωπαϊκή ιστορία.

---

¹ σημ. απομαγνητοφωνητών: εκείνη την εποχή.

² Η Συνθήκη της Βεσφαλίας συνιστά τομή γιατί πρώτη φορά υπήρξε τόσο ευρεία σύσκεψη ειρήνης. Με αυτήν, πρωτοεισήχθη η έννοια του Διεθνούς Δικαίου.

Βρισκόμαστε στον 17ο αιώνα μ.Χ. πλέον, και η Ευρώπη έχει κάνει έναν κύκλο μεγάλων ζυμώσεων, θρησκευτικών, κοινωνικών, πολιτικών· διότι όλα αυτά που συμβαίνουν αυτά τα εκατό χρόνια της Θρησκευτικής Μεταρρύθμισης δεν είναι μόνο θρησκευτικά, θα δούμε σε άλλες ενότητες ότι είναι βαθιά πολιτικά, άλλαξαν το κλίμα της Ευρώπης ολόκληρης. Και έτσι, το 1648 μ.Χ. γίνονται διάφορες επιμέρους ρυθμίσεις κρατών:

Η Γερμανία ξαναγλείφει τις πληγές της, με εξελίξεις που σιγά σιγά θα τη χαρακτηρίσουν. Δηλαδή, ο νότος της Γερμανίας θα είναι καθολικός. Όπως και μέχρι σήμερα, η Γερμανία στον νότο της, στη Βαυαρία ας πούμε, οι Βαυαροί είναι καθολικοί. Σας θυμίζω ότι ένας από τους τελευταίους Πάπες, αυτός που παραιτήθηκε πρόσφατα γιατί ήταν υπέργηρος και η υγεία του δεν ήταν καλή, ήταν γερμανικής καταγωγής, απ' τη Βαυαρία. Δεν είναι τυχαίο, διότι η νότια Γερμανία έχει σταθερή αναγωγή στον καθολικισμό.

Αυτός ο Τριακονταετής Πόλεμος επίσης έπαιξε ρόλο σε σχέση με την αποκοπή της Αυστρίας από τον υπόλοιπο κορμό των Γερμανών. Οι Αυστριακοί είναι Γερμανοί βεβαίως, δεν τους χωρίζει κάτι από τους υπόλοιπους Γερμανούς, αλλά στην περίπτωση της Αυστρίας, η οποία είχε και δικιά της δυναστεία, τη δυναστεία των Habsburg (Αψβούργων), όταν γίνονται αυτές οι εξελίξεις, ενώ στον βορρά κυριαρχεί η δυναστεία των Hohenzollern (Χοεντσόλερν), εν πάση περιπτώσει η Αυστρία καταλήγει στο να είναι μια καθαρά καθολική χώρα, μάλιστα εχθρική στον προτεσταντισμό, με αποτέλεσμα και σήμερα το χαρακτηριστικό της Αυστρίας — παρότι είναι μια χώρα γερμανικής προελεύσεως— είναι να είναι κατά κύριο λόγο καθολική χώρα. Και όλα αυτά έχουν την αρχή τους στις πραγματικότητες του εμφυλίου πολέμου και στις ρυθμίσεις του Τριακονταετούς Πολέμου, της περίφημης Συνθήκης της Βεσφαλίας.

Σε αυτή τη Συνθήκη της Βεσφαλίας επίσης μπήκε και η επίσημη σφραγίδα στην ανεξαρτησία δύο χωρών, σημαντικών για την Ευρώπη:

Η μία είναι η Ελβετία. Η Ελβετία είναι ένα μικρό θαύμα της Ευρώπης, που από το 1291 μ.Χ. η Ελβετία είναι μία χώρα ομοσπονδιακή, οργανωμένη σε καντόνια, με αυτή την ιδιότυπη δημοκρατία που έχει επιλέξει από εκατονταετίες, εκεί στην καρδιά της Ευρώπης, πάνω στις Άλπεις.

Και η άλλη χώρα της οποίας επικυρώθηκε η ανεξαρτησία είναι η Ολλανδία. Μια χώρα θαυμαστή, η οποία στη διάρκεια αυτών των εμφυλίων πολέμων και του Τριακονταετούς Πολέμου, παρότι αυτό το κομμάτι που σήμερα είναι Ολλανδία (το βόρειο κομμάτι της) είχε εισπράξει γρήγορα τον προτεσταντισμό, οι νότιες επαρχίες της βρίσκονταν υπό ισπανικό έλεγχο, και γι' αυτό η Ολλανδία χρειάστηκε —μέσα στον πόλεμο αυτό, μέσα δηλαδή στη σύγκρουση μεταξύ καθολικών και προτεσταντών— να δώσει μάχη εναντίον της Ισπανίας. Γι' αυτό και οι Φλαμανδοί ας πούμε, οι οποίοι είναι σήμερα οι βόρειοι Βέλγοι —που είναι στην ουσία Ολλανδοί— είναι καθολικοί. Γιατί; Γιατί αυτά τα εδάφη ανήκαν στη δικαιοδοσία της Ισπανικής Αυτοκρατορίας, και μέσα σ' αυτές τις συγκρούσεις οι Ολλανδοί έδωσαν μάχες εναντίον των Ισπανών, σε έναν αγώνα γεμάτο ηρωισμό και αυταπάρηση, που διήρκησε από τη δεκαετία του 1570 μ.Χ. μέχρι πρακτικά το 1648 μ.Χ., που αναγνωρίστηκε η ανεξαρτησία της Ολλανδίας. Και έτσι, αυτά τα χρόνια ήταν καθοριστικά για τη δημιουργία μιας από τις σημαντικότερες χώρες της Ευρώπης, όπως είναι αυτή η μικρή Ολλανδία.

V7.3.2 Η Ουνία (13')

<https://youtu.be/ksq4W7YZoBc>

απομαγνητοφώνηση Ολνία / αντιπαραβολή Asimenia

Αναφερθήκαμε στις μεγάλες αναστατώσεις και αλλαγές που έφερε ο Πόλεμος ο Τριακονταετής, αλλά και όχι μόνο. Για πάνω από 100 χρόνια, χοντρικά από τον καιρό που ωρίμασε η διάχυση του προτεσταντισμού — το 1517 μ.Χ. ξεκίνησε, αλλά εκεί στο 1540-1550 μ.Χ. ήδη είχε φανεί η έκτασή του και οι συγκρούσεις και όλα τα συναφή προβλήματα. Τώρα, 100 χρόνια μετά, μοιάζει τα πράγματα να έχουν μπει σε μια ροή, εκεί στο 1650 μ.Χ. δηλαδή, στο 1660 μ.Χ. Το 1648 μ.Χ. τελείωσε ο Τριακονταετής Πόλεμος, αλλά και πάλι τα ξέφτια του πήγαιναν δώθε και κείθε, γιατί η Συνθήκη της Βεσφαλίας πήρε πολύ μεγάλες αποφάσεις — όπως είπαμε στο προηγούμενό μας μάθημα. Αποφάσεις οι οποίες αφορούσαν μετακινήσεις εδαφών, σε έναν, σε άλλον κ.λπ. Ένα άλλο τμήμα των αποφάσεων της Συνθήκης της Βεσφαλίας ήταν ότι κατοχύρωσε τη δήμευση της περιουσίας της Εκκλησίας στις περιοχές των προτεσταντών, κάτι το οποίο είχε γίνει ευρέως. Επομένως αυτό σήμαινε και αναδιανομές εδαφών και εκτάσεων γιατί η Καθολική Εκκλησία είχε τεράστιες γαίες, και τα μοναστήρια τεράστιες γαίες κ.λπ.

Εδώ μιλάμε για κοσμογονικές αλλαγές που γίνονται στον 17ο αιώνα μ.Χ. Και μέσα σε αυτές τις αλλαγές είναι και η μετακίνηση πληθυσμών. Ήδη αναφερθήκαμε για τη μετακίνηση ουγενότων, Γάλλων ουγενότων, οι οποίοι μετακινήθηκαν προς Αγγλία, Ολλανδία, βόρεια Γερμανία, αλλά δεν έμεινε μόνο εκεί η μετακίνηση. Και μετά το τέλος του Τριακονταετούς Πολέμου συνεχίζουν να υπάρχουν μαζικές —είτε αυτόβουλες, είτε εκ πίεσεως προερχόμενες— μετακινήσεις προτεσταντικών ομάδων, οι οποίες κινούνται:

- από τη βόρεια Ιταλία. Η βόρεια Ιταλία είχε έναν ενδιαφέροντα αριθμό προτεσταντών αποκτήσει — η βόρεια Ιταλία, διότι η Ιταλία κατά κανόνα είναι καθολική. Στη βόρεια Ιταλία υπάρχει αριθμός Γερμανών κατοίκων και έτσι εκεί υπήρξε μετακίνηση προς τον προτεσταντισμό. Έτσι, ομάδες προτεσταντών από τη βόρεια Ιταλία φεύγουν προς τη Γερμανική Αυτοκρατορία
- και βέβαια ομάδες προτεσταντών φεύγουν από την Αυστρία προς τον βορρά. Η Αυστρία, είναι γερμανική χώρα και κείνη, βέβαια είναι μία χώρα γερμανική η οποία είχε τα δικά της χαρακτηριστικά. Η δικιά της δυναστεία ήταν η ισχυρή δυναστεία των Habsburg, ενώ στον βορρά οι βόρειοι Γερμανοί στα βορειότερα τμήματα, εκεί κυριαρχούσε η δυναστεία των Hohenzollern. Και οι δύο είναι γερμανικές δυναστείες με αρκετές αναμειξεις. Παραδείγματος χάριν η δυναστεία που κυβερνά την Αγγλία σήμερα είναι γερμανικής καταγωγής, γιατί αυτές οι δυναστείες έπαιξαν μεγάλο ρόλο στα πολιτικά πράγματα της Ευρώπης. Εν πάση περιπτώσει
- βλέπουμε επίσης και μετακινήσεις Γερμανών. Η τάση είναι να πάει κανείς προς τη βόρεια Γερμανία διότι εκεί ήταν συμπαγείς οι προτεστάντες. Και βέβαια και από τη βόρεια Γερμανία υπάρχει η τάση να κινηθούν ομάδες σε ακόμη ανατολικότερα γερμανικά κράτη. Πάντως πρέπει κανείς να δει τη διαφορά των πραγμάτων. Όταν ξεκίνησε το ρεύμα του προτεσταντισμού, το κίνημα του προτεσταντισμού, στις πρώτες δεκαετίες, έμοιαζε ότι θα κατακλύσει την Ευρώπη, τουλάχιστον και προς τον νότο της. Όμως, στο τέλος πια του 17ου αιώνα μ.Χ. που τα πράγματα καταλαγιάζουν, ο

προτεσταντισμός έχει χάσει τμήμα της έκτασής του της αρχικής.

Κοιτάξτε αυτόν τον χάρτη. Είναι ο χάρτης του τέλους του 17ου αιώνα μ.Χ. και αυτός ο χάρτης ο οποίος είναι ο χάρτης πριν από τις μεγάλες συγκρούσεις του 17ου αιώνα μ.Χ. Κοιτάξτε τον προτεσταντισμό πώς φτάνει μέχρι τις Δαλματικές ακτές, πώς είναι ισχυρός στην Ουγγαρία, πώς έχει σημεία διαδόσεως στη Γαλλία. Αντιθέτως, στο τέλος του 17ου αιώνα μ.Χ., το κίτρινο [χρώμα] που είναι ο καθολικισμός, είναι πολύ περισσότερο. Ο καθολικισμός κράτησε, και έχει ενδιαφέρον ότι ο προτεσταντισμός κρατήθηκε θα έλεγε κανείς —οι μελετητές τονίζουν αυτό— στα όρια του παλιού ρωμαϊκού ελέγχου, δηλαδή στη γραμμή Ρήνου-Μοζέλα κ.λπ. Δηλαδή έμεινε ένα φαινόμενο του βορρά της Ευρώπης, των γερμανικών φύλων πιο πολύ, δηλαδή Σκανδιναβών, της Γερμανίας, των Ολλανδών — και οι Ολλανδοί είναι γερμανικής καταγωγής. Και βέβαια της Αγγλίας, η οποία Αγγλία έχει πολύ μεγάλη ανάμειξη με το γερμανικό στοιχείο. Είναι μία άλλη χώρα, έχει πλαστεί αλλιώς μέσα στους αιώνες, αλλά και αυτή γίνεται προτεσταντική.

Έχουμε εξελίξεις εντυπωσιακές. Κρατήστε στη μνήμη σας αυτόν τον χάρτη, για να δούμε τη διαφορά από τον χάρτη που θα σας δείξω τώρα. Πριν από όλα, πριν ξεκινήσει αυτή η ιστορία, κοιτάξτε την εικόνα. Ας κοιτάξουμε την εικόνα (εικόνα 6:46) του χριστιανισμού στην Ευρώπη στο 1400 μ.Χ., πριν καν αρχίσει η ιστορία του προτεσταντισμού — 100 χρόνια - 115 χρόνια αργότερα θα ξεκινήσει. Ο χάρτης της Ευρώπης χριστιανικά είναι καθαρός θα έλεγε κανείς. Κοιτάξτε να δείτε: όπου είναι το ροζ είναι καθολικισμός, όπου είναι το καφετί είναι Ορθοδοξία. Η Ορθοδοξία, η Ανατολική Ορθοδοξία, σε όλο της το μεγαλείο, εδώ ανατολικά. Και το πράσινο είναι το Ισλάμ που ήδη έχει βέβαια εξελιχθεί. Το 1400 μ.Χ. το Ισλάμ ακόμη έχει την περιοχή της Γρανάδας. Αργότερα θα τη χάσει, θα κερδίσει όμως εδώ, στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. 200 χρόνια αργότερα, ο χάρτης που σας έδειξα πριν δείχνει τις μεγάλες αλλαγές που έγιναν με τη διείσδυση του προτεσταντισμού.

Πρέπει να πούμε σ' αυτό το σημείο ότι στον ευρωπαϊκό χώρο, δεν είναι μόνο ότι προστέθηκε το χρώμα του προτεσταντισμού, που είναι αυτό το καφέ και διάφορες αποχρώσεις του μοβ, αλλά πρέπει να πούμε και δυο τρία σημεία που έχουν ενδιαφέρον. Ο προτεσταντισμός διείσδυσε και ανάμεσα στους Πολωνούς. Όμως, επειδή οι Πολωνοί μισούν τους Ρώσους που είναι ορθόδοξοι και μισούν τους Γερμανούς που είναι προτεστάντες, τους γείτονές τους — επειδή διεκδικούσαν τα εδάφη τους— τελικά οι Πολωνοί κρατήθηκαν στον καθολικισμό. Και όχι μόνο κρατήθηκαν στον καθολικισμό, αλλά είναι ανάμεσα στους πιο θερμούς καθολικούς στον κόσμο. Ακριβώς διότι βρίσκονται ανάμεσα σε ορθοδόξους και προτεστάντες, και επομένως ο καθολικισμός καθόριζε τη δικιά τους φυσιογνωμία. Το ίδιο συνέβη και στην Ιρλανδία. Οι Ιρλανδοί ιστορικά είναι σε σύγκρουση με τους Άγγλους, και [μόνο] ένα τμήμα της Ιρλανδίας, κατοικούμενο από Άγγλους, δέχτηκε τον προτεσταντισμό. Εξ άλλου σήμερα έτσι είναι τα πράγματα, είναι χωρισμένη η Ιρλανδία στο ανατολικό της τμήμα το οποίο ανήκει στην Αγγλία και είναι προτεσταντικό και το υπόλοιπο τμήμα το οποίο είναι το ανεξάρτητο κράτος της Ιρλανδίας και είναι βαθύτατα καθολικό.

Γιατί αυτές οι χώρες, η Ιρλανδία, η Πολωνία έχουν μέχρι σήμερα τόσο έντονο καθολικισμό; Διότι ο καθολικισμός τους είναι μήνυμα προς τους εχθρούς τους, τους γείτονές τους: ότι εμείς είμαστε ξεχωριστοί και δεν έχουμε καμία διάθεση να ενταχθούμε σε κανένα πολιτισμικό δικό σας σχήμα. Εκτός των άλλων, παρατηρήστε ότι στον προηγούμενο χάρτη η Ορθοδοξία ήταν πιο συμπαγής. Τώρα έχουν ενσωματωθεί μέσα σε αυτήν και χαρακίες σημείων —προς τη Λιθουανία— εμφάνισης προτεσταντών, και επίσης διείσδυσης του

καθολικισμού βαθύτερα. Περί τίνος πρόκειται; Δεν είναι μόνο ο καθολικισμός ο οποίος μπήκε και σε περιοχές της Ανατολής που πριν δεν είχε μπει, αλλά συνέβη και το εξής που είναι ενδιαφέρον. Θυμάστε ότι το 1439 μ.Χ. υπογράφηκε η Ένωση των Εκκλησιών, Ορθοδόξου και Καθολικής Εκκλησίας, μετά τη σύνοδο Φερράρας-Φλωρεντίας, παρόντος του Αυτοκράτορος του Βυζαντίου. Αυτή η Σύνοδος Φερράρας-Φλωρεντίας, για την πλευρά της Καθολικής Εκκλησίας, του Πάπα, ήταν τελική. Η ανατολική πλευρά μετά την αναίρεση, διότι δεν ήθελε να τη συνεχίσει ο μέσος ανατολικός ορθόδοξος. Τι σημασία έχει για τα πράγματα; Η Καθολική Εκκλησία, κρατώντας σαν δεδομένο ότι οι δύο Εκκλησίες έχουν ενωθεί, δημιούργησε μία άλλη τάση μέσα στην Καθολική Εκκλησία —η ίδια η Καθολική [Εκκλησία] και ο Πάπας τη δημιούργησε— που λέγεται Ουνία. Και έτσι δημιουργήθηκαν Ουνίτες¹.

Τι είναι η Ουνία; Είναι μία Εκκλησία, η Ουνιτική Εκκλησία, η οποία υπάγεται στην Καθολική Εκκλησία, στον Πάπα κ.λπ., αλλά τηρεί πολλά από το λειτουργικό τυπικό και αρκετές προβλέψεις της Ανατολικής Εκκλησίας. Γιατί η Ουνιτική Εκκλησία δημιουργήθηκε; Για να ενσωματώσει ορθοδόξους στον καθολικό κόσμο. Και η Ουνία έχει καλή διείσδυση σε περιοχές εδώ της Βαλτικής, στην περιοχή της Λιθουανίας και στη Λευκορωσία —έχει δουλέψει η Καθολική Εκκλησία σ' αυτό, μέχρι σήμερα—, άρα εδώ ο χάρτης το δείχνει. Στον σκληρό πυρήνα της Ορθοδοξίας, δηλαδή προς τα Βαλκάνια, είχε μικρότερη επιτυχία η Ουνία, αλλά σε αρκετές χώρες είχε [επιτυχία]. Έτσι, ο θρησκευτικός χάρτης της Ευρώπης γίνεται πολύ πιο περίπλοκος από εκείνον τον χάρτη του 1400 μ.Χ., που μοιάζει πεντακάθαρος. Να τος ο χάρτης του 1400 μ.Χ., τα πράγματα είναι απλά, να τος ο χάρτης του 1600 και του 1700 μ.Χ. που τα πράγματα είναι πια πολύ πιο μπερδεμένα στην Ευρώπη.

V7.3.3 Η Αντιμεταρρύθμιση (13')

<https://youtu.be/6RXyrG9f6Ak>

απομαγνητοφώνηση sOFIARIZOPOULOU / αντιπαραβολή aspi

Τι κάνει η Καθολική Εκκλησία σε αυτή την επίθεση που δέχτηκε; Μέχρι στιγμής δεν μιλήσαμε γι' αυτήν. Όχι ότι δεν αντέδρασε στις διδασκαλίες του Λουθήρου, αλλά τα πράγματα την ξεπέρασαν. Οι μάχες που γίνονταν μεταξύ καθολικών και προτεσταντών δεν ήταν αναγκαστικά κάτω από την καθοδήγησή της —όχι ότι δεν ήταν σε εγρήγορση και δεν εμπλεκόταν— ούτε ο πόλεμος ο οποίος έγινε — την ξεπέρασε αυτό το πράγμα.

Στην αρχή οι Πάπες αιφνιδιάστηκαν, δεν περίμεναν αυτή την εξέλιξη και την ταχεία εξάπλωση του προτεσταντισμού. Όμως, αυτά τα ιστορικά Πατριαρχεία... [όπως] το Πατριαρχείο Ρώμης [που] είναι ένα από τα πέντε ιστορικά Πατριαρχεία της Χριστιανοσύνης, υπάρχει εκεί εδώ και χιλιετίες και έχει ζήσει τα χίλια μύρια... μεγάλα καράβια μεγάλες φουρτούνες, αλλά και ο καλός ο καπετάνιος... Επομένως, έτσι όπως γινόταν η μεγάλη φουρτούνα στην περιοχή του, το Πατριαρχείο Ρώμης κάποια στιγμή έπρεπε να αντιδράσει και έπρεπε να ψάξει να βρει τα όπλα με τα οποία θα αντιμετώπισει τις κατηγορίες των αντιπάλων του. Διότι οι προτεστάντες τι την κατηγορούσαν [την Καθολική Εκκλησία]; Ότι

---

¹ Η πραγματική αρχή, ωστόσο, της Ουνιτικής Εκκλησίας τοποθετείται στο τέλος του 16ου αιώνα. Η χώρα που έχει επηρεαστεί περισσότερο από την Ουνία είναι η Ουκρανία.

εκμεταλλεύεται τους πιστούς, ότι τους αφήνει στην αμάθεια, ότι τους αφήνει μέσα στη δεισιδαιμονία, ότι τους παρουσιάζει δήθεν κόκαλα αγίων για να τους παγιδεύει, ότι χρησιμοποιεί τα μοναστήρια για να βολεύει τους δικούς της ανθρώπους και για τους νεποτισμούς της και για τα μέσα της και για τη διαφθορά της, ότι το μόνο που σκέφτεται είναι το χρήμα, ότι έπαψε να έχει σχέση με τα κηρύγματα του Ιησού και την αγάπη και τη συμπόνια κ.λπ. και έχει γίνει ένας χώρος λεηλασίας και απληστίας χρηματικής — αυτές ήταν οι κατηγορίες των προτεσταντών.

Η Καθολική Εκκλησία στη δεκαετία του 1530 μ.Χ. αποφάσισε να αντιμετωπίσει τις κατηγορίες και μπήκε στη διαδικασία αυτού που λέγεται "αντιμεταρρύθμιση". Εσείς κάνετε μεταρρύθμιση; Εμείς κάνουμε αντιμεταρρύθμιση! Σε τι συνίστατο αυτή η Αντιμεταρρύθμιση — που είναι ένα επίσης σημαντικό κεφάλαιο στην παγκόσμια ιστορία και βέβαια στην ιστορία της Χριστιανοσύνης;

Είναι μια σειρά συνεδρίων και σεμιναρίων και συνόδων που έκανε η Καθολική Εκκλησία. Ονομάζεται Σύνοδος του Τριδέντο, διότι όλα αυτά γίνανε στην περιοχή Τριδέντουμ Τρέντουμ [Tridentum, Trentum]¹ στη βόρεια Ιταλία. Ήταν μια πολύ μακρά διαδικασία, διήρκησε από τη δεκαετία του 1530 έως τη δεκαετία του 1560 μ.Χ. Γύρω στο 1565 μ.Χ. είχε λήξει αυτή η ιστορία· δεν ήταν συνεχής αλλά κάθε τόσο γινόταν κάποια δράση στην περιοχή του Τριδέντο, όπως σας είπα· όπου και κλήθησαν από τον Πάπα τα μεγαλύτερα στελέχη της Καθολικής Εκκλησίας, να στοχαστούν, να αναστοχαστούν και να πάρουν αποφάσεις.

Το αποτέλεσμα των αποφάσεων της Συνόδου του Τριδέντο είναι:

- Πρώτον, να αλλάξει τη δομή της Καθολικής Εκκλησίας. Η Καθολική Εκκλησία παραμένει υπό ένα Πατριαρχείο, δεν απέκτησε ποτέ περισσότερα Πατριαρχεία, αλλά γίνεται πιο αποκεντρωμένη έτσι ώστε να μπορεί να εκφράζεται και η άποψη των πιστών και των κατωτέρων στελεχών της Εκκλησίας και έτσι να γίνει η Καθολική Εκκλησία πιο ευέλικτη και πιο πλούσια και πιο ταχεία στο να εισπράττει τις αλλαγές και τις απόψεις των χαμηλοτέρων [στρωμάτων] ανθρώπων και των ίδιων των πιστών της και αυτό το έκανε. Έκανε μια πολύ μεγάλη αναδιάταξη, που μέχρι σήμερα την εμβραθύνει, συνεχίζει να την εμβραθύνει.
- Το δεύτερο το οποίο απάντησε —είναι πολλές οι απαντήσεις, αλλά μένουμε σε τρία σημεία— είναι το εξής: Τι μας λένε αυτοί οι ελεεινοί; Ότι εμείς θέλουμε τους πιστούς μας αμαθείς κι ότι τους σέρνουμε επίτηδες στο σκοτάδι για να τους εκμεταλλευόμαστε; Η απάντησή μας θα είναι ότι η Καθολική Εκκλησία θα γίνει ο μεγαλύτερος φορέας παιδείας στον κόσμο. Εμείς, δεν είμαστε όποιοι κι όποιοι, είμαστε η Καθολική Εκκλησία. Θα δημιουργήσουμε παντού σχολεία, σε όλη τη Γη — όχι μόνο στην Ευρώπη, όχι μόνο στην Αμερική, αλλά σε όλη τη Γη.
- Τι άλλο μας κατηγορούνε αυτοί οι άθλιοι; Ότι είμαστε διεφθαρμένοι; Ότι δεν σεβόμαστε τίποτα; Ότι δεν πονάμε τον καθημερινό άνθρωπο; Ότι τα μόνα που μας απασχολούν είναι οι πολυτέλειες και πώς θα φοράμε χρυσά ρούχα και πώς θα είναι οι εκκλησίες μέσα στον χρυσό και στην πολυτέλεια; Εμείς θα απαντήσουμε με τη μεγαλύτερη ιεραποστολική δράση που θα έχει γνωρίσει η ανθρωπότητα. Σε όλη τη Γη! Ο καθολικισμός θα βρεθεί σε όλη τη Γη και θα στήσει σε όλη τη Γη: σχολεία,

---

¹ Οι κύριες δράσεις της συνόδου του Τριδέντο διήρκησαν από το 1545-1563.

νοσοκομεία, ορφανοτροφεία· και θα είναι δίπλα στις ανάγκες των ανθρώπων.

Αφού πάρθηκε αυτή η απόφαση, στη Σύνοδο του Τριδέντο, αμέσως μπήκε σε εφαρμογή μία ευρεία οργάνωση —κι αναδιοργάνωση— ιεραποστολικών σωμάτων. Η Καθολική Εκκλησία είχε παράδοση σε ιεραποστολικά σώματα, πολλά εκ των οποίων τα αναδιαμόρφωσε τώρα κι άλλα δημιούργησε εξ αρχής. Ο κύριος βραχίονας αυτής της δράσης της θα γίνει ένα σώμα που ονομάζεται Ιησουίτες —από τη λέξη Ιησούς— που αποτελούνταν κυρίως από Ισπανούς και Γάλλους ιερωμένους, πολύ υψηλής μόρφωσης, οι οποίοι και θα στέλνονταν στις δυσκολότερες αποστολές.

Επίσης αξιοποιήθηκαν Βενεδικτίνοι, Δομινικανοί, Ουρσουλίνες, Καπουκίνοι, Φραγκισκανοί — τα σώματα δηλαδή τα οποία διέθετε η Εκκλησία, τα αναδιαμόρφωσε κι έστειλε σε όλη τη Γη ιεραποστόλους. Τι κάνανε αυτοί πριν πάνε στο οποιοδήποτε σημείο στο οποίο αποστέλλονταν; Μάθαιναν πριν φύγουν τη γλώσσα του τόπου, επίσης έπαιρναν μαθήματα κάποιου τύπου ιατρικών γνώσεων και έφευγαν και εγκαθίσταντο στα διάφορα μέρη που εγκαθίσταντο.

Ανάμεσα σε αυτά ήρθαν και στα ελληνικά εδάφη, τέλος του 16ου αιώνα μ.Χ. και στον 17ο αιώνα μ.Χ. τα νησιά του Αιγαίου —τα νησιά μας, η Τήνος, η Σύρος, η Νάξος, η Πάρος, η Σαντορίνη και τα μικρά νησιά ακόμη η Κίμωλος κ.λπ., η Χίος, τα παράλια της Ιωνίας στη

Σμύρνη, στην Κωνσταντινούπολη, στο Ναύπλιο, στην Αθήνα, στην Πάτρα— παρουσιάστηκαν ομάδες ιεραποστόλων, καθολικών ιεραποστόλων, οι οποίοι έκαναν το έργο που είχε αποφασίσει η σύνοδος του Τριδέντο· δηλαδή να προσφέρουν. Ντυμένοι ιεραπόστολοι: με ένα πανί, σανδάλια στα πόδια, δηλαδή εικόνα του πιο σεμνού [ανθρώπου] που παρέπεμπε στην Παλαιά Διαθήκη, που να μην έχει τίποτα [κοινό] με την πολυτελή ζωή· οι οποίοι στις περιοχές που εγκαθίσταντο δημιουργούσαν σχολεία, δημιουργούσαν δομές κοινωνικών παροχών, προσέξτε: χωρίς να κάνουν προσηλυτισμό ανοιχτό! Δηλαδή τα σχολεία που έχτισαν οι Ιησούτες στα νησιά μας (στη Νάξο, στην Τήνο, στη Σύρο κ.λπ.) δίδασκαν στην ελληνική γλώσσα, δίδασκαν και Γαλλικά και Ιταλικά αλλά δεν δίδασκαν καθολικισμό· όμως περνούσαν τον καθολικισμό μέσα από το παράδειγμά τους, απ' το ηθικό παράδειγμα, από τη δράση τους κ.λπ. Το ίδιο που έγινε στα δικά μας νησιά και παράλια τον 17ο αιώνα μ.Χ. έγινε και σε πολλά μέρη της Γης κι έτσι ο καθολικισμός κέρδισε πρώτα πρώτα σε κύρος, γέμισε πραγματικά, δημιούργησε εκατατοντάδες σχολεία και στην Αθήνα και στον Πειραιά και σε άλλες πόλεις. Στην Αθήνα υπάρχουν σχολεία της αντιμεταρρύθμισης όπως είναι το Saint Joseph, όπως είναι οι Ουρσουλίνες — αυτά είναι σχολεία που εντάσσονται στο πνεύμα της Αντιμεταρρύθμισης.

Σας λέω, χαρακτηριστικά, ότι το μακροβιότερο ελληνικό σχολείο, των νεωτέρων χρόνων, είναι το σχολείο των Ιησουιτών της Νάξου, το οποίο λειτούργησε από το 1627 μ.Χ. έως το 1927 μ.Χ., για 300 χρόνια, ελληνικό σχολείο, από τους Ιησούτες στη Νάξο. Τέτοια δράση δεν έγινε μόνο στα δικά μας νερά, έγινε σε όλον τον κόσμο και πράγματι η Καθολική Εκκλησία μετατράπηκε σε ναυαρχίδα τέτοιων δράσεων — και φιλανθρωπικών δράσεων— ιδιαίτερα δε στις καθολικές χώρες υπάρχουν πάρα πολλές δράσεις σε τοπικό επίπεδο. Όποιος χρειάζεται οτιδήποτε απευθύνεται στην Καθολική Εκκλησία: γέροντας που δεν μπορεί να βγει έξω, που δεν μπορεί να περιποιηθεί τον εαυτό του, που δεν μπορεί να πάει να εισπράξει τη σύνταξή του, άρρωστοι κ.λπ. θα τηλεφωνήσουν στην Καθολική Εκκλησία κι εκεί η ενορία θα βρει λύσεις.

Αυτά ήταν η απάντηση του καθολικισμού στην επίθεση του προτεσταντισμού, και το αποτέλεσμα ποιο είναι; Το αποτέλεσμα είναι ο καθολικισμός να κρατήσει δυνάμεις. Ενώ φάνηκε αρχικά ότι θα καταποθεί από τον προτεσταντισμό, αντ' αυτού ο καθολικισμός κράτησε δυνάμεις. Και σας λέω χαρακτηριστικά ότι σήμερα, αν όλοι οι χριστιανοί είναι δύο δισεκατομμύρια διακόσια τόσα εκατομμύρια, το ένα δισεκατομμύριο εκατό εκατομμύρια περίπου είναι καθολικοί, δηλαδή στον χριστιανισμό το 50% των πιστών αυτής της τεράστιας θρησκείας είναι καθολικοί· οι προτεστάντες καλύπτουν το 37% του χριστιανικού κόσμου, η Ορθοδοξία καλύπτει το 12% περίπου του χριστιανικού κόσμου. Αυτές είναι οι τρεις μεγαλύτερες ομάδες χριστιανών κι από κει και πέρα μένουν κάποια λίγα εκατομμύρια τα οποία καλύπτονται από πάρα πολλές μικρές ομάδες — ο χριστιανισμός το έχει από τη γέννησή του και μέχρι σήμερα να έχει πολλές πολλές ομάδες.

V7.3.4 Ο Προτεσταντισμός και οι τάσεις του (14')

<https://youtu.be/71y980oGPxc>

απομαγνητοφώνηση elenf / αντιπαραβολή Asimения

Ας πούμε τώρα κάποια σημεία που αφορούν τον προτεσταντισμό. Μιλήσαμε γι' αυτόν και

είπαμε το γενικό ρεύμα των αντιρρήσεων που είχαν —σε σχέση με την Καθολική Εκκλησία— οι διάφοροι πρόδρομοι και οι διάφοροι πρωτοπόροι αυτής της μεγάλης τάσεως. Αλλά πρόκειται για μία τάση, δεν είναι κάτι συγκροτημένο. Όλοι τους αμφισβητούσαν την πολυτέλεια, τον πλούτο, την έλλειψη πενίας, την αλαζονεία της Καθολικής Εκκλησίας και την κατηγορούσαν για απληστία, για την αγάπη του χρήματος, [για] την έλλειψη συμπόνιας και ήταν εναντίον των Μυστηρίων. Πολλοί από αυτούς ήταν τελείως ενάντια στα Μυστήρια, κάποιιοι αντιδρούσαν και διέγραφαν άλλα Μυστήρια της Εκκλησίας. Παραδείγματος χάριν ο Λούθηρος απέρριπτε τα 4 από τα 7 Μυστήρια της Χριστιανοσύνης. Επίσης αρνούσαν τις εικόνες. Κατά κανόνα ο προτεσταντισμός αρνείται την αποτύπωση. Κατά κανόνα όμως, γιατί υπάρχουν ομάδες προτεσταντών που δέχονται την αποτύπωση του Θείου αλλά όχι με ένταση. Παραδείγματος χάριν είναι ομάδες προτεσταντών οι οποίες δεν δέχονται καμία εικόνα μέσα σε ναό. Υπάρχουν ομάδες προτεσταντών που δεν δέχονται καν ναούς. Υπάρχουν ομάδες προτεσταντών που δεν δέχονται καν το σήμα του σταυρού — τα θεωρούν όλα αυτά ειδωλολατρία και πολυθεΐα. Σας είπα σε άλλη ευκαιρία, ο Σβίγγλιος, ο πρωτοπόρος προτεστάντης της Ελβετίας στην περιοχή της Ζυρίχης, δεν δεχόταν ούτε καν την ύπαρξη σταυρών μέσα στους ναούς.

Οι προτεστάντες, κατά κανόνα, δεν δέχονται κεντρικές εξουσίες ανάμεσά τους. Στην οργάνωσή τους υπάρχουν πολλές ομάδες οι οποίες δεν έχουν καμία εξουσία, δεν έχουν ιερατείο δηλαδή. Άλλες ομάδες έχουν ιερατείο. Μιλήσαμε για την Αγγλικανική Εκκλησία η οποία έχει ιερατείο και βέβαια είναι μια συγκροτημένη Εκκλησία. Η Λουθηρανική Εκκλησία επίσης έχει ιερατείο. Πού ήταν οι περισσότεροι λουθηρανοί; Οι περισσότεροι λουθηρανοί είναι προς τις πλευρές της βόρειας Γερμανίας και στη Σκανδιναβία και αυτοί ακολουθούν μια πιο συντεταγμένη πλευρά σε σχέση με τα ιερατεία και σε σχέση με την εξουσία. Ήδη θέσαμε ένα ζήτημα του προτεσταντισμού. Ο προτεσταντισμός δεν είναι **ένα** πράγμα, είναι ένα περίπλοκο σχήμα, διότι δέχεται τις ομάδες. Δηλαδή στην Ορθοδοξία, στον Καθολικισμό, αν μια ομάδα αποκοπεί και πει κάποια απόχρωση της κεντρικής απόψεως, θα φέρει αναταραχή, θα φέρει θέμα.

Ο προτεσταντισμός γεννήθηκε περίπλοκος και γι' αυτό στον προτεσταντισμό υπάρχουν πάρα πολλές ομάδες και δημιουργούνται ομάδες. Και δημιουργούνται ομάδες χωρίς να δημιουργείται ταραχή. "Α! Μια άλλη ομάδα! Τι λέει αυτή; Αυτό. Μάλιστα". Κατά κανόνα, δεν δημιουργείται θέμα που μια ομάδα καινούργια βγαίνει και λέει κάτι καινούργιο. Κάποιες ομάδες μπορεί να δημιουργήσουν θέμα, αλλά και πάλι ο προτεσταντισμός έχει τρόπο να το δέχεται, να το καλύπτει αυτό το πράγμα.

Βλέπουμε εδώ πέρα μια αφίσα της εποχής που δείχνει τις διάφορες απόψεις, διάφορες ομάδες ριζοσπαστών χριστιανών της εποχής εκείνης. Εδώ είναι οι αναβαπτιστές, μια κλασική ομάδα των προτεσταντών, οι οποίοι θεωρούσαν ότι δεν πρέπει να βαφτίζει κανείς τα παιδιά μωρά, αλλά πρέπει η βάφτιση να γίνεται σε μεγάλη ηλικία οπότε ξαναβάπτιζαν όποιον χριστιανό... Οι αδαμιστές, οι οποίοι πίστευαν ότι πρέπει ο άνθρωπος να κυκλοφορεί γυμνός.

Ο προτεσταντισμός έχει παραγάγει πάρα πολλές ομάδες. Μπορούν να ομαδοποιηθούν, κάποιες από τις ομάδες αυτές, σε δυο μεγάλα ρεύματα. Η μία είναι οι λουθηρανικές απόψεις κι η άλλη είναι οι καλβινιστικές απόψεις. Ο Λούθηρος, πρέπει να πούμε, ήταν μια φυσιολογική, ο άνθρωπος αυτός έπαιξε κεντρικό ρόλο στα πράγματα. Πίστευε στην οργάνωση της Εκκλησίας και πίστευε ότι η Εκκλησία των πιστών πρέπει να σέβεται την

πολιτική εξουσία, αλλά και να συνομιλεί με την πολιτική εξουσία. Θυμίζω σ' αυτό το σημείο, ότι ένα κεντρικό διακύβευμα του προτεσταντισμού, το πιο κεντρικό, είναι ότι ο κάθε πιστός είναι ιερέας του εαυτού του. Αν θα λέγαμε ένα πράγμα για τον προτεσταντισμό είναι αυτό. Ο κάθε πιστός έχει ευθύνη για τον εαυτό του, είναι ιερέας του εαυτού του. Εξ αυτού κάποιες ομάδες δεν δέχονται καν ιερείς. Υπάρχουν πολλές ομάδες στον προτεσταντισμό που δεν δέχονται καν ιερείς. Στις λουθηρανικές πλευρές, στις αγγλικανικές πλευρές επίσης, στην Αγγλικανική Εκκλησία υπάρχουν ιερείς και υπάρχει ιερατείο, αλλά δεν περνούν από το Μυστήριο της ιεροσύνης. Όπως γνωρίζετε υπάρχει το Μυστήριο της ιεροσύνης. Την ώρα που χρίζεται κάποιος ιερέας στην Καθολική και στην Ορθόδοξη Εκκλησία συμμετέχει το Άγιο Πνεύμα και έτσι ο ιερέας κατά κάποιον τρόπο έχει συμμετοχή στο Θείο. Στην περίπτωση των προτεσταντών δεν υπάρχει αυτό το θέμα, δεν είναι Μυστήριο, αλλά εκεί που υπάρχουν ιερείς έχουν κύρος και έχουν σεβασμό, εφόσον οι ίδιοι είναι άνθρωποι που εκπέμπουν κύρος και σεβασμό.

Πρέπει στο σημείο αυτό να σας πω ότι στις προτεσταντικές εκκλησίες δεν υπάρχουν μοναστήρια. Ο προτεσταντισμός είναι κάθετος σ' αυτήν την ιστορία, διότι δεν πιστεύει ότι πρέπει οι άνθρωποι να προσεύχονται συνεχώς στον Θεό. Ο προτεσταντισμός πιστεύει ότι οι άνθρωποι είναι στη Γη για να πράττουν, να εργάζονται. Διότι ο Θεός έπλασε τον άνθρωπο ξεχωριστό —απ' όλα τα άλλα πλάσματα— σε αυτό το σημείο: να είναι δημιουργός. Επομένως, ποια είναι η δουλειά του ανθρώπου; Πώς τιμάει ο άνθρωπος τον Θεό; Εργαζόμενος και όχι να κάθεται να προσεύχεται. Η προσευχή είναι για ένα πεπερασμένο διάστημα· από εκεί και πέρα, πήγαινε στη δουλειά σου, εργαζόμενος κάνεις προσευχή. Δεν υπάρχουν μοναστήρια, επίσης δεν υπάρχει περιουσία της Εκκλησίας, διότι στον προτεσταντικό κόσμο δημεύτηκε αμέσως η περιουσία της Καθολικής Εκκλησίας που προϋπήρχε και έκλεισαν τα μοναστήρια, δεσμεύτηκαν οι γαίες τους και κατά κανόνα αξιοποιήθηκαν πωλούμενες και τελείωσε αυτό το πράγμα.

Ποια είναι η μεγάλη διαφορά μεταξύ των λουθηρανικών τάσεων και των καλβινιστικών τάσεων; Η μεγάλη διαφορά μεταξύ τους είναι στο πόσο δέχονται σαν κύριο θέμα τον σεβασμό προς τις πολιτικές αρχές. Και οι δύο πλευρές σέβονται πάρα πολύ την κοινή ζωή. Ο προτεσταντισμός είναι χαρακτηριστικός για όλους σε δύο σημεία: ο κάθε άνθρωπος είναι υπεύθυνος για τον εαυτό του, έχει απόλυτη ευθύνη για τον εαυτό του, και για όσα του συμβαίνουν έχει μεγάλη ευθύνη ο ίδιος, αλλά το δεύτερο σκέλος του προτεσταντισμού είναι ότι όλοι μαζί οι άνθρωποι οφείλουν να προστατεύουν και να δρουν για την κοινωνία τους. Ο προτεσταντισμός δηλαδή σε θέλει μόνο σου, αλλά και όλους μαζί. Στο σκέλος αυτό του "όλοι μαζί και μόνος" είναι μεγάλη η συζήτηση: ποια είναι η ισορροπία.

Ο καλβινισμός, κατά κανόνα, είναι πιο κοντά στις συλλήψεις επαναφοράς [του τρόπου ζωής] των πρώτων χριστιανών. Μέσα στους προβληματισμούς των προτεσταντικών ομάδων ήταν "να ξαναγυρίσουμε στην καθαρότητα των πρώτων χριστιανών". Και επειδή οι πρώτοι χριστιανοί ήταν, κατά πάσα πιθανότητα, κοινοκτημονικοί και κοινοβιακοί, ο καλβινισμός έχει κρατήσει πολλά από αυτό και έτσι οι περισσότερες μικρο-ομάδες του προτεσταντισμού οι οποίες δεν δέχονται άλλη εξουσία, ούτε καν θρησκευτική εξουσία, ζουν σε ομάδες και είναι κοινοβιακές και κοινοκτημονικές είναι κατά κανόνα καλβινιστικές. Γενικά ο καλβινισμός σε αυτά τα θέματα, τα θέματα καθημερινής ζωής και δράσης μέσα στην κοινωνία είναι —θα 'λεγε κανείς— πιο ριζοσπαστικός, πιο επιθετικός στη διεκδίκηση της ομαδικότητας σε πλευρές κοινοκτημονικές και κοινοβιακές.

Ο λουθηρανισμός αντιθέτως δίνει μεγάλη έμφαση στην ατομική ευθύνη, στην προσωπική ευθύνη, στην προσωπική δράση, αλλά θεωρεί ότι είναι σπουδαίο να σέβεται κανείς τις πολιτικές αρχές και να τις τιμά και να τις παρακολουθεί και να τις ενδυναμώνει και αν χρειάζεται να τις αλλάζει. Παραδείγματος χάριν όταν ο Λούθηρος δίδαξε τα όσα δίδαξε στην περιοχή της Βιτεμβέργης και εκεί στη βόρεια Γερμανία άλλαξε το τοπίο και οι πληθυσμοί άρχισαν να συζητούν πάνω σ' αυτά τα ζητήματα, η Γερμανία ζούσε —σε ένα της κομμάτι— μια μεγάλη εξέγερση αγροτών. Γενικά στον γερμανικό κόσμο δεν γίνονται εύκολα αναστατώσεις, αλλά όταν γίνονται είναι μεγάλης κλίμακας. Οι γεωργοί, οι χωρικοί εκεί στη Γερμανία, βρίσκονταν σε εξέγερση. Αρχηγό είχαν έναν χαρισματικό ηγέτη, τον Τόμας Μίνστερ (Thomas Münster) και όταν οι γεωργοί —οι εν εξεγέρσει αγρότες— έμαθαν ότι ο Λούθηρος μιλάει για την ατομική ευθύνη, τη δυνατότητα του ανθρώπου να διεκδικεί την υπόστασή του κ.λπ. πίστεψαν ότι βρήκαν τον άνθρωπό τους, και πήγαν στον Λούθηρο και ζήτησαν την πολιτική του κάλυψη, τη βοήθειά του. Και ο Λούθηρος τους είπε "όχι, αυτό που κάνετε εσείς εγώ δεν πιστεύω ότι είναι επαναστατικό. Επανάσταση είναι ο κάθε άνθρωπος να έχει ευθύνη της ύπαρξής του, να τηρεί ηθικούς κανόνες, να είναι μακριά από κάθε διαφθορά, να είναι μακριά από κάθε ψέμα, να είναι εργατικός, να σέβεται την κοινωνία του. Αυτό είναι επανάσταση, δεν είναι επανάσταση αυτό που κάνετε εσείς". Και οι αγρότες έφυγαν απογοητευμένοι με την ουρά στα σκέλια.

Ενώ, άλλες πλευρές όπως ο Καλβίνος ή ο Σβίγγλιος ήταν πιο έτοιμοι να υπερασπίσουν τέτοιες δράσεις, εξεγέρσεις κ.λπ. απέναντι σε μια κεντρική εξουσία. Έχει σημασία και δεν είναι τυχαίο: ο Τόμας Μίνστερ —που σας ανέφερα—, ο θρυλικός αρχηγός των Γερμανών αγροτών, ήταν αναβαπτιστής, δηλαδή ανήκε στο καλβινιστικό τμήμα του προτεσταντισμού που στον Λούθηρο δεν ταίριαζε, όπως και στον Καλβίνο δεν ταίριαζε τόσο πολύ ο Λούθηρος, αλλά όλοι τους ήταν σε μία κοινή πορεία, μεγάλη πορεία, που είναι ο προτεσταντισμός.

V7.3.5 Ο Καλβινισμός και η διάχυσή του (10')

<https://youtu.be/9LHEe-9XnqM>

απομαγνητοφώνηση Nikosklp / αντιπαραβολή sOFIARIZOPOULOU

Μιλούσαμε λοιπόν για τις διαφορές και τις τάσεις που υπάρχουν στον προτεσταντισμό· αυτές οι τάσεις παρήγαγαν ενδιαφέροντα γεγονότα και ενδιαφέρουσες πλευρές. Είπαμε ότι ο καλβινισμός μοιάζει να είναι πιο επιρρεπής σε ριζοσπαστικές δράσεις και δίνει τη δυνατότητα στον πιστό να κάνει εξεγέρσεις αν χρειάζεται κ.λπ., όμως ας πούμε ο Καλβίνος, ο οποίος είχε τέτοιες απόψεις, ήταν ένας πάρα πολύ αυστηρός άνθρωπος και όταν πήρε τη διοίκηση της Γενεύης —διότι διοίκησε τη Γενεύη για ένα διάστημα ο Καλβίνος— απαγόρευσε τους χορούς ολότελα, απαγόρευσε τα τραγούδια, έκλεισε τις ταβέρνες, έκλεισε τα πάντα. Και ήταν τόσο πολύ αυστηρός και το κλίμα το οποίο δημιούργησε [ήταν πολύ αυστηρό], γιατί ο προτεσταντισμός είναι γενικά αυστηρός. Σου ζητά να τηρείς αρχές, να τηρείς αρχές με δικιά σου ευθύνη, όχι γιατί σου το επιβάλλουν, εσωτερικά να αποκτήσεις κώδικα που να τηρείς αρχές. Εν πάση περιπτώσει, ο Καλβίνος —για να πω αυτή την πλευρά— ήταν τόσο σκληρός στα ζητήματα ηθικής στη Γενεύη, που τελικά οι κάτοικοι της Γενεύης, που ήταν μαζί του, τον απομάκρυναν. Θέλω να πω, ήταν της απόψεώς του, αλλά είπαν "βρε αδελφέ, όλα έχουν και ένα όριο!"

Ο Σβίγγλιος επίσης ανήκε στις ομάδες που είχαν τις ίδιες απόψεις σχεδόν με τον Καλβίνο — του Λούθηρου δεν του πολυταίριαζε ο Σβίγγλιος. Ο Σβίγγλιος —πρέπει να πούμε— καταγράφεται σαν μια πάρα πολύ ενδιαφέρουσα προσωπικότητα, που όμως σκοτώθηκε γρήγορα σε μάχες μεταξύ προτεσταντών και καθολικών. Παρ' όλα αυτά άφησε το στίγμα του στη Ζυρίχη και στη γερμανική (*γερμανόφωνη) περιοχή της Ελβετίας.

Θα ήθελα να ξαναγυρίσουμε στον χάρτη που είδαμε στην προηγούμενή μας ενότητα, γιατί μας βοηθάει να δούμε, χοντρικά, τη διάχυση του λουθηρανισμού σε σχέση με τον καλβινισμό. Ο λουθηρανισμός είναι πιο ισχυρός στην Ευρώπη. Κοιτάξτε, αυτό το βαθύ μοβ είναι λουθηρανικό. Οι περισσότερες περιοχές της Βόρειας Γερμανίας και της Σκανδιναβίας ήταν της απόψεως του Λουθήρου. Η Αγγλία, εδώ, είναι με αυτό το καφέ [που] μας δείχνει την Αγγλικανική Εκκλησία, που είπαμε ότι είναι μια ιδιότυπη, δικιά της Εκκλησία, οργανωμένη Εκκλησία, [η οποία] σήμερα βρίσκεται στις 51 χώρες της Κοινοπολιτείας. Η Σκωτία όμως είναι, και παραμένει, καλβινιστική στην τάση της την προτεσταντική. Όπως καλβινιστική είναι η Ολλανδία, το νότιο τμήμα της Ολλανδίας είναι καθολικό, αλλά το βόρειο τμήμα της Ολλανδίας είναι προτεσταντικό και είναι καλβινιστικό. Όπως και τμήματα της Γερμανίας, τα οποία εμπεριέχουν καλβινιστικές ομάδες. Η χώρα με τις περισσότερες καλβινιστικές ομάδες δεν είναι στην Ευρώπη. Βρίσκεται εκτός Ευρώπης και είναι ο βορράς της αμερικανικής ηπείρου. Διότι εκεί συνέρρευσαν οι περισσότερες παράξενες ομάδες του προτεσταντισμού —είτε ήταν γερμανικής καταγωγής είτε ήταν αγγλικής καταγωγής— και αυτό άλλαξε τον χάρτη του προτεσταντισμού.

Έχει πολύ ενδιαφέρον, ότι ο προτεσταντισμός ξεκίνησε πολύ αυστηρός και παραμένει αυστηρός σε πολλά — ο Λούθηρος ήταν ο ίδιος αυστηρός και σε ζητήματα που αφορούσαν το διαζύγιο, σε ζητήματα που αφορούσαν τη θέση των γυναικών στην Εκκλησία κ.λπ. Γιατί το λέω αυτό; Επειδή ο προτεσταντισμός πιστεύει πάρα πολύ στην καλή λειτουργία της κοινωνίας, σε δύο πράγματα [πιστεύει]:

- στην ατομική ευθύνη του καθενός, εκεί είναι αδιαπραγμάτευτος και
- στην ευθύνη του καθενός απέναντι στην κοινωνία — που για τον προτεσταντισμό ολόκληρο είναι πάρα πολύ σημαντικό να λειτουργεί η κοινωνία καλά, γιατί αν δεν λειτουργεί η κοινωνία καλά, τότε και τα άτομα δεν μπορούν να λειτουργήσουν καλά.

Εξ αυτού ο προτεσταντισμός έχει μία ενδιαφέρουσα ισορροπία ανάμεσα στην αυστηρότητα και στην ανοχή, διότι δεν μπορεί να λειτουργήσει η κοινωνία χωρίς έναν βαθμό ανοχής. Εξ αυτού για να λειτουργήσει η κοινωνία πρέπει να δοθεί μια λύση, που μοιάζει ότι πρέπει να δοθεί· δέχεται [λοιπόν] αυτή τη λύση και ας είναι αντίθετη με κάποιες αρχικές του αρχές. Αλλά πάντα μέσα από κόσκινο πολύ μεγάλης σοβαρότητας [στην] προσέγγιση.

Παραδείγματος χάριν, στον λουθηρανικό κόσμο —στον προτεσταντικό κόσμο, όπως γνωρίζετε— υπάρχουν γυναίκες ιερωμένοι. Όταν ξεκίνησε το πράγμα δεν υπήρχαν, παρά σε κάποιες μικρές ομάδες. Αλλά κατά κανόνα ήταν άνδρες οι ιερείς —όταν υπήρχαν ιερείς— στις ομάδες που υπήρχαν ιερείς και στον λουθηρανισμό βεβαίως! Τώρα, στον 20ό αιώνα μ.Χ. που η θέση της γυναίκας έχει αλλάξει πάρα πολύ, ο λουθηρανισμός το είδε έτσι, το είδε αλλιώς, και είπε: δεν μπορεί να μην γίνονται και γυναίκες ιερείς. Και η Αγγλικανική Εκκλησία το είδε έτσι, το είδε αλλιώς και είπε: βεβαίως, θα γίνονται και οι γυναίκες ιερείς. Δεν ήταν εύκολη η απόφαση, αλλά πάρθηκε. Και έτσι σήμερα σε ένα μεγάλο κομμάτι, σε κάποιες χώρες όπως η Δανία, η Σουηδία κ.λπ. είναι ίδιος ο αριθμός γυναικών και ανδρών ιερέων, σε

κάποιες είναι και περισσότερες οι γυναίκες ιερείς. Και στον λουθηρανικό κόσμο υπάρχουν και μητροπολίτες, δηλαδή στο ιερατείο επίσκοποι γυναίκες.

Αυτό δείχνει κάποια μεγάλα και σημαντικά χαρακτηριστικά του προτεσταντισμού. Ή το θέμα —ας πούμε— του διαζυγίου: στον καθολικισμό το διαζύγιο δεν υπάρχει. Στην ορθοδοξία κάποτε δεν υπήρχε, μετά έγινε δεκτό ένα διαζύγιο, σήμερα γίνονται δεκτά δύο διαζύγια — όπως γνωρίζετε— και τρίτος γάμος δηλαδή [γίνεται δεκτός], από εκεί πέρα δεν γίνεται δεκτό τρίτο διαζύγιο. Εδώ έχουνε μια ευελιξία και η ορθοδοξία έχει τη δικιά της ευελιξία, ο καθολικισμός έχει τις απολυτότητές του.

Στον προτεσταντισμό όμως σταδιακά καθώς έβλεπε κανείς ότι τα ζευγάρια κατά κανόνα δεν τα πάν' καλά —κάποιοι τα πάν' καλά, αλλά πολλοί δεν τα πάν' καλά—, άρα το διαζύγιο είναι μία αναγκαιότητα (και) ο προτεσταντισμός δέχθηκε στις περισσότερες εκφάνσεις του το διαζύγιο και το δεύτερο και άλλα διαζύγια.

Άλλο σημείο στο οποίο ο προτεσταντισμός είναι σαφής, είναι στο θέμα της αγαμίας του κλήρου, παραδείγματος χάριν. Όπως γνωρίζουμε όλοι στον καθολικισμό υπάρχει πλήρης αγαμία του κλήρου. Στην ορθοδοξία οι ιερείς μόνον μπορούν να παντρευτούν, εφόσον παντρευτούν δεν μπορούν να γίνουν δεκτοί σε ανώτερα αξιώματα, να γίνουν δηλαδή επίσκοποι, μητροπολίτες, πατριάρχες — μόνο σε επίπεδο ιερέων. Στον προτεσταντισμό δεν υπάρχει ζήτημα με την αγαμία των ιερέων, οι ιερείς μπορούν να παντρευτούν, να έχουν μια κανονική ζωή σε οποιοδήποτε επίπεδο και αν είναι. Εξ αυτού βλέπουμε ότι ο προτεσταντισμός ωθήθηκε σε διάφορες κατευθύνσεις, οι οποίες εκφράζονται με πολύ ενδιαφέροντα τρόπο σε τέσσερις-πέντε ομάδες στις οποίες θα σταθούμε και θα σας εκθέσω στην επόμενη ενότητα.

V7.3.6 Ο Καλβινισμός και οι τάσεις του (14')

<https://youtu.be/KICCmKH5H0M>

απομαγνητοφώνηση goldyabd και fyllio / αντιπαραβολή Lemonia9

Ο προτεσταντισμός χαρακτηρίζεται από εσωτερική και εξωτερική πειθαρχία, από ατομική ευθύνη, από αίσθημα ευθύνης ατομικό και συνολικό. Θυμίζει σε πολλά Κομφούκιο —οι μελετητές των θρησκειών το επισημαίνουν αυτό— χωρίς να έχει επηρεαστεί· προήλθε με φυσικό τρόπο αυτό το οποίο προήλθε.

Τώρα θα αντιμετωπίσουμε κάποιες ομάδες (οι περισσότερες είναι καλβινιστικές αυτές τις οποίες θα πούμε), που έχουν έναν δικό τους χαρακτηριστικό τρόπο δράσης και ζωής και το κάνουν μέχρι σήμερα. Και έτσι, ήθελα να σας θυμίσω στο σημείο αυτό, για να το αντιπαραβάλουμε να το 'χουμε στον νου μας, ότι στη Σύνοδο του Τριδέντο (Concilium Tridentinum), η Καθολική Εκκλησία συνέταξε το Index Librorum Prohibitorum (Κατάλογος Απαγορευμένων Βιβλίων), δηλαδή κάθισε κάτω και συνέταξε ποια βιβλία δεν πρέπει να διαβάσει ο πιστός. Αυτό είναι ένα κλίμα της Καθολικής Εκκλησίας, δεν το χαρακτηρίζω.

Ακούστε τώρα τις ομάδες στις οποίες θα αναφερθούμε. Μία σπουδαιότατη ομάδα που ήθελα να σταθούμε είναι οι αναβαπτιστές — προτεσταντικές όλες αυτές οι ομάδες. Οι αναβαπτιστές έπαιξαν ρόλο στα πράγματα. Αυτοί είναι εξαιρετικά ριζοσπαστική ομάδα καλβινιστών. Δημιουργήθηκε πρωίμως, από τον 16ο αιώνα μ.Χ. υπήρξαν οι αναβαπτιστές,

των οποίων, ας πούμε, το πιο απλό χαρακτηριστικό είναι ότι βαπτίζανε από την αρχή όλους, γιατί θεωρούσαν ότι δεν μπορεί η βάπτιση να γίνεται σε νεογέννητα, σε μικρά παιδιά, [τα οποία] δεν ξέρουν τι θα πει θρησκεία, τι [είναι οι] απόψεις, πρέπει να έχουν μεγαλώσει.

Όμως δεν ήταν μόνο αυτό. Αυτοί ήταν εξαιρετικά κοινοκτημονικοί, οι αναβαπτιστές, και ο κύριος τόπος δημιουργίας τους ήταν ο γερμανικός χώρος. Στη Γερμανία υπάρχει αυτό το κοινοκτημονικό και το κοινοβιακό, είναι κάτι το οποίο "τρέχει" μέσα στην κοινωνία τους και οι αναβαπτιστές το εξέφραζαν αυτό. Ο Τόμας Μίνστερ, σας θυμίζω, ο αρχηγός των Γερμανών αγρωτών, ήταν αναβαπτιστής. Ήταν μια μεγάλη μορφή αυτός. Σας συνιστώ, έτσι μεμονωμένως, να τον διαβάσετε.

Τώρα, από αυτούς τους αναβαπτιστές προέκυψαν διάφορες άλλες παράξενες ομάδες. Ανήκουν σε Αποστολικές Εκκλησίες και η Αποστολική Εκκλησία σε αυτούς. Αλλά από αυτούς προέρχονται και οι Μενονίτες (Mennonites), αν τους έχετε ακούσει, οι Άμις (Amish), κάτι ομάδες που πήγαν αλλού το μυαλό τους. Οι Άμις βρίσκονται σήμερα στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής έχουν τη μεγαλύτερη γκάμα ομάδων προτεσταντικών στον κόσμο. Άμα θέλει κανείς να μελετήσει τον προτεσταντισμό, αυτή είναι η χώρα για τα παράξενα, για τα πολλά και παράξενα. Οι Άμις, λοιπόν, ζουν σε κάποιες περιοχές των Ηνωμένων Πολιτειών σήμερα, είναι αναβαπτιστικής καταγωγής (καλβινιστικών δηλαδή τάσεων), και αυτοί διάβασαν την Παλαιά Διαθήκη και κατέληξαν ότι η Παλαιά Διαθήκη δεν θέλει να χρησιμοποιεί τεχνολογίες σύγχρονες. Αυτοί ζουν κοινοκτημονικά, γιατί ο αναβαπτισμός είναι κοινοκτημονικός. Ζούνε κοινοκτημονικά σε δύο Πολιτείες των Ηνωμένων Πολιτειών· η μία είναι κοντά στη Φιλαδέλφεια και είναι καμιά διακοσαριά χιλιάδες — θα σας γελάσω, πόσοι είναι οι Άμις στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Αυτοί ζουν τελείως ξεχωριστά από όλες τις άλλες ομάδες, σε δικές τους ομάδες, κοινοκτημονικές. Τα ρούχα τους είναι αρχαιολογικά, —δεν παρακολουθούν καμιά μόδα, τίποτα—, ρούχα λες και είσαι στην Παλαιά Διαθήκη. Κινούνται με βόδια και τροχούς, δεν χρησιμοποιούν ηλεκτρισμό, δεν... δεν... τίποτα! τίποτα! Τα παιδιά τους είναι αδιανόητο να πάνε σε σχολεία άλλων και δεν έχουν εκκλησίες, δεν έχουν ιερείς· όλα τα κάνουν όλοι μαζί και ψέλνουν όλοι μαζί σε κάποιους χώρους.

Δεν συμφώνησαν με την κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών οι Άμις: αρνούνται τη μετάγγιση αίματος, αρνούνται να μετάσχουν σε οτιδήποτε εμπεριέχει βία, αρνούνται να καταταγούν στον στρατό των Ηνωμένων Πολιτειών. Όταν ο στρατός των Ηνωμένων Πολιτειών ήταν εθνικός, διότι τώρα, τα τελευταία 30 χρόνια —πόσο είναι— είναι πλέον επαγγελματιών στρατός, οι Άμις αρνούνταν να πάνε στον στρατό με όποιο κόστος και να 'ταν αυτό, και κατέληξαν στο εξής: ζήτησαν από τις Ηνωμένες Πολιτείες (από την κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών) να εξαιρεθούν του φόρου, να μην πληρώνουν φόρο στις Ηνωμένες Πολιτείες —παρότι είναι πολίτες των Ηνωμένων Πολιτειών—, αλλά επίσης το κράτος να μην κάνει απολύτως τίποτα στις περιοχές τους. Ό,τι γίνεται στις περιοχές τους το κάνουν μόνοι τους με εθελοντική εργασία, μόνοι τους τα πάντα, τα μοιράζονται μεταξύ τους. Έχουν δικά τους σχολεία: τα παιδιά τα διδάσκει κάποιος ο οποίος ξέρει γράμματα και τα μαζεύει και τα διδάσκει. Δεν υπάρχουν ιερείς: πρωτοστατεί κάποιος στις συναντήσεις, ο οποίος εκείνη την ώρα σηκώνεται και παίρνει αυτή την ευθύνη. Ούτε σε νοσοκομεία πηγαίνουν τα παιδιά τους, τους αρρώστους τους, τους γέροντές τους, τους φροντίζουν μόνοι, μέσα στο περιβάλλον των Άμις. Αυτή είναι μια προτεσταντική ομάδα τελείως παράξενη. Την ακούς σήμερα και μοιάζει πολύ παράξενη. Και είναι παράξενη.

Υπάρχουν κι άλλες ομάδες που είναι κοντά σ' αυτές. Ας πούμε, θα γνωρίζετε τους πρεσβυτεριανούς, ίσως τους έχετε ακούσει. Οι πρεσβυτεριανοί είναι μια σπουδαία ομάδα αυτή και διοικείται από γέροντες, η Εκκλησία διοικείται από τους γέροντες, συμβούλια γερόντων. Πιστεύουν ότι μόνο μία εξουσία υπάρχει, ο Θεός, και σ' αυτό είναι πολύ σημαντική. Ο πρεσβυτεριανισμός είναι διαδεδομένος ανάμεσα στους Σκωτσέζους. Οι Σκωτσέζοι παραμένουν πρεσβυτεριανοί. Και όταν το 1707 μ.Χ. ενώθηκαν με την Αγγλία και έγινε το Ηνωμένο Βασίλειο (πριν 300 δηλαδή χρόνια), μες στα αιτήματά τους ήταν ότι δεν θα βλαφτεί η Πρεσβυτεριανή Εκκλησία όπως και δεν έχει βλαφτεί· εξακολουθούν να είναι πρεσβυτεριανοί οι περισσότεροι εξ αυτών.

Στη περιοχή του Σολτ Λέικ (Salt Lake) των Ηνωμένων Πολιτειών υπάρχει μια ομάδα προτεσταντών¹ οι οποίοι είναι πολυγαμικοί. Ο κάθε άντρας έχει πολλές γυναίκες, που μπορεί να είναι και αδελφές και ξαδέλφες μεταξύ τους, γιατί διάβασαν την Παλαιά Διαθήκη· στην Παλαιά Διαθήκη οι Άγιοι και οι Προφύτες των Εβραίων είναι πολυγαμικοί και παντρεύονταν και αδελφές κ.λπ., και μικρά κορίτσια. Επομένως αυτοί έχουν καταλήξει ότι μπορούν να το κάνουν και είναι ένα θέμα στις Ηνωμένες Πολιτείες. Κατά τα άλλα είναι εξαιρετικοί, είναι αφοσιωμένοι στο έργο τους, πειθαρχημένοι, έντιμοι κ.λπ., αλλά είναι πολυγαμικοί. Και οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν με αυτούς θέμα, διότι απαγορεύεται η πολυγαμία στις Ηνωμένες Πολιτείες, αλλά αυτοί το κάνουν, παρ' όλα αυτά.

Άλλη ομάδα στην οποία θα 'θελα να αναφερθώ είναι οι μεθοδιστές. Παρατηρήστε τους ελληνικούς όρους που χρησιμοποιούν οι προτεστάντες. Ο Λούθηρος χρησιμοποιούσε την ελληνική γραφή των ιερών κειμένων, όχι τη Vulgata (τη λατινική), γιατί θεωρούσε ότι τα Ελληνικά είναι η γλώσσα της χριστιανικής θρησκείας. Γι' αυτό οι διάφορες σέκτες των προτεσταντών – οι περισσότερες – έχουν ελληνικά ονόματα : αναβαπτιστές, πρεσβυτεριανοί, μεθοδιστές, βαπτιστές ... χίλιοι μύριοι.

Τώρα, οι μεθοδιστές, αυτοί γεννήθηκαν τον 18ο αιώνα μ.Χ. Γεννήθηκαν στην Αγγλία και γεννήθηκαν ως κίνημα αναγέννησης της Εκκλησίας της Αγγλίας. Πιστεύουν ακράδαντα ότι όλοι οι πιστοί είναι ιερωμένοι· εξ αυτού δεν έχουν ιερείς, παρά μόνο αυθόρμητα βγαίνουν και κάνουν το έργο τους. Αυτοί διάβασαν επίσης την Αγία Γραφή και τα ιερά κείμενα και πιστεύουν ότι ένα μόνο πράγμα είναι σημαντικό στη ζωή, αυτό θέλει ο χριστιανισμός: να κάνεις έργα φιλανθρωπίας και κοινωνικής προσφοράς. Αυτοί λοιπόν είναι εξαιρετικά ιεραποστολικοί (οι μεθοδιστές), δίνουν μεγάλη σημασία στη μουσική όταν ψέλνουν και έχουν επίδοση σ' αυτό το θέμα, και είναι αυτοί οι οποίοι πιο πολύ τονίζουν μια πλευρά του προτεσταντισμού που ονομάζεται "social holiness", δηλαδή η κοινωνική αγιότητα: το σημαντικό πράγμα είναι να είσαι άγιος μέσα στην κοινωνία.

Αυτοί από τον 18ο αιώνα μ.Χ. βάλαν σκοπό τους να βοηθούν αδύναμες ομάδες της κοινωνίας και σ' αυτές κάνουν δράση. Είναι θρυλικοί οι αγώνες που 'χουν δώσει εδώ και τριακόσια χρόνια. Οι μεθοδιστές μέχρι σήμερα συγκροτούν ομάδες βοήθειας των φυλακισμένων μέσα στη φυλακή, βοήθειας των φυλακισμένων όταν βγουν από τη φυλακή. Αυτές οι δράσεις που κάνουμε τώρα, στον 20ό αιώνα μ.Χ., έχουνε βάση προτεσταντική, των μεθοδιστών που τις πρωτοξεκίνησαν εκεί στα 1700-τόσο μ.Χ. Επίσης, είναι ξακουστοί οι μεθοδιστές για τη βοήθεια που προσέφεραν στην εργατική τάξη, διότι τον αιώνα που

---

¹ Η ομάδα αυτή ονομάζεται Μορμόνοι.

δημιουργήθηκε ο μεθοδισμός στην Αγγλία, η Αγγλία μπήκε στη βιομηχανική επανάσταση — με ό,τι έφερε αυτή. Τις πρώτες δεκαετίες στη βιομηχανική επανάσταση δεν υπήρχε ασφάλεια του εργαζομένου, ούτε ωράρια, τα μικρά παιδιά εργάζονταν, [υπήρχαν] αρρώστιες, θνησιμότητα κλπ. Οι μεθοδιστές θεωρούνται οι πρωτοπόροι της υπεράσπισης των εργατών και της οργάνωσης των εργατικών αγώνων, και μέχρι σήμερα βρίσκονται σε αυτήν την κατεύθυνση.

Τέλος, ήθελα να σας μιλήσω για τους κουακέρους. Οι κουακέροι είναι μια επίσης ομάδα που δημιουργήθηκε τον 17ο αιώνα μ.Χ., γύρω στα 1600-τόσο μ.Χ., από τον George Fox. Αυτοί είναι απόλυτα κοινοκτημονικοί, δεν έχουν Βίβλο κανόνων, ούτε ιερείς, βρίσκονται μόνο σε ομάδες μεταξύ τους. Όλες οι αποφάσεις παίρνονται με παμψηφία, υπάρχει απόλυτη ισότητα ανδρών και γυναικών και εξ αυτού πολύ σπουδαίες γυναίκες ήταν κουακέρισσες, και είναι — σήμερα υπάρχουν κουακέροι. Πρέπει να σας πω ότι όταν δημιουργήθηκε το κίνημα των Σουφραζετών στον 19ο αιώνα μ.Χ. που δόθηκε ψήφος στους άνδρες (μπήκε σε λειτουργία το δημοκρατικό πολίτευμα), οι γυναίκες δεν ψήφισαν — όπως ξέρετε οι γυναίκες ψήφισαν πολύ καθυστερημένα— και δημιουργήθηκε το κίνημα των Σουφραζετών στις Ηνωμένες Πολιτείες, στην Αγγλία, στον Καναδά, στην Αυστραλία κ.λπ. (στον αγγλοσαξωνικό κόσμο). Οι Σουφραζέτες ήταν στη συντριπτική τους πλειοψηφία κουακέρισσες, όπως κουακέροι βρίσκονται σε μεγάλο βαθμό πίσω από αυτές τις παγκόσμιες οργανώσεις που προσφέρουν βοήθεια σε όλο τον κόσμο για τον ένα ή τον άλλο λόγο, στη Διεθνή Αμνηστία κ.λπ. Γιατί; Διότι οι κουακέροι είναι σαν τους μεθοδιστές, social holiness: όλα τα άλλα δεν μετράνε, αυτό που μετράει είναι η κοινωνική προσφορά.

Εβδομάδα 8: Η προτεσταντική Αγγλία και ο κόσμος

8.1: Η προτεσταντική Αγγλία αλλάζει τον κόσμο

V8.1.1 Πολιτικές εκφάνσεις του Προτεσταντισμού (12')

<https://youtu.be/Wvh6RCxyxds>

απομαγνητοφώνηση fkalogeroroulou / αντιπαραβολή Asimena

Με τα όσα είπαμε στην προηγούμενη ενότητα γίνεται σαφές ότι ο προτεσταντισμός έχει πάρα πολλές ομάδες και πάρα πολλές τάσεις και απόψεις, αλλά είναι βαθύτατα πολιτικός, από το ξεκίνημα του —με την έννοια του *πολίτη*, όχι του *κομματικού*— γιατί μέσα στον στοχασμό του προτεσταντισμού, όπως είπαμε, είναι:

- προσωπική ευθύνη,
- ατομική πρωτοβουλία
- και αγωνία και δράση για το σύνολο.

Εξ αυτού στον προτεσταντικό κόσμο υπάρχουν πάρα πολλές εθελοντικές ομάδες για να κάνουν οτιδήποτε. Κανονικά στον προτεσταντισμό δεν περιμένεις από άλλον να σου κάνει αυτό που χρειάζεσαι στη ζωή σου. Εσύ πρέπει να το κάνεις. Γι' αυτό και η κοινότητα βρίσκει λύση.

Σε αυτό το σημείο βέβαια έχουμε μια διπλή υπόσταση στην κατεύθυνση [αυτή], διότι όπως σας είπα, ο Λούθηρος πίστευε ότι πρέπει να υπάρχει σύμπραξη των πιστών με την πολιτική, με την κοσμική εξουσία. Ενώ ο Καλβίνος πίστευε και τόνιζε την ανάγκη αυτοκυβέρνησης των θρησκευτικών κοινοτήτων.

Με την έννοια αυτή ο καλβινισμός έδωσε χέρι σε τέτοιες εκφάνσεις — που χαρακτηριστικά

σας ανέφερα πριν: βαπτιστές, αναβαπτιστές, ευαγγελιστές, μεθοδιστές, πρεσβυτεριανοί, κουακέροι, μορμόνοι, ένα σωρό ομάδες, πολύ ενδιαφέρουσες πολλές εξ αυτών.

Σας έλεγα σε προηγούμενη ενότητα για τους μεθοδιστές, οι οποίοι έπαιξαν μεγάλο ρόλο —και παίζουν— για την επίλυση ζητημάτων της κοινωνίας, ομάδων της κοινωνίας, αναξιοπαθούντων και δεινοπαθούντων. Οι μεθοδιστές έχουν μεγάλη διείσδυση ανάμεσα στους μαύρους των Ηνωμένων Πολιτειών. Γιατί; Γιατί οι άνθρωποι αυτοί προέρχονται από παλιά δουλεία και η θέση τους η κοινωνική δεν είναι ακόμη σταθεροποιημένη σε αυτή τη χώρα και ακουμπούν σε μια ομάδα ακτιβιστών. Γιατί; Γιατί αυτό το social holiness, το οποίο υπάρχει πάρα πολύ έντονο σε κάποιες ομάδες προτεσταντών, οδηγεί σε αυτό που λέμε "ακτιβισμό".

Ο προτεστάντης είναι ακτιβιστής. Αν δεν λύσεις εσύ μόνος σου τα προβλήματά σου, έχεις ευθύνη που δεν τα έχεις λύσει. Αν δεν λύσεις εσύ τα προβλήματα της κοινωνίας σου, έχεις ευθύνη που δεν τα έχεις λύσει. Αυτό είναι το κλίμα του προτεσταντισμού.

Για να σας πω, ας πούμε, για τους κουακέρους που σας ανέφερα πριν, το πόσο χαρακτηριστικά πολιτική είναι η δράση πολλών ομάδων και του συνόλου των προτεσταντών, ανάλογα με την κατεύθυνση, είναι ότι οι κουακέροι είναι οι πρώτοι στον κόσμο οι οποίοι οργάνωσαν, συνέλαβαν την ιδέα του μποϊκοτάζ. Και στον 18ο αιώνα κήρυξαν μποϊκοτάζ εισαγωγής προϊόντων από κάθε χώρα η οποία εξακολουθούσε να εφαρμόζει τη δουλεία — ακτιβιστές, και αυτοί συνέλαβαν αυτό το πράγμα.

Στον 18ο αιώνα μ.Χ. πρώτοι οι κουακέροι είναι που πρότειναν εθνικό σύστημα δωρεάν υγείας, μέσα στην αγωνία τους να λυθούν τα προβλήματα της κοινωνίας.

Στην καρδιά δε του προτεσταντισμού, επειδή δέχεται τις εκφάνσεις, —αρκεί ο καθένας, εσωτερικά, με δικιά του αυστηρότητα, όχι επειδή του το επιβάλλουν οι άλλοι, αλλά επειδή ο ίδιος βάζει τον εαυτό του στην πειθαρχία τού να τηρήσει τους κανόνες ηθικής που βοηθούν την κοινωνία να συνυπάρχει—, ακριβώς επειδή [ο προτεσταντισμός] θέτει ατομικές ευθύνες, δημιουργεί ένα αυστηρό κλίμα και όλοι μαζί τηρούν στην πραγματικότητα τους κανόνες, [ο προτεσταντισμός] δίνει ένα κλίμα ανοχής στο διαφορετικό, εφόσον αυτό είναι κάτι συγκροτημένο και έχει δικιά του ηθική πλευρά. Και σου ζητάει να με πείσεις για αυτό που εσύ λες ότι είναι σωστό.

Το λέω αυτό διότι μέσα στο κλίμα του προτεσταντισμού υπάρχει η έννοια της δημοκρατίας: "άκουσε την άποψή μου, να ακούσω την άποψή σου, και αυτό που μετράει είναι η καλή λειτουργία της κοινωνίας. Στάσου να δούμε πώς θα λειτουργεί καλά η κοινωνία". Διότι ο προτεσταντισμός, το είπαμε, είναι μια μορφή κομφουκιανισμού. Πιστεύει ότι εάν η κοινωνία δεν λειτουργεί σωστά και παραπαίει και κυριαρχεί η διαφθορά και δεν υπάρχει ο τρόπος να σταματήσει κανείς το κακό, τότε η κοινωνία βλάπτεται και το άτομο βλάπτεται, άρα το άτομο πρέπει να είναι σε εγρήγορση για την κοινωνία. Το λέω αυτό διότι στην καρδιά του προτεσταντισμού βρίσκεται η έννοια της ανοχής, που είναι και έννοια σχετιζόμενη με τη δημοκρατία.

Το λέω αυτό διότι η δημοκρατία που ζούμε σήμερα είναι μια μορφή διακυβέρνησης η οποία διαμορφώθηκε τελικά στον 19ο αιώνα μ.Χ. μέσα από τον αγγλοσαξονικό κόσμο. Δηλαδή, ποιος είναι ο αγγλοσαξονικός κόσμος; Ποιος λέγεται αγγλοσαξονικός κόσμος; Παρότι οι Άγγλοι και οι Σάξονες στον 4ο και στον 5ο αιώνα μ.Χ. ήταν οι γερμανικές ομάδες οι οποίες, σε έναν βαθμό, πέρασαν στην Αγγλία, τελικά όταν λέμε αγγλοσαξονικό κόσμο εννοούμε τον κόσμο που έπλασε η Αγγλία στη μετάλλαξη της και στη δημιουργία αυτού του κράτους που λέμε "Αγγλία" και του λαού που λέμε "Άγγλοι". Ποιοι είναι οι Αγγλοσάξονες; Είναι οι Άγγλοι, είναι και τα παιδιά της Αγγλίας, δηλαδή οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, ο Καναδάς, η Αυστραλία και η Νέα Ζηλανδία. Αυτός ο κόσμος είναι που στον 19ο αιώνα μ.Χ. οργάνωσε αυτό το σύστημα που ονομάζουμε "δημοκρατικό", παίρνοντας παραδείγματα από την αρχαία Ελλάδα, από άλλες πλευρές δημοκρατικής δράσεως και οργάνωσε αυτό το σύστημα που ξέρουμε σήμερα. Δηλαδή με εκλογές, με κόμματα, με ελευθεροτυπία και με κοινοβούλιο. Αυτά χαρακτηρίζουν το δημοκρατικό σύγχρονο σύστημα. Αυτό το δημοκρατικό σύγχρονο σύστημα προήλθε από την ωρίμανση δράσεων που συνέβησαν κατά κύριο λόγο στην Αγγλία και στα παιδιά της —στον αγγλοσαξονικό κόσμο— και στην Ολλανδία.

Η Ολλανδία επίσης είναι μία χαρακτηριστική χώρα όπου αυτές οι διαδικασίες αναζήτησης των ορίων και των μεθόδων και της ηθικής υπόστασης και των πράξεων της δημοκρατίας μπήκε πολύ γρήγορα σε συζήτηση, γιατί η Ολλανδία είναι μια χώρα εμπόρων και επιχειρηματιών και ναυτικών, οι οποίοι ζούνε σε μια χώρα τελείως ιδιότυπη. Θα γνωρίζετε το διεθνώς λεγόμενο ότι "ο Θεός έπλασε τον κόσμο και οι Ολλανδοί την Ολλανδία". Και τούτο ονομάζεται έτσι διότι η Ολλανδία, θα γνωρίζετε ότι είναι *κάτω χώρα*, δηλαδή βρίσκεται κάτω από το επίπεδο της θαλάσσης και οι Ολλανδοί έχουν δημιουργήσει τη χώρα τους χτίζοντας φράγματα, βγάζοντας το νερό και φέρνοντας χώμα και γεμίζοντας τη χώρα τους με χώμα. Δηλαδή είναι ένα θαύμα παγκοσμίως αυτό που συνέβη εκεί στις Κάτω Χώρες.

Αυτοί οι άνθρωποι είναι γερμανικής καταγωγής. Διαμορφώθηκαν έτσι κάπως με τον δικό τους τρόπο στα εδάφη τους, που βρίσκονται εδώ, απέναντι από την Αγγλία στην ουσία είναι τα εδάφη των Ολλανδών. Οι οποίοι και στη διάρκεια των αιώνων ζούσαν σε ένα τους τμήμα κάτω από ισπανική, όπως σας είπα, κατοχή. Και για αυτό με την εμφάνιση του προτεσταντισμού, οι Ολλανδοί πρώτα πρώτα δέχθηκαν τον καλβινισμό, όπως σας είπα, όχι απλώς τον προτεσταντισμό, αλλά τον καλβινισμό —έχει σημασία αυτό— και δεύτερον πολέμησαν έναν πολύ μακρύ πόλεμο ενάντια στους Ισπανούς, τους οποίους και τελικά κατενίκησαν και απέκτησαν την ανεξαρτησία τους. Το κίτρινο εδώ τμήμα στον χάρτη δείχνει ποιες Κάτω Χώρες ήταν υπό ισπανικό έλεγχο και ποιες χώρες δεν ήταν. Οι Ολλανδοί, στη διάρκεια αυτής της μακράς μάχης τους με τους Ισπανούς, συζήτησαν πάρα πολύ και τις εσωτερικές τους διαδικασίες και είναι περίφημες οι συναντήσεις τους και οι συζητήσεις τους

και οι αποφάσεις τους στην περιοχή της Ουτρέχτης. Και εκεί κατέληξαν ότι είναι πάρα πολύ σημαντικό ο κάθε άνθρωπος να μπορεί να εκφράζει την άποψή του δημοσίως και να είναι ελεύθερη η συζήτηση σε κάθε νέα πρόταση η οποία υπάρχει — εξ αυτού έδειξαν ανοχή στο αν κάποιος είναι καθολικός ή όχι. Έτσι στην ολλανδική περίπτωση υπάρχουν και Ολλανδοί καθολικοί και Ολλανδοί προτεστάντες, χωρίς ζήτημα. Και το άλλο το οποίο συζητήθηκε και αποφασίστηκε, κατά κάποιον τρόπο σε μεγάλη κοινωνική συζήτηση, είναι ότι δικαιούται ο λαός να κάνει εξέγερση και να ανατρέψει μια κυβέρνηση όταν αυτή δεν σέβεται τις μεγάλες απαιτήσεις έντιμης, ηθικής και αξιοπρεπούς ζωής των κατοίκων. Δηλαδή οι Ολλανδοί κατέληξαν στο ότι επικυρώνεται μια επαναστατική δράση και το αποτέλεσμα αυτής της δράσης γίνεται δεκτό. Είναι βαθιά καλβινιστικό και βαθιά δημοκρατικό. Η ολλανδική κοινωνία χαρακτηρίζεται εδώ και αιώνες [για] την ανεκτικότητα της και δεν είναι ανεξάρτητο των μπολιασμάτων του προτεσταντισμού, με τον τρόπο που τον εισέπραξαν οι Ολλανδοί μέσω του καλβινισμού.

Στη γειτονική Αγγλία όμως θα πρέπει να σταθούμε, για να δούμε τι συνέβη και αυτή η χώρα, η Αγγλία, έγινε η κομβική χώρα, όχι μόνο για τον προτεσταντισμό, όχι μόνο για τη διάδοση του προτεσταντισμού, αλλά και για τη διάδοση των αξιών του προτεσταντισμού. Πριν όμως μπούμε σε αυτό, πρέπει να σταθούμε σε μια άλλη πλευρά του προτεσταντισμού. Μιλήσαμε για πολιτικές εκφάνσεις των συλλήψεων του προτεσταντισμού. Πρέπει να μιλήσουμε και για τις οικονομικές εκφάνσεις των συλλήψεων του προτεσταντισμού.

V8.1.2 Ελεύθερη Κοινωνία, Ελεύθερη Οικονομία (12')

<https://youtu.be/2HwjW3WL63k>

απομαγνητοφώνηση sOFIARIZOPOULOU / αντιπαραβολή Asimenia

Ο προτεσταντισμός βρίσκεται στο κέντρο πολλών μελετών ιδιαίτερα τον 20ό αιώνα, όσον αφορά τα σκέλη που είπαμε· δηλαδή: το πόσο ήταν ή όχι εκείνος μέσα στον οποίο ανατράφηκε η σύγχρονη ιδέα της δημοκρατίας και ποιες πλευρές της δημοκρατίας προέκυψαν από τις συλλήψεις του προτεσταντισμού, όπως και το ποιες πλευρές της σύγχρονης οικονομίας προέκυψαν από τον προτεσταντισμό.

Στον 20ό αιώνα μ.Χ. ένας μεγάλος πολιτικός στοχαστής — γερμανικής καταγωγής— ο Μαξ Βέμπερ (Max Weber), έγραψε ένα βιβλίο το οποίο και είναι θρυλικό, κλασικό, με τον τίτλο "Η προτεσταντική ηθική και το πνεύμα του καπιταλισμού". Στο βιβλίο του αυτό ο Max Weber συγκέντρωνε κάποια στοιχεία, που και άλλοι μελετητές συγκεντρώνουν, σε σχέση με τις χώρες που έγιναν καπιταλιστικές — τις κοινωνίες που έγιναν καπιταλιστικές.

Δεν είναι τυχαίο [ότι] οι δύο μεγαλύτερες δυνάμεις του κόσμου τα τελευταία διακόσια χρόνια είναι:

- η Αγγλία, η οποία ήταν η μεγαλύτερη δύναμη που γνώρισε ποτέ η ανθρωπότητα στον 19ο αιώνα, η πρώτη παγκόσμια υπερδύναμη. Η Αγγλία είχε τον χρυσό της αιώνα μεταξύ του 1815 και του 1915 περίπου, αλλά από το 1770 και μετά η Αγγλία είναι η σπουδαιότερη χώρα στον κόσμο. Και έχει πρωτοπορήσει σε πολλά, και πολιτικά και οικονομικά· και βέβαια η Αγγλία είναι η χώρα η οποία έφερε τον κόσμο στην επόμενη εποχή, δηλαδή στη Βιομηχανική Επανάσταση, διότι η Βιομηχανική Επανάσταση έχει τις ρίζες της στην Ολλανδία και στην Αγγλία του 17ου και 18ου αιώνα μ.Χ., που και οι δύο αυτές χώρες είναι προτεσταντικές.
- και η δεύτερη μεγάλη υπερδύναμη, μετά την ύφεση της δύναμης της Αγγλίας, τον 20ό αιώνα, είναι οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, παιδί της Αγγλίας, παράρτημα της Αγγλίας στην άλλη ήπειρο, η οποία και είναι βαθιά προτεσταντική. Το πιο χαρακτηριστικό στοιχείο της κοινωνίας των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής —παρότι τα τελευταία 200 χρόνια εκεί έχουν εισρεύσει άνθρωποι από όλη τη Γη— είναι ο ακραίος προτεσταντισμός των αποίκων, οι οποίοι τον διαμόρφωσαν, που δεν ήταν άλλοι παρά Άγγλοι και Γερμανοί —αργότερα— άποικοι, κατά κανόνα προτεστάντες· όχι απλώς κατά κανόνα προτεστάντες, [αλλά] κατά κανόνα καλβινιστές προτεστάντες. Έτσι η δεύτερη μεγάλη υπερδύναμη του κόσμου είναι αγγλικής καταγωγής —σχεδόν αγγλικής— και προτεσταντική.

Επίσης οι δείκτες! Ποιες χώρες μέσα στα τελευταία διακόσια χρόνια έχουν τους καλύτερους δείκτες —παγκοσμίως— διαβίωσης, υγείας, παιδείας, τα καλύτερα πανεπιστήμια; Όλοι οι δείκτες, οι θετικοί δείκτες, όπου κανείς συζητά [για] θετικούς δείκτες, κατά κανόνα, στις πρώτες θέσεις βρίσκονται προτεσταντικές χώρες. Οι χώρες με τους υψηλότερους δείκτες —θα έλεγε κανείς—, στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα, είναι οι σκανδιναβικές χώρες (Δανία, Νορβηγία, Σουηδία, οι οποίες είναι και αρχετυπικές προτεσταντικές χώρες), η Ελβετία, η Ολλανδία, η Γερμανία, η Αγγλία, η Αυστραλία, η Νέα Ζηλανδία, οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, ο Καναδάς — χώρες χαρακτηριστικά προτεσταντικές και χώρες πολύ υψηλών δεικτών και στην οικονομία και στη διπλωματία και στην πολιτική και στην παιδεία και σε όλες αυτές τις πλευρές. Εξ αυτού υπάρχει μια συνολική συζήτηση: τι συμβαίνει; γιατί ο προτεσταντισμός γέννησε τέτοιες χώρες, που κατά κανόνα —όχι ότι είναι χώρες τέλειες, καθόλου μάλιστα— παρουσιάζουν δείκτες πολύ υψηλούς, πολύ επιτυχημένους και μοιάζουν να μη γονατίζουν εύκολα; Αυτές οι χώρες, οι προτεσταντικές, κάθε τόσο βρίσκονται μπροστά σε μεγάλες κρίσεις που τις έχουν ξεπεράσει, τουλάχιστον τα τελευταία τριακόσια χρόνια, δεν ξέρει κανείς τι θα γίνει [στο μέλλον].

Οπότε πίσω από αυτές τις πραγματικότητες γίνεται μια συζήτηση. Τι συμβαίνει στον προτεσταντικό κόσμο και έχει διάρκεια, διάρκεια επιτυχιών, βελτίωση δεικτών και ακόμη και όταν γονατίζει ξανά εκτινάσσεται; Οι απαντήσεις είναι πολλές. Η μία είναι ότι είναι κοινωνίες κανόνων, κοινωνίες εσωτερικών κανόνων και κοινωνίες οι οποίες εφόσον η κοινωνία τους αποκτήσει κανόνες θεωρούν ότι πρέπει να τηρούνται και επομένως τιμωρούν εκείνους που δεν τηρούν τους κανόνες και επαινούν εκείνους που τηρούν τους κανόνες. Και ότι στις κοινωνίες αυτές υπάρχει μια συνολική εποπτεία της ευθύνης, δηλαδή ο κάθε προτεστάντης, θεωρητικά, αλλά και πολλές φορές και πραγματικά, θεωρεί ευθύνη **του** να διαφυλάξει τα πράγματα, γιατί αλλιώς η κοινωνία του θα καταρρεύσει.

Έχουν άρα, [οι προτεστάντες], κατά τις αναλύσεις μελετητών, μεγαλύτερη αίσθηση πολίτη και εγρήγορση πολίτη. Αυτή η πειθαρχία και η εργατικότητα που ζητάει ο προτεσταντισμός φαίνεται ότι έπαιξε ρόλο και στην οργάνωση αυτών των κοινωνιών και στην οργάνωση της ηθικής τους και γι' αυτό ο Max Weber πιστεύει ότι η βάση του συστήματος, αυτού που ονομάζεται καπιταλιστικό σύστημα, [η] ελεύθερη οικονομία δηλαδή (αυτό είναι: η βάση αυτού του συστήματος είναι η έννοια της ελεύθερης οικονομίας) ταιριάζει στον προτεσταντισμό μαζί με την έννοια της ελεύθερης κοινωνίας.

Ο προτεσταντισμός, για να δώσει υπόσταση στην ελεύθερη κοινωνία, δημιούργησε αυτή τη δημοκρατία — που όλοι λέμε τώρα δημοκρατία. Είναι μια δημοκρατία που προέκυψε από τον αγγλοσαξονικό κόσμο και την ακολουθεί όλος ο κόσμος. Κάποιοι την κατηγορούν αυτή τη δημοκρατία ότι δεν είναι πραγματική δημοκρατία· πάντως αυτή είναι η δημοκρατία που τα τελευταία διακόσια χρόνια κυριαρχεί και που την επιθυμούν όσοι δεν την έχουν.

Αλλά υπάρχουν και άλλες προτάσεις, οι κοινωνίες πάντα θα κυλούν και προτάσεις θα υπάρχουν και η ιστορία πάντα θα φέρνει πολλά. Προς το παρόν συζητούμε γι' αυτό το οποίο έχει ζήσει η ανθρωπότητα τα τελευταία 300-400 χρόνια. Διότι η γέννηση του προτεσταντισμού έφερε και την έννοια της ελεύθερης αγοράς: ελεύθερη κοινωνία, ελεύθερη αγορά, ούτως ώστε ο καθένας με ατομική του ευθύνη και ελευθερία να μπορεί...[να λύσει τα προβλήματά του], έτσι δεν είναι στον προτεσταντισμό; ατομική σου ευθύνη είναι να λύσεις τα προβλήματά σου. Άρα στον προτεσταντισμό, στα θέματα της οικονομίας, πώς θα έλεγε κανείς ότι μεταφέρεται αυτή η σύλληψη; Ο καθένας με δικιά του ευθύνη να πράττει ό,τι πρέπει για να μπορεί να καλύψει τις ανάγκες της ζωής του. Πώς θα καλύψει τις ανάγκες της ζωής του; Με τη σκληρή εργατικότητα. Σ' αυτό δεν υπάρχει ζήτημα και οι δύο τάσεις του προτεσταντισμού (και ο καλβινισμός και ο λουθηρανισμός) δίνουν μεγάλη έμφαση στην έννοια της εργατικότητας: εργατικότητα, ατομική ευθύνη, ατομική πρωτοβουλία.

Άρα ο προτεσταντισμός επαινεί. Επαινεί την επιχειρηματικότητα, το γεγονός δηλαδή ότι εγώ, ένας απλός άνθρωπος, σκέφτηκα κάτι και λέω: αυτό αν το κάνω θα πιάσει, γιατί [το] χρειάζεται η κοινωνία αυτό. Πώς θα γίνει αυτό; Θα κάνω μια βιοτεχνία, θα κάνω μια επιχειρησούλα, θα κάνω κάτι. Ο προτεσταντισμός επαινεί αυτή την πλευρά γιατί βρίσκεται στον πυρήνα του (η ατομική πρωτοβουλία). Εξ αυτού, στη βάση: ελεύθερη οικονομία, ατομική πρωτοβουλία, αυτές είναι και οι βάσεις του συστήματος το οποίο τα τελευταία πεντακόσια χρόνια είναι σε σαφή εξέλιξη και κυριαρχεί.

Για ένα διάστημα αυτό το σύστημα αμφισβητήθηκε. Αμφισβητήθηκε πάρα πολύ δυναμικά από μία τάση η οποία ονόμασε τον εαυτό της "κομμουνισμό", τον 19ο και 20ό αιώνα, και εξακολουθεί να υπάρχει αυτή η τάση. Απλώς μέσα στον 20ό αιώνα υπήρξε ισχυρότατο μέτωπο, μιας και είχαν δημιουργηθεί κομμουνιστικά κράτη και κομμουνιστικοί συνασπισμοί, οι οποίοι στόχευαν να χτυπήσουν τον καπιταλισμό, τον οποίο και κατηγορούσαν, και κατηγορούν ακόμη για πολλά. Πάντως αυτή η αντεπίθεση δεν επέτυχε. Από αυτή τη σύγκρουση καπιταλισμού-κομμουνισμού στον 20ό αιώνα, τουλάχιστον, βγήκε σαφώς νικητής ο καπιταλισμός. Δεν ξέρουμε τι θα συμβεί στο μέλλον, αυτά τα φέρνει η ζωή και πολλά μπορούν να συμβούν και να προκύψουν τα χίλια μύρια, και μετά από κάποιους αιώνες να έχουν ξεχαστεί οι όροι (τι να πω;) που συζητούμε σήμερα, όλοι, και να 'χει προκύψει κάτι άλλο.

Αλλά μέχρι στιγμής αυτή η σύνδεση της ελεύθερης οικονομίας, της ελεύθερης κοινωνίας, της ελευθερίας σκέψης, της ελευθερίας εκφράσεως, της ελευθερίας επιλογής της κυβέρνησής

σου, μέσω του συστήματος που προέκυψε, της δημοκρατίας, —δεν προέκυψε καθόλου αυτονοήτως— στην περίπτωση των Ολλανδών τα πράγματα είναι και πιο εύκολα γιατί είναι μια μικρή χώρα [η Ολλανδία]. Η Ολλανδία είναι μια χώρα [που είναι] το ένα τρίτο της Ελλάδας περίπου· είναι όσο η Πελοπόννησος και η Στερεά Ελλάδα, είναι μια μικρή χώρα — στον χάρτη δύσκολα τη δείχνεις, δεν τη βλέπεις εύκολα στον μεγάλο, τον παγκόσμιο χάρτη— και είναι μικρή κοινωνία και ομοιογενής κοινωνία, πάρα πολύ αφοσιωμένη στο θέμα της επιχειρηματικότητας. Εισέπραξε η ολλανδική κοινωνία σχεδόν αυτονοήτως τον καλβινισμό γιατί της ταίριαζε. Θέλω να πω από την πρωτοπόρα Ολλανδία και των αυτοδιοικούμενων δεκάδων και εκατοντάδων ομάδων του προτεσταντισμού, οδηγήθηκε, στον 19ο αιώνα, πάλι μέσα από προτεσταντικό περιβάλλον, η ανθρωπότητα σε αυτή τη δημοκρατία, την οποία επαινεί και ακολουθεί ένα μεγάλο της τμήμα.

Για να δούμε λοιπόν, ποια από αυτές τις χώρες, τις προτεσταντικές, είναι εκείνη η οποία μετέφερε τις αλλαγές των πραγμάτων σε παγκόσμια κλίμακα —πέραν από την Ολλανδία, η οποία είναι τέλος πάντων ο δικός της χώρος και έχει τη δικιά της αξία— που δεν είναι άλλη από την Αγγλία. Θα χρειαστούμε να την πιάσουμε μία μία στις πλευρές της για να καταλάβουμε ποια είναι η συμβολή αυτής της χώρας στον σύγχρονο κόσμο, γιατί λέγεται ότι ο σύγχρονος κόσμος ότι είναι κόσμος που ακολουθεί τις αγγλοσαξονικές επιταγές. Για να δούμε γιατί.

V8.1.3 Οικονομικές πραγματικότητες του προτεσταντικού κόσμου (12')

<https://youtu.be/kL5rPseWQfM>

απομαγνητοφώνηση Nikosk1p / αντιπαραβολή Asimemia

Η Αγγλία μας απασχόλησε και πιο πριν σε άλλη ενότητα, διότι είπαμε κάποια θέματα για την ιστορία της που αφορούσαν την εξέλιξη της κοινωνίας της, την είσοδο διάφορων γερμανικών φύλων, τη μετατροπή της κοινωνίας της· έχασε τη γλώσσα της, από κέλτικη εισέπραξε γερμανική γλώσσα που όμως τη μετέτρεψε σε κάτι δικό της, που είναι πια η γνωστή μας αγγλική γλώσσα, η πιο ισχυρή γλώσσα του σύγχρονου κόσμου.

Και είπαμε ότι είχε στη διάρκεια της πορείας της μια μακρόχρονη σύγκρουση με τη Γαλλία, σας θυμίζω τον Εκατονταετή Πόλεμο, ο οποίος έληξε το 1453 μ.Χ., είχε όμως ξεκινήσει από νωρίς. Έχουν σημασία αυτά που σας θυμίζω, διότι θα ανασύρουμε από αυτά πληροφορίες. Αυτός ο Εκατονταετής Πόλεμος ήταν αιματηρότατος, διότι πρώτη φορά χρησιμοποιήθηκαν στην Ευρώπη πυροβόλα όπλα· τότε έμαθε η Ευρώπη τα πυροβόλα όπλα, στον 14ο αιώνα, και χρησιμοποιήθηκαν σε αυτή την πλευρά.

Επειδή ακριβώς είχε τέτοιες αναστατώσεις η Αγγλία, η κοινωνία της ήταν σε ρευστή κατάσταση και σε αυτή συνέβησαν αλλαγές που δεν συνέβησαν αλλού σε αυτόν τον βαθμό.

Και βέβαια η Αγγλία είναι και μια αρκετά μεγάλη περιοχή, δεν είναι καμιά μεγάλη χώρα η Αγγλία, αλλά δεν είναι και μικρή.

Τι συνέβη στη χώρα αυτή; Μετά το τέλος του Εκατονταετούς Πολέμου —σας θυμίζω ότι υπήρξε [ο] εμφύλιος Πόλεμος των (δύο) Ρόδων— η χώρα ήταν πάλι σε μεγάλη αναταραχή και αυτές οι αναταραχές έφεραν και αναταραχές των χωρικών της. Οι χωρικοί στην Αγγλία έκαναν εξεγέρσεις· και επειδή υπήρχαν μερίδες, οι οποίες συγκρούονταν μεταξύ τους στο ανώτατο επίπεδο, υπήρξαν παραχωρήσεις έναντι των αγροτών από πλευράς των ηγεμόνων και των φεουδαρχών και έτσι στην Αγγλία το φεουδαρχικό σύστημα υπέστη ρωγμές αρκετά ενωρίς, θα έλεγε κανείς, έτσι ώστε να αφήσει πεδίο έκφρασης των πολιτικών απόψεων ευρύτερων στρωμάτων.

Αυτό είναι χαρακτηριστικό στην Αγγλία, διότι παρήγαγε πολύ ενωρίς —πολύ ενωρίς!— το 1215 μ.Χ. έναν θρυλικό χάρτη συμφωνίας, πολιτικής συμφωνίας, μεταξύ διαφόρων πλευρών, κυρίαρχων πλευρών της κοινωνίας που ονομάστηκε "Μάγκνα Κάρτα" (Magna Carta). Αυτή η Μάγκνα Κάρτα είναι ένα εμβληματικό πολιτικό κείμενο της σύγχρονης ανθρώπινης ιστορίας —και οπωσδήποτε της ευρωπαϊκής— διότι περιείχε περί τις εξήντα προβλέψεις ορίζοντας την εξουσία του βασιλέως σε σχέση με τον κλήρο και με τους ευγενείς, και των ευγενών σε σχέση με τον κλήρο και τον βασιλέα, και του κλήρου σε σχέση με τους ευγενείς και τον βασιλέα. Είναι δηλαδή —η Μάγκνα Κάρτα— μία πρωτοπόρα προσπάθεια μιας κοινωνίας να εξισορροπήσει τις πολιτικές εντάσεις της που την ταλάνιζαν.

Αυτό στην αγγλική ιστορία θα έλθει και θα ξαναέλθει με έναν ενδιαφέροντα τρόπο εξέλιξης. Γυρνούμε στον Πόλεμο των δύο Ρόδων —το 1215 μ.Χ. απέχει 200-τόσα χρόνια από τον Πόλεμο των δύο Ρόδων, τον εμφύλιο δηλαδή πόλεμο—, και σας θυμίζω ότι τελειώνει αυτός [ο πόλεμος]· σας θυμίζω: ο Οίκος των Τυδώρ, Ερρίκος Η΄, Άννα Μπόλιν, είσοδος της Μεταρρύθμισης στην Αγγλία και επιβολή [της], δηλαδή (αυτή) γίνεται η κυρίαρχη θρησκευτική έκφραση της Αγγλίας μετά το 1534 μ.Χ. Δημιουργείται η Αγγλικανική Εκκλησία, η οποία αποκτά μέσα στους αιώνες μεγάλα παρακλάδια· σήμερα επειδή η Αγγλία καλύπτει με την Κοινοπολιτεία της 51 κράτη, κατά τον ίδιο τρόπο και η Αγγλικανική Εκκλησία βρίσκεται

όχι μόνο στα 51 αυτά κράτη της Αγγλικής Κοινοπολιτείας αλλά (και) σε πολύ περισσότερα· είναι μια μεγάλη Εκκλησία, που δημιουργείται εκεί, στον 16ο αιώνα, στα μέσα του 16ου αιώνα μ.Χ. Με ό,τι αυτό συνεπέφερε, (που) σας θυμίζω ότι ο Ερρίκος Η΄ αμέσως κατέσχεσε τα εδάφη και την περιουσία της Εκκλησίας και την εκποίησε και όλα αυτά τα πολύ προτεσταντικά που συνέβησαν σε αυτή τη χώρα.

Στην Αγγλία εισβάλλει το κλίμα το προτεσταντικό που βέβαια παλεύει, στον 16ο αιώνα παλεύει, και μετά τον θάνατο του Ερρίκου Η΄, όπως είπαμε ανέβηκε στον θρόνο, ένα διάστημα μετά τη Μαρία, η Ελισάβετ Α΄, η εμβληματική βασίλισσα της Αγγλίας του 16ου αιώνα μ.Χ. Η Ελισάβετ Α΄ πέθανε το 1603 μ.Χ., δηλαδή στις αρχές του 17ου αιώνα, ενώ η βασιλεία της χαρακτηρίζει το δεύτερο μισό του 16ου αιώνα¹ και στην περίοδο της βασιλείας αυτής της βασίλισσας συμβαίνουν διάφορα στην Αγγλία που την ωθούν προς τα πάνω. Η Ελισάβετ ήταν μία ευφυής γυναίκα και καλή διοικητής. Μέσα στην ευφυΐα της ήταν να ακούει. Η γυναίκα αυτή έβλεπε, άκουγε. Καλούσε κάθε τόσο να συμβουλευτεί άτομα της ζωντανής οικονομίας, να ακούσει τους βιοτέχνες, να ακούσει τους εμπόρους, να ακούσει τους μεταφορείς, να ακούσει τους ναυτικούς και να πάρει γνώμες: "Τι μπορεί να κάνω για να βοηθήσω τη θέση σας;", "Πώς μπορεί να πάει καλύτερα το πράμα;". Δεν είχε κόμπλεξ να ρωτά και να μαθαίνει και φυσικά είχε τη γενναιότητα να παίρνει τις πολιτικές αποφάσεις.

Κοντά της είχε αξιόλογους συμβούλους:

[τον] Σερ Φράνσις Ντρέικ (Sir Francis Drake),

[τον] Ράμλεϊ (Rumley) κ.λπ.· ανάμεσα σε αυτούς κάποιοι ήταν θρυλικοί ναυτικοί. Η ίδια έδινε έμφαση στο θέμα της ναυτιλίας, γιατί φυσικό είναι, η Αγγλία είναι ένα νησί και είχε ναυτιλία, είχε αλιεία· ακόμη δεν ήταν η μεγάλη Αγγλία. Τους αιώνες που ακολούθησαν (τον 17ο, 18ο, 19ο) η Αγγλία έγινε η βασίλισσα των θαλασσών.

---

¹ Η Ελισάβετ Α΄ βασίλευσε 1558-1603.

Στον 18ο και στον 19ο αιώνα οι Εγγλέζοι ονομάζονταν: "sea dogs", τα σκυλιά της θάλασσας δηλαδή, ήταν ξακουστοί ναυτικοί.

Τον 16ο αιώνα είναι ναυτικοί, αλλά δεν είναι κάτι τόσο ξεχωριστό. Η Ελισάβετ όμως πείθεται από τους συμβούλους της, ότι είναι πολύ σημαντικό να δοθεί έμφαση στο ναυτικό, ότι η Αγγλία έχει μέλλον σε αυτόν τον τομέα.

Οι σύμβουλοί της οι ναυτικοί της είπαν μια μεγάλη φράση των αρχαίων Ελλήνων: "Βασίλισσα μου, μέγα τὸ τῆς θαλάττης κράτος, ἔλεγαν οι αρχαίοι Έλληνες". Η Ελισάβετ πολύ το κράτησε αυτό. Διότι η Αγγλία δεν είναι μεγάλη χώρα, και επομένως για να γίνει μεγάλη της χρειαζότανε το ναυτικό — αν το δείτε στον χάρτη, δεν είναι μεγάλη χώρα η Αγγλία. "Πώς μπορώ να βοηθήσω το ναυτικό;" "Πρέπει να πέσουν κεφάλαια, βασίλισσά μου. Για να κτιστούν τα πλοία" —οι ναυτικοί παλαιότερα χρησιμοποιούσαν τη λέξη "κτίζω" πλοία— "για να ναυπηγηθούν τα πλοία χρειάζονται κεφάλαια".

Πώς θα πέσουν κεφάλαια για να δημιουργηθούν ναυπηγεία [και] να κατασκευαστούν πλοία; Κοιτάξτε να δείτε, την εποχή αυτή, στο δεύτερο μισό του 16ου αιώνα, η Αγγλία όπως και ένα μεγάλο κομμάτι της Ευρώπης ζει ακόμη στα ξέφτια της φεουδαρχίας. Η φεουδαρχία έχει τελειώσει, αλλά τα ξέφτια της υπάρχουν και παίζουν ρόλο στα πράγματα· έχουν αρχίσει και ανεβαίνουν οι τάξεις των εμπόρων, των τεχνιτών κ.λπ., αλλά ακόμη υπάρχουν νοοτροπίες. Οι νοοτροπίες στους λαούς αλλάζουν δύσκολα. Είμαστε πολύ συντηρητικοί οι άνθρωποι στο θέμα των νοοτροπιών. Μπορεί να λέμε λόγια, αλλά είμαστε πολύ δύσκολοι να αλλάξουμε παλιές μας ιδέες.

Μέσα στο κλίμα το παλαιό της φεουδαρχίας ήταν ότι στην περίοδο της φεουδαρχίας για να είσαι κοινωνικά αποδεκτός φεουδάρχης έπρεπε να μην έχεις καμία σχέση με παραγωγικές δραστηριότητες, πλην του εισοδήματος της γης. Δηλαδή αν κάποιος είχε επιχειρήσεις, [ή] ασχολούνταν με τις τέχνες, δεν γίνονταν δεκτός κοινωνικά. Έτσι κατά κανόνα οι φεουδάρχες αποθήκευαν τα εισοδήματά τους και τα χρησιμοποιούσαν για επιδείξεις, για χορούς, για γάμους ακριβούς κ.λπ., κ.λπ. Δεν τα επένδυαν σε παραγωγικές εργασίες. Αυτό συνέβαινε και στην Αγγλία. Τμήμα των ευγενών είχε αποθησαυρισμένο το κεφάλαιό του και δεν το έριχνε στην αγορά. Έπρεπε λοιπόν να ριχθεί στην αγορά. Έτσι η Ελισάβετ το πήρε επάνω της και είπε: "Θα (το) κάνω εγώ, θα βάλω εγώ τα χρήματά μου, εγώ πρώτη θα κάνω τέτοιες κινήσεις επενδύσεων ώστε να είναι κοινωνικά sic". Όταν η βασίλισσα κάνει επενδύσεις, θα πάρει κουράγιο και ο ευγενής να κάνει και εκείνος επενδύσεις, για να μην του χαλάσει την κοινωνική του θέση.

Αυτό είχε αποτέλεσμα και δημιουργήθηκε ένα κλίμα, που το συνέχισαν, το καλλιέργησαν ούτως ώστε και ευγενείς να μπουν στη διαδικασία της επένδυσης και να επενδύουν σε ναυπηγεία, σε βιοτεχνικές δραστηριότητες, σε θαλασσινά ταξίδια, να δημιουργούν πλοία, να μισθώνουν δράσεις εμπορικές. Η Αγγλία δηλαδή μπήκε σε κάτι που θα λέγαμε σήμερα

εμπορευματική, επιχειρηματική δραστηριότητα ευρείας κλίμακος και αυτό έπαιξε ρόλο.

V8.1.4 Οικονομικές πρωτοπορίες και προτεσταντική Αγγλία (13')

<https://youtu.be/t1h43VGC7Hw>

απομαγνητοφώνηση Ολβία / αντιπαραβολή Asimenia

Αναφερόμασταν στην Ελισάβετ Α΄ και την περίφημη ελισαβετιανή περίοδο της αγγλικής ιστορίας — κομβική για την παγκόσμια ιστορία, επαναλαμβάνω. Στην περίοδο λοιπόν αυτή, εξηγήσαμε πώς ρίχτηκαν κεφάλαια, ευρύτερα κεφάλαια, από την αποθησαύριση στην παραγωγή. Αυτό δεν σταμάτησε εκεί, αλλά επειδή οι διάφοροι έχοντες, γλυκάθηκαν από το γεγονός ότι είχαν κέρδη επενδύοντας, αυτό δημιούργησε την τάση και άλλων επενδύσεων, και άλλων και βέβαια έδωσε δουλειά σε πάρα πολλές ομάδες ανθρώπων. Διότι καθώς έπεφταν κεφάλαια στα ναυπηγεία, ταυτόχρονα στο ναυπηγείο δουλεύει ο μαραγκός, δουλεύει ο μουλαράς, ο υλοτόμος, ο φορτωτής, ο χαμάλης, ο ξυλουργός, ο σιδηρουργός, ο κατασκευαστής πανιών κ.λπ. Μπαίνει μέσα στην οικονομία ένα ευρύτερο τμήμα του πληθυσμού.

Βέβαια την ίδια εποχή, επειδή η Αγγλία επενδύοντας στα πλοία και γενόμενη σταδιακά — σιγά σιγά— ακόμη πιο ισχυρή και πιο δυναμική στην κατεύθυνση της εμπορικής ναυτιλίας — και παραλλήλως και της πολεμικής— [επέκτεινε και τις εξαγωγές της].

Τι εξήγαγε η Αγγλία ως επί το πλείστον; Το κύριο προϊόν εξαγωγής της Αγγλίας ήταν τα μάλλινα υφάσματα. Η Αγγλία είχε παράδοση στα μάλλινα υφάσματα και [στη] βιοτεχνία μαλλίνων υφασμάτων γιατί διαθέτει καλές ποιότητες προβάτων. Μάλιστα σε κάποια νησιά της και σε κάποιες περιοχές της υπάρχουν πρόβατα με πολύ ξεχωριστό, πρόσφορο μαλλί για καλής ποιότητας μάλλινα.

Έτσι τα πλοία της Αγγλίας, όταν έφευγαν από την Αγγλία, φορτώνονταν σε έναν βαθμό με μάλλινα και μετά σε διάφορα άλλα λιμάνια φόρτωναν άλλα και τα πουλούσαν. Έτσι ήταν τότε τα πλοία της εποχής, εμπορεύονταν ταυτόχρονα. Γιατί το λέω αυτό; Διότι αυτή η τάση να επενδύεις στη θάλασσα, έφερε ένα νέο χαρακτηριστικό, που ξεκινά στην ελισαβετιανή εποχή και συνεχίζεται και στον 17ο αιώνα και στον 18ο αιώνα. Το εξής: είναι η περίφημη περίφραξη των κτημάτων στην Αγγλία. Γιατί αυτό; Διότι διάφοροι ευγενείς, ή πλούσιοι, ή άρχοντες, οι οποίοι είχαν μπει στο παιχνίδι της επένδυσης, ταυτόχρονα ήταν γαιοκτήμονες. Αυτή ήταν η παράδοση των οικογενειών τους, να έχουν μεγάλα κτήματα. Αλλά θέλοντας να βελτιώσουν τα κέρδη τους, τους συνέφερε να φορτώνουν, αν είναι δυνατόν, μάλλινα

υφάσματα που θα προκύπτανε από δικιά τους παραγωγή.

Έτσι από τον 16ο αιώνα και κυρίως τον επόμενο, αρχίζουν αυτά τα άτομα να περιφράσσουν τα κτήματά τους για να τα μετατρέψουν σε βοσκοτόπια [και] να τα γεμίσουν με πρόβατα. Εξ αυτού έπαψαν να τα καλλιεργούν, αλλά τα μετέτρεψαν σε βοσκοτόπια. Αυτό τι σήμαινε για την τύχη των αγροτών που ήταν εκεί; Οι αγρότες ήταν εκεί πέρα επί αιώνες και καλλιεργούσαν το κτήμα του κτηματία. Τώρα όμως ο κτηματίας έχοντας αλλάξει σε επιχειρηματία και μετατρέποντας το κτήμα του σε χώρο παραγωγής μαλλιού, δεν έχει ανάγκη από πολλά χέρια. Μια περιφραγμένη περιοχή κτηνοτροφίας χρειάζεται πολύ λιγότερα χέρια από την ίδια περιοχή ως περιοχή γεωργίας. Εξ αυτού, οι "άχρηστοι" γεωργοί ζητούνται να εγκαταλείψουν τα κτήματα και εκατοντάδες άνθρωποι, και χιλιάδες άνθρωποι φεύγουν από τα κτήματα, χωρίς στόχο, χωρίς να ξέρουν πού να βρουν τρόπο ζωής. Και βέβαια πού πηγαίνουν; Πηγαίνουν προς τα αστικά κέντρα. Τα αστικά κέντρα, τα οποία είναι σε ανάπτυξη.

Σε αυτά τα αστικά κέντρα οι άνθρωποι αυτοί βρίσκουν κάπου να κοιμηθούν με τις οικογένειές τους. Είναι σε ανημποριά και φυσικά είναι και φθηνά εργατικά χέρια, την ώρα που η Αγγλία έχει μπει σε αυτή τη διαδικασία: επενδύω, ανοίγομαι στις αγορές, ανοίγω νέες βιοτεχνίες κ.λπ. Έτσι, αυτοί οι άνθρωποι, παρότι ζουν μια πολύ δύσκολη ζωή, κάποιιοι από αυτούς βρίσκουν μια διέξοδο στις βιοτεχνίες που ανοίγουν¹. Άλλοι δεν βρίσκουν διέξοδο, αλλά για καλή τύχη της Βρετανίας — το λέω αυτό για καλή τύχη, διότι αυτοί οι απελπισμένοι άνθρωποι που 'μέναν χωρίς δουλειά και όντας σε απελπισία, θα μπορούσαν να αποτελέσουν τον πυρήνα μεγάλων κοινωνικών αναστατώσεων και αλλαγών μέσα στη Βρετανία, στην Αγγλία. Αλλά εκείνη την εποχή η Αγγλία ανοίγεται και στη μετακίνησή της προς τις Ηνωμένες Πολιτείες και έτσι, αυτοί οι απελπισμένοι άνθρωποι — κάποιιοι εξ αυτών παραμένουν απελπισμένοι— αλλά άλλοι βρίσκουν διέξοδο στις βιοτεχνίες, άλλοι βρίσκουν διέξοδο στο ναυτικό, δηλαδή μπαίνουν στο ναυτικό, το αναπτυσσόμενο ναυτικό και άλλοι μετακινούνται στις ακτές των Ηνωμένων Πολιτειών, διότι στον 17ο αιώνα πια η Αγγλία θα μπει σε αυτή τη διαδικασία. Εξ αυτού, ακόμα περισσότερο ενισχύεται το κλίμα "επενδύω, έχω κέρδη, επενδύω έχω κέρδη".

Αυτό φέρνει την Αγγλία στο δεύτερο μισό του 16ου αιώνα και σε μία άλλη πρωτοπόρα κατάσταση: να επωφεληθεί από την έννοια της μετοχής. Η έννοια της μετοχής, η οποία αλλάζει ελεύθερα χέρια, είχε ξεκινήσει από τον 14ο αιώνα και στην Ιταλία — πρωτοπόρα η Ιταλία σε κάποια ζητήματα. Αλλά τώρα αρχίζει και οργανώνεται με άλλον τρόπο, και για πρώτη φορά στην Αγγλία δημιουργείται χρηματιστήριο. Το πρώτο επίσημο χρηματιστήριο στον κόσμο δημιουργείται το 1599 μ.Χ., στο δεύτερο μισό του 16ου αιώνα, επί Ελισάβετ Α΄ στο Λονδίνο, και ακολουθεί μετά από 10 χρόνια το χρηματιστήριο του Άμστερνταμ. Η Ολλανδία και η Αγγλία είναι πολύ πρωτοπόρες χώρες στα όσα συμβαίνουν στην παγκόσμια οικονομία και κοινωνία τα τελευταία 500 χρόνια και η μία ανταγωνίζονταν την άλλη — ήταν ανταγωνιστικές χώρες.

---

¹ Τα διαθέσιμα αυτά φθηνά εργατικά χέρια χρειάστηκαν στη Βιομηχανική Επανάσταση που ξεκίνησε στην Αγγλία στο τελευταίο τέταρτο του 18ου αι.

Μέσα στον 16ο αιώνα η Ελισάβετ καταφέρνει να νικήσει χάρις στο ναυτικό το οποίο έχει δημιουργηθεί, το δυνατότερο ναυτικό του κόσμου, που είναι η Ισπανία. Διότι η Ισπανία χτυπά την Αγγλία το 1588 μ.Χ. και θα ήταν αλλαγή μεγάλων εξελίξεων —από αυτών που γνωρίζουμε— εάν η Ισπανία είχε καταικήσει την Αγγλία το 1588 μ.Χ., αλλά τελικά η Αγγλία νικά την περίφημη Ισπανική Αρμάδα αυτή τη χρονιά, με την Ελισάβετ να βρίσκεται στις επάλξεις των δυνάμεων και να προσπαθεί να ενισχύσει τη χώρα της για να κερδίσει ίσως τη μεγαλύτερη πρόκληση που είχε μέχρι τότε να αντιμετωπίσει. Βγαίνει νικηφόρα και από αυτή τη σύγκρουση με την Ισπανία και πλέον μετά το 1588 μ.Χ. η Αγγλία είναι στον χάρτη πλέον των υπολογίσιμων δυνάμεων και των ισχυρών δυνάμεων. Δεν είναι η μεγάλη Αγγλία ακόμη, αλλά είναι στον χάρτη πλέον, την προσέχεις και παρατηρείς το τι εξελίσσεται.

Τι άλλο εξελίσσεται στη χώρα αυτή; Την ίδια χρονιά, στο τέλος του 16ου αιώνα, μία ομάδα εμπόρων της Αγγλίας, που κινούνται στο ναυτικό εμπόριο, συμβουλεύουν τη βασίλισσα, που είπαμε ότι είχε ευήκοα ώτα σε αυτό, πώς θα μπορούσε να δημιουργηθεί μια εταιρεία, που να είναι εταιρεία ατόμων που παίρνουν πρωτοβουλίες και δρουν κατά μόνας, αλλά που να έχουν και τη βοήθεια του κράτους, ούτως ώστε η Αγγλία να μπορέσει να χτυπήσει τις διεθνείς αγορές πλέον. Και της συμβουλεύουν τη δημιουργία μιας εταιρείας που οι ίδιοι είχαν ήδη [μες] στο μυαλό τους πώς θα έπρεπε να φορμαριστεί. Είναι η περίφημη "Αγγλική Εταιρεία Ανατολικών Ινδιών". Η Αγγλική Εταιρεία Ανατολικών Ινδιών είναι η πρώτη του είδους, διότι και η Ολλανδία, λίγα χρόνια (τρία-τέσσερα) χρόνια μετά, δημιουργεί την "Ολλανδική Εταιρεία Ανατολικών Ινδιών". Όταν λέμε "Ανατολικές Ινδίες" εννοούμε τις Ινδίες, διότι οι Δυτικές Ινδίες ήταν η Αμερική —από την παρεξήγηση του Κολόμβου ότι έφτασε στις Ινδίες¹.

Αυτές οι δύο εταιρείες, η Αγγλική Εταιρεία Ανατολικών Ινδιών και η Ολλανδική Εταιρεία Ανατολικών Ινδιών, επρόκειτο να αλλάξουν την οικονομία του κόσμου. Σε όλα τα πανεπιστήμια όπου διδάσκονται οι οικονομικές παράμετροι, διδάσκονται αυτές οι δύο εταιρείες, διότι θεωρούνται η βάση της σύγχρονης οικονομίας, καθώς συνδύαζαν την ελευθερία δράσεως, τη συγκέντρωση μετοχών και κεφαλαίου, και ταυτοχρόνως είχαν κάποιο συνδυασμό με το κράτος στα σημεία στα οποία χρειάζονταν βοήθεια.

Η Αγγλία λοιπόν, φτάνει στο 1600 περίπου, δηλαδή μπαίνει στον επόμενο αιώνα με πρωτοπόρες κινήσεις και τη βασίλισσά της, τη βασίλισσα Ελισάβετ, την περίφημη "Παρθένο Βασίλισσα" — η Ελισάβετ ήταν πολύ ευφυής γυναίκα και επειδή ακόμη στη βασιλεία της, και στη συνέχεια, ο καθολικισμός ήταν ταραγμένος μέσα στη χώρα και υπήρχαν κίνδυνοι από αυτόν, η Ελισάβετ ήθελε να έχει καλές σχέσεις με τους καθολικούς όπως είπαμε σε άλλη μας ενότητα και σκέφτηκε κάτι απλό: επειδή οι καθολικοί λατρεύουν την Παναγία, τη "Μαντόνα", εκείνη ντυνόταν σαν Παναγία. Φορούσε κατάλευκα ρούχα, και επειδή τότε ήταν της μόδας στις γυναίκες να φορούν κάποιου είδους κάλυμμα και κάποια κοσμήματα πάνω στο κεφάλι τους, εκείνη φορούσε φωτοστέφανο. Ένα κόσμημα το οποίο ήταν σαν φωτοστέφανο. Και έκανε — τελείως τυχαία— επισκέψεις με τη συνοδεία της, περνούσε μέσα από τις καθολικές συνοικίες, για να συγκινούνται οι καθολικοί από την Παρθένο Βασίλισσα.

---

¹ Οι Εταιρείες Ανατολικών Ινδιών εμπορεύονταν κυρίως με την Ινδία, ωστόσο ο όρος "Ανατολικές Ινδίες" συνήθως παραπέμπει στην Ινδονησία.

Εδώ έχουμε μία αποτύπωση της Ελισάβετ σ' αυτές τις πορείες της μέσα στον λαό της θα λέγαμε, στα κατάλευκα, και με ένα στίλ ας πούμε "Παρθένου Μαρίας". Δεν ήταν ακριβώς παρθένος, αλλά αυτό είναι μια διαφορετική ιστορία, ήταν όμως πολύ ευφυές αυτό το οποίο έκανε. Μάλιστα, επειδή εκείνη ήταν που προήγαγε τη χώρα της στο να εξερευνηθεί τα παράλια της Βορείου Αμερικής, όταν κάποια στιγμή άρχισαν να δημιουργούνται εκεί αποικίες Άγγλων, προς τιμήν της μία από τις πρώτες περιοχές αποίκων Άγγλων στην Ανατολική Ακτή των Ηνωμένων Πολιτειών ονομάστηκε "Βιρτζίνια" (Virginia), προς τιμήν της παρθένου Ελισάβετ. Μιλάμε για λύσεις!

V8.1.5 Ο κομβικός 17ος αγγλικός αιώνας (14')

<https://youtu.be/LvQZ9cP8-ZQ>

απομαγνητοφώνηση MEDIALUZ / αντιπαραβολή Lemonia9

Η βασίλισσα Ελισάβετ —όπως σας είπα— προστάτεψε εμπόρους, ναυτικούς, τεχνίτες, βιοτέχνες και θεώρησε και όλη την έννοια του επιχειρείν. Σας λέω χαρακτηριστικά ότι η βρετανική εταιρεία, η Αγγλική Εταιρεία Ανατολικών Ινδιών, λειτούργησε από το 1599 μ.Χ. έως το 1874 μ.Χ., δηλαδή λειτούργησε για 274 χρόνια και είναι μια "success story" (επιτυχία, επιτυχημένη ιστορία), όπως θα έλεγε κανείς, εταιρείας η οποία δρα σε παγκόσμιο πλάνο τελικά.

Η Ελισάβετ πέθανε το 1603 μ.Χ. και στη συνέχεια η Αγγλία συνέχισε τον δρόμο της, περίπου, με αρκετές βέβαια [ταραχές] — όλα αυτά δεν γίνονταν χωρίς κλυδωνισμούς. Την εποχή αυτή η Αγγλία ζει πολλά και πνευματικά και κοινωνικά —είναι η εποχή του Σαίξπηρ (Shakespeare)— στην ελισαβετιανή περίοδο, και βέβαια είναι και σε έξαρση προτεσταντική. Δημιουργούνται ομάδες —υπάρχει η Αγγλικανική Εκκλησία, αλλά ταυτοχρόνως λειτουργούν ομάδες— και πολλές καλβινιστικές ομάδες, οι οποίες είναι ριζοσπαστικές και έχουν ιδέες και προτείνουν το ένα και προτείνουν το άλλο· πολλές φορές γίνονται ενοχλητικές, προκαλούν ανησυχίες. Οι πουριτανοί αναπτύσσονται επίσης, μια άλλη ομάδα καλβινιστών της Αγγλίας, πολύ ριζοσπαστών.

Εν πάση περιπτώσει, η Αγγλία μπαίνει σε μια διαδικασία εσωτερικών συζητήσεων μέσα από όλα αυτά, που στον 17ο αιώνα θα έχει το χαρακτηριστικό της ωρίμανσης μιας σειράς κειμένων που ονομάζονται "Habeas Corpus"¹, δηλαδή αυτή η κοινωνία μπήκε σε αυτόν τον καινούργιο αιώνα, τον 17ο αιώνα, σε μία συζήτηση της προστασίας του ανθρώπου, του ατόμου, που είναι πολύ πρωτοποριακό για τα πράγματα. Στην περίοδο του Μεσαίωνα αυτό δεν συζητιόταν καν —καίγονταν ζωντανοί οι άνθρωποι, η Ιερά Εξέταση τους έσπαγε τα κόκαλα, τους έβγαζε τα δόντια— και τώρα τίθεται θέμα σε ποιον βαθμό επιτρέπεται σε μια εξουσία να βλάπτει το σώμα του ανθρώπου· το σώμα του ανθρώπου είναι ο οίκος του, είναι το κομμάτι της ελευθερίας του. Αυτή η κοινωνία μπήκε σε αυτή τη συζήτηση και είναι κάποια σειρά κειμένων που ονομάζονται "Habeas Corpus" και συζητούν δηλαδή τα όρια της εξουσίας και της ελευθερίας του καθενός. Και μια δράση, έτσι, καλβινιστικών ομάδων θα

---

¹ Το Habeas Corpus εστίαζε στην προστασία του ατόμου και της σωματικής του ακεραιότητας. Το τελικό κείμενο ψηφίστηκε το 1679 από το Αγγλικό Κοινοβούλιο.

φέρει και τη μεγάλη Αγγλική Επανάσταση.

Στον 17ο αιώνα η Αγγλία κάνει πρώτη απ' όλους την επανάστασή της. Είναι η περίφημη Αγγλική Επανάσταση, η οποία ξεκινά το 1642 μ.Χ. με αρχηγό τον Όλιβερ Κρόμβελ (Oliver Cromwell), ο οποίος και ηγείται ενός —θα έλεγε κανείς— στρατού μεσαιών στρωμάτων —κατά κύριο λόγο— και λαϊκών στρωμάτων. Η καρδιά του Κρόμβελ είναι οι πουριτανοί και αυτοί συγκρούονται με τη βασιλική εξουσία.

Βασιλεύς της Αγγλίας αυτή την εποχή είναι ο Κάρολος Α΄, ο οποίος τελικά εκτελείται το 1649 μ.Χ. Το 1642 μ.Χ. ξεκίνησε η Αγγλική Επανάσταση, το 1649 μ.Χ. κόπτεται το κεφάλι του Βασιλιά — ηττώνται τα βασιλικά στρατεύματα και κόπτεται το κεφάλι του Βασιλιά [ενώ] ήδη έχουν γίνει ένα σωρό μάχες μεταξύ των δύο πλευρών, αμφίρροπες κ.λπ. Μετά το τέλος του Βασιλέως η εξουσία βρίσκεται στα χέρια του Κρόμβελ και των οπαδών του¹. Τα πράγματα είναι έντονα, έχουν πάρα πολλές αντιμαχίες μεταξύ τους· οι καλβινιστές το έχουν, οι καλβινιστές κόβονται συνεχώς μεταξύ τους, κομμάτι και κομμάτι και κομμάτι και κομμάτι. Πολλοί τους παραβάλλουν με τους κομμουνιστές, που επίσης κόβονται κομμάτι κομμάτι κομμάτι ή γενικά με τον χριστιανισμό, που κόβεται κομμάτι κομμάτι κομμάτι. Πάντως οι καλβινιστές το έχουν, να δημιουργούν σέκτες —όπως λένε—, απ' τη μία σέκτα μια άλλη, απ' τη μία σέκτα μια άλλη.

Αυτοί λοιπόν δρουν, υπάρχει ένταση στη χώρα. Ο Κρόμβελ είναι σκληρότατος απέναντι στη Σκωτία και την Ιρλανδία· κτυπάει τη Σκωτία και την Ιρλανδία και τις αναγκάζει να ενωθούν με την Αγγλία. Θα γίνει η πλήρης ένωση αργότερα, αλλά εκείνος προετοιμάζει, με τη σκληρότητα των χτυπημάτων του, το έδαφος. Κάποια στιγμή πεθαίνει ο Κρόμβελ, τα πράγματα παραπαίνουν και το 1660 μ.Χ. επανέρχεται ο Βασιλιάς — όχι φυσικά ο εκτελεσθείς, αλλά της Δυναστείας, ο Κάρολος Β΄.

Η επάνοδος του Βασιλέως όμως δεν είναι όπως πριν, διότι πλέον έχουν τεθεί όρια στη βασιλική εξουσία και έχουν δημιουργηθεί δύο πόλοι, οι οποίοι ελέγχουν τη βασιλική εξουσία και παίρνουν πάνω τους την ευθύνη αποφάσεων: είναι η Βουλή των Λόρδων και η Βουλή των Κοινοτήτων, που σημαίνει ότι δημιουργήθηκαν θεσμοί που επιτρέπουν την έκφραση τόσο των ευγενών, αλλά και των μεσαιών τάξεων που μπορούν να εκφραστούν πολιτικά. Είναι

---

¹ Σημαντική ήταν η δράση των Levellers, μιας μαχητικής καλβινιστικής ομάδας που προέβαλλε την κοινοκτημοσύνη, την ισότητα όλων απέναντι στον νόμο, την ανεξιθρησκία.

πρωτοπόρο πράγμα — με εξαίρεση την Ολλανδία, η οποία —είπαμε— ήταν άλλης κλίμακας κοινωνία.

Και μετά το 1660 μ.Χ. έχουμε αναταραχές (και κοινωνικές και πολιτικές) και τελικά το 1688 μ.Χ. καταπίπτει η μέχρι τότε ισορροπία και η αγγλική πλευρά καλεί τον Γουλιέλμο της Οράγγης. Ο Γουλιέλμος της Οράγγης ήταν ένας θρυλικός ηγέτης των Ολλανδών, ένας εξαιρετικός πολιτικός και στρατιωτικός, με τον οποίο είχε παντρευτεί η κόρη του βασιλιά της Αγγλίας και έτσι εκλήθη ο Γουλιέλμος της Οράγγης να πάρει τα πράγματα στα χέρια του στην Αγγλία. Αυτός όλος ο κύκλος ονομάζεται η Μεγάλη Ένδοξη Επανάσταση, η Ένδοξη Επανάσταση.

Ο Γουλιέλμος της Οράγγης είναι βαθύτατα πολιτικό ον, έχει συλλάβει τα μεγέθη της εποχής και έχοντας την ολλανδική εμπειρία δρα αντιστοίχως στην Αγγλία. Έτσι στήνεται μέσα από αυτές τις διαδικασίες, που ξεκινούν το 1642 μ.Χ. (η Αγγλική Επανάσταση) και καταλήγει το 1689 μ.Χ. —δηλαδή διήρκησε αρκετές δεκαετίες αυτή η ιστορία—, η δημιουργία του πρώτου κράτους στο οποίο ο βασιλιάς λειτουργεί υπό συνταγματικό περιορισμό. Έχουμε δηλαδή πλέον Συνταγματική Μοναρχία.

Στο σημείο αυτό να πω κάτι: η Αγγλία δεν έχει Σύνταγμα μέχρι σήμερα, αλλά ως Σύνταγμα θεωρεί (η Αγγλία) όλες τις κατά καιρούς αποφάσεις που πάρθηκαν από κοινή συναίνεση διαφόρων ομάδων στην ιστορία της. Παραδείγματος χάριν, η "Μάγκνα Κάρτα" (Magna Carta) θεωρείται τμήμα του Constitution (του Συντάγματος), τα "Habeas Corpus" θεωρούνται τμήμα του Constitution, δηλαδή του Συντάγματος. Και οι αποφάσεις που πάρθηκαν από την κοινή δράση, αυτή τη δύσκολη και συναρπαστική όμως περίοδο για τη λειτουργία της χώρας αυτής, συγκροτούν το Σύνταγμα.

Τι αποφασίζεται σ' αυτή τη χώρα που είναι πραγματικά μοναδικό:

- Οι νόμοι ισχύουν για όλους, από τον πρώτο μέχρι τον τελευταίο.
- Αποφασίζεται η ανεξαρτησία της δικαιοσύνης. Δεν θα εξαρτάται ούτε από τον κλήρο ούτε από τους ευγενείς ούτε από τον βασιλέα ούτε από τα Κοινοβούλια — είναι ανεξάρτητη η δικαιοσύνη. Εξάλλου, με την ολοκλήρωση αυτού του κύκλου, εξεδόθη ένα περίφημο κείμενο, το οποίο ονομάζεται Διακήρυξη των Δικαιωμάτων, το 1689 μ.Χ.
- Για πρώτη φορά προβλέπεται η κατάργηση των μονοπωλίων — στον Μεσαίωνα υπήρχαν μονοπώλια των διαφόρων φορέων, των ευγενών, του βασιλέως κ.λπ. Αυτά καταργούνται (τα μονοπώλια).
- Προστατεύεται για πρώτη φορά η πνευματική ιδιοκτησία — όχι μόνο η πνευματική ιδιοκτησία αλλά και η ιδιοκτησία, που είναι εξαιρετικά επαναστατικό, διότι στην περίοδο του Μεσαίωνα η ιδιοκτησία δεν ήταν ασφαλής. Τώρα, με τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων, προστατεύεται η περιουσία, πράγμα επαναστατικό. Στον 17ο-18ο αιώνα το επαναστατικό σημείο είναι η προστασία της ατομικής ιδιοκτησίας. Αντιθέτως, το κομμουνιστικό κίνημα στον 19ο αιώνα θα έχει αντίθετη ακριβώς στόχευση.
- Για πρώτη φορά πιστοποιούνται διπλώματα ευρεσιτεχνίας, δηλαδή αυτό το οποίο κάποιος εφευρίσκει είναι δικό του κτήμα και μπορεί να τρυγήσει τα κέρδη από αυτό το οποίο εφηύρε.

Και όλα αυτά οδηγούν λίγο μετά σε μια ισορροπία κοινωνική, εκτινάσσουν την Αγγλία και την οικονομία της και την κοινωνία της, διότι μετά το 1690 μ.Χ. αυτή η χώρα έχει κάνει πρώτη το

πιο πλήρες βήμα σε σχέση με την κατάκτηση δημοκρατικών ελευθεριών.

Η Αγγλία δηλαδή έκανε την επανάσταση της Νέας Εποχής 140 χρόνια πριν τη Γαλλία —η Γαλλική Επανάσταση έγινε το 1789 μ.Χ., η Αγγλική Επανάσταση έγινε το 1642 μ.Χ.— και, αν κανείς δει τα πράγματα, η Αγγλική Επανάσταση στην ολοκλήρωση του κύκλου της είχε μεγαλύτερη επιτυχία από τη Γαλλική, που όμως —ειρήσθω εν παρόδω— η επανάσταση η οποία επηρέασε τον κόσμο περισσότερο, άμεσα, είναι η Γαλλική Επανάσταση· διότι, όταν η Αγγλία έκανε τη δικιά της επανάσταση, ήταν πρώιμα αυτά που έκανε και ο υπόλοιπος κόσμος δεν μπορούσε να τα κατατάξει και να τα αξιολογήσει. Αντιθέτως, όταν 140 χρόνια αργότερα έγινε η Γαλλική Επανάσταση επηρέασε τον κόσμο! Αφήστε που η Γαλλική Επανάσταση ήταν πολύ πιο φαντασμαγορική από την Αγγλική και είχε και πολλά κείμενα· η Αγγλική δεν είχε πολλά κείμενα, είχε όμως η επόμενη επανάσταση, που είναι επίσης αγγλοσαξονική, η επανάσταση των Ηνωμένων Πολιτειών.

Έτσι, μετά το 1690 μ.Χ., η Αγγλία έχει βρει μια ισορροπία εσωτερική, κοινωνική — δεν είναι η τέλεια χώρα με κανέναν τρόπο, αλλά βρίσκει μια ισορροπία κι έχει βρει μηχανισμούς οι οποίοι επιτρέπουν ευρύτερα στρώματα της κοινωνίας να συμμετέχουν στις αποφάσεις. Αυτό βοηθάει την οικονομία της κι έτσι το 1694 μ.Χ. δημιουργείται η θρυλικότερη τράπεζα της Νέας Εποχής, η περίφημη Τράπεζα της Αγγλίας — σημαντικό βήμα για τη χρηματοδότηση επιχειρήσεων, που σε αυτό η Αγγλία θα αποδειχθεί ικανότατη.

8.2: Η Βόρεια Αμερική και η Αυστραλία γίνονται προτεσταντικές

V8.2.1 Η Βόρεια Αμερική αποικίζεται από τους Ευρωπαίους (11')

<https://youtu.be/YOYhPUmOXdM>

απομαγνητοφώνηση Lemoia9 / αντιπαραβολή Asimena

Ήρθε η ώρα να αναφερθούμε σ' αυτό που κάθε τόσο έρχεται στον λόγο: στη Βόρεια Αμερική. Σχετίζεται με όσα λέμε άμεσα και τούτο διότι σχετίζεται άμεσα με την Αγγλία — και όχι βέβαια μόνο με την Αγγλία. Τι συμβαίνει με τη Βόρεια Αμερική;

Στην προηγούμενή μας ενότητα μιλήσαμε για την Κεντρική και Νότια Αμερική (τον Κολόμβο και τον Πιζάρο και τον Κορτέζ). Οι Ισπανοί έλεγξαν αυτό το κομμάτι, αν και είχαν κάνει διερευνητικές δράσεις σε αρκετά ευρύτερες περιοχές βορειότερα. Επίσης κάνανε διερευνητικές δράσεις —οι Ισπανοί ήταν πολύ καλοί ναυτικοί— και στην Ανατολική Ακτή, αλλά τελικά η δράση τους περιορίστηκε —τι περιορίστηκε(!) σε τόσο μεγάλη έκταση— στο κέντρο και στον νότο της Αμερικής.

Όμως, εκτός από τους Ισπανούς, εδώ πολύ γρήγορα παρουσιάστηκε ένας ναυτικός, ο Τζον Κάμποτ (John Cabot). Παρόλο το όνομά του (Τζον Κάμποτ), αυτός ο Τζον Κάμποτ ήταν ιταλικής καταγωγής¹, ο οποίος το 1497 μ.Χ. ήρθε και έκανε μία διερευνητική αποστολή εδώ στα παράλια, από πλευράς [εκ μέρους] της Αγγλίας — δεν είχε μεγάλη συνέχεια αυτό.

Αργότερα, το 1534 μ.Χ., έφτασε εδώ ένας Γάλλος εξερευνητής, ο Ζακ Καρτιέ (Jacques Cartier). Οι Γάλλοι, πρέπει να πω σε αυτό το σημείο, έχουν να παρουσιάσουν ναυτικά επιτεύγματα, είχαν καλούς ναυτικούς και σπουδαίο ναυτικό· δεν ήταν τόσο ξακουστοί στη θάλασσα, όπως οι Ολλανδοί ή οι Άγγλοι ή οι Ισπανοί ή οι Πορτογάλοι, αλλά είχαν κι αυτοί να παρουσιάσουν καλούς ναυτικούς, και το 1534 μ.Χ. φτάνει εδώ ο Ζακ Καρτιέ, ο οποίος εξερεύνησε τις περιοχές του ποταμού Σεντ Λόρενς (**Saint Lawrence**), εδώ βορειότερα, και εξερεύνησε περιοχές... Αργότερα θα έρθουν κι άλλοι Γάλλοι που θα συνεχίσουν να εξερευνούν περιοχές προς τα βόρεια.

Εξάλλου, μπαίνουν στο παιχνίδι και οι Ολλανδοί στον ίδιο αιώνα. Μέσα στον 16ο αιώνα οι Ολλανδοί έρχονται και εξερευνούν τα παράλια. Και οι Άγγλοι πιο συστηματικά επί Ελισάβετ. Το 1583 μ.Χ. η Ελισάβετ Α' παρακινεί αποίκους να 'ρθουν να εγκατασταθούν στις ανατολικές ακτές, και μετά τον θάνατό της, στον 17ο αιώνα, αυτό θα συνεχιστεί.

Όμως, εκείνοι που πραγματικά πρωτοπόρησαν στη δράση στη Βόρεια Αμερική και είχαν απτά αποτελέσματα —όχι πρωτοπόρησαν μόνο, αλλά είχαν και απτά αποτελέσματα στη Βόρεια Αμερική— είναι οι Γάλλοι και οι Ολλανδοί. Οι Γάλλοι, οι οποίοι παραδόξως —έχει ενδιαφέρον αυτό— εξερεύνησαν τη Βόρεια Αμερική με υδάτινους δρόμους. Το λέω αυτό, διότι οι Άγγλοι είναι εκείνοι οι οποίοι έχουν τον θρύλο του πολύ μεγάλου ναυτικού και κάγχαζαν τους Γάλλους· οι Άγγλοι τους ειρωνεύονταν, διότι τους θεωρούσαν κακούς ναυτικούς. Μάλιστα, ένα αστείο που κυκλοφορούσε μεταξύ των Άγγλων ναυτικών είναι ότι "αν τα ψάρια θα μιλούσαν, θα μιλούσαν Γαλλικά", απ' τους πολλούς Γάλλους ναυτικούς που

¹ Το όνομά του ήταν Τζιοβάνι Καμπότο.

έχουν φάει απ’ τα ναυάγια και από τις ήττες των Γάλλων όποτε συγκρούονταν με τους Άγγλους. Όμως, στην εξερεύνηση της Βόρειας Αμερικής, οι Γάλλοι διάλεξαν υδάτινους δρόμους, ενώ οι Άγγλοι —θα δούμε— στεριανούς δρόμους.

Οι Γάλλοι, λοιπόν, μπήκαν από τον ποταμό Σεντ Λόρενς, έφτασαν στις μεγάλες λίμνες, εξερεύνησαν δηλαδή εδώ αυτήν την περιοχή του —σημερινού— Καναδά και μπήκαν στις μεγάλες λίμνες. Και από τις μεγάλες λίμνες μπήκαν στον ποταμό Μισισσιπή και συνέχισαν προς τα νότια πάλι από την υγρή¹ πλευρά. Έτσι έφτασαν μέχρι και τον Κόλπο του Μεξικού, όπου δημιούργησαν τη Λουιζιάνα (Louisiana) προς τιμήν του βασιλέως Λουδοβίκου (το “Λουιζιάνα”).

Πρέπει να πούμε στο σημείο αυτό, πριν συνεχίσουμε, κάτι σημαντικό. Είχαμε μιλήσει για τη γεωφυσική πλευρά της Κεντρικής και Νότιας Αμερικής και σας θυμίζω ότι, πριν έρθουν οι Ευρωπαίοι, αυτή εδώ η περιοχή στο κέντρο της Αμερικής, όπως και σε σημεία των Άνδεων, ήταν πάρα πολύ πυκνοκατοικημένη και εύφορη και παραγωγική και υπήρχε γεωργία. Όμως, βορειότερα από το Μεξικό, πυκνοκατοικημένη ήταν μόνο μία ζώνη για ένα διάστημα, της περιοχής του Μισισσιπή, και από εκεί και πέρα η Βόρεια Αμερική ήταν πάρα πολύ αραιοκατοικημένη. Επίσης, πληθυσμοί γεωργικοί υπήρχαν και στα ανατολικά παράλια μέχρι ενός σημείου, γιατί ήταν πρόσφορο το έδαφος. Από εκεί και πέρα άρχιζαν να παύουν πλέον να υπάρχουν γεωργοί και όσο προχωρούσε κανείς βορειότερα οι πληθυσμοί αραιώναν.

Το λέω αυτό, διότι Άγγλοι και Γάλλοι όταν έφτασαν στο κέντρο, τη ζώνη της Βόρειας Αμερικής, δεν βρήκαν μεγάλο πληθυσμό. Εκεί η ήπειρος αυτή ήταν αραιοκατοικημένη από φυλές Ινδιάνων (ντόπιων δηλαδή κατοίκων), οι οποίοι βρίσκονταν ακόμη στην εποχή του κυνηγιού. Δεν ήταν γεωργοί και κυνηγούσαν κατά κύριο λόγο βίσονες (τρέφονταν από αυτό το ζώο) και γενικά κυνηγούσαν ζώα και κατοικούσαν σε σκηνές και ήταν νομάδες, δηλαδή μεταφέρονταν. Αυτοί οι Ινδιάνοι ήταν ακόμη στην Εποχή του Λίθου και έτσι, όταν ήρθαν εδώ οι Ευρωπαίοι, βρήκαν στην περίπτωση αυτή και λίγο πληθυσμό — οι Ισπανοί βρήκαν μεγάλο πληθυσμό, οι Άγγλοι και οι Γάλλοι και οι Ολλανδοί βρήκαν ελάχιστο πληθυσμό. Αυτό τους διευκόλυνε, όπως καταλαβαίνετε, διότι έτσι έλεγξαν αυτές τις περιοχές με άνεση και δεν είχαν απέναντί τους μεγάλους αντιπάλους — γενναίοι αντίπαλοι, αλλά ελάχιστοι και χωρίς όπλα βέβαια.

---

¹ σημ. απομαγνητοφωνητών: Οι Γάλλοι εξερεύνησαν την Αμερική μετακινούμενοι μέσω ποταμών και λιμνών.

Οι Ολλανδοί, που είναι συστηματικοί άνθρωποι, είχαν εντοπίσει κιόλας ένα θαυμάσιο σημείο. Στο σημείο αυτό εισέρρεαν στη θάλασσα τρεις ποταμοί και δημιουργούνταν ωραία νησιά ανάμεσα στις εκβολές των ποταμών αυτών· το ένα από αυτά είναι το Μανχάταν. Οι Ολλανδοί, δηλαδή, δημιούργησαν πρώτοι το Νέο Άμστερνταμ· η πόλη που σήμερα λέγεται "Νέα Υόρκη" ήταν ολλανδική εγκατοίκηση του 17ου αιώνα, και εκεί δημιούργησαν περιοχές, συνοικίες.

Γι' αυτό και μέχρι σήμερα η Νέα Υόρκη, που την πήρανε οι Άγγλοι το 1664 μ.Χ. από τους Ολλανδούς και της άλλαξαν το όνομα και την είπαν Νέα Υόρκη, και σήμερα στη Νέα Υόρκη — που είναι σαφώς αγγλοσαξονική πόλη— υπάρχουν συνοικίες με ολλανδικά ονόματα: Χάρλεμ (Harlem), συνοικία¹ της Νέα Υόρκης· Χάρλεμ είναι μια πόλη της Ολλανδίας, είναι ονόματα που είχαν δώσει οι Ολλανδοί άποικοι εδώ.

Εν πάση περιπτώσει, οι Άγγλοι ήρθαν, εγκαταστάθηκαν, στην ουσία εξεδίωξαν τους Ολλανδούς και άρχισαν να εγκαθίστανται στα παράλια. Εκεί, στα μέσα δηλαδή του 17ου αιώνα, ενόσω τρέχει η μεγάλη Αγγλική Επανάσταση, ενισχύεται η παρουσία των Άγγλων στα παράλια της Βορείου Αμερικής, σε αυτήν εδώ τη ζώνη. Και πρέπει να πούμε σε αυτό το σημείο ότι το γεγονός ότι υπάρχει κινητικότητα προς τα παράλια της ανατολικής Αμερικής, όπως είπαμε, βοήθησε την αγγλική κοινωνία στις περιόδους των μεγάλων της συγκρούσεων, διότι άτομα κατατρεγμένα, άτομα απελτισμένα, άτομα που ανήκαν σε παράξενες σέκτες, ενοχλητικές, έφευγαν ή τους βάζανε σε πλοία και τους έλεγαν "Άντε, πάτε να εγκατασταθείτε εκεί πέρα". Και έτσι, η Ανατολική Ακτή της Αμερικής άρχισε να αποκτά Άγγλους κατοίκους σε αρκετά σεβαστό αριθμό στον 17ο αιώνα.

Τον ίδιο αιώνα οι Γάλλοι κινούνται στους δρόμους τους και ενισχύουν κι εκείνοι την παρουσία τους, αλλά όχι τόσο συστηματικά όπως οι Άγγλοι. Οι Γάλλοι δεν έφευγαν εύκολα απ' τη χώρα τους και αυτό τους έβλαψε στην προσπάθειά τους να γίνουν παγκόσμια δύναμη, ενώ οι Άγγλοι ήταν πιο έτοιμοι να μετακινηθούν και ν' αλλάξουν έδρα και αυτό τους έκανε την παγκόσμια υπερδύναμη — ένας απ' τους λόγους. Μάλιστα, οι Γάλλοι εκ των υστέρων, επειδή έχασαν το παιχνίδι της παγκόσμιας ηγεμονίας, εξηγούν ότι "τι να κάνουμε, τόσο όμορφη χώρα που είναι η Γαλλία, δύσκολο είναι να την εγκαταλείψεις".

Εν πάση περιπτώσει, εκεί, στον 17ο αιώνα, στα παράλια των ανατολικών ακτών της Βόρειας Αμερικής έχουμε εξελίξεις.

---

¹ Η Wall Street στη Νέα Υόρκη ονομάζεται έτσι λόγω του παλιού ολλανδικού τείχους που βρίσκεται κάτω από το οδόστρωμά της.

V8.2.2 Άγγλοι και Γάλλοι συγκρούονται για τη Βόρεια Αμερική (13')

<https://youtu.be/WZMY92mxnfg>

απομαγνητοφώνηση *angelina* / αντισυμβαλλόμενη *Asimena*

Είπαμε ότι η Αγγλία πλέον γίνεται πολύ σοβαρή στον 17ο αιώνα, για τη μετακίνηση ατόμων της, την αποίκηση δηλαδή των παραλίων των ανατολικών ακτών —φυσικό είναι να [αποικιστούν] οι ανατολικές ακτές— της Βόρειας Αμερικής, διότι εδώ [στον χάρτη] είναι η Ευρώπη και αυτές [τις ανατολικές ακτές] θα εξερευνηθούν πρώτα. Αυτός ο χάρτης είναι θαυμάσιος —μπορείτε να τον παρακολουθήσετε— και δείχνει τα διάφορα ταξίδια εξερεύνησης ολόκληρης της Αμερικής, απλώς στεκόμαστε εμείς στη Βόρεια Αμερική.

Εδώ δείχνει τον Έρικ (Erik) των Βίκινγκς¹ (Vikings), πού έφτασαν, ποια σημεία εξερεύνησαν.

Εδώ μας δείχνει το ταξίδι του Κάμποτ (Cabot) που έγινε το 1497-1498 μ.Χ., Ιταλός στην καταγωγή αλλά έκανε αυτό το ταξίδι από πλευράς της Αγγλίας.

Το ταξίδι του Καρτιέ (Cartier), ο οποίος μπήκε μέσα στο Σεν Λόρενς (Saint Lawrence) και εξερεύνησε την περιοχή εδώ του Νιού Φάουντλαντ (Newfoundland), και στη συνέχεια είναι —πάλι για τη Γαλλία— ο Βεραζάνο (Verrazzano), ο οποίος κι αυτός εξερεύνησε σημεία.

Αλλά οι Γάλλοι μπήκαν —όπως σας είπα— μέσα από τα ποτάμια. Το δείχνει ωραία ένας επόμενος χάρτης που θα σας δείξω εδώ. Είναι αυτός εδώ ο χάρτης, που μας δείχνει με καθαρότητα την αγγλική και τη γαλλική παρουσία πλέον. Τα κίτρινα είναι τα σημεία που εγκαταστάθηκε η Γαλλία, και κοιτάξτε πώς κινείται παρακολουθώντας τον Μισισσιπή (Mississippi). Και να και η αποικία την οποία έκανε στη Λουιζιάνα (Louisiana).

Οι Γάλλοι κινήθηκαν προς αυτές τις κατευθύνσεις, διότι είχαν δει τη Βόρεια Αμερική σαν χρήσιμη περιοχή για το γουινεμπόριο. Επειδή όταν βρέθηκαν [εκεί], βρέθηκαν στα βόρεια σημεία, είδαν ζώα με πολύ παχύ τρίχωμα και θεώρησαν ότι για το εμπόριό τους αυτό είναι το χρήσιμο. Το παράξενο είναι ότι οι Άγγλοι εγκαταστάθηκαν στις ανατολικές ακτές ως γεωργοί, δηλαδή με τον στόχο να εγκατασταθούν και να αξιοποιήσουν τη γη και να γίνουν ντόπιοι. Αυτό έχει σημασία. Αφήστε δε ότι τα άτομα τα οποία μετακινούνταν από την Αγγλία προς τις ακτές —όπως είπαμε— ήταν απλοί άνθρωποι, λαϊκοί άνθρωποι, πολλοί απ' αυτούς ήταν αγρότες που είχαν χάσει τη δουλειά τους, άρα ήξεραν να καλλιεργούν και βρήκαν κατάλληλο έδαφος για γεωργία. Βρήκαν και υπέροχα δάση (ξυλεία δηλαδή) αλλά και κατάλληλο έδαφος και άρχισαν να καλλιεργούν — όχι με ευκολία, γιατί έπρεπε να δούνε ποια προϊόντα, ποια φυτά [ευδοκούν]. Πήραν ιδέες από τους γεωργούς τους ντόπιους που υπήρχαν στα νοτιότερα (όπως είπαμε [νοτιότερα ήταν] ζώνη γεωργίας), μάθανε να καλλιεργούν καλαμπόκι και διάφορα άλλα τοπικά [φυτά], αλλά σιγά σιγά εναρμόνισαν προϊόντα και ήσαν προκομμένοι.

Εδώ βλέπουμε το ότι οι Άγγλοι ξεκίνησαν κατακτώντας ακτή ακτή και δημιουργώντας αποικίες. Και εδώ ήθελα να σας δείξω: να και η Βιρτζίνια (Virginia) —που σας έλεγα— από τις πρώτες περιοχές που αποικίστηκαν, η Μασαχουσέτη (Massachusetts). Είναι περιοχές όπου οι Άγγλοι έδωσαν την παρουσία τους και —όπως σας είπα— πολλοί από αυτούς που

---

¹ Οι Βίκινγκς έφτασαν στις Α. ακτές του Καναδά περί το 1000 μ.Χ.

εγκαθίσταντο ήταν προτεστάντες, καλβινιστές — έχει σημασία αυτό. Διάφορες παράξενες ομάδες. Γι' αυτό και οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής αυτό το έχουν κληρονομήσει. Διότι έρχονταν κι έρχονταν κι έρχονταν κι άλλοι κι άλλοι κι άλλοι παράξενοι —τέλος πάντων—, εργατικότεροι όμως και ηθικοί (με τις δικές τους ηθικές) άνθρωποι. Το λέω αυτό διότι υπάρχει μία εντύπωση ότι η Αγγλία αποίκισε αυτές τις περιοχές με εγκληματίες, ότι τις μετέτρεψε σε μακρινή φυλακή. Όχι ότι δεν δημιουργήθηκαν και φυλακές. Εδώ έγιναν κανονικές κοινωνίες και είχαν και φυλακές. Αλλά δεν έστελνε εδώ εγκληματίες. Ισχύει για την Αυστραλία αυτό: όταν η Αγγλία αξιοποίησε αποικιστικά την Αυστραλία, τη μετέτρεψε σε μακρινή φυλακή της Αγγλίας· δηλαδή εκεί έστελνε, από τις φυλακές της, φυλακισμένους. Βέβαια πολλοί μπορεί να μην ήταν ποινικοί· έστελνε και ποινικούς, αλλά...

Εδώ βλέπουμε μία εγκατάσταση Άγγλων αποίκων στα παράλια της Βόρειας Αμερικής: με περίφραξη —ξύλινη περίφραξη— οχυρό, όλα από ξύλο γιατί βρήκαν πολλά δάση και δέντρα, στάνη για τα πρόβατά τους, στάβλο για τα βόδια τους (ζώα τα οποία δεν υπήρχαν εδώ), χοίροι (χοιροτροφεία) — οι χοίροι ήταν άγνωστοι.

Και βέβαια εδώ μας δείχνει και έναν καταυλισμό Ινδιάνων. Οι Ινδιάνοι είπαμε ότι ήταν λίγοι και οι άνθρωποι βρίσκονταν σε εποχή πολύ απομακρυσμένη πολιτισμού. Ήταν σε Εποχή του Λίθου και εδώ άρχισαν να φτάνουν άνθρωποι που ήταν σε προχωρημένη εποχή της γεωργίας και λίγο αργότερα θα έμπαιναν και στη Βιομηχανική Επανάσταση.

Όμως ήταν σκληροτράχηλοι, μπορεί να ήταν λίγοι, αλλά ήταν σκληροτράχηλοι. Άνθρωποι περήφανοι και γενναίοι, οι οποίοι είδαν κι αυτοί τα άλογα, γιατί ερχόμενοι εδώ οι άποικοι έφεραν και άλογα, έφεραν και τα ζώα τα οποία ήξεραν ότι τους είναι χρήσιμα, και γρήγορα οι Ινδιάνοι της Βόρειας Αμερικής εξοικειώθηκαν με τα άλογα, έμαθαν να τα καβαλούν κι έγιναν πολύ καλοί ιππείς. Κι επίσης αργότερα έμαθαν και τα πυροβόλα όπλα. Και μπορεί να ήταν λίγοι —οι Άγγλοι βέβαια δεν υπήρχε περίπτωση θα τους εξόντωναν, όπως και οι Γάλλοι θα νικούσαν— αλλά τα βρήκαν σκούρα οι Άγγλοι από αυτή την πλευρά, γιατί ήταν πιο προϋδασμένοι, πιο έτοιμοι να υπερασπίσουν τα εδάφη τους και ας ήταν νομάδες και λίγοι.

Αυτή η πλευρά της εγκατάστασης των Άγγλων θα συνοδευτεί με μία άλλη πραγματικότητα.

Οι Άγγλοι έρχονται ως γεωργοί και προχωρούν από τα ανατολικά, όλο και δυτικότερα, δηλαδή προχωρούν και εξερευνούν, προχωρούν και εξερευνούν κι έρχονται κι άλλες ομάδες και μπαίνουν εσωτερικότερα και εγκαθίστανται κι άλλες ομάδες που μπαίνουν εσωτερικότερα. Άλλες απ' αυτές που εγκαθίστανται ψάχνουν να δουν, αν υπάρχει τίποτα... Δεν ήξεραν τον χάρτη, δεν ήξεραν τι υπάρχει, πήγαιναν στα τυφλά, κινούνταν απ' τα ανατολικά προς τα δυτικά. Κι όσο κινούνταν [έβρισκαν] κι άλλη γη, κι άλλη γη, κι άλλη γη. Βρήκαν ποικιλίες γαιών·, δεν ήταν όλες σαν αυτές που βρήκαν εδώ στα ανατολικά παράλια, που είναι γεμάτες δάση στα βορειότερα εδώ σημεία και στα νοτιότερα είναι θερμότερα και τροπικά. Όσο έμπαιναν στα εσωτερικά, βρισκανε ηπειρωτικό κλίμα, περιοχές σαν στέπες, υπέροχα δάση, ξανά περιοχές ερήμου, και, κάποια στιγμή, έφτασαν μετά από πολύ διάστημα χρονικό στον Ειρηνικό ωκεανό. Γενικά το σύνθημα ήταν: Go West, κινήσου δυτικά.

Οι Γάλλοι απ' την πλευρά τους βρίσκονταν στα βόρεια και είχαν κινηθεί, διά του ποταμού και των λιμνών, εγκάρσια στην ήπειρο αυτή. Τι επρόκειτο να συμβεί σ' αυτούς τους δύο ανταγωνιστικούς λαούς; Πόλεμος. Θα γίνει πόλεμος. Θα συγκρουστούν Άγγλοι με Γάλλους. Και ποιος θα νικήσει; Οι Άγγλοι.

Η σύγκρουση Άγγλων και Γάλλων στη Βόρεια Αμερική θα γίνει στο τέλος της δεκαετίας του 1750 και αρχές του 1760, στα πλαίσια του Επταετούς Πολέμου¹ στην Ευρώπη, που κι εκεί συγκρούονται Άγγλοι και Γάλλοι. Κι επίσης την ίδια εποχή Άγγλοι και Γάλλοι συγκρούονται και στην Ινδία. Δηλαδή αυτές οι δύο δυνάμεις είναι αδυσώπητες η μία με την άλλη για τον έλεγχο του κόσμου.

Θα το πετύχει η Αγγλία. Σ' όλες τις συγκρούσεις θα νικήσει η Αγγλία, και σ' αυτή την αδυσώπητη σύγκρουση μεταξύ Αγγλίας και Γαλλίας, νικητής θα βγει η Αγγλία, και έτσι οι Γάλλοι θα αναγκαστούν να περιοριστούν στα βορειότερά τους εδάφη. Θα χάσουν δηλαδή την κεντρική τους παρουσία· σήμερα εξακολουθεί η Γαλλία να έχει παρουσία στα βόρεια εδάφη. Είναι Καναδάς πλέον, έχει δημιουργηθεί η χώρα του Καναδά εδώ πέρα, ανεξάρτητη χώρα, όμως αυτό το κομμάτι του Καναδά λέγεται Κεμπέκ (Quebec) μέχρι σήμερα και στο Κεμπέκ ομιλείται η γαλλική γλώσσα. Δηλαδή από αυτό το έπος της γαλλικής παρουσίας για 200 χρόνια τουλάχιστον (την προσπάθεια δηλαδή των Γάλλων να διεκδικήσουν αυτές τις περιοχές) παρέμεινε μια ισχυρή γαλλική παρουσία, πολιτιστική γαλλική παρουσία και βιολογική, μέχρι σήμερα. Μάλιστα στο Κεμπέκ έχουν γίνει δύο δημοψηφίσματα για την αποκοπή του Κεμπέκ από τον υπόλοιπο Καναδά και τη δημιουργία ανεξάρτητου Κεμπέκ. Αν ποτέ πετύχει ένα τέτοιο δημοψήφισμα, το τελευταίο δημοψήφισμα απέτυχε με 1% διαφορά. Αν λοιπόν ποτέ γίνει ένα δημοψήφισμα επόμενο ας πούμε, και πετύχει η μερίδα των ζητούντων ανεξαρτησία του Κεμπέκ, τότε θα δημιουργηθεί εκεί μία χώρα η οποία θα είναι πολύ μεγαλύτερη της Γαλλίας, θα είναι η μεγαλύτερη γαλλόφωνη χώρα. Εν πάση περιπτώσει, σήμερα ο Καναδάς είναι αγγλόφωνος, αλλά αυτή του η μεγάλη επαρχία του Κεμπέκ είναι γαλλόφωνη.

Ένα χαριτωμένο στοιχείο αυτής της σύγκρουσης της αδυσώπητης μεταξύ Άγγλων και Γάλλων για τον έλεγχο της Βόρειας Αμερικής είναι

(αυτό δεν είναι χαριτωμένο, είναι βαρύ), ότι Άγγλοι και Γάλλοι πολεμούσαν ο ένας τον άλλον με σύμμαχες φυλές. Ντόπιες φυλές είχαν ταχθεί άλλες με τους Άγγλους κι άλλες με τους

---

¹ Ο Επταετής Πόλεμος διήρκεσε 1754-1763.

Γάλλους. Αν έχετε δει ή έχετε διαβάσει τον Τελευταίο των Μοϊκανών, αυτό ακριβώς δείχνει: τις μάχες, τη σύγκρουση Άγγλων και Γάλλων και τις σύμμαχες φυλές.

Και εδώ είναι κάτι πραγματικά χαριτωμένο: η Γαλλία έδινε μεγάλη έμφαση σ' αυτή τη σύγκρουση στη Βόρεια Αμερική και στην προσπάθειά της αυτή — ανάμεσα στα άλλα, εκτός από πολεμοφόδια και ό,τι έστελνε στον στρατό της εκεί— έστελνε και πόρνες από τη Γαλλία για να ανεβεί το ηθικό του στρατού. Κι εδώ είναι μια απεικόνιση Γαλλίδων πορνών που επιβιβάζονται στα πλοία, για να κατευθυνθούν στη Βόρεια Αμερική.

Τώρα, οι κοπέλες ή κάναν πολύ καλή δουλειά και εξαντλήθηκαν οι Γάλλοι στρατιώτες και δεν νίκησαν ή δεν κάνανε καλή δουλειά και ηττήθηκαν οι Γάλλοι στρατιώτες. Πάντως δεν τα κατάφερε η Γαλλία να νικήσει αυτό τον πόλεμο κι έτσι μετά το 1760, η Αγγλία έχει ανοιχτό τον δρόμο για να ελέγξει την κεντρική ζώνη της Βόρειας Αμερικής.

V8.2.3 Η Αμερικανική Επανάσταση (14')

<https://youtu.be/hb50IZMGv8M>

απομαγνητοφώνηση elenf & LEMONIA9 / αντιπαραβολή LEMONIA9 & ASIMENIA

Βρισκόμαστε στο 1763 μ.Χ., οι Άγγλοι έχουν νικήσει τους Γάλλους και έχουν ήδη προχωρήσει προς τα κεντρικότερα· δεν έχουν ακόμα φτάσει —σ' αυτή τη φάση— στον Ειρηνικό ωκεανό. Αλλά αυτές οι αποικίες που είναι Άγγλοι μόνο ...

Λέμε ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής αποτελούνται απ' όλη τη Γη. Δεν είναι ακριβές· είναι ακριβές και δεν είναι ακριβές. Η Βόρεια Αμερική εποίκιστηκε από Άγγλους. Για τους πρώτους αιώνες Άγγλοι πήγαιναν εκεί και εγκαθίσταντο σε συντριπτική πλειοψηφία. Αυτή η μεγάλη μετακίνηση πληθυσμών προς τη Βόρεια Αμερική έγινε στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα και μετά, δηλαδή πρόσφατα, μετά το 1880 μ.Χ. Τα πρώτα 200-300 χρόνια οι άνθρωποι που μετακινούνταν ήταν Άγγλοι, άντε και τίποτα Γερμανοί προτεστάντες οι οποίοι έφευγαν κι εκείνοι απ' τη Γερμανία και πήγαιναν [εκεί] και εγκαθίσταντο. Γενικά ήταν προτεστάντες και κυρίως Άγγλοι.

Επομένως, εδώ έχουμε ένα παράρτημα της Αγγλίας, οι άποικοι εδώ είναι παράρτημα της Αγγλίας, αλλά η Αγγλία τους μεταχειρίζεται σαν μακρινή περιοχή απόσπασης φόρων. Οι άνθρωποι αυτοί είναι άνθρωποι οι οποίοι έχουν μπει στη φωτιά, μακριά από τη χώρα τους έχουν πετύχει να δημιουργήσουν μια οικονομία με την οποία να συντηρούνται. Συγκρούονται με τους Ινδιάνους, έχουν την αίσθηση ότι "εγώ αξίζω, δεν είμαι για να μ' έχεις εδώ πέρα μακριά και το μόνο που να μου κάνεις είναι να μου ζητάς φόρους χωρίς να μου προσφέρεις άλλα". Υπάρχει μια δυσαρέσκεια απέναντι στη μαμά Αγγλία απ' αυτούς τους αποίκους, οι οποίοι λίγο μετά από το τέλος του κύκλου των πολέμων μεταξύ Αγγλίας και

Γαλλίας κάνουν επανάσταση εναντίον της μάνας τους.

Το 1775 μ.Χ., δηλαδή 12 χρόνια αργότερα, θα γίνει η περίφημη Αμερικανική Επανάσταση. Αυτοί οι άποικοι θα αρνηθούν να πληρώσουν τους φόρους που τους στέλνει η μαμά Αγγλία, η Αγγλία θα αντιδράσει έντονα, θα στείλει στρατεύματα κι εκείνοι θα συγκρουστούν μαζί τους. Είναι κατά κάποιον τρόπο ένας εμφύλιος πόλεμος —θα 'λεγε κανείς— αυτή η Αμερικανική Επανάσταση, που όμως θα ολοκληρωθεί με τη δημιουργία ενός κράτους που πλέον θα έχει ξεχωριστή αίσθηση ταυτότητας και θα θεωρεί τον εαυτό του ότι "κάποτε είχα καταγωγή αγγλική, αλλά τώρα είμαι εδώ, είμαι αυτής της γης κάτοικος".

Αυτή η επανάσταση, η Αμερικανική Επανάσταση, έχει πάρα πολύ ενδιαφέροντα χαρακτηριστικά, διότι αυτοί οι Άγγλοι που πολεμάνε τη μαμά Αγγλία είναι ως επί το πλείστον προτεστάντες —έτσι κι αλλιώς κι η μαμά Αγγλία είναι προτεστάντισσα—, αλλά ανάμεσά τους είναι πολλοί καλβινιστές, που δεν σηκώνουν μύγα στο σπαθί τους και που έχουν διάφορες απόψεις για τα πράγματα και μερακλώνονται όταν συγκρούονται με εξουσίες. Εξ αυτού βρέθηκαν πολεμικότατοι απέναντι στην Αγγλία και από ποιους βρήκαν βοήθεια; Από τους Γάλλους.

Η Γαλλία είχε ηττηθεί το 1763 μ.Χ. Ο Γάλλος βασιλιάς έφερνε βαρέως αυτή την ήττα του. Μόλις άκουσε, 12 χρόνια μετά, ότι οι Άγγλοι άποικοι πολεμούν ενάντια στην Αγγλία, σκέφτηκε ότι είναι ευκαιρία να χτυπήσει την Αγγλία προσεταιριζόμενος τους επαναστάτες. Έτσι, έστειλε στρατεύματα στην Αμερικανική Επανάσταση, στους Άγγλους επαναστάτες που πολεμούσαν εναντίον της μητέρας Αγγλίας.

Μάλιστα, έχει ενδιαφέρον ότι, επειδή αυτή η αποστολή του ήταν πολυέξοδη, αύξησε κατά πολύ τη φορολογία στη χώρα του και είναι μια από τις αιτίες της έκρηξης της Γαλλικής Επανάστασης το 1789 μ.Χ. — γιατί είμαστε κοντά.

Η Αμερικανική Επανάσταση ξεκινά το 1775 μ.Χ. και τελειώνει το 1783 μ.Χ. και σε αυτή μετέχει ένας μεγάλος αριθμός Γάλλων στρατιωτών με αρχηγό τον Λαφαγιέτ (Lafayette).

Έχει ενδιαφέρον αυτό, διότι αυτό που έπαθε ο Γάλλος βασιλιάς βοηθώντας τους Αμερικανούς επαναστάτες είναι [απρόσμενο]. Δεν πέτυχε κάτι διπλωματικά σοβαρό — αυτό που έλπιζε εκείνος. Εκείνο το οποίο του συνέβη είναι να φορτώσει με φόρους τη χώρα του

και να υποστεί αργότερα αυτά που υπέστη με τη Γαλλική Επανάσταση. Δεν ήταν βέβαια ο μόνος λόγος, αλλά ήταν μέσα στις αιτίες που ετοίμασαν τη μεγάλη Γαλλική Επανάσταση το 1789 μ.Χ.

Κάτι άλλο που συνέβη στον Γάλλο βασιλέα είναι ότι οι Γάλλοι στρατιώτες που ήρθαν να συμπολεμήσουν με τους Αμερικανούς, βρέθηκαν μπροστά σε έναν πόλεμο που δεν ήταν μόνο πόλεμος στρατιωτικός. Εμπειριείχε πολλή ιδεολογία, διότι αυτοί οι καλβινιστές προτεστάντες που πολεμούσαν εναντίον της Αγγλίας το συνέλαβαν όλο αυτό σαν κοινωνική επανάσταση, όχι μόνο σαν στρατιωτική επανάσταση, και συνέταξαν καταπληκτικά επαναστατικά κείμενα.

Εδώ βλέπουμε μια εικόνα με τον στρατηγό Τζορτζ Ουάσινγκτον (George Washington) και τον Λαφαγιέτ στη διάρκεια της δράσης για την Αμερικανική Επανάσταση στα εδάφη της Αμερικής.

Μάλιστα, πρέπει να πούμε σ' αυτό το σημείο ότι, μετά από πολλά χρόνια, η Γαλλία στον 19ο αιώνα, για να θυμίζει στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής —που πια είχαν γίνει μεγάλη δύναμη στον 19ο αιώνα— ότι τις βοήθησαν για την ελευθερία τους, τους χάρισαν το περίφημο Άγαλμα της Ελευθερίας, το οποίο δημιουργήθηκε στη Γαλλία (αυτό το τεράστιο άγαλμα) στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα. Μάλιστα επιστατούσε στην κατασκευή του ο Άιφελ, αυτός ο μεγάλος Γάλλος μηχανικός, και έφτασε στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής τεμαχισμένο —γιατί ήταν τεράστιο άγαλμα— και στήθηκε και οξυγονοκολλήθηκε για να γίνει όπως ξέρετε. Αυτό το Άγαλμα της Ελευθερίας σχετίζεται με το γεγονός της αποστολής Γάλλων στρατιωτών και στρατού για τη βοήθεια της Αμερικανικής Επανάστασης.

Η Αμερικανική Επανάσταση ήταν πάρα πολύ ζωντανό γεγονός ιδεολογικά, πολιτικά, στρατιωτικά. Εδώ βλέπουμε μία αφίσα των Αμερικανών επαναστατών: "Join, or Die". Απευθύνονται στις διάφορες πολιτείες, ας πούμε (New Jersey, New York, Virginia, South Carolina, North Carolina), που είναι αυτές οι πολιτείες που σας είχα δείξει στον προηγούμενο χάρτη της ανατολικής [Αμερικής] προς το κέντρο. Και τι εννοεί αυτή η αφίσα; Καλούνται όλοι να ενωθούν, γιατί αν δεν ενωθούμε στη μάχη εναντίον της Αγγλίας θα πεθάνουμε — είναι μία αφίσα της Αμερικανικής Επανάστασης.

Η Αμερικανική Επανάσταση αποδείχτηκε νικηφόρα. Το 1783 μ.Χ. πλέον ολοκληρώνεται αυτός ο κύκλος, και όχι απλώς ολοκληρώνεται, αλλά συνδυάζεται με ένα εξαιρετικό Σύνταγμα — που συνεγράφη από τους πατέρες του αμερικανικού έθνους: τον Μπέντζαμιν Φράνκλιν (τον Βενιαμίν Φραγκλίνο), τον Θωμά Τζέφερσον (Thomas Jefferson), τον Τζον Άνταμς (John

Adams) κ.λπ.— το Σύνταγμα των Ηνωμένων Πολιτειών που είναι ο τρόπος σύλληψης της οργάνωσης της δημοκρατίας αυτής.

Μια μεγάλη δημοκρατία δημιουργείται στον κόσμο το 1783 μ.Χ., η οποία μάλιστα είναι και ομοσπονδιακή, δηλαδή έχει πολιτείες που η κάθε μία πολιτεία έχει τους δικούς της νόμους και εκλέγει τους δικούς της εκπροσώπους και όλοι μαζί στέλνουν εκπροσώπους στην κεντρική κυβέρνηση και δημιουργείται αυτή η καινούρια μεγάλη δημοκρατία στον κόσμο, της οποίας η γέννηση συνοδεύτηκε με λαμπρά κείμενα τα οποία επηρέασαν πάρα πολύ τη Γαλλική Επανάσταση και τους Γάλλους στρατιώτες που μετέχουν στην Αμερικανική Επανάσταση. Όταν γύρισαν στην πατρίδα τους —γύρισαν στην πατρίδα τους το 1783 μ.Χ. που τελείωσε η Αμερικανική Επανάσταση— το 1789 μ.Χ. ξεκίνησε η Γαλλική Επανάσταση, δηλαδή έξι χρόνια αργότερα ξεκινά η Γαλλική Επανάσταση και, καθόλου τυχαία, ανάμεσα στους αρχηγούς της Γαλλικής Επανάστασης είναι στελέχη του στρατού που είχαν πολεμήσει μαζί με τους Αμερικανούς επαναστάτες και είχαν ακούσει κείμενα σαν το παρακάτω:

"Θεωρούμε αυταπόδεικτες τις αλήθειες πως όλοι οι άνθρωποι δημιουργήθηκαν ίσοι και πως δόθηκαν σ' αυτούς απ' τον Δημιουργό δικαιώματα, μεταξύ των οποίων είναι: η ζωή, η ελευθερία και η επιδίωξη της ευδαιμονίας." Αυτό, το ότι είναι δικαίωμα του ανθρώπου να επιδιώκει την ευδαιμονία και την ελευθερία, είναι το μεγάλο διακύβευμα των επαναστάσεων του 18ου αιώνα και της Γαλλικής Επανάστασης που ακολουθεί. *"Πως για την εξασφάλιση των δικαιωμάτων αυτών, οι άνθρωποι εγκαθιστούν κυβερνήσεις, η νόμιμη εξουσία των οποίων απορρέει από τη συγκατάθεση των κυβερνωμένων."* — κείμενο καταπληκτικό, πρωτοπόρο! Έχουν δικαίωμα οι άνθρωποι να διορίζουν αυτούς που θέλουν να τους κυβερνούν και τότε είναι νόμιμη [η εξουσία]. *"Πως οποτεδήποτε η μορφή της διακυβέρνησης καθίσταται επιζήμια, είναι δικαίωμα του λαού να τη μεταβάλλει ή να την καταργεί και να εγκαθιστά νέα μορφή διακυβέρνησης."* Αυτό είναι κείμενο που υπεγράφη την περίφημη 4η Ιουλίου του 1776 μ.Χ., περίπου με την έκρηξη της Αμερικανικής Επανάστασης. Η 4η Ιουλίου, όπως γνωρίζετε, γιορτάζεται στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής ως η Ημέρα της Ανεξαρτησίας.

Άρα, το 1783 μ.Χ. μία χώρα, παράρτημα της Αγγλίας, κάνει τη δεύτερη μεγάλη επανάσταση. Είναι η Αμερικανική Επανάσταση και πάει παραπέρα την Αγγλική Επανάσταση με τα κείμενα τα οποία παρήγαγε και την έννοια της ελευθερίας και της δημοκρατίας την οποία συνέλαβε. Παιδί της Αμερικανικής Επανάστασης θα είναι η Γαλλική Επανάσταση που πρόκειται να γίνει το 1789 μ.Χ.

Άρα, οι δύο πρώτες μεγάλες επαναστάσεις της Ευρώπης —και να μην πούμε και του κόσμου σ' αυτή την κατεύθυνση, γιατί έχουν αυτή την πληρότητα της Νέας Εποχής— είναι αγγλική η πρώτη (το 1642 μ.Χ.), αμερικανική η δεύτερη (το 1775 μ.Χ.) —και οι δύο αγγλικές δηλαδή στην πραγματικότητα, αγγλοσαξονικές— και βέβαια πάντα υπάρχει η Ολλανδία, που για λόγους εντιμότητας πρέπει να την αναφέρουμε, γιατί είχε πρωτοπορήσει, αλλά είχε τις δικές της κλίμακες.

Άρα, ο προτεσταντισμός έπαιξε ρόλο οπωσδήποτε σε αυτές τις εξελίξεις, και η Αγγλία δημιούργησε στην άλλη άκρη του Ατλαντικού, στον βορρά του Ατλαντικού, ένα της παράρτημα, που ήταν πρώτα πρώτα οι άποικοί της και μετά οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και ο Καναδάς, που είναι παιδιά της Αγγλίας. Μπορεί διοικητικά να μην τα έλεγχε —αν και ο

Καναδάς είναι τμήμα της Κοινοπολιτείας—, αλλά δεν παύει να είναι η καρδιά της Βορείου Αμερικής αγγλική (αγγλοσαξονική¹) και προτεσταντική.

Και επομένως η Αγγλία μετέφερε τον προτεσταντισμό της και τη γλώσσα της στη Βόρεια Αμερική. Η Ισπανία μετέφερε τη γλώσσα της και τον καθολικισμό της στη Νότια και Κεντρική Αμερική και η Αγγλία τη γλώσσα της και τον προτεσταντισμό της στη Βόρεια Αμερική.

V8.2.4 Η Αυστραλία γίνεται και αυτή προέκταση της Αγγλίας (16')

<https://youtu.be/3rJur2Us2CQ>

απομαγνητοφώνηση Evaggelia5 / αντιπαραβολή Asimenia

Αναφερθήκαμε στην επέκταση του προτεσταντισμού, μέσω της Αγγλίας, η οποία από τον 16ο αιώνα και μετά, εξελίσσεται, ενδυναμώνεται ως χώρα, και σταδιακά, τον 17ο, 18ο, 19ο αιώνα θα γίνει η μεγαλύτερη δύναμη στον κόσμο.

Μέσα στις διαδικασίες αυτές, η Αγγλία —κοιτάξτε στον χάρτη—, ένα αναλογικά μικρό κράτος της Ευρώπης, θα επεκταθεί, με εγκατάσταση Άγγλων στις ανατολικές αρχικά ακτές της Βόρειας Αμερικής, που σταδιακά θα καταλάβουν όλο το κεντρικό τμήμα της Βόρειας Αμερικής και θα επεκταθούν και στα βορειότερα, αν και οι Γάλλοι —σας θυμίζω— προηγήθηκαν και κινήθηκαν κι εκείνοι και είχαν κι εκείνοι την παρουσία τους.

Πάντως το αποτέλεσμα ήταν, μέσα στους αιώνες που ακολούθησαν, από το Μεξικό χοντρικά (το σημερινό περίπου Μεξικό) και πάνω, αρκετά πιο ψηλά από το Μεξικό το σημερινό —γιατί στη δεκαετία του 1840 οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής κατέκτησαν το 40% του εδάφους του Μεξικού, το οποίο και ενσωμάτωσαν στη χώρα τους—, δηλαδή η τότε παρουσία των αποίκων των Ηνωμένων Πολιτειών ήταν περίπου από το σημείο που δείχνω και βορειότερα. Πάντως η Βόρεια Αμερική μετατράπηκε σε *προέκταση* της Αγγλίας, του αγγλικού πολιτισμού, του αγγλοσαξονικού πολιτισμού, και βέβαια του προτεσταντισμού.

Η Αγγλία όμως δεν έμεινε σε αυτό. Διότι καθώς μετά τον 15ο αιώνα οι Ευρωπαίοι κάνουν ταξίδια γύρω από την Αφρική (πρώτοι οι Πορτογάλοι περνούν γύρω απ' την Αφρική, φτάνουν στην Ινδία, κινούνται μέχρι την Κίνα και την Ιαπωνία, ακολουθούν οι Ολλανδοί, οι Γάλλοι, οι Άγγλοι), οι Άγγλοι θα έχουν, μέσα στις εξελίξεις των πραγμάτων, άλλη μία μεταφορά του εαυτού τους —είναι αποικίες, αλλά με την έννοια της μεταφοράς του εαυτού τους— σε μία ακόμη ήπειρο: την Αυστραλία.

Τι συνέβη με την Αυστραλία; Η Αυστραλία —θυμίζω από τις πρώτες μας ενότητες [του προηγούμενου κύκλου μαθημάτων]— κατοικήθηκε από πληθυσμούς οι οποίοι ήρθαν, μέσω Ινδονησίας, γύρω στο 30.000-40.000 π.Χ. και εγκατεστάθηκαν εδώ. Είναι οι λεγόμενοι Αβορίγινες, οι οποίοι και ζούσαν μια ζωή δικιά τους, στημένη στις πραγματικότητες αυτής της ηπείρου, όταν παρουσιάστηκαν οι Ευρωπαίοι.

Ποιοι Ευρωπαίοι παρουσιάστηκαν πρώτοι σε αυτήν την ήπειρο; Οι Ολλανδοί. Το 1606 μ.Χ. πρώτοι ήρθαν Ολλανδοί εδώ ναυτικοί, σε αυτές εδώ τις περιοχές της Αυστραλίας, δηλαδή τις

---

¹ Όπως λέγεται, στις ΗΠΑ για να επιτύχεις πρέπει να είσαι WASP (White-Anglo Saxon-Protestant = λευκός, αγγλοσάξονας, προτεστάντης).

δυτικές περιοχές της Αυστραλίας, και οι Ολλανδοί με αλληπάλληλα ταξίδια τους έκαναν εξερευνήσεις στις δυτικές πλευρές, κάποιοι δε εξαιρετικοί τους ναυτικοί έκαναν ταξίδια και νοτιότερα. Ένας απ' αυτούς, ο Τάσμαν (Abel Janszoon Tasman), έφτασε και στο νησί που ονομάζεται Τασμανία και έκανε κάποιες εξερευνήσεις σε σημεία της ηπείρου. Δεν είχαν καταλάβει και οι Ολλανδοί ακριβώς τι έχουν βρει, δεν έγινε κατανοητό ότι πρόκειται για ήπειρο, κατάλαβαν όμως ότι είναι κάποια σημαντική γη, την οποία και ονόμασαν στον 17ο αιώνα — η Αυστραλία ονομαζόταν στους χάρτες— "Νέα Ολλανδία", επειδή οι Ολλανδοί εκεί πέρα είχαν παρουσία. Όμως οι Ολλανδοί βρέθηκαν στο δυτικό τμήμα της Αυστραλίας. (Η Αυστραλία είναι η πιο άνυδρη ήπειρος του κόσμου· το ανατολικό της τμήμα είναι δασωμένο, είναι τροπικό, έχει νερά και δάση, ενώ αντιθέτως προς τα δυτικά αρχίζει και αναπτύσσεται μία αδυσώπητη έρημος. Η Αυστραλία είναι η πιο δηλητηριώδης ήπειρος στον κόσμο, έχει τα περισσότερα δηλητηριώδη είδη [ζώων]). Έτσι, οι Ολλανδοί βρέθηκαν σε σημεία όχι τόσο ελκυστικά της ηπείρου και δεν της έδωσαν τόση μεγάλη σημασία ούτως ώστε να δημιουργήσουν αποικισμούς εκεί σταθερούς.

Αντιθέτως, εκείνοι οι οποίοι έπαιξαν ρόλο στα πράγματα της Αυστραλίας ήταν οι Άγγλοι. Και μάλιστα, εκείνος που έπαιξε μεγαλύτερο ρόλο είναι ένας ναύαρχος, ένας υπέροχος ναυτικός, εξαιρετικός ναυτικός της εποχής, απ' όλους θαυμαζόταν η ναυτοσύνη του, ο Κουκ (James Cook) — του οποίου εδώ και έχουμε την αποτύπωση. Ο Κουκ θεωρούνταν εξαιρετικός ναυτικός, και στην πατρίδα του ήταν αναγνωρισμένος, και εκεί γύρω στο 1770 μ.Χ. η Βασιλική Ακαδημία του Λονδίνου τον κάλεσε για μια αποστολή. Τι είχε συμβεί: Η Βασιλική Ακαδημία του Λονδίνου, στο β' μισό του 18ου αιώνα που βρισκόμαστε, έχει μία εντύπωση: επειδή πλέον, λόγω των εξερευνήσεων των Ευρωπαίων —που είχαν ξεκινήσει τον 15ο αιώνα—, στον 18ο αιώνα πλέον ήταν ο χάρτης του κόσμου αρκετά πλήρης, η Βασιλική Ακαδημία είχε παρατηρήσει ότι το βόρειο ημισφαίριο της Γης έχει πολλή γη, ενώ το νότιο ημισφαίριο έχει πολλή θάλασσα. Θεώρησαν λοιπόν ότι επειδή η Γη είναι στρογγυλή και κινείται, θα πρέπει να υπάρχει μία ήπειρος που δεν έχει ανακαλυφθεί ακόμη στον νότο, για

να ισορροπεί το βάρος του βόρειου τμήματος της Γης. Έτσι, έστειλε σε αποστολή τον Κουκ για να καταγράψει κάποια φαινόμενα στην Ταϊτή, μέσα στον Ειρηνικό Ωκεανό, και μετά — του είπε— από την Ταϊτή να κινηθεί προς τον Νότο και να βρει αυτή την ήπειρο.

Ο Κουκ κινήθηκε προς τις περιοχές, ακολουθώντας αυτές τις επιθυμίες, κατέληξε ότι δεν υπάρχει ήπειρος —και είχε δίκιο σ' αυτό—, αλλά εκείνο το οποίο είδε και μελέτησε και έφτασε και το διέσχισε, είναι τα νησιά της Νέας Ζηλανδίας (έφτασε το καράβι του εδώ, στην περιοχή της Νέας Ζηλανδίας), και έφτασε με το καράβι του και στις ανατολικές ακτές της Αυστραλίας, οι οποίες είναι —όπως είπαμε— ελκυστικές, με δάση και τροπικές περιοχές. Έτσι, φτάνοντας εδώ, ο Κουκ είχε να μεταφέρει πίσω στην Αγγλία θαυμάσια νέα: ότι είναι μια αξιόλογη περιοχή και η Νέα Ζηλανδία, με ωραιότατες δυνατότητες γεωργίας και οικονομικής ανάπτυξης.

Στη Νέα Ζηλανδία ο Κουκ —και οι Άγγλοι— συνάντησαν έναν λαό οι οποίοι λέγονται Μαορί, έναν λαό ο οποίος είχε κατοικήσει τη Νέα Ζηλανδία πρόσφατα. Η Νέα Ζηλανδία είχε κατοικηθεί περίπου 700 χρόνια πριν την έλευση του Κουκ — και λιγότερο από 700 χρόνια πριν την έλευση του Κουκ. Οι Μαορί βέβαια ήταν εκεί πριν τους Ευρωπαίους, ήταν ένας λαός πολεμικός και σκληροτράχηλος, και με αυτούς οι Άγγλοι είχαν δυσκολίες. Τελικά φυσικά η Νέα Ζηλανδία γέμισε Άγγλους αποίκους και είναι και μέχρι σήμερα μια αγγλοσαξονική χώρα προέκταση της Αγγλίας, και ας έχουν εγκατασταθεί και άτομα από άλλες περιοχές.

Στην Αυστραλία, τώρα, ο Κουκ όταν έφτασε, όπως και οι Άγγλοι που ήρθαν μετά, συνάντησαν τους ντόπιους πληθυσμούς, τους Αβορίγινες, που αναφέραμε και σ' άλλο σημείο. (Να μια εικόνα Αβορίγινων της περιοχής αυτής, της Αυστραλίας και της Τασμανίας). Οι Αβορίγινες ήταν χαμένοι από χέρι σ' αυτή την ιστορία, διότι στην Αυστραλία... Πρώτα πρώτα η Αυστραλία είναι μια μεγάλη ήπειρος, αλλά σε όλη αυτή την ήπειρο υπολογίζεται ότι θα πρέπει να κατοικούσαν το λιγότερο 300.000 Αβορίγινες, το περισσότερο 800.000 Αβορίγινες —[αυτές είναι] οι εκτιμήσεις δηλαδή— που είναι ένας μικρός αριθμός για μία ήπειρο. Αυτοί ήταν σπαρμένοι σε διάφορες περιοχές, περίπου 500 περιοχές φυλετικές, και ζούσαν σε φάση ζωής καρποσυλλέκτη και κυνηγού. Στην Αυστραλία —το έχουμε πει και με άλλη αφορμή— οι άνθρωποι δεν είχαν μπει στη γεωργία, οι Ευρωπαίοι έφεραν τη γεωργία εδώ.

Οι Αβορίγινες της Αυστραλίας δεν είχαν τόξα και βέλη, είχαν δόρατα και μπούμερανγκ, με αυτά κυνηγούσαν τα ζώα. Και επειδή ήταν πολύ αραιά σπαρμένοι σε μεγάλη έκταση, ήταν άνθρωποι φιλήσυχοι, δεν είχαν πολέμους μεταξύ τους, δεν ήταν σύνηθες να είχαν πολέμους μεταξύ τους οι φυλές· βέβαια ήταν κυνηγοί και ήξεραν να κυνηγούν. Και ποιος ήρθε εδώ το 1770, το 1780 μ.Χ.; Άρχισαν να έρχονται οι Άγγλοι, δηλαδή ο πιο προχωρημένος λαός της γης! Οι Άγγλοι όταν ήρθαν εδώ, το 1780 μ.Χ., ήταν πλέον ήδη στην ακμή τους και είχαν μόλις

βάλει την ανθρωπότητα στο επόμενο της γεωργίας στάδιο, την επόμενη επανάσταση, τη Βιομηχανική Επανάσταση.

Οι Άγγλοι χρησιμοποίησαν την Αυστραλία ως μακρινή φυλακή στην αρχή και έστειλαν καταδίκους από την Αγγλία εδώ, αλλά σταδιακά άρχισαν να έρχονται και μη κατάδικοι Άγγλοι να εγκαθίστανται, και σταδιακά κι άλλοι, κι άλλοι· βρέθηκε χρυσός, έτσι η Αυστραλία έγινε ποθητή χώρα εγκατάστασης, και επομένως στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα αυξήθηκε ο πληθυσμός της, ο αγγλοσαξονικός πληθυσμός της. (Αλλά στον 20ό αιώνα πλέον ήρθαν και πάρα πολλοί μετανάστες, μεταξύ των οποίων και Έλληνες και Ιταλοί, τώρα πια και πολλοί Κινέζοι). Η Αυστραλία έγινε, με τη σειρά της, *παράρτημα* της Αγγλίας και γι' αυτό μέχρι σήμερα στη χώρα αυτή ομιλείται η αγγλική γλώσσα, και η κύρια, η κεντρική θρησκεία που δίνει το στίγμα στην Αυστραλία είναι ο προτεσταντισμός. Επομένως η Αγγλία μετέφερε τον προτεσταντισμό όχι μόνο στην περιοχή της, δηλαδή στη μικρή αναλογικά μητρόπολη, αλλά και σε μία ήπειρο (στη Βόρεια Αμερική) και στην Αυστραλία και τη Νέα Ζηλανδία. Άρα η χώρα που μετατράπηκε σε ατμομηχανή —στη ναυαρχίδα— του προτεσταντισμού είναι τελικά η Αγγλία.

Με αυτό κλείνουμε το κεφάλαιο του προτεσταντισμού, που είναι ένα πολύ ενδιαφέρον κεφάλαιο της Παγκόσμιας Ιστορίας, που μελετάται με πολλούς τρόπους, ο προτεσταντισμός έχει πολλές εκφάνσεις: Είναι μια επιστροφή, προσπάθεια επιστροφής στους πρώτους χριστιανούς· προσπάθεια επιστροφής στην Παλαιά Διαθήκη (οι προτεστάντες έχουν μεγάλο πάθος για την Παλαιά Διαθήκη)· είναι κατά κανόνα ανεικονικοί (αν έχουν εικόνες, κάποιοι έχουν μια μικρή εικόνα και κάποια βιτρό ψηλά για να μην υποπέσουν σε ειδωλολατρεία)· κάποιες ομάδες έχουν ιερατείο, άλλες δεν έχουν· κάποιες ομάδες έχουν ναούς, άλλες δεν έχουν· κάποιες ομάδες δέχονται τα Μυστήρια, άλλες δεν [τα] δέχονται. Αυτά, και πολλά άλλα στα οποία αναφερθήκαμε, και άλλα, που βέβαια θα πρέπει κανείς λεπτομερώς όλες τις θρησκείες να τις αναλύσει, συνιστούν τον προτεσταντισμό.

Όμως είναι ενδιαφέρον ότι οι μελετητές μελετούν τον προτεσταντισμό και από πολλές άλλες πλευρές τις οποίες σας ανέφερα. Δηλαδή, μελετούν τις πολιτικές και τις οικονομικές πλευρές του προτεσταντισμού:

- Ότι εκεί, σε προτεσταντικές χώρες, παρουσιάστηκαν τα φαινόμενα τα οποία συνοδεύουν την οικονομική ζωή του κόσμου.
- Ότι εδώ για πρώτη φορά δημιουργήθηκαν τα χρηματιστήρια. Για πρώτη φορά υπήρξε κραχ. Το πρώτο κραχ στον κόσμο έγινε το 1636 μ.Χ. σε μια προτεσταντική χώρα, στην Ολλανδία, διότι το χρηματιστήριο της Ολλανδίας —το 1636!— είχε κραχ επειδή παρήγαγε πολλές τουλίπες η χώρα, οι τουλίπες είχαν μπει στο χρηματιστήριο και έπαθε κραχ¹. Είναι παράξενο, μιλάς για μια θρησκεία και μιλάς για άλλα πράγματα!
- Η συζήτηση για τον προτεσταντισμό είναι η πρώτη φράση του Συντάγματος των Ηνωμένων Πολιτειών. Που ξεκινάει το Σύνταγμα των Ηνωμένων Πολιτειών, ένα καθαρά προτεσταντικό δημιούργημα, με τη φράση: "We the people" (Εμείς ο λαός). Το Σύνταγμα των Ηνωμένων Πολιτειών, το δημοκρατικό πολίτευμα των Ηνωμένων Πολιτειών, μελετάται μέσα στο πλαίσιο του προτεσταντισμού.

---

¹ Ο Γερμανός κοινωνιολόγος Max Weber εξέδωσε π.χ., το 1905, το βαρυσήμαντο έργο του «Η προτεσταντική ηθική και το πνεύμα του καπιταλισμού».

- Το γεγονός ότι η Αγγλία το 1660 μ.Χ. υπέγραψε, όταν στη διάρκεια της επανάστασής της κατοχύρωσε την ανεξιθρησκία· το ίδιο και η Ολλανδία.
- Το ότι στις περιοχές αυτές τις προτεσταντικές, κατά κανόνα, μέχρι τα τελευταία 500 χρόνια, οικονομία και κοινωνία κινούνται αποτελεσματικά —τουλάχιστον μέχρι σήμερα— και δίνουν το στίγμα και στον υπόλοιπο κόσμο.

Εν πάση περιπτώσει, ο προτεσταντισμός μελετάται από χίλιες μύριες πλευρές, ο καθένας με την οπτική του, ο καθένας με την κριτική του ή με τη θεώρησή του.

Πάντως, ο προτεσταντισμός οπωσδήποτε είναι πολύ πέραν του χριστιανισμού, πολύ πέραν της θρησκείας, διαμόρφωσε συγκεκριμένες νοοτροπίες που έφεραν —και φέρνουν ακόμη— πολλαπλά αποτελέσματα στις κοινωνίες που τον έχουν υιοθετήσει, αλλά και στις κοινωνίες οι οποίες στην ουσία ελέγχονται, επηρεάζονται από τον προτεσταντισμό, μέσω της υπεροχής του λεγόμενου αγγλοσαξονικού κόσμου και βορειοευρωπαϊκού και βορειοαμερικανικού κόσμου.

Εβδομάδα 9: Οι θρησκείες των γεωργών / Ισλάμ

9.1: Το Ισλάμ

V9.1.1 Το Ισλάμ: στατιστικά δεδομένα (12')

---

https://youtu.be/Yksa_q2VJOo

απομαγνητοφώνηση Asimonia / αντιπαραβολή sOFIARIZOPOULOU

Ας πούμε ότι ολοκληρώσαμε τον χριστιανισμό ή τουλάχιστον αυτά που κρίνω εγώ ότι είναι τα κυριότερα για να λεχθούν σε κάθε θρησκεία, διότι η κάθε θρησκεία είναι ατέλειωτο ζήτημα, είναι τεράστια σημεία της ανθρώπινης ζωής.

Η τελευταία θρησκεία την οποία θα προσεγγίσουμε είναι το Ισλάμ. Το Ισλάμ είναι νεότερη θρησκεία· δημιουργήθηκε τον 7ο αιώνα μ.Χ. και σήμερα θεωρείται η θρησκεία η οποία έχει την ταχύτερη εξάπλωση στον κόσμο. Δεν είναι η μεγαλύτερη θρησκεία στον κόσμο. Η χριστιανική θρησκεία παραμένει η μεγαλύτερη θρησκεία στον κόσμο και αντιπροσωπεύει το 36% του παγκόσμιου πληθυσμού, ενώ το Ισλάμ αντιπροσωπεύει το 22% του παγκόσμιου πληθυσμού, αλλά είναι τέτοιες οι αυξητικές τάσεις του Ισλάμ, μέσα στον 20ό και στον 21ο αιώνα, που υπολογίζεται ότι είναι ζήτημα λίγων δεκαετιών να ξεπεράσει το Ισλάμ τον χριστιανισμό από πλευράς πιστών.

Οι δύο αυτές θρησκείες βρέθηκαν σε μεγάλη σύγκρουση μεταξύ τους, από την έναρξη της διδασκαλίας —και λίγο μετά τον θάνατο— του Προφήτη, όταν ξεκίνησαν οι μεγάλοι πόλεμοι του Ισλάμ, χριστιανισμός και Ισλάμ βρέθηκαν στα μέτωπα του πολέμου, και εξακολουθούν να είναι θρησκείες με δύσκολη συνύπαρξη και σκληρές πραγματικότητες ένθεν και ένθεν. Η μία [θρησκεία] κατηγορεί την άλλη για πολλά: οι χριστιανοί [κατηγορούν] τους (Άραβες) μουσουλμάνους ότι επιβάλλουν τη θρησκεία [τους], ότι είναι βίαιοι κ.λπ., οι δε μουσουλμάνοι μαθαίνουν για τους χριστιανούς όλα τα βαριά και τα αρνητικά. Και η μία πλευρά και η άλλη [πλευρά] πολλές φορές υπερβάλλει ή κατασκευάζει [στοιχεία]· εν πάση περιπτώσει είναι ένα κλίμα βαρύ. Οι Άραβες και οι μουσουλμάνοι μαθαίνουν τα όσα έπραξαν οι Ισπανοί στη Νότιο και Κεντρική Αμερική απέναντι στους ντόπιους κατοίκους· το ίδιο και για τους Αμερικανούς στη Βόρεια [Αμερική] και πώς επέβαλαν τον χριστιανισμό, και βέβαια για την καταστροφή των Αβορίγινων στην Αυστραλία από τους χριστιανούς οι οποίοι ήρθαν —πράγματι— επίσης, κι εκεί κατεστράφησαν οι ντόπιοι. Εν πάση περιπτώσει, θέλω να πω ο ένας κατηγορεί τον άλλον επί του ηθικού.

Φυσικά είναι δύο μεγάλες θρησκείες, με τόσο μεγάλη έκταση και επέκταση. Λέω το εξής: το Ισλάμ ανήκει στις θρησκείες οι οποίες έχουν παγκόσμια επέκταση, όπως κατέληξε να είναι ο χριστιανισμός. Ο χριστιανισμός ξεκίνησε ως θρησκεία της Εγγύς Ανατολής, τελικά έγινε θρησκεία της Ευρώπης, και όταν η ίδια η Ευρώπη επεκτάθηκε στη Γη, τότε έγινε θρησκεία της Αμερικής, της Ευρώπης, της Αυστραλίας και κάποιων σημείων στην Ασία και στην Αφρική. Το ίδιο και με το Ισλάμ, το οποίο ξεκίνησε σαν θρησκεία της Εγγύς και Μέσης Ανατολής, αλλά επεκτάθηκε στην Ασία και στην Αφρική, σταδιακά και στην Ευρώπη, και τώρα έχει αρχίσει και περνά στην Αμερική. Είναι δηλαδή και οι δύο θρησκείες παγκόσμιες και ακόμα ποιος ξέρει τι θα φέρει —στους αιώνες— η πορεία τους, κανείς δεν ξέρει το

μέλλον. Πάντως το Ισλάμ είναι σε φάση επέκτασης.

Αυτή τη στιγμή η ήπειρος, η οποία γίνεται όλο και ταχύτερα μουσουλμανική, είναι η Αφρική. Επίσης επεκτείνεται το Ισλάμ εξαιρετικά στην Ασία. Η χώρα με τους περισσότερους μουσουλμάνους στον κόσμο είναι η Ινδονησία, είναι η μεγαλύτερη μουσουλμανική χώρα στον κόσμο (η Ινδονησία) — είναι εντυπωσιακό! Μεγάλη συγκέντρωση μουσουλμάνων υπάρχει εδώ, σ' αυτό το τρίγωνο (στον χάρτη). Εν πάση περιπτώσει το Ισλάμ προχωρεί.

Σε αυτό το σημείο, θα ήθελα να πάμε τον χρόνο πίσω, να κυλήσουμε πίσω και να σταθούμε στο έτος 814 μ.Χ. Γιατί το έτος 814 μ.Χ.; Είναι το έτος του θανάτου του Καρλομάγνου και είναι επίσης και ένα έτος στο οποίο ήδη το Ισλάμ έχει αναπτυχθεί (το Ισλάμ θυμίζω ότι δημιουργήθηκε το 622 μ.Χ., άρα το 814 μ.Χ. το Ισλάμ ήταν σχεδόν 200 ετών και είχε ήδη αναπτύξει τη δυναμική του). Η Ευρώπη το 814 μ.Χ. είχε αρχίσει να ανασυγκροτείται λόγω των Γερμανών και ιδιαίτερα του Καρλομάγνου, που είχε δημιουργήσει την αυτοκρατορία του, και εκεί στο 814 μ.Χ. ήδη οι Άραβες είχαν κατακτήσει το μεγαλύτερο κομμάτι της Ιβηρικής Χερσονήσου: με πολύ μικρές εξαιρέσεις στη βόρεια Ισπανία την είχαν κατακτήσει ολόκληρη.

Σ' αυτή τη συγκεκριμένη χρονολογία ποιες είναι οι σημαντικότερες πόλεις στον κόσμο; Για να κάνουμε μία σύγκριση στα πράγματα: μια πολύ σπουδαία πόλη —μοιάζει να ήταν η μεγαλύτερη πόλη στον κόσμο— είναι η Τσανγκ Αν (Chang'an), η πρωτεύουσα της Κίνας πριν από το Πεκίνο. Η Τσανγκ Αν, που είναι περίπου εδώ, ήταν μία πόλη ρυμοτομημένη ορθογώνια, τελείως κάθετα και οριζόντια — την έτεμναν 11 λεωφόροι. Η κεντρική λεωφόρος είχε πλάτος 153 μέτρα και οδηγούσε στα ανάκτορα — το τέλος της ήταν τα ανάκτορα. Αυτή η τεράστια λεωφόρος διασταυρωνόταν με 14 δρόμους και με τον τρόπο αυτό χωριζόταν η πόλη σε 106 συνοικίες. Είχε έναν πληθυσμό ανήκουστο: περί το ένα εκατομμύριο κατοίκους — εντός των τειχών ένα εκατομμύριο και εκτός των τειχών άλλο ένα εκατομμύριο. Ανήκουστοι αριθμοί για εκείνη την εποχή, σήμερα είναι σαν να το πολλαπλασιάζουμε επί πολύ.

Εμπεριείχε 91 βουδιστικούς ναούς, 16 ταοϊστικούς ναούς (χώρους λατρείας), 4 ζωροαστρικούς ναούς (θυμάστε αυτά που λέγαμε περί ζωροαστρών), και 2 εκκλησίες νεστοριανών χριστιανών (νεστοριανικές, πού; στην πρωτεύουσα της Κίνας, στην Τσανγκ Αν του 814 μ.Χ.).

Την εποχή εκείνη, η Κωνσταντινούπολη, στην περιοχή ακριβώς ανάμεσα στην Ευρώπη και στην Ασία, μια πόλη μαγική, είχε έναν πληθυσμό που πρέπει να άγγιζε το μισό εκατομμύριο, εάν κανείς υπολόγιζε τις φρουρές, τα στρατεύματα κ.λπ. Μια πολύ μεγάλη πόλη! Ήταν η σπουδαιότερη πόλη της Ευρώπης η Κωνσταντινούπολη το 814 μ.Χ., και η μόνη πόλη σε ολόκληρη την Ευρώπη που μπορούσε να τη συναγωνιστεί ήταν η Κόρντοβα, στην Ισπανία, που εκείνη την εποχή η Ισπανία ελεγχόταν από τους Άραβες.

Η Κωνσταντινούπολη, εκτός των υπέροχων δημοσίων κτιρίων και των ναών (την Αγιά Σοφιά...), τους κήπους, τα λιμάνια, παρουσίαζε και το πρώτο πανεπιστήμιο της Ευρώπης, το οποίο δημιουργήθηκε τον 9ο αιώνα, το Πανεπιστήμιο της Μαγναύρας¹.

---

¹ Το Πανεπιστήμιο της Μαγναύρας αποτελεί συνέχεια του Πανδιδακτηρίου που ιδρύθηκε στην Πόλη τον 5ο αιώνα μ.Χ.

Η Κόρντοβα, η ανταγωνίστρια πόλη που λέγαμε πριν σε σχέση με τα στοιχεία πολιτισμού και δυναμικής του ευρωπαϊκού κόσμου, την ίδια εποχή είχε περίπου 500.000 κατοίκους, όσους και η Κωνσταντινούπολη συνολικά. Στην πόλη της Κόρντοβα κατοικούσαν ως επί το πλείστον —η Κόρντοβα βρίσκεται στον νότο της Ισπανίας— μουσουλμάνοι, χριστιανοί και εβραίοι κάτοικοι· και στην Κόρντοβα υπήρχαν 471 τζαμιά, υπήρχε η έδρα σχολών υψηλού επιπέδου, 300 χαμάμ (δηλ. δημόσια λουτρά), ένα άρτιο αποχετευτικό σύστημα και νυχτερινός φωτισμός με λάμπες λαδιού. Η Κόρντοβα στέγαζε 500.000 βιβλία, στη βιβλιοθήκη της πόλης και στις ιδιωτικές βιβλιοθήκες. Είναι ο μεγαλύτερος αριθμός βιβλίων που βρίσκεται σε όλη την Ευρώπη. Όσα βιβλία βρίσκονταν στην Κόρντοβα το 814 μ.Χ., βρίσκονταν σε όλη την υπόλοιπη Ευρώπη [συνολικά].

Άλλη σπουδαιότατη πόλη του κόσμου, το 814 μ.Χ., είναι η Βαγδάτη. Η Βαγδάτη δημιουργήθηκε από τους Άραβες το 762 μ.Χ. από τον χαλίφη Αλ-Μανσούρ (Al-Mansur), και ήταν πολύ μεγάλη πόλη· κάποιιοι πιστεύουν ότι πλησίαζε το μέγεθος της Τσανγκ Αν, και είχε (η Βαγδάτη) μια ξακουστή ρυμοτομία και σχήμα.

Και τέλος, για να δούμε τα μεγέθη, η πρωτεύουσα του Καρλομάγνου, της αυτοκρατορίας του Καρλομάγνου στη δυτική Ευρώπη που τότε αναδύεται, το Άαχεν είχε πληθυσμό δύο με τρεις χιλιάδες κατοίκους, δηλαδή ήτανε ένα χωριό, μια κωμόπολη. Η δυτική Ευρώπη ήταν χαμηλά, και υψηλά [ήταν] αν δούμε τα δεδομένα και τον δυναμισμό: η Κίνα, ο αραβικός κόσμος, το Βυζάντιο — πάρα πολύ ψηλότερα.

Αυτά για να έχουμε μια αρχική εικόνα πριν μπούμε βαθύτερα στα θέματα του Ισλάμ.

V9.1.2 Ο Προφήτης Μωάμεθ (9')

---

https://youtu.be/ds5-S_v8V3s

απομαγνητοφώνηση sOFIARIZOPOULOU / αντιπαραβολή Asimenia

Το Ισλάμ λοιπόν γεννήθηκε μαζί με τον Μωάμεθ. Ο ιδρυτής της [θρησκείας αυτής] είναι ένας έμπορος της περιοχής της αραβικής χερσονήσου, [εδώ] στην περιοχή της Ερυθράς Θάλασσας, ο οποίος και οραματίστηκε [ότι] τον επισκέφθηκε ο αρχάγγελος Γαβριήλ. Έχει ενδιαφέρον αυτό, γιατί ο αρχάγγελος Γαβριήλ επισκέφθηκε και στον χριστιανισμό την Παρθένο Μαρία για να της ανακοινώσει ότι πρόκειται να γεννήσει τον Ιησού και στην περίπτωση των μουσουλμάνων, οι μουσουλμάνοι πιστεύουν ότι ο αρχάγγελος Γαβριήλ επισκέφθηκε τον Μωάμεθ.

Ο Μωάμεθ ήταν ένα άτομο θρησκευόμενο και ενδιαφερόταν γενικά για τα θρησκευτικά

πράγματα· στη ζωή του είχε ενδιαφέροντα: συζητούσε με νεστοριανούς χριστιανούς, συζητούσε με εβραίους γιατί η περιοχή ήταν πολυπολιτισμική, υπήρχαν πολλές θρησκείες· η ντόπια θρησκεία των Αράβων ήτανε παγανιστική.

Εκείνος είχε θαυμάσει τη θρησκεία των Εβραίων και είχε πολύ εντυπωσιαστεί και από τη θρησκεία των χριστιανών ιδιαίτερα μέσω των νεστοριανών συνομιλητών του, γιατί εδώ σε αυτή τη ζώνη της Μέσης και Εγγύς Ανατολής υπήρχαν πολλές μονοφυσιτικές ομάδες. Και ο άνθρωπος αυτός μέσα από αυτή τη διαδικασία είχε πειστεί πως η Παλαιά Διαθήκη είναι ένα πάρα πολύ σημαντικό και άγιο βιβλίο και μέσα σε αυτό το κλίμα του τον επισκέφθηκε, όπως πιστεύουν οι μουσουλμάνοι, ο αρχάγγελος Γαβριήλ και του υπαγόρευσε το Κοράνι.

Δηλαδή το Κοράνι, το ιερό βιβλίο του Ισλάμ, δεν γράφτηκε στην ουσία από τον Μωάμεθ, είναι υπαγόρευση του ίδιου του Θεού. Μάλιστα ο Μωάμεθ την ώρα που εισέπραττε αυτό το μεγάλο μήνυμα δεν εγνώριζε να γράφει και το αποστήθισε· και το Κοράνι δεν είναι μικρό, είναι ένα μεγάλο κείμενο (δεν είναι πέντε σειρές ή δέκα)· ωστόσο με τη βοήθεια του Θεού μπόρεσε να το αποτυπώσει αυτό στο μυαλό του κι έτσι το Κοράνι καταγράφηκε αργότερα.

Εξ αυτού σήμερα μετά τόσα χρόνια που έχουν κυλήσει —και έχουν κυλήσει 1400 χρόνια από την ίδρυση αυτής της θρησκείας περίπου— στον ισλαμικό κόσμο όλα αυτά τα χρόνια έχει μεγάλη αξία να μάθει κανείς απ' έξω —να αποστηθίσει— το Κοράνι. Έχει μεγάλη αξία! Και εκατομμύρια άνθρωποι στη Γη αυτή τη στιγμή κάπου αποστηθίζουν το Κοράνι. Γιατί; Γιατί ο προφήτης αποστήθισε το Κοράνι. Και όταν άρχισε να γράφεται το Κοράνι υπήρχε μια μεγάλη συζήτηση αν μπορεί να γραφεί το Κοράνι, μήπως ο Θεός δεν θέλει να γραφεί το Κοράνι γιατί το είπε προφορικά· κατέληξαν ότι μπορεί να γραφεί το Κοράνι. Μετά υπήρχε μια συζήτηση: με ποια στοιχεία, ποια γράμματα είναι [τα] σωστά για να γραφεί το Κοράνι και τότε υιοθετήθηκε αυτή η γραφή που ονομάζεται "κουφική γραφή". Είναι αραβική γραφή, αλλά είναι ενός ορισμένου τύπου —αισθητικού— γραφή, με την οποία και γράφηκαν οι πρώτες καταγραφές του Κορανίου. Εδώ είναι ένα πολύτιμο χειρόγραφο από αυτές τις πρώτες καταγραφές Κορανίου.

Ο προφήτης, αφού πήρε το μήνυμα από τον Θεό —και το πήρε σε αλλεπάλληλες επισκέψεις του αρχάγγελου Γαβριήλ, γιατί ήτανε πολύ μεγάλο το Κοράνι—, άρχισε να εκμυστηρεύεται αυτές τις εμπειρίες που είχε τις συγκλονιστικές και την επαφή με το θείο στο περιβάλλον του ολόγυρα. Απέκτησε έναν πρώτο κύκλο πιστών —μεταξύ των φίλων και συγγενών— άλλοι βέβαια ήταν επιφυλακτικοί. Ήτανε σημαντικό στην εξέλιξη της ζωής του ότι σε ηλικία εικοσιπέντε ετών ερωτεύτηκε —και [αυτή] τον ερωτεύτηκε— μία σαραντάρρα επιχειρηματία, τη Χατιτζέ, η οποία και τον πίστεψε πολύ, τον υποστήριξε πάρα πολύ, και αυτό βοήθησε στην

εξέλιξη του Μωάμεθ και τη διαπεραστικότητα του.

Ο Μωάμεθ κήρυξε στη Μέκκα, που ήταν και η περιοχή του εξάλλου. Αλλά, σταδιακά, καθώς ο κύκλος των πιστών του αυξανόταν, μέσα στη Μέκκα δημιουργήθηκε εχθρικό κλίμα εναντίον του· έτσι μετακινήθηκε ο Μωάμεθ το 622 μ.Χ. από τη Μέκκα στη Μεδίνα. Και αυτές οι δύο πόλεις βρίσκονται, (εδώ), κοντά στα παράλια της Ερυθράς Θάλασσας —δεν είναι παραθαλάσσιες πόλεις—, είναι πόλεις της Αραβικής Χερσονήσου. Μετακινήθηκε λοιπόν στη Μεδίνα, στην οποία Μεδίνα μετακινήθηκε και ο όγκος των μέχρι τότε πιστών του. Και μετακινούμενος στη Μεδίνα επέτυχε πολλά, διότι εκεί βρήκε ευνοϊκό κλίμα, απέκτησε πολλούς οπαδούς. Μάλιστα διοίκησε και την περιοχή της Μεδίνας και επεξέτεινε σταδιακά όχι μόνο τον κύκλο των οπαδών του, αλλά και τον πολιτικό έλεγχο περιοχών —το λέω αυτό διότι ο Μωάμεθ διοίκησε κιάλας περιοχές— που θα πει ότι πήρε αποφάσεις πολιτικές, διοικητικές, κάτι που έχει μεγάλη σημασία για το Ισλάμ· διότι το Ισλάμ δεν είναι μόνο θρησκεία, γενικών ηθικών οδηγιών ή στοχασμών, αλλά [τόσο] στο ιερό του κείμενο, στο Κοράνι, [όσο] και σε άλλα σημεία των ιερών του κειμένων, που ονομάζονται Σαρία [και] είναι ο ιερός νόμος του Ισλάμ, περιλαμβάνονται και οι αποφάσεις που πήρε ο Προφήτης ως πολιτικός και εξ αυτού στο Ισλάμ υπάρχει πάρα πολύ λεπτομερής οδηγία για το πώς διοικείται μια περιοχή. Κι επομένως το Ισλάμ έχει πολιτικές κατευθύνσεις, κι όχι μόνο πολιτικές αλλά και δικαστικές, διότι στο Κοράνι και στα υπόλοιπα ιερά κείμενα προβλέπονται: πώς τιμωρείται ο ληστής, τι σημαίνει αδίκημα, πώς τιμωρείται ο δολοφόνος — προβλέπονται δηλαδή και σημεία [της] δικαιοσύνης. Είναι μια πολύ προσεκτικά διατυπωμένη, σε αυτά τα θέματα, θρησκεία.

Ο Μωάμεθ έζησε δέκα χρόνια μετά το 622 μ.Χ.· το οποίο 622 μ.Χ. —δηλαδή η μετακίνησή του από τη Μέκκα στη Μεδίνα— ονομάζεται Έτος Εγείρας/Εγεύρας για τους μουσουλμάνους όλου του κόσμου —τους ευσεβείς δηλαδή— το 622 μ.Χ. είναι ιερό έτος και είναι το έτος αρχής της θρησκείας τους. Οι μουσουλμάνοι δεν ξεκινούν τη θρησκεία τους μετρώντας το ημερολόγιό τους με τη γέννηση του Προφήτη αλλά με το έτος 622 μ.Χ. — έτσι σήμερα για τους μουσουλμάνους είναι περίπου 1400· δεν είναι τόσο καθαρό γιατί οι μουσουλμάνοι και ο αραβικός κόσμος κρατάνε το σεληνιακό ημερολόγιο κι έτσι δεν υπάρχει ακριβής αντιστοιχία σεληνιακού με ηλιακό ημερολόγιο, αλλά χοντρικά οι μουσουλμάνοι σήμερα έχουν 1400, από το 622 μ.Χ. μετρώντας εκεί το έτος 1.

Το Ισλάμ γεννήθηκε πάνω σε τοπικές θρησκείες, αλλά κυρίως στηρίχτηκε στην Παλαιά Διαθήκη και στις χριστιανικές διδασκαλίες, όμως ο Προφήτης είχε την πρόνοια να ενσωματώσει στο Ισλάμ και στοιχεία της προϊσλαμικής διδασκαλίας, της παγανιστικής λατρείας της περιοχής στην οποία εκείνος έδρασε, και υιοθέτησε ως ιερό κέντρο του Ισλάμ το σημείο της Κάαμπα (Kaaba) στη Μέκκα.

V9.1.3 Η Σαρία (10')

<https://youtu.be/bvuxVNPB94w>

απομαγνητοφώνηση Rico / αντιπαραβολή sOFIARIZOPOULOU

Μιλήσαμε για τον προφήτη, τον Μωάμεθ — τον λέω "προφήτη", διότι για τους μουσουλμάνους δεν είναι παρά προφήτης, δηλαδή: άνθρωπος γεννήθηκε, άνθρωπος πέθανε, όμως του έκανε ο Θεός την τιμή να τον χρησιμοποιήσει ως ενδιάμεσο για να μεταφέρει το μήνυμά του· αυτή είναι η έννοια του προφήτη. Και επειδή το Ισλάμ έχει

λατρεία με την Παλαιά Διαθήκη των εβραίων και τη θεωρεί ιερό του βιβλίο — στον χριστιανισμό, ο ένας πυλώνας του χριστιανισμού είναι η θρησκεία των Εβραίων, δηλαδή η Παλαιά Διαθήκη, και ο δεύτερος πυλώνας είναι η Καινή Διαθήκη. Στην περίπτωση του Ισλάμ, ο ένας πυλώνας του Ισλάμ είναι η θρησκεία των Εβραίων —η Παλαιά Διαθήκη— και ο δεύτερος πυλώνας είναι η Σαρία, όπως [την] λένε, δηλαδή ο ιερός νόμος. Και βέβαια, δέχονται πολλά σημεία από τον χριστιανισμό.

Ο προφήτης λοιπόν, ο Μωάμεθ, όπως σας είπα —ήταν ευφυές από την πλευρά του—, ενσωμάτωσε στις αξίες της καινούργιας θρησκείας, την οποία ευαγγελιζόταν, το κεντρικό στοιχείο της παγανιστικής θρησκείας των ντόπιων Αράβων της περιοχής του, που είναι ο μετεωρίτης της Καάμπα. Τι είναι η Καάμπα; Ήταν ένα ιερό σημείο. Σήμερα, γύρω από αυτό το σημείο έχει αναπτυχθεί η πόλη της Μέκκας, που είναι η ιερή πόλη του Ισλάμ. Γιατί είναι η ιερή πόλη του Ισλάμ; Γιατί, το θέλησε ο Προφήτης υιοθετώντας τη Μέκκα — παρότι η Μέκκα ήταν αχάριστη απέναντι στον Προφήτη και χρειάστηκε να φύγει και να πάει στη Μεδίνα. Είναι η ιερότερη πόλη του Ισλάμ· μετά είναι η Μεδίνα. Γιατί; Διότι, στο κέντρο της Μέκκας βρίσκεται αυτός ο μετεωρίτης — που ποιος ξέρει πόσα εκατομμύρια χρόνια πριν είχε πέσει σε αυτό το σημείο. Οι Άραβες τον τιμούσαν σαν ιερό σημείο και τώρα ο Μωάμεθ το χρησιμοποίησε ως σημείο που μιλά για τον Θεό, για τον Αλλάχ (al-Ilāh).

Σήμερα, η Καάμπα —ήδη σε αυτή την αποτύπωση που είναι παλαιά, έχει κτισθεί ολόγυρα, ο μετεωρίτης δηλαδή είναι κρυμμένος μέσα σε αυτό και πάντοτε καλυπτόταν με πολύ ωραία υφάσματα— έχει καλυφθεί με υλικά πανάκριβα και καλύπτεται από πάνω με βελούδα και κεντήματα κ.λπ. Εδώ, στη Μέκκα, έρχονται κάθε χρόνο εκατομμύρια μουσουλμάνοι. Είναι από τα πιο ιερά σημεία στη γη η Μέκκα, καθώς κάθε χρόνο συρρέουν δεκάδες εκατομμυρίων ανθρώπων —ιδιαίτερα στην περίοδο του Ραμαζανίου— για να προσκυνήσουν αυτό το ιερό σημείο. Ολόγυρα από την Καάμπα —η αποτύπωση της Καάμπα εδώ είναι πριν από το Ισλάμ, είναι προϊσλαμική— έχει κτισθεί ένα τεράστιο τζαμί για τις ανάγκες των πιστών που προσέρχονται, για να κάνουν το Χατζ (Hajj), όπως λέγεται, δηλαδή το ιερό προσκύνημα, να γίνουν Χατζήδες· Hajj θα πει ιερό προσκύνημα.

Τώρα, ο προφήτης Μωάμεθ πέθανε το 632 μ.Χ. και στο μεταξύ, η πίστη αυτή είχε αποκτήσει αρκετά γερές βάσεις. Μπορούμε να πούμε πάνω σε τι στηρίζεται αυτή η καινούργια θρησκεία. Το κεντρικό κείμενο, το οποίο αποτελεί τη βάση της θρησκείας, είναι το Κοράνι. Το Κοράνι είναι, όπως σας είπα, ιερό βιβλίο που συνέγραψε στην ουσία ο ίδιος ο Θεός. Και φυσικά, είναι για όλους τους μουσουλμάνους ανεξαρτήτως κατευθύνσεως (διότι σε επόμενη ενότητα θα εξηγήσουμε ότι το Ισλάμ έχει και εκείνο τις διάφορες ομάδες του και τις διάφορες απόψεις του) για όλους τους μουσουλμάνους —χωρίς συζήτηση— το Κοράνι είναι το απόλυτο ιερό κείμενο.

Από κει και πέρα, υπάρχει μια ομάδα ιερών κειμένων στο Ισλάμ, που σχετίζονται με τον Προφήτη και αποφάσεις τις οποίες πήρε· διότι όπως σας είπα, ο Μωάμεθ έζησε, έδρασε, πήρε αποφάσεις, έγραψε —ή τουλάχιστον, διοίκησε και σιγά σιγά έμαθε και να γράφει— διοίκησε και πήρε απτές αποφάσεις. Όλα αυτά —ό,τι είπε, έγραψε, αποφάσισε ο Προφήτης— αποτελούν τον ιερό νόμο. Και βέβαια, στον ιερό νόμο βρίσκονται και ιερά κείμενα, τα οποία γράφτηκαν από άτομα που συνεργάστηκαν, έζησαν δίπλα στον Μωάμεθ —συγγενείς, φίλοι, συνεργάτες, πιστοί— οι οποίοι, μετά τον θάνατο του Προφήτη, κάθισαν κάτω και έγραψαν τις αναμνήσεις τους από τη σχέση τους με τον Προφήτη και εξήγησαν ότι ο Προφήτης σε αυτή την περίπτωση έκανε αυτό, σε εκείνο το γεγονός αντέδρασε έτσι, είπε

αυτό, έκανε αυτό.

Αυτά τα τελευταία που σας είπα μοιάζουν με τη χριστιανική Καινή Διαθήκη· δηλαδή στον χριστιανισμό, ο ιδρυτής του ο Ιησούς Χριστός δεν έγραψε τίποτε, όμως οι μαθητές του έγραψαν για τον Ιησού. Στην περίπτωση του Ισλάμ και ο ίδιος ο Προφήτης άφησε γραπτά, αλλά έγραψαν και μαθητές του. Τώρα, το Κοράνι μαζί με αυτά τα επόμενα ιερά κείμενα που είπαμε, αποτελούν τη Σαρία. Η Σαρία είναι ο ιερός νόμος του Ισλάμ. Το Ισλάμ, εκτός από τη Σαρία, έχει φυσικά και μεταγενέστερα κείμενα, τα οποία γράφτηκαν στους αιώνες που ακολούθησαν από σπουδαία πρόσωπα του Ισλάμ —ιερούς πατέρες, θα λέγαμε, του Ισλάμ— οι οποίοι μελετώντας το Κοράνι και γενικά τα ιερά κείμενα της Σαρία, έγραψαν ερμηνείες πάνω σε διάφορα κομβικά σημεία. Αυτές οι σκέψεις, οι ερμηνείες και οι επεξηγήσεις συγκροτούν τα Χαντίθ¹. Έχει σημασία αυτό που σας λέω (για τα Χαντίθ), διότι όλοι μας ακούμε και διαβάζουμε άλλους μουσουλμάνους να λένε ότι ποτέ ο Προφήτης δεν είπε π.χ. ότι το Ισλάμ δεν είναι η θρησκεία της αγάπης (δεν προβάλλει τη βία)· και ο άλλος μουσουλμάνος να λέει, να χρησιμοποιήσουμε βία, αυτό θέλει και το Ισλάμ. Και λες, μα τι γίνεται επιτέλους; ο ένας λέει το ένα, ο άλλος λέει το άλλο. Πολλές φορές, αυτές οι αποκλίνουσες απόψεις στηρίζονται στα Χαντίθ· δηλαδή στις ερμηνείες που κατά καιρούς δόθηκαν —ας πούμε— σε κάποια χωρία της Σαρία, από τους πατέρες που ακολούθησαν. Και ο ένας ερμήνευσε το ίδιο θέμα προς τη γλυκύτερη, φιλανθρωπικότερη κατεύθυνση και ο άλλος προς την πιο επιθετική κατεύθυνση. Το έχουν αυτό οι θρησκείες, δηλαδή εκτός από τα σταθερά κείμενα, υπάρχουν οι ερμηνείες· και εκεί, στις ερμηνείες, πολλά μπορούν να συμβούν — και συμβαίνουν.

Το Ισλάμ είναι μια περίπλοκη θρησκεία και πάρα πολύ απλή ταυτοχρόνως. Όπως σας είπα, έχει σταθερά κείμενα — αυτό είναι σημαντικό για το Ισλάμ. Έχει πάρα πολλά κείμενα ερμηνείας και συζήτησης, άπειρα κείμενα —το έχουν οι θρησκείες βέβαια, όλες οι θρησκείες έχουν πολλή παραγωγή, το Ισλάμ ίσως περισσότερο— όμως το Ισλάμ ταυτοχρόνως είναι και μία απλή θρησκεία για εκείνον που θέλει να ξέρει πέντε πράγματα· συνήθως ο μέσος πιστός δεν μπαίνει στις πολλές λεπτομέρειες, δέχεται ένα πλαίσιο με πέντε, έξι, δέκα καθαρά στοιχεία και από εκεί και πέρα πορεύεται.

Να δούμε ποια είναι αυτά τα κεντρικά στοιχεία του Ισλάμ.

V9.1.4 Οι πέντε υποχρεώσεις του πιστού (12')

<https://youtu.be/-zPEA5QLF4E>

απομαγνητοφώνηση goldyabd & Olvia / αντιπαραβολή Asimonia

Ποιες είναι οι πέντε υποχρεώσεις του πιστού; Λέγαμε στην προηγούμενη ενότητα ότι το Ισλάμ είναι απέραντα περίπλοκη θρησκεία με τεράστια παραγωγή, αλλά είναι απλούστατη στα βασικά της. Ο πιστός, ο μουσουλμάνος πιστός, οφείλει στη ζωή του να τηρεί πέντε αρχές, πέντε σημεία, και αυτά τον καλύπτουν. Από κει και πέρα ο καθένας εμβαθύνει σε περισσότερα. Ποιες είναι αυτές οι πέντε υποχρεώσεις του πιστού;

Η μία είναι να πει το σύμβολο της Πίστewς. Αν κάποιος πει τρεις φορές το σύμβολο της

---

¹ Λεκτικό λάθος: Χαντίθ ονομάζονται οι μαρτυρίες για τον Προφήτη όσων τον γνώρισαν και έζησαν κοντά του.

Πίστεως μπροστά σε έναν εκπρόσωπο της μουσουλμανικής θρησκείας, τότε καταγράφεται μεταξύ των μουσουλμάνων. Και το σύμβολο της Πίστεως στη μουσουλμανική πλευρά είναι τελείως αντίθετο με εκείνο του χριστιανισμού που είναι τεράστιο, που είναι ολόκληρη σελίδα κείμενο: "Πιστεύω εις έναν Θεόν, Πατέρα..." Στην περίπτωση του Ισλάμ είναι μία φράση: "Ένας είναι ο Θεός (Αλλάχ τον λένε στη δικιά τους γλώσσα), ένας είναι ο Αλλάχ, και προφήτης Του ο Μωάμεθ." Το σύμβολο της Πίστεως είναι απλούστατο, δεν έχει καμία ανάγκη περαιτέρω εξηγήσεων.

Επίσης ο πιστός πρέπει στη ζωή του να προσεύχεται πέντε φορές την ημέρα, όπου και αν βρίσκεται. Δεν είναι ανάγκη να βρίσκεται σε τζαμί, αλλά είναι συγκεκριμένες ώρες της ημέρας, μία πριν την ώρα της ανατολής, μία την ώρα της δύσης, και άλλες τρεις, μία το μεσημέρι και άλλες δύο ενδιάμεσως. Βγαίνει στις μουσουλμανικές περιοχές αυτές τις πέντε ώρες (σε ενημερώνει, σου θυμίζει) ο μουεζίνης στα τζαμιά από τους μιναρέδες, (ο μιναρές είναι το μακρόστενο σημείο όπου ανεβαίνει ο μουεζίνης για να αναγγείλει στους πιστούς, αντίστοιχο με το δικό μας καμπαναριό, ας πούμε, αλλά στο Ισλάμ είναι πάρα πολύ ψηλό και ψηλόλιγνο), βγαίνει λοιπόν ο μουεζίνης στις μουσουλμανικές περιοχές στη σωστή ώρα, αυτές τις πέντε φορές την ημέρα, και λέει έναν μικρό ύμνο στον Αλλάχ και αμέσως οι πιστοί ξέρουν ότι είναι η ώρα να προσευχηθούν και αυτοί.

Οι μουσουλμάνοι προσεύχονται πέντε φορές την ημέρα όπου και αν βρίσκονται, και ό,τι και αν κάνουν, το σταματούν για να προσευχηθούν. Δεν χρειάζεται να πας στο τζαμί, αν είσαι στο σπίτι, κάθεται και γονατίζεις στο δάπεδο του σπιτιού σου. Αν είσαι στον δρόμο, έχεις μαζί σου ένα μικρό χαλάκι προσευχής, το στρώνεις και προσεύχεσαι. Είσαι σε μαγαζί, προσεύχεσαι. Είσαι στο αεροδρόμιο, προσεύχεσαι. Οπουδήποτε και αν είσαι. Είσαι στην έρημο, προσεύχεσαι. Είναι σημαντικό για την προσευχή αυτή να είσαι στραμμένος προς τη Μέκκα. Αν η περιοχή που βρίσκεσαι είναι δυτικότερα της Μέκκας πρέπει να στραφείς ανατολικά. Αν είσαι ανατολικότερα πρέπει να στραφείς δυτικά. Μάλιστα, επειδή είναι δύσκολο να ξέρεις ακριβώς προς τα πού πέφτει η Μέκκα, αν βρίσκεσαι σε διάφορα σημεία του ορίζοντα, έχουν δημιουργηθεί —βιομηχανικά πλέον— χαλάκια προσευχής με ενσωματωμένη πυξίδα, έτσι [ώστε] η κατεύθυνση [της πυξίδας] σου δείχνει προς τα πού είναι η Μέκκα, και έτσι γλυτώνεις από το κακό να προσευχηθείς από λάθος πλευρά στη Μέκκα. Πέντε φορές την ημέρα προσεύχεσαι μια σύντομη προσευχή. Δεν είναι μεγάλη, είναι μια σύντομη προσευχή και προσεύχονται όλοι, άντρες και γυναίκες, όπου και να βρίσκονται.

Άλλη υποχρέωση του πιστού είναι να τηρεί τη νηστεία του Ραμαζανίου. Η περίοδος του Ραμαζανίου είναι πολύ ιερή για το Ισλάμ. Διαρκεί κάποιες εβδομάδες, είναι μετακινούμενη γιορτή —πολύ μετακινούμενη, δηλαδή μπορεί να συμπέσει σε καλοκαιρινό, χειμερινό μήνα κ.λπ.— και στη διάρκεια του Ραμαζανίου, ο μουσουλμάνος δεν τρώει και δεν βάζει τίποτα στο στόμα του, ούτε νερό, ούτε φαγητό, ούτε καπνό (δηλαδή αν είναι καπνιστής δεν καπνίζει), ούτε φιλάει κανέναν, καθόλου! Τίποτα! Στο στόμα του δεν μπαίνει τίποτα από την ανατολή του ήλιου μέχρι τη δύση του ήλιου. Μόλις δύσει ο ήλιος, αμέσως οι μουσουλμανικές κοινωνίες ζουν ό,τι δεν ζούσανε την ημέρα. Τρώνε, πίνουν, διασκεδάζουν, χαίρονται κ.λπ., μέχρι την ανατολή του ήλιου που πια ξαναρχίζει ο νέος κύκλος.

Πρέπει να πούμε στο σημείο αυτό ότι ο τρόπος που κάνουν τη νηστεία οι Άραβες μοιάζει με τον αντίστοιχο τρόπο των Εβραίων. Γενικά η μουσουλμανική θρησκεία και η εβραϊκή θρησκεία είναι πολύ κοντινές, διότι —οι Άραβες, ήταν οι πρώτοι— οι μουσουλμάνοι έχουν πάρει τα στοιχεία από τους Εβραίους που είναι πολύ παλαιότερη θρησκεία, πάρα πολύ

παλαιότερη θρησκεία, και πολλά οι δύο αυτές θρησκείες τα τηρούν ομοίως. Παραδείγματος χάριν, τα αγόρια και των δύο θρησκειών υφίστανται περιτομή. Η περιτομή είναι ένα αρχαίο αιγυπτιακό έθιμο το οποίο το έχουν και οι Σημίτες, δηλαδή Άραβες και Εβραίοι. Επίσης κάνουν περίπου με τον ίδιο τρόπο τη νηστεία τους, δεν τρώνε και οι δύο χοιρινό, κάποιες πλευρές των απαγορεύσεων της διατροφής για τις δύο θρησκευτικές ομάδες είναι παρόμοιες, άλλες όχι. Γενικά, θέλω να πω σε αυτό το σημείο ότι, οι μουσουλμάνοι όπως και οι εβραίοι όταν κάνουν νηστεία, κάνουν αυτή τη νηστεία που σας περιέγραψα, διότι νηστεία του τύπου που κάνουμε εμείς (δηλαδή να μην τρώμε κάποια τρόφιμα, συγκεκριμένα τρόφιμα στην περίοδο της νηστείας μας), αυτοί το κάνουν σ' όλη τους τη ζωή, διότι έχουν πολλές οδηγίες διατροφής τις οποίες και τηρούν: οι εβραίοι δεν τρώνε χοιρινό, δεν τρώνε θαλασσινά, κ.λπ.· είναι αρκετές οδηγίες που τις τηρούν.

Άλλη μία υποχρέωση των μουσουλμάνων είναι να επισκεφθούν μία φορά στη ζωή τους τη Μέκκα. Αυτή είναι σπουδαία οδηγία, πρέπει να τηρηθεί από τους πιστούς — και την τηρούν. Βέβαια προβλέπεται στα ιερά κείμενα μία εξαίρεση για ανθρώπους οι οποίοι είναι πάρα πολύ φτωχοί, ή είναι άρρωστοι, ανάπηροι, και δεν μπορούν να κινηθούν και [σε αυτές τις περιπτώσεις] προβλέπεται αντικαταστάτης. Δηλαδή στην πραγματικότητα πρέπει οπωσδήποτε να πάει κάποιος στη Μέκκα. Αφήστε που η κοινότητα, εάν κάποιος είναι πολύ φτωχός και δεν μπορεί να πάει στη Μέκκα, πρέπει να βοηθήσει οικονομικά ώστε [αυτός] να μπορέσει να πάει στη Μέκκα. Αυτό ονομάζεται "Χατζ" —αυτή η προσκύνηση— όπως σας είπα και σε προηγούμενη ενότητα, και όποιος την κάνει ονομάζεται "Χατζής", "έγινε Χατζής": πήγε [στη Μέκκα].

Σ' αυτό το σημείο να πω ότι στα ελληνικά επώνυμα, είναι αρκετά κοινό κάποιος να λέγεται "Χατζηεμμανουήλ", "Χατζηγεωργίου", "Χατζηνικολάου". Αυτό το "Χατζη-" στα δικά μας επώνυμα δεν σχετίζεται με το Ισλάμ, παρά εμμέσως. Επειδή ζήσαμε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία επί μεγάλο διάστημα με μουσουλμάνους, όταν κάποιος πρόγονός μας πήγαινε ως χριστιανός στα Ιεροσόλυμα και έμπαινε στον Ιορδάνη, έκανε το "Χατζ" του για τον γείτονα τον μουσουλμάνο και όταν γύρναγες σου 'λεγε: "α, μπράβο, έκανες Χατζ κ.λπ." Έτσι κάποιοι Γιώργηδες και Νικολήδες και Εμμανουήλ και Νίκοι, όταν γύριζαν πίσω γίνονταν Χατζηεμμανουήλ, Χατζηνικολάου, Χατζηγεωργίου κ.λπ. Εν πάση περιπτώσει αυτό το "Χατζ" είναι μέσα στις πέντε [υποχρεώσεις του πιστού].

Η πέμπτη και σπουδαιότερη επιταγή του Ισλάμ είναι το να κάνεις στη ζωή σου έργα φιλανθρωπίας και κοινωνικής προσφοράς. Στο Κοράνι και σ' όλη τη Σαρία επαναλαμβάνεται ότι εάν δεν κάνει ένας μουσουλμάνος έργα φιλανθρωπίας, δεν είναι μουσουλμάνος και στην επόμενη ζωή του που θα περάσει από την κρίση κ.λπ. — διότι στο Ισλάμ υπάρχει το ίδιο [με τον χριστιανισμό], δηλαδή οι ψυχές των καλών μετά θάνατον πηγαίνουν στον Παράδεισο, των κακών βασανίζονται αιωνίως και θα έρθει και η μέρα της Κρίσεως. Αυτό το έχει επίσης και το Ισλάμ, αυτή τη σύλληψη, που είναι και ζωροαστρική και εβραϊκή και χριστιανική, είναι και μουσουλμανική, δηλαδή είναι της περιοχής, γιατί —προσέξτε στον χάρτη— και οι τέσσερις αυτές θρησκείες είναι πολύ κοντά η μία στην άλλη, δηλαδή Περσία, Ιράκ, περιοχή της Αραβικής Χερσονήσου κ.λπ.

"Πρέπει να κάνεις έργα φιλανθρωπίας" — τι σημαίνει; Σημαίνει να βοηθάς φτωχούς, να βοηθάς ορφανά κ.λπ. Σημαίνει οι κοινότητες ολόκληρες να κινητοποιούνται. Στο Ισλάμ, κατά κανόνα, ένας ευκατάστατος άνθρωπος θεωρείται αυτονόητο ότι θα κάνει κάποια μεγάλη δωρεά, θα κτίσει ένα τζαμί, θα κτίσει ένα νοσοκομείο, θα δημιουργήσει μια γέφυρα που

χρειάζεται η κοινότητα — ό,τι χρειάζεται η κοινότητα, ό,τι χρειάζεται η κοινωνία. Αλλά και ο καθημερινός άνθρωπος που έχει μικρότερο εισόδημα, που έχει λίγα χρήματα, και αυτός αναλογικά πρέπει να κάνει έργα φιλανθρωπίας.

Αυτές είναι οι πέντε υποχρεώσεις του πιστού. Από κει και πέρα υπάρχουν τα ιερά κείμενα τα οποία προβλέπουν χίλια μύρια άλλα.

V9.1.5 Το σχίσμα του Ισλάμ (10')

<https://youtu.be/APesUPakZ5k>

απομαγνητοφώνηση MEDIALUZ/ αντιπαραβολή sOFIARIZOPOULOU

Το Ισλάμ —όσον αφορά τον χριστιανισμό— έχει μια ειδική στάση. Ο προφήτης Μωάμεθ — όπως είπαμε— εκτός από τον εβραϊσμό τον οποίο θαύμαζε και ενσωμάτωσε στα ιερά κείμενα της θρησκείας του, εξέφραζε τον θαυμασμό του και για πολλές από τις διδασκαλίες του Ιησού· και γι' αυτό στο Κοράνι και στη Σαρία ο Ιησούς και η μητέρα του αναφέρονται με σεβασμό. Όμως στο Ισλάμ, ο Ιησούς δεν είναι δεκτός παρά ως προφήτης —θεωρείται μεγάλος προφήτης, δηλαδή άνθρωπος ο οποίος γεννήθηκε άνθρωπος, πέθανε άνθρωπος, αλλά ο Θεός τού 'κανε την τιμή να μεταφέρει [αυτός] το μήνυμά Του— όπως είναι εξάλλου και ο ίδιος ο Μωάμεθ για τους μουσουλμάνους.

Στην περίπτωση του Ισλάμ ο σεβασμός για τον Ιησού και τη Μαρία είναι αδιαπραγμάτευτος, όμως δεν γίνονται δεκτά με κανέναν τρόπο τα όσα γράφονται στην Καινή Διαθήκη απ' τους μαθητές του Ιησού, που κατά τους μουσουλμάνους διέπραξαν βλασφημία, μόνο και μόνο που το γράφουν αυτό. Δεν είναι δυνατόν κατά τους μουσουλμάνους ένας προφήτης του μεγέθους του Ιησού να είχε ποτέ ότι είναι μεσσίας, και κυρίως δεν υπάρχει περίπτωση ο Ιησούς να είχε πει ότι είναι γιος του Θεού. Το Ισλάμ είναι απόλυτα μονοθεϊστική θρησκεία, όπως και ο εβραϊσμός, μόνο μία υπόσταση θεϊκή υπάρχει στον Θεό, δεν δίνει υπόσταση θεϊκή σε τίποτε άλλο, και επομένως είναι αδύνατον —[ούτε] καν να μπει στη συζήτηση— οποιοδήποτε άλλο πλάσμα να μπορεί να έχει θεϊκή υπόσταση.

Με αυτή τη σύλληψη και καθώς ο Προφήτης και οι πρώτοι μουσουλμάνοι μιλούσαν με σεβασμό για τον Ιησού —όπως όμως είπαμε— υπήρχε στην αρχή μια εντύπωση, μεταξύ των χριστιανών, ότι ο Μωάμεθ προβάλλει μία ακόμα μονοφυσιτική άποψη. Ο Ιωάννης Δαμασκηνός, που ανήκει στους Πατέρες της Εκκλησίας, έζησε τον αιώνα αυτόν —τον αιώνα του Μωάμεθ— τον 7ο μ.Χ. αιώνα και στο έργο του "Πηγή Γνώσεως", ο Ιωάννης Δαμασκηνός αναλύει τη διδασκαλία του Μωάμεθ την οποία και θεωρεί παρακλάδι αρειανικό: ότι είναι μία πτυχή του μονοφυσιτισμού του Αρείου. Δεν έχει καταλάβει ότι πρόκειται για διαφορετική θρησκεία γιατί ακόμη ήταν εν τη γενέσει της αυτή η θρησκεία. Είναι δηλαδή το Ισλάμ εβραιογενής και χριστιανογενής θρησκεία και φυσικά εμπεριέχει εκ των πραγμάτων και τη θρησκεία του ζωροαστρισμού, στον βαθμό που και οι προηγούμενες δύο θρησκείες — που ανέφερα— έχουν στοιχεία ζωροαστρικά.

Εδώ δηλαδή σε αυτή την περιοχή (την περιοχή της Εγγύς και Μέσης Ανατολής) τέσσερις θρησκείες —η μία μετά την άλλη— έδωσαν τη σκυτάλη σε πολλές συλλήψεις. Εδώ, στην περιοχή του Ιράν ο ζωροαστρισμός, στην περιοχή του Ισραήλ και της Παλαιστίνης ο εβραϊσμός κι ο χριστιανισμός, και πολύ κοντά —πολύ κοντά!— δηλαδή σχεδόν στην ίδια

περιοχή, στην Αραβική Χερσόνησο το Ισλάμ. Δίπλα δίπλα αυτές οι θρησκείες γεωγραφικά αναδύθηκαν, η μία παίρνοντας στοιχεία από την άλλη, και φυσικά το Ισλάμ, ως τελευταία θρησκεία, έχει πάρει απ' όλες στοιχεία.

Το Ισλάμ —είναι σημαντικό να πούμε ότι— δεν άργησε να αποκτήσει σχίσμα. Το Ισλάμ απέκτησε σχίσμα συντομότερα. Στον χριστιανισμό, το μεγάλο του σχίσμα έγινε το 1054 μ.Χ., δηλαδή χίλια τόσα χρόνια μετά από την εκδήλωση της διδασκαλίας του Ιησού. Στην περίπτωση του Ισλάμ χρειάστηκαν τριάντα μόλις χρόνια από τον θάνατο του Προφήτη. Ο προφήτης Μωάμεθ πέθανε δέκα χρόνια μετά το έτος Εγίρας (έτσι εύκολα κανείς το απομνημονεύει)· το 632 μ.Χ. δηλαδή πέθανε ο Μωάμεθ. Τον διαδέχθηκαν στελέχη και συγγενείς του κινήματός του και του θρησκευτικού του κόσμου, αλλά η εμπλοκή έγινε στη διαδοχή, την τέταρτη διαδοχή. Χαλίφηδες ονομάζονταν αυτοί οι διάδοχοι του Μωάμεθ, που ήταν πολύ ιερά πρόσωπα για το Ισλάμ και συνδέονταν με τη γενιά του Μωάμεθ. Εν πάση περιπτώσει, η εμπλοκή που έφερε το σχίσμα στο Ισλάμ συνέβη στη δεκαετία του 660 μ.Χ. και τότε το Ισλάμ χωρίστηκε στα δύο, σε σουνίτες και σε σίιτες.

Μέχρι σήμερα το Ισλάμ **ένα** σχίσμα είχε και δέχεται μόνο δύο πλευρές ότι υπάρχουν: δηλαδή οι σουνίτες και οι σίιτες. Υπάρχουν όμως πολλές άλλες ομάδες και στο Ισλάμ — όχι όμως σαν τον χριστιανισμό που είναι άπειρες, αλλά και εκεί υπάρχουν πολλές ομάδες· δεν θεωρούνται σχίσμα, όμως είναι αιρέσεις στην πραγματικότητα — αν δεχθούμε ότι δύο είναι οι κεντρικές, επίσημες, ας πούμε, πλευρές του Ισλάμ, που βέβαια η μία δεν δέχεται την άλλη και μισεί την άλλη πάρα πολύ βαθιά. Οι σίιτες και οι σουνίτες μισούνται πάρα πολύ βαριά εδώ και χίλια τετρακόσια χρόνια, με ένα μίσος το οποίο αντί να καταλαγιάζει, αυξάνεται καθώς περνάει ο καιρός. Σας λέω χαρακτηριστικά ότι οι Ταλιμπάν, ο ISIS (τώρα στα σύγχρονά μας πράγματα) είναι σουνίτες οι οποίοι κτυπούν κατά κύριο λόγο σίιτες. Οι σουνίτες είναι πάρα πολύ επιθετικοί απέναντι στους σίιτες.

Οι σουνίτες αποτελούν —και εξ αρχής απετέλεσαν— τη σαφή πλειοψηφία του μουσουλμανικού κόσμου. Υπολογίζεται ότι καλύπτουν περίπου το 80% και 85% του Ισλάμ, ενώ οι σίιτες είναι μειοψηφία (καθαρή μειοψηφία) και καλύπτουν εκεί γύρω στο 10%, 12%, 15% του μουσουλμανικού κόσμου. Οι δε σουνίτες είναι διασκορπισμένοι, γενικά κατά μέσον όρο ο μουσουλμάνος (της Αφρικής, της Ασίας, της Ευρώπης) είναι σουνίτης, αλλά υπάρχει μία περιοχή του κόσμου στην οποία είναι συγκεντρωμένοι οι σίιτες· και μία μόνο χώρα στον κόσμο αποτελείται από συντριπτική πλειοψηφία σιιτών —μία μόνο χώρα— και αυτή είναι το Ιράν, η Περσία δηλαδή. Στην Περσία οι κάτοικοι είναι [σε ποσοστό] πάνω από 90% σίιτες, τους τελευταίους αιώνες. Επίσης η γειτονική περιοχή του Ιράκ είναι η δεύτερη πιο σιιτική περιοχή στον κόσμο καθώς πάνω από το 60% του πληθυσμού της χώρας είναι σίιτες. Από εκεί και πέρα σίιτες υπάρχουν και στον Λίβανο, υπάρχουν και στη Συρία, είναι διασκορπισμένοι σε διάφορα σημεία, υπάρχουν και στην Ινδία και στο Πακιστάν, αλλά είναι λιγότεροι αναλογικά.

Τι έφερε το σχίσμα αυτό μεταξύ σουνιτών και σιιτών; Έχει σχέση με την τέταρτη —όπως σας είπα— διαδοχή, μετά τον θάνατο του Προφήτη, την εμπλοκή που παρουσιάστηκε σε σχέση με το εάν θα έπρεπε να γίνει χαλίφης ο Αλή· ο Αλή ήταν συγγενής του Προφήτη και πάρα πολύ ιερό πρόσωπο. Για τους σίιτες ο Αλή είναι σχεδόν θεϊκό πρόσωπο, τον περιγράφουν σαν τον τέλει άνθρωπο, τον απόλυτα δίκαιο, τον απόλυτα ευγενή, τον απόλυτα καθαρό, τον απόλυτα ειλικρινή, τον απόλυτα γενναίο, ο οποίος παραμερίστηκε, ανατράπηκε και έζησε μεγάλα δεινά και θάνατο — όχι μόνο αυτός, αλλά και οι δύο του γιοι, ο Χασάν και ο Χουσεΐν.

9.2: Το Ισλάμ: τάσεις και πολιτισμός

V9.2.1 Ο Σουφισμός (14')

<https://youtu.be/xZTOzHwQiTI>

απομαγνητοφώνηση fkalogeroroulou / αντιπαραβολή sOFIARIZOPOULOU

Λέγαμε λοιπόν για το σχίσμα μεταξύ σουνιτών και σιιτών. Προσέχουμε σε αυτό το σημείο, άλλο οι σίιτες και άλλο οι σιχ. Οι σιχ είναι μια θρησκεία της Ινδίας, που είναι ένα κράμα ινδουισμού και μουσουλμανισμού και δημιουργήθηκε τον 16ο αιώνα μ.Χ. Οι σίιτες είναι σχίσμα του Ισλάμ. Είναι η μεριά του Αλή και δημιουργήθηκε στη δεκαετία του 660 μ.Χ. Τώρα, επειδή ο Αλή και οι γιοι του, ο Χουσεΐν και ο Χασάν, από αντιπάλους στη διαδοχή του Προφήτη, αντιπάλους χαλίφηδες, ανατράπηκαν, [και] υπέστησαν μαρτυρικό θάνατο, οι σίιτες είναι εκείνοι που πιστεύουν ότι αδικώς και εγκληματικά έγινε αυτή η δράση απέναντι στον Αλή, στον Χασάν και στον Χουσεΐν. Και τους υμνούν και τους τιμούν ιδιαιτέρως, σε σημείο που οι σουνίτες κατηγορούν τους σίιτες ότι έχουν εκπέσει σε πολυθειά δίνοντας τέτοιο μεγάλο σεβασμό, σχεδόν σαν θεό, στον Αλή, στον Χασάν και στον Χουσεΐν. Μάλιστα ένα τμήμα των σιιτών πιστεύει στους 12 ιμάμηδες, δηλαδή ότι ο Αλή είναι ο πρώτος από τους 12 ιμάμηδες και ότι θα έλθουν, ο ένας μετά τον άλλον, 12 ιμάμηδες. Ο τελευταίος ιμάμης, ονομάζεται Αλ Μάχντι, έχει αναληφθεί στους ουρανούς, και θα επανέλθει στη γη για να σώσει τους ανθρώπους (ο Αλ Μάχντι). Και όταν θα επανέλθει για να σώσει τους ανθρώπους θα γίνει μια μεγάλη μάχη μεταξύ Καλού και Κακού, θα κερδίσει το Καλό και θα επικρατήσει η αιώνια ειρήνη στον κόσμο.

Αν προσέξουμε αυτό το σχήμα των σιιτών, με τους 12 ιμάμηδες και τον Αλ Μάχντι κ.λπ., ταιριάζει πάρα πολύ στις συλλήψεις του ζωροαστρισμού, τη μάχη Καλού και Κακού, τη σύλληψη του τελευταίου ζωροάστρη ο οποίος θα είναι σαν είδος μεσσία δηλαδή και βέβαια όλη τη σύλληψη ζωροαστρισμού και εβραϊσμού και χριστιανισμού¹. Ο σιιτισμός εμπεριέχει πολλά τέτοια στοιχεία, περισσότερα ακόμη και από τον σουνιτισμό.

Όπως σας είπα, σήμερα οι σίιτες —[αλλά] και εξαρχής— δεν ήταν ποτέ πλειοψηφία στο Ισλάμ, αλλά είναι μια ιδιαίτερα σημαντική ομάδα, με ειδικό βάρος. Μέσα στο Ισλάμ υπάρχουν και πολλές άλλες επιμέρους ομάδες, με απόκλιση απόψεων. Στην περίπτωση, ας πούμε, όμως των σιιτών θα ήταν καθαρό να πούμε ότι αυτοί δεν δέχονται **όλη** τη Σαρία. Η Σαρία, ο ιερός νόμος των σουνιτών και των σιιτών δεν συμπίπτει. Όλες οι ομάδες του Ισλάμ δέχονται το Κοράνι, δεν το συζητούμε, δέχονται τη Σαρία που παρήχθη μέχρι το σχίσμα, αλλά οι σίιτες, αρκετά ιερά κείμενα τα οποία γράφηκαν μετά το σχίσμα αυτό, δηλαδή μετά το 660 μ.Χ. χοντρικά, δεν τα δέχονται.

Υπάρχουν και άλλες ομάδες. Από αυτές τις ομάδες θα αναφέρουμε την περίπτωση του σουφισμού. Ο σουφισμός είναι μία τάση του Ισλάμ, που δημιουργήθηκε σε σιιτικό περιβάλλον. Από την Περσία προέρχεται αυτή η τάση και είναι μυστικιστική. Δηλαδή σε καθοδηγεί πώς θα έρθεις σε ένωση με το θείο, σε μία βιωματική ένωση με το θείο. Ο

¹ Οι 12 ιμάμηδες του σιιτισμού παραβάλλονται συχνά, με τους 12 απόστολους του Χριστιανισμού.

σουφισμός, παρότι γεννήθηκε στην Περσία, υπάρχει και στην Περσία, άνθησε σε τουρκικό περιβάλλον. Η Τουρκία σήμερα —μέχρι σήμερα— είναι η χώρα με τους περισσότερους σουφί στον κόσμο· και τούτο γιατί επίσημοι σουφί στοχαστές βρήκαν καλή υποδοχή στην αυλή των Σελτζούκων Τούρκων.

Οι Σελτζούκοι θυμίζω ότι κατενίκησαν τους Βυζαντινούς στη μάχη του Ματζικέρτ και κατέλαβαν μεγάλο μέρος της Μικράς Ασίας στον 11ο αιώνα μ.Χ. μετά το 1071 μ.Χ. Και αυτοί οι Σελτζούκοι Τούρκοι ήταν μια ομάδα Τούρκων που είχε εισπράξει αραβικές και περσικές επιρροές — θεωρούνταν καλλιεργημένοι Τούρκοι. Και στην αυλή τους —εδώ είναι η Περσία, εδώ είναι η περιοχή της Μικράς Ασίας— έφτασαν σουφί στοχαστές και βρήκαν καταφύγιο και καλή υποδοχή στην αυλή των Σελτζούκων Τούρκων. Ανάμεσά τους είναι ο Τζελαλεντίν αλ Ρουμί και άλλα επίσημα πρόσωπα, τα οποία δημιούργησαν σπουδαία δερβίσικα τάγματα¹.

Με την τάση αυτή των σουφί συνδυάζεται μια πολύ ενδιαφέρουσα πλευρά του Ισλάμ που είναι μυστικιστική και είναι, θα έλεγε κανείς, τα μοναστικά τάγματα στο Ισλάμ. Το Ισλάμ δεν έχει κατά κανόνα μοναστήρια αλλά οι σουφί έχουν τέτοια δράση, δηλαδή βρίσκονται όλοι μαζί, κοινοβιακά, κοινοκτημονικά. Υπάρχουν δερβίσικα τάγματα τα οποία ζουν μοναστηριακά. Αλλά υπάρχουν και δερβίσηδες —σουφί δηλαδή— οι οποίοι μόνοι τους ζουν μια μονήρη ζωή, σαν ερημίτες, περιφέρονται ντυμένοι με ένα κουρέλι και ψέλνοντας στον Θεό. Εδώ βλέπουμε μία αποτύπωση ενός δερβίση, περιφερόμενου δερβίση, ο οποίος ηχεί το κέρας και αναγγέλλει τη διέλευση του.

Από αυτά [τα τάγματα], τα δερβίσικα τάγματα είναι τα πιο σημαντικά, που έπαιξαν ρόλο ευρύτερα στο Ισλάμ. Βέβαια στην Τουρκία, όπως σας είπα, μέχρι σήμερα περίπου το 15% του πληθυσμού υπολογίζεται ότι είναι σουφί, είναι μουσουλμάνοι αλλά ανήκουν στην τάση των σουφί. Σε καμία άλλη χώρα του Ισλάμ δεν υπάρχει τέτοια αναλογία σουφί. Αλλά σουφί υπάρχουν και στην Αίγυπτο, στο Πακιστάν, στην Ινδία, σε αρκετές περιοχές του Ισλάμ. Και είτε είναι ομάδες σουφί, κανονικών, καθημερινών ανθρώπων, οι οποίοι όμως βρίσκονται για να ψάλλουν και να χορέψουν και να υμνήσουν όλοι μαζί.

Αυτοί δεν πηγαίνουν στα τζαμιά, έχουν δικούς τους χώρους που βρίσκονται, που μπορεί να είναι σπίτια, κάποια αποθήκη, κάποιος χώρος που τους φιλοξενεί. Μπορεί να είναι και ένα κτισμένο μικρό οίκημα, δεν θέλουν μεγάλα οικήματα για να είναι κοντά κοντά. Άνδρες και γυναίκες ψέλνουν μαζί, χορεύουν... σε κάποιες ομάδες φτάνουν σε έκσταση... κάποιες ομάδες χορεύουν αυτούς τους κυκλικούς χορούς που σε φέρνουν σε έκσταση. Κάποιες ομάδες από αυτές υποβοηθούσαν την έκσταση με αλκοόλ, δηλαδή πίνανε αλκοόλ που στο Ισλάμ είναι απαγορευμένο.

¹ Στο κλίμα του σουφισμού ανήκουν και οι δερβίσηδες και οι αλεβί και οι ασίκηδες.

Και κάποιες ομάδες έκαναν και χρήση ναρκωτικών, κυρίως χασίς. Και εξ αυτού, οι χώροι που βρίσκονται οι σούφι και ψέλνουν ονομάζονται τεκέ. Στη γλώσσα μας όταν λέμε τη λέξη "τεκές" εννοούμε χώρο όπου γίνεται χρήση ναρκωτικών ουσιών, ακριβώς γιατί κάποιες ομάδες από αυτές τις δερβίσικες, τις σουφικές ομάδες παίρναν ουσίες βοηθητικές για να φτάσουν σε μία έκσταση. Πάντως γενικά ο σουφισμός χρησιμοποιεί πάρα πολύ την όρχηση, τον χορό και την ποίηση.

Ο Τζελαλεντίν αλ Ρουμί, ο οποίος είναι ο ιδρυτής του Τάγματος των Μεβλεβί Δερβίσηδων —οι Μεβλεβί δερβίσηδες είναι αυτοί οι περιστρεφόμενοι δερβίσηδες— θεωρείται ένας από τους μεγαλύτερους ποιητές της ιστορίας της ανθρωπότητας, πολύ μεγάλος ποιητής. Γενικά οι σούφι συνέτασσαν δικούς τους ύμνους και υμνούσαν τον Θεό.

Να σας διαβάσω το κύριο σύμβολο των σούφι. Οι σούφι από όλες τις υποχρεώσεις των πιστών δεν δέχονται παρά μόνο την τελευταία, δηλαδή να κάνεις έργα φιλανθρωπίας και κοινωνικής προσφοράς, γι' αυτό και ήταν ομάδες κοινωνικής δράσεως — και είναι ομάδες κοινωνικής δράσεως. Σε πολλά θυμίζουν προτεσταντικές ομάδες, αν κάνετε αναγωγές σε αρκετά από αυτά που σας λέω. Οι σούφι είναι παρεϊστικές ομάδες, δεν δέχονται καμιά εξουσία, ούτε ιερατείο, ούτε ναούς, ούτε πολιτική εξουσία. Το Ισλάμ έχει ιερατείο¹. Οι σούφι όχι.

Οι κύριες αρχές τους είναι:

- "να είσαι κύριος του χεριού σου": δηλαδή να ελέγχεις τις πράξεις σου,
- "να είσαι κύριος της γλώσσας σου": να ελέγχεις τα λόγια σου,
- "να είσαι κύριος του φύλου σου": δηλαδή το ότι είσαι άντρας ή γυναίκα, να δρας ανάλογα με το φύλο σου, να τιμάς το φύλο σου.

Θα σας διαβάσω ποια είναι των σούφι η σύλληψη (βάση της είναι οι θεϊκές ρήσεις):

"Ήμουν ένας κρυμμένος θησαυρός και ήθελα να βρεθώ. Έτσι δημιούργησα τη Δημιουργία για να φανερωθώ." Πάνω σε αυτό στηρίζεται: σ' αυτή τη θεϊκή, την ιερή ρήση. "Οι σούφι βρίσκονται σε ένα πνευματικό ταξίδι προς τον Θεό", (που ονομάζεται "Ταρικά"). "Ο μύστης καλείται να περάσει από διάφορα πνευματικά στάδια και εμπόδια, με κυριότερο το "εγώ" του", (το nafs). "Στόχος είναι η εκμηδένιση του εγώ μέσα στον Θεό. Για να τα καταφέρει χρειάζεται συνεχή προσπάθεια" (ιερός πόλεμος ονομάζεται αυτή η προσπάθεια) "ιερό πόλεμο ενάντια στον εαυτό του. Και με συνεχή ενθύμηση του Θεού, που είναι μια τεχνική που ποικίλει, από την απλή σιωπή μέχρι τον στροβιλιζόμενο χορό των δερβίσηδων. Αν τα

---

¹ Το Ισλάμ έχει ιερατείο (ιμάμηδες, μουφτήδες κ.λ.π.) που λέγονται ουλεμά (Ulema).

καταφέρει επέρχεται το ξεσκέπασμα του ανείπωτου κόσμου."

Να σας διαβάσω ένα ποίημα του Τζελαλεντίν αλ Ρουμί. Είναι χαρακτηριστικό των σουφί το γεγονός ότι όταν μιλούν για τον Θεό, τον ονομάζουν "εραστή". Και οι ίδιοι είναι "ερωμένοι". Και δεν καταλαβαίνεις, νομίζεις ότι διαβάζεις ερωτική ποίηση, αλλά δεν πρόκειται περί αυτού. Ο αγαπημένος, ο πολυαγαπημένος, ο εραστής: τέτοιες είναι οι φράσεις για τον Θεό. Λέει ο Μεβλανά Τζελαλεντίν αλ Ρουμί στον 13ο αιώνα μ.Χ.:

*"Τι μπορώ να κάνω πιστοί;
Δεν γνωρίζω τον εαυτό μου.
Δεν είμαι χριστιανός, μήτε εβραίος.
Μήτε Μάγος, μήτε μουσουλμάνος.*

Ακούστε! τι φράση είναι αυτή! "Δεν είμαι χριστιανός, μήτε εβραίος. Μήτε Μάγος" (Μάγος είναι ο ιερέας του ζωροαστρισμού σας θυμίζω) "μήτε μουσουλμάνος". Δηλαδή η δήλωση μόνο αυτή κάνει τους υπόλοιπους μουσουλμάνους να βγαίνουν από τα ρούχα τους.

*"Δεν είμαι από την Ανατολή, ούτε από τη Δύση.
Ούτε απ' την ξηρά, ούτε από τη θάλασσα.
Ούτε από τη γη ή το νερό, ούτε από τον αέρα ή τη φωτιά.
Ούτε από τον κόσμο τούτο ή τον επόμενο.
Ανύπαρκτος ο χώρος μου και ανεύρετα τα ίχνη μου.
Ούτε ψυχή, ούτε σώμα.
Όλα είναι η ζωή του Πολυαγαπημένου μου."*

Είναι μια χαρακτηριστική σουφική ποίηση αυτή.

V9.2.2 Η επέκταση του Ισλάμ, 7ος – 8ος αιώνας μ.Χ. (6')

<https://youtu.be/1BYwZprEMuk>

απομαγνητοφώνηση *angelina* / αντιπαραβολή *sOFIARIZOPOULOU*

Κάτι που χαρακτηρίζει την ιστορία του Ισλάμ είναι η γρήγορη εξάπλωσή του, η ταχεία του εξάπλωση. Οι θρησκείες συνήθως θέλουν 200-300 χρόνια για να πάρουν μία υπόσταση, να έχουν αρκετά καλό αριθμό πιστών. Στην περίπτωση του Ισλάμ το πράγμα ήταν ταχύτερο, είναι η εξαίρεση που επιβεβαιώνει τον κανόνα και μάλιστα ήταν και πολεμικό. Δηλαδή οι Άραβες που εισέπραξαν εκεί στην Αραβική Χερσόνησο πρώτοι το μήνυμα του Προφήτη, καβάλησαν τα άλογά τους —τα υπέροχα αραβικά άλογα— δημιούργησαν στρατεύματα και χτύπησαν τους κοντινούς τους εχθρούς, απίστους, μη μουσουλμάνους. Και πρώτη, η οποία πλήρωσε αυτή την επίθεση, ήταν η Βυζαντινή Αυτοκρατορία από την οποία μέσα στον 7ο αιώνα μ.Χ. το Ισλάμ απέσπασε τα εδάφη που είχε στην ανατολική Μεσόγειο — στην Εγγύς και Μέση Ανατολή. Κατακτήθηκαν λοιπόν αυτές οι περιοχές, και έτσι πλέον μετά τον 7ο αιώνα μ.Χ. τα σύνορα Βυζαντίου και ισλαμικού κόσμου ορίζονται περίπου στην περιοχή της Αντιόχειας στην οροσειρά του Ταύρου. Καταλαμβάνονται λοιπόν αυτές εδώ οι περιοχές του Βυζαντίου, της Μέσης Ανατολής, καταλαμβάνεται η Αίγυπτος που ήταν επίσης βυζαντινή,

καταλαμβάνεται η βόρεια Αφρική. Το 711 μ.Χ. έχουν φτάσει ήδη στο Γιβραλτάρ. Η λέξη Gibraltar είναι αραβική λέξη για το πέρασμα αυτό το θαλάσσιο που ενώνει τη Μεσόγειο με τον Ατλαντικό ωκεανό, που οι αρχαίοι Έλληνες το ονόμαζαν Πύλες του Ηρακλέους. Πλέον έχει κατοχυρωθεί η αραβική ονομασία Γιβραλτάρ και, όπως έχουμε επανειλημμένα πει, περνούν και κατακτούν την Ιβηρική Χερσόνησο. Ήδη το 711 μ.Χ. κατακτούν την Ιβηρική Χερσόνησο.

Παραλλήλως, άλλη στρατιά μουσουλμανική κινείται δυτικά και καταλαμβάνει τις περιοχές που σήμερα είναι Ιράκ, Συρία, Ιράν, Αφγανιστάν και την περιοχή που σήμερα είναι Πακιστάν και τμήμα της σημερινής Ινδίας. Δηλαδή φτάνουν στην περιοχή του Σιντ της Ινδίας, και το 712 μ.Χ. δηλαδή ήδη έχουν καταλάβει το δυτικό τμήμα της Ινδίας, που είναι χονδρικά το σημερινό Πακιστάν, και μάλιστα το 751 μ.Χ., δηλαδή 120 χρόνια μετά τον θάνατο του Προφήτη, συγκρούονται με την Κίνα, στα σύνορα Ινδίας και Κίνας και νικούν τη στρατιά την κινεζική. Έτσι δεν συνεχίζουν οι Άραβες την επίθεσή τους στην Κίνα, μένουν στα σύνορα με την Κίνα, αλλά είναι εντυπωσιακό ότι εκεί γύρω στο 711-712 μ.Χ. το Ισλάμ έχει επεκταθεί από τον Ατλαντικό μέχρι την Ινδία. Αυτό είναι ένας άθλος του Ισλάμ, στρατιωτικός άθλος του Ισλάμ, με τους μαχητές του. Σε αυτήν εδώ πέρα τη σύγχρονη προσπάθεια αποτύπωσης μαχητών του Ισλάμ, βλέπουμε την εξάρτυσή τους, τα άλογά τους. Αυτοί [οι μαχητές] αποδείχτηκαν όχι μόνο εξαιρετικοί στρατιωτικοί, αλλά στην επέκτασή τους αυτή χιλιάδες εντοπίων —τους οποίους και κατέκτησαν— συνετάγησαν με το Ισλάμ και καβάλησαν κι αυτοί τα άλογα και αύξησαν τις στρατιές του Ισλάμ.

Το Ισλάμ έγινε πολυσυλλεκτικό, δηλαδή συγκέντρωσε από πολλές πλευρές πιστούς, που βέβαια άλλαξαν θρήσκευμα. Ο χριστιανισμός κατηγορεί το Ισλάμ ότι με βία άλλαξαν θρήσκευμα. Το Ισλάμ λέει: εμείς ποτέ, ο ιερός μας νόμος λέει ότι απαγορεύεται ο βίαιος εξισλαμισμός, απλώς οι άνθρωποι κατάλαβαν ποια είναι η σωστή θρησκεία και άλλαξαν θρησκεία.

Γεγονός είναι ότι καθώς τα στρατεύματα του Ισλάμ κτύπησαν τις περιοχές (εδώ) γύρω από την Αραβική Χερσόνησο και τη Μέση και Εγγύς Ανατολή, εκεί βρέθηκαν σε πολλές περιοχές κοντά σε πληθυσμούς οι οποίοι ήταν μονοφυσίτες χριστιανοί· γιατί εδώ υπήρχαν πάρα πολλές ομάδες μονοφυσιτικές και βέβαια στην Αίγυπτο [υπήρχαν] οι κόπτες. Είναι γεγονός ότι οι μονοφυσίτες χριστιανοί ήταν ευμενείς προς το Ισλάμ, διότι είχαν αρνητικότητα αισθήματα απέναντι στην επίσημη Εκκλησία, που στην περίπτωση εδώ εκπροσωπούσε το Βυζάντιο, και γνωρίζουμε ότι σε αρκετές περιπτώσεις βοήθησαν οι στρατιές του Ισλάμ ενάντια στους Βυζαντινούς. Και ένας αριθμός χριστιανών αυτής της περιοχής άλλαξαν θρήσκευμα και έγιναν μουσουλμάνοι. Άλλοι παρέμειναν μέχρι σήμερα χριστιανοί — μονοφυσίτες κατά κύριο λόγο— όπως οι κόπτες της Αιγύπτου που παραμένουν μονοφυσίτες. Τώρα αυτή η επέκταση του Ισλάμ συνοδεύτηκε με μία άλλη πλευρά των πραγμάτων που αφορά τον πολιτισμό του Ισλάμ, για τον οποίο αξίζει να μιλήσουμε.

V9.2.3 Πολλές δυναστείες. Πολλές ταραχές. (12')

<https://youtu.be/laaziScOej4>

απομαγνητοφώνηση *Evaggelia5* / αντιπαραβολή *sOFIARIZOPOULOU*

Η επέκταση του Ισλάμ δεν ήταν απλή ιστορία, διότι το Ισλάμ δεν ήταν ενιαίο εξαρχής. Είχαν

δημιουργηθεί ισχυρές οικογένειες, που δημιούργησαν δυναστείες και έπαιξαν ρόλο μέσα στο Ισλάμ, πολλές φορές ανταγωνιστικό μεταξύ τους. Παραδείγματος χάριν, όταν ξεκίνησε το Ισλάμ, η μεγάλη ισχυρή οικογένεια του Ισλάμ ήταν οι Ουμεϋάδες, οι οποίοι είχαν την έδρα τους στη Δαμασκό της σημερινής Συρίας — η Δαμασκός ήταν η πρώτη, θα έλεγε κανείς, πρωτεύουσα του Ισλάμ, λόγω της ισχύος των Ουμεϋάδων. Στην ίδια περιοχή αργότερα αναπτύχθηκαν οι Αμπασίδες (τον 7ο, 8ο, 9ο αιώνα μ.Χ.), που δημιούργησαν εκεί περιοχή μεγάλης επιρροής ολόγυρα. Παραπέρα ήταν οι Σαφαβίδες της Περσίας, στην περιοχή της Αιγύπτου αναπτύχθηκαν οι Φατιμίδες, στην περιοχή της Ισπανίας—ρόλο έπαιξαν οι Ουμεϋάδες, υπήρχαν πολλές ομάδες που μέσα στην ιστορία έπαιξαν ρόλο. Και γενικά η ιστορία των Αράβων —σε αυτή τη φάση το Ισλάμ είναι αραβικό πιο πολύ, σταδιακά επεκτάθηκε σ' όλο τον κόσμο και πλέον αφορά πάρα πολλούς λαούς— είναι περίπλοκη και είναι ιστορία εντάσεων και εσωτερικών συγκρούσεων.

Στη φάση αυτή (της αρχικής περιόδου) του Ισλάμ, ρόλο έπαιξαν και διάφορες ομάδες που συνδέονταν με γεγονότα της Σταυροφορίας. Σας θυμίζω ότι, ακριβώς επειδή οι μουσουλμάνοι κατέλαβαν τα ιερά εδάφη, ξεκίνησε η χριστιανική σταυροφορία το 1096 μ.Χ. Οι σταυροφορίες —ειρήσθω εν παρόδω— των χριστιανών βοήθησαν το Ισλάμ να ενωθεί, σε σχέση με την πολυπλοκότητα των εσωτερικών του αντιθέσεων που είχε.

Εν πάση περιπτώσει όμως, με αυτή την επέκταση των χριστιανών και τη μάχη ενάντια στους σταυροφόρους, παραδείγματος χάριν, ανεδείχθη ένας μεγάλος ήρωας, ο Σαλάχ ε Ντιν, ο οποίος το 1187 μ.Χ. ανέκτησε τα Ιεροσόλυμα. Ο Σαλάχ ε Ντιν —ή "Σαλαντίν" τον γράφουμε εμείς— ήταν Κούρδος στην καταγωγή, αλλά χάρις στο κύρος το οποίο απέκτησε από αυτή τη μεγάλη του δύναμη, δημιούργησε μία μεγάλη επικράτεια που περιελάμβανε την Αίγυπτο και περιοχές της Συρίας, δηλαδή αναδείχθηκε σε μεγάλο ηγεμόνα. Αυτός ήταν σουνίτης· και εξ αυτού, όντας ο ηγέτης της Αιγύπτου, εκεί γύρω στο 1200 μ.Χ. (μια περίπτωση να αναφέρουμε) μετέστρεψε τους σίτες της Αιγύπτου σε σουνίτες, και έτσι η Αίγυπτος είναι έκτοτε σουνιτική.

Μετά τον θάνατό του, την εξουσία στην Αίγυπτο την πήρε μία παράξενη ομάδα επίλεκτων στρατιωτικών, που αποτελούνταν από δούλους ή εξανδραποδισμένους νέους μαχητικότερους, που προέρχονταν είτε από τους Βέρβερους της Αφρικής είτε από το Σουδάν —που 'χει πανύψηλους και ισχυρούς πολεμιστές— αλλά κατά κύριο λόγο από τουρκικά φύλα της περιοχής των στεπών προς την Κασπία θάλασσα, που συνεκρότησαν ένα σώμα που ονομαζόταν Μαμελούκοι (η καρδιά αυτού του σώματος ήταν οι Μαμελούκοι).

Αυτοί οι Μαμελούκοι ήταν το επίλεκτο σώμα της Αιγύπτου και κατενίκησε το 1260 μ.Χ. τους Μογγόλους του Τζενγκίς Χαν στην Παλαιστίνη, στο Αΐν Τζαλούτ (Ayn Jalut) εδώ της Παλαιστίνης. Και μετά από αυτό, οι Μαμελούκοι της Αιγύπτου έγιναν δυναστεία της Αιγύπτου, διοίκησαν την Αίγυπτο. Είναι άλλη μία, δηλαδή, από αυτές τις δυναστείες τις οποίες σας ανέφερα, οι οποίες έπαιξαν ρόλο στη διάρκεια της ιστορίας της επέκτασης του Ισλάμ και του αραβικού κόσμου. Οι Μαμελούκοι διοίκησαν την Αίγυπτο —η καρδιά τους ήταν τουρκική, γιατί οι περισσότεροι ήταν Τούρκοι πολεμιστές— μέχρι την κατάληψη της Αιγύπτου από τον Οθωμανό Σουλτάνο το 1517 μ.Χ.. Δηλαδή για 300-τόσα χρόνια η Αίγυπτος διοικήθηκε από σουνίτες Μαμελούκους, που ήταν κατά κύριο λόγο Τούρκοι. Θέλω να πω, υπάρχουν αρκετές ποικιλίες σε αυτές τις εξελίξεις.

Σε αυτόν εδώ τον χάρτη παρουσιάζεται η επέκταση των Αράβων, γύρω στο 850 μ.Χ. πού έχουν φτάσει. Σας θυμίζω ότι οι Άραβες στον 9ο αιώνα (δηλαδή 200 χρόνια μετά από τη διδασκαλία του Προφήτη), έχουν δημιουργήσει μία εκτεταμένη αυτοκρατορία: έχουν καταλάβει την Κύπρο, έχουν καταλάβει την Κρήτη (η Κρήτη κατελήφθη από τους Άραβες το 823 μ.Χ. και απελευθερώθηκε από τον Νικηφόρο Φωκά, τον Βυζαντινό στρατηγό, το 961 μ.Χ., δηλαδή οι Άραβες ήταν στην Κρήτη για 140 χρόνια), κατέλαβαν τη Σικελία, όλα τα νησιά της Μεσογείου, τα μεγάλα και μικρά, τη Μάλτα, τη Σαρδηνία, την Κορσική, και βέβαια είχαν καταλάβει την Ιβηρική Χερσόνησο, με μικρή εξαίρεση στον βορρά, που κάποια βασίλεια δεν τα κατέλαβαν.

Το λέω αυτό διότι ενώ στον 9ο αιώνα έχουμε αυτή την εικόνα, μετά η εικόνα αλλάζει, διότι αρχίζουν οι Άραβες να χάνουν εδάφη από την Ισπανία, χάνουν τα μεγάλα νησιά της Μεσογείου, αλλά η δύναμη που αναδεικνύεται και φέρνει νέες ισορροπίες μέσα στον μουσουλμανικό κόσμο δεν είναι πλέον αραβικής καταγωγής ή κουρδικής, αλλά είναι οι Τούρκοι, αυτοί που πήραν τη σκυτάλη της διάδοσης και επέκτασης του Ισλάμ. Καταρχήν οι Σελτζούκοι Τούρκοι —μιλήσαμε γι' αυτούς και με άλλες αφορμές— [ήταν] σπουδαίοι πολεμιστές, αποτελεσματικοί πολεμιστές. (Να ένας Σελτζούκος πολεμιστής, με σαφή επιρροή

από την περσική φορεσιά). Και τούτο διότι οι Σελτζούκοι, πριν φτάσουν στην Εγγύς Ανατολή, είχαν κατακτήσει στην ουσία την Περσία και το Ιράκ. Αυτοί είναι οι πολεμιστές που κτύπησαν τους Βυζαντινούς και τους κατενίκησαν παίρνοντας το μεγαλύτερο τμήμα της Μικράς Ασίας. Και στην ουσία αρχίζει —και για την ιστορία εδώ τη βυζαντινή— η αρχή του τέλους, διότι μετά τους Σελτζούκους θα αναδειχθούν οι Οθωμανοί, οι οποίοι και θα δημιουργήσουν μια μεγάλη αυτοκρατορία.

Ας δούμε στον επόμενο χάρτη μας το πώς έχει εξελιχθεί το πράγμα εκεί γύρω στο 1100-1200 μ.Χ., με την επιβλητική παρουσία των Σελτζούκων Τούρκων. Βλέπουμε ότι οι Σελτζούκοι Τούρκοι είχαν δημιουργήσει μια αυτοκρατορία που περιλαμβάνει μεγάλο τμήμα της Μικράς Ασίας και στην ουσία και της Περσίας —βλέπετε πώς το δείχνει ο χάρτης—, και τμήμα του Αφγανιστάν, ενώ την ώρα που οι Σελτζούκοι κερδίζουν στη Μικρά Ασία, χάνονται τμήματα της Ισπανίας: τελικά το Ισλάμ θα χάσει ολόκληρη την Ισπανία.

Μετά την ύφεση της παρουσίας των Σελτζούκων, θα αναδειχθούν οι Οθωμανοί —κοιτάξτε σε αυτό τον χάρτη—, οι οποίοι θα ξεκινήσουν από μία περιοχή σχετικά πεπερασμένη απέναντι από την Κωνσταντινούπολη, στα ασιατικά εδάφη¹ —οι Τούρκοι ήδη ελέγχουν και διάφορα τουρκικά πριγκιπάτα στην υπόλοιπη Μικρά Ασία— και θα χτυπήσουν οι Οθωμανοί Τούρκοι το Βυζάντιο, θα το καταλάβουν, και θα δημιουργήσουν τη μεγάλη Οθωμανική Αυτοκρατορία, που στην ακμή της είχε αυτή την έκταση:

Δηλαδή ο κύριος κορμός της περιελάμβανε αυτό που σήμερα είναι Βαλκάνια (Ελλάδα, Βουλγαρία, Αλβανία, Σερβία), τη Μικρά Ασία και τμήματα της Συρίας, τμήματα της Αραβίας, τμήματα της Περσίας, τμήματα της σημερινής Ρουμανίας, της σημερινής Ουκρανίας, Ρωσίας, την Ουγγαρία, και έφτασαν στις πύλες της Βιέννης, την οποία πόλη δύο φορές πολιορκήσαν και δύο φορές απέτυχαν. (Η δεύτερη φορά που απέτυχαν ήταν το 1683). Η Αίγυπτος ήταν οθωμανική και η βόρεια Αφρική οθωμανική.

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν μία μεγάλη μουσουλμανική αυτοκρατορία, η οποία στην ουσία πήρε τη σκυτάλη από τις προηγούμενες δυναστείες — τις οποίες σας ανέφερα. Οι Τούρκοι μεταμορφώθηκαν σε κυρίαρχο στοιχείο του Ισλάμ και έπαιξαν ρόλο με την πολεμικότητά τους σε πολλές εξελίξεις των πραγμάτων. Χαρακτηριστικά, οι Τούρκοι —οι Οθωμανοί Τούρκοι— στην περίοδο των μακρών αιώνων που έλεγξαν την ανατολική Μεσόγειο, στα εδάφη τους βρίσκονταν τα τέσσερα ιστορικά Πατριαρχεία της Χριστιανοσύνης, **και** τα τέσσερα (Αλεξανδρείας, Ιεροσολύμων, Αντιοχείας, Κωνσταντινουπόλεως), επίσης βρίσκονταν και οι ιεροί τόποι του Ισλάμ, δηλαδή η Μέκκα και η Μεδίνα ήταν υπό τον έλεγχο των Οθωμανών.

---

¹ Ο πρώτος πυρήνας της μετέπειτα Οθωμανικής Αυτοκρατορίας άρχισε να δημιουργείται στη Μικρά Ασία μετά το 1280 μ.Χ.

V9.2.4 Οι σημαντικότερες πόλεις του Ισλάμ (6')

<https://youtu.be/kQQbKYFhDpE>

απομαγνητοφώνηση Diamant / αντιπαραβολή Vagstel

Είναι καλή στιγμή να τοποθετήσουμε πάνω στον χάρτη τις πόλεις που, κατά καιρούς, υπήρξαν κέντρα μεγάλα του Ισλάμ. Κάποιες απ' αυτές ξέπεσαν, δεν παραμένουν μέχρι σήμερα.

Η πρώτη είναι η Δαμασκός, όπως είπαμε, φυσικά η Μέκκα και η Μεδίνα που είναι ιερές πόλεις. Η πόλη της Βαγδάτης κτίστηκε εξ αρχής, εκ του μηδενός, πάνω στον ποταμό Τίγρη και μάλιστα κτίστηκε το 762 μ.Χ. σε ένα τελείως ενδιαφέρον κυκλικό σχέδιο· εξελίχθηκε ταχύτατα σε πολύ μεγάλη πόλη. Κάποιοι θεωρούν ότι μπορεί να ήταν στον 9ο αιώνα η πιο μεγάλη πόλη του κόσμου και είχε αναπτυχθεί και στις δύο πλευρές του ποταμού Τίγρη. Το όλο κλίμα της Βαγδάτης ήταν μια κυκλικότητα, δηλαδή στο κέντρο συνοικιών το τζαμί και οι δρόμοι σχετικά κυκλικοί και στα σημεία τα οποία οι κύκλοι άφηναν ένα τετραγωνικό κενό, καθώς έρχονταν τρεις, εκεί ήταν μια πλατεία, ένα πράσινο. Ήταν μια πόλη εμπνευσμένη ως φαίνεται, η οποία όμως καταστράφηκε αλλεπάλληλα, εκ βάρων, από τους Μογγόλους το 1258 μ.Χ., και μετά —τους αμέσως απογόνους του Τζένγκις Χαν— και αργότερα πάλι από τον ακόμη μακρινότερο απόγονο του Τζένγκις Χαν, τον Τιμούρ Λενκ (Timur Lenk), που επίσης δεν άφησε τίποτα σ' αυτή την πόλη. Αυτή η Βαγδάτη φαίνεται ότι έχει γραμμένο πάνω της το να γίνονται τακτικά μεγάλες καταστροφές, γιατί και στη σύγχρονη εποχή ζει πολλά.

Πολύ σημαντική πόλη για το Ισλάμ εξελίχθηκε να είναι το Κάιρο για αιώνες, η Κόντοβα της Ισπανίας, πολύ σπουδαία πόλη και για κάποια περίοδο —όπως σας είπα— από τις σπουδαιότερες ολόκληρης της Ευρώπης, και στη συνέχεια το Δελχί στην Ινδία, γιατί το τμήμα εδώ της βόρειας Ινδίας κατελήφθη απ' το Ισλάμ και δημιουργήθηκε η πόλη του Δελχί¹, που είχε σημασία για το Ισλάμ και φυσικά αργότερα το Ισπαχάν, όσον αφορά τους σίιτες στο Ιράν. Και βέβαια η πόλη η οποία μετά θα έπαιζε μεγάλο ρόλο για αιώνες, είναι η πρωτεύουσα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η πιο σπουδαία πόλη της Χριστιανοσύνης μέχρι το 1453 μ.Χ. —ή τέλος πάντων, μια απ' τις σπουδαιότερες— η Κωνσταντινούπολη, η οποία σταδιακά θα ονομαστεί Κωνσταντινίγιε (Konstantiniyye) και αργότερα θα πάρει το σημερινό όνομα Ιστανμπούλ (Istanbul).

Το Ισλάμ δηλαδή έχει κατά καιρούς διάφορες πρωτεύουσες. Σήμερα, όπως είπαμε, η χώρα με τον μεγαλύτερο πληθυσμό μουσουλμάνων είναι η Ινδονησία. Στο σημείο αυτό, θα ήθελα να σας διαβάσω τις περιοχές —σήμερα— του Ισλάμ, στις οποίες βρίσκονται οι μεγαλύτερες μουσουλμανικές μειονότητες. Δηλαδή, δεν είναι μόνο χώρες στις οποίες υπάρχει πλειονότητα μουσουλμάνων κατοίκων, αλλά υπάρχουν και χώρες με πλειονότητα άλλων θρησκευμάτων, αλλά μεγάλη μειονότητα μουσουλμάνων. Τη μεγαλύτερη μειοψηφία/μειονότητα μουσουλμάνων έχει η Ινδία — κρατήστε το αυτό θα μας χρειαστεί για την επόμενη μας ενότητα, που θα προσεγγίσουμε την ιστορία της Ινδίας. Η Ινδία, η σημερινή Ινδία, απ' την οποία έχει αποκοπεί το Πακιστάν και το Μπαγκλαντές, που ήταν [αρχικά] Ινδία αλλά αποκόπηκαν γιατί είχαν μουσουλμάνους κατοίκους. Στη σημερινή Ινδία,

---

¹ Το Δελχί είναι αρχαία πόλη. Ωστόσο, έγινε μεγάλο κέντρο των μουσουλμάνων διοικητών της Ινδίας.

μετά το 1947 που έχει σαφή δύναμη ο ινδουισμός, υπάρχουν 161 εκατομμύρια μουσουλμάνοι και συνεχώς αυξάνονται.

Στην Αιθιοπία, μια θρυλικά χριστιανική χώρα απ' την οποία αποκόπηκε η Σομαλία που έγιναν μουσουλμάνοι, μέσα στη χριστιανική Αιθιοπία —αυτή τη στιγμή— υπάρχουν 28 εκατομμύρια μουσουλμάνοι και συνεχώς αυξάνονται.

Η Κίνα, που φυσικά είναι βουδιστική, είναι κομφουκιανική, ταοϊστική, διαθέτει 22 εκατομμύρια μουσουλμάνους, κυρίως στη δυτική της πλευρά· είναι οι Ουιγκούρ Τούρκοι που σας έχω πει σε άλλη ενότητα, οι οποίοι βρίσκονται εδώ πέρα στην επαρχία Σιντσιάνγκ.

Η Ρωσία, μια χώρα στην οποία κυριαρχεί η Ορθοδοξία, η Χριστιανική Ορθοδοξία, διαθέτει 16 εκατομμύρια μουσουλμάνους κατοίκους και η Τανζανία με 13 εκατομμύρια κατοίκους, εδώ στην ανατολική Αφρική.

Επομένως, το Ισλάμ εξελίσσεται και μετακινεί τη δύναμή του, και σήμερα είναι σε πολύ έντονη περίοδο κινητικότητας και εξάπλωσης.

V9.2.5 Ο αραβικός πολιτισμός (15')

<https://youtu.be/tShUXIjyB4>

απομαγνητοφώνηση Lemonia9 / αντιπαραβολή sOFIARIZOPOULOU.

Τελευταίο κεφάλαιο —και όχι ασήμαντο όμως— είναι εκείνο το οποίο αφορά στον περίφημο "αραβικό πολιτισμό". Στον 9ο, 10ο, 11ο, 12ο αιώνα το Ισλάμ παρήγαγε υψηλότατο πολιτισμό, που την περίοδο εκείνη θεωρείται ο υψηλότερος στον κόσμο μαζί με εκείνον της Κίνας. Τι χαρακτηριστικά έχει ο αραβικός αυτός πολιτισμός και γιατί θαυμάζεται παγκοσμίως;

Πρώτα πρώτα, προφανώς, αυτή η έκρηξη πολιτισμού που παρήχθη από τους Άραβες —τους πρόσφατα αναλογικά εξισλαμισθέντες— οφείλεται στον πολύ μεγάλο αριθμό ατόμων άλλων θρησκειών, που εισέπραξαν το Ισλάμ και ενσωματώθηκαν σε αυτό. Καθώς οι αραβικές στρατιές είχαν ενσωματώσει βυζαντινές επαρχίες, συριακές επαρχίες, την Αίγυπτο, τη βόρεια Αφρική, την Ισπανία, τις περιοχές προς την Περσία, προς την Ινδία, ενσωματώθηκαν σ' αυτό το μόρφωμα των Αράβων χιλιάδες και εκατοντάδες χιλιάδων άνθρωποι, οι οποίοι έφερναν τα σπέρματα του πολιτισμού απ' τον οποίο προέρχονταν. Έτσι, αυτός ο αραβικός πολιτισμός —ο κεντρικός του πυρήνας φυσικά είναι οι Άραβες— είχε τη δύναμη πολλών άλλων πολιτισμών· και ανάμεσά τους πολύ δυνατή ήταν η συμβολή των Ελλήνων —ή ελληνοφώνων ή ελληνογνωστών ή τέλος πάντων ελληνομαθών—, διότι οι περιοχές που κατέλαβαν στην Εγγύς και Μέση Ανατολή ακόμα είχαν πάρα πολύ μεγάλη συμμετοχή στη γνώση της ελληνικής γλώσσας, [της] ελληνικής παιδείας και τη γνώση της αρχαίας ελληνικής γλώσσας.

Γι' αυτό δεν είναι παράξενο το γεγονός ότι οι Άραβες, στη διάρκεια του περίφημου αραβικού τους πολιτισμού (αυτών των 400 περίπου χρόνων) που έκανε τον κύκλο και μετά βρέθηκε σε ύφεση, είναι δεινοί μελετητές των αρχαίων ελληνικών κειμένων: των μαθηματικών κειμένων, των θεωρητικών κειμένων, των ιατρικών κειμένων... Γι' αυτό φύλαξαν και προφύλαξαν τα αρχαία ελληνικά κείμενα τα οποία είχαν στην κατοχή τους, και με τον τρόπο αυτό —όπως και οι Βυζαντινοί, που επίσης ήταν φύλακες στα μοναστήρια αρχαίων ελληνικών κειμένων, και

μεμονωμένες περιπτώσεις δώθε και κείθε— διεσώθησαν όσα αρχαία ελληνικά κείμενα διεσώθησαν.

Σε ποιες πλευρές διακρίθηκε η μουσουλμανική θρησκεία; Πρώτα πρώτα πρέπει να πούμε ότι το Ισλάμ δεν είχε —τους αιώνες αυτούς της ακμής του— σύμπλεγμα απέναντι στα κατορθώματα άλλων πολιτισμών, τα χαιρόταν, τα εισέπραττε και τα τρυγούσε.

Παραδείγματος χάριν, σε αυτό εδώ το σημείο, σας δείχνω το περίφημο Τζαμί της Δαμασκού, που έχτισαν οι Ομεϋάδες· στην ουσία είναι το πρώτο μεγάλο και αξιόλογο τζαμί/τέμενος που κτίζεται για το Ισλάμ στον 8ο αιώνα μ.Χ. Οι Ομεϋάδες, λοιπόν, έκτισαν το τζαμί αυτό καλώντας τους καλύτερους Βυζαντινούς τεχνίτες. Και γι' αυτό όταν βλέπει κανείς αυτό το υπέροχο τζαμί στη Δαμασκό έχει μια αίσθηση ότι βλέπει βυζαντινή εκκλησία. Εξάλλου, η βυζαντινή αρχιτεκτονική επηρέασε πάρα πολύ την αρχιτεκτονική των τζαμιών, τουλάχιστον στον κύριο κορμό της αισθητικής των περισσοτέρων εξ αυτών.

Και βέβαια, το περίφημο τζαμί των Ομεϋάδων στη Δαμασκό, οι Βυζαντινοί τεχνίτες το στόλισαν με τον τρόπο που ήξεραν αυτοί να στολίζουν, δηλαδή με μωσαϊκά (υπέροχα μωσαϊκά!) — που βέβαια δεν έχουν την παράσταση ανθρώπου, διότι το Ισλάμ είναι ανεικονικό. Και επειδή είναι ανεικονικό, το εσωτερικό των τζαμιών κοσμείται με εικόνες φυτικές, με μωσαϊκά ή με άλλα υλικά και κυρίως με γεωμετρικές διακοσμήσεις, οι οποίες και ονομάζονται εξ αυτού (ο τρόπος σχεδιασμού των περίπλοκων αυτών γεωμετρικών διακοσμήσεων) "αραβουργήματα".

Ένας τομέας στον οποίο το Ισλάμ μέχρι σήμερα παράγει εξαιρετικά δείγματα είναι φυσικά τα τζαμιά του, δηλαδή τα μνημεία της πίστης του. Εδώ βλέπουμε το περίφημο τζαμί Αλ Χακίμ του Καΐρου, το οποίο είναι τεράστιο, έχει φρουριακή μορφή και είναι κάπως έκκεντρο στη μορφή του σε σχέση με τις πάγιες αποτυπώσεις.

Και βέβαια οι Άραβες στην Ισπανία δημιούργησαν καταπληκτικά κτίσματα. Κάποιοι τα κατατάσσουν στα υψηλότερης αξίας διασωζόμενα κτίσματα αρχιτεκτονικής σε όλο τον κόσμο. Εδώ είναι από την Αλάμπρα: το ανάκτορο της Αλάμπρα, το περίφημο για τη διακόσμησή του και για τη διαρρύθμισή του και για τις εσωτερικές του αυλές· το Ισλάμ αγαπούσε πολύ τις αυλές με το πράσινο και τους πίδακες. Και φυσικά η διακόσμηση της Αλάμπρα, που είναι ένα πραγματικό κέντημα πάνω στο υλικό και θεωρείται από τα ωραιότερα έργα στη γη. Βλέπουμε με ποιον τρόπο αλληπάλληλα κύματα διακόσμησης σε πηγαινούν προς το παράθυρο, που αυτό βγαίνει στην αυλή και στους πίδακες.

Το Ισλάμ διακρίθηκε επίσης στην ιατρική. Οι σπουδαιότεροι γιατροί στον κόσμο τους αιώνες αυτούς είναι μουσουλμάνοι και τολμούν και γράφουν υψηλής ποιότητας ιατρικά συγγράμματα, τα οποία ξεκινούν με τον τύπο: "Εγώ, ο ταπεινός δούλος του Θεού, Μουράτ, θα μιλήσω για την κυκλοφορία του αίματος. Ο Γαληνός πιστεύει αυτό, ο Ιπποκράτης πιστεύει αυτό, εγώ μελέτησα αυτό και πιστεύω ότι συμβαίνει αυτό". Δηλαδή, η ιατρική των Αράβων πατάει γερά πάνω στη γνώση των αρχαίων Ελλήνων και των γιατρών της ελληνιστικής περιόδου.

Το δε Ισλάμ πήρε πολλά από την παράδοση κλινικών και νοσοκομείων της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και ανέπτυξε αυτή την πλευρά. Όχι μόνο διέθετε εξαιρετικούς γιατρούς που τολμούσαν χειρουργικές επεμβάσεις στο μάτι (δύσκολες δηλαδή επεμβάσεις), αλλά δημιούργησε και νοσοκομεία.

Αυτό εδώ που σας δείχνω είναι το νοσοκομείο του Καΐρου στον 11ο αιώνα μ.Χ., που θεωρείται το τελειότερο νοσοκομείο στον κόσμο στην εποχή του. Ήταν δωρεά κάποιου πολύ πλούσιου —που στο Ισλάμ πρέπει να κάνεις έργα δωρεάς—, ίσως του Σουλτάνου (δεν θυμάμαι ποιανού). Και η ιδέα του ήταν όχι μόνο να έχει κλίνες (δηλαδή να είναι κλινική· ελληνική λέξη είναι η κλινική), αλλά:

- μέσα στους θαλάμους να ρέει ένα ρυάκι, ούτως ώστε οι ασθενείς να ακούν το κελάρυσμα του νερού και να βοηθούνται στον ψυχισμό τους,
- υπήρχε πάντα δοχείο με κρύο δροσερό νερό για να χρησιμοποιείται και να πίνουν οι ασθενείς,
- στο έδαφος στους θαλάμους υπήρχαν ριγμένα αρωματικά χόρτα για να βγαίνει ευχάριστη μυρουδιά για τους ανθρώπους που πονούσαν,
- υπήρχαν ξεχωριστές πτέρυγες ανάλογα με την ασθένεια κ.λπ.,
- μία ορχήστρα έπαιζε μουσική για να απαλύνει τον πόνο των ανθρώπων,
- υπήρχαν υψηλής ποιότητας προβλέψεις για τη μη μετάδοση ασθενειών και τη μη μετάδοση μολύνσεων,
- και φυσικά επί 24ώρου βάσεως σε κάποια γωνιά του νοσοκομείου αυτού ένας ιερωμένος διάβαζε το Κοράνι για να απαλύνει τους πόνους των [ασθενών].

Πρέπει να πούμε ότι ένας σπουδαίος επιστήμονας του αραβικού πολιτισμού είναι ο Αβικέννα¹. Το έργο του Αβικέννα μεταφράστηκε γύρω στο 1100 μ.Χ. και θεωρείται βασικό έργο για την ανάπτυξη της επιστήμης στον ευρωπαϊκό χώρο μετά από αυτό. Ο αραβικός πολιτισμός προσέφερε δηλαδή υψηλότερης ποιότητας στοχαστές και σε πολλές επιστήμες.

Ξεχώρισε ο αραβικός πολιτισμός στην αστρονομία, στην τριγωνομετρία, και τούτο διότι οι Άραβες ήταν εξαιρετικοί ναυτικοί και τους χρειαζόταν η γνώση των αστεριών. Επίσης [ξεχώρισαν] στην άλγεβρα· η άλγεβρα είναι αραβικής προελεύσεως και η λέξη al-jabr είναι αραβική. Και επίσης οι Άραβες έφεραν την έννοια του μηδενός και το δεκαδικό σύστημα. Το σύστημα γραφής των αριθμών που έχουμε σήμερα, που ονομάζονται "αραβικοί αριθμοί", δεν είναι αραβικοί αριθμοί. Και το μηδέν και τους αραβικούς αριθμούς οι Άραβες τα πήραν από την Ινδία· επειδή κατέκτησαν την Ινδία, [τα] πήραν από εκεί.

Αυτοί προήγαγαν πάρα πολύ τους υδρόμυλους και τους ανεμόμυλους — βρήκαν νέες κατασκευές γι' αυτούς. Ήταν εξαιρετικοί γεωπόνοι· βρήκαν τη ζάχαρη στην Ινδία, που είναι

¹ Ο Πέρσης σοφός Αβικέννα έζησε περί το 1000. Υπήρξε θεολόγος, φιλόσοφος, φυσικός, μαθηματικός, αστρονόμος, ιατρός.

φυτό της ζέστας και του πολύ νερού, και κατάφεραν να δημιουργήσουν φυτείες ζάχαρης στην Κύπρο, στην Κρήτη, στη Συρία (σε περιοχές δηλαδή που δεν έχουν τόσο πολύ νερό), αλλά ήταν εξαιρετικοί γεωπόνοι και ειδικοί στα συστήματα άρδευσης.

Επίσης, ήταν εξαιρετικοί ποιητές και θεολόγοι, και αγάπησαν και εισέπραξαν από την Ινδία το σκάκι, το οποίο και διέδωσαν ανάμεσά τους. Να ένας χριστιανός και ένας Άραβας της Ισπανίας: παίζουν σκάκι. Το σκάκι, όπως ξέρουμε όλοι, είναι και στρατιωτικό αλλά και μαθηματικό παιχνίδι, και οι Άραβες είχαν μεγάλη επίδοση σε αυτό. Και εδώ παίζουν ντάμα.

Και βέβαια, κάτι το οποίο επίσης διακρίνεται στην αραβική παράδοση εκείνου του μεγάλου τους πολιτισμού και μετέπειτα, είναι η υπέροχη καλλιγραφία την οποίαν έχουν. Εδώ διάλεξα να σας δείξω, σαν δείγμα καλλιγραφίας, την υπογραφή του πιο εμβληματικού ίσως σουλτάνου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς. Η υπογραφή του βέβαια είναι προϊόν εργαστηρίων καλλιτεχνών και είναι γεμάτη χρυσό και διαμαντότριμμα· και φυσικά είναι στην κατεύθυνση της μεγάλης παράδοσης της καλλιγραφίας του Ισλάμ.

Από όλες τις περιοχές του Ισλάμ, εκείνη που θεωρείται ότι παρήγαγε, από πλευράς τέχνης, τις υψηλότερες επιδόσεις αυτούς τους αιώνες, αλλά και μετέπειτα, είναι η μεγάλη Περσία. Η Περσία μέσα στους αιώνες παράγει έναν ξεχωριστό πολιτισμό. Στην αρχαιότητα είχε δικό της πολιτισμό, το θρήσκευμά της ήταν ο ζωροαστρισμός (οι άλλοι είχαν άλλα). Όταν έγιναν μουσουλμάνοι οι Πέρσες, έγιναν σίιτες — οι άλλοι ήταν σουνίτες. Γενικά, οι Πέρσες έχουν έναν δικό τους πολιτισμό μέσα στην ιστορία, και είναι μαγικές οι παραστάσεις που παρήχθησαν την εποχή αυτή (τον 12ο, 13ο, 14ο αιώνα) με πάρα πολύ ωραίες αποτυπώσεις ανθρώπων —όχι μέσα σε ναούς, είναι σε κοσμικά σημεία— ερωτευμένων ζευγαριών, ερωτευμένων οι οποίοι παίζουν κιθάρα στην καλή τους: όπως αυτός [εδώ] ο ερωτευμένος Πέρσης, ο οποίος πολιορκεί την αγαπημένη του με θαυμάσια ποιήματα και τραγούδια.

Το Ισλάμ παρήγαγε υψηλότατο πολιτισμό. Μετά το 1100 μ.Χ. ο πολιτισμός αυτός βρίσκεται σε κάμψη και σιγά σιγά αποστεγνώνεται, όμως προσέφερε πάρα πολλά και ακόμη συζητιέται και μελετάται.